Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Este libro es de Don Juan Vicente
Arguiano, y siguese despues de su muerte
de Don Juan de Ybarra, y despues
de Don Juan de Ybarra, y despues
de Don Joseph de Landero, y de
Doña Manuela [illegible]

348.3(08)
R 48

3. 64

180170

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

La Herede del Sr tio Dr Marcos Gil año de 72
Dn Cayetano
Q 3/
V.I. B-12

RITVVM ECCLE

SIASTICORVM SIVE SACRARVM CERIMONIARVM .S.S. ROMANÆ ECCLESIÆ. LIBRI TRES NON ANTE IMPRESSI.

✝

Habes optime lector Rituum Ecclesiasticorum siue Sacrarum Cerimoniarum Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ libros tres. Opus cum non ante formis excusum, Tum uero argumento suo & iucundum tibi, & utile. Nam quę ratio creandi Pōtificis, quæ Reliquorum Antistitum, qui modus admittendi Imperatoris cum urbem inuisit, quę Diuorum nostrorum apotheoses, exin qui pietatis ordo, dum diuinis Pontifex operatur a Kal. Ianuariis ad anni finem, postremo ueluti coronis, ac fastigium operis, summa quędam ad institutam rem pertinens explicatio personarum ac officiorum, Quæ operanti Pontifici adsunt, his libris continentur. Est & in fronte operis Reuerendissimi, & Doctissimi Corcyrensis Archiepiscopi Christophori Marcelli ad Sanctissimum. D.N. Leonem. X. Epistola cum indice.

Diris Pontificiis interdictum, ne non prædictum dicas manceps librarie, ne quis infra quinquennium pręter nos excudat. Quare caueas, ne lucri cupiditas trāsuersum te actum, & grauiore pęna uiuentem afficiat: & mortuum barathro æternum addicat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LEO PAPA. X.

VNiuersis & singulis, ad quos he nostrę litterę peruenerint. Salutem & Apostolicā Bene. Cum dilecti filii Antonius & Siluanus Capelli Ciues Veneti, Librum Rituum Ecclesiasticorum edere in manus hominum Statuerint, ac propterea in eo imprimendo non paruos sumptus fecerint, & labores subierint: uereanturq;, ne qui fructus ex illo percipi possent, ii intercipiantur ab aliis, qui nihil impenderint ea in re laboris, Nos adducti eorum precibus inhibemus, mandamusq; omnibus & singulis, ne per Spatium quinq; Annorum iam nunc incipiendorum Librū ipsum imprimere, aut imprimi facere, impressumue uenundare, aut uendendum tradere ullis in locis audeant, Antonio & Siluano non permittentibus. Qui contra inhibitionem, mandatumq; hoc nostrum fecerit, admiserit, cuiuscumq; nationis & dignitatis sit, is uniuersę Dei Ecclesiæ expers excōmunicatusq; esto. Datum Romę apud Sanctum Petrum Sub annulo piscatoris. Die. xvij. Decębris. M.D.xvj. Pont. nostri Anno. iiij.

Bembus

EXEMPLVM SENATVS CONSVLTI VENETI, quo cauetur, ne quis infra decēniū opus hoc imprimat, Impressumue alibi huc importet sub mulctis ut in eo.

Die. vij. Iunii. M.D.xvj. In Rogatis.

VAdit pars, Quod cum Nobiles Viri Antonius & Siluanus Capelli a Bancho Imprimi facere intendant quoddam opus Cerimoniarum Ecclesiasticarum cautum auctoritate huius Senatus, & statutum sit, Quod per decennium nemo ipsum opus Imprimi facere possit, tam in hac Ciuitate nostra Venetiarum, q̄ in aliquo alio loco Dominio nostro subiecto, aut alibi Impressum uendere, tam latino q̄ materno sermone prętereq̄ Impressum cura, & impensis ipsorum nobilium Antonii, & Siluani Capello sub pęna amittēdi ipsa Volumina, & Aureorum decem pro quolibet Volumine qui reperirētur, cuius pęnę tertia pars sit eorum iudicum, seu officialiū, quibus primū denūciatum fuerit, Alia tertia pars detur Hospitali pietatis, & alia sit Accusatoris, seu Inuentoris.

Laurentius Quartus.

TABVLA

CAPITA LIBRI PRIMI

SECTIO PRIMA

De loco conclauis primum deligendo.	char.	i.
Ordo eligendi pontificis, & ratio	char.	ii.
Exhortatio ut reuideātur maiorū decreta sup electione	char.	iiii.
Quę seruāda ne electio possit impugnari.	char.	vi.
De indumētis electi, & prima ueneratiōe a cardinalibus	char.	viii.

SECTIO SECVNDA

De ordinatione, & cōsecratione summi Pontificis	char.	viii.
Quomodo consecretur in Episcopum	char.	x.
Cōsecratio, Bn̄dictio, & Corōatio simul Romāi Pōtificis	char.	xii.

SECTIO TERTIA

De cōuiuio soleni Pōtificis cū Cardinalibus, & p̄latis	char.	xviii.

SECTIO QVARTA

Quę mutantur, si coronatio Pontificis fiat extra urbem	char.	xviii.

SECTIO QVINTA

De aduētu & coronatiōe electi in Impatorē Romanorū	char.	xxi.
Quod ueniente Impatore mittantur Legati Apostolici	char.	xxi.
De urbis ingressu Imperatoris	char.	xxii.
Processio pontificis, & Cęsaris per urbem	char.	xxvi.
De coronatione Imperatoris absente Papa	char.	xxvii.
De coronatione Imperatricis sine Imperatore	char.	xxviii.
De triplici Imperatorum corona	char.	xxx.

SECTIO SEXTA

De Canonizatione unius Sancti	char.	xxx.
De his, quę fiunt in die canonizationis	char.	xxxi.
Forma protestationis	char.	xxxii.

SECTIO SEPTIMA

Universidad de Deusto
Biblioteca

De pluribus benedictionibus
Ordo ſeruãdus in creatione noui ducis a Paulo.ii.iſtitutus char. xxxii.
Ordo benedicendi nouum militem char. xxxii.
Quæ ſeruantur in Duce minoris potẽtię char. xxxiiii.
Ordo ſeruandus in benedictiõe, & inueſtitura noui almæ urbis prefecti a Sixto quarto inſtitutus. char. xxxiiii.
De benedictione Roſæ, quę fit Dominica Lętare Hieruſalẽ, & eius traditione. char. xxxv.
De enſe in nocte natiuitatis Dñi dando, & bñdicendo. char. xxxvi.
De benedictione, & traditione uexilli bellici. char. xxxvii.
De conſecratione Agnus Dei char. xxxvii.

SECTIO OCTAVA

De creatione nouorum Cardinalium char. xxxix.
De primo conſiſtorio an ſint creandi, & quot char. xxxix.
De ſecundo conſiſtorio, & forma pronũtiandi cardinales char. xxxix.
Infirmorum uota exquirenda per duos cardinales char. xxxix.
Quod nouiter creati non ſunt publice uiſitandi anteq̃ capellum acceperint, & uiſitauerint char. xxxix.
De conſiſtorio publico, in quo publicantur cardinales noui, & datur galerus preſentibus char. xxxix.
De receptione nouorum Cardinalium ad oſculum pacis, & traditione galeri char. xl.
De noui cardinalis deductione char. xli.
De modo uiſitandi char. xli.
De modo, & forma claudendi, & aperiendi os nouis Cardinalibus char. xli.
Forma aperiendi os char. xlii.
De dandis titulis & ãnulis nouis cardinalibus char. xlii.
Quod noui cardinales non utuntur titulis, anteq̃ habeant titulum char. xlii.
Diſpenſatio, q̃ retineant beneficia char. xlii.
Galerus regulariter non mittitur abſentibus char. xlii.
Quę ſeruantur, cũ mittitur galerus extra curiam char. xlii.
De creatiõe epiſcopi cardinalis, & q̃ cardinalis, de quo aliquid tractatur exit conſiſtorio char. xliii.
De electione Legati Apoſtolici delatere char. xliiii.
De ordinatione cardinalium ad ſacros ordines char. xliiii.
Quod apud altare Sancti Petri ſolus Papa conſecratur char. xliiii.
De nouo cardinali ueniente ad curiam ſine galero char. xliiii.

De reditu noui cardinalis cum galero, ſiue legati char. xlv.
De nouo cardinali, uel legato redeunte uacante ſede char. xlv.

SECTIO NONA

De loco, & ordine conſiſtorii char. xlv.
De habitu, & locis in publico conſiſtorio char. xlvi.
De conſiſtorio ſecreto char. xlvi.

SECTIO DECIMA

De prouiſione Eccleſiarum char. xlvi.
Pronuntiandi Abbatis forma char. xlvii.
De habitu, & prima uiſitatione prelatorum, & iuramẽto char. xlvii.
Qui appellantur electi char. xlvii.
De pallio, & quomodo traditur char. xlvii.

SECTIO VNDECIMA

De publicationibus ſolennibus
De publicatione pacis char. xlix.
In publicatione federis initi contra hoſtes Eccleſię, aut infideles char. xlix.
In publicatione federis initi pro defenſione Eccleſię, & conſeruatione pacis char. l.

SECTIO DVODECIMA

Ordo quomodo Papa equitat in pontificalibus char. l.
Ordo cum papa equitat ad aliquam Eccleſiã religionis gĩa, ſiue ad alium locum & non in pontificalibus char. li.
Q ñ Cardinales debẽt p̃cedere pontificẽ, & qñ ſequi char. li.
De itineratione papę quando ad alias urbes, ſiue ad alia loca uult ſe tranſferre char. li.
Ordo intrandi aliquam urbem in pontificalibus char. lii.
Quid agendum ſi cũ papa adeſſet unus Diaconus tãtum cũ uno Epiſcopo, uel preſbytero cardinali char. liii.

SECTIO TERTIADECIMA

De receptione principum, & primo de receptione Impera-

Universidad de Deusto
Biblioteca

toris uenientis ad urbem peregrinationis gratia char. liii.
De receptione Regis uenientis ad urbem char. liiii.
De receptione Reginę char. lvi.
De receptione primogeniti Regis : : char. lvi.
De receptione Principis non ita clari char. lvii.
De principe electore prælato char. lvii.
De receptione oratorum ,siue Legatorum Regum ,& Prin
cipum ,seu Rerum publicarum char. lvii.

SECTIO QVARTADECIMA

De concilio generali : char. lviii.
De loco ,& sedilibus concilii char. lix.
Qui habent uocem deliberatiuam in conciliis char. lix.
De diuersis officialibus concilii char. lx.
Ordo sedendi in conciliis : : char. lx.
Ordo rerum gerendarum in conciliis char. lx.
De Constatiensi ,& Basilieñ. conciliis char. lxi.
De generali congregatione in conciliis : char. lxi.
De publica sessione ,& sacris precibus char. lxi.

SECTIO QVINTADECIMA

De morte ,& exequiis Reuerendissimorum Cardinaliū char. lxii.
De ęgrotatione ,morte ,& exequiis Romani pontificis char. lxvi.
De significatiōe mortis eius p collegiū ,& de stilo scribēdi char. lxvii.
De bullis plumbatorum p uicecancellarium frangendis char. lxvii.
Officium missę Apostolica sede uacante char. lxvii.

CAPITA SECVNDI LIBRI

SECTIO PRIMA

De prima Dominica aduentus Domini. char. lxix.
Ordo seruandus quando cantatur missa ordinaria corā Pa
pa per prędatum char. lxix.
De prima Dominica aduentus Papa absente char. lxxii.
De missa papali in dominicis aduentus char. lxxiii.
De secunda Dominica aduentus char. lxxiii.
De tertia Dominica aduentus char. lxxiii.
De quarta Dominica aduentus : : char. lxxiii.

De uigilia Natiuitatis Christi char. lxxiii.
De uesperis uigilię natiuitatis Christi pōtifice in crastinum
celebraturo char. lxxiii.
De publica compositiōe ,siue collatione potus in aula a pri
scis uocitatus char. lxxv.
De matutinis natiuitatis Christi Papa præsente char. lxxvi.
De ordine cantantium lectiones : char. lxxviii.
De laudibus ,& missa in Aurora char. lxxviii.
De missa maiori Papa personaliter celebrante char. lxxviii.
De traditione ensis ,& pilei ,cuius benedictionem require su
pra in prima parte char. lxxix.
De uesperis in uigilia natiuitatis Christi Papa in crastinum
non celebraturo char. lxxxv.
De missa in die Natiuitatis Christi Papa prędente non cele
brante char. lxxxv.
De uesperis uigiliæ natiuitatis Christi Papa absente cha. lxxxvi.
De prima missa natiuitatis Christi Papa absente cha. lxxxvii.
Si Papa in nocte natiuitatis Christi personaliter celebrat cha. lxxxvii.
De laudibus ,& secunda missa Papa absente cha. lxxxvii.
De tertia missa in die natiuitatis Christi Papa absente cha. lxxxvii.
De die Sancti Stephani cha. lxxxviii.
De festo Sancti Ioannis Euangelistę : : cha. lxxxviii.
De uigilia Circuncisionis ,& eius festo cha. lxxxviii.
De uigilia Epiphaniæ Domini : cha. lxxxviii.
De festo purificationis Beatę Marię uirginis cha. lxxxviii.
Ordo distribuendi candelas char. xc.
De die cinerum char. xci.
De officio diei cinerum Papa absente : : char. xcii.
Si Papa in die cinerum celebrabit char. xcii.
De prima Dominica quadragesimæ : char. xciii.
De secunda Dominica quadragesimę char. xciii.
De tertia Dominica quadragesimę char. xciii.
De quarta Dominica quadragesimæ ,quæ dicitur Letare ,si
ue de Rosa char. xciii.
De quinta Dominica quadragesimæ char. xciii.
De sexta Dominica quadragesimę in palmis Papa pñte char. xciii.
De officio Dominicę palmarum Papa celebrante char. xcv.
De officio Dominicę palmarum Papa absente char. xcv.
De matutinis tenebrarum quartæ Ferię maioris hebdoma
dę Papa prędente char. xcvi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De matutinis tenebrarum quartæ ferię maioris hebdomadę Papa absente char. xcvii.
De quinta feria maioris hebdomadę, quæ cęna Domini dicitur Papa prędente char. xcvii.
De processibus, qui fiunt per papam char. xcviii.
De mandato faciendo : : char. xcviii.
De officio in cęna Domini Papa celebrante char. xcix.
De officio diei Iouis Sanctę Papa absente char. c.
De lotione pedum tredecim pauperum Papa absente char. c.
Quando Papa processibus tantum interesse uolet, & publicam indulgentiam populo dare char. c.
De sexta Feria maioris hebdomadę Papa præsente char c.
De matutinis tenebrarū quintę, & sexte ferię maioris hebdomadæ char. ciii.
De indulgentia danda populo : : char. ciii.
De officio diei ueneris Papa celebrante char. ciii.
Quod Papa hac die non sedet in sede in camtra char. cv.
De officio Veneris Sancti papa absente char. cv.
De sabbato Sancto Papa præsente : : char. cvi.
De habitu Papę char. cvii.
De sabbato Sancto Papa absente : : char. cvii.
De sabbato Sancto Papa celebrante char. cvii.

SECTIO SECVNDA

De festo Resurrectionis Domini Papa celebrante, char. cix.
De communione Imperatoris, aut Regis char. cx.
De festo paschatis Papa non celebrante char. cx.
De secunda Feria post paschа : : char. cx.
De tertia Feria post paschа char. cx.
De sabbato in albis, cum dantur Agnus Dei char. cx.
De eodem die quando non fit Agnus Dei char. cxi.
De festo annũtiationis Beatę Mariæ uirginis, & uesperis palibus in quadragesima char. cxi.
De festo Sancti Marci : : char. cxii.
De uigilia, & festo ascensionis Domini char. cxii.
De uigilia pentecostes, & mutatione capparum char. cxii.
De die pentecostes char cxii.
De uigilia, & festo Sanctæ Trinitatis : : char. cxii.
De uigilia corporis Christi char. cxii.
De festo corporis Christi Papa prędente char. cxiii.

De supplicatione huius diei Papa absente char. cxiiii.
De uigilia, & festo Sancti Ioannis Baptistę char. cxiiii.
De uigilia, & festo Apostolorum Petri, & Pauli char. cxiiii.
De festo uisitationis Beatæ Marię uirginis char. cxiiii.
De uigilia, & festo assumptionis Beatæ Mariæ uirginis char. cxiiii.
De uigilia, & festo natiuitatis Beatę Mariæ uirginis char. cxiiii.
De uigilia omnium sanctorũ, & mutatiõe capparum char. cxiiii.
De festo omnium Sanctorum char. cxiiii.
In uesperis, & matutinis defunctorum Papa prędente char. cxiiii.
De uesperis, & matutinis mortuorum Papa absente char. cxv.
De commemoratione animarum Papa præsente char. cxvi.
Quando Pontifex nollet absoluere char. cxvi.
De cõmemoratiõe oĩum fideliũ defunctorũ Papa absente char. cxvii.
De uigilia, & festo dedicationis Basilicę Saluatoris char. cxvii.
De uigilia, & festo dedicatiõis Basilicę prĩcipis Apl̃orum char. cxvii.
De anniuersario pontificis proxime defuncti char. cxvii.
De Anniuersario Assumptionis summi pontificis char. cxviii.
De Anniuersario coronationis summi pontificis char. cxviii.
De Anniuersario generali oĩum summorum pontificum, & cardinalium Sanctę Romanę Ecclesiæ defunctorum char. cxviii.
De missa, quę pro animabus Imperatoris, Cardinalium, & Regum nouiter defunctorum in capella dici consueuit char. cxviii.

CAPITA TERTII LIBRI

SECTIO PRIMA

De Reuerentiis, & primo de reuerentia altaris char. cxx.
Quod Pontifex Romanus nemini reuerentiam facit char. cxx.
De Reuerentiis, quę Romano pontifici exhibentur char. cxx.
De solenni reuerentia cardinaliũ qũo, & quãdo fiat char. cxx.
De Reuerentia cardinalium ordinaria erga pontificem char. cxxi.
De Reuerentia cardinalium inter se char. cxxi.
Quando assurgunt cardinales, & prędati in capella char. cxxi.
De Reuerentia cardinalis, qñ uenit officio iam inchoato char. cxxi.
De Reuerentia erga cardinales char. cxxi.
De Reuerentiis, quę fiunt cardinali diuina celebranti char. cxxi.
De bulla pro celebrando super altare Sancti Petri char. cxxi.
De Reuerentiis, quæ priuatim fiunt cardinalibus char. cxxii.
De Reuerentia Episcoporum erga cardinales char. cxxii.
De Reuerentia, quæ fit Episcopo celebranti char. cxxii.

Universidad de Deusto
Biblioteca

SECTIO SECVNDA

De ordine ſedendi in capella char. cxxii.
De illis qui ſtant char. cxxiiii.
De ſeruientibus armorum char. cxxiiii.
De clericis cerimoniarum char. cxxiiii.
De Cardinali aſſiſtenti Pontifici in diuinis char. cxxiiii.
Quando Epiſcopus Cardinalis aſſiſtit Papę celebranti ;& de diebus ſupplicationum char. cxxv.
Q ñ p̄ſbyter Cardinalis aſſiſtit Papę celebranti char. cxxv.
De aſſiſtentia in ueſperis cum paramentis char. cxxv.
De aſſiſtentia in miſſa cum paramentis. char. cxxv.
De aſſiſtentia Cardinalis ſine paramẽtis in ueſperis. char. cxxvi.
De aſſiſtentia in miſſa ſine paramentis char. cxxvii.
Q ũo cardinalis aſſiſtens ſeruit in ſua aſſiſtentia char. cxxvii.
Quod Papæ debent oſculari manus,cum aliquid traditur, ſiue ab eo accipitur char. cxxvii.
De aſſiſtẽtia diaconorum Cardinalium,& quomodo Papa paratur in camera ordinarie ch. cxxviii.
De officio Cardinalis diaconi euãgelium lecturi ch. cxxviii.
De ſupplẽdis uicibus Cardialiũ i aſſiſtẽtia Papę deficiẽtiũ char. cxxxi.
De officio aſſiſtentiũ nõ Cardinalium.S.D.N.Papę char. cxxxi.
De officio Sacriſtæ char. cxxxii.
De officio protonotariorum cha. cxxxiii.
De ſeruitio Subdiaconi Apoſtolici cha. cxxxiii.
De auditoribus cha. cxxxiii.
De Magiſtro ſacri palatii cha.cxxxiiii.
De Clericis camerę cha.cxxxiiii.
De Acoluthis cha.cxxxiiii.
De cubiculariis ſecretis cha.cxxxiiii.
De Secretariis,& aduocatis cha.cxxxiiii.

SECTIO TERTIA

De habitu oĩum tã celebrante Pontifice,q̃ non celebrãte cha.cxxxiiii.
Vbi,& quando capiunt paramenta cha.cxxxiiii.
De auditore,& correctore char. cxxxv.
De habitu Papę char. cxxxv.
De habitu Cardinalium char. cxxxv.
De habitu prælatorum char. cxxxv.
De habitu Cardinalium & prælatorum Religioſorum char. cxxxv.

De habitu ſermonem habituri. char. cxxxv.
De circulis Cardinalium,qui fiunt ante Papam. char.cxxxvi.

SECTIO QVARTA

De hñtibus ſermonẽ in capella papæ,& primo de Papa. char.cxxxvi.
De Cardinalibus. char.cxxxvi.

SECTIO QVINTA

De quibuſdã extraordinariis,& regulis generalibus,& primo de auditore,& correctore. cha.cxxxvii.
De incenſatione altaris,& aliorum ordinarie. cha. cxxxvii.
De ordine dandi pacem inter miſſarum ſolennia. cha.cxxxviii.
Quando Papa lauat manus ante miſſarum ſolennia,& actibus publicis. char.cxxxix.
De luminaribus in capella,papæ,& ſacris imaginibus ſuper altare. char. cxl.
De miniſtris celebrantium. char. cxl.
De Euangelio,& Epiſtola græce legendis. char. cxl.
De genu flexionibus in capella. char. cxl.
De mitris,& Tiara cum triplici corona,quibus Papa utit. char. cxl.
De proceſſibus generalibus. char. cxli
Quibus diebus uocantur Cardinales ad capellam Papę,& quibus fit ſermo,uel non fit ſermo. & quando fiunt Veſperę,aut ſupplicatio. char. cxli
Dies in quibus noſtro tẽpore Papa,aut cardinales celebrãt. char. cxlii.
Quibus diebus Pontifices Romani conſueuerunt a conſiſtorio ſecreto ceſſare. char. cxlii.

Universidad de Deusto
Biblioteca

SANCTISSIMO.D.NOSTRO DOMINO LEONI.X.PONT. MAXIMO CHRIST.MAR.ELECTVS ARCHIEPISCOPVS CORCIREN. FOELICITATEM.

Etustissimam Sacrarum Cerimoniarum Obseruationem Beatiſ.Pater, & una cum ipsa Religione ortam esse conspicuum est. Velut.n.hæc mortalibus semper optima, ac summopere necessaria extitit, utpote:qua Deos immortales susp icerent, admirarentur, & colerent, ita sine debito Cerimoniarum ornatu inculta est, informis, ac omni pulchritudine uacua.Placet recognitio Principi.Beneuolẽtia placet.At multo magis gratum obsequium, si & gestuum ueneratione, & compositione uerborum, & munerum blandimentis afficiatur. Sedet in sublimi solio Rex omniũ optimus, circunstant Diuinę mentes, quę certatim se illi gratas reddunt, diuersis agitationibus Cœli mouentur. Coeunt partim, partim dissentiunt Elementa.Quod suum est agunt alia, & pro temporis uarietate mutantur.Summa deniq; consensione, disparibus tamen officiis sibi ipsi cõsonat, suoq; principio obseqtur uniuersum.Quare mortales quoq;, quos cum Diis mercaturam quandam exercere Plato commemorat, Et pręcipue nos, qui supremi illius splendoris facti sumus diuina uoluntate participes candidissimę Pietati, purissimisq; Sacrificiis delectum cerimoniarum iniunximus.Quem pia hæc editio tuo dicata nomini continet, Quę post tot annos sub tanto Principe in lucem prodiisse lętatur. Vbi nõ Delphica Oracula, neq; Thamiræ, aut Orphei Hymnos, quibus se adeo iactauit Græcia, non Sybillinos affatus, aut uanam Hebręorum superstitionem, nõ mutabilem Caldeorum ignem, neq; Ægyptiorum Serapim, aut Persarum solem inuenies:Sed Diuini Numinis deductionem, preces castissimas Cœlestis Patriæ speciem, Sacratissimos ritus, Archana prę figurata misteria. Quid.n.aliud Pontificum electio, Conciliorum norma, Diuorum adscriptio, Cardinalium allectio, Põtificalis pompa, admissio principum, aliiq; sacrorũ usus, q̃ in unum totius uniuersi Principẽ summum consensum, Dei prouidentiam, potestatem, splẽdorem, Imperium, liberalitatẽ ostendunt:Nobis certe hoc in Diogenis fano cõstitutis melius, q̃ per has Cerimonias, Quibus adeo celebratur Roma, tuaq; authoritas colitur, Diuina omnia illucere non possent.Hanc itaq; lucubrationem accipe Sacratissime Pontifex, Quæ tantis auspiciis sub tuo Augustissimo Principatu in uulgari promeruit. Hanc inquam accipe, letoq; animo amplectere, q; tam pro tui ipsius Dignitate, q̃ pro tui Amplitudine gratissima quidem omnibus futura sit, Et plurimum iocunditatis perpetuis temporibus Allatura.

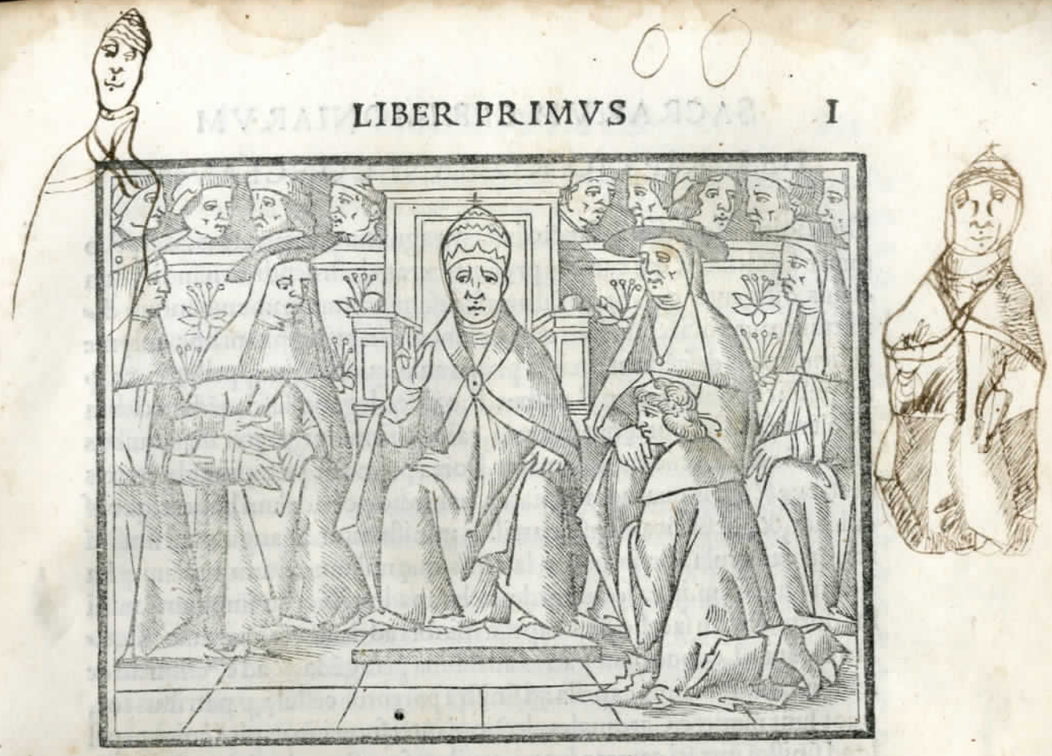

SACRARVM CERIMONIARVM ROMANAE ECCLESIAE LIBER PRIMVS.

DE LOCO CONCLAVIS PRIMVM DELIGENDO SECTIO PRIMA.

SACRAS Apostolicę Sedis, Romaniq; Põtificis Cerimonias, ritus, & obseruationes quibus Summi Põtifices uti consueuerunt, collecturi congruũ arbitramur ab ipsa Romani Antistis electione inchoare, Si prius locũ, in quo electio ipsa celebrãda est, descripserimus. Et quamuis Romani Pontificis electio, ubicunq; Pontifex decesserit, ex Gregorii decimi, Clementis quinti decretis, & institutis celebrari debeat, tamen quia frequenter Romæ:ubi plerunq; agit: & auditores causarum Pontifice absente relinqui consueuere, & in palatio apostolico apud Sãctum Petrum haberi solet, ut pote in peculiari, & propria sede.locum conclauis.(Ita enim hodie appellãt, ubi patres pro electione includuntur) in ipso Apostolico Palatio designabimus. Is locus continet aulas superiores duas, siue tres.& Sacella duo.& ita Vndiq; firmis repagulis, muroq; clauditur, ut ostia nulla.fenestrę nullę nisi altissimę.exitus nullus.Introitus tantum unus supersit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

SACRARVM CERIMONIARVM DESCRIPTIO ROMANI CONCLAVIS

Dum igitur Pontifici defuncto iusta peraguntur, Camerarius Sāctę Romanæ Ecclesiæ, & qui camerę pręsunt, curam instruendi, ornandiq; conclauis diligenter gerant: ad quem ascensum, aditumq; unum tantum dimittant, qua ad Sāctum Petrum per ianuam in principio primę aulę meridiem uersus descēditur. In ipsa prima aula, quę Regia appellatur, eo q ibi publica consistoria p Regibus, Regiisq; legatis suscipiēdis celebrari solent. fenestrę porteq; oēs muro, calceq; firmētur, pręter illas, quibus ad sacella & ad secūdam aulam itur. Porta prima in pricipio aulę ferreis uectibus & serris quatuor muniatur. In medio porticulum habeat, quo esculenta, & poculenta clausis patribus ministrentur. in angulo ad sinistrā intrāti camerula aperiatur pro latrinis: quę nullum exitum, nullamq; habeant fenestram. in ea sedulo ardeant lampades, ibiq; cerimoniarū ministri dormiant. In sacello, siue capella minori ad dextram, quę diuo Nicolao dicata est, conueniant patres ad diuina peragēda, & ad electionem celebrandam. in maiori capella ad sinistrā parentur cellulę p patribus tot, quot sunt numero Cardinales electioni interfuturi. in capite huius capellę ad sinistrā intrāti camerę sunt, in quibus sacrista palatii Apostolici habitat. harū prima pars quę latrinas habet, pro cōclaui reseruetur, cętera oia muro claudātur ita, ut tenebrosa fiat pars illa. Et ideo ut de prima camerula diximus, lampadibus accensis cōtinue illustrēt. Cellulę in ipsa capella maiori hinc inde cōstituātur nō muro, aut materia distinctę. sed cortinis lineis, aut lancis tenuioribus separatę. Erigūtur nāq; ipsę cellulę tignis quaternis a supiore parte, a quibus cortinę depēdent, firmāturq; ipsa tigna aliis lignis trāsuersis ita, ut locus nō maculetur, & inter cellulā & cellulā spatiū dimittitur palmi uel circa. famuli Cardinaliū, ut primū distributio cellularū facta est, illas ornare properēt, quę per lras alphabeti signātur. Inde nō ordine sed sorte patribus distribuātur pridie, quā ingrediātur cōclaue: ut cortinis lectis & opportuna suppellectili in tpe possint ornari. locus ipse cōclauis ita undiq; claudēdus, ac muniēdus est, ut aditū nullū nisi unum tm̄ (ut diximus) habeat, nemoq; inclusos alloqui uidere, seu quippiam ad eos clam mittere queat, Sed aduertēdū est maxime ne supra aut infra: siue a lateribus habitātionū conclauis ire, stare, habitareue quispiam possit, ne uoce, signo, sono, aut aliquo alio ingenio perscrutari quę intus fiunt, ualeat. Interea patres crebro cōueniant uel in sacristia ecclesię, ubi exequię defuncti Pontificis celebrātur: finita missa, uel in domo Domini Camerarii (si ea est idonea. & si is est ex numero Cardinalium). Nam & extra collegiū potest esse Camerarius. Administratio enim temporalium: & urbis, ac Romanæ curiæ gubernatio, uacante sede ad sacrum Collegium, & præcipue ad ipsum Camerarium spectat, &

ideo apud nullum alium Cardinalem, sed apud cum tātum, aut apud aliquam ędem sacram (si magis id libet) conuenire solent. Inter alia ibi constituunt quadruplices custodes futuri conclauis. Primę portę palatii custodia alicui magno prelato, uel nobili potenti, ut primum obiit Pontifex, cōmittitur, qui armata cohorte die noctuq; palatium, patresq; tueatur. cui ducenti, siue trecenti pedites assignantur. Secunda custodia est in prima porta, qua ad locum cōclauis ascenditur. Et hęc demandatur conseruatoribus, & capitibus Regionum urbis: qui adiunctis sibi aliquibus nobilibus ciuibus portam ipsam custodiant. Tertia custodia in secūda porta aliquanto superius demandari solet oratoribus laicis, siue nō prelatis Regū, aut principum, aut etiam aliquibus magnis, & potētibus p ceribus numero ad id idoneo. Quarta autem custodia, quę est in ipso aditu unico conclauis cōmitti consueuit Prelatis dignioribus Romanę curię sex aut octo, siue sint oratores, siue nō, & si cōmode fieri potest, & alioquin idonei censeantur curandum, ut ex diuersis nationibus eligātur, ut omnium studiis tractetur, quod ad omnes pertinet. Sed hęc omnia quoad custodiarum distinctionem, & custodum numerū, & qualitatē in arbitrio sunt Sacri Senatus, qui p tēporis & loci cōmoditate, & cōditiōe opportune prouidere cōsueuit. Custodes primę portę palatii cū armatis, ut primum obiit Pōtifex, locum seruant. alii uero cum patres intrāt cōclaue. Et hęc quidem porta quatuor, ut diximus, serris munitur, extra una, supra porticulum duabus, infra porticulum ipsum etiam una. Et similiter iteriore parte idem porticulum una: custodes ipsius loci claues duas portę, & clauem porticuli retinent clerici cerimoniarum: aliam portę clauē & clauem porticuli interioris: ita ut neq; porta, neq; porticulum aperiri possit sine cōsensu illorū, qui sunt ītus, & qui sunt extra. Aulę siue duę sint siue tres, reseruātur p deambulatiōe patrū. Et in una ex eis remotiori scilicet aliquādo simul cōuenire ad ea statuenda, quę sunt pręter electionem Pontificis. Quāq̄ secundum sacrorum canonum cōstitutionē fas non sit patribus aliud tractare in conclaui, nisi de prouidēdo manifesto, & urgēti periculo terris Ecclesię & de substituēdo p tēpore penitētiario sūmo, & Camerario. S.R. Ecclesię, si ītera uacarēt, nō ē tn̄ incōueniens & a maioribus nostris frequētatum est tractare aliqua, quę & si ipsum actum electiōis pręcise nō respiciant, tn̄ laudabile regimē futuri Pōtificis concernunt, & ipsius Pōtificis religiosam administrationē honestiori quodā uiculo tēperant. Cęterum si aliquando cōtingeret, ut alibi celebrāda esset Pōtificis electio: hinc esset sumēdum exēplum, & curandum in primis, ut locus ipse idoneus, & tutus, & fideli militum manu munitus sit: deinde ut aditus ad conclaue triplici custodia firmari possit, tum aulam quandam ita capacem habeat, ut in ea cellulę omnes pro Cardinalibus commode cōstituantur: Inde ut sacellum cōtineat pro re diuina, & electione celebrā

Universidad de Deusto
Biblioteca

da, idoneum:demum aulas aliquas pro deambulatiõe,& latrinas ad partem:& ita claudendum est ipsum conclaue,ut nemo inclusos uidere, nemo eos Alloqui,aut ad eos quippiam latenter transmittere,iacereue ullo modo queat .In cum locum supellex opportuna conuehenda est pro Cardinalibus & eorum famulis,esculenta & poculẽta nulla,prẽter aquã & confectiones,& quę ad medicinam pertinent. Q uę uero ad cibum & potum attinent,portantur uespere & mane singulis diebus.Descripta sũ marie loci in quo electio celebrari debet cõuenienti forma,ad ipsam electionem deueniendum est:cuius modum & originem altius aliquantulũ repetere non incongruit.

¶Ordo eligendi Pontificis & ratio. Cap.II.

Iusitaq; eligendi summi Pontificis a Christo domino deriuatũ est. Ipse.n. Christus primum denominatiõe successorem instituit dicens Petro:pasce oues meas:Et ea ratione Petrus Clementem ẽt nominauit:quod tñ ita credit̃,si a Senatu ecclesię R o . admittere tur.Senatus autem Romanę ecclesię a Petro diuina inspiratione institutus est:cum quo omnia ardua ecclesię negocia explicaret . Ad quẽue referret,uidelicet collegium.xxiiii.Senatorũ ex presbyteris & diaconibus Romanę urbis instar.xxiiii.seniorũ quos agnus dei Christus Saluator i Apocalypsi Ioannis astantes habere perhibetur.Hos enim Petrus loco assistẽtium apostolorũ post eorum per orbẽ diuisionẽ elegerat & designarat,ac consiliarios Romanę ecclesię coadiutoresq;,atq; Romani Põtifi cis electores instituit.cognoscẽtes igitur hmõi denominationis formã grauiter in futurum ecclesię posse nocere.Senatores nõ Clemẽtem acceperunt,sed Linum elegerunt:& illum post Petrum pontificatui Romano prẽesse uoluerunt:quis deinde Clemẽs decedẽtibus Lino,& Cleto ab ipso Senatu electus fuerit.Hic autem mos post Petrum longo tempore fuit obseruatus:ut uidelicet Senatores Romanę Ecclesię summum Põtificem eligerẽt:Ipsi autẽ Senatores,presbyteri scilicet & diacones urbis temporibus Syluestri primi Papę sunt appellati.S.R.E.Cardinales :principes uidelicet in Ecclesia:qui postea tempore Innocẽtii Papę.iiii. quod ille in cõcilio Lugduñ.cauit pro insigni aristocratię & maiestatis in Ecclesia pileum rubrũ susceperе Interea uero oriẽtibus (ut assolet in rebus humanis) scandalis & scissuris inter eosdem Senatores reliquus clerus Romanus & populus ad presentiam solummodo exhibendam in electione Pontificis:& eius corroborationem adiunctus est,inde (ut plerumq; fit)inducta uiolentia aut aliter quomodocunq;,alii etiam a Senatoribus ipsis ad ipsum actum & ius electionis actiue tantum cœperunt interuenire: licet passiue priscis illis temporibus solis ipsis Senatoribus i. presbyteris & diaconibus , S.R. E.ius electionis in summum pontificem conueniret prout patet ex concilio Stephani Papę: & habetur i

decretis.lxxix.di.oportebat cum duobus sequẽtibus capitibus. Vnde satis liquet a Petro de presbyteris & diaconibus.S.R.E.in summos pontifices eligẽdis,qui semper fuerunt senatores ecclesię:& hodie & Stephani tpibus cardinales nominati.Procedente aũt tpe ad sedandas maiores cõtentiones & tumultus,qui ob eam rem sępe oriebantur,Romani i impatores manus ita apposuerunt:ut nemo in pontificem canonice electus diceretur,nisi principis decreto esset cõfirmatus.Liberata post hęc tẽpora Italia:ac Romana eccl'ia a longobardorum durissimo iugo erepta:Hadrianus primus,ut.lxiii.di.c.Hadrianus,siue Leo.iii.ut alii uolũt,Romanum imperiũ ex Græcis in Germanos trãstulit:Carolumq; magnũ Augustum declarauit:cui electionẽ Romani pontificis,& ius ordinãdę Romanę ecclesię cõcessit.Nec multo post Leo octauus imperiũ Othoni alemanorũ regi ex saxonũ ,psapia primo cõfirmauit.lxiii.di.in synodo. Sed postea pientissimi Imperatores:quũ experiẽtia didicissent aliis forsan nõ ita piis principibus succedẽtibus hmõi auctoritatẽ Romanę ecclesię & reipublicę christianę pernitiosam fore:psertim qm̃ Romanus pontifex a Christo institutus est:ut impatorẽ, & oẽs oues pasceret, purgaret ,atq; spũaliter iudicaret,illa se potestate abdicarũt:iusq; integrum ad senatum ecclesię & Romanũ clerum:& populum rediit.Ludouico psertim Imperatore statuente atq; uolẽte.lxiii.di.Ego ludouicus.ex quo ,p uera Romani pontificis suprema monarchia satius ostendẽda ad id res deducta est, ut Gregorius quintus Othone.iii. cõsentiente imperatores de cætero a nõnullis principibus spũalibus,& secularibus fore eligendos sanxerit:& sic ad summũ pontificem dei uices gerẽtem in terris tanq̃ ad eum , p quẽ reges regnãt,supremum christianę monarchię principem Romani imperii moderationẽ pertinere significauerit. Verum cũ uariis, cõtrariisq; uulgi seditionibus,atq; studiis,& aliqñ principũ uiolentia in electione põtificis creberrimi tumultus ,cõtẽtiones, rixę,atq; ẽt cruentissimę pugnę cõmitterent̃ :sępeq; altero per uim deiecto alter cathedrã occuparet:res Romanę eccl'ię in maximã perniciem deuenerat.Nã paruo annorum interuallo decẽ diuersorum meritorũ uiri Petri sedem tenuerunt.Bñdictus nonus,Syluester tertius,Gregorius sextus,Clemens secundus,Damasus itẽ secũdus,Leo nonus,Victor ẽt secũdus,Stephanus nonus,Bñdictus decimus:cuius successor Nicolaus secũdus põtifex maximę prudẽtię & sanctitatis,ut tãtis malis obuiaret anno salutis.Quinquagesimo primo supra annũ Millesimũ in cõcilio Lateraneñ sacrã legẽ dedit de electione Romani põtificis p sacrum senatũ sacro sanctę romanę eccl'ię cardinaliũ peragendã esse:quã deinde in cõcilio seneñ.Alexãder tertius,& in Lugduneñ.Gregorius decimus,ac Vieneñ. Clemẽs quitus cõfirmauerũt:cu iusquidẽ legis obseruãtia aplicã sedẽ ex maxima calamitate liberauit.De inde ut schismata tollerẽtur Alexãder tertius in cõclio gñali statuit ut il-

Universidad de Deusto
Biblioteca

le demū canonice electus cenſeretur, in quē duę collegii partes conſenſiſ ſent: ſed uetuit Symachus cuipiā licere Pōtifice adhuc ſupſtite uerbo ſcri pto: uel, pmiſſionibus iuramēto: aut aliquo alio mō agere de ſucceſſore: tranſgreſſores dignitate & cōione priuans accuſanteſq; & conſcios im punitate, ac prēmio afficiendos cenſens. Nicolaus inſuper prefatus uo luit. Romani Pontificis electionem cum deliberatione prędeceſſoris fie ri debere. Poſt hęc autem ne diutinę uacationis incommodis Romana Eccleſia premeretur, neue patres uariis ambientium ſtudiis corrumpi poſ ſent Gregorius prelibatus eius nominis decimus in concilio Lugdunen ſtatuit Romano Pontifice uita functo Cardinales pūtes decem tantū die es abſentes expectare debere, moxq; cum illis qui adeſſent locum cōcla uis in urbe, in qua Pontifex cum ſua cura reſidebat, ſimul ingredi: cū uno tantum miniſtro: uel ſi patens neceſſitas fuerit cum duobus. Conclaue ip ſum nullo pariete aut uelamine ſeparandum: in cōi habitandum, ita clau dendum: ut nullus poſtq; cōuenerit, egredi queat: Neminem ad colloqui um admittēdum: niſi forte re urgente: & uniuerſo collegio approbatum & a nemine nuncios, ſiue literas accipiendas fenestram ſiue porticulum unum tantum dimittendum, quo ſubminiſtrari poſſint, quę ad uitam per tinent. Si uero poſtq; patres intrauerint, intra tres dies electionem non p fecerint: per quinq; ſequentes dies tam in prandio q; in cena uno tantum ferculo contentos eſſe oportere. quibus elapſis, ſi adhuc concordes non fuerint: panis tm uinum & aqua illis adminiſtrentur quoad Pōtificem ri te eligant. Interim uero nihil de camera Apoſtolica a patribus ꝑcipiēdū nihil aliud omnino agendum, niſi cōi conſenſu aliquid pro patrimonio eccleſię neceſſario ſit prouidendum. Siquis ex patribus ob aduerſam ua litudinem egreſſus eſt, aut de nouo aduenies ingredi uoluerit re adhuc in tegra admittendum ea conditione: ut eo utatur quo alii patres tunc utū tur. Si extra locum ſuę curię Pontifex deceſſerit: cōueniāt cardinales in ciuitate illius territorii ubi deceſſit in palatio ep̄ali, uel alio condecenti loco, & omnia ſeruēt quę ſuperius ſunt dicta. Statuit & alia pleraq; Gre gorius: quę ad dños cōclauis & patrum tutelam ac ſecuritatem pertinēt hortatur patres ad electionem rite faciendam pro dei honore & publica utilitate, & pactiones iuramenta obligationeſq; omnes pro ea re factas dānat atq; irritat. Hoc Gregorii decretū Clemens confirmans declarat illudq; per ſanctæ romanæ eccl'ię cardinales uacāte ſede nullo modo imu tari poſſe: nec licere cardinalibus quicq; poteſtatis, aut iuriſditionis pon tificalis tunc exercere, niſi officio camerarii & maioris pœnitentiarii ſi forte per id tēpus uacarēt pro tempore prouidere. Pro territorio aūt dio ceſim intelligi uoluit hac additione, qđ ſi audiētia cārum & l'rarum ap̄li carum in aliquo certo loco Pōtifice moriēte remanſerit: electionē ibi nō autem ubi papa deceſſerit, eſſe celebrandam niſi prius per papam ſtatu-

tum fuiſſet de curia tranſferenda. Item ſi electione non completa patres de cōclaui ſimul, uel ſucceſſiue exierint, cōpellendos eſſe a dūis, ſeu magi ſtratibus locorum rurſus ad conclaue redire: & opus perficere. Demum abſoluit omnes cardinales ad effectum electionis ab omnibus cēſuris, & pęnis. Extat & decretum Clementis ſexti circa annū ſalutis quadrageſi mum ſupra Mille & trecentos editum: per quod ſuperiora ſtatuta limitā tur. Quod quia ultimum eſt & in ſacrorum canonum codicibus non ad huc deſcriptum de uerbo ad uerbum duximus inſerendum.

Clemens &c. ad perpetuam rei memoriam. Licet in cōſtitutione a fe. re. Gregorio papa. x. prędeceſſore noſtro ſuper electione Romani ponti ficis edita in concilio Lugdunen. inter cętera caueatur expreſſe, qđ ſi eū dem pōtificem in ciuitate, qua cum ſua curia reſidebat, diem claudere cō tingat extremum, cardinales in palatio, in quo idem pontifex habitat, omnes conueniant, & in eo ſinguli ſingulis, niſi illi, quibus ex patenti ne ceſſitate duo permittuntur, ſint contenti ſeruientibus clericis, uel laicis, prout elegerint: unum cōclaue nullo intermedio pariete: uel alio uelami ne habitent in communi. Et qđ diebus certis non facta prouiſione de pa ſtore decurſis: panis, uinum, & aqua tantūmodo eiſdem Cardinalibus do nec ſubſequatur prouiſio adminiſtretur: Quia tamen ſicut frequenti mul torum aſſertione & in cardinalatu conſtituti percepimus: nōnulli ex car dinalibus ipſis in obſeruatione conſtitutionis ipſius grauati nimium ex titerunt: multiq; ex ipſis duos in dicto conclaui habuerunt ſeruitores nō abſq; ſcrupulo conſcientiæ, ppter ambiguitatem dictorum uerborum, uidelicet ex patenti neceſſitate duo permittantur in dicta conſtitutione ut prēmittitur contentorum: Nos prouidere ſuper his cupientes: ex his & aliis certis cauſis rationabilibus, quæ ad id noſtrum animum induxe runt rigorem conſtitutionis ipſius, & ad fratrum noſtrorum ſupplicatio nem in hoc prouidimus temperandum. Statuentes qđ cardinales poſt q̄ conclaue huiuſmodi: ſeu clauſuram pro dicta electione celebranda in trauerint ſinguli duos ſeruientes tantum clericos: uel laicos prout duxe rint eligēdos, ac inſuper ſingulis diebus prēter panem uinum: & aquam in prandio, & in cena unum dumtaxat ferculum carnium unius ſpeciei tā tummodo, aut piſcium, ſeu ouorum cum uno potagio de carnibus, uel pi ſcibus principaliter non confecto & deceñ ſalſamentis habere ualeant ultra carnes ſalitas: & herbas crudas: ac caſeum, fructus, ſiue electuaria. Ex quibus tamen nullum ſpecialiter ferculum conficiatur, niſi ad condi mentum fieret uel ſaporem. nullus uero eorū de alterius ferculo ueſci poſ ſit, liceat etiam eis ex decētia honeſtatis habere in clauſura huiuſmodi, cū in lectis quieſcendi cauſa: uel dormiendi eſſe uoluerint, intermedia ſeu uelamina ſimplicium tantummodo cortinarū. & ſe. me. Clementis papę quinti p̄deceſſoris noſtri, & aliis cōſtitutiōibus ap̄licis cōtrariis: quibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

propter hoc in aliis derogari nolumus non obstãtibus quibuscunq;.Nulli ergo &c.Datum Auinioni.VIII.idus Decembris,anno.X.

Exhortatio ut reuideantur maiorum decreta super electione.

HAEC pauca ex decretis sanctorum patrum libauimus,p ingenii nostri imbecillitate.Sed hortamur Reuerẽdissimos.D.Cardinales ut cum electionis negocium iminebit secundum Hostiensis in sua lectura consilium:diligenter reuideant pontificum & conciliorum statuta de electione Romani Pontificis edita & doctorum super ea re interpretatiões. Et quoniam res ẽ maxime ardua,indigetq; magna discussione,fiet fortassis super hac re specialis tractatus.Exequiis igit defuncti pontificis per nouem dies completis,& conclaui opportuno pręparato:decima die patres cõueniunt in basilica Sancti Petri,uel alibi pro temporis,& loci opportunitate:ubi per unum ex eis missa de spiritu sancto celebratur,& in fine per aliquem pręlatum seu aliũ doctum uirũ habeatur sermo,in quo moneantur patres ut sepositis omnibus priuatis affectibus deum tãtum pręoculis habẽtes Sanctę Romanę & uniuersali ecclesię de pastore idoneo prouidere curent. Estq; admodum conueniens ut decreta summorũ pontificum pro electione huiusmodi statuta ab ipso oratore summatim repetantur:& reducãtur ad memoriam dominorum cardinalium.Rediuina peracta si placet patribus tunc intrare cõclaue,clericus cerimoniarum capiat crucem papalem,& procedat:quẽ Cardinales sequantur,Episcopi,Presbyteri,Diaconi,Crucem pręcedunt familiares cardinalium laici,& immediate cantores cantantes hymnum Veni creator spiritus, Et in conclaui apud altare prior cardinalium dicit orationem.Deus qui corda fidelium.post cardinales sequuntur pręlati,& alii curiales clerici. Cardinales erunt cum suis cappis obscuris.Si uero uolũt differre introitum ad uesperam,conueniant de hora,& uadant domum ad prãdiũ,ubi hora cõgrua fuerit anteq̃ discedant,si prius hoc non fecerint:qd̃ facere conuenit:si post missam sunt ingressuri conclaue,conuocent familiam suam unusquisq; moneant hortentur omnes primum ad orandum clemẽtissimum deum,ut patribus inspiret ea circa electionem futuri põtificis agere: quę sue placita sunt uoluntati & saluti sanctę Romanę ecclesię,atq; uniuersę reipublicę christianę profutura.Tum ut domum die noctuq; bene custodiant.magistro domus obediant:pacifice & quiete inter se uiuant,& per urbem non multum uagentur.Noctu autem domi se omnino contineant:Deinde hora pręscripta in nomine domini uadant ad basilicam sancti Petri,si Romę & in palatio apostolico fit cõclaue. Sin alibi ad ecclesiam conclaui proximam:& ualde honestum immo necessariũ uidetur,ut anteq̃ conclaue ingrediãtur,patres omnes deo se reconcilient,confiteantur peccata sua,& qui non sunt celebraturi communicent,ut sint capaces gratiæ spiritus sancti in tanta re peragenda admo-

dum necessarię.Postq̃ uero omnes conuenerint,ascendant simul ad conclaue.Et quum ad altare conclauis conuenerint,prior episcoporum cardinalium omnibus aliis astantibus,& pręsente ac rogato aliquo notario exigat corporale iuramentũ tactis sacris euãgeliis a custodibus cõclauis, & a secũdis,ac tertiis custodibusq; fideles & diligẽtes erũt ad custodiẽdũ palatiũ & cõclaue.Reuerẽ.D.Cardinaliũ,neq; pmittẽt Reuerẽdissimos D.Cardinales ullo modo grauari ultra constitutiones sanctorum Patrũ de electione Romani Pontificis statuẽtes,& maxime Clemẽtis papę sexti,quas quantum ad eos pertinet,omni studio & integritate seruabũt, & ab aliis pro uiribus facient obseruari.Quarti uero custodes idest portæ ultimę introitus conclauis pręter hęc iurabunt,qd̃ non permittent aliquem appropinquare ad portam cõclauis,aut loqui,siue literas dare aliquomodo illis,qui sunt intus,nisi de expresso consensu totius collegii,& scripta,quę ad collegium pertinerent.Item qd̃ perscrutabuntur cibaria & uasa,quę intromittẽtur omni solertia & fide introspiciendo epulas,& fercula,ne forsan laterẽt aliquę literę,uinum & aquã in uasis uitreis portari facient,& constitutiones pręfatas integre obseruabunt. Tum exclusis omnibus aliis prior episcoporum cardinalium ipsos cardinales uerbis conuenientibus hortabitur,ut uelint cogitare magnitudinem rei,de qua sunt tractaturi : qua nihil inter eos excellentius esse potest. Electuri enim sunt Iesu Christi uicarium,Petri successorem,pastorẽ dominici gregis:aulę cęlestis clauigerum,& omnium christianorum principem debere illos memoria repetere formam,atq; rationem a sanctis patribus traditas in electione seruanda:quas sine grauissima dei offensa & proprię salutis discrimine pręterm ittere non possunt. Proinde dimissis omnibus animi affectibus:solum honorem dei:salutem rei publicę christianæ : & Romanę ecclesię commodum ante oculos habeant,& talem eligere curent:qui ecclesię dei pręesse,& ꝓdesse ualeat,& sciat.His peractis Reuerendissimi.D.Cardinales ad cellulas quisq; suas diuertũt: & camerarius, aliiq; officiales camerę apostolicę omnes extra conclaue abire iubent:ꝑter eos,quos remanere oportet:ut infra dicemus. Tum omnibus prędictis expulsis porta conclauis cum suo porticulo omnibus ferris clauditur intus & extra : assignenturq; claues duæ clericis cerimoniarum interioribus,& tres pręlatis custodibus exterioribus . Deinde accensis fualibus aliqui iussu patrum ad hoc deputati latebras angulosq; omnes conclauis diligenter scrutantur,ne quis extra ordinem inter clausos remanere possit,in conclaui ordinarie si remanent omnes Reuerẽdissimi D.Cardinales,& unusquisq; illorũ pro suo seruitio retinet duos seruientes tãtũ,siquis aũt aduersa ualitudine premeretur conceditur sibi tertius minister ex consuetudine non ex constitutione.Præterea sacrista sacri palatii solus & duo clerici cerimoniarum.Seruitores Dñorum Cardinaliũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

quisq; hero suo famulatur. Sacrista diuina celebrat in communi coram patribus, & uestes, ac paramenta futuri pontificis seruat, preparatq;. clerici cerimoniarum celebranti subministrant. subsellia pro dominis cardinalibus, ubi & quomõ illis placet ꝑparant, & in cõi omnibus patribus seruiunt: consueuitq; aliis superioribus temporibus instrumentum de electione pontificis confici. Cum prandii, seu cenę tempore cibaria afferuntur, familię cardinalium cornutas (ita enim coffinos appellant, quibus illa portantur) usq; ad secundam custodiam deducũt. Tum prefectus familię illius cardinalis cum duobus, qui cornutam portãt, usq; ad ultimã custodiam accedunt. prelati custodes cornutam aperiunt, fercula & omnia: quę intus sunt diligenter perscrutantur, nequid literarum insit. Tũ aperto extrinsecus porticulo intrinsecus aperiri per clericum cerimoniarum, uocariq; seruientes illius cardinalis, cuius cornuta est aduecta, iubẽt: illiq; cornutam cum cibis assignant & uinũ quod est in uitreis phialis allatum. Seruitores, qui extra astant ad portã conclauis non accedũt: & qui intus sunt, a prelatis custodibus cornutas recipiunt, & qui primũ uenerint, primum expediuntur. ante portam intus aliquantulum remote suspẽditur cortina quędam, ne per porticulum cum aperitur, uideri possint, qui sint intus. Et hoc semper seruatur cum cibaria portantur.

Primis tribus diebus ministrantibus patribus cibi libere pro eorum uolũtate, illis elapsis panis: uinum: & aqua cum uno ferculo tantum carnium: piscium: uel ouorũ unius speciei cum salsamẽtis sapore: caseo: herbis crudis: & fructibus. Neq; secundum constitutionem Clementis licet alicui ex patribus de ferculo alterius uesci. Dum patres comedũt, aut aliquid aliud in cellulis agũt, cortinę anteriores & collaterales apertę semper esse debent, nisi cum in lecto interdiu siue noctu quiescunt. Cum autem collegialiter a patribus est aliquid agendum, utuntur croceis obscuris: & subtus paruo caputio supra rochettum. Est aũt crocea genus chlamidis longę ad terram usq;: a parte anteriori aperta a summo ad imum circa collare rugosa, in formam capparum prelatorum, si demas cucullum. quando autem sunt in cellis, aut per aulas deambulant, possunt esse in rochettis siue cum paruis mãtellis desuper ut magis placet. Caueãt diligẽter patres, ne cum horas canonicas soli: uel cum alio legũt, seu quippiam aliud in cella agunt, molestiam aut impedimentum inferant. Et in primis ne conuenticula noctu agitent, neue ambiendo per cellulas, siue p aulas immoderate discurrant. Idq; multo magis curent seruientes, maxime: ne dum patres quiescunt, sursum & deorsum discurrẽdo strepitum faciant. Noctu locis oportunis ardeant lampades, & assiduo in locis tenebrosis apud latrinas. Consueuerunt nostris temporibus patres anteq̃ ad electionem deueniant, statuere quędam communi consensu a futuro põtifice confirmanda, quę postea singuli subscribũt, iuramẽtoq; astringũt

se obseruaturos si ad Pontificatum assumantur. hęc ubi perfecerũt de electione agere incipiunt.

Quę seruanda ne electio possit impugnari.

Sed aduertendum est per Reuerẽdissimos. D. Cardinales, ut in electione seruent sanctorum patrum canonicas constitutiões. Nicolai secũdi sed Alexandri tertii. Gregorii decimi. Clemẽtis quinti, & sexti, & aliorũ siquę sunt, ne impugnari possit electio. Sciãtq; tam episcopos, q̃ presbyteros, seu diacones cardinales ęqualem in eligendo potestatem habere, neq; fieri relatiõem meriti ad meritum: neq; zeli ad zelum: sed numeri ad numerum. Ita ut ille: qui a duabus partibus cardinalium cuiuscunq; ordinis sit rite electus sit: pro uero & indubitato pontifice habeatur, & cardinales nouos, ut primum creati, & publicati fuerint, eandem habere potestatem in electione nisi os fuerit eis clausum a Pontifice & non apertum ante mortem, quia tunc non haberent potestatem. sinautem nõ fuisset eis os clausum integra permaneat potestas. Post mortem Innocentii vi. in electiõe successoris, in qua fuit electus Vrbanus quintus extra collegium, tunc abbas Sancti Germani Altisiodorẽsis de Rocha: abbas Cluniacensis assumptus in Cardinalem per Innocentium primo uenit ad curiam in die obitus dicti Innocentii: & q̃uis installatus non esset in consistorio nec haberet titulum, fuit admissus per alios cardinales ad conclaue electionis, ut alii Cardinales ãtiqui: & ita duo ex cardinalibus antiquis ex cõmissione collegii causa cognita indicarunt esse faciendum, quia sola assumptio ad cardinalatum habet ius eligendi, & alia cardinalibus conueniẽtia, & propterea Papa in tempore clausit os nouis, quod prius erat apertum. Et quãuis Romanus Pontifex canonice institutus nullo humano iudicio iudicari possit, nisi fiat hęreticus, si tamen contra formam istarum constitutionum papatum sibi usurpauerit, tam ipse q̃ ei adhęrentes sunt excõmunicati, & similiter electus per seditionem, impressionem, uel quodlibet aliud ingenium uidelicet per callidita tem, & fraudem. Consuetudo fuit apud superiores, ut duę missę singulis diebus in conclaui dicerentur, una de die currenti altera propria que sede uacante dicitur, & scripta in fine huius uoluminis, una per sacristam, altera per aliquem ex capellanis cardinalium, nisi ipsi cardinales personaliter uelint celebrare. Cum igitur de electione agere uolunt audita missa domini cardinales soli in capella illa remanent, sedentq; super scabella, siue scamna illis parata: sup altare restat calix uacuus & patena, ante altare mensa parua rubeo panno coperta ponitur, & super eam pugillares, & papirus: Inter concauum & altare iuxta mensam ponuntur scabella tria. In quorum medio Episcoporum, a dextris presbyterorum, & a sinistris diaconorum cardinalium priores sedent. Sacrista uero, familiares cardinalium, & omnes alii, qui in conclaui reperiũtur, in capella ma-

Universidad de Deusto
Biblioteca

iori ubi cellulę ſunt claudũtur, ſoli clerici cerimoniarum ſolẽt extra portam capellę paruę, ubi patres clauſi de electiõe tractãt, expectare, prẽſto uẽturi ſi a patribus pro aliqua re uocarẽtur. Cum omnes ordine ſuo cõſederint prior Epiſcoporum in loco prędicto ſedẽs cõmodis uerbis hortatur patres ad prouidẽdum ſanctę Romanę Eccleſię de uiro idoneo, & ſufficiẽti, & qui tãtum onus utiliter ferre queat, Deide proponit eis perquã uiam ad electionem procedere placeat, per uiam compromiſſi, ſiue per uiam ſcrutinii: quod ſi forte aliquis patrum diceret in hãc ſentẽtiam. Reuerẽdiſſimi domini perſpecta ſingulari uirtute, probitate &c. Reuerendiſſimi. D. N. ego iudicarem ſine alio proceſſu ipſum eligẽdum ad ſumũ Põtificatum, & ex nũc ego eligo ipſum in ſummum Põtificẽ ſanctę Romanę Eccleſię, ſi alii uel ſaltim duę partes iſtius ſentẽtiam ſequerẽtur, & uiua uoce ſimili modo illum talem eligerẽt, ille eſſet canonice electus, & uerus papa, Et uocatur per uiam ſpiritus ſancti talis electio ſine cedulis aut compromiſſo: Sępeq; apud maiores noſtros fuit celebrata hęc uia. Si dominis cardinalibus placuerit procedere per uiam compromiſſi, oportet quod omnes cõcordẽt ad compromittendum, alter nõ tenet: ni ſi forte duę partes tãdiu in ſentẽtia permanerẽt, quoad compromiſſarii electum nominarẽt, illumq; compromittẽtes comprobarẽt. tũcq; ut electus a duabus partibus eſſet canonice electus, forma autem talis cõpromiſſi eſt huiuſmodi.

IN NOMINE DOMINI AMEN. anno eiuſdẽ &c. die &c. Nos Epiſcopi, preſbyteri, & diaconi ſanctę Romãę eccleſię cardinales omnes & ſinguli in conſiſtorio exiſtentes uidelicet. T. oſtien. D. portuen. & ſigillatim omnes alii nominẽtur cardinales de electione tractantes ſũmi Põtificis: elegimus, & eligimus per uiam procedere compromiſſi, & unanimiter, & cõcorditer nemine diſcrepãte elegimus compromiſſarios Reuerẽdiſſimos patres Dominos. T. epiſcopum &c. A. tit. ſancti. N. preſbyterum &. L. ſancti Hadriani diaconum cardinales quibus damus plenariam facultatem, & poteſtatem prouidẽdi ſanctę Romanę eccleſię de paſtore ſub hac forma uidelicet quod duo ex ipſis poſſint eligere tertiũ de ſeipſis, & omnes tres concorditer de collegio, uel de extra poſſint Romanę & uniuerſali Eccleſię, puidere. Et uolumus quod dicta poteſtas duret uſq; ad conſumptionem cãdelę inibi ex cõſenſu ſingulorum accẽſę, & promittimus nos illum pro Romano põtifice habituros, quem dicti compromiſſarii in forma prędicta duxerint eligẽdum &c. cõpromiſſarii uero ad partem in aliquo loco ſeparato ſe retrahãt, & primum inter ſe proteſtentur, quod per quãcunq; prolationem uerborum nõ itelligunt dare conſenſum ſuum, niſi in ſcriptis illum expreſſe ponãt, ut inter ſe poſſint uti uerbis humanis & reuerentialibus ſine prędiudicio. Alius modus eſt, & magis tritus procedẽdi per uiam ſcrutinii: qui ſi magis placet, primo deliberandum eſt, an poſt ſcrutinium eadem die ſit attẽtanda uia per acceſſum. deinde omnibus in locis ſuis in capella cõſedentibus prior Epiſcoporum cũ cedula ſua in manu, accedit ad altare, & genuflexus aliquãtulum orat, tum ſurgit, & cedulam prędictam, quam primo oſculatur, in calice reponit, Priore Diaconorum a ſiniſtra parte altaris, ubi epiſtola legitur ſtante, & patenam manu ſua eleuante: has cedulas, quę uota eorum continent, ſcribere ſolent Reuerẽdiſſimi Domini ad partem, quomodo eis placet in hanc formam. Ego. A. Epiſcopus oſtien̄ &c̄. Cardinalis &c̄. eligo in ſummum Pontificem. Reuerendiſſimum Dominum meum. D. S. titu. Sancti Marci Preſbyterum Cardinalem, & eodẽ modo quiſq; nominare poteſt duos, aut plures de collegio in eadem cedula, & aliquem extra collegium a tergo ipſius cedulæ. Cedulam ipſam bene plicatam ſigillo ſuo annulari ſignat: & ut diximus facta prius oratione illam deoſculatam quiſq; in calicem ponit. Vt autem prior Epiſcoporum cędulam in calice poſuit, accedit ad dextrum cornu altaris, & ibi cum priore diaconorum patenam eleuat, dum patres uotorum cedulas calici imponunt. Qui ordine ſuo omnes ſigillatim Epiſcopi Preſbyteri & Diaconi, eodẽ modo, ut de priore Epiſcoporum diximus cedulas in calicem mittunt, cedulis in calice depoſitis ſedent patres, & quiſq; ante ſe ſcabellũ habet cũ papyro & pugillaribus in papyro ſcripta ſunt per ordinem patrum omnium prędentium nomina cum aliqua diſtantia ita ut unum tantũ nomẽ in quolibet uerſu contineatur, in hunc formę modum.

Reuerendiſſimus Dñs Nicenus habet.

Reuerẽdiſſimus Dominus Rothomageñ. hẽt. Et ſic de ſingulis. Et ſcribuntur nomina, quibus communiter appellantur propter breuitatem & nõ nomina titulorum. Tum prior Epiſcoporum calicem de altari ſimul cum Diaconorum Priore ſumens illud ſuper menſam prędictam imponit: deinde & ipſe et Diaconus. ſedent a dęxtris Priore Preſbyterorum ſedente: ut prędiximus, Prior deinde Epiſcoporum ſedens calicem manu dextra capiens: ac ſiniſtra patenam firmam retinẽs: calicem ipſum ſuper patenam immittit. Ita tamen ut nihil effundat, & iterum calicem erigens ſuper menſam, ut prius erat, illum cõſtituit, tum ſiniſtra aliquãtulum patenam eleuans dextra cedulam unam, quę ſorte ad manus uenit palam digitis duobus extrahit: illamq; primo priori preſbyterorum oſtendens: legẽdam porrigit Diaconorum priori: qui eam mox aperit & uoce qua ab omnibus exaudiri poſſit diſtincte legit. Ego. N. Cardinalis Papien̄. eligo in ſummum Pontificem Reuerendiſſimum Dominum meum. D. B. titu. ſanctę Sabinę preſbyterum cardinalem &c̄. ut ibi ſcriptum inuenit. Cardinales omnes tam ipſi tres priores q̄ alii ſuper nomina in cedula nominatorum: eligentium nomina ſcribunt in papyris ſuis uel ſignũ aliquod faciunt, omnibus cedulis perlectis & uotis eligentium deſcriptis. Tres

priores uota computant,& alta uoce habẽtes plures uoces Diaconus nominat dicendo.Reuerendiſſimus.D.A.habet uoces decem,& Reuerendiſſimus.V.habet uoces octo.Et Reuerẽdiſſimus.D.habet uoces ſeptẽ. Deinde ſi non poteſt attemptari uia per acceſſum,& uoces non ſufficiũt: Re ifecta patres diſcedunt,neq; per totum diem aliud agi poteſt circa actum electionis,quia non fit bis in die ſcrutinium .Sequenti die iterũ ſummo mane in capella cõueniunt & Re diuina peracta ſcrutinium,ut die p̃terita faciunt,cedulas in calicem mittunt,quæ a prioribus extrahuntut, leguntur,& computantur ut ſupra.Deinde ſi duæ partes in cedulis nõ cõueniunt procedunt ad electionem per uiam acceſſus.Nam hoc pacto celerius ad finem electionis peruenitur ad illos accedẽdo quo in cedula nõ nominauerit,& poteſt fieri acceſſus ad unum,uel plures ſicut & nominatio in cedulis.ſed ex honeſtate & decore iuniores debent aliquãtulum expectare,qđ antiquiores acceſſum incipiant.Illis uero diutius ſuperſedentibus quilibet poteſt incipere,ſurgit qui uult incipere & dicit.Ego accedo ad Reuerendiſſimum Dominum meum talem,& ſtatim omnes ſignãt ſuper nomen electi nomen accedentis,& ſimili modo & alii,qui uolũt accedunt,& ſignantur.ſi non concurrunt duę partes nihil factum eſt, & ſequenti die ad ſcrutinium reuertuntur.Si autem uoces ſufficiunt:qui ultimo ex neceſſariis uocibus accedit ſolet dicere.Et ego accedo ad Reuerẽdiſſimum Dominum meum talem,& facio eum Papam.Et notãdum.qđ ſi acceſſus fieret ad plures imperceptibiliter & inconfuſe ita,ut duo haberent duas partes:nemini ius acquiritur & pro infecto habetur. Legimus ſuperioribus temporibus cũ duę partes in electione concordabant:priorem diaconorum conſueuiſſe induere electum mantum Papale dicendo. Ego inueſtio te de Papatu,ut p̃eſis urbi,& orbi .Sed hodie non ſeruatur. Conuenientibus duabus partibus in unum quempiam ille uerus,& indubitatus eſt Pontifex,tamen conſueuerunt & alii accedere, & rurſus prior Epiſcoporum omnibus ſedẽtibus nomine totius collegii illum talem eligit in Romanum Pontificem,& eius aſſenſum requirit.Quo habito omnes ſurgunt primo ad congratulandum,deinde eum exuunt crocea,& caputio paruo,& ſic cum ſuo rochetto faciunt illum ſedere ſuper ornata ſede,quam locant ante menſam,ubi priores ſedebant.Imponunt illi annulum piſcatoris,& exquirunt quo nomine uelit nũcupari:& tunc ſolet ſubſcribere conſtitutiones ante electionem firmatas ,& iuratas , & ſignare aliquas Supplicationes.

Interim uero prior Diaconorum aperta ſacrarii feneſtrella,qua populus expectans uideri poteſt,crucem profert alta uoce clamitans. Annuncio uobis gaudium magnum :Papam habemus.Reuerendiſſimus Dominus Cardinalis malfecteñ. electus eſt in ſummum Pontificem,& elegit ſibi nomen Innocentius octauus.

De indumentis electi,& prima ueneratione a Cardinalibus.

His peractis ducitur electus i ſacrariũ,& a Diaconis Cardinalibus exuitur ueſtimentis cõmunibus,quę ex antiqua conſuetudine cedunt clericis cerimoniarum , induiturq; Papali habitu,toga ſcilicet lanea albi coloris:caligis rubeis,Sandaliis rubeis aurea cruce ornatis , cingulo rubeo cum aureis fibulis,birreto etiam rubeo,& demum mundo :nitidoq; rocheto.deinde imponunt ei amictum , albam longam,cingulũ, & ſtolam ornatam cum perlis pẽdentem a collo,ſi eſt preſbyter, aut Epiſcopus.Si autem eſſet diaconus,ſtola ſit ſuper humerum ſiniſtrum in formã diaconi,ſi ſit ſubdiaconus,uel infra nõ ponatur ei ſtola,& ita indutũ educunt, ac ſuper prędictam ſedẽ rurſus ſedere iubent:ibiq; ſupplicationes cõplures ſignat.demũ dñi Cardinales depoſitis croceis,& paruis caputiis cappas ſuas reaſſumũt:Imponũt nouo Põtifici pluuiale rubeum precioſum: & mitram auro,& gẽmis ornatam:illumq; ſedere faciũt ſuper altare cui Cardinales oẽs reuerẽtiã exhibẽt p ordinẽ pedes mãus,& os deoſculãtes.

Dum hęc aguntur,portę conclauis oẽs aperiuntur.repagula,muriq; oſtiorum,& feneſtrarum deiiciuntur.pulſantur campanę,& ſigna letitię omnis generis eduntur.Pontifex nouus p̃cedente cruce,& Cardinalibus ad Eccleſiam Sancti Petri deſcendit:& proſtratus ante altare ſine mitra aliquãdiu orat:agitq; gratias Deo ,& beatis Apoſtolis.Tũ ſurgẽs a Cardinalibus ſuper altare ad ſedẽdum conſtituitur cum mitra,& prior Epiſcoporum genuflexus incipit.Te deum laudamus,quem hymnum cãtores proſequuntur.Interim Cardinales pedes electi,manus,& os deoſculãtur ſeruato ordine:quod & alii,qui adſunt,p̃lati & nobiles faciũt. finito hymno idẽ prior Epiſcoporũ ſtans a cornu ſiniſtro altaris , ubi Epiſtola legitur,dicit ſuper electũ.Pater noſter.deinde & nos &c . Sed libera &c. Saluum fac Dñe ſeruũ tuũ electũ noſtrũ.℣.deus meus ſperãtẽ in te. Verſ. mitte ei dñe auxilium de ſancto.℣.& de Syon tuere eũ Verſ. Dñe exaudi orationẽ meã.℣.& clamor meus &c. Verſ.Dñs uobiſcũ.℣.& cũ ſpũ tuo. Oremus Omnipotẽs ſempiterne deus miſerere famulo tuo. N.electo in ſũmũ Põtificẽ,& dirige eũ ſecundũ tuã clemẽtiã i uiã ſalutis ęternę :ut te donãte tibi placita cupiat,& tota uirtute p̃ficiat p Chriſtũ dñm noſtrũ Amẽ.His ſeruatis deſcẽdit electus de altari,& uerſus ad populũ ſoleniter benedicit dicẽs.Sit nomẽ dñi benedictum.Tum eodẽ ordine reuertitur ad camerã Papalẽ,& ibi quieſcit,& dñi Cardinales reuertũtur ad ꝓpria.

Quod ſi electus eẽt aliquis extra collegiũ,& tñ i urbe,uel loco uicino anteq̃ patres exeãt e cõclaui uocetur noĩe collegii ab aliquibus p̃latis,& itroductus in cõclaui:a priore Eorum intimetur ei electio,& requiratur eius cõſenſus.quo habito:oĩa fiant,quę de electo preſente ſuperius dicta ſunt.Si autẽ nõ cõſentiret iterum ad nouam electionem faciẽdã ꝓcedãt. Si aũt canonice electus eẽt abſens:ita qđ per aliquos dies eius preſentia

Universidad de Deusto
Biblioteca

haberi nō posset:patres publicata eius electione,& destinata ad electum idonea legatione,conclaui exeant:legati cum mādatis,& autēticis documentis nominato electionem insinuent,& cōsensum exquirant acceptantem summum Pontificem salutent,& habitu Pontificali exornent,referantq; patribus,deinde reliqua peragūtur,ut nouo electo ,& collegio uidebitur.Si autem acceptare noluerit,iterum dñi Cardinales in conclaue reuertātur ad nouam electionem peragendam .Ante coronationem suā electus Romanus Pontifex consistoria tenere nō consueuit, neq; prouisiones aliquas Ecclesiarum facere,Si tamen aliquo impedimento coronationem diutius differre oporteret,& urgeret necessitas,Ecclesiis recte posset prouidere,& omnia quę essent ꝓ utilitate Reipublicę peragere.& hoc tempore Bulla plumbea literarum suarum ab una tantum parte imprimetur,ubi sunt capita Apostolorum :ab alia autem ubi literę sui nominis imprimi solent,nihil erit.In principio si prius erat Episcopus consecratus,scriberetur Innocētius Episcopus seruus &c.ut alias .Si autem non esset consecratus Episcopus:scriberetur Innocētius electus seruus seruorum Dei .In fine autem literarum ante datam adduntur hęc uerba.Nec mireris quod bulla exprimens nomen nostrum non est appensa pñtibus.Nam hii,qui fuerunt hactenus electi in Romanos Pōtifices ante suę consecrationis,& benedictionis solemnia in suis bullandis literis modum huiusmodi obseruare consueuerunt.In data autem dicitur loco Pontificatus nostri:susceptι a nobis Apostolatus officii anno primo.

De ordinatione,& consecratione summi Pontificis.

Sectio.II.

CÆterum si electus in Romanum Pontificem non esset in sacris ordinibus constitutus,ut de Petro Moroneo anachoreta,& de quibusdam aliis patrum nostrorum memoria accidit,statuta per eum die ante diem coronationis per aliquem Episcopum Cardinalem ; uel alium,si magis placet,ordinetur, & ad omnes ordines etiam presbyteratum poterit in eadem die simul,uel interpellatis diebus promoueri,ut placuerit.In promotione autem hęc seruabūtur.Conuenient in loco,ubi ordinatio fieri debet,electus Pontifex cum duobus diaconis,& aliquibus presbyteris Cardinalibus , subdiacono & accoluthis apostolicis:& omnes conuenientibus sibi , & tępori paramētis ornētur.Deinde Episcopus consecrator cum suis ministris paretur , paretur etiam ante altare,credencia pro consecratore, & credencia pro Pontifice electo cum rebus opportunis ad ordinationem , electus ordinandus ad subdiaconatum in sede sua in loco conueniēti constituta,primo lauet manus,tum supra rochetum paretur amictu,ita tū ut possit imponi supra caput cum tempus erit:alba ,& cingulo deide pluuiale: quod post

post collum remittit:ut totum retro dependeat:tum mitram accipiat tēpori opportunam.Cum omnia parata erunt,electus accedit ad altare,ꝓcumbet ad orationem sine mitra: & surgens faciet confessionem cum ordinatore,deinde reuertetur ad sedem suam & leget introitum &c̄.ut alias. & ordinator procedet in missa more consueto usq; ad collectam ante epistolam exclusiue.Tunc electus super faldistorium procumbet sine mitra. ordinator autem in scabello ad eius sinistram cum mitra:& alii omnes in locis suis sine mitra:& fiet litania per subdiaconum.& cum peruentū fuerit ad locum consuetum,surget ordinator:& benedicet electum tertio dicēs.Vt hunc electum &c̄.ut in ordinario.deinde iterum procumbet ,& finietur litania.Tum electus sumpta mitra reuertitur ad sedem suam,& ordinator accedet ad eum:& sedenti cum mitra ipse stans cum mitra dat electo calicem uacuum cum patena:& mox urceolos cum uino,& aqua,bacale,& manutergium:Quæ omnia electus tanget ambabus manibus ordinatore dicente.Vide huiusmodi ministerium &c̄.deinde successiue etiā cum mitra ordinator dicit.Oremus Deum patrem,& dominum nostrū. &c̄.Tum deposita mitra dicit.Oremus,flectamus genua , leuate. Et interim etiam electus surgit sine mitra,& ordinator ꝓsequitur .Domine sancte pater omnipotens ęterne deus &c̄.qua finita oratione electus sedet sine mitra & ordinator accepta mitra imponit amictum super caput electi dicēs.Accipe amictum &c̄.qui mox reasumit mitram,& ordinator imponit illi manipulum in brachio sinistro dicēs .Accipe manipulum &c̄.tum surgit electus.extrahitur sibi mitra & pluuiale,& ordinator induit eū tunicella dicens .Induat te Dominus uestę &c̄.sedet.Deinde electus cum mitra & ordinator tradit illi librum epistolarum dicens. Accipe librum epistolarū &c̄. Finita ordinatione Subdiaconatus.si electus nō uult ulterius procedere,reassumit pluuiale & finitur missa more consueto . Si uero placuerit ad Diaconatum procedere,ordinator,apud altare in suo faldistorio prosequitur collectam diei cum oratione pro ordinando sub eodem ꝓ Dñm & dicetur epistola suo ordine.Qua finita,si electus ante electionem erat subdiaconus ,paretur in principio sicut diximus,addito manipulo, & finita epistola ꝓcumbat in faldistorio,& fiet litania,ut diximus.Si aūt tunc ordinatus est,finita epla surgat & deponat tunicellā & iterum sedeat cum mitra & plluuiali a collo,ordinator autem ad eū accedit & stans cū mitra dimissis aliis rebus dicit,Oremus dilectissimi Deum patrem oīpotentem &c̄.& cū peruenerit ad Per oīa secula in prefatōe deponit mitrā, & prosequitur præfationē usq; ad eum locū,ubi dicitur,& quæ sunt agenda cōcedere.tūc electo sine mitra sedenti imponet ipse sōlus dextrā manū super caput dicens.Accipe spiritum sanctū ad robur &c̄.Deinde ꝓsequit̄ præfationem usq; in finem,tūc depositο pluuiali,& mitra ab assistētibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

electo ſtanti ordinator cum mitra ponit illi ſtolam ſuper humerum ſiniſtrum dicés. Accipe ſtolam cādidam &c̄.deinde induit eum dalmatica dicens.Induat te Dominus &c̄.& mox tradit illi ſedenti euāgeliorum librū dicens. Accipe poteſtatem &c̄.Quo facto electo ſine mitra ſurgente ordinator depoſita mitra uerſus ad altare dicit.oremus,& miniſtri.flectamus genua .&c̄.Et ipſe proſequitur uerſus ad electum.Exaudi Domine. &c̄.& Domine ſancte pater &c.His completis ſi noluerit ad ulteriora procedere miſſa ſuo ordine finitur.Si autem ad preſbyteratum tunc erit promouēdus:ordinator reuertetur ad ſuum faldiſtorium ,& leget graduale,& alleluia ſiue tractum:& poſtea procedet ad ordinem ſacerdotalem,ut ſequitur:Q d̄ ſi electus erat prius Diaconus parabūtur omnia , ut ſupra.& ipſi addetur ſtola ſuper leuam in formam Diaconi.

Electus Pontifex in ordine Diaconatus exiſtens cum ad preſbyteratū uoluerit ordinari : parabitur ut ſupra diximus ,& in miſſa procedetur uſq; ad Alleluia ,ſiue tractum excluſiue,ut prędictum eſt.& tūc Pontifex electus paratus amictu albo,cingulo,manipulo , ſtola in modum Diaconi, & pluuiali a collo retro pendente , procumbit ſuper faldiſtorium ad letaniam ſi non eſt facta.& illa ut prędmiſſum eſt in ſubdiaconatu finita,reuertitur ad ſedem ſuam .ordinator uero cum mitra ad electum ſedentem accedens manus ambas,ſuper caput electi detectum imponit nihil dicés.Et idem faciunt omnes Epiſcopi,ſiue preſbyteri Cardinales preſentes,accedentes tamen cū reuerentia,& detectis capitibus. deinde ordinator ſtans cum mitra extenta manu ſuper electum ſtantem dicit,Oremus dilectiſſimi Deum patrem omnipotētem &c̄.ut in ordinario.Deinde depoſita mitra oremus,miniſtri.flectamus gēua,leuate,& rurſum.Exaudi nos quęſumus domine. Et in fine expanſis manibus dicit præfationem per omnia ſecula ſeculorum.Et uſq; in finem,deinde deponitur pluuiale electi,& ordinator accedens cum mitra reflectit orarium electo ante pectus in modum crucis dicens.Accipe iugum domini &c̄. & mox imponit illi caſulam ad ſcapulas a parte anteriori pendētem dicens.Accipe ueſtem ſacerdotalem &c̄.poſt hęc dpoſita mitra ordinator ſuper electum dicit . Deus ſanctificationum omnium auctor.& finita oratione genuflexus ad altare incipit hymnum. Veni creator ſpiritus, & ſimiliter electus genuflexus & dicto primo uerſu ſurgit & alii proſequuntur,ipſe uero ordinator accedit cū mitra ad electum ſedentem ēt cū mitra,& inungit ei ambas manus de oleo ſancto cathecuminū producens cū pollice ſuo intincto duas lineas a pollice dextrę manus electi ad idicem ſiniſtrū:& a pollice ſiniſtro ad indicē dextrū,& mox palmas,& reliqua intus perungit dicēs,Cōſecrare, & ſacrificare &c̄.manus electi ita perūctę una ſup alterā imponūtur.Tūc ordinator deterſo aliquantulū digito cū mica panis tradit in manus elę

cti calicem cum uino,& aqua,& patenam cum hoſtia :quæ omnia electus tangit ordinatore dicente. Accipe poteſtatem offerre ſa.&c̄.Quibus peractis electus a ſua ſede,& ordinator in ſuo faldiſtorio lauabunt manus cū mica panis & aqua.Deine legatur Euangelium more ſolito,& liber offeretur oſculādus electo.tum ordinator dicit.Dominus uobiſcum & offertorium. & mox accedet ad electum ſedētem cum mitra: & ipſe ſine mitra accipiat de eius manibus offertorium intorticia accenſa panem & uinū, ut eſt moris:& per ſingula oſculatur manum electi offerentis:poſt hęc reuertitur ordinatus ad faldiſtorium,& iterum tam ipſe q̄ electus lauāt manus:& ſtatim intrant ad altare.Electus accedit ad cornu altaris :ubi dicetur Epiſtola & preſbytero Cardinale miniſtrāte & ſeruiēte de libro ſtans ſine mitra,uoce ſubmiſſa omnia dicit cum ordinatore.& cum ipſo concelebrat ſignando:& etiam uerba conſecrationis cum ipſo proferendo nō tamen mouet ſe loco ſuo uſq; ad communionem:& ꝓceditur in miſſa in omnibus,ut conſuetum eſt:& pro ſecreta de die dicitur ſecreta pro ordinato ſub eodem per dominum.poſtq̄ ordinator ſumpſerit ſacrā Euchariſtiam & partem ſanguinis Chriſti cum particula corporis ,quę erat intus ,cōmunicet electo ſtanti i ipſo cornu de corpore & ſanguine Criſti,& poſtea ambo purificentur cum uino:ut eis placuerit . his peractis electus reuertitur ad ſedem ſuam cum mitra,& ordinator cum mitra lauat manus,deinde accedens ad electum.ſtans ſine mitra dicit ſuper electum ſtantem ſine mitra.Reſpon.Iam non dicam uos ſeruos &c̄.Quo finito ordinator imponit ambas manus ſuper eius caput dicens . Accipe Spiritum Sanctum,quorum remiſeris &c̄.& mox explicat caſulam,quę in ſcapulis erat electi dicens. Stola innocentię induat te Dominus . Quibus finitis imponitur mitra electo.Et tam ordinator q̄ alii Cardinales & prælati aſſiſtentes recipiuntur ad oſculum manus ,pedis,& oris electi,poſt hęc ordinator redibit ad altare & perficiet miſſam cum oratione pro ordinato & dicto Ite miſſa eſt,uel benedicamus Domino , Electus crucem ante ſe habens ſtans ſine mitra in medio altaris benedicet omnibus dicendo . Sit nomen domini benedictum &c̄.& mox ordinator accedens uerſus electum tertio genuflexus cum diſtantia cōuenienti ter dicet . Ad multos annos.& ſolus recipietur ad oſculum oris , & ſic expleta ordinatione exuet ſe ueſtibus ſacris cum orationibus conſuetis.

Et hic modus de benedictione:& ad multos annos ſeruatur etiam ſi ordines acciperet in pluribus diebus ſigillatim.Si electus nullū haberet ordinem,hęc ordinatio condecenter fieri poterit die ſabbati p̄cedente diē dñicum conſecrationis epālis . Quod ſi forte electus in Papā eſſet merus laicus(nā & laicus eligi poteſt dūmodo ſit xp̄ianus,& catholicus)accipiet primam tonſuram & minores ordines,ut alii inferiores,niſi qd' erit indutus cum rochetto & manto poſt collum & mitra . Et in ſuo faldiſtorio

Universidad de Deusto
Biblioteca

recipiet instrumenta ordinum, & habitum, & non dicuntur monitiões, siue exhortationes, sed a substantialibus incipitur.

Episcopalis consecratio electi in Romanum Pontificem, si prius nõ erat Episcopus, fieri debet secundum maiorum nostrorum constitutiões eadem die, qua benedicitur, & coronatur. Sed quoniam nostris temporibus breuitatis studio alio die facta est: ut in persona fe. re. Sixti Papæ quarti, qui cũ fuit electus, presbyter tantum erat, primo ponemus ordinem ipsius consecrationis Episcopalis sine benedictiõe, & coronatione: deinde cõsecrationem cum benedictione & coronatione.

Quomodo consecretur in Episcopum. .C.

Si igitur electo placet consecrari ante solemnia coronationis & priuatim hoc poterit fieri, quando ei placebit. sed conuenientius die dominico, uel festiuo. & fiet hoc modo. Die statuto & in loco ipsi electo commodo tam consecrator, q̃ electus parabuntur omnibus paramentis Pontificalibus cum psalmis .q̃ dilecta. & aliis orationibus consuetis. Electus chirothecas & annulum tantum nõ accipiet: alia autem omnia. Assistũt ad minus duo uel tres Diaconi, & unus presbyter Cardinalis, & cum ipso cõsecratore, si est Episcopus Cardinalis: ut decet duo alii Episcopi Cardinales: aliqui Subdiacõi & acoluthi Apostolici & prẽlati domestici omnes cum paramentis sibi conuenientibus. De prælatis tamen paratis prẽter Cardinales non est necessarium, sed fiet ex sententia Pontificis. parentur duę credentiæ, una pro electo & altera pro consecrante, & unum altare tantum. Pro electo paretur sedes ornata in loco competenti, & faldistorium ante altare, pro consecrante faldistorium consuetum in cornu epistolę, pro aliis scabella consueta. In credentiis parẽtur opportuna ad consecrationem, & ad celebrationem missæ candelabraq; cum luminaribus opportunis in altari, & credentia. Paratis omnibus rebus, electus accedat ad altare, & deposita mitra procumbat super faldistorium. Orabit & surget, & remoto faldistorio faciet confessionem cum consecratore a sinistra sibi assistente. finita confessione electus cum mitra reuertetur ad sedem suam. Consecrator accedet ad altare obsculabitur, incensabit si placuerit more solito, & reuersus ad suum faldistorium leget Introitum, & Kyrieeleison, & alia usq; ad Alleluia, siue ultimũ uersum tractus exclusiue, & cum oratione diei dicitur Oratio pro electo ut supra. Idem faciet electus in sua sede cum suis assistentibus uersus ad altare.

His dictis electus procumbet cũ mitra in faldistorio ante altare consecrator ab eius sinistris super aliquo scabello, alii aũt in suis scabellis, & per unum ex subdiaconis fit litania, nam examinatio antiqua sanctorum patrum, & alia prẽcedentia omittuntur. Cum uentum erit ad locum, ubi dicitur. Vt hunc electum. surgit consecrator nõ tamen cũ baculo, & uersus ad electum tertio dicit signans. ut hũc electum &c̃. Et alii omnes Episcopi Cardinales cum suis libris procumbentes ta nen erecta aliquantulum facie idem faciant. finita litania surgũt omnes: & electus reuertitur ad sedem suam, & sedet cum mitra. Consecrator uenit ante eum, & aliis p̃missis stans cũ mitra simul eum adiuuantibus Episcopis Cardinalibus imponit librum Euãgeliorum supra ceruicem electi sine mitra sedẽtis: nam tunc mitra ei abstrahitur, quam duo Diaconi retinent usq; in finem: & consecrator atq; assistentes Episcopi ponunt ambas manus super caput electi dicentes. Accipe Spiritum Sanctum. quod tamen consecrator alte dicit. alii submisse, ut alia omnia. si aderũt alii Episcopi parati poterunt & ipsi manus imponere, & omnia. legere ut Cardinales assistẽtes. deinde surgit electus, & Diaconi assistentes retinent librum super illius spatulis: cõsecrator autem sine mitra dicit super eum orationem. Propiciare Domine supplicationibus nostris, & inclinato super hunc famulum tuum cornu gratiæ sacerdotalis benedictionis tuæ in eum infunde uirtutem per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum: qui uiuit & regnat i unitate spiritus sancti deus. Deide uoce mediocri extẽsis manibus ante pectus dicat hanc præfationem. Per omnia secula seculorum. Respon. Amen. Dominus uobiscum. Respon. & cum spiritu tuo. Sursum corda. Respon. habemus ad dominum. Gratias agamus domino deo nostro. Respon. Dignum & iustum est. Vere dignum, & iustum est, æquum, & salutare Nos tibi semper, & ubiq; gratias agere. Domine sancte, pater omnipotens, ęterne deus, honor omnium dignitatum quę glorię tuę sacris famulantur ordinibus. Deus qui per Moysen famulum tuum secreti familiaris affatu inter cętera cęlestis documenta cultitię, de habitu quoq; indumenti sacerdotalis instituens, electum Aaron mystico amictu uestiri inter sacra iussisti, ut intelligentię sensum de exemplis priorum caperet secutura posteritas, ne eruditio doctrinæ tuæ ulli deesset ætati. Cum & apud ueteres reuerentiam ipsam sanctificationum species obtineret: & apud nos certiora essent experimenta rerum, q̃ ænigmata figurarum. illius nanq; Sacerdotii anterioris habitus nostræmentis ornatus est: & Pontificalem gloriam iam non nobis honor commendat uestium, sed splendor animarum. Quia & illa, quæ tunc carnalibus blandiebantur obtutibus, ea potius, quæ in ipsis erant intelligenda, poscebant, & idcirco huic famulo tuo. N. quem Apostolicæ sedis præsulem, & primatem omnium, qui in orbe terrarum sunt sacerdotum, & uniuersalis Ecclesiæ doctorem dedisti, atq; ad sumum sacerdotii ministerium elegisti: hanc quæsumus Domine gratiam largiaris, ut quicquid illa uelamina in fulgore auri, in nitore gẽmarum, & in multimodi operis uarietate signabant: hoc in eius moribus, actibusq; clarescat. cõple in sacerdote tuo ministerii tui sũmã: & ornamẽtis totius glificatiõis instructũ cę

Universidad de Deusto
Biblioteca

lestis unguenti rore sanctifica. Tunc cōsecrator genuflexus & sine mitra uersus ad altare incipit hymnum. Veni creator spiritus, & tam electus q̄ alii genuflectunt eodem modo, finito primo uersu surgūt omnes: & chorus prosequitur hymnum. Interim caput electi sedentis in sua sede circūligatur panniculo lineo subtili per Diaconum: ne oleum fluat super capillos, ita ut panniculi extremitates retro super ceruicem pendeant. Deinde consecrator accedens ad electum cum mitra & intincto pollice Dextræ manus in Sacro Chrismate stans ungit caput electi sedentis formās primum signum Crucis, quo coronam totam amplectatur. Deide ungat reliquum coronę dicendo. Vngatur & consecretur caput tuum cęlesti benedictione in ordine pōtificali. In nomine patris ✠ & filii ✠ & spiritus sancti. ✠ Amen. Pax tibi: & cum spiritu tuo, & absterso aliquantulum pollice cum mica panis deposita mitra prosequatur prefationem incipiens. Hoc Domine copiose in caput eius īfluat. hoc in oris subiecta Decurrat. hoc in totius corporis extrema descendat, ut tui spiritus uirtus & interiora eius impleat, & exteriora eius circumtegat: abundet in eo cōstantia fidei, puritas dilectiōis, sinceritas pacis. sint spacioſi mūere tuo pedes eius ad euangelizandam pacem, ad euangelizanda bona tua. Da ei Domine ministerium recōciliationis in uerbo, & in factis in uirtute signorum & prodigiorum. sit sermo eius ut predicatio nō in persuasibilibus humanę sapientię uerbis, sed in ostensione spiritus, & uirtutis. Da ei domine claues regni celorum, ut utatur: non ut glorietur potestate: quam tribuis in edificationem, non in destructionem. quodcunq; ligauerit super terram, sit ligatum & in cęlis. & quodcunq; soluerit in terris, sit solutum & in cęlis. quorum detinuerit peccata: detēta sint. & quorum dimiserit, tu dimittas. Qui maledixerit ei, sit ille maledictus. & qui benedixerit, benedictionibus repleatur. sit fidelis seruus & prudens, quem constituas tu domine super familiam tuam: ut det illi cibum in tempore opportuno, & exhibeat omnem hominem perfectum. sit solicitudine non piger, sit spiritu feruens. oderit superbiam. humilitatem ac ueritatem diligat: neq; eam unq̄ deserat: aut laudibus: aut timore superatus. non ponat lucem tenebras, nec tenebras lucem. non dicat malum bonum, neq; bonum malum. sit sapientibus & insipientibus debitor: ut fructum de profectu omnium consequatur, tribuas ei Domine cathedram Pontificalem ad regendam ecclesiam tuam, & plebem tuæ sortis intra mundi limites uniuersi. sis ei auctoritas. sis ei potestas. sis ei securitas. multiplica super eum bene ✠ dictionem & gratiam tuam, ut ad exorandam semper misericordiam tuam: tuo munere idoneus, & tua gratia possit esse deuotus: per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum: qui tecum uiuit & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia secula seculorum. Resp. Amen. Post hęc consecrator inchoat schola prosequente Antiphonam. Vnguentū

in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram uestimenti eius mandauit Dominus benedictionem in seculum. Ecce q̄ bonum, & quam iocundum habitare fratres in unum. sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron. quod descendit in oram uestimenti eius, sicut ros hermon, qui descendit in montem syon. Quoniam illic mādauit Dominus benedictionem, & uitam usq; in seculum. Gloria patri & filio. Sicut erat &c̄. Deinde repetatur Antiphona. Vnguentum in capite. Interim imponitur mappula ad collum electi sedentis, supra quam imponit postea manus, & cōsecrator inungit illi manus cum sacro chrismate, ut fit aliis Episcopis dicēs. Vnguantur manus iste de loco sanctificato, & chrismate sanctificatiōis, sicut unxit Samuel Dauid Regem & Prophetam, ita unguantur & cōfirmentur In nomine Dei Patris ✠ & Filii ✠ & Spiritus Sancti ✠ faciētes imaginē Sanctę Crucis Saluatoris nostri, quę nos a morte redemit, & ad regna cælorum perduxit. Exaudi nos pie pater omnipotēs ęterne deus, ut quod te rogamus, exoremus per Christum Dominum nostrum amē. Oremus. Deus pater Domini nostri Iesu Christi, qui te ad Pōtificatus sublimari uoluit dignitatem, ipse, qui per Samuelem Dauid in Regem, & Prophetam inunxit: te nostro ministerio chrismate & mysticę delibutionis liquore pfundat, & spiritualis bene ✠ dictionis ubertate fęcundet: ut quicquid benedixeris, benedicatur. & quicquid sanctificaueris, sanctificetur, & consecratæ manus istæ per eūdem Christum Dominum nostrum.

Electus manus inunctas simul iunctas in mappula pendēti a collo reponit: baculus non datur: sed mox consecrator deposita mitra benedicit ānulum preciosum imponendo electo dicens. Creator & cōseruator humani generis Dator gratiæ spiritualis, largitor æternę salutis tu Domine emitte tuam bene ✠ dictionem super hunc ānulum: ut quicunq; hoc sacro sancto fidei signo insignitus incesserit in uirtute cęlestis defensionis ad ęternam sibi proficiat salutem. per Christum Dominum nostrū amē. Electus etiam surgit dum dicitur oratio. ānulum ipsum interea tenet manu dextra aliquis acoluthus ante consecratorem genuflexus. consecrator dicta oratiōe aspergit annulum aqua benedicta: & illum imponit in digito annulari dextrę manus electi sedentis dicens. Accipe annulum fidei scilicet signaculum quatenus sponsam Dei, Sanctam uidelicet ecclesiam intemerata fide ornatus illibate custodias. Amen. Et dum imponit, osculatur manum electi: deinde adiuuātibus Episcopis assistētibus librū Euangeliorum ab eius spatulis remouens dat ad manus electi sedentis dicēs. Accipe euangelium, & uade prędica populo tibi cōmisso. potens est enim deus augere tibi gratiam suam. Qui uiuit & regnat cum Deo patre in unitate Spūs Sancti deus per oīa secula seculorū Amē. His peractis cōsecrator redit ad suū faldistorium: & lauat manus. electo autem sedenti

Universidad de Deusto
Biblioteca

in ſua ſede Diaconus Cardinalis tergit caput cum medulla panis .liligẽter,& cum panno mundo.deinde cum pectine mũdat, & componit capillos,& imponit illi mitram,& tunc electus luat manus cum mica panis, & bene mundat.Quibus finitis tam conſecrator, q̃ alii omnes Cardinales preſentes oſculãtur pedes,manum, & os domini electi:alii autem prelati parati pedem,&manum,alii inferiores pedem tantum.Et mox conſecrator ,ꝓſequitur miſſam uſq; ad lectum offertorium . Et idem facit electus Pontifex in ſua ſede ſtans : dicto offertorio conſecrator accedit ad electum ſine mitra:& de eius manu accipit offertorium.Intorticia panes & uini uaſa duo,& ad unumquodq; iſtorum oſculatur manum electi:cum reuertitur ad ſuum faldiſtoriũ:& lauat manus tam ipſe q̃ electus,& intrat ad altare & ſimiliter.D.electus accedit ad altare,& ponit ſe ad cornu epiſtolę:preſbytero Cardinale miniſtrante librum.& ibi ſine mitra ſimul cũ conſecratore celebrabit ſignãdo , & omnia dicendo ſubmiſſa uoce ut cõſecrator,non tamẽ ſe loco mouebit uſq; ad communionem:quam ſumet ſub utraq; ſpecie ſtans in ipſo cornu ali quantulum procedens inclinatus finita miſſa non imponũtur chirothecę,neq; mitra .quã habet cum illis benedictionibus conſuetis neq; intronizatur electus , ſed ſtans in medio altaris ſine mitra habens ante ſe crucem populum benedicit dicens . Sit nomẽ Domini benedictum.Et reſumpta mitra uadit ad ſedem ſuam & ſedet.& tunc conſecrator accedit uerſus dominum electum & tertio genu flectens dicet.Ad multos annos .ut dictum ẽ in preſbytero .Et omnes deinde exuunt ſe ſacris ueſtibus cum orationibus conſuetis.

Conſecratio ,benedictio, & coronatio ſimul Romani Pontificis.

Q d̃ ſi electus in Romanum Põtificem uoluerit cadẽ die conſecrari Epiſcopus benedici, & coronari.Et a ſuperioribus Pontificibus plerũq; ſeruatum eſt,ita procedendum erit.Sed eadem ſeruantur etiam i electo , qui prius erat Epiſcopus benedicendo :& coronando uſq; ad ſequens capitulum:ubi incipit.cantores .Primo ordinabũtur omnia ad huiuſmodi ſolẽnitatem opportuna infraſcripta etiam ſeruantur in coronatione :& conſecratione epiſcopali conuenienti tempore,quæ ex lectiõe huius ordinationis facile colligi poterunt : & tandem conſtituto die Dominico Põtifex e cubili ſummo mane ad cameram paramenti,quam Papagalli appellant,egreditur.ibi a Diaconis Cardinalibus,Subdiaconis,Acoluthis & aliis officialibus conſuetis paratur amictu albo ,& longo cingulo,ſtola, pluuiali rubeo:& Mitra pretioſa.Cardinales alii circunſiſtunt,& omnes Prælati & Officiales cum ſuis Cappis lancis . Sic electus Pontifex paratus cruce præcedente progreditur ad Sanctum Petrum ordine alias conſueto : Diaconis Cardinalibus hinc , & inde fimbrias pluuialis ſuſtinentibus . Caudam autem pluuialis portabit nobilior laicus,qui erit in curia,etiam ſi eſſet Imperator,uel Rex.ſupra eum octo

nobiles ſiue oratores portant umbellum haſtilibus octo ſuſtẽtatam , quã hodie baldachinum appellant,ante eum duo ſeruientes armorũ portant faldiſtorium cum magno cuſſino.forerius tapetum,& paruum ſcabellũ, & cuſſinum.

Cum Papa electus peruenerit ad portam ultimam palatii,quę eſt i capite porticus Eccleſię Sancti Petri in palatio apud portam , extenditur tapetum.ponitur faldiſtorium,& ſuper illud cuſſinum magnum,& ad pedes paruum ſcabellum:& ſedens ibi electus recipit ad oſculum pedis canonicos,& capitulum baſilicę Sancti Petri.deinde ſurgens intrat Eccleſiam per portam,quę eſt in medio:& progreſſus uſq; ad ſecundum circulum porphyreticum detracta mitra orat uerſus ad altare ſupra faldiſtorium a ſupradictis ibi paratum.& tunc ſupra ſcabellum paruum ponitur paruus cuſſinus,facta oratione ſurgit.reaſſumit mitram:& pergit ad capellam Sancti Gregorii,& ſedens in ſede ſibi parata recipit omnes Cardinales,& alios prelatos cum ſuis cappis ad reuerentiam. Cardinales ad manus ſub auri phrygio : prelatos ad pedis oſculum. tunc ſurgens ſine mitra aſtante cruce populo benedicit dicens.Sit nomẽ domini &c .Sub diaconus dicturus Epiſtolam depoſita cruce poſt benedictionem capit omnia ſua paramenta:& ſimul cum eo acoluthi exuũt cappas , & induũt ſup pellicia,ſuper rochetũ ad partem ſe retrahentes: ſedet deinde electus aliquantulum cum mitra:& iterum ſurgens ſine mitra uerſus ad altare ſub ſilentio dicit: Pater noſter &c . Tum alte incipit pro tertia.Deus in adiutorium &c.& ſic ſtat quouſq; incipiatur pſalmus Legem pone : inde ſedet cum mitra,& aſſiſtentibus Epiſcopis cum libro:ac iuuantibus hinc inde diaconis , ut moris eſt incipit pſalmum. Quã dilecta . interim ſubdiaconus Apoſtolicus lecturus Epiſtolam,ut diximus paratus omnibus ſuis paramentis ex altari ſubminiſtrãte ſacriſta accipit ſandalia,quę reuerenter portantur ad electum ſequentibus illum acoluthis cum ſuper pelliciis,& ea ſimul cum cubiculario camerę imponit pedibus ſuę ſanctitatis acoluthis circum circa fimbrias pluuialis eleuantibus ſupra illorũ capita .Impoſitis ſandaliis Diaconus lecturus Euangelium cum duobus aliis diaconis qui aſſiſtent Papę, capiunt paramenta ſua,ille amictum album,cingulum,ſtolam,dalmaticam,manipulum uero poſtea capiet i altari,Alii uero duo capiẽt amictum ,& dalmaticas tantum,Induti reuerẽter ſimul ad electum accedent qui finitis pſalmis,cum dicitur capitulum pro tertia ſurgit cum mitra :& finitis uerſiculis depoſita mitra,& aſtantibus duobus ceroferariis dicit.Dominus uobiſcum.& orationem ꝓ tertia:librum prior Epiſcoporum Cardinalium:qui ei aſſiſtere debet ſuſtinet ſupra caput:Epiſcopi uero aſſiſtentes iuuant:& tenent cãdelam accẽſam,dicto Dominus uobiſcum poſt orationem liber remouetur ceroferarii diſcedunt.& dicto a cãtoribus Benedicamus domino Papa ſedet cũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

mitra,& lauat manus Episcopo Cardinali adiuuante,& reliqua,ut alias lotis manibus Episcopus Cardinalis redit ad locum suum:& Papa depo nit mitram ,pluuiale,& stolam:& diacono lecturo Euãgelium ante se stã te induitur consuetis paramentis,quę per acoluthos hoc ordine portan tur ex altari:& ipsi Diacono porriguntur.duo Diaconi assistẽtes,& post eos duo subdiaconi adiuuãt uestiẽtem.Primum portatur cingulum cum succinctorio.Crux pastoralis,dein stola,tũicella,dalmatica,chirotheca,, planeta,mitra auri phrygiata:ãnulus autem non datur si non est cõsecra tus Episcopus,quem:si esset consecratus:Cardinalis Episcopus assistens imponeret.

In consecrationibus utuntur hodiernis tẽporibus albis paramentis:quã uis antiqui secundum temporis exigentiam colore uterentur.Sed conue niens est,ut utamur secundum quod exigit missa,quę celebratur.In pro cessione autem erunt omnino albi coloris.Cum electus Papa incipit pa rari Cardinales ,& omnes prelati,atq; officiales parantur.Episcopi Car dinales,Patriarchę,Archiepiscopi,Episcopi,Abbates pluuialibus,& al bis mitris.presbyteri Cardinales planetis ,& mitris similibus . Diaconi Cardinales dalmaticis & mitris albis:subdiaconi omnes tunicellis.Au ditores & clerici camerę superpelliciis supra rocheta.Secretarii & aduo cati super uestes cõmunes habeant pluuiale cum apertura super humerũ dextrum,& Almucia super sinistrum.alii,ut alias.

Consecratio Romani Pontificis secundum antiquas patrum constitu tiones spectare solebat ad Episcopum Hostiẽsem qui etiam pallio in ea consecratione utebatur.assistebant ei Portuen̄.& Albanensis Episcopi, & hi tres in benedictione Pontificis quando alias esset consecratus,tres speciales orationes super eum dicebãt.Idem agebãt in coronatione Ro mani Imperatoris:Sed(ut arbitror)ad tollẽdas cõtentiones iam pridem introductum est,ut prior Episcoporum Cardinalium,cum duobus ex se nioribus Episcopis id minus obire debeant & in Pontifice:& in Cęsare: Sicq; nostris temporibus seruari uidemus,ut non habeatur ratio Eccle siarum,sed prioritatis Episcopalis,Consecratio nostris temporibus nõ accidit nisi in Sixto quarto, quę tunc fuit facta secrete&, per dominum Rothomageñ.qui erat Episcopus Hostiẽsis,& nõ prior,sed nõ publicũ. Prior igitur Episcoporũ Cardinalium ,siue alius:quisquis ille sit : qui ele ctum Pontificem est consecraturus:procedat ad altare maius Sancti Pe tri:ibiq; ad partem capiat sandalia:& paramẽta omnia Pontificalia ac si celebraturus esset cum psalmis:& orationibus cõsuetis:ibiq; expectet Põ tificem.Interim Pontifici assistet sub prior Episcopum Cardinalium.

Paratis omnibus ordinibus Põtifex incẽsum mittet in turibulo,& prior Diaconorum cum ferula processionẽ ad altare maius ordinabit hoc mo do:familiares Papę,minores nobiles, cubicularii. Nobiles maiores &

barones,Conseruatores & oratores laici,& nõ prelati.Secretarii & ad uocati mixtim,ita ut duo antiquiores ex utroq; ordine sint in digniori loco,Acoluthi,clerici,camerę Auditores,acoluthus turiferarius,acolu thi ceroferarii:qui septem numero esse deberent,Subdiaconus cum cru ce Papali ,& aliis subdiaconis.Subdiaconi duo latinis:& græcus cum li bris Euangeliorũ,Diaconus Græcus,Et nota quod pro Epistola & Euã gelio in Lingua greca solebãt uocari in hac celebritate monachi ex mo nasterio Cryptę ferratę.Deinde abbates forenses,Episcopi,Archiepisco pi,oratores,prelati,Abbates urbis,qui in hoc die sunt priuilegiati Epi scopi assistentes Papę.Patriarche,Diaconi,presbyteri, & Episcopi Car dinales.Diaconi duo assistentes: & inter eos medius Diaconus lecturus Euangelium:demum ipse Pontifex qui si pedibus suis incedet:Ipsi Dia coni assistentes fimbrias pluuialis portabunt:& maior principes caudã: octo nobiles,seu oratores baldachinum supra eius caput ferent. Deinde sequetur auditor, qui mitram ministrat medius inter duos cubiculares secretos,& inter eos est secretarius Papę si nõ est prelatus,Deinde proto notarii & curiales clerici non parati,ante Pontificem imediate minister cerimoniarum precedit cum duabus arundinibus super alteram stuppã, super alteram uero cãdelam ardẽtem portãs.Et cum Pontifex capellam Sancti Gregorii exierit,Cerimoniarius ad eum cõuersus ignem stuppę mittit,& genuflexus alta uoce dicit.Pater Sancte sic trãsit gloria mũdi. quod tertio facit distincto equali spacio ,anteq̃ peruenĩãt ad portam ca pellę.procedunt deinde omnes per nauim ipsius capelle Sancti Grego rii,ubi sepulchra sunt Romanorum Põtificum.& cum illam exierint, fle ctunt ad dextram:& per portam,que est ante altare ingrediuntur capel lã,& ascendunt etiam ad dextram anteq̃ Papa cãcellos capellę ĩtret :tres ultimi presbyteri Cardinales ueniunt ei obuiam:& osculãtur os & pectus Põtificis a seniori incipiẽtes:deinde ante Diaconos assistẽtes procedũt. Cum autem peruẽtum fuerit ad altare Pontifex deposita mitra facit ora tionem super faldistorium,deinde surgens remoto faldistorio facit con fessionem more solito:stans hoc ordine,a Pontificis dextra stat Episco pus Cardinalis.Consecrator uel assistens si nõ est cõsecrator,& post eum Diaconus Cardinalis assistens.a sinistris stat Diaconus Cardinalis lectu rus Euãgelium,& post eum Diaconus Cardinalis assistens:post quem ge nuflexus manet subdiaconus latinus cum libro Euãgeliorum,& manipu lo Põtificis.quem illi imponit dicto Indulgentiam &c. Interim cantores cãtant Introitum missę,& kyrieeleison.Et hęc quidem supradicta circa descensum ex palatio ad Ecclesiam,& quę in capella Sancti Gregorii & usq; ad factam confessionem superius dicta sunt,preterq̃ de parando con secrãte.seruãtur etiã quãdo electus Episcopus non est consecrãdus ,sed be nedicendus,& coronãdus tãtum.Nunc de ipsa cõsecratiõe subiũgemus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hoc totum Caput prętermittitur, si Papa erat prius Episcopus con secratus.in eo nāq; Cōsecratio Episcopalis continetur.

Cantores,ut finierint Kyrieeleison,quiescent.Electus procumbet super faldistorium ante altare,ad eius dextram consecrator,& ad sinistram Diaconus Euāgelii super scabella,Diaconi assistētes post Pōtificem duo Episcopi Cardinales seniores hinc inde super scabella,alii omnes,ut cōmodum erit genuflexi procumbēt omnes cum mitris in capite:& Diaconus Euāgelii icipiet sine mitra litaniam:& omnes respōdent replicando. Cum peruētum fuerit ad locum ubi dicitur. Vt hūc electum.& etiam tertio dicitur ab eodem Diacono,& tā cōsecrator q̄ omnes alii in Episcopali dignitate cōstituti prętentes,& parati erecto capite:& extensa dextra, nō tamē mouentes se de locis suis benedicunt cōsecrandum tertio, ut in ordinario.Finita litania omnes surgunt:& cōsecrator stat ad infimū gradum sedis Papalis uertēs faciem ad altare,medius iter duos seniores Episcopos Cardinales:qui etiam stolam habere debēt,& librum.Electus Pōtifex ante eum stabit medius inter assistētes Diaconos uertens faciē suam ad faciem cōsecrantis.Episcopi,Archiepiscopi,Patriarchę, qui aderūt parati cum suis libris omnes accedēt:& circulum facient :& omnia cum cōsecratore dicēt uoce tamē submissa depositis mitris,& omnibus stantibus.Episcopus Cardinalis a sinistris super Pōtificem dicit hāc orationē. Oremus adesto supplicationibus nostris omnipotēs Deus : ut quod humilitatis nostrę gerēdum est ministerio:tuę uirtutis compleatur effectu. Deinde Episcopus consecrator dicit orationem cum nota oremus.Propiciare quęsumus domine supplicationibus nostris:& ielinato super hūc famulum tuum cornu sacerdotalis gratię benedictionis tuę infunde in eum uirtutem.per dominum nostrum &c.qua finita usq; in unitate Spiritus Sancti deus,ponit librum Euāgeliorum apertum inter ceruicē,& spatulas electi:quem Diaconi Cardinales retinent usq; ad finem:& tam cōsecrator,q̄ alii duo Episcopi Cardinales ponunt primo manus super eius caput nihil dicentes,& similiter faciunt omnes prętentes parati in Episcopatus ordine cōstituti.Cōsecrator autem extēsis manibus dicit prętationem consuetam.Per omnia secula seculorum &c.Honor omnium dignitatum,ut supra notauimus.quum electus Papa consecratur alio die, q̄ isto.Et ungit electi caput,deinde manus. Tum imponit ei annulū,& demum dat ei librum Euāgeliorum,& tādem ambo lauantur,& mundātur: ut diximus,plene in eodem loco.Pontifex sedet in faldistorio sibi parato in plano inter sedem eminētem, & altare dum lauat cōsecrator in alio loco sibi cōmodo,& lotus deponit paramēta Pōtificalia, & cum pluuiali, ac mitra assistit Pōtifici,ut prius.His finitis nō dicuntur illę tres orationes, quę dici solent :quando electus nō cōsecratur, quia erat Episcopus. Sed mox mundatis manibus, & capite ducitur ante altare, & de manu

prioris diaconorum accipit palliū de corpore,& altari Beati Petri sumptum,ut inferius dicemus.Et quidem omnia ab eo loco ubi incipit.Cantores,ut finierint kyrieeleison,quiescāt.

Si electus Pōtifex iam Episcopus est tantum benedicendus, & coronandus hac die,hoc modo proceditur.

Seruatis omnibus,quę supra diximus, usq; ad cātatum introitum,& kyrieeleison.Papa facta cōfessione accipit imediate mitram : & sedet in sede,siue faldistorio sibi parato inter sedem eminētem & altare:& tres primi Episcopi accedūt ad Pōtificem:& faciem ante illius faciem tenētes sine mitra,illorum iunior super Pōtificem stantem sine mitra ipse in medio duorum stans primam dicit orationem uidelicet.Deus qui adesse nō dedignaris:ubicunq; deuota mente inuocaris:adesto quęsumus inuocationibus nostris,& huic famulo tuo.N.quem ad culmen apostolicum indignitium tuę plebis elegisti:ubertatem superne benedictiōis infunde,ut sentiat se tuo munere ad hunc apicem peruenisse.Secundam dicit imediate secūdus Eps Cardinalis stans & ipse in medio:uidelicet.Supplicatōibus nostris omnipotēs Deus effectum cōsuetę pietatis impēde:& gratia Spiritus Sancti famulum tuum.N.perfunde:ut qui in capite Ecclesiarū nostrę seruitutis ministerio cōstituitur:tuę uirtutis soliditate roboretur .Et tertiam antiquior,Id est prior Episcoporum Cardinalium in eodem loco stās.uidelicet.Deus qui Apostolum tuum Petrum inter cęteros apostolos primatum tenere uoluisti:eiq; uniuersę Christianitatis molem super humeros imposuisti:respice quęsumus propicius hūc famulū tuum. N.quem de humili Cathedra uiolēter sublimatum in thronum eiusdem Apostolorum principis sublimamus:ut sicut profectibus tantę dignitatis augetur:ita uirtutum meritis cumuletur:quatenus Ecclesiasticę uniuersitatis onus te adiuuante digne ferat.Et a te qui es beatitudo tuorum uicem meritam recipiat.per Christum dominum nostrum.Amen.

Dictis orationibus Papa etiam sine mitra accedit ad altare, & prior Diaconorum secundo adiuuante capit pallium de altari:& imponit Pōtifici,& dicit.Accipe pallium:sanctam plenitudinem Pontificalis officii ad honorem omnipotentis Dei:gloriosissimę Virginis Marię eius Matris:beatorum Apostolorū Petri & Pauli,& Sanctę Romanę Ecclesię. Et firmat cum spinulis.

Accepto pallio Pontifex accedit ad altare sine mitra :illud osculatur primum:& deinde librum Euangeliorū:quem subdiaconus a sinistra parte offert.imponit incensum in turibulo Diacono Euangelii offerente naui culam,icensat altare more solito,& accepta mitra i cornu altaris stās: a Diacono icensatur.& in os recipit Diaconus tūc osculum,ut alias, sed ascendit ad Cathedram eminentem,& sedens recipit ad reuerentiā Cardinales & prelatos omnes paratos.Cardinales ad osculū pedis, manus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& oris alios paratos, ad oſculum pedis & manus. finita reuerentia ſurgit Papa ſine mitra: & legit introitum & Kyrieeleiſon ſuſtinente librum Cardinali Epiſcopo: cum aliis aſſiſtentibus. Deinde in uoce dicit. Gloria in excelſis deo. Pax uobis: & oratiões opportunas, uidelicet de die, & de Spiritu Sancto, & ultimo dicit ſecrete orationem pro ſe: quę habetur in conſecratione Epiſcoporum.

Dictis orationibus ſedet Pontifex, & prior Diaconorum cum ferula deſcendit ad cõfeſſionem beati Petri cum ſubdiaconis, auditoribus, ſcriniaribus (id eſt) ſecretariis, & aduocatis: quibus in duas acies diſtributis: ita ut in qualibet acie ſint ex omnium ordine faciunt laudes Pontifici ſtãtes capitibus detectis, Papa & omnibus aliis ſedentibus in locis ſuis Prior Diaconorũ incipit ſolus alta uoce quaſi legendo. Exaudi Chriſte. ſubdiaconi, auditores, ſcriniarii, & aduocati reſpõdent: Domino noſtro Innocẽtio a Deo decreto ſummo Põtifici, & uniuerſali Papæ uita. Et ſic tertio dicitur per priorem, & totiens per illos reſpondetur. Subſequẽter idẽ prior Diaconorum dicet. Saluator mundi. Et illi reſpondebũt. Tu illum adiuua, & ſic ter dicetur & ter reſpondebitur. Deinde idẽ prior dicit. Sancta Maria. & illi reſpõdebunt: Tu illum adiuua, & bis dicetur & bis reſpõdebitur. Inde prior idem ſubiunget. Sancte Michael. & illi reſpondebũt: Tu illum adiuua. Et tunc deinceps ſemel dicetur, & ſemel reſpondebitur. ſequitur prior.

Sancte Michael.
Sancte Gabriel.
Sancte Raphael. Tu illum adiuua.
Sancte Ioannes Baptiſta.
Sancte Petre.
Sancte Paule.
Sancte Stephane.
Sancte Leo.
Sancte Gregori.
Sancte Benedicte.
Sancte Baſili. Tu illum adiuua.
Sancte Sabba.
Sancta Agnes.
Sancta Cecilia.
Sancta Lucia.

Finitis Laudibus dicitur Epiſtola latine, & deinde Grẽce, & proceditur in miſſa, ut alias, uſq; ad finem, Datur benedictio: Sed non publicantur tunc indulgentię. Sacris miſſarum ſolemniis rite peractis procedi-
tur ad coronationem. Pontifex reaſſumptis chirothecis, & annulis cum omnibus paramentis ſuis: in quibus celebrauerat, & cum Cardinalibus,

prelatis, & officialibus omnibus, ut in miſſa paratis: procedit ad ſuggeſtum ſupra gradus baſilicę Apoſtolorũ principis ex materia cõſtructum, & ornatum, ibiq; in ſede eminenti ſibi parata ſedet: & cum omnes prelati cõuenerint: & populus ex baſilica in Aream exierit: Diaconus a ſiniſtris deponit mitram conſuetam e capite Põtificis: & Diaconus a dextris Tiaram, quod Regnum appellant, & triplici corona ornatum Põtificis capiti imponit populo acclamante Kyrieeleiſon. Et Diaconus a dextris latine, a ſiniſtris uero uulgariter publicant plenarias indulgentias. tum paratur proceſſio ad Lateranum.

Sed quoniam plerũq; anteq̃ hęc completa ſint, hora eſt ſatis tarda, & longa ad Lateranum reſtat uia, multaq; ibi adhuc ſunt peragenda: cõſueuerunt aliquando Põtifices, & patres ſuſtentationis gratia aliquantulum cibi ſumere. paratur refectio in atrio domus Archipreſbyteri baſilicę p Põtifice & Cardinalibus. pro aliis prelatis in uicinis domibus canonicorum. Coronato Põtifice ueniunt ad refectionem, & interim parãtur, quę ad proceſſionem ſunt opportuna. ſumpta refectione Pontifex & omnes deſcẽdunt ad equitandum, & hoc ordine proceditur ad Lateranũ. Primi incedent ualiſarii Cardinalium ſuo ordine: & deide eorum familię & omnes laici mixtim, ut eis placuerit. Tum per ordinem iſti ſequentur: tõſor, & ſartor Papę cum ualiſiis rubeis, in quibus ſunt ueſtes, quę pertinẽt ad ſanctiſſimum dominum noſtrum. familiares & ſcutiferi Papę, nobiles curię minores, & nepotes affineſq; dñorum Cardinalium, ſcala Papę pãno rubeo cooperta, quam portat equus albus ductus per unum ex parafrenariis purpurea ueſte indutum. Qui, poſtq̃ Papa aſcendit equum cum iſta ſcala: uadit in ordine ſuo, Dextra equi habenas, ſiniſtra rubrum ferẽs baculum. hunc ſequũtur Duodecim curſores Papę etiam rubris ueſtibus induti equeſtres portantes duodecim uexilla rubra bini & bini, Inde tredecim uexilliferi capitum regionũ urbis cum ſuis uexillis cherubin aliquãto maioribus aliis uexillis, etiam ueſtibus rubris. & equeſtres omnes uexilliferi. Tum uexillifer populi Romani cum uexillo, & iſigniis populi Romani. Deinde uexillum album cum cruce nigra quod portat procurator ordinis beatę Mariæ Theutonicorum, uexillum cum armis Papę quod aliquis magnus nobilis portat, & demum uexillum ordinis Hieroſolimitani rubrum cum alba cruce: quod procurator eius portat. Iſti quinq; uexilliferi habebunt equos cataphractos, ſiue bardatos, & coopertos tela fericea uſq; ad talos equorum cum inſignibus ſuis: ipſi autem erũt armati, ac ſi prelium eſſent ingreſſuri dempta galea cum lacernis ex tela etiam fericea cum inſigni, & ſinguli uexilliferi habebunt quatuor pedites cum lacernis bocaſinis cum inſignibus dominorum. hunc ordinem uexillorũ inueni ſeruatum. Sed mihi non placet: neq; uidetur debitus ordo, nã non honoramus ſignum, nec ſigni figuram: ſed ſignati dignitatem. unde po-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nimus uexillum ciuitatis, in qua est Pontifex: in principio, ut minus dignum. deinde uexillum ordinis beatę Marię Theutonicorum in quo est Crux nigra in albo. Tum uexillum Papę, inde uexillum Ecclesię, & bene hactenus. demum in loco honorabiliori uexillum ordinis militaris Hierosolimitani cum alba cruce in rubro. quod mihi uidetur prę ter omnem conuenientiam. nam signum crucis albę in rubro nō est signum uniuersi tatis Christianorum: sed illius tātū ordinis militaris, sicut & nigra in albo alterius ordinis est signū. Vniuersitatis autem christianę signū ē crux rubra in albo: ergo uexillum ordinis Hierosolimitani non est prę ferēdū signo Papę, aut signo Ecclesię. locus igitur suus eēt post uexillū ordinis Theutonicorum, & nō post omnes. Si autem adesset uexillum cruciatę crux rubra in albo, quia est uniuersale omnium christianorum: illud iure optimo ponendum esset in loco digniori. Post uexilla procedunt duodecim equi albi sine sessoribus phaleris aureis in stratis carmasinis ornati: quos duodecim parafrenarii ducunt rubra uestę iduti, & baculum rubrū in sinistra portantes. hos sequuntur quatuor nobiles: pilea quatuor carmasina supra baculos quosdam deferētes, qui scutiferi honorarii uocantur Cubicularii deinde sequūtur equitātes in suo habitu. oratores laici, & non prę lati simul cum baronibus & maioribus nobilibus. Tum subdiaconus apostolicus cum cruce Papali, & suis collegis parati: ut in missa & apud crucē duo magistri ostiarii cum suis uirgis, post hos duodecim familiares Papę rubra uestę induti portantes duodecim intorticia accensa ante sacramētum corporis Christi pedites: inde duo familiares sacristę equestres etiam rubro induti portantes laternas argēteas cum lumine ante sacramētum. Et post eos ducitur per familiarem sacristę rubro etiā indutum, & baculum in sinistra habētem equus albus mansuetus, ornatus: ut illi duodecim, portans sacramētum habēs ad collum tintinabulum bene Tinniēs. Et supra portatur baldachinum cum insignibus Papę & sacramento: per ciues Romanos qui iter se mutātur terdecies, ut una quęq; regio habeat suam partē. post sacramētum equitat imediate sacrista: qui ut cęteri prę lati, habet equum totum coopertum bocasino, & ipse & omnes alii parati sunt: ut in missa cum paramentis, & mitris. Sacrista in manu gestat album baculum. Sequuntur deinde duo prę fecti nauales, & i eorum absentia duo nobiles iduti: ut aduocati & secretarii prę ter Almuciā. Et post eos ipsi secretarii, & aduocati cum Almuciis. Cantores deide equitant cum superpeliciis. Tum acoluthi, clerici camerę, & auditores cū superpeliciis supra rochetum. Subdiaconus Gręcus, & latinus: & Diaconus Gręcus: ut in missa.

Sequūtur de hinc prę lati cum equis coopertis & ipsi cum mitra, & pluuiali. Abbates forenses, Episcopi, Archiepiscopi, Abbates urbis, Episcopi assistētes Papę, Patriarchę, Diaconi cum dalmaticis, presbyteri cum

planetis, Episcopi Cardinales cum pluuialibus. procedunt duo Diaconi assistentes Papæ: & inter eos medius prior Diaconorum, si ipse dixit Euangelium, prior Diaconorum ferulam in manu portare debet & totam processionem ordinare, & illa ordinata equitare in loco suo. Procedit tā dem summus Pontifex super equum album faleratum coopertum a parte posteriori stragiola cramesina sub baldachino. quod octo magni nobīles, siue oratores portant. cū Papa per scalam, quā superius diximus, ascendit equū: maior princeps qui præsens adest, etiam si Rex esset, aut Imperator stapham equi papalis tenet, & deinde ducit equum per frenum aliquātulum. Si Imperator: aut Rex soli essent id est non esset alius Rex: soli equum ducerent cum dextra manu. Sin uero esset alius Rex: dignior a dextra, alius a sinistra frenum tenerent. Si non sint reges Digniores ducant equum. Et postq̄ Imperator, Rex, siue alius magnus princeps aliquantulum equum duxerit: substituantur alii duo magni nobiles eorum loco & mutentur. Si uero Pontifex non equo, sed sella ueheretur quatuor maiores principes, etiam si inter eos Imperator, aut quiuis maximus princeps adesset in honorem Saluatoris Iesu Christi: sellam ipsam cum Pontifice humeris suis portare aliquantulum debent. Sed aderunt etiam quatuor ualidi Pontificis familiares: qui pondus sustinent, Ita ut principes ipsi in signum piæ religionis, ac reuerentiæ magis, q̄ ad onus subeundum manus apposuisse uideantur: qui etiam mutabuntur pro hominum, & itineris dispositione. Similiter & octo nobiles, qui Baldachinum super caput Pontificis ferunt: mutabuntur post aliquod spacium, & equos suos ascendentes in ordine suo equitabunt: eorum loco nobiles ciues Romani usq; ad Lateranum Baldachinum portabunt: mutabuntur q; per uices sicut de Baldachino sacramenti diximus, Ante Pontificem cōseruatores, capita regionum, & alii magistratus, ac nobiles urbis pedi tis prę ibūt, & prætoriani milites cū eis accincti ensibus circiter centū, & Baculum in manibus portantes ad custodiam corporis Pontificis. Circa Pontificem, aliquando ante, aliquando post equitabit marescallus, siue soldanus curiæ, cum duobus sacculis pecuniarum ante sellam, & ipsas pecunias proiiciet super populum ad pressuram dimouendam, ut infra dicemus. primum iactum pecuniarum faciet: cum Pontifex inciepiet se mouere, alium apud pontem Hadriani, tum in Area apud montem Iordanum. Inde in Area parionis, deinde alium apud sanctum Marcum, postea apud Sanctum Adrianum, & demum ubicunq; magnam pressuram apud pontificem uiderit, & ut facilius possit pertransire, ad partem transuersam iaciat pecunias. Post pontificem, immediate sequuntur duo cubicularii secreti, medium tenentes Auditorem rotæ decanum: qui seruit de mitra. Et deinde duo medici cum

Universidad de Deusto
Biblioteca

secretario principali in medio, si ille non est prælatus. Subsequitur de inde cumbella rubri coloris: quam unus seruiens armorum, præter galeam totus armatus eques portat. Postremo equitant Vicecamerarius, si non est paratus, & omnes prelati non parati, protonotarii, auditor cõtradictorum, si non sit paratus, & similiter corrector literarum: qui si sint parati, equitant in loco promotionis, & omnes togati, uicecamerarius baculum in manu portat. & pertinet ad eum curare, ut ordo a priore Diaconorum datus seruetur in processione. Et secundum antiquas consuetudines, camerarius Papæ non portat ferulam, si est Cardinalis: sed eius uicarius, & uicecamerarius. Quia non ad Cardinalem: sed ad camerarium id pertinet. Hoc igitur ordine ad Lateranum procedunt. Cum Pontifex peruenerit ad montem Iordanum: Iudei illi obuiam ueniunt, genuflexi legem Pontifici offerunt: lingua hebraica legem laudantes, & hortantes Pontificem, ut illam ueneretur. pontifex uero illis auditis, in hanc sententiam respondet. Sanctam legem uiri Hebrei, & laudamus, & ueneramur, utpote quæ ab omnipotẽti Deo per manus Moysi patribus uestris tradita est: obseruãtiam uero uestram, & uanam interpretationem Damnamus, atq; improbamus: quia Saluatorem quem adhuc frustra expectatis Apostolica fides iam pridem aduenisse docet: & predicat Dominum nostrum Iesum Christum: qui cum patre, & Spiritu Sãcto uiuit, & regnat Deus. per omnia secula seculorum. Sed quoniam nonnunq̃ accidit, ut Iudei, populi multitudine opprimantur, solent aliquando impetrare pro eorum securitate, ut hoc faciant superante murali arcis sancti Angeli in angulo ad uiam, qua itur ad palatium.

Cum pontifex ad Ecclesiam Lateranensem peruenerit, descendit in porticum Ecclesiæ, & a Canonicis illius Ecclesiæ honorifice paratis, excipitur cum cruce. Descendit Pontifex ex equo: prior canonicorum Lateranensium offert crucem osculandam pontifici, quam Diaconus Cardinalis accipit, & ad os Pontifici: cui prius Tiaram extraxit: ponit. osculata Cruce Pontifici ponitur mitra, & reguum datur in manibus auditoris: ipse uero Pontifex a priore, & canonicis prædictis ducitur ad marmoream sedem, ante portam principalem a sinistra stantem: quæ Stercoraria appellatur, & ibi eum sedere faciunt, qui ita tamen sedet, ut magis iacere. uideatur, ad quem mox accedentes Cardinales eleuant eum honorifice dicentes: Suscitat de puluere egenum, & de stercore erigit pauperem: ut sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat. Surgens Pontifex, accipit de gremio camerarii sibi assistentis: quantum pugno potest complecti pecuniarum. Vbi tamen nihil prorsus sit argenti, aut auri, & spargit inter populum dicens.

Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo hoc tibi do. pons ligneus recta linea a porta Ecclesiæ principali ad altare maius excitatur cum pluteis hincinde pectoribus tenus altitudo circiter quinq; pedum, latitudo sex. aut septem qui altero ponti coniungitur simili modo constructo a porta, qua ascenditur per Ecclesiam ad Sancta Sanctorum uenienti, quod fit ut Pontifex a populi multitudine non opprimatur, circa altare a gradibus, & supra omnia circumcirca tabulis clausa esse debent, ut per pontem tantum capellam intrent. Precedentibus igitur canonicis & cantantibus. Te Deum laudamus: Pontifex cum Cardinalibus intrat Ecclesiam, & ante altare maius supra faldistorium procumbẽs sine mitra aliquantulum orat. Deinde surgens benedicit populo dicens. sit nomen Domini benedictum &c̃. Inde cum mitra ascendens ad sedem eminentem sedens recipit ad osculum pedis Canonicos Lateranenses.

Deinde Pontifex, per ipsum pontem ascendit ad palatium Lateranum per portam, quę est in Ecclesia. Et cum peruentũ fuerit in prima aula, quę aula concilii appellatur: sedet Pontifex in sede sibi parata apud tabulam lapideam in capite aulæ, quę dicitur mensura Christi: Et hinc inde apud eum stant Domini cardinales. Prior uero presbyterorum Cardinalium stans ante Papam cõuenienti interuallo cum Subdiaconis, auditoribus, Aduocatis, & Scriniariis facit laudes Domino nostro, ut fecerat prior Diaconorum in Sancto Petro, Incipiens Exaudi christe &c̃. Prior presbyterorum predictus: & alii qui faciunt laudes stant detecto capite. Pontifex uero sedet cum mitra, alii cardinales stant cum mitra. Hoc tamen fieri solebat in introitu ipsius portę in primo plano anteq̃ ad aulam predictam ueniatur. commode tamen in hunc locum translatus est hic actus propter illius loci angustiam. Finitis laudibus, Papa procedit ad capellam Sancti Siluestri. ibi ante portam capellæ sunt duę sedes porphyreticæ perforatę: & ibi sedet Pontifex super primam, Ad quem prior Ecclesiæ Lateranensis accedit, & genuflexus dat Pontifici ferulam in manu in signum correctionis, & regiminis, & claues ipsius basilicæ: ac palatii Lateranensis: in signum potestatis claudendi, & apperiendi, ligandi atq; soluẽdi. Surgit deinde Papa cum ferula & clauibus & sedet in altera sede porphyretica ad aliam partem & ibi restituit eidem priori ferulam, & claues, & ab eodem præcingitur super planetam sedens cum cingulo quodam sericeo rubro, cum bursa etiam sericea & rubra: in qua sunt duodecim lapides precioſi cum musco. Tum pontifex pręcinctus, & sedens e gremio camerarii capit denarios argenteos omnifariam quotquot potest manu continere, & super populum spargens dicit. Disperſit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Et hoc tertio facit. In istis duabus sedibus Pontifex sedet: ut in prima stercoraria.

Ducitur deinde Pontifex ad sancta sanctorum, ubi super faldistorium

Universidad de Deusto
Biblioteca

si ne mitra genuflexus orat. Inde surgens cum mitra reuertitur ad capellam Sancti Siluestri, in quam intrans sedet super sedem ibi paratam, tum deponit mitram, chirothecas, Pallium, planetam, & assumit pluuiale, & mitram simplicem, & sedens dat presbyterium hoc modo Cardinalibus duos aureos, & duos grossos argenteos. Veniunt Cardinales: & profunde caput inclinant ante Pontificem, porriguntq; & mitram apertam. in qua Pontifex immittit pecuniam: illi accepta pecunia manum Pontificis osculãtur. pecunias capit Põtifex e gremio camerarii. Alii prælati genuflectunt ante Pontificem & accipiunt in mitra unum aureum, & unũ grossum: & osculantur dextrum genu Papæ. alii uero prælati & officiales accipiunt in manu tantundem, & osculantur pedem. Dato presbyterio Pontifex cum Cardinalibus ascendit ad palatium Lateranẽ: & si nõ facit solenne conuiuium deponit paramenta sua: intrat camerã: quiescit. & prandet: seu cenat. Cardinales ducũtur ad cameras sibi ordinatas. quiescunt. recreantur: & expectant Pontificem: si uult redire ad Sanctum Petrum eodem die. Si autem reuertuntur domum.

De conuiuio solenni Pontificis cum Cardinalibus, & prælatis. Sectio. III.

Sed quoniam maiores nostri consueuerunt in die coronationis, & feria quinta in cena Domini solenne conuiuiũ celebrare iisdem ferme cerimoniis, aliquid etiam de solenni papali conuiuio hoc loco dicemus. Maxime cum etiam nostra ętate factum sit A Pio secundo: & Paulo item secundo summis pontificibus.

Parabitur igitur aula conuiuii: aulęis: & pannis sericeis, aureisq; pro temporis, & loci conditione. In capite aulę erit suggestus ad quem triplici gradu ascendetur longus pro latitudine aulę. in medio surget quadratus thalamus palmi altitudine: super quo mẽsa paratur Pontificis. apud parietem erit sedes Papalis, ad quam paruo: & deide magno scabello ascendetur: ornabiturq; sedes cum panno aureo pendente supra caput, mẽsa erit alta ad iustam proportionem sedentis a sinistra super suggestum. parabitur alia mensa pro credentia Papæ cum uasis aureis: & argenteis uino, & aqua, & aliis consuetis. Credentiam appellant mẽsam, supra quam uasa argentea, siue aurea ad conuiuium opportuna præparantur. Et similiter in diuinis, supra quam ad sacrificandum necessaria cõtinentur. Dicitur & credentia actus ipse prægustationis cibariorum, & aliarum rerum. Hæc exponere uolumus, quoniam crebro de credentia mentionem facturi sumus. Antiqui cerimoniarum codices dressatorium dixerunt, A dextra parte aulæ, infra suggestum parabuntur mensæ pro Episcopis, & presbyteris Cardinalibus, & paulo inferius, pro aliis prę

latis. Et pro Cardinalibus erunt aliquanto altiores. & sedilia habebunt gradum unum, super quem tenebunt pedes Cardinales. a sinistra e regione mensæ Cardinalium parabitur mensa pro Diaconis Cardinalibus eiusdem altitudinis & cum gradu. Et inferius aliæ mensæ pro oratoribus, nobilibus, & officialibus. in fine aulæ: uel in aula præcedẽte, si erit commoda, parabitur magna credentia cum pluribus gradibus ad magnificentiam, & alia super longam mensam cum uasis, quibus in communis utentur.

Si huic conuiuio interesset Imperator, paratur pro eo sedes ad dextram Pontificis & mensa super plano suggestus super quam solus commedet Imperator. Sedes habebit scabellum paruum uiride & erit ornata pãno aureo, non tamen habebit pendentem supra caput, similiter parabitur pro eo credentia iuxta credentiam Papæ a sinistris, & ibi erunt familiares Imperatoris pro suo seruitio. Si uero adesset Rex aliquis paratur credentia pro eo paulo remotior ab ea. Sedes uero nulla paratur: quia sedet in mẽsa post primum Episcopum Cardinalẽ. Imperator siue Rex habebunt tot seruitores: quot eis opportunum uidebitur. Cardinalibus uero singulis sufficiunt quaterni ministri, quorum unus uinum propinet, alter carnes concidat: alter de cultello fercula inferat. quartus prægustet uinum, & aquam, & alia subministret. Pontifici seruire solent nobiliores, qui sunt in curia laici, etiam si sint fratres, aut filii Regum præsertim in illorum præsentia. Pontifex igitur cum paramentis Pontificalibus si celebrauit illa die usq; ad Dalmaticam inclusiue: & cum sandalis indutus, supra Dalmatiam manto rubro aperto a parte anteriori, & mitram habens in capite supra fauonem medius inter Diaconos ducitur ad mensam. Cardinales & prælati omnes habent superpelliceum super rochetũ, siue supra uestes sui ordinis, si sint religiosi, & mitram albam in capite. supra superpelliceum Cardinales & prælati seculares habent mantellum sine cauda apertum a parte ante, & coloris uiolacei siue obscuri. Religiosi uero coloris sui ordinis sed eodem modo apertos. Cęteri omnes in suo habitu quotidiano. Aderunt familiares Pontificis & alii seruitores in copia. Aderunt etiam seruientes armorum bene ornati cum suis baculis argenteis, qui præire debent ante portantes fercula, & remouere multitudinem a uia.

Magister sacri hospitii, & magister domus prouideant in tempore de modo & ordine ferculorũ, De seruitoribus, qui prius, & qui posterius, & qđ quælibet mẽsa habeat præfectos suos. Quę uero prius, quę deinceps, & per quos ferenda, & sic de aliis rebus opportuuis. Pontifex remota prius mensa, ad partem: sedeat in sede cum mitra & mantum post collum apertum, ut nihil ante pectus dependeat, Cardinales, Principes, & prælati & alii conuiuæ stent ante mensas paratas. Nobilior laicus etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Imperator, aut Rex aquam ad lauandas Pontificis manus, primo ferat hoc ordine. Magister sacri hospitii cum clerico cerimoniarum, quem ad esse oportet in ordinandis his rebus omnibus: cum seruientibus armorū. Et si Imperator, aut Rex aquam fere debet cum aliquibus etiam principibus sociatis: Imperatorem aut Regem ad credentiam ducit. Si est nobilis inferior: solus erit, & in credentia aquam prius a ministris probatam accipit in peluibus fertq; consuetis cerimoniis ad Pontificem, præeunte uno ex auditoribus cum mantili ad tergendum manus. Prior Episcoporum Cardinalium, & duo Diaconi assistentes: depositis in manibus seruitorum mantellis: & mitris sic in rochetto seruiunt Papæ dum lauat, Episcopus aquam cum portante infundendo: & Diaconi mantile, quod ab auditore acceperant hinc inde tenendo. Dum Papa lauat manus: prælati & laici omnes genuflectunt, Cardinales & prælati stant capite detecto. Cum Papa lauerit reaptetur mensa ante eum, & tres Cardinales qui illi seruierant capiunt suos mantellos: & mitras, & uadunt ad loca sua, & Imperator apud sedem suam primo stans lauetur suis cerimoniis, deinde Domini Cardinales lauentur stantes ante mensas cum mitris in capite, post eos lauentur prælati stantes sine mitris, & seculares (si qui sunt) detectis capitibus. Strabunt ante mensas lauantes eo ordine, quo sedere debent in mensa, Prior Episcoporum in capite ad Dextram: si aderit Rex aliquis, erit in secundo loco, si plures Reges, mixti erunt cū primis cardinalibus, primo Cardinalis: deinde rex succedsiue. Si erūt mixtim pricipes, aut Filii, uel fratres regū. Si nō seruiūt Papæ debēt sedere iter Diaconos Cardinales, uel post eos pro eorū dignitate, & conditione. primogenitus autem regis, quia Rex futurus putatur: post primum presbyterum Cardinalem erit. Sed nullo modo inter Episcopos. Et hoc tam in conuiuiis, quam aliis publicis actibus: q̄uis nostro tempore aliquorum siue ambitione, siue ignorantia aliquando sit seruatum contrarium.

Consueuerunt antiqui ponere Patriarchas quattuor Ecclesiarū principalium inter Episcopos Cardinales mixtim, nostro tempore (credo propter declinationem, siue potius extinctionem illarum: cum sint quodammodo titulares): ponuntur immediate post Cardinales, Deinde assistentes Papæ, tum oratores prælati, inde Archiepiscopi, Episcopi, Protonotarii, Abbates, Subdiaconi, Auditores, Clerici camere, & acoluthi. Ad sinistram uero erunt & cum eis Principes, quos prius diximus (si aderunt) post eos autem si præsentes erunt alii principes inferiores illi tamen, qui solent præcedere oratores Regum. Deinde erunt oratores laici, & non prælati, & cum eis senator, & tres conseruatores urbis. De aliis autem laicis, qui sunt extraordinarii, nihil ponimus, nam admitti solent ad uoluntatem Pontificis, & non ordinarie.

Aduertat tamen magister domus, ut prius cum clerico cerimoniarum ponat in scriptis nomina, & ordinem iuitatorum ad conuiuium: & maxime laicorum. & si quę sunt contentiones de p̄sidentia: componātur prius. qđ si ibi orirentur: si nolunt componi: ambo contendentes honeste iubeantur exire: Si tamen esset colorata contentionis causa, & non temeraria, quia tunc solus temerarius eiiciendus esset.

Quod autem de Imperatore Dicimus, itelligimus de Imperatore Romanorum non autem Græcorum. nam ille ut Rex tractatur. Poterunt lauari post primos plures eodem tempore. Postq̄ omnes lauerunt, Pontifex benedicit mensam stans sine mitra: & tunc Diaconi assistunt. finita benedictione sedet, Imponitur mitra: & Diaconi uadunt ad loca sua. & sedentibus omnibus ordine, quo steterant: portantur fercula. Primum ferculum portabit nobilior princeps, siue Imperator, siue Rex sit. Secundum alius dignior post eum, & sic succedsiue, & si erunt ex illis qui debeant sedere in mensa: portato ferculo sedeant in loco suo. Et notandum qđ Imperator, Rex, seu maximus princeps capit ferculum quod portare debet ad Pontificem extra portam aulæ conuiuii ab aliquo familiari Pontificis illuc apportatū. alii iferiores pro ferculo ad coquinam uadunt. magister sacri hospitii, & magister domus baculos i manibus tenentes, & in habitu sibi condecenti deducunt portantes fercula, q̄ę quidem fercula ad Pontificem, & Imperatorem tātum cooperta portari debent, aliis autem: etiam regibus detecta, & similiter uinum. possunt tamen portari. & debent maximis principibus usq; ad aulam conuiuii, & deinde anteq̄ appareant in conspectu Papę detegi. Item in præsentia Pontificis nulli omnino fit publice p̄gustatio nisi ipsi Pontifici, & Imperatori tantum. ꝑ Rege autem, aut maximo principe poterit fieri a suis si uoluerint in credentia, uel ubi capiunt fercula. Pro Pontifice & Imperatore fiet ibi unde capiuntur a dantibus, & in mensa a portante, & de omnibus rebus. Cum primum conuiuium incipietur in loco cōuenienti ponatur pulpitum. & Subdiaconus, siue capellanus Papę aliquid de sacra scriptura legat usq; in finē cōuiuii. Interim cū silētio, & sine strepitu oīa administrent q̄ diligētissime. Cū Pōtifex biberit cōsueuerunt oēs astātes p̄ter Ep̄os, & supioris dignitatis uiros genuflectere, qꝑ seruari nr̄is tpibus uidimus: q̄uis i nullo cerimoniarum libro id legerimus. Epulis abunde subministratis fit secūda lotio manuum: & tunc secundus nobilis laicus portat aquam consuetis cerimoniis, prior Episcoporum Cardinaliū, & duo Diaconi dimissis mantellis, & mitris, ut supra, seruiunt. deinde reuertuntur ad loca sua. lauantur & alii ordine suo, quo supra, sedentes tamen. & dum Cardinales lauant unus seruit alteri de mantili illud explicando, & tenendo. dum alius lauat & sic succedsiue. Ponuntur deinde uinum & cōfectiones, siue species, ut habent antiqui codices. & demū finito cōuiuio lector dicit. Tu

Universidad de Deusto
Biblioteca

aũt Dñe miserere nobis.nisi sit in cena Dñi:quia tũc non profertur. Tu autem.Surgit Pontifex sine mitra assistunt ei Diaconi: & redduntur gratiæ,ut in ordinario.Omnibus completis reducitur Pontifex ad camerã suam.& alii ad propria diuertuntur.

Si autem solemne conuiuium huiusmodi fiet in die, quo Pontifex sacra publice non celebrauerit.Omnia,ut prędicta sunt,seruabũtur nisi de sacris uestibus.Papa indutus amictu,alba longa,cingulo,stola preciosa & manto rubro cum paruo caputio subtus.siue si calores erunt:sine manto cum caputio tantum ducetur ad mensam.Cardinales & prelati erunt in mantellis consuetis sine superpelliciis,& sine mitris.alia omnia ut supra.Aduertendum tamen qd nunq in conuiuio Pontificis admittuntur mulieres,etiam si Imperatrix Regina,uel Pontificis consanguinea esset.

Quę mutantur,si coronatio Pontificis fiat extra urbem.
Sectio.IIII.

Quæ supradiximus de consecratione,benedictione,& coronatione Romani Pontificis omnia seruabũtur, etiam si extra urbem Romanam fient pręter infrascripta.Cum papa ad ecclesiam uenerit,ubi ea fieri debent, canonici & capellani illius Ecclesię illi obuiam exibunt processionaliter.Sed non recipientur ad osculum pedis,ut canonici Sancti Petri.Intrabit Pontifex in ecclesiam & in medio genuflexus orabit uersus altare maius,Deinde ibit ad capellam ubi paramenta capere debet conuenienti spacio ab altari maiore distante.ut commode processio possit inde explicari.alia omnia usq; ad actum coronationis fient, ut dictum ẽ,sed ipsa coronatio fiet supra gradus uel loco commodiori,& magis in conspectu populi.nam ibi parandus erit suggestus, ubi maius erit spacium ad capiendam multitudinem.Põtifex ornatus poterit equitare cum solemni processione,ut ad Lateranum cõsueuit: ad aliquam aliam Ecclesiam,& in uia fient iactus pecuniarum, & iudei obuiabunt cum lege & respondebitur,& fiet,ut in uia ad Lateranum,Et cum peruenerit ad dictum locum descendet, & super sedem in loco honesto sibi introitu Ecclesiæ preparatam sedebit,& tunc extrahetur sibi regnum,& imponetur sibi mitra.& astantibus sibi hinc inde Diaconis,& deinde in ordine aliis Cardinalibus a priore presbyterorum Cardinalium cum subdiaconis & aliis officialibus cõsuetis fient laudes.Exaudi Christe,ut dictum ẽ superius.tum Põtifex ascendit ad altare maius prędecedẽte clero illius Ecclesię,& cantãte.Te deum laudamus,procũbet super faldistorio ante altare maius ad orationẽ sine mitra,& finito Te deum:factaq; oratõe ascẽdet ad altare,& benedicet populo,deinde assumpta mitra ascẽdet ad sedẽ eminẽtem,& dat presbyterum Cardinalibus,& prelatis.& finitis omnibus uadit ad locum,ubi ordinatum est cõuiuium,uel ad cameram suam,si

priuatim prandet,Et omnia seruãtur:ut in urbe,quę seruari possunt.

De aduentu,& coronatione electi in Imperatorem Romanorum.
Sectio.V. Cap.I.

Electus Rex futurus Romanorum Imperator primum consueuit electionem suam per suos solemnes oratores Summo Pontifici intimare,& decretum electionis ostendere,deuotionem ac fidelẽ reuerentiam exhibere,fauorem & gratiam Apostolicę sedis implorare,offerre se ad quęcunq; fidelitatis iuramẽta Romanę Ecclesię prestãda:& demum unctionem, consecrationem:& Imperii Diadema humiliter postulare.Põtifices uero cõsueuerunt uiso decreto,& examinata electione in sacro Senatu,habitoq; sufficiẽti informatiõe tam super forma electionis,q̃ super idoneitate,& habilitate personę electi per cõmissarios a se constitutos ad instãtiam dicti electi ipsum electum in spiritualem filium suum,& Ecclesię Romanę suscipere:illiq; fauorem & gratiam concedere,& ipsius regis electi persona idonea reputata:eum nominare,denũciare,assumere,& declarare Regem Romanorum:ac etiam habilẽ,& sufficientem declarare ad suscipiẽdam Imperialis celsitudinis dignitatẽ: decernere cõsecrationẽ, & coronationẽ per manus suas eẽ impẽdendas, & suplere omnes defectus &c.hoc seruatum legimus i Karolo quarto a Clemente sexto.& antea in Henrico septimo a Clemente quinto.& in Alberto eius predecessore. & Rodolfo patre a Bonifacio octauo.& a pluribus aliis.& in Venceslao Karoli quarti filio, quem pater adhuc uiuẽs in Romanorum regem ab electoribus designari procurauerat:cuius rei approbationẽ:cum Gregorius undecimus,ad quem delata erat,morte pręuentus decernere no posset: Vrbanus sextus eius successor legitime cõfecit.

Quod ueniente Imperatore mittãtur legati Apostolici. Cap.II.

Electus igitur Romanorum Imperator cum statuerit urbem petere ad Imperiale Diadema de manu summi Põtificis suscipiẽdũ primum cõuenit per nuncios suos cũ Romano antistite de modo & tempore intrãdi,ut Põtifex rebus opportunis consulere possit,deinde cum Pontifex nouerit cęsarem iam Italiam intrasse mittit illi obuiam duos legatos de latere, qui illum conueniant anteq̃ terras Romanę Ecclesię ingrediatur.Et post gratulationes salutationem, & benedictionem nomine Pontificis:honesto modo exigunt ab illo Iuramentum solitum prestari ab electis Imperatoribus anteq̃ intrant agrum Romanę Ecclesię in forma,qua in decretis cauetur uidelicet.Sanctissimo Dño nostro.Dño.N.diuina prouidẽtia Papę.Ego.B.Rex Romanorum promitto & iuro per Patrem & Filium & Spiritum Sanctum,& per lignum uiuificę Crucis & per has reliquias sanctor̃,q̃ si pmittente Dño Romã uenero Sanctam Romanam Ecclesiam & sanctitatem suam,rectorem ipsius

exaltabo ſecundum meum poſſe, & uitam, membrum nũq; neq; ipſum honorem quem habet mea uoluntate, meo conſilio, meo conſenſu, aut mea exhortatione perdet, & in Roma nullum placitum, aut ordinationem faciam de omnibus, quę ad ſanctitatem ſuam, aut ad Romanos pertinent ſine ueſtro cõſilio. Et quicquid de terra ſancti Petri ad noſtram poteſtatẽ peruenerit ſuę ſanctitati reddam. & cuicũq; Italicum regimen cõmiſero: iurare faciam illum, ut adiutor ſuę ſanctitatis ſit ad defendendam terram ſancti Petri ſecundum ſuum poſſe, Sic me Deus adiuuet, & hęc Sancta Dei Euangelia. Aliquando oratores electi quando ueniunt ad intimãdum electionem: & ad petendum approbationem nomine electi Regis ſolent pręſtare ſupradictum iuramẽtum ſi habent ad hoc ſpeciale mãdatum. Hoc iuramẽtum Federicus tertius Imperator, qui adhuc regnat, dũ Senis eſſet in manibus legatorum Apoſtolicorum Anno ſalutis quinquageſimo primo ſupra mille & quadringentos pręſtitit, & ante eum plures alii pręſtiterunt. Dehinc ut primum Eccleſię territorium ingreſſus ẽ Cæſar conſueuit cum ſua familia expenſis Pontificis ali. q̃diu & Romę & in agro Romano fuerit Nicolaus quintus q̃uis Federico prędicto cum familiaribus quingentis tantum expenſas promiſerit: longe tamen plures ere ſuo aluit. Vt Sutrium uenit Cęſar uel locum urbis uicinum: ita ut pridie poſt applicare ad urbẽ poſſit: legati Apoſtolici illum cum aliquibus prelatis a Pontifice miſſis, qui neceſſaria curent, dimittunt & Romam perueniunt. Sequẽti die electus Imperator Romam uerſus capit iter, cui honoris gratia obuiam mittuntur a Pontifice prelati, barones, & curiales hoc ordine, ut in Federici aduentu ſeruatum eſt. Primi ad ſextum lapidem Columnẽſes, peeres cum ſuis amicis, & clientelis, & mox Vrſini atq; alii barones urbis, tum Pontificis copię, quę aſſunt cum illarum prefecto, Inde uicecamerarius cum prefecto urbis, Senatore, conſeruatoribus, officialibus, & aliis nobilibus ciuibus Romanis, deinde ordines curię cum regente Cancellarię ſine aliquo alio prelato, Demum alii prelati domeſtici Pontificis cum omni eius familia. & tandem Sacrum Cardinalium collegium ad radices montis iuxta domum leproſorum Cęſarem expectabunt. Hi omnes diſtinctis ĩteruallis Imperatori electo obuiabũt. Oratores uero principum ſi qui in urbe erunt pro ſuo libito obuiam procedent. Cardinales, ut Cæſarem conuenient, cõgratulationibus, & oblationibus factis nomine Põtificis, & collegii, illum habentes medium inter duos primos Epiſcopos Cardinales deducent uſq; ad tentorium, ſiue alium locum ſibi deputatum extra urbem, nam Cæſar non conſueuit ea die, qua appulit: urbem intrare, ſed pernoctare ſaltẽ una nocte extra mœnia in campis. Cardinales & alii omnes poſtq̃ Cæſar ad locum Deputatum peruenerit: in Vrbem reuertuntur. Conſueuerunt etiam electi Imperatores hac die anteq̃ ponticulum, qui primus ante ingreſſum urbis poſt

deſcenſum montem occurrit, pertranſeant, pręſtare iuramentum Romanis in hanc formã. Ego Karolus Rex Romanorum futurus Imperator iuro me ſeruaturum Romanis bonas conſuetudines ſuas: Sic Deus me adiuuet.

De urbis ingreſſu Imperatoris. Cap. III.

Poſtera die Cæſar per portam, quę ẽ ſub arce Sancti Angeli hoc ordine quaſi triumphans ingreditur. primi duo equites uexilla duo Cæſaris portant, alterum Sancti Georgii, quod ad Sueuorum pertinet cuſtodiam, Aquilę alterum. hos ſequuntur Cæſaris cohortes armatę, tum nobiles proceres, & togati eius. Inde oratores regum, & principum, qui adſunt. Tum ſi quis adeſt Rex: aut maximus princeps: ut fuit cum Federico Rex Vngarię, & Bohemię Ladiſlaus. Et tunc ſequitur prefectus urbis, & Senator. Et ad prefectum quidem pertinebat nudum enſem ante Cæſarem ferre. Federico tamen mareſcallus ſuus non prefectus gladium pertulit. Inter iſtos autẽ, & Cæſarem nemo equitare debet, niſi mareſcallus, ſi prefectus non prefert enſem. incedit deinde Cæſar ſolus equitans. & poſt eum prelati cõſiliarii proceres inermes: & alii togati ſui. Deinde modico interuallo Imperatricis familia: ſi uxor uirum ſequitur ſuccedere debet, ante illã nobiles & prelati. & poſt Matronę, Virgines, & pediſequę, circa illam uero ſolã equitantẽ pedites multi. ultimo incedunt Eccleſiaſticę copię pompã claudentes. Portã ipſam qua ſub arce ingrediuntur noſtri codices falſo Collinam appellãt. Collina autẽ porta non eſt in nouis Leonis Papę ſuburbiis: ſed in antiqua Roma: Quirinalis primum dicta. deinde Collina (ut ſcripſit Varro) a pluribus montibus, qui in Quirinali monte continebantur. hodie Salaria nuncupatur, quia inde uia ſalaria itur. In porta igitur, quę ſub arce eſt (nõ Collina) clerus urbis ſacris ueſtibus ornatus cũ crucibus. & ſanctorũ reliquiis, prędente Vicario urbis, & aliis Eccleſiarum prælatis infulatis Cæſarem expectant, aduenięti cruces deoſculãdas offerunt, & eum incenſant: ac cantantes. Ecce mitto Angelum meum &c. procedunt uſq; ad gradus baſilicę principis Apoſtolorum. Ciues autem digniores baldachinũ ſupra Cęſaris caput portant, Cõſeruatores freno equum ducunt. Cũ uero eſt ima gna Area ante gradus, prefectus & Senator id gerunt. Et deſcendente ex equo Cęſare prefectus ſtapham tenet, deinde ante eũ prędit. Inter equitandum autẽ Cæſaris Camerarius pecuniam ſpargere cõſueuit, ut diximus in coronatione Papę de ſoldano. In plano ſupra gradus baſilicę ante primũ porticum ad dextram aſcendẽtibus erigitur ſuggeſtus ornatus cum throno Pontificali, & ſedilibus Cardinalium prelatorum: & aliorũ officialium, ut ſupra deſcripſimus in coronatione Põtificis. ſupra quem ſuggeſtum Põtifex pluuiali, & mitra precioſis indutus aſcendit cum ordinibus curię paulo antea, q̃ Cęſar appareat. Electus Imperator cum ſuis

Universidad de Deusto
Biblioteca

omnibus ſeruato ordine:ut equum deſcendit per gradus aſcendit ſugge-
ſtum. Et ut primum Pontificem uidet, detecto capite illum genu terram
tangens ueneratur. Et iterum cum appropinquat ad gradus ſedis:genu
flectit, demũ ad Põtificis pedes peruenit:illos in reuerẽtia Saluatoris de
uote oſculatur, Põtifex hilari uultu Cęſarẽ aſpiciens ad oſculũ manus, &
oris recipit. Tum Cęſar iterũ genuflexus auri maſſam ad pedes Põtificis
offert, habetq; uerba ad Pontificẽ gratias agens pro honore ſuſcepto, p
ut ei uidebitur, Põtifex benigne illi reſpondens illũ ſubleuat, & ſummę
caritatis declaratione amplectitur. Et ſtante ibi ad dextrã Pontificis Cæ
ſare, Pontifex recipit Imperatricẽ ad oſculũ pedis, & manus. Regẽ uero
ſiquis, adeſt ad oſculũ pedis manus, & oris, alios autẽ prelatos, proceres
& nobiles Cæſaris ad oſculũ pedis tantũ. His finitis ſurgit Põtifex & ma
nu ſiniſtra Cæſarem capiẽs e ſuggeſtu deſcendit, & pariter ad ſecundum
uſq; Eccleſię porticũ cũ eo progreditur. Deinde Põtifex palatiũ aſcendit
ad camerã ſuã reuerſurus, & Cæſar duobus aut quatuor Cardinalibus ſo
ciatus tẽplũ ingreditur: Apoſtolorũ ſacras reliquias ueneraturus cũ ſuis
omnibus. Inde ad loca cuiq; deſtinata diuertuntur. Cæſar ipſe in palatio
Apoſtolico recipi conſueuit: Auguſta uero in aliquo loco uicino: Cæſar
poſtera die: opportuno tẽpore ad Põtificẽ accedet. Et cum ſua ſanctitate
de incũbentibus ad ſolẽnitatẽ pertractabit. Statuent de die coronatio-
nis. Et ſi qua erunt prius peragenda deliberabunt: ut Federici tẽpore fa-
ctum eſt, qui ante diẽ Imperialis coronationis inter miſſarũ ſolẽnia be-
nedictionẽ Imperialẽ cum ſponſa ſua Heleonora Regis portugallię fi-
lia ſuſcepit. Et Corona regni Langobardici: ſiue Italici quam ſuperiores
Imperatores Modętię ſuſcipere cõſueuerunt. Cũ Federicus peſtis timore
illuc accedere nõ potuiſſet: Pontificis Nicolai manibus coronatus eſt in
baſilica Petri apud altare maius, quę corona ferrea: (licet aurea ſit) nun
cupatur.

Cerimonias in coronandis Regibus ſeruãdas in libro Põtificali, quẽ
nuper emẽdauimus plene conſcripſimus. Proinde eo diligentem lecto-
rem relegamus.

Et notandũ quod Cæſar anteq̃ coronetur Imperiali Diademate ſedet
poſt primũ Epiſcopũ Cardinalẽ. Et ſi quis Rex adeſt, ſedet tunc poſt pri-
mum preſbyterum Cardinalẽ. Cum uero Cæſar erit coronatus: tunc ſe-
debit in ſede ſibi parata inter Papã: & primũ Epiſcopum Cardinalem. &
tunc Rex erit poſt primũ Epiſcopũ Cardinalẽ. Adueniẽte die ſtatuta Im
perialis coronationis, quę cõuenientiſſima ẽ in Dominica Lętare in me
dio quadrageſimę (ut Durantes in rationali diuinorum ſcripſit). Et ita a
Nicolao Quinto in coronatione Federici ſeruatũ eſt. Eccleſia Sancti Pe
tri: & capella maior erunt decenter ornatę, ut in maximis ſolẽnitatibus,
cum Pontifex eſt celebraturus diuina ſolent ornari, & pręter cõſueta eri-

gantẽ duo ſuggeſtus hinc, & inde extra cancellos capellę, alter pro Impe
ratore electo ad ſiniſtram ueniẽtibus, alter a dextra p Imperatrice. & or
netur tapetis, aulęis, ſedibus, ſcabellis, & aliis opportũis Eccleſia tota, &
maxime capella. D. Gregorii. D. Mauritii, & quę. D. Marię ĩ turribus ap
pellata extra Eccleſiã in prima porticu ſub turri campanaria ẽ, bene mũ
dentur: ornẽturq;. Imperatrix uero, anteq̃ Pontifex deſcẽdat ad Eccleſiã:
cum ſuis ornata pręueniens ſuggeſtum ſibi paratum cõſcendit. Summo
igitur mane Põtifex cũ Cardinalibus, prelatis, & aliis officialibus para-
tis colore tẽpori: & miſſę cõgruis: ueluti ad ſupplicationẽ: & ſub balda-
chino deſcẽdat ad Eccleſiam, & præmittat duos Diaconos Cardinales
cum ſuis cappis laneis ad Cæſarẽ, qui eum cõgruo tẽpore ad eccleſiã de-
ducant. Põtifex facta reuerẽtia ante altare accedet ad ſedẽ, ubi conſueuit
accipere paramẽta, & ibi recipiet ad reuerentiam omnes prelatos para-
tos. incipiet tertiam, & accipiet ſandalia: ut alias, & dicta oratione indui
tur omnibus paramẽtis Põtificalibus. Interim Cardinales qui ſunt cum
Cæſare: ut primum cognouerunt Põtificẽ intraſſe Eccleſiam: & ipſi cum
Cæſare: & omni ſua comitiua ad Eccleſiã deſcẽdant. & egreſſi primã pa-
latii portam: per primas Eccleſię portas, quę ſuper gradus baſilicæ pa-
tent, ingrediantur porticum ad capellã, quę uocatur beatę Marię inter
turres ibi a canonicis, & collegio Eccleſię occurrenti recipitur. Quo de
ductus Cæſar ad altare dictę capellę ĩ manibus primi Cardinalis preſen-
tis, & nomine Pontificis recipientis beato Petro, ſũmo Pontifici, & ſuis
ſucceſſoribus ſolitum iuramẽtum preſtabit ĩ forma ſubſcripta uidelicet.
Ego. N. Rex Romanorum adiuuante Dño futurus Imperator promitto
ſpõdeo, & polliceor, atq; iuro Deo, & beato Petro me de cętero protecto
rem: atq; defenſorem fore ſummi Pontificis: & Sanctę Romanę Eccleſię
in omnibus neceſſitatibus: & utilitatibus eius cuſtodiẽdo, & conſeruãdo
poſſeſſiones, honores, & iura, ac ius, quãtum diuino fultus adiutorio fue
ro ſecundum ſcire: & poſſe meum recta, & pura fide, Sic me Deus adiuuet,
& hęc Sancta Dei Euangelia. Tum indutus ſuperpellicio & almucia re-
cipitur a canonicis Sancti Petri in canonicum, & in fratrem, quos om-
nes ſtans ante altare dictę capellę recipit ad oſculum pacis. Inde prece-
dente clero, & cantante reſpõſum, Petre amas me? tu ſcis Dñe quia amo
te. Paſce oues meas. Verſ. Simon Ioannis amas me plus his? tu ſcis domi
ne, quia amo te. Paſce &c. Alii Cæſaris proceres ſuo ordine deueniunt ad
portam Principalem ipſius baſilicę, quę argentea nominatur: & ex quin
q; media eſt. Interim duo Epiſcopi Cardinales poſt priorem antiquiores
facta reuerentia Pontifici cum ſuis mitris: & pluuialibus ueniunt ad prę
dictam portam, dum Cęſar adhuc eſt in dicta capella inter turres. Et an-
te eum iunior Epiſcopus Cardinalis ſtans ſine mitra ſupra Cæſarem ge-
nuflexum orantem dicit hanc orationem. Oremus. Deus in cuius manu

Universidad de Deusto
Biblioteca

corda sunt regum, inclina ad preces humilitatis nostrę aures misericordię tuę: & huic famulo tuo regi ueram appone sapientiā, ut hausti de tuo fonte consiliis, & tibi placeat, & super omnia pręcellat. per Christū Dominum nostrum amen. finita prima oratione intrant Ecclesiam Cæsare incedente semper inter duos Diacones Cardinales prędictos. Et īmediate prędecētibus duobus Episcopis Cardinalibus prefatis, & flectētes ad sinistram perueniunt ad capellam Sancti Gregorii: ubi Imperator sedēs deposita Almutia primo induit sandalia, deinde stans tunicellam, & demum Imperiale paludamentum, & mox inde procedens ad medium Ecclesię: ubi rota est porphyretica, uenit: & ibi ab alio Episcopo Cardinali sibi assistēte dicitur super eum alia oratio uidelicet. Deus inenarrabilis: auctor mundi, conditor generis humani, gubernator Imperii, confirmator regni: qui ex utero fidelis amici tui Patriarchæ nostri Abrahæ prędelegisti regem seculis prefuturum. tu prędictum regē hūc cum exercitu suo per intercessionem Sanctorum uberi bene✠dictione ęternitatis circunda, ut semper maneant lęti: & triumphātes in pace uictores. per Christū Dñm nostrum. Amē. Procedunt deinde ad confessionem beati Petri sub altare: ubi procumbit super faldistoriū Imperator, & duo Episcopi Cardinales ascendunt capellam: & uadunt ad sedes suas, prior autem Diaconorum, ac prior presbyterorum parati descēdunt ad eum, atq; hinc inde genuflectunt, & Diaconus ipse facit litaniam procumbens ad sinistram, omnibus alta uoce replicantibus, & flexis genibus permanentibus. finita litania surgit prior presbyterorum, & super Cæsarem adhuc procumbētem dicit. Pater noster, & ne nos. Saluum fac seruum tuū. ℣. deus meus sperātē in te. Ver. Esto ei Domine turris fortitudinis. ℣. A facie inimici. Ver. Nihil ꝓficiat inimicus in eo. ℣. & filius iniquitatis non apponat nocere ei. Ver. Domine exaudi orationē meam. ℣. & clamor meus ad te ueniat. Ver. Dominus Vobiscum. ℣. & cū spiritutuo. Oremus. Prętende quesumus Domine famulo tuo dextram cęlestis auxilii, ut te toto corde perquirat, & quę digne postulat, assequatur. Actiones nostras quesumus Domine aspirando pręueni, & adiuuando prosequere, ut cuncta nostra oratio: & operatio a te semper incipiat, & per te cępta finiatur. per Christum Dominum nostrum Amen. Et cum Diacono his finitis reuertitur ad locum suum inter alios Cardīnales. Dum ultimę orationes dicuntur per p̄sbyterum Cardinalem: prior Episcoporum Cardinalium: cum pluuiali stola: & mitra descendit ad Imperatorem, & simul cum duobus Diaconis finitis orationibus, ducit illū ad altare Sancti Mauricii, ubi stās cum mitra inungit brachiū dextrum Cæsaris, & scapulas cū oleo exorcizato in modū crucis, & deposita mitra dicit. Oremus Deus omnipotēs, cuius est omnis potestas, & dignitas: te supplici oratione: atq; humilima prece deposcimus, ut huic famulo tuo. N. ꝓsperum Imperatorię maiestatis cōce

das effectum, ut in tua protectione constituto: ad regēdum Ecclesiā tuam sanctam: nihil ei prędentia officiant, futura nihil obsistant: sed inspirante Sancti Spiritus dono: populum sibi subditum ęquo iusticię libramine regereualeat, & in omnibus operibus suis te semper timeat, tibiq; iugiter placere contendat.

Deus Dei filius Iesus Christus Dominus noster, qui a Patre Deo participationis unctus est prę participibus suis: ipse per prędentē sacri Vnguenti infusionē Spiritus Paracliti super caput tuum infundat benedictionem, eandemq; usq; ad īteriora cordis tui penetrare faciat, quatenus hoc uisibili, & tractabili dono inuisibilia percipere, & temporali regno iustis moderatiōibus ęternaliter cōregnare ei merearis, qui sine peccato Rex regum uiuit cum Deo Patre in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia secula seculorum Amē. Interea adducitur Imperatrix si adest, & similiter perungitur in eisdem locis. deinde dicitur per Eundē Cardinalem Episcopum oratio super eam cum mitra, quia ad eam nō ad Deum oratio dirigitur. Spiritus Sancti gratia nostrę humilitatis officio copiosa in te descēdat, ut sicut manibus nostris licet īdignis oleo materiali oblinita pinguescis exterius: ita eius inuisibili unctione delibuta impinguari merearis interius, eiusq; Spirituali unctione perfectissime semper imbuta: & illicita declinare tota mēte, atq; spernere discas: & ualeas. & utilia animæ tuæ iugiter optare: atq; operari queas: & opereris auxiliāte dño nostro Iesu Christo: qui cū Patre, & Spiritu Sāncto uiuit & regnat deus &c. Et hęc quidem fiunt ad altare beati Mauricii: nam ad altare beati Petri nemo iungitur, nemo ordinatur, nisi Romanus Pontifex solus. His completis Imperatrix ad suum suggestum reuertitur. Et Cæsar cum Episcopo Cardinali: & Diaconis ad Pontificem. Diaconi acceptis suis Dalmaticis, & mitris in manibus uadunt ad reuerētiam Papę: qui descendēs de sede sua procedit ad altare supplicabūdus more solito: & recipit ad osculum oris, & pectoris tres presbyteros Cardinales assistētes: genuflexo super suum faldistorium permanēte facta confessione Pontifex accedit ad altare, osculatur: & incēsat: ut alias, deinde recipit ad osculum oris, & pectoris primo Cæsarē, deinde tres suos Diaconos Cardinales: & mox ad eminētem sedē ascendit, & Cæsar ad suum suggestum cum suis principalibus: & ministris deducitur. Cum Pōtifex decessit a latere: ministri Cæsaris afferunt gladiū cum sua uagina, & cingulo: coronam, sceptrum, & pomum dan da suo tēpore Imperatori, & Imperatrici, quę per sacristam: & clericū ceremoniarum locantur super altare. Interim uero, dum Pontifex facit cōfessionem, incipit chorus Introitum & Kyriel. Pontifex uero in sede eminēti stans sine mitra legit Introitum, & procedit in missa: ut alias usq; ad dictam Epistolam, & graduale. Sed post orationē diei dicit pro ipso Imperatore hanc orationē. Oremus Deus regnorum omnium, & christia-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ni maxime protector Imperii:da seruo tuo.N.Imperatori nostro triumphum uir tutis tuę scienter recolere:ut qui tua constitutione sit priceps: tuo semper munere sit potens.Pro secreta.Suscipe Dñe hostias Ecclesię tuę pro salute famuli tui.N.supplicantis:& protectione fidelium populorum antiqua brachii tui operare miracula,ut superatis inimicis secura tibi seruiat christiana libertate per Dñm nostrũ Iesum Christũ filiũ tuum &c.Post cõmunionẽ.Deus qui ad prędicandũ ęterni regni Euangelium Romanum Imperium pręparaſti prętẽde famulo tuo Imperatori nostro N.arma cęlestia,ut pax Ecclesię nulla turbetur tempestate bellorum per Dominum nostrum Iesum Christum &c.

Dum cantatur graduale Cæsar descendẽs e suggestu uenit ad pedes Sanctissimi Dñi nostri deducentibus eum duobus Diaconibus Cardinalibus paratis.& unus ex clericis camerę ex altari accipit gladium cũ sua uagina:& illũ ad priorẽ Diaconorũ stantẽ ante Pontificẽ ad dextram portat, quẽ Põtifex uagina extractum de manu ipsius Diaconi accipiẽs:Imperatori ante se genuflexo in dextra manu tradit,ipse cum mitra sedens: ac dicens.Accipe gladium de super beati Petri Apostoli corpore sumptũ per manus nostras licet indignas,uice tñ:& auctoritate Dei omnipotẽtis:& beatorũ Apostolorum cõsecratus Imperialiter tibi concessum, nostręq; benedictionis officio in defensionẽ Sanctę Matris Ecclesię diuinitus ad uindictam malefactorũ:laudẽ uero bonorũ.Et memor esto de quo psalmista prophetauit dicẽs.Accingere gladio tuo super femur tuum potẽtissime,ut in hoc uim equitatis exerceas,per eundẽ molem iniquitatis potẽtissime destruas,& Sanctam Dei Ecclesiã: eiusq; fideles propugnes, atq; protegas:neq; minus sub fide falsos,quã christianã nominis hostes exteras:atq; dispergas.uiduas,atq; pupillos clemẽter adiuues:atq; defendas, Desolata restaures,restaurata cõserues.ulciscaris iniusta,cõserues benedispositа:quatenus hoc agẽdo uirtutũ triũphator gloriosus,Iustitię cultor egregius:cum mundi Saluatore,cuius typum geris in nomine eius sine fine regnare merearis.Qui cum Patre,& Spiritu Sancto uiuit &c.

Finita oratione Diaconus accipit gladiũ: & reponit illũ in uagina, quã habebat in manu:& simul cũ Põtifice accingit illo Cæsarem dicente Põtifice.Accingere gladio tuo super femur tuũ potẽtissime.Et attẽde, quia Sancti nõ in gladio:sed per fidẽ uicerunt regna.Accinctus gladio Imperator:& miles beati Petri effectus:surgẽs euaginat gladiũ,ter illũ uibrat, deinde reponit in uagina,& iterũ genuflectit,cui Põtifex pomum de altari:& sceptrum,ut de gladio diximus,ad eum portata in manu dextra pomum,& in sinistra sceptrũ ponit dicẽs.Accipe uirgã uirtutis:atq; ueritatis,qua intelligas te obnoxium mulcere pios,terrere reprobos,errantes uiam docere,lapsis manũ porrigere,disperdere superbos,& releuare humiles. Et aperiat tibi ostium Iesus Christus dñs noster qui de semetipso

ait ego

ait:ego sum ostium:per me siquis introierit,saluabitur.qui est clauis Dauid & sceptrum domus Israel,qui aperit & nemo claudit.claudit & nemo aperit.Sitq; tibi auctor qui eduxit uinctum de domo carceris sedentẽ in tenebris,& umbra mortis',& in omnibus sequi merearis eum,de quo Dauid propheta cecinit. Sedes tua Deus in seculũ seculi :uirga directionis: uirga regni tui.Et imitando ipsum diligas iusticiã,& odio habeas iniquitatem:quia propterea unxit te Deus Deus tuus ad exẽplũ illius,quem ante secula unxerat oleo exultationis prę participibus suis Iesum Christum dñm nostrũ:qui cũ eo uiuit,& regnat Deus &c.Demũ Imperialẽ coronã cũ sua Tiara allatã sibi ex altari(ut de aliis diximus) impõit super eius caput dicẽs.Accipe signũ glorię:& Diadema regni coronã Imperii.In nomine ✝ Patris,& ✝ Filii,& ✝ Spiritus Sancti:ut spreto antiquo hoste, spretisq; cõtagiis uitiorũ omniũ sic iusticiã,misericordiã,& iudicium diligas,& ita iuste,pie,& misericorditer uiuas:ut ab ipso dño nostro Iesu Christo in cõsortio sanctorum ęterni regni coronã percipias,qui cũ Patre:&c.Et mox Imperator osculatur pedes Põtificis:& surgẽs discingit̃ gladio,eũq; armigero suo tradit.Et ipse cũ corona,sceptro,& pomo ꝓcedens,ab illis duobus Diaconibus ducitur ad sedẽ Imperialẽ, paratã sibi a dextra Põtificis inter Põtificẽ,& priorẽ Episcoporum Cardinaliũ: quę sedes altior erit sedibus Cardinalium,& humilior Papali sede.habebitq; aureum pãnum post tergũ,& paruũ scabellũ ad pedes,& ibi sedebit quousq; Imperatrix coronetur.Imperatrix uero ducetur ab eisdẽ ad Põtificẽ,qui surgens sine mitra super eam genuflexam dicit hanc orationem. Deus,qui solus habes imortalitatẽ,lucẽq; habitas inaccessibilẽ,cuius sapientia in sua dispõne nõ fallitur,qui facis cuncta,quę futura sunt,& uocas ea,quę nõ sunt:sicut ea,quę sunt.qui superbos equo moderamine de principatu deiicis,atq; humiles dignãter in sublime prouehis:ineffabilẽ misericordiã tuã supplices exoramus: ut sicut Hester reginã israheliticę cã salutis de captiuitatis suę cõpede solutã:ad regis Assueri thalamum,regniq; sui cõsortiũ trãsire fecisti:ita hãc famulã tuã.N. humilitatis nostrę bene ✝ dictione christianę plebis salutis gratia ad dignam,sublimẽq; Imperatoris nostri copulam,& Imperii sui participatum trãsire cõcedas,& ut in Imperialis fędere cõiugii semper permanẽs pudica proximã uirginitati palmã continere queat,tibiq; Deo uero,& uiuo in omnibus,& super omnia iugiter placere desideret,& te inspirãte:quę tibi placita sunt,toto corde perficiat per Christum Dñm nostrũ Amen.Deinde sedẽs cum mitra accipit coronam Imperialẽ de manu prioris Diaconorũ Cardinaliũ ex altari allatã,& ponit super illius caput dicẽs.Officio nostrę idignitatis.N.Imperatrix solẽniter benedicta Accipe coronã Imperialis excellẽtię:quę licet ab indignis,Episcopalibus tamẽ manibus capiti tuo imponitur:ut sicut auro,& gẽmis redimita enites,ita & iterius auro sapien

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiæ uirtutumq; gẽmis te omnipotens decorari cõcedat: quatenus post oc casum huius seculi cũ prudẽtibus uirginibus spõso perenni Dño nro Iesu Christo, digne, & laudabiliter occurrẽs regni cælestis aulæ igredi merearis ianuã Eodẽ Dño nostro Iesu Christo auxiliante. qui cũ patre &c̃. Et coronata statim osculatur pedes Pontificis, & surgẽs inducitur tam ipsa, q̃ Cæsar simul ad suos suggestus: ubi i sedibus sibi paratis Locãtur, & sedẽtibus Imperatore: & Augusta in sedibus cũ Imperialibus ornamẽtis: prior Subdiaconorũ apostolicorum, cum aliis subdiaconis, & cum capellanis aulæ imperialis descendit ad confessionẽ beati Petri, alta uoce simul cum ipsis facit laudes Imperatori dicẽs. Exaudi Christe: scriniarii uero urbis cũ cappis sericeis stantes superius apud chorum rñdent. Dño Federico i uictissimo Romãorum Imperatori: & semper Augusto salus, & uictoria Qua laude tertio repetita: prior Diaconorũ cũ suis tribus uicibus dicat: Saluator mundi: & scriniarii uicissim respondeant. Tu illum adiua, Et deinde iste cum suis duabus uicibus dicat. Sancta Maria: Et illi uicissim respondeant, Tu illum adiua, & sic deinceps.

Sancte Michael.
Sancte Gabriel.
Sancte Raphael.
Sancte Ioannes Baptista.
Sancte Petre.
Sancte Paule.
Sancte Andrea.
Sancte Stephane.
Sancte Laurenti.
Sancte Vincenti.
Sancte Siluester.
Sancte Leo
Sancte Gregori.
Sancte Benedicte.
Sancte Basili. Sãcte Saba.
Sancta Agnes.
Sancta Cecilia. Sancta Lucia.

℟. Tu illum adiua.

Post hęc omnibus ad locum suũ reuertentibus cantatur Alla, uel tractus, & deinde, Euãgelium, Credo, & Offertoriũ. Deide Imperator & corona: & manto depositis, sine sceptro aut pomo descẽdit. Et ad Põtificis pedes aurũ offert q̃tum sibi placet. Et simil̃r post eũ facit Imperatrix, quæ deinde nõ reuertitur ad suggestum, sed ꝓcũbit super faldistoriũ, a dextra parte altaris sibi paratum in loco, ubi nõ impediat credẽtiam, & ibi expectat usq; ad cõionem. Imperator uero Pontificem ad altare descendẽtem sequitur, & illi in locũ subdiaconi calicẽ, & patenam cum ostiis offert, de-

inde aquam infundendã in uino, Et retrahens se ad partem dextrã stat usquequo Pontifex ad sedem eminẽtem cõicaturus reuertatur, quẽ Imperator sequitur. Et ab eius manibus: ipse primo, deinde Augusta sacrã corporis Christi cõionẽ sumãt. postq̃ Pontifex cũ Diacono, & subdiacono cõicauerint. Nã Subdiaconus postq̃ cũ Diacono cõicauit de corpore: & sanguine Christi accipit de manu Diaconi apud altare cũ circulis: & cerimoniis consuetis duas hostias cõsecratas pro Impatore, & Augusta: & eas ad Pontificẽ portat. Et ꝓcepto sacramento Impator quidẽ Pontificis faciẽ osculatur, Augusta uero manũ, & descẽdentes ad altare de manu Diaconi uinũ purificationis sumitur, & descẽdãt ambo ad suos suggestus, ibiq; resumant Imperialia signa. Poterit tñ Pontifex si ei uidebitur, sup Imperatorem ante se genuflexũ: imediate postq̃ illum cũ Augusta cõicauerit ifra scriptas orationes dicere. uidelicet. Respice q̃s omnipotẽs Deus serenis obtutibus hunc glorioſum famulũ tuum. N. ut sicut bñdixisti Abraham, Ysaac: & Iacob: sic illi largiaris bñdictionẽ spũalis gratiæ, eumq; plenitudine tuæ potentiæ irrigare: atq; ꝓfundere digneris, ut tribuas ei de rore cęli: & de pinguedine terræ ãbundantiã frumẽti, uini, & olei, & omniũ frugum opulentiã. Et ex largitate diuini muneris longęua tẽpora, ut illo regnante sit sanitas corporis, imperii pax inuiolata sit i regno: & dignitas glorioſa regalis palatii maximo splẽdore regię potestatis, oculis omniũ fulgeat, luceq; clarissima coruscare: atq; splendescere quasi splẽdidissimi fulgoris maximo ꝓfusa lumine uideatur, Tribue ei omnipotens Deus, ut sit fortissimus ꝓtector: & cõsolator ecclesiarũ: atq; cœnobiorũ sanctorũ maxime pietatis, regalis munificentiæ, atq; ut sit fortissimus triũphator hostium ad opprimẽdas rebelles, & paganas nationes, sitq; suis inimicis facie terribilis, maxima fortitudine, Regalis potentię, optimatibus quoq; ac pręcelsis proceribus, & fidelibus sui regni sit munificus, amabilis, & pius, & ab omnibus timeatur: & diligatur. Et post glorioſa tempora: atq; felicia uitæ prẽsentis gaudia: in perpetua beatitudine habitare mereatur Per Dominum nostrum Iesum Christum &c̃.

Benedic q̃s. Dñe hũc Principem nostrum. N. quẽ ad salutem populi nobis a te credimus esse concessum: fac annis esse multiplicem salubri corporis robore uigentem ad senectutẽ optatam ꝓuenire felicem. Sit nobis fiducia obtinere gratiam populo, quã Aaron in tabernaculo, Heliseus in fluuio, Ezechias in lecto. Zacharias uetulus impetrauit i templo. Sit illi regendi auctoritas: qualẽ Iosue susc̃pit in castris, & Dauid sumpsit in pliis, Petrus accepit in claue. Paulus est usus in dogmate: Et ita pastoris officium ꝓficiat in Christi ouile: sicut Ysaac ꝓfecit in fruge, & Iacob est dilatatus in grege. Quod ipse præstare dignetur: qui cum patre &c̃.

Deus pater ętern̄ę glorię sit adiutor tuus, & protector & omnipotens bñdi✠cat tibi preces tuas in cunctis exaudiat, & uitam tuã in longitudi

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem dierum impleat:thronũ regni iugiter firmet,& gentẽ,populumq; tuum in ęternum conseruet: & inimicos tuos confusione induat:& super te sanctificatio Christi floreat:ut qui tibi tribuit i terris Imperiũ:ipse in cælis cõferat prẹmiũ:qui uiuit & regnat in secula seculorũ Amen.

Post cõionem,Pontifex descendit ad altare:& ꝓsequitur missam more cõsueto,Et in fine dat bñdictionem solennẽ dicens.Sit nomen Dñi &c̃ . Et publicantur immediate indulgentiæ per unũ ex Diaconis assistentibus,siue plenaria,siue ut Pontifici placuerit.Tum Cardinales : & prẹlati deponunt paramẽta ,& accipiunt laneas cappas,Pontifex uero dimissis missalibus indumentis accipit pluuiale,& mitram p̃ciosam,Et cũ Impatore descẽdit ad gradus basilicę sub codẽ baldachino.Si ẽ Dñica lętare Hierusalem,Põtifex sinistra portat rosam aurea,dextra bñdicit assistẽtibus , atq; hinc inde eleuãtibus fimbrias diaconibus.hãc aũt auream rosam Põtifex anteq̃ ad ecclesiam descendat in camera papagalli bñdicit cum balsamo:& muscho,quod in singulis annis fit in tali die,prout iferius in suo loco plene scribemus, Si uero esset alius dies dextra,sicut sinistra tenebit Dextram Impatoris.Diaconus a sinistris.retro erit inter Papam:& Imperatorem,& cum dexteritate eleuabit.fimbriam eleuabit a dextris. Caudã uero portabit maior priceps.Et si erit Rex,principes uel rex : & prẹlati : qui uenerunt cum Cæsare,dum missarum & coronationis solennia fiũt , semper Cæsarem sequuntur.Et cum ipso in suo suggestu constituũt semp. Et similiter,qui cum Augusta,eam semper comitantur,assistuntq; . Quæ finita missa dimissis Põtifice, & Imperatore in Ecclesia ad domum suam cum suis reuertitur.

Processio Pontificis,& Cæsaris per urbem. Cap.

Cæsar uero cum corona in capite Sceptro, & pomo in manibus ad latus Põtificis incedens: nisi illius manu ducatur:quia tunc pomũ,uel sceptrum tñ in sinistra retineret cũ ad finem graduũ peruenerit traditis sceptro:& pomo uni ex suis preuenit ad equũ Pontificis,& in honorem saluatoris nostri Iesu Christi,cuius uices pontifex in terris gerit, tenet staphã quoad Pontifex equum ascenderit.Et deinde accepto equi freno per aliquos passus ducit equum Pontificis. Pontifex:dum Imperator hæc utilitatis officia uult exhibere:debet aliquantulum modeste recusare. & tandẽ cum aliquibus bonis uerbis honorem nõ in personam suam : sed illius cuius locum tenet,recipiendo permittit illum aliquantulum progredi,tum firmat se,& nullo pacto permittit Cæsarem ulterius ire,qui mox conscẽso equo suo accedit ad sinistrum latus Pontificis.Et sub eodem baldachino equitat,Et hoc ordine procedunt.primum prẹcedant familiæ Cardinalium cum suis ualisiis.Et simul mixtæ familiæ prẹlatorum, pricipum, & omnium curialium tam Cẹsaris,q̃ Pontificis.Deinde duo cum ualisiis pontificis.Inde familiares domestici Imperatoris.Et post eos familiares

Papę,tum nobiles,barones,& comites minores utriusq;,equus cum scala Papæ,tum uexilla rubea,quæ duodecim cursores portant. Deinde uexillum populi Romani,uexilla Imperii,uexillum Papæ,uexillum Ecclesiæ,uexillum crucis,cum uexilliferis armatis,& ornatis,ut in coronatiõe Papæ.hos sequuntur duodecim equi albi phalerati,sine sessoribus.Deinde quatuor nobiles portantes pilea ex cramisino quatuor Papę cum bacu lis,Quibus succedunt aduocati,& secretarii mixtim secundum priorita-tem officii prẹcedentes cum suis caputiis circa collum,quos tamen prẹcedunt secretarii Imperatoris. Tum sequuntur cubicularii etiam cum suis capuciis,inde acoluthi Clerici camerę apostolicę,& post eos statim auditores cum rochetis ,& cappis.Deide subdiaconi cum Cruce papali ,cũ galero indici coloris,& cum aliis subdiaconis cum cappis ut alii,tũ duo portantes laternas cũ lumine ante sacramentum equitãtes, deinde equus albus phaleratus cum tintinabulo portans sacramentum , & supra sacramentum baldachinum per ciues Romanos portatur,& circa duodecim intorticia,quæ portantur per duodecim familiares Papę,siue per duodecim beneficiatos Sancti Petri cum superpelliciis:Et melius,ut uidi seruari per Dñm Papam secundum.Post sacramentum equitat sacrista cum ferula alba.Inde:Siqui sunt maximi Domini,principes ,aut Duces. principes electores immediate ante Cardinales procedunt.Et si quis adesset frater,aut filius Imperatoris iret medius inter iuniores Diacones Cardinales,Rex erit a sinistris senioris Ep̃i Cardinalis . Et si plures adessent Reges,locarentur cum aliis Ep̃is Cardinalibus.sequũtur duo Diaconi Cardinales assistentes Pontifici.Et si cum Cæsare essent duo principes electores,qui prẹferrent gladium:& pomum Cẹsaris,isti deberent ire immediate ante Cẹsarem,sicut Diaconi ante Pontificem,& quãdo uia esset arcta, irent ante ipsos Diacones assistentes.Si uero nõ sint principes electores, qui portant illa uidelicet gladium pomum , seu sceptrum , nam alterum istorum duorum portabit Imperator , illi duo uadant simul cum subdiacono,qui portabit Crucem,Et illum in medio habeant.sequitur Pontifex sub Baldachino,Et Imperator cum sua corona:& imperiali habitu a sinistris.post Pontificem sequuntur duo cubicularii secreti cum seruiente ,& mitra.Et duo medici cum secretario,si nõ sit prẹlatus .Et post Imperatorem duo camerarii sint cum uno secretario.Inde equitabit seruiẽs armorum cum uno secretario cum umbella.deinde prælati assistẽtes Papę. Et si quis Archiep̃s princeps elector Imperatoris adesset ,iret ante assistẽtes Papę.post quos ibunt prẹlati,assistentes , siue consiliarii Imperatoris cum cappis : & galeris,ut alii prælati,alioquin nõ irent inter cappatos. Sequuntur deinde prẹlati,oratores:Archiep̃i,Ep̃i,prothonotarii, & abbates cappati:& pileati:& demũ alii curiales togati , tã Papę,q̃ Cæsaris Hoc ordine recta uia per campum florum,& iudẹorum platcam deueni-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ent ad Ecclesiam Sanctæ Mariæ in cosmedim. Et ibi Pōtifex, si rosam habet: illam eques Imperatori equiti dono dat. Et ad dextram cōuersus pertransiberim cum suis omnibus ad palatium reuertitur. Cæsar autem uia, qua sibi melius placet rosam manu gestans ad pontem Adrianum redit, ubi uiros complures, & de se optime meritos equestri dignitate insignire solet.

Quo facto: ad Lateranum cum suis progreditur. Canonici: & capitulum Ecclesiæ supplicabundi Cæsari in porta principali occurrentes illū honorifice suscipiunt. & postq; crucem, & reliquias osculatus fuerit, Incēsant: & præcedentes, atq; cantantes. Te Deum laudamus. ad altare maius deducunt, ubi procumbens super faldistorium orat detecto capite, deinde surgens osculatur altare, Tum resumpta corona recipitur in canonicum, & in fratrem Ecclesię Lateranensis: & Canonicos omnes recipit ad osculum pacis. quibus finitis ascēdit ad palatium Lateranen. & cum suis celebrat solenne conuiuiū suis moribus: & cerimoniis. Deinde, si placet, recurrit ad palatium Apostolicum ad cameras suas.

De coronatione Imperatoris absente Papa.

Si quando autem accideret, qđ propter absentiam summi Pontificis ab urbe Cęsar non posset ab ipso Pontifice coronari: consueuit Pōtifex mittere ad urbem aliquem Ep̄m Cardinalem, qui simul cum legato Apostolico: qui urbi prędest Imperatorem electum coronet. Si autem legatus esset iste Episcopus Cardinalis: non esset necessarium mittere alium Episcopum, sed quemcunq; uellet alium presbyterum Cardinalem. Et tunc, procedetur hoc modo.

Electus Imperator ad urbem ueniēs pro corona Imperiali habebit obuiā barones, nobiles, officiales, ciuesq; urbis, & officiales curię Romāæ. & remanebit extra mœnia illa nocte, ut supra dictum est. Sequenti die intrabit per portam sub arce sancti Angeli: quę, ut diximus non est Collina cum suis principibus ordine prędicto. Et in porta recipiet a Vicario Pōtificis cum prędatis: & clero urbis in modum supplicantiū paratis. Et deducetur ut supra ad gradus basilicę sancti petri, ibiq; noo super suggestū, sed ante primas portas recipietur ad osculum tantum, per Ep̄m Cardinalem coronatorem: & legatum: qui ibi aderunt cum aliis prędatis curię parati cum pluuialibus & mitris. aderunt ēt cum Cardinalibus officiales curię, Subdiaconi, Auditores, Acoluthi, & siqui sunt alii: & ēt barones alii q; nobiles. Sanctę Romanę Ecclesię. Et electus statim post osculum offerat aurū duobus Cardinalibus: quod offerre debet Pontifici, & dicat hęc uerba. Si sanctissimus pater Dñs noster. N. summus Pontifex prędens hic esset offerrem illi autum istud prędens, sed per eius absentiam offero ipsum uobis dñis Ep̄o, & Legato Cardinalibus recipientibus illud uice, & nomine dicti Domini nostri Papæ.

Quo facto intrabunt porticum. & si tunc erit procedendum ad solennitatem coronationis. quod cōmode: & decenter fieri potest. ibi supra altare Sanctæ Mariæ in turribus præstabit iuramentum fidelitatis in manibus Cardinalium. Et similiter si aliud iuramentum esset innouandum: seu cōfirmandum, tunc immediate innouabit, Deinde recipietur in canonicum Ecclesiæ Sancti Petri. ut superius dictum est. intrabit deide Ecclesiā: & ibi ante portam argenteam Ep̄s Cardinalis dicet super eum primā orationem. Deinde ducitur ad capellā Sancti Gregorii ad capiēda sua ornamenta, & Ep̄s Cardinalis uadit ad altare maius, & ibi sup faldistorium capit sandalia: & paramenta oīa Pontificalia. Et nota qđ debet habere exp̄s se facultatem a Pontifice sup altare Beati Petri celebrandi, ut moris est. Cęsar indutus Imperialibus indumētis uenit ad medium Ecclesiæ. Et ibi super eum legatus apostolicus dicet secundam orationem. ueniet deinde ad confessionem Beati Petri. & procūbet in faldistorio. Et Diaconus qui seruit in missa facit super eum litaniam: orationem aūt cum uersiculis: & Pater noster dicet Legatus apostolicus. Deinde ducetur ad altare Sancti Mauricii, & ibi inungetur a Cardinali celebrante tam ipse: q̄ Augusta (si adest) cum orationibus opportunis. Reuertentur Deinde ad altare. Et facta confessione Imperator ad suggestum sine osculo pacis. ad faldistoriū suum reuertitur. Et proceditur in missa usq; ad Graduale. Dum cantatur Graduale, Imperator descendit ad altare, & celebrans Cardinalis ante altare stans cum mitra gladium sumit de altari, & illum nudum Imperatori tradit dicens. Accipe gladium &c̄. Et idem dicit legatus submissa tamen uoce, det eidem mox pomum: & sceptrum cum sua oratione Ecclesiæ mō mitras aūt: & coronas imperiales ambo imponēt Cęsari: & Augustę. Sed legatus alta uoce profert uerba. Accipe signum &c̄. Et celebrans dicet eadem uoce submissa. Coronati Augustus: & Augusta reuertunt ad suos suggestus sine osculo pacis, Et ad offertorium ueniunt cum coronis: & habitu Imperiali. Et oblato auro reuertūtur ad suggestus. neq; ministrabit Imperator calicem: & ampullam. sed tempore congruo ueniet ad cōmunionem sine manto: & coronis. Post cōmunionem Imperatori nō dabitur osculum pacis a celebrante, sed reuertetur ad suum suggestum. Imperator finita missa ipse cum suis: & cum legato si placebit ibit Lateranum, & ibi proficiet suas solennitates. Cerimonię omnes, quæ pertinēt ad personam Pōtificis, dimittantur, ut oscula pedum, manuum, & oris. Quin etiam nec in missa illi deseruiet Imperator, quod Pōtifici prędtitisset præsenti: nec stapham illi, dum equum inscendit, tenet, nec equum ducit.

Hęc fere omnia seruata fuerunt cum Carolus quartus coronatus fuit Romæ per Dominum Petrum Ep̄m Hostiensem. quem ex Auinione Innocentius sextus nūcium Apostolicum ad hoc miserat, & per Dominum Egidiū de Albornozio tituli Sancti Clementis presbyterum Cardinalē

Universidad de Deusto
Biblioteca

ac Legatum Apostolicum in Italia Anno salutis. Millesimo trecentesimo quinquagesimo sexto. Non. Aprilis, ut ex literis ipsius Karoli, quę adhuc extant, & Registratę sunt in archiuiis Ecclesiæ, publice patet. Voluit tamen idem Pontifex, qđ Cardinales predicti publice protestarentur Domino Imperatori, qđ propter omissionem reuerentiarum obsequiorum, & multarum cerimoniarum, quæ pertinent ad personam Romani Pontificis: non esset aliquomodo derogatum priuilegiis, & honorificentiis Romanę sedis, & suorum successorum. Et de hac protestatione & consensu Imperatoris exigerent quadruplices literas Regalibus, & Imperialibus sigillis munitas, sicut & factum est.

De coronatione Imperatricis sine Imperatore.

Imperatrix si uenerit Romam, pro corona Imperiali susципienda sine Imperatore, uel quod non potuit uenire cum Imperatore, uel post eius coronationem ei est coniuncta: hoc ordine coronabitur. Die qua urbem intrabit procedent ei obuiam nobiles, & officiales urbis, & ordines curiæ, ut de Cæsare dictum est. Sacer Senatus ante portam urbis eā expectabit: & media inter duos Cardinales Diacones introducetur. In fine autem: & sub Baldachino clerus cum processione in porta illi occurret. ducetur ad Pontificem: qui eam in publico consistorio in prima aula ad pedis, & manus osculum recipiet. ut alii Reges recipi consueuerunt, non tamen sedebit inter Cardinales, sed post osculum pedis, & manus discedet ad suum hospitium. Deinde parabitur in Ecclesia Sancti Petri suggestus extra cancellos pro Imperatrice, & dicta die Pontifex procedet ad Ecclesiam supplicatione præeunte sub Baldachino, & paramentis tempori congruis, ascendit ad altare. orat. sedet. Pontifex autem stat, ubi solet capere paramenta: cui fit reuerentia a prelatis. Incipitur Tertia, & accipiet sandalia, & procedet usq; ad finem Tertiæ, & capit omnia Pontificalia indumenta. Interim duo Iuniores, Diaconi Cardinales cum suis cappis laneis ducunt Augustam ad Ecclesiam. Et prior Episcopus Cardinalis cum Pluuiali, Stola, & Mitra accedens in tempore expectat eam in porta Ecclesiæ principali. & ibi super eam genuflectētem depositā mitra legit hanc orationem.

Omnipotens sempiterne Deus: Fons, & origo totius bonitatis: qui feminei sexus fragilitatem nequaquam reprobando auertis: sed dignanter comprobando potius eligis, & quod infirma mundi: quęcunq;, ut fortia confunderes eligenda decreuisti. Quiq; etiam gloriæ, uirtutisq; tuæ triumphum in manu feminæ Iudaicæ olim plebis de hoste sæuissimo assignare uoluisti, Respice quæsumus ad preces humilitatis nostrę: ut supra hanc famulam tuam. N. quam supplici de-

uotione Imperatricem eligimus: benedictionum tuarum dona multiplices, eamq; dextera tuę potentię semper, & ubiq; circunda: & ut dono tui numinis undiq; firmiter adiuta: ut uisibilis, seu inuisibilis hostis nequitias triumphaliter expugnare ualeat, & una cum sacra Rebeca, Lia, atq; Rachele: beatis, reuerendisq; Feminis, fructu uteri sui fecundari, seu gratulari mereatur ad decorem totius Imperii, statumq; Sanctę Ecclesię regendum, necnon protegendum: per Christum Dominum nostrum: qui ex intemeratę Beatę Mariæ Virginis aluo nasci: uisitare, & renouare dignatus est mundum. Qui tecum uiuit, & gloriatur Deus in unitate Spiritus Sancti, per immortalia secula seculorum. Amen.

Ducitur deinde ad confessionem beati Petri, & procumbit supra faldistorium sibi in eo loco paratum. Et a subdiacono Apostolico fit litania, & ea finita prior presbyterorum cum suis paramentis ad confessionem descendens stans sine mitra dicit super eam. Pater noster. Et deinde. Et ne nos inducas intentationem. Respō. Sed libera nos a malo. uerſ. Saluam fac ancillam tuam Domine. ℟. Deus meus sperātē in te, uerſ. Esto ei quęsumus Dñe turris fortitudinis. ℟. a facie inimici. uerſ. nihil proficiat inimicus in ea. ℟. & Filius iniquitatis non apponat nocere ei uerſ. Domine exaudi orationem meam. ℟. & clamor meus ad te ueniat. Dñs uobiscum. ℟. & cum spiritu tuo. Oremus.

Pretende quęsumus Domine famulę tuę dexteram cælestis auxilii: ut te toto corde perquirat, & quæ digne postulat, consequi mereatur. Actiones nostras quęsumus Domine aspirando pręueni, & adiuuando prosequere: ut cuncta nostra operatio: & oratio a te semper incipiat, & per te cępta finiatur, per Christum Dominum nostrum. Amen.

Finitis orationibus reuertitur presbyter ad locum suum, & prior Episcoporum Cardinalium procedit ad altare Sancti Mauricii: quem Augusta media inter Diaconos sequitur. Et ibi apud altare Episcopus ipse inungit illam stantem de oleo exorcizato: brachium dextrum, & scapulas stās cum mitra dicens.

Spiritus Sancti gratia nostrę humilitatis officio copiosa in te descendat, ut sicut manibus nostris licet indignis oleo materiali oblinita pinguescis exterius: ita eius inuisibili unguine delibuta impinguari merearis interius, eiusq; Spirituali unctione perfectissime semper imbuta: & illicita declinare tota mente, & spernere discas, & ualeas, & utilia animę tuę iugiter optare, atq; operari queas: & opereris auxiliante Domino nostro Iesu Christo. Qui tecum uiuit, & regnat in unitate &c. Reducitur deinde ad suggestum suum Imperatrix, & Cardinales reuertuntur ad Pontificem, & Diaconi quidem depositis cappis capiunt paramenta sibi conuenientia, & faciunt reuerentiam Pontifici. Deinde

Universidad de Deusto
Biblioteca

Pōtifex ꝓcedit ad altare per ſupplicationē, occurrūt tres p̄ſbyteri cāta-
tur Introitus a cātoribus, & ꝓcedit̄ i miſſa uſq; ad Graduale. Imperatrix
a Diaconis illis quāuis paratis ducit̄ ante Pōtificē: qui ſurgens depoſita
mitra ſuper eā ante ſe genuflexā dicit hāc orationē. Deus qui ſolus habes
imortalitatē, lucēq; habitas inacceſſibilē, cuius prudētia in ſua diſpōne
nō fallitur. qui feciſti ea: quę futura ſūt: & uocas ea, quę nō ſunt. qui ſuper
bos ęquo moderamine de p̄cipatu eiicis, atq; humiles dignāter in ſubli
me ꝓuehis: ineffabilē miſericordiā tuā ſupplices exoramus: ut ſicut He-
ſter Reginā Iſrahelitice cā ſalutis de captiuitatis ſuę cōpede ſolutam ad
Regis Aſſueri thalamū, regniq; ſui cōſortiū trāſire feciſti: ita hāc famulā
tuā. N. humilitatis noſtrę benedictiōe chriſtianę plebis ſalutis gratia: ad
dignā: ſublimēq; Imperatoris noſtri copulā, & Imperii ſui participatum
trāſire cōcedas, & ut Imperialis fędere cōiugii ſemper permanēs, pudici-
tię ꝓximā Virginitati palmā cōtinere queat. Tibiq; Deo uiuo: ac uero i
oībus, & ſuper oīa iugiter placere deſideret, & te inſpirante, quę tibi pla-
cita ſunt, toto corde perficiat per Chriſtum Dominum noſtrum. Amen.
Deinde ſedens cum mitra imponit illi Tiaram cum Corona Imperiali al
latam ſibi ex altari: ut diximus de Imperatore, & dicit. Officio noſtrę in-
dignitatis in Imperatricem ſolenniter benedictam Accipe Coronā Im-
perialis excellentię, quę licet ab indignis: Epiſcopalibus tamē manibus
capiti tuo imponitur. unde ſicut auro, & gēmis redimita enites, ita & ite-
rius auro ſapientię, uirtutumq; gēmis decorari concedat. quatenus poſt
occaſum huius ſeculi cum prudentibus Virginibus ſponſo perēni Do-
mino Ieſu Chriſto digne, & laudabiliter occurrens regni cęleſtis aulę in-
gredi merearis Ianuam, eodem Domino noſtro auxiliāte: qui cum Patre,
& Spiritu Sancto uiuit &c.

Coronata Imperatrix mox oſculatur pedē Pōtificis cū corona, & ſurgēs
reducitur a Diaconis ad ſuggeſtū, & cū cantatur deinde offertoriū, reuer
tatur ad Pontificem, & illi offerat aurū quātū placet: deinde ſi uult cōmu
nicare de ſacramento altaris (ut cōgruum eſt) procumbat ſuper faldiſto-
rium ad partem conuenientē ſitū, ut ſuperius diximus, & oret quouſq; ſit
tēpus, ſine Corona tū, & cum Pōtifex in ſede ſua eminēti cōmunicauerit:
ducatur Imperatrix ſine Corona ad eius pedes, & cōmunicet, oſculeturq;
manū Pōtificis, & deſcēdēs ad altare: purificet cū uino. cōmunicabit̄ Im
peratrix poſt Diaconū, & ſubdiaconū, & a Diacono accipiet uinū purifi
cationis. Deinde aſſumpta Corona reducetur ad ſuum ſuggeſtum.

Et nota quod Imperatrix deducetur ſemper eundo, & redeundo ab il-
lis duobus Diaconis: ſiue paratis: ſiue non paratis, & illam ſociabunt ſui
prelati, & proceres, atq; matronę, & alię mulieres. Finita miſſa Im-
peratrix deducitur ad ſuum Hoſpitium, Pontifex cum ſuis prælatis
non paratis reuertitur ad cameram ſuam: nam Cardinales, & præ-

lati dimittant in Eccleſia paramenta, & capiant cappas laneas.

De Triplici Imperatorum Corona. C.

ET quoniā uulgari opinione fertur Romanoꝝ Imperatorem tri
bus coronis ornari oportere uarioꝝ metalloꝝ, Argentea Aquis
grani i Germania, Ferea Modætię i Lōbardia, & aurea Romę.
ſup qua re clariſſimus Iuriſcōſultoꝝ ſui tēporis Baldus opuſculū edidit:
myſticas metalloꝝ ſignificationes ſolertiſſime iterpretādo, nō uidebitur
forte abſurdū aliquid de ea re ꝓ ueritate oſtēdēda diſſerere. Et ut omitta-
mus priſcos illos Romanoꝝ Imperatores: qui tori fere orbi Imperabant
ante Aurelianū: ut Eutropio placet, nulla corona niſi Laurea, aut ex alia
aliqua felici arbore uſos fuiſſe, nihilq; grauius odiſſe populū Romanū: q̄
Regiū nomē. hoc uero affirmamus āte Carolū Magnū in cuius perſonā
Imperiū trāſlatū eſt a Grecis in latinos, neminē Imperii Romani coro-
nā ex manu Romani Pōtificis Romę ſuſcepiſſe. Et ut ſępe Apio ſecundo
audiuimus reꝝ Germanicaꝝ peritiſſimo, cui a manu ſeruiuimus: & i hiſto
ria eius Auſtriali legimus, Cæſar nullā omnino Coronā accipit niſi aure
am: & alias quidē Coronas pro uariis regnis. Romę uero, & a Romano
Pontifice Romani Imperii Coronam ſuſcipit. Otho friſnigeñ Epiſco-
pus, & Federici primi Patruus uir Doctus, & eloquēs hiſtoriā ſcripſit ſuo
rum tēporū, in ea tradit Federicū ipſum coronis quinq; aureis decoratū
fuiſſe. prima de Regno Francoꝝ apud Aquiſgranū. ſecūda Ratiſpone de
regno Germanię. tertia Papię de Regno Langobardico. Quartā Romę
ſuſcepit pro Romano Imperio ab Hadriano quarto ſūmo Pōtifice, quin
tā uero Modętię pro regno Italico illā ſuſcepiſſe teſtatur. Quę quidē Co
rona ideo appellat̄ ferrea: qđ laminā quādā habeat ferreā i ſūmitate: alio
quin aurea, & p̄cioſiſſima. Sed differt forma Coronę Imperialis ab aliis:
nā ea ſub ſe Tiarā quādā habet in modū fere Epiſcopalis mitrę humilio-
rē tū magis apertā, & minus acutā: eſtq; eius apertura a frōte nō ab aure,
& ſemicirculū habet per ipſam aperturā aureū, i cuius ſūmitate Crux par
uula eminet, eā Tiaram alię Coronę nō habeāt, & quoniā hāc Imperialē
coronā bis: aut ter in Germania uidimus dū Cæſar regalia quibuſdā prin
cipibus cōcederet: ideo illā exprimere conati ſumus. Legimus, & in aliis
hiſtoriis quoſdam Imperatores Arelate ēt Coronam ſuſcepiſſe de regno
Arelatenſi, & alibi alias ꝓ aliis regnis. Nam & Carolus quartus Auinio
nem uenit ad Vrbanum quintum Anno ſalutis Milleſimo tricenteſimo
Sexageſimo quinto multo ante iuſſu Innocentii ſexti Romę Imperator
Coronatus. Qui rebus: quarum gratia ad Pontificem uenerat abſolutis:
Arelate profectus eſt. Sciant ergo qui de tribus Coronis fabulantur, &
Romanorum Imperatorem unam tantum pro Romano Imperio Coro
nam ſuſcipere, & eam quidem Romę, & a Romano Pontifice. alias autē
alibi pro aliis, & diuerſis regnis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DE CANONIZATIONE VNIVS SANCTI SECTIO.VI.

Et primo de inquisitione,& cõmissione cause.

Postq̃ increbrescente fama de excellentia uitę, opinione sanctitatis,& miraculorũ corruscatiõe sũmus Põtifex sepę fuerit per Reges Principes:seu populos certior factus,rogatusq;:ut aliquẽ uita iã functum ascribẽdũ in Sanctor̃ catalogo,& uenerandũ:ut Sanctũ decernat,re cum fratribus mature tractata:si ꝓcedẽdum ad inquisitionẽ cẽsuerit.Cõmittat aliquibus ꝑlatis i illis partibus:ubi uitã duxit,& mortuus iacet ille,de quo agitur:ut se diligẽter informẽt,& solerter inquirãt de fama,opinione,& deuotione populor̃ circa illũ talẽ,quã inquisitionẽ in genere,& sine testiũ iuridica examinatione facere debent,& quę inuenerunt suis literis ad sũmũ Põtificẽ fideliter referre.Põtifex iterea cõmissarior̃ relatione:ꝓponit oĩa sacro collegio,& cũ eis deliberat an satis digna uideãtur,quę relata sunt ad ulterius iquirẽdũ, qđ si placuerit:cõmittatur iisdẽ,uel aliis prelatis:ut diligẽtissime iquirãt de ueritate rei, testes examinent,& oĩa perscrutẽtur:quę ad ueritatẽ eliciẽdã sunt opportuna. Et debẽt his cõmissariis articuli,& interrogatoria mitti sub bulla Apostolica:cũ quibus examinare debẽt testes de excellẽtia,& sanctimonia uitę,de puritate fidei,de patratione miraculor̃:& illis mãdare:ut depositiones testiũ,& oĩa fideliter per literas suis sigillis signatas ad curiã transmittãt.Quibus receptis Põtifex cõmittat illa examinãda aliquibus Auditoribus sacri palatii:qui uideant,& ordinent processum,& uideant an inquisitio,& probatio est legitima,& sufficienter facta.

Deinde si retulerũt rẽ bene cẽ paratã.Iterũ de cõsilio fratrũ cõmittat tribus Cardinalibus Episcopo p̃sbytero,& Diacono :qui diligẽter examinẽt inquisitionẽ,ꝓbationes,& depositiones testiũ,& cõsiderẽt solertissime oĩa cõsideranda.Et cũ placuerit sanctissimo Dño nostro,referãt in secreto cõsistorio.Et primo de excellẽtia uitę,& fidei puritate:quę si iudicabũtur collegio bene ꝓbata,& digna sanctificatione:tũc ꝓcedẽt ad narrationem,& probationem miraculorum,& de cõsensu Cardinalium fiet Sũmus Pontifex uitam,& miracula,quę ita erunt sufficienter esse probata.Deide deliberabũt an quę probata sunt,uideant talia propter quę merito sit decernẽda canonizatio. Tunc ex consilio fratrum diffinit Põtifex canonizationem esse faciendam.Fit post hęc publicum cõsistoriũ: in quo Pontifex cum pluuiali rubeo,& mitra preciosis residet,& aduocatus cause longa oratiõe proponit uitam,gesta,& miracula canonizãdi: & demũ supplicat noĩe Principũ,& populor̃:qui de ea rescripserunt bonę memorię talem ascribendum cẽ a sua sanctitate in Catalogum Sanctorum Christi:utq; a cunctis fidelibus pro Sancto ueneretur decer-

nendum,Põtifex audito aduocato:laudat eius facundiã:dicit libenter se audiuisse tã mirãda illius uiri preconia,uelle tñ super hac re maturius cũ fratribus suis deliberare,hortari,atq; monere oẽs:ut diuinam clementiã implorẽt,quatenus dignet inspirare in mẽte sua,& fratrũ suorũ Sanctę Romanę Ecclesię Cardinaliũ,atq; omniũ prelator̃:quor̃ cõsilio in tãto negotio sit usurus:ea quę suę placitura sunt diuinitati, neq; permittat errare Ecclesiã suam Sanctã.prelatos uero monet:ut super his cogitare debeant:ut cum requisiti fuerint,mature possint respondere:his dictis finitur consistorium.In hmõi cõsistorio:ut apud antiquos codices legimus: solebant sex:aut octo prelati succedentes orare narrãtes merita canonizandi,& supplicantes pro canonizatione,aduocatus autẽ in principio tantũmodo petebat a Põtifice:ut prelati audirẽtur:& supplicabat:ut canonizatio decerneretur.Post hęc cũ placuerit Sãctissimo Dño nostro uocẽtur oẽs prelati curię in secreto cõsistorio cum Pontifice, & sacro collegio,& ibi proponat breuiter Sanctitas sua ad quid uocati sint, deinde si placet:per aduocatum faciat summatim repeti uitam,& miracula canonizandi,& quę sunt probationes in genere tantum, post hęc narret quanta cum diligentia,& fide inquisitio,& processus super hac re factus sit de multiplici,& canonica attestatione,de instanti Principum,& populorum postulatione.Et demum conscientiam illorum onerando exquirat sigillatim a quolibet suam in ea re sententiam.& cum omnes finierint,agit gratias de bono consilio,& hortatur eos orẽt Deum:ne sinat se errare in tanto negocio,& sic omnes recedunt.In hoc consistorio debent esse Patriarchę,Archiepiscopi,Episcopi,Abbates,ad quos tantum pertinet dicere sententiam suam.poterunt interesse aliqui protonotarii ordinarii: ut sint rogati de his,quę gerantur.Aderunt etiam auditores rotę,& maxime cõmissarii cause,ut si quid esset declarandum:possint:ut bene informati gentes aliorum declarare.Summus Pontifex erit cum mitra, & pluuiali,procurator fiscalis aderit,& faciet rogatos protonotarios de consilio,& cõsensu prelatorũ. Deliberatur deinde dies canonizatiõis:& interim in Ecclesia construitur suggestus ligneus tantę amplitudinis : ut super illũ instituatur:apteturq; capella cum altari:credentiis,throno Pontifical,sedibus Cardinalium assistentiũ Papę oratorũ, prelatorum . choro pro cãtoribus,& locis omnium ordinum Romanę curię ad instar capellę palatii Apostolici a cancellis,& supra quoad formam sediliũ, & capacitatem.In eo suggestu erunt duę sedes Papales una eminens ad sinistram partem,& alia erit amouibilis,ascendetur ad suggestum per põtem cum duplici ostiolo a capite,& in imo.ornabitur suggestus in extremitatibus circumcirca cum herbis,& floribus,& intus cũ pãnis,& tapetis opportunis ornabit Ecclesia,& suspẽdẽtur per totũ isignia Põtificis,Ecclesię,& imago canonizãdi,atq; ẽt isignia ꝓcurãtiũ canonizationẽ,fiet bal

Universidad de Deusto
Biblioteca

dachinū nouū cū iſignibus Pōtificis, procuratorū canonizatiōis, & imagine ſancti: qđ debet ſuſpēdi ſupra altare. ubi Pōtifex celebrat, fiet ét uexillū magnū cū imagine ſancti, qđ portabit ante religioſos: ſiue illos: qui procurāt canonizationē. & ponitur ſuper oſtiū ſupra ſuggeſtu. Cū Pontifex uenit ad Eccleſiā ponātur circū circa ſup deambulatoriū itorticia numero octuaginta: uel circa ſex libraꝝ pro qualibet: quę ardeant dū fit officiū. Paretur cera diſtribuēda, imprimis pro Pōtifice duę cerę albę duodecim libraꝝ pro qualibet, pro Cardinalibus quatuor libre. Itē ꝓ eleuatione Sacraméti duodecim itorticia librarū. vi. pro quolibet, pro altari ſeptē cerei, & duo pro credētia duarū libraꝝ. Itē pro offertorio duo magni cerei duodecim librarū: quos offert primus Cardinalis. Itē tres cerei ſex libraꝝ: quos offerēt tres oratores: ſeu deputati cum tribus Cardinalibus. Et oēs cerei ſupradicti erunt albi preter octuaginta intorticia Eccleſię. Itē ordinētur cerei de cera cōmuni ꝓ prelatis, oratoribus, & magnis nobilibus duaꝝ libraꝝ, pro officialibus, & cantoribus unius libre, ꝓ clero, & aliis: ut placuerit, Intimetur etiam clero urbis: ut ſummo mane cōueniant ſupplicātes in porticu Eccleſię ſancti Petri.

De his, quę fiunt in die canonizationis. Cap. II

Tatuta igit die canonizationis Pōtifex paratus pluuiali rubeo,
s & mitra ꝑcioſis cū Cardinalibus ꝑlatis, & officialibus paratis ꝓceſſionaliter deſcēdit ad Eccleſiā ſub baldachino. In camera paraméti. diſtribuūtur cerei: & ab omnibus portātur accēſi. Cū uero Pōtifex peruenerit ad porticū ſancti Petri excipit ibi a clero urbis in modū ſupplicātiū parato, intrat Eccleſiā Pōtifex: & aſcendit ſuggeſtū cū ꝑlatis & aliis officialibus. clerus uero ſuggeſtū circūſtat. Pōtifex oratione facta ante altare aſcēdit eminētē ſedē, & accipit Cardinales, & ꝑlatos paratos ad reuerētiā. qua facta deſcēdit, & ſuper aliā ſedē ſibi ante altare paratā ſedet uerſus renes ad altare ubi facit Sermonē referēs, quę geſta ſūt: & uitā: ac miracula ſancti ſūmarie, & i genere, Demū hortat oēs: ut ſecū pariter Dño pias ꝑces fūdāt orātes ne ꝑmittat errare Eccleſiā ſuā i hoc negocio. ſurgit deinde Pōtifex, remouet ſedes, & ꝓcūbit ſup faldiſtoriū cū mitra. Cantat litania a cātoribus, & nulla fit mētio de canonizādo, oibus in terrā genuflexis orātibus. finita litania Diaconus a dextris ſurgit: & uerſus ad populū, alta uoce dicit. Orate. itez gēuflectit, & oēs ꝓlixius orāt. tum Diaconus a ſiniſtris ſurgēs eodē mo dicit. Leuate, & oēs ſurgūt. Tūc Pōtifex ſtās ſine mitra incipit i uoce: Veni creator Spūs, & tā ipe q̄ alii oēs genuflectūt ad primū uerſum, cātores ꝓſequūtur hymnū: & Pōtifex cū mitra aſcendit ad ſedē eminentem, & mitra depoſita expectat finem hymni: quo completo duo cantores dicunt uerſum. Emitte Spiritum tuum & creabuntur, & alii reſpondent. Et renouabis faciem terre, & Pontifex. Oremus. Deus, qui corda fidelium Sancti Spiritus illuſtra-

tione docuiſti da nobis in eodē Spiritu recta ſapere, & de eius ſemper cōſolatiōe gaudere per Dñm noſtrū Ieſum Chriſtū Filiū tuū: Qui tecū &c. Tunc procurator cauſe inſtāter petit a Pōtifice nomine procuratorio, & noīe principū, &c. pronūciari, & declarari beatū. N. in Sāctorū catalogū aſcribēdū, & ut ſanctū uenerādū a Chriſti fidelibus. Pōtifex anteq̄ pronūciet, cōſueuit ꝓteſtari in hāc formā, quod inuenimus ſeruatū a multis Pōtificibus. Sunt tñ aliqui clariſſimi uiri: qui dicūt hoc introductū ex quadā cauſa, quę nūc ceſſat, quia Papa tūc quodāmodo cogebatur ad canonizandū quēdā cōtra ſuā opinionē: & propterea proteſtabatur, nūc autē nō uideri cōgruā illam proteſtationē. Sed de hoc ſtatuat ſūmus Pontifex: & ſacer ſenatus. Forma proteſtationis.

Nteq̄ ad pronūciationē ueniamus, ꝓteſtamur publice apud uos
a oēs hic ꝑſentes: qđ per hūc actū canonizationis nō intēdimus aliquid facere: quod ſit cōtra fidē: aut Eccleſiā catholicā: ſiue honorē Dei. Deinde alta uoce ſedēs tñ cū mitra pronūciat in hūc modum. Ad honorē Sāctę: & Indiuiduę Trinitatis, & exaltationē fidei catholicę ac chriſtianę religionis, ſtudiūq̄ augmētū: auctoritate eiuſdem Dei omnipotētis Patris & Filii, & Spiritus Sancti, & beatorū Apoſtolorū Petri, & Pauli, & noſtra, de fratrū noſtrorū cōſilio decernimus, & diffinimus bonę memorię. N. ſanctū eſſe: & Sanctorū catalogo aſcribēdū, ipſumq; catalogo huiuſmodi aſcribimus. Statuētes: ut ab uniuerſali Eccleſia anno quolibet i die tali Feſtū ipſius, & officium ſicut pro uno cōfeſſore (ſi ſit cōfeſſor) uel Martyre (ſi ſit Martyr) deuote: & ſoleniter celebretur. Et ſi dño Papę placuerit, poterit addere iſta uerba. inſuper eadem auctoritate omnibus uere pęnitētibus, & cōfeſſis: qui ānis ſingulis ad ſepulturā eiuſdē in die tali deuoti acceſſerint, unū annū, & quadragīta dies, accedētibus uero ānis ſingulis in octauas dicti Feſti ad ſepulturā quadraginta de iniūctis ſibi pęnitentiis miſericorditer relaxamus.

Quibus finitis procurator fiſcalis rogat protonotarios &c. de proteſtatione facta ꝑ Papā, & ꝓcurator cauſe ſimpliciter rogat de ſolēni ꝓnūciatiōe canonizatiōis: & petit inſtrm. Et a Papa decerni bullas ſup his opportunas, & mox ſurget Pontifex ſine mitra, & incipit. Te Deū laudamus: & chorus ꝓſequitur. Diaconus a Dextris i fine dicit. Ora ꝓ nobis beate. N. Et Pōtifex deide dicit orationē de cōmuni: Sācto canonizato: cōueniētē (ſi nō habet ꝓpria) & cōcludit. ꝑ Chriſtū dñm noſtrū. Finita oratiōe Diaconus a dextris ſtās ante Pōtificē dicit alte, Cōfiteor Deo oīpotēti &c. & poſt Apl̄os noīat ſanctū. N. & Papa ſine mitra cruce ſua ꝑſente dicit. ꝑcibus & meritis, &c. & in fine dat idulgētias: ut ſibi placet. Legimus Bonifaciū nonū Pontificē cū canonizauit beatam Brigidam dediſſe plenariam indulgentiam uiſitantibus Eccleſias beati Petri: & Sancti Laurētii in paniſperna. ubi iacebat corpus illius ſanctę.

Universidad de Deusto
Biblioteca

His finitis, Pontifex incipit tertiam, & accipit sandalia, uel si magis placet, dimissa tertia accipit paramenta omnia pontificalia, & cantat missam solitis suis cerimoniis, uel de sancto. uel si aliqua solennitas esset, cantat de die cum cõmemoratione de sancto. & si non posset: aliquis Cardinalis celebret pro eo. Dum cantatur Credo, tres Cardinales commissarii descendunt ad portam inferiorem suggestus: & ordinant offertoriũ, & debito tempore anteq̃ Papa lauet manus in sede eminenti. ueniunt ordinate. Et primus Id est Episcopus Cardinalis offert duos magnos cereos & cum eo primus orator offert cereum suum, & canistellum deauratum cum duabus turturibus, Tum presbyter Cardinalis offert duos magnos panes cum mappulis, & secundus orator cereum suum, & canistellũ argentatum cum duabus columbis albis: ultimo Diaconus Cardinalis offert duo uasa uini, & tertius orator suum cereum, & canistellum diuersorum colorum cum uariis auiculis. Cardinales osculantur genu: alii pedẽ summi Pontificis. proceditur deinde in missa, ut alias.

DE PLVRIBVS BENEDICTIONIBVS SECTIO SEPTIMA

Ordo seruandus in creatione noui Ducis a Paulo secundo institutus.

c REANDVS in Ducem, per summum Pontificem ueniet ad cameram Pontificis indutus manto aureo, panno contexto, aperto a dextro humero ad terram usq;, & sequitur Põtificem ad Ecclesiam descendentem: portabitq; caudam pluuialis. facta oratione ante altare Pontifex statim faciet confessionem cũ celebrante, deinde ascendet ad sedem eminẽtem: & recipit Cardinales ad reuerentiam, non tamen imponit incensum, nec cantores incipiẽt Introitum. & interim creandus Dux sedet ad pedes Põtificis super primum gradum, & celebrans osculato altari accedet ad suum faldistorium & ibi expectabit. Finita reuerentia: creandus Dux accedit ad pedes genuflexus sanctissimi Domini nostri, & fit miles Sancti petri, ẽt si prius erat miles.

Ordo benedicendi nouum militem.

Pontifex primo stans sine mitra benedicit ensem: quem unus ex acolythis nudum tenet in manu: dicens. uers. Adiutorium nostrum in nomine Domini. ℟. Qui fecit celum & terram. uers. Domine exaudi orationẽ meam. ℟. Et clamor meus ad te ueniat. uers. Dominus uobiscum. ℟. Et cũ spiritu tuo. Oremus. Exaudi quęsumus Domine preces nostras, & hunc ensem, quo hic famulus tuus circuncingi desiderat: maiestatis tuæ dextra dignare bene✠dicere, quatenus eẽ possit defensor Ecclesiarum, Viduarũ, Orphanorum, omniumq; Deo seruientium, contra sæuitiam paganorũ, aliisq;

aliisq; sibi insidiantibus sit terror: & formido pręstans ei: quæ persecutionis, & in defensionis sint effectum. Per Christum Dñm nostrum. Amen.

Benedic Domine sancte Pater omnipotens ęterne Deus, per Inuocationem sancti tui nominis: & per aduentum Christi filii tui Domini nostri: & per donum Spiritus Sancti paracleti hunc ensem, ut hic famulus tuus: qui hodierna die eo tua concedente pietate pręcingitur. inuisibiles inimicos sub pedibus conculcet, uictoriaq; per omnia potitus maneat semper illesus Per Christum Dominum nostrum. Amen. Deinde aspergit aquam benedictam. Tum stans sine mitra dicit. Benedictus Dominus Deus meus: qui docet mãus meas ad pręlium, & digitos meos ad bellum: misericordia mea, & refugium meum: susceptor meus & liberator meus. protector meus, & in ipso speraui: qui subdit populũ sub me. Gloria patri, & filio &c̃. ℟. Sicut erat in principio &c̃. uers. Saluum fac seruum tuum domine. ℟. Deus meus sperantem in te. uers. Esto ei Domine turris fortitudinis ℟. a facie inimici. uers. Dñe exaudi orationẽ meam. ℟. Et clamor meus ad te ueniat. uers. Dñs uobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo. Oremus.

Domine sancte Pater omnipotens ęterne Deus: qui cuncta solus ordinas, & recte disponis: qui ad coercendam maliciam reproborum: & tuendam iusticiam: usum gladii in terris hominibus tua salubri dispositiõe permisisti, & militarem ordinem ad populi protectiõem institui uoluisti, quiq; per beatum Ioannem Baptistam militibus ad se in deserto uenientibus ut neminem concuterent: sed propriis stipendiis contenti essent: dici fecisti: clementiam tuam Domine suppliciter exoramus: ut sicut Dauid puero tuo Goliam superandi largitus es facultatem, & Iudam machabeum de feritate gentium nomen tuum non inuocãtium triumphare fecisti: ita & huic famulo tuo: qui nouiter iugo militię colla supponit: pietate cælesti uires, & audaciam, ac fidei, & iusticiæ defensionem tribuas: & pręstes ei fidei, spei, & charitatis augmentum, & tui timorẽ pariter, & amorem, humilitatem, perseuerantiam, obedientiam, & patientiam bonam, & cuncta in eo recte disponas: ut neminẽ cum gladio isto, uel alio iniuste lędat, & omnia cum eo iusta, & recta defendat. & sicut ipse de minori statu ad nouum militiæ promouetur honorem: ita ueterem hominem deponens cũ actibus suis nouum induat hominem, ut recte retineat, & recte colat. perfidorum consortia uitet, & suam in proximum caritatem extendat, prępposito suo in omnibus obediat, & suum in ciuitate iustum officiũ exequatur Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Deinde sedens cum mitra Pontifex imponit nudum gladium in eius manu dicens. Accipe gladium istum in nomine patris, ✠ & filii, ✠ & spiritus sancti. ✠ & utaris eo ad defensionem tuam, & Sanctę Ecclesiæ Dei, & ad confusionem inimicorum Crucis Christi, & fidei Christianæ: & quãtum humana fragilitas tibi permiserit: cum eo neminem iniuste lędas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quod ipse præstare dignetur: qui cum Patre, & spiritu Sancto uiuit, & regnat in secula seculorum. Amen. Et repositio gladio in uagina per eundem militem: accingitur eodem gladio per duos nobiliores milites præsentes: Pontifice dicente. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. in nomine patris Domini nostri Iesu Christi. Et attẽde qđ sancti, non in gladio: sed per fidem uicerunt regna. Nouus igitur miles ense accinctus illum de uagina ter uibrat nudum uiriliter, & eo super sinistrum brachium terso: mox in uaginam recondit. Deinde Pontifex insigniens illum charactere militari dat sibi osculum pacis dicens: Pax tibi. Tum accipiens illius ensem nudum ter militem percutit plane super spatulas dicens. Esto miles pacificus, strennuus, fidelis, & Deo deuotus. & mox dat sibi leniter alapam dicens. Exciteris a sũmo malitię: & uigila in fide Christi: & fama laudabili. Tunc nobiles assistentes. imponunt sibi calcaria, & cantores: siue Põtifex (si magis placet) dicit Antiphonam. Speciosus forma præ filiis hominum, accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Deinde dicit Põtifex. uer. Dominus uobiscum. ℟. & cum spiritu tuo. Oremus. Omnipoteus sempiterne Deus super hunc famulum tuum. N. qui hoc eminenti mucrone circumcingi desiderat. gratiam tuæ benedi✝ctionis infunde, & eum dextrę tuæ uirtute fretum: fac contra cuncta aduersantia cęlestibus armari pręsidiis. quo nullis in hoc seculo tempestatibus bellorum turbetur Per Christum Dñm nostrum. Amen.

Finita oratione nouus miles osculatur pedem Papæ, tum surgit deponit ensem, & calcaria, & redit ad sedendum ubi prius. Cantores incipiunt Introitum, Incensatur altare, & procedit in missa usq; ad cantatum Graduale: quod dum cantatur futurus Dux ducitur ante Pontificem: ubi genuflexus præstabit iuramentũ. Ego. N. annuente Domino futurus Dux promitto, spondeo, polliceor, atq; iuro coram Deo, & Beato Petro Apostolorum principe me de cætero reuerentiam: & obedientiam seruatur (ẽt si alias obligatus sum) Sacrosãctę & Apostolicę Ecclesię, & uobis domino meo domino. N. Diuina prouidentia summo Pontifici, & successoribus uestris canonice intrãtibus, nec deficiam in omnibus necessitatibus uestris, & utilitatibus Iuxta uires meas, & quantum potero diuino auxilio fultus pura, & bona fide custodiendo etiam & conseruãdo omnes possessiões, terras, loca, honores, iurisdictiones, & iura uestra, & Sãctę Romanę Ecclesiæ in omnibus, & per omnia, & propter honorem, & pręeminẽtiam Ducalem: quam hodie a uobis recepturus sum etiam promitto in recognitione tantę susceptę gratię pro me, & successoribus meis perpetuo dare uobis: & successoribus uestris singulis ãnis in die festiuitatis beatorum Apostolorum Petri, & Pauli unum palafrenum album bene: & decenter ornatum. Sic me Deus adiuuet, & hęc sancta dei Euangelia. Pręstito iuramento Pontifex descendit ad faldistorium, & procũbit super illud

ante altare cum mitra. Dux futurus prosternit se ad sinistrã Papę aliquãtulum retro supra scabellũ uiride. Subdiaconus uero apostolicus facit Litaniã cęteris cum choro rñdentibus Kyrieeleison &c̃. ubi aũt dixerit, ut obsequium seruitutis: & replicatum fuerit: surgit Pontifex, & signans super ducem alte dicit. Vt hunc famulũ tuum in Ducẽ eligere digneris te rogamus audi nos. Et iterum ut hũc famulum tuum bñdicere digneris: te rogamus audi nos. Et tertio, ut hunc famulũ tuũ ad Ducale fastigium pducere digneris: te rogamus audi nos, & semper chorus rñdent replicando. Recumbit deinde iterum Pontifex: & Subdiaconus: atq; alii faciunt Litaniam. Qua finita Papa reuertitur ad sedem eminẽtem, & futuro Duce pmanente prostrato Papa deposita mitra stans dicit super eũ Pater noster. Deinde & ne nos inducas &c̃. uer. Saluũ fac seruũ tuum. ℟. Deus meus sperantem in te. uer. esto ei Dñe turris fortitudinis. ℟. A facie inimici. uer. nihil proficiat inimicus in eo. ℟. Et filius iniquitatis nõ apponat nocere ei. uers. Dñe exaudi orationem meam. ℟. Et clamor meus ad te ueniat. uers. Dñs uobiscum. ℟. Et cum spũ tuo. Oremus. Prætende quęsumus famulo tuo. N. Duci dextram cęlestis auxilii, ut te toto corde perquirat, & quæ digne postulat, consequi mereatur. Actiones nostras qs dñe aspirando præueni, & adiuuando prosequere: ut cũcta nostra oratio, & operatio a te semper incipiat: & per te cepta finiatur. per Christum Dñm nostrum. Amen. Sedebit deinde Pontifex cũ mitra, & Dux futurus ducetur ad eius pedes. & tunc Pontifex accipiens ducale Biretum imponit eius capiti ante se genuflexi dicens. Accipe insigne Ducalis prœeminẽtiæ, quod per nos capiti tuo imponitur. in nomine Patris ✝. & Filii ✝. & Spũs Sancti ✝. Amen. Et intelligas te amodo ad defensionem fidei, Sacrosanctę Ecclesię, uiduarum, pupillorũ, & quarũcunq; aliarum miserabilium personarum fore debitorem, ueliscq; deinceps utilis esse executor: perspicuusq; dñator coram dño, & inter glorioſos athletas uirtutum merito ornatus appareas. quã gratiam tibi concedere dignetur Dñs noster Iesus Christus. Qui cũ patre & spũ sancto uiuit, & regnat in secula seculorũ. Amen. Post hęc imediate dat sibi sceptrum in manu dextra dicens. Accipe uirgam directionis: & iuſticiæ, in noie patris ✝. & Filii ✝. & Spũs Sancti ✝. Amen. per quã ualeas unicuiq; secundum merita sua tribuere siue boni fuerint, siue mali, semper Deũ ante oculos hñs non declinans a dextris: uel a sinistris, sed cum omni bonitate: & charitate bonos foueas, malos coerceas: ut oẽs intelligãt: & sciant te iusticiã dilexisse, & iniquitatẽ odio habuisse. quã gratiam tibi cõcedere dignetur, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Et mox cũ bireto, & sceptro osculatur pedem Potificis: qui deinde surgens sine mitra dicet super nouũ Ducem adhuc genuflectentem cum suo habitu hãnc orationem. Deus pater æternæ gloriæ sit adiutor tuus: & protector tuus, & omnipotens benedicat tibi, preces tuas in cũctis exaudiat

Universidad de Deusto
Biblioteca

& uitam tuam longitudine dierum adimpleat: ſtatum dominii tui iugiter firmet: & gentem, populumq; tuum in ęternum conſeruet, & inimicos tuos confuſione induat, & ſuper te ſanctificatio Chriſti floreat: ut qui tibi tribuit i terris dñium: ipſe in Cęlis conferat præmiũ. Qui uiuit: & regnat per omnia ſecula ſeculorum. Amẽ. Surgit deinde nouus Dux: & ſociatus per duos iuniores Diaconos Cardinales ducitur in locũ ſuum ad ſedẽdũ. id eſt inter duos ultimos Diaconos Cardinales. Q d' recipiatur ad oſculum a Cardinalibus nõ uidetur cõuenire, cũ non ſit ex ordine illorum: neq; par. His finitis proceditur in miſſa uſq; ad offertorium. Et tunc nouus Dux depoſito bireto accedet ad pedes Pontificis: & offeret aurũ quãtum uoluerit: & recipietur ad oſculũ pedis, manus, & oris, & mox reuertet' ad locũ ſuũ. & finita miſſa d'cedet inter ipſos iuniores Diaconos Cardiales.

Quæ ſeruantur in Duce minoris potentię.

Et hæc quidẽ ſeruantur ut ſupradictum eſt, ſi Dux eſt magnæ nobilitatis & potẽtię, ut fuit tẽpore Dñi Pauli Papæ ſecũdi Borſus ferrariæ. Si uero eſſet mediocris potentiæ, ut fuit tempore Dñi Sixti Papæ quarti Federicus Dux Vrbini: oĩa ſeruarentur: niſi q̃d nõ diceretur a Cardinalibus: ſed a duobus aſſiſtentibus Papæ principalibus: & ſederet ultimus poſt oẽs Cardinales. Q d' ſi adhuc eſſet inferior: tũc oĩa alia ſeruarẽtur niſi q̃d nõ daretur ei ſceptrũ, neq; ſederet in bancho Cardinalium: ſed ad pedes Papæ in ſupremo gradu, & eundo incederet ante Crucem poſt oratores: & alios principes.

Ordo ſeruandus in benedictione, & inueſtitura noui almæ urbis prefecti a Sixto quarto inſtitutus. Cap. III.

Imprimis præparentur hora cõpetenti ueſtes prefecturę uidelicet tunicella ſerica ornata fimbriis auratis: & mantum ẽt aureo limbo circũtextum: apertum a parte dextra: & infula ad ſimilitudinẽ bireti ducalis. & oĩa portentur ad eccleſiã, ubi eſt celebrandũ. Pontifex aũt ꝓcedit ad eccleſiã, ut conſueuit cum pluuiali, & mitra precioſis. orat ante altare. facit cõfeſſionem cum celebrante. aſcendit ſedem eminentem, & Cardinales exhibent conſuetam reuerentiam. deinde duo ex proceribus Romanis preſentant nouum præfectum in ſuis ueſtibus ſummo Pontifici: qui genuflectit ſuper infimum gradum ſolii Pontificalis. & Pontifex ſurgens ſine mitra dicit ſuper eum orationes: quę in nouo milite creando dicũtur: & alia omnia facit: quæ ad creationem noui militis pertinent. Si autem antea eſſet miles: illis dimiſſis procedit ad benedictionem in hunc modum. ſurgit ſine mitrâ & dicit. uer. Adiutorium noſtrum in nomine Dñi. ℟. qui fecit cęlum & terram. uer. Dñs uobiſcum. ℟. Et cum ſpũ tuo. Oremus.

Deus in nomine tuo congregatis famulis tuis te medium eſſe Chriſti corona ualente da gratiam huic famulo tuo præfecto noſtro: quam abra

ham in holocauſto. Moyſes i exercitu. Helias i eremo, Samuel meruit cũ nitus in templo concede Domine concordiam: quam inſpiraſti Patriarchis. prædicaſti populis. tradidiſti apoſtolis. mandaſti uictoribus: bene✠dic q̃s Dñe hunc præfectum noſtrum, quem ad ſalutem populi nobis a te credimus eſſe conceſſum. fac eum eſſe annis multiplicem: ingenti, atq; ſalubri corporis robore uigentem, & ad ſenectutem optatam, atq; demum ad finẽ puenire felicẽ. Sit nobis fiducia eã obtinere gratiã pro populo: q̃ Aaron in tabernaculo. Eliſeus in fluuio. Ezechias in lecto. Zacharias uetulus impetrauit in templo. ſit illi regendi uirtus: atq; auctoritas: qualem Ioſue ſuſcepit in caſtris Gedeon ſumpſit in pręliis, Petrus accepit in clauę. Paulus eſt uſus in dogmate, & ita paſtoris cura proficiat in ouile, ſicut Iſaac profecit in fruge: & Iacob eſt dilatatus in grege. Quod ipſe præſtare dignetur: qui cum patre: & ſpiritu ſancto uiuit: & regnat Deus per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

Benedicat deinde ueſtes: quæ per aliquem acoluthum ad dextram Pontificis tenentur. Põtifex uero ſtans ſine mitra Dicat uerſ. Adiutorium noſtrum in noĩe Dñi. ℟. Qui fecit cęlum & terram. uerſ. Dñs uobiſcũ. ℟. Et cũ ſpũ tuo. Oremus. Deus omnium bonorũ uirtutum dator, omnium bonorum largus infuſor: ſupplices te rogamus, ut manibus noſtris opem tuæ benedictionis infundas: tunicellam, mantum, & regnũ preparatũ uirtute ſancti ſpũs bñdicere✠ & ſanctificare✠ digneris✠ & omnibus eis utentibus gratiam. His dictis ſedet Põtifex cum mitra, & ſine alia ueſtium bñdictione, qm̃ ſecularium principum ueſtes non benedicuntur. exuitur prę fectus ueſte cõi ab illis proceribus, & adducitur ad pedes Pontificis cum ſtricta ueſte. Qui illi primo imponit tunicellam: & deinde mãtum cum aptura ſuper humerum dextrum dicẽs. Induat te Dñs ueſtimento ſalutis: & indumento lęticiæ circundet te in noĩe patris, & filii, & ſpũs ſancti. Amẽ. Imponit deinde ei genuflexo infulam: ſiue biretum prefecturę dicens. Accipe inſigne prefecturæ preeminẽtię quod per nos capiti tuo imponitur in nomine patris, & filii, & ſpũs ſancti. Et itelligas te amodo ad defenſionem fidei: & Sacroſanctę Eccleſię fore debitorẽ, quod ut opere perficere ualeas ille tibi cõcedere dignet': qui eſt bñdictus in ſecula ſeculorũ. Amẽ.

Surgit demũ Pontifex: & ſine mitra dicit ſuper prefectum genuflexũ, hanc oratiõem. Oremus. Deus pater ęternę glorię ſit adiutor tuus: & ꝓtector: & omnipotens benedicat tibi, preces tuas in cunctis exaudiat, & uitam tuam longitudine dierum adimpleat, inimicos tuos confuſione induat, & ſuper te ſanctificatio Chriſti floreat, & qui tibi in terris contulit prefecturam: ipſe tibi in cælis conferat æternam gloriam. Qui uiuit, & regnat in unitate ſpiritus ſancti Deus per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

His finitis cantores incipiunt Introitum, Imponitur incenſum a Pontifice: & incẽſatur altare: & reliqua ut alias. Nouus prefectus cum ſuo ha

Universidad de Deusto
Biblioteca

bitu ſedet ad pedes Pontificis in ſupremo gradu.

De benedictione roſę, quę fit dominica Lętare Hieruſalem, & eius traditione.

Conſueuerunt Romani Pontifices in Dominica quarta quadrageſimę: in qua cantatur in Eccleſia Lętare Hieruſalem: Roſam auream benedicere, & illam poſt miſſarum ſolennia alicui magno principi, ſi preſens eſt in curia, dare. Si minus eſſet in curia princeps tanto mũere dignus mittitur extra ad aliquem Regem: uel principẽ: ut placuerit ſanctiſſimo Domino noſtro cum conſilio ſacri collegii, nam cõſueuit ſummus Pontifex ante: uel poſt miſſam cõuocare Cardinales ad circulum in camera ſua, uel ubi ſibi placet: & cum eis deliberare cui dãda: uel mittẽda ſit roſa. Pro eius igitur bñdictione iuxta lectum paramẽti, ubi ſanctiſſimus Dñs noſter accipit ſua paramenta: paratur paruũ altare, & ſuper illud duo candelabra, & Pontifex indutus amictu, alba, cingulo, ſtola, pluuiali, & mitra accedit ad ipſum altare, & depoſita mitra dicit: Adiutorium noſtrum in nomine Dñi. ℟. Qui fecit cęlum, & terram. uer. Dñs uobiſcũ. ℟. Et cũ ſpiritu tuo. Oremus. Deus cuius uerbo & potentia facta ſunt omnia, & cuius nutu uniuerſa diriguntur: qui es lęticia, & gaudium oĩum fidelium: maieſtatem tuam ſuppliciter exoramus, ut hanc roſam odore, uiſuq; gratiſſimã, quã hodierna die in ſignũ ſpiritualis lęticię in manibus geſtamus: bene ✠ dicere, & ſancti ✠ ficare tua pietate digneris, ut plebs tibi dicata ex iugo babylonicę captiuitatis educta: per unigeniti filii tui gratiã: qui eſt gloria, & exultatio plebis Iſrael illius Hieruſalem: quę ſurſum ẽ mater noſtra ſinceris cordibus gaudiũ repñtet, & quia ad honorem noĩs tui Eccleſia tua hoc ſigno hodie exultat, & gaudet: tu ei Dñe uerũ, & perfectum gaudium largiaris, & deuotionem eius accipiens peccata dimittas, fide repleas, indulgentia foueas, miſericordia ꝓtegas, aduerſa deſtruas, proſpera cũcta concedas: quatenus per fructum boni operis in odorem unguẽtorum illius floris tranſeat: qui de radice Ieſſe productus, flos campi, & lilium cõuallium myſtice prędicatur: cum quo ĩ ſuperna gloria cum ſanctis omnibus ſine fine lętetur. Qui tecũ uiuit, & regnat ĩ unitate ſpiritus ſancti Deus per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

Finita oratione inungit cũ balſamo roſam aureã: quę eſt in ipſo ramuſculo: & ſup imponit muſcum tritum: quę ꝑ ſacriſtam ei miniſtrantur, & imponit incẽſum in turibulo more conſueto, & demum aſpergit roſam aqua bñdicta: & adolet incẽſo. Interim clericus camerę Apoſtolicę ſuſtinet roſam, quã deinde dat ad manus Diaconi Cardinalis a dextris: & ille ad manus Pontificis: qui manu ſiniſtra roſam geſtans, & dextra bñdicẽs progreditur ad capellam, & Diaconi Cardinales hinc inde eleuant fimbrias pluuialis. cũ perueuit ad faldiſtorium, dat roſam Diacono ꝑdicto: qui eã clerico camerę tradit, & ille eam ſup altare ponit. finita miſſa Pontifex facta oratiõe ante altare: recipit roſam, ut ſupra: & eam defert ad cameram ſuam: Et ſi ille, cui eã dare uelit, ẽ præſens, uocatur ad eius pedes: & genuflexo dat ei roſam dicens. Accipe roſam de manibus noſtris: qui licet immeriti locum Dei ĩ terris tenemus: per quam deſignatur gaudium utriuſq; Hieruſalem triumphantis ſcilicet, & militantis Eccleſię: ꝑ quam omnibus Chriſti fidelibus mãifeſtat' flos ipſe ſpecioſiſſimus, Qui eſt gaudium, & corona ſanctorum omnium, Suſcipe hãc tu dilectiſſime fili, qui ſecũdum ſeculum nobilis, potens, ac multa uirtute prędituſ es, ut amplius omni uirtute in Chriſto Domino nobiliteris tanq̃ roſa plantata ſuper riuos aquarum multarum. quam gratiam ex ſua uberanti clementia tibi concedere dignetur, qui eſt trinus, & unus in ſecula ſeculorum. Amẽ. In nomine patris, & filii, & ſpiritus ſancti amen. Hoc aliquando in capella factum fuit finita miſſa anteq̃ Papa deſcenderet de ſede ſua, ſed conuenientius eſt: ut Papa reuertatur ad cameram cum roſa, & ita apud maiores factitatum reperio. Ille cui roſa data eſt: poſtq̃ manum, & pedem Pontificis oſculatus eſt: eiq; pro tempore gratias agit: cum Papa in Camera ueſtes ſacras depoſuerit, ipſe roſam manu geſtans aſſociatur uſq; ad Domum ſuæ habitationis a collegio Cardinalium, medius inter duos antiquiores diaconus poſt omnes alios Cardinales, circa illum ſunt pedites curſores Romanæ curiæ cum ſuis baculis: qui ſolẽt illa die ſtrenas ab eo, qui roſam habuit, accipere.

De enſe in nocte natiuitatis dñi dando, & benedicendo. Cap.

In nocte natiuitatis Domini noſtri Ieſu chriſti conſueuerũt Romani Pontifices enſem benedictum cum quodam capello Ducali ornatum candidis margaritis in formam columbæ alicui magno principi, ſi præſens ẽ, dare: uel ſi non ſit preſens: ad aliquem regem: uel alium principem per aliquem ex ſuis tranſmittere. Sed q̃uis enſis benedictus uocatur non tamen reperi eius benedictionem. Sixtus Papa quartus aliqua uerba ordinauit: cum enſis datur: dicenda: quę ſubiiciam. Benedictio autem poterit fieri hoc modo ſi placebit. Pontifex indutus alba, cingulo, amictu, & ſtola: antequam ſumat cappam purpuream: qua in hac nocte uti ſolet: benedicit enſem, quem Clericus camerę in manu tenet: dicens. uerſ. Adiutorium noſtrum in nomine domini. ℟. Qui fecit cęlum & terram. uerſ. Dominus uobiſcum. ℟. Et cum ſpiritu tuo. Oremus. Benedicere digneris quæſumus domine Ieſu chriſte hunc enſem in defenſionem ſancte Romanæ eccleſiæ, & chriſtianæ Reipublicę ordinatum noſtræ bene ✠ dictiõis officio ad uindictam malefactorum: laudem uero bonorum: ut per eum qui te in ſpirante illo accigetur: uim æquitatis exerceas: molemq; iniquitatis potenter euertas, & ſanctam eccleſiam, eiuſq; fideles: quos ut precioſo ſanguine tuo redimeres hodie in terris deſcendere: & carnem noſtram ſumere dignatus es: ab omni periculo protegas: atq; defendas. & famulũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuum:qui hodie gladio in tuo noie armatus erit:pietatis tuæ firma custodia munias, illesumq; custodias. Qui uiuis, & regnas cũ Deo patre in unitate spũs sancti Deus p oĩa secula seculorũ. Amẽ. Aspergit deinde gladiũ & capellũ aqua bñdicta, & incenso adolet. deinde cappam. & p̃cedẽte clerico cameræ cum ense bñdicto imediate ante crucem: Pontifex descẽdit ad capellam. & cætera seruantur, ut in officio noctis natiuitatis Dñi dicetur. Cum uero Pontifex dat ensem prædictũ alicui præsenti: dicit hęc uerba, quę ut diximus Sixtus quartus instituit. Solent Romani Pontifices in pręclara natalis Domini celebritate Christianissimo: clarissimoq; alicui principi ornatum ensem dare, aut destinare, quæ res profecto non caret mysterio. unigenitus namq; Dei filius, ut humanam naturam suo re conciliaret auctori: eam assumere dignatus est, ut iuentor mortis Diabolus per ipsam, qua uicerat, uinceretur. quę quidem uictoria per ensem congrue designatur. fuerunt insuper infideles Arriani: qui nõ ueriti sunt Dei filium puram creaturam affirmare: cum tamen hodierni Euãgelii scriptura testetur Deum omnia fecisse per Verbum, largitur igitur p̃senti die maximus Pontifex ensem Dei infinitam potẽtiam sc̃ñātem in Christo Deo uero: patriq; æquali: & uero homini residentem. per quem facta sunt omnia: Iuxta Dauiticum illud. Tui sunt cęli, & tua ẽ terra: orbem terrę & plenitudinem eius tu fundasti, aquilonem, & mare tu creasti. sedes deniq; Dei apostolica, uidelicet sedes a Christo suum sumpsit stabilimentum, extititq; præparata Dei iusto iudicio præmio atq; iusticia: quibus Saluator noster uerus Iesus Deus, & homo profligauit sedis ipsius aduersarios: hereticos, uidelicet & tyrannos, iuxta id quoq; propheticum. Iusticia, & iudicium præparatio sedis tuę. Figurat deniq; Pontificalis hic gladius potestatem summam temporalem a Christo Pontifici eius in terris Vicario collatam: iuxta illud: Data est mihi omnis potestas in cęlo, & in terra. & alibi. Dominabitur a mari, usq; ad mare, & a flumine. usq; ad terminos orbis terrarum: quam & declarat cappa illa sericea, quam Pontifices gestare solent in nocte natiuitatis Domini. Nos ergo uolentes, ut æquum est approbatas Sanctorum Patrum consuetudines obseruare, statuimus, & Principem Catholicum Sancteq; sedis a Deo utrunq; gladium habentis filium deuotissimum, hoc nostro pręclaro munere insignire, necnon & hoc pileo in signum muniminis, & defensionis aduersus inimicos fidei, et Sanctæ Romanę Ecclesię protegere. firmetur igitur manus tua contra hostes sanctę sedis: ac Christi nominis, & exaltetur dextra tua, eos ueluti ipsius assiduus, intrepidusq; propugnator de terra delẽdo, & armetur caput tuum spiritus sancti per columbam figurati protectione aduersus eos: in quos Dei iusticia atq; iudiciũ pro Romana Sancta Ecclesia, & apostolica sede pręparatur. Quod tibi pręstare dignetur idem Dei filius: qui cũ patre & spũ sancto uiuit, & regnat Deus per infinita secula

seculorum. Amen. Princeps: qui ense donatus est: ut primum illum de manu Põtificis accepit pedem: & manum eius osculatur, & pro tempore gratias agit, deinde discedens deducitur ad domum habitationis suæ a familiaribus: & domesticis prælatis Papę: & ab amicis, oratoribus, & nobilibus: qui uoluerint illum honorare. Seruientes armorum pręcedunt illum: qui ensem cum pileo ante pricipem pręfert, & in hoc actu ipsi debẽt habere pręcipuam strenam sicut cursores in rosa.

De benedictione, & traditione Vexilli bellici. Cap.

Põtifex cõsueuit Vexilla Ecclesię, & armoꝝ suorũ benedicere, & Capitaneo: seu Vexillifero Sanctę Romanę Ecclesię darei fine missę sedẽs in sede sua uexillum unum, siue plura tenent brachiis plicata sine hastis aliqui clerici camerę ante Sanctissimum Dominum nostrum: qui deposita mitra surgit: & dicit uer℟. Adiutorium nostrum in nomine Domini. ℟. Qui fecit cęlum, & terrã. uer℟. Dominus uobiscum. ℟. & cum Spiritu tuo Oremus. Omnipotens sempiterne Deus: qui es cũctorum benedictio, & triumphantium fortitudo: respice propicius ad preces humilitatis nostrę: & hoc uexillum quod bellico usui pręparatum est: cęlesti benedictione Sanctifica, ut contra aduersarias: & rebelles nationes sit ualidum, tuoq; munimine circumseptum: sitq; inimicis christiani populi terribile, ac intercedentibus Sanctis tuis solidamentum, & uictorię certa fiducia. Tu enim es Deus: qui conteris bella, & cælestis pręsidii sperantibus in te pręstas auxilium. per Christum Dominum nostrum. Finita benedictione aspergit uexilla cum aqua benedicta: & adolet incenso, quę mox hastis infiguntur: & erecta simul cum hastis dantur per summum Pontificem sedentem cum mitra Capitaneo genuflexo ad eius pedes cum his uerbis dicens. Accipe Vexillum cęlesti benedictione Sãctificatum, sitq; inimicis populi christiani terribile: & det tibi Dominus gratiam: ut ad ipsius nomen: & honorem cum illo hostium cuneos potenter penetres incolumis, & securus. Capitaneus accepto Vexillo osculat̃ pedes Sanctissimi Domini nostri: & surgens recedit cum suis.

De Cõsecratione Agnus Dei. Cap.

Agnus Dei soliti sunt benedici a sũmo Pontifice primo Anno sui Põtificatus, & deinde septimo quoq; Anno: dum uiuit. Sed antiquitus cera alba pro illis formandis per magistrum cerę palatii Apostolici: & per illos: qui uolebant pro se Agnus dei, cera ponebatur super altare beati Petri: quam subdiaconus Apostolicus de altari accipiebat, & in aliqua camera capaci: & idonea in palatio ipse cum aliis subdiaconis: & acoluthis Papę manibus propriis formabãt Agnus Dei cũ magna deuotione reuerẽtia, & mũdicia. habebãt aliquos seruitores: qui necessaria ministrabãt. Et oĩa fiebant impensis camerę, cerã albã mollificabant cũ oleo Sancto: & oleo chrismatis quod superfuerat de Anno p̃terito. Deide cũ facta erat

Universidad de Deusto
Biblioteca

tota quantitas:presentabantur capse plene Agnus Dei,& benedicebant per Papam.Hodie autem sacrista cum suis capellanis,& clericis capellæ format ipsos Agnus Dei. Cerā ipsam sumit uel ex cereo benedicto i Sabbato Sancto Anni preteriti: uel aliunde expensis Papę. Non miscentur oleo Sancto,aut sacro chrismate:sed puri, & mundi presentantur in capsis Sanctissimo Domino nostro in camera sua. Pontifex aliquo die post pascha ante sabbatum in albis dicta,siue audita missa i sua priuata capella:indutus amictu,alba,cingulo,stola:& mitra simplici benedicit aquam benedictione cōmuni :sicut fit in Dominicis diebus a sacerdotibus:in aliquo magno uase ibi preparato. Et si magis placet:potest illa aqua prius benedici ab aliquo Episcopo domestico Papę.Deinde Pontifex accedēs ad uas predictum,deposita mitra stans dicit uersum. Adiutorium nostrū i nomine Domini .℟.Qui fecit celum,& terram.uers.Dominus uobiscū ℟.& cum Spiritu tuo.Oremus Domine Deus pater omnipotens statutor elementorum omnium:& conseruator humani generis:datorq; gratię Spiritualis:& largitor salutis eternę qui aquas ex paradisi fonte manantes totam terram irrigare iussisti, super quas unigenitus tuus siccis pedibus ambulauit,& in eis baptizari dignatus est,quę una cum suo sanguine de latere sacratissimo perfluxerunt, & baptizare in ipsis precepit discipulis omnes gentes, adesto benignus, & clemens .& nobis tua hec magnalia recolentibus gratia tuę benedictionis adueniat : ut ea,quæ in hoc aquarum uasculo ad gloriam tui nominis preparato infundere decreuimus:& imergere:bene✠dicas, & benedicta Sancti✠fices:quatenus ipsorum ueneratione:& honore nobis famulis tuis crimina diluantur.abstergantur macule peccatorum.impetrentur uenię.gratię conferantur.& tandem una cum Sanctis:& electis tuis uitam percipere mereamur eternam Per eundem Christum Dominum nostrum.Amen.

Resumit deinde mitrā Pontifex:& infundit balsamum ex ampulla in aquam in modum Crucis dicens.Cōsecrare:& sanctificare digneris Domine aquas istas per istam unctionem balsami, & nostram benedictionē. In nomine Patris✠& Filii✠& Spiritus Sancti✠ Amen. Et ter signat. Deinde ex alia ampulla in eandem aquam Sanctum chrisma:& in modū Crucis dicens.Consecrare :& Sanctificare digneris Domine aquas istas per istam unctionem Sancti chrismatis : & nostram benedictionem. In nomine Patris✠& Filii✠& Spiritus Sancti✠ Amen. Benedicta aqua uertit se ad capsas ubi sunt Agnus Dei, & sine mitra stans dicit Dominus uobiscum.℟.& cum Spiritu tuo.Oremus Deus omnium sanctificationū Dominator Dñs,cuius pietas sine fine sentiet, qui Abraam Patrē fidei nostræ p̄cepto tuo filiū Ysaac imolare disponētē i figurā redēptionis nostrę p arietē uepribus ihęrētē eius sacrificiū ꝓsumare uoluisti,quinq; Moisi famulo tuo legifero iuge holocaustū p̄cepisti i agnis imaculatis

offerri:te suppliciter deprecamur,ut nostrę uocis exoratus officio : has cereas formas innocentissimi agni imagine figuratas benedi✠cere:& p inuocationem tui Sancti nominis Sanctificare digneris,ut per eius tactū,& uisum fideles inuitentur ad laudes,fragor grandinum,procella turbinum,impetus tempestatum,uentorum rabies,infesta tonitrua temperētur:fugiant:atq; tremiscant maligni Spiritus ante Sanctę Crucis uexillū:quod in illis exsculptū est:cui flectitur omne genu:& omnis lingua cōfitetur,quia deuicta morte per Crucis patibulū Iesus Christus regnat in gloria Dei Patris,ipse enim tanq̄ ouis ad occisionē ductus in morte tibi Patri Sanctum sui corporis obtulit sacrificium:ut ouem perditā diaboli ca fraude seductam reduceret,& reductam suis humeris ad cælestis Patrię gregē reportaret : Qui tecū uiuit,& regnat in unitate Spiritus Sāncti Deus per omnia secula seculorum Amen. Deinde dicit aliam orationem. Omnipotens sempiterne Deus,qui legalium hostiarum:& cerimoniarū es institutor:& quę pro restauratione humani generis fieri instituisti : ut plasmatio tua,quę suggestione diabolica decepta tuę maiestatis imperiū contemnendo indignationem tuam incurrit:& his hostiis :atq; sacrificiis obediendo placari uoluisti,sicut in sacrificio agni primitiarum institui sti Abel,& in oblatione Melchisedech sacerdotis tui :atq; in imolatione hostiarum agnorum,arietum,& taurorum pinguium,Abrahę,Moisi,& Aaron famulis tuis:quę omnia illis in figuram contingebant,quia cum tua sancta benedictione Sancta erant:atq; salutifera humiliter offerentibus.Et sicut ille Agnus de cuius sanguine postes,& superlimina domus immolatus,populum tuum a persecutione Aegyptiaca media nocte liberauit,& quēadmodum ille Agnus Innocens tua uoluntate immolatus in ara Crucis Iesus Christus Filius protoplastum nostrum de diabolica potestate eripuit:sic isti agni imaculati uirtutem illam accipiāt : quos conse crandos offerimus in cōspectu diuinę maiestatis tuę.Tu eos bene✠dicere : Sanctifi✠care,& Cōse✠crare digneris,ut tua larga benedictiōe sanctificati eandē uirtutē accipiant contra oēs diabolicas uersutias,& fraudes maligni Spiritus:ut illos deuote super se ferētibus nulla tempestas eisdem prealeat,nulla aduersitas dominetur,nulla aura pestilēs, neq; aeris corruptio,nullusq; morbus caducus,nulla maris procella,& tempestas, nullum icendiū,neq; ulla iniquitas dominetur eis,neq; prealeat. homo partus cū matre icolumis cōseruet p̄ intercessionē unigeniti Filii tui Dñi nostri Iesu Christi:qui tecū uiuit,& regnat i unitate Spūs Sācti Deus,&c.

Oremus tuam clementiam omnipotēs Deus:qui cūcta ex nihilo creasti,& post Adę lapsum Noe:& Filiis eius benedixisti:qui iusti coram maiestate tua comparuerunt, atq; tua miseratione ab a quis diluuii salui facti sunt : sic ita istos Agnus Benedi✠cere : Sanctifi✠care:& conse✠crare digneris:quatenus eos deuote deferentes ob reuerentiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

& honorem nominis tui liberentur ab omni inundatione aquarum:& ab omni fluctuatione diabolicę tempestatis,& a morte subitanea per uirtutem passionis Iesu Christi Filii tui benedicti:qui tecum uiuit:& regnat in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia secula seculorum. Amen.

His finitis accingitur linteo Pōtifex,& sumpta mitra sedet apud uas aquę,& cubicularii ad eū portāt Agnus Dei in peluibus argenteis: quos Pontifex imergit in aquā,& prelati astantes eos extrahunt:& in peluibus portāt super mēsas cum mappis mūdis pręparatas:ut siccentur. Et omnibus baptizatis per Pontificem:uel per eius prelatos:surgens Pōtifex stās sine mitra dicit super eos has orationes. Oremus. O alme Spiritus qui aquas fecundas,& cuncta uiuificas:& in aquarū substantia maxima quęq; sacraměta cōstituisti,que a te Sanctificāte amaritudine dimissa indulcedinē sunt cōuersę:& tuo flatu Sanctificatę,atq; Imperāte lauacri susceptiōe Sāctę Trinitatis nomine Inuocato oīa peccata diluunt: quęsumus Domine hi agni sacra & perēni unda balsamoq; sacri chrismatis perfusi tu illa benedi✝cere,Sanctifi✝care:& cōse✝crare digneris, quatenus a te benedicti uirtutem accipiant contra oīa diabolica tentaměta, & omnes portantes tuti esse possint inter aduersa:& prōspera:ut tua consolatione accepta nullum periculum timeant,nullamq; formident umbram, nulla sęuitia diabolica:aut uersutia humana eis noceat: sed fortitudine tuę uirtutis roborati tua cōsolatione gloriētur,qui uere Paracletus dicens:& in Trinitate pfecta uiuis:& regnas per omnia secula seculoꝝ. Amē. Domine Iesu Christe Fili Dei uiui:qui uere es Agnus Innocens sacerdos: & hostia,qui prophetica uoce uitis:& lapis angularis prędicaris,qui mūdi peccata abstulisti,qui occisus nos redemisti Domine Deus in sanguine tuo:atq; postes pectoris,& frontis nostrę tuo cruore liniuisti:ne diabolica nocturna uersutia,& meridiani icursus,& populus sęuiens,& super domos nostras transiens uīres in nos exercerent. Tu uere es Agnus immolatus pro nostra reconciliatione,& iugis uoluisti a tuis fidelibus in tui memoriam immolari,& in Agnum paschalem sūmi sub speciebus panis, & uini in sacramento in salutem:& remedium animarum nostrarum:ut mari,& presenti seculo transacto ad resurrectionis:& ęternitatis gloriam uenire possimus. Rogamus ergo clementiam tuam:ut hos agnos immaculatos benedi✝cere:Sanctifi✝care:& cōse✝crare Digneris:quos de cera uirginea in tuum honorem formauimus per opera Crucis:& sacra unda,balsamoq;,& sacro chrismate liquori confecti in sanctificationem tuę conceptionis: quę absq; contagione,ac propagine humana sola diuina uirtute suscepisti, sic eos deferentes tucaris, protegas:& defendas ab omni periculo incendii, fulguris, procellę,& tempestatis:& ab omni aduersitate custodi per mysterium passionis tuę: & sic eos liberare digneris ab omnibus periculis,& in puerperio laborantes:sicut matrem tuam ab omni periculo liberasti,& Susannam de falso crimine,& beatam Teclam Virginem:& Martyrem tuam ab incendiis: & Petrum a uinculis absolutum illęsum abire fecisti,ita nos ab hoc seculo illęsos abire facias:ut tecum sine fine uiuere ualeamus Qui uiuis: & regnas in unitate Spiritus Sancti Deus per oīa secula seculorum Amen.

His finitis reponuntur Agnus Dei in suis capsis:& deinde Sabbato in albis post Agnus Dei in missa dantur:ut in cerimonia illius diei plenius dicemus.

Legimus Vrbanum quintum Pontificem maximum misisse ad Imperatorem Græcorum tres Agnus Dei cum uersibus infrascriptis.

Balsamus:& munda cera cum chrismatis unda
Conficiunt Agnum:quod munus do tibi magnum
Fonte uelut natum per mystica sanctificatum.
Fulgura de sursum depellit,omne malignum
Peccatum frangit:ut Christi sanguis:& angit
Pręgnans seruatur,simul & partus liberatur.
Dona defert dignis,uirtutem destruet ignis
Portatus mūde de fluctibus eripit undę.

DE CREATIONE NOVORVM CARDINALIVM SECTIO. VIII.

Vāuis Romanus Pōtifex de plenitudine potestatis quādo uoluerit,& quos utiles Reipublicę christianę putauerit:possit in Sanctę Romanę Ecclesię Cardinales assumere,tū consueuit Cardinaliū creationē celebrare in quatuor tēporibus ad imitationē Sāctoꝝ Patrū,qui illis diebus ordinatiōes faciebāt clericoꝝ Romanę Ecclesię:sicut & hodie faciūt aliaꝝ ciuitatū Epi,aliqū tū ēt nostris temporibus extra tēpora creati sunt Cardinales. Sixtus enim Papa quartus Anno salutis Millesimo quadringētesimo septuagesimo tertio:& sui Pōtificatus secūdo,septima die Maii creauit octo Cardinales. Seruatū tū usq; ad tēpora:ut Pōtifex nō creet nouos Cardinales:nisi de cōsensu maioris partis sacri collegii.

De primo cōsistorio an sint creādi,& quot.

Cum igitur Pontifex uoluerit nouos Cardinales creare quarta feria quatuor temporum in consistorio secreto proponit fratribus suis Sāctę Romanę Ecclesię Cardinalibus causas:quę mentē suę sanctitatis mouēt ad nouos Cardinales faciendū,deinde exquirit sigillatim eoꝝ sentētiam, an uideatur eis expedire noua Cardinalium creatio. Exponunt uota sua omnes per ordinem libere,& ut ab omnibus intelligantur seruato ordine Dignitatis:& prioritatis uidelicet:primū Epi deinde presbyteri,ultimo Diaconi. Et quāuis antiquis temporibus in consiliis:& uotis dandis

Universidad de Deusto
Biblioteca

preterq̃ in electiõe Põtificis ordine prepostero, iter Diaconos Prior Diaconoꝝ eẽt ultimus, & Iunior primus: tñ hodie res ad debitũ ordinẽ redacta ẽ, & Prior ẽ primus, & Iunior ultimus. Si maior pars collegii in sentẽtiã Põtificis uenit: tũc agitur de numero promouẽdoꝝ, in quo si eadẽ die cõueniunt: dimittitur senatus, & indicitur ad sextã feriã aliud cõsistoriũ, & Pontifex monet Cardinales: ut cogitent de personis promouendoꝝ.

De secundo consistorio, & forma pronunciandi Cardinales.

Sexta feria iterum cõueniunt Patres ad secretũ cõsistorium. proponit Põtifex nomina illorum: qui sibi uidentur idonei ad talem dignitatem, & causas: cur ad id moueatur exponit, siue sint merita personarũ, siue principum iustę preces: rogãtur Patres sentẽtiã: & in quibus maior pars collegii cõsentit: illi tantũ Sanctę Romanę Ecclesię Cardinales a Põtifice p nunciantur in hãc formã. Auctoritate Dei Patris omnipotentis: Sanctoꝝ Apostoloꝝ Petri & Pauli: & nostra. N. Episcopũ firmanum absolui mus a uinculo: quo tenebatur: Ecclesię suę firmanẽ. & ipsum assumimus in Sãctę Romanę Ecclesię pbyterꝝ Cardinalẽ. & B. ptonotariũ Senẽ. assumimus in Sanctę Romanę Ecclesię Diaconũ Cardinalẽ, & sic de singulis. Si uero aliquis non erat prius Episcopus nõ dicit absoluimus a uinculo: quo tenebatur Ecclesię &c. Sed simpliciter dicit assumimus.

Infirmorum uota exquirenda per duos Cardinales.

Et aduertẽdũ, qd̃ siqui antiqui Cardinales sunt in curia: qui infirmitate detẽti nõ possint uenire ad cõsistoriũ, cõsuecuit Põtifex duos alios Cardinales ad domũ infirmi mittere: qui ab illo exquirãt uotũ suũ. primo die & secũdo an sint noui creãdi, & de numero: & postea de personis, qui oĩa fideliter referãt Sanctissimo Dño nostro in secreto cõsistorio coram aliis Cardinalibus. Creatis nouis Cardinalibus ipsa sexta feria Pontifex, siue Cardinales antiqui solẽt per suos nũcios id significare nouiter creatis.

Quod nouiter creati non sunt publice uisitandi anteq̃ capellum acceperint, & uisitauerint. Cap. II.

Sed nõ debẽt prius uisitari publice noui ab antiquis, q̃ galerũ acceperint a Põtifice, & alios ipsi uisitauerint, possunt tñ ab aliquibus amicis uisitari clã: & noctu: & nõ cũ ostẽtatione. Vidimus tñ Sixti p̃fati tẽpore solitã Cardinaliũ grauitatẽ nõ fuisse seruatã, qui nõ modo publice uisitarũt aliquos nouos creatos: ut primũ e consistorio sunt egressi: sed nonnullos: qui erãt in palatio oẽs simul collegialiter deduxerũt ad domũ suã cũ cappa Cardinalari: & galero nigro: quod tamẽ fuit a multis damnatum.

De consistorio publico, in quo publicãtur Cardinales noui, & datur galerus prẽsentibus. Cap. III.

Sabbato sequẽti fit publicum consistorium noui Cardinales ueniunt sũmo mane ad palatiũ in habitu: quo antea utebantur, & expectant in aliqua camera sibi prẽparata, & hoc antequã Cardinales antiqui ueniant.

Deinde congregatis omnibus Pontifex cum pluuiali, & mitra preciosis prẽcedente cruce, & Cardinalibus exit ad publicum consistorium, ascendit cathedram suam: & recipit Cardinales antiquos ad reuerentiam more solito deinde consedentibus omnibus. Pontifex uerbis conuenientibus exponit causas, quę mouerunt suam Sanctitatem, & sacrum collegiũ ad nouos Cardinales creandos, deinde descendens ad particularia nominat personas ad Cardinalatum assumptas: unũquemq; laudãs pro meritis: & qualitate sua. Verbi gratia. Assumpsimus dilectos filios Egregium sacrę Theologię professorem. N. tũc Episcopum Vlyssiponensem &c. uirum utiq; probum, modestum, & multa doctrina prudẽtem, &. B. tũc Episcopum Vrbinatem Iuris utriusq; peritissimum uirum integerrimum, & uitę laudabilis in Sanctę Romanę Ecclesię presbyteros Cardinales. simili modo assumpsimus dilectos filios. N. de Fuxo tunc Apostolicę sedis ptonotarium uirum, & maiorum suorum gloria: & sua uirtute clarissimum: & demum Ioannem nostrum secũdum carnem nepotem cuius merito dies ascendet: in sanctę Romanę Ecclesię Diaconos Cardinales.

His dictis, prout res & tempus exigere uidebitur: Iubebit summus Pontifex nouos Cardinales uocari, Diaconi Cardinales antiqui tot numero, si adsunt, ut duo antiqui unum nouum ducant: ad eos proficiscuntur: & illos ad conspectum Pontificis adducunt duo. antiquiores Diaconi medium habent primo nominatum ex nouis, quod si antiqui Diaconi nõ sufficerent: erit unus tantum antiquus cum uno nouo, ita tamen quod antiquus sit a sinistris, & si etiam non sufficiant antiqui: unus ducat duos: aut tres nouos. Si autem nullus adesset Diaconus antiquus: aut unus tantum Iuniores presbyteri Cardinales, antiqui unus uel duo debent supplere: ita ut nõ minus duobus sint antiqui Cardinales qui nouos ducant. primum tamen locum obtinebit Diaconus Cardinalis: ut prior illius ordinis. Cũ peruenerint in conspectum Põtificis detecto capite se profunde ĩclinãt, prout ductor eis ostendet. cum uenerint ad introitum consistorii, firment se post scamnum: ubi sedent ultimi presbyteri Cardinales ante Pontificis faciem, & capite detecto persistent per ordinem suę pronunciationis: ita ut primo nominatus stet primus uersus parietem, & alii succedẽtes sequãtur. Pontifex in hanc ferme sententiam eos alloquitur.

Maxima dilectissimi Filii, & excellentissima dignitate donati estis ad collegium Apostolicum uocati consiliarii nostri: & coniudices orbis terrarum eritis inter causam: & causam. inter sanguinem: & sanguinem. iter lepram: & lepram discernere uos oportebit, successores Apostolorum circa thronũm sedebitis. uos Senatores urbis, & regũ similes eritis ueri mũdi Cardines: super quos militantis Hostiũ Ecclesię uoluendum: ac regẽdũ est. cõgitate animo quos uiros, quę ingenia, quam integritatẽ hęc dignitas requirat, humilitatem: non superbiam. liberalitatem: non auariciam

Universidad de Deusto
Biblioteca

abstinentiam,nō ebrietatē.cōtinentiam,nō libidinem.scientiam nō ignorātiam.uirtutes oēs:nullū uitium hic honor exposcit,si fuistis hactenus uigilantes nunc uigiletis oportet aduersus malignū hostē:qui nūq̄ dormit cogitans:quē deuoret.Si liberales fuistis,nūc opes in rebus honestis profundite,& maxime in alēdis pauperibus Christi:si cibi, potusq; absti nētes:nunc precipue luxuriam fugite,absit auaricia,facessat crudelitas, exulet arrogātia .sint libri sacri semper in manibus uestris, dies nocteq; aut discite aliquid:aut alios docete.opera perficite per quę lux uestra corā hominibus luceat,& deniq; tales estote: quales esse debere Cardinales diiudicastis anteq̄ hoc culmē ascēderetis. His uerbis usus est Pius secundus Pontifex maximus cum primos suos Cardinales creauit.poterit Pōtifex pro sua eloquētia,& doctrina mutare:& addere prout sibi expediēs uidebitur.nos pro introductione,& formula quadam hęc posuimus.facile erit deinde inuētis addere:& pro qualitate tēporis:& psonarū uariare.

De receptione nouorum Cardinalium ad osculum pacis. Et traditione Galeri. Cap.IIII.

Dum Pōtifex nouos Cardinales alloquitur:Diaconi:qui illos deduxerunt in scamno suo sedēt,& ut Pontifex dicēdi finē fecit surgunt, & rursus nouos ordine,quo uenerant ad Pōtificē ducūt.procedit antiquus:& nouo gestus,reuerētiasq; ostendit.Cum peruenerint ad Pōtificē:noui pedē,deinde manum illius osculantur,& Pōtifex eos alleuās ad osculū oris recipit.inde a Diaconis ad alios antiquos Cardinales deducunt, & a primo usq; ad ultimum stantibus recipiuntur ad osculū pacis,Diaconi deductores suo loco,& ipsi stātes in suis scamnis nouos ad osculū suscipiūt: qui demū exosculatis omnibus antiquis:a ministro cerimoniarū deducūtur ad subsellia presbyterorum:seu Diaconorum,& sedēt secundū ordinē factę pronūciationis:& gradus. Vbi consederint potest proponi aliqua breuis cā per aduocatos, si placuerit Sanctissimo nostro,& ea finita surgēt oēs Cardinales,& cantoribus cantantibus. Te Deum laudamus procedent ad capellam minorē palatii Apostolici:si fiet apud Sanctum Petrum,si alibi aliquam capellam cōmodam:siue altare in proximo prępāratū.precedēt Episcopi,deinde presbyteri & Diaconi,& noui erunt medii inter ultimos.duo Diaconi ex senioribus remanebunt apud Papā.Cū peruenerint ad altare:prosternūt se noui omnes super tapetis ante altare in terra tenētes caput super brachia sua.Et finito hymno prior Episcoporū stans in cornu altaris ubi Epistola legitur,& ex libro super altare parato dicit uersiculos:& orationes infrascriptas.Pater noster.secrete prosequitur :& deinde alte.Et ne nos inducas in tētationem.℟.sed libera nos a malo .uerſ. Saluos fac seruos tuos .℟. Deus meus sperantes in te .uerſ. Mitte eis Dñe auxiliū de Sancto .℟. Et de syon tuere eos.uerſ. Domine exaudi

exaudi orationem meam.℟.Et clamor meus ad te ueniat.uerſ. Dominus uobiscum.℟.Et cum spiritu tuo.Oremus. Omnipotens sempiterne Deus miserere famulis tuis,& dirige eos secundum misericordiam tuam in uiā salutis ęternę,ut te donante tibi placita cupiāt:& quę tibi placita sunt tota mente perficiant.Actiones nostras q̄s Dñe aspirando pręueni, & adiuuando prosequere,ut cuncta nostra oratio:& operatio a te semper incipiat,& per te cepta finiatur.Per Christum Dñm nostrum.Amen.

Reuertuntur Cardinales omnes ad sanctissimum Dominum nostrum ordine quo uenerant,& stantibus antiquis Cardinalibus in circulo ante Pontificem:prior nominatus ex nouis genuflectit ante Pontificem : cui Pōtifex imponit galerū rubrum super caput eius dicēs.Ad laudem omnipotentis Dei,& sanctę sedis Apostolicę ornamentum accipe galerum rubrum īsigne singulare dignitatis Cardinalatus :per quod designatur qđ usq; ad mortem,& sanguinis effusionem inclusiue pro exaltatione sanctę fidei.pace,& quiete populi Christiani.augmēto,& statu Sacrosāctę Romanę Ecclesię te intrepidum exhibere debeas.in nomine Patris ✠ & Filii &c̄.Et sic uniquiq; sigillatim galerū imponit secundum ordinationem:sine pronunciationem,& quisq; ex deputatis a Pōtifice qui primo tenebāt galerum,cum Pontifex ipsum imposuit capiti Cardinalis:finita oratione resumit dictum galerum, & ipsum portat quousq; Cardinalis nouus equitat.

De noui Cardinalis deductione. Cap.V.

Cardinales acceptis galeris deducuntur ab antiquis equitantes ordine:quo ad altare ducti sunt:prior ex nouis erit medius iter duos antiquiores Diaconos:qui equitant ultimi,Secundus erit medius inter duos alios Diaconos illis prioribus succedentes,& sic de aliis.Ita qđ caput Diaconorum incipiatur ab ultimis.& ita deducuntur noui ab antiquis Cardinalibus usq; ad domos suarum habitationum. Et primo uadunt non per ordinem promotionis:sed ut magis commodum erit incipiēdo a uiciniori:& quemlibet dimittunt domi suæ.quando perueniunt ad domum noui Cardinalis:antiqui firmant se ante ostium:antiquiores prope ipsum ostium,& alii Episcopi,& presbyteri successiue,Diaconi autem ab alia parte,& nouus solus deducente clerico cerimoniarum equitat ad primū Cardinalem,& detecto capite agit ei gratias pro impenso honore, & societate breuissimis uerbis,& deinde sigillatim cuiq; ex ātiquis, reuertitur post hęc ante ostium suum,& uersus ad Cardinales semper detecto capite cuiq; discedenti inclinat caput.& cum omnes Cardinales,& prelati decesserint: intrat domum suam. Idem fit cum omnibus aliis ,tam presbyteris, quam Diaconis.

De modo uisitandi. Cap. VI.

Postq̄ noui Cardinales acceperunt galerum a Sanctissimo Domino

Universidad de Deusto
Biblioteca

nostro sequenti die, si possunt, uisitāt summum Pontificem, Deinde alios Dominos ātiquos, non per ordinem, sed ut eis cōmodum erit, & finita uisitatione omnium: ipsi debent ab antiquis uisitari in domibus suis. Quādo ipsi uisitant alios debent honorari a uisitatis: & poni ad manum dextram eundo: & cum intrant ostia primo intrare debent, tamen facere modestam reuerentiam, & renitentiam de non accipiendo dextram: & nō intrando prius: sed tamen tandem debent obedire. & similiter quando alii ueniunt ad uisitandum eos in domo sua, etiam si sint post eum pronuncianti: aut inferioris ordinis, debent eos ponere ad dextram, & prēmittere intrando, & cum ueniunt: exire eis obuiam usq; ad fines scalarum, si potest: & cum recedunt sociare eos quousq; ascendant equum seu mulam. & hoc non debent dimittere, etiam si sepius a uisitante rogentur, ut remaneant. Quod seruatur & in nouis, & antiquis cum se mutuo uisitant. semper uisitatus honorat uisitantem.

De modo & forma claudendi, & aperiendi os nouis Cardinalibus.

In primo consistorio Pontifex nouis Cardinalibus claudit os inhibet q;: ne quid loqui prēsumant in consistoriis, aut cōsiliis quousq; de cōsilio fratrum duxerit eis os aperire.

In secundo consistorio: aut tertio consueuit eisdem Pōtifex aperire os in hunc modum. Postq̄ omnes tam antiqui q̄ noui consederint. Pontifex iubet exire nouos Cardinales: qui exeuntes expectant extra consistorium in loco condecenti. & summus Pōtifex proponit antiquis Cardinalibus. an illis uideatur qđ nouis sit aperiendum os: & illis figillatim consentientibus: uocantur intus noui Cardinales, & sedent in locis suis. Tunc Pontifex nouos Cardinales stantes uerbis paterna caritate plenis instruit, quo modo se ī omnibus cum grauitate, modestia, humanitate, & prudētia gerere debeant. qđ in consistoriis cum reuerentia: & modestia loquantur, & cum ipso Pontifice, & cum omnibus aliis Cardinalibus & in consultatione, aut collocutione respondeant, & mentem suam exponant nō per modum contradicendi: seu impugnandi aliorum dicta: sed cum omnium reuerentia, & modestia sententiam suam explicent ea prudentia: quam Dominus eis subministrare dignabit, Alios Cardinales & domi, & foris honorent, uenerentur, & colant: prelatos omnes pro eorum dignitate reuereant, & benigne tractent, & deniq; humanos, beniuolos, & affabiles quātumcunq; dignitati liceat, in omnes se prębeant. In cōsiliis, seu uotis explicandis solum Deum prę oculis habeant, honorem sanctę sedis apostolicę, & iusticiam tantummodo in animo suo gerentes: & semota omnium priuata affectiōe amoris, odii, aut alterius cuiuscunq; perturbationis pura, & sincera mente sententiam suam dicāt. domum, atq; familiam suam cum omni honestate & modestia gubernent. non sint in ea lusores, rixatores, gancones, & uiri infames. sed studiosi, modesti, docti, & honesti, fami

lię namq; uitia plerūq; dominis impingi solent, unde illud. Qualis Rex talis & populus. incumbant: cum uacant a publicis negociis: bonarum artium studiis, dicant officium diuinum, & missam quotidie audiant. & ita ut non lateat domesticos, ut diuiuum illud adimpleant. Luceat lumen uestrum coram hominibus, ut uideant opera uestra bona: & glorificent patrem uestrum: qui in Cęlis est. nam in his: quę pertinent ad religionem oportet habere testimonium etiam ab his: qui foris sunt: nisi enim alii uiderint Cardinalem diuinum officium frequentātem, & missam quotidie audientem: & re, & exemplo plurimum offendunt. in mensa semper aliquid audiant de sacra scriptura. uenationibus, choreis, ludis inhonestis minime indulgeant. non exeant in publicum crebrius, non cursitent per urbem, neq; ad palatium sine causa ueniant: & super omnia caueant, ne turpis lucri cupidi esse censeantur. Hęc, & alia pleraq; in hunc modum poterit Sāctissimus Dominus noster nouis Cardinalibus dicere, prout suę sanctitati uidebitur expedire.

Forma aperiendi os. Cap. VII.

Deinde aperit eis os dicens. Aperimus uobis os tam in collationibus, q̄ in consiliis: atq; in electione summi Pontificis, & in omnibus actibus, tam in consistorio q̄ extra: qui ad Cardinales spectant, & quos soliti sunt exercere. in nomine patris ✠ & filii ✠ & spiritus sancti. Amen.

De dandis titulis, & annulis nouis Cardinalibus.

Deinde accedentes noui Cardinales unus post alium ad Pōtificem primus genuflectit ante Pontificem: qui accipiens annulum preciosum ad hoc prępparatum immittet in digito annulari dextrę manus Cardinalis, dans ei annulum, & titulum dicens. Ad honorem Dei omnipotentis, sanctorum apostolorum Petri, & Pauli & sancti. N. committimus tibi Ecclesiam Sancti. N. cum clero, & populo, & capellis suis secundum formā: qua committi consueuit Cardinalibus: qui eandem Ecclesiam in titulum habuerunt. in Diaconis autem idem seruatur, nisi qđ non dicit tituli, nec addūtur capellę.

Q đ noui Cardinales nō utuntur titulis anteq̄ habeant titulum. Cap. VIII.

Et notādum qđ noui Cardinales etiam si antea erant prælati non debent portare annulos anteq̄ habeāt annulum a summo Pōtifice. Cum autem acceperint ānulum: & titulū: osculētur pedem, & Pōtificis manum. & sanctitas sua eos eleuet ad osculum oris: & reuertūtur ad sedes suas.

Datis annulis, & titulis Cardinalibus præsentibus cōsueuit etiam Pōtifex ad cōtētiones tollēdas etiam dare titulos Cardinalibus absentibus: si qui sint nouiter creati. Et hęc omnia de ore aperiēdo annulis, & titulis dādis possunt etiam fieri extra cōsistorium ordinarium, uidelicet in circulis, & cōgregatiōibus: quādo Cardinales uocātur pro aliqua causa. Et ta-

Universidad de Deusto
Biblioteca

men ſupradicta ſeruantur ſicut in conſiſtorio.

Diſpenſatio qd̄ retineant beneficia. Cap.IX.

Et quoniam in aſſumptione ad Cardinalatum cenſentur omnia beneficia promoti, uacare conſueuit Pontifex per literas apoſtolicas ad partē diſpenſare cum promoto: ut omnia beneficia, quę obtinebat, retineat: & decernere illa non uacare.

Galerus regulariter non mittitur abſentibus. Cap.X.

Et notandum qd̄ ſicut apud omnes cerimoniarum libros inuenimus, regulariter Pontifices non conſueuerunt mittere galerum rubrum nouis Cardinalibus extra curiam, niſi eſſent in aliqua legatione pro aliqua re magni momenti nomen ſedis apoſtolicę, quia tunc mittetur, ut ſint maioris auctoritatis, & reuerentię. & tunc ſeruantur infraſcriptæ cerimoniæ.

Quę ſeruantur cum mittitur galerus extra curiam. Cap.XI.

Summus Pōtifex cū galerum rubrum alicui extra curiā deſtinat, cō mittit alicui prelato in illis partibus primario per ſuas literas: ut publice galerum rubrum apoſtolicę ſedis nomine nouo Cardinali imponat recepto ab eo prius fidelitatis iuramento. Nam ab abſentibus exigitur iuramentum. de preſentibus autem aliquando fuit factum, aliquando non. Formam iuramenti, & literas apoſtolicas dabit illi, per quem mittet galerum. Qui igitur illum nomine Pontificis ad nouum Cardinalem deferet: cum ingreditur urbem ſiue oppidum: ubi nouus Cardinalis inhabitat, deducētur a nobilibus & amicis Cardinalis, & ipſum galerum portabit palam ut uideri poſſit, ſiue ſuper unum baculum, ſicut portantur ante Papā ſiue alias quomodo ſibi placuerit. Die dominico uel feſto conuenient ad domum noui Cardinalis Epiſcopus cui committitur aſſignatio & Pontificis nuncius qui galerum portauit: & ſimul omnes cum nouo Cardinali ibunt ad eccleſiam nuncio apoſtolico ante Cardinalem galerum portante, & tunc Cardinalis habebit cappam Cardinalarem, & galerum nigrum ſtatui ſuo priſtino congruentem. In eccleſia poſtq̄ fecerint orationem ante altare, audient miſſam ſolennem ſiue ſimplicem, prout domino Cardinali placebit. Finita miſſa Epiſcopus cōmiſſarius induet ſuper rochetum, ſiue ſuperpellicium: ſtolam pluuiale, & mitram precioſam, & ſedebit ſupra cathedram ſibi paratam ante altare uertens faciem ad populum. Nuncius autē, qui galerum portauit, deponet illum ſuper altare: & ſi ad hoc erit idoneus, & paratus ſtans in loco conueniēti: ut ab omnibus audiatur facit breuem ſermonem de dignitate Cardinalari: de meritis, & uirtutibus noui Cardinalis, & de meritis pricipis, qui pro eo ſupplicauit. Finito ſermone uel dimiſſo accedet ad Epiſcopum commiſſarium. & illi preſentabit literas apoſtolicas: quas Epiſcopus reuerēter ſuſcipiet, & per unum ex ſuis publice legi faciet. Deinde conuertens ſe ad circūſtātes narrabit qualiter ſummus Pontifex uolēs Sanctæ Romanę: & uniuerſali Eccleſiæ de nouis Cardinalibus prouidere. in quatuor temporibus proxime præteritis aſſumpſit ad Cardinalatus dignitatem octo Reuerendiſſimos patres omnium uirtutum genere excellentes. inter quos uoluit annumerari Reuerendiſſimum in Chriſto patrem, tunc Epiſcopum Tornacenſem cum ſuis preclaris meritis: tum maximis precibus, & interceſſione ſereniſſimi Regis, ſeu pricipis &c̄. & hic, præſerti ſi nuncius Apoſtolicus id non fecerit, laudet perſonam Cardinalis, perſonam intercedētis, & ipſam dignitatem. Demum exponat commiſſionem ſibi factam, & concludat ſe eſſe paratiſſimum ad exequenda Apoſtolica mādata.

Nouus Cardinalis his dictis accedat ad altare, & genuflexus ante Epiſcopum iuret: ut in forma ad Ep̄m trāſmiſſa cōtinetur. Quo facto ſurgit Epiſcopus, & retrahēs ſe ad cornu Epiſtolę depoſita mitra, & libro ſuper altare ſibi parato dicit uerſiculos, & orationes infraſcriptas ſuper Cardinalem genuflexum in eodem loco, ubi iurauit: permanētem. Pater noſter: deinde proſequitur ſecrete. tum alte dicit. Et ne nos inducas in tentationem. ℟. Sed libera nos a malo. uerſ. Saluum fac ſeruum tuum Domine. ℟. Deus meus ſperantem in te. uerſ. Mitte ei Domine auxilium de ſancto. ℟. Et de ſyon tuere eum. uerſ. Dn̄e exaudi orationem meam. ℟. Et clamor meus ad te ueniat. uerſ. Dn̄s uobiſcum. ℟. Et cum ſpiritu tuo. Oremus. Oō. Omnipotens ſempiterne Deus miſerere famulo tuo. N. & dirige eum ſecundum clementiam tuam in uiam ſalutis æternę: ut te donante tibi placita cupiat, & tota uirtute perficiat. Oratio. Actiōes noſtras q̄s Dn̄e aſpirando preueni, et adiuuando proſequere: ut cūcta noſtra oratio, & operatio a te ſemper icipiat, & per te cepta finiatur Per Chriſtum Dn̄m noſtrū. Amen. Sedet deinde Eps cōmiſſarius cum mitra, & accipiens galerum rubrum de manu nūcii Apoſtolici ipſum ſuper caput noui Cardinalis ante ſe genuflexi biretū, & cappam in capite tenētis imponit dicens. Ad laudem, & gloriam oīpotētis Dei accipe rubrū galerum magnæ Cardinalatus dignitatis inſigne, quod per manus noſtras apoſtolicę ſedis noīe capiti tuo imponitur in noīe patris ✠ & filii ✠ & ſpūs ſancti ✠ Amen. Et ſicut idem Paracletus ſuper capita Diſcipulorum Chriſti in figura ignis deſcēdit eorum corda dei timore inflāmans: ita & tu qui illorum typum cum aliis Sanctę Romanę Eccleſię Cardinalibus in terris geſturus es: caritate feruens, zelo domus Dei ardeas, & ſcias te pro exaltatione, & tuitione catholicę fidei: pro pace, & quiete Chriſtiani populi, p defenſiōe eccleſiaſticę libertatis. honore, ſtatu, cōmodoq; Sāctę Romāę Eccleſiæ uſq; ad effuſiōem ſanguīnis, & ipſius corporis mortē perpetuo fore obligatum: quod, ut preſtare ualeas, ipſe cōcedere dignetur: qui cum patre, & ſpū ſancto uiuit, & regnat in ſeculorū amē. Et mox dat illi oſculum pacis dicēs. Pax tibi. & ille rn̄det: & cum ſpū tuo. Extrahitur deinde galerus, & tradit

Universidad de Deusto
Biblioteca

nuncio apostolico.Episcopus uero commissarius surgẽs detracta mitra genuflectit & incipit. Te deũ laudamus,chorus prosequit̃. & Episcopus post primum uersum surgit stans sine mitra usq; in finem:nouus Cardinalis perseuerat semper genuflexus usq; in finem.finito hymno Episcopus dicit.Dominus uobiscum.℟.Et cum spiritu tuo.Oremus Omnipotẽs sempiterne deus dirige actus nostros in beneplacito tuo,ut in nomine dilecti filii tui mereamur bonis operibus abundare. Et in fine.Dominus uobiscum: & cãtores dicunt Bnedicamus domino.alii respondẽt:Deo gratias.his finitis Episcopus reasumpta mitra stans in medio altaris benedicat soleniter dicẽs Sit nomen domini &c. deinde exuit se sacris uestibus, & assumpta chlamide deducit nouum cardinalem domum suam. qui si locus est idoneus ascẽdit equũ:& cũ galero rubro reuertit̃ ad ꝓprios lares.

De creatione Episcopi Cardinalis,& qd̃ Cardinalis, de quo aliquid tractatur exit consistorio Cp.

Vacante titulo Episcopi cardinalis consueuerunt romani Pontifices regulariter ad episcopatum promouere antiquiorem presbyterum cardinalem(si tamen ante suam promotionem ad cardinalatum erat consecratus Episcopus)unde si prior presbyterorum non erat ante suam promotionem Episcopus,præmittitur secundus uel tertius si prius erant consecrati. quod seruatum legimus a Ioanne uigesimo secundo,& Clemẽte sexto & aliis.Sed non nunq̃ præponuntur iuniores presbyteri propter legationem,ut fecit Ioannes uigesimus secundus prædictus:qui promouit ad episcopatum Hostiensem Dominũ Bertrandum de Pogeto :qui erat in legatione,& nouissimus cardinalis. Legimus etiam apud antiquos nõnullos ex diaconatu ad episcopatum promotos fuisse.ut Gregorius undecimus:qui cardinalem Lemonicẽsem promouit ad episcopatũ prenestiñ. diaconum existentem,& etiam ipsi nostris temporibus idem uidimus,Pius secundus Ioannem caruaial cardinalẽ sancti Angeli ex diacono episcopum Portuensem creauit propter eius pręclara erga sedem Apostolicã merita,fuerat enim bis in legatione cõtra turcos cũ maximo labore, & uitæ suæ discrimine.Et Sixtus quartus Rodericum boriam sancti Nicolai in carcere diaconũ Cardinalem : ac sanctæ Romanæ Ecclesiæ uice cancellarium ad epatum primum: Albanẽsem deinde Portuẽsem promouit.Licet igitur uidere,qd̃ Põtifex pro suo arbitrio cũ cõsilio fratrũ de psonis presbyterorum,siue diaconorum cõsueuit titulis episcopalibus cardinalium prouidere.Igitur uacante ecclesia episcopali cardinalari Pontifex in secreto consistorio proponit personas,ut sibi uidetur benemeritas: q̃uis ordinarie antiquiores presbyteros proponere debeat,si præsens est ille,de quo agitur,debet exire consistorio. Et cũ Pontifex habebit uota fratrum,promouet illum talem ad episcopatum per uerbum prouidemus:ut fit in aliis episcopis:nõ per assumimus : ut in cardinalibus,deinde reuocatus ad consistoriũ prouisus per Pontificem intimatur sibi,qualiter de consensu fratrũ prouiderit ecclesiæ Episcopali &c.de sua persona tũc nouus Episcopus agit gratias genuflexus Sanctissimo Domino nostro : & osculatur pedem,& manũ eius,& datur sibi anulus preciosus & nouis cardinalibus,& eleuatus recipitur ad facié Pontificis.Inde per ordinẽ recipitur ad osculũ ab oibus aliis cardinalibus,& sedet post ultimum ep̃m Cardinalẽ.Tum finito cõsistorio deducitur a toto collegio domũ propriam medius inter duos antiquiores diaconos in ultimo loco equitãtes . Cum peruenerit ad Domũ suã agit gratias dñis Cardinalibus singulariter singulis:ut de nouis Cardinalibus diximus,uisitat,& uisitatur.Et aduerte qd̃ ex laudabili ,& debita obseruantia quotiẽscunq; in secreto cõsistorio agitur de aliqua re spãliter tangente personã alicuius Cardinalis pręsentis , ille talis debet exire consistorio:& expectare in camera ad partẽ quoad finito suo negocio reuocetur.

De electione Legati Apostolici de Latere. Cap.

Pontifex in secreto cõsistorio primum proponit causas:propter quas sibi uideatur necessaria Legatorũ creatio:& exquirit uota an sint creandi legati & quot,postq̃ conuenerint,nominant personas.quæ nominatæ exeunt consistorio,& cum Patres cõcordauerit de personis , reuocantur intro.Pontifex omnibus consedentibus exponit qualiter confisus de prudentia uirtute &c.illius:de cõsilio fratrum designauerit illũ Legatũ Apostolicum ad tales partes,iniungitq; ei onus legationis.ille, ut primũ Pontifex ad eũ conuertit orationẽ,assurgit:& ut Pontifex finiuit, detecto capite agit gratias sãctissimo Domino nostro,& Sacro senatui de bona eorum opinione erga suã insufficientiã,& uerbis modestissimis excusat se:& rogat,ut id onus melioribus,& peritioribus cõmitatur,& tandẽ instante Pontifice offert se paratũ ad obedientiã,agitq; iterũ gratias: & accedens ad eius pedes :& genuflexus osculatur pedẽ & manũ : & recipit̃ ad osculũ oris.Et similiter deinde ab omnibus Cardinalibus,& deducitur domum: ut de Episcopo Cardinali supra diximus.Deinde parat se ad iter: & interi omnes Cardinales uisitat anteq̃ discedit.Aduenientе die profectionis fit secretũ consistoriũ:& in fine exiens a latere Pontificis deducitur ab omnibus Cardinalibns ordine prædicto usq; extra portã ciuitatis.Et ibi postq̃ egit gratias:& osculatus est oẽs Cardinales proficiscitur in pace.Alii autem reuertuntur domũ suã·Cardinalis legatus postq̃ exiuit territoriũ ciuitatis ubi Pontifex residet,incipit benedicere,capit mantũ rubrũ,& pręfertur ante eũ Crux.& dum est in legatione nõ participat de emolumẽtis camerę apostolicæ:siue annatarũ.Consueuerunt summi Pontifices semp quando pronũciabãt nouos Cardinales,siue Epos cardinales:siue Legatos apostolicos siue nouos electos ad ecclesias catedrales:siue trãslatos habere pluuiale,& mitram cõsistorialem,& tũc Cardinales oẽs faciebãt re-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uerentiam ut in ecclesia. Et nota qđ Papæ nunquam fit reuerentia a Cardinalibus: quando nō habet pluuiale & mitram. hodie ut audio raro Pontifex ista facit cū pluuiali, & mitra. Et reuerētia nūq̄ fit i cōsistorio secreto.

De ordinatione Cardinalium ad sacros ordines. Cap.

Assumpti ad dignitatē Cardinalatus minores ordines, & subdiaconatum accipiunt ab aliquo Epō Cardinali de cōmissione Pontificis. Diaconatū uero, & presbyteratū de manu summi Pontificis in loco: ubi suę sanctitati placuerit. Aderunt pręsentes duo Diaconi Pontifici assistentes: & unus Diaconus ministrans in Missa, si erit solemnis, & unus presbyter Cardinalis parati: qui Pontifici ministrabunt. Et seruabuntur oia: quæ in ordinatiōe alioꝝ seruanť. Senior Diaconorū dicet. Postulat sctā ecclesia &c. & respondet. Ordinati post ordinationē osculantur pedē Sāctissimi Domini nostri, & manū genuflexi, & recipiuntur ad osculū oris. Ad offertoriū offerent cereos panes & uinū: ut faciunt Epi. Et in fine cū mitra simplici in capite dicēt. Ad multos annos ut in Episcopis.

Quod apud altare sancti Petri solus Papa consecratur. Cap.

Et nota qđ secundū institutionē Gregorii pⁿi, huiusmodi consecrationes non debent fieri apud altare sancti Petri: quia ibi solus Romanus Pontifex cōsecratur. Quando Papa aliquos uult ordinare publice in sancto Petro consueuit actus ordinationis, & consecrationis facere in capella sancti Andreæ, uel alia, & reliquū missæ finire ad altare sancti Petri. Et aduerte qđ Cardinales si Papa celebraret publice, anteq̄ illi essēt ordinati, in suo ordine non essent cum paramentis: sed cum suis cappis laneis, & sederent ultimi post paratos in suo ordine.

De nouo Cardinali ueniente ad curiam sine galero.

Nouus Cardinalis die: quo perueniet ad urbē: in qua est Pontifex: quic scit in aliquo loco circa portam urbis intra uel extra secundū cōmoditatē locorum: ut Romę apud sanctā Mariam de populo uenientes per Tusciā: siue per uiā flaminiā: uel apud lateranum uenientes per Appiā siue latinā: illo die non uadunt ei obuiā aliqui Cardinales neq; eorū familiæ: & cū est per unū miliare prope ciuitatē dimisso pallio itinerario induit cappam cardinalarē, & galerum nigrū secundum suā pristinam dignitatē & illa nocte: ubi quiescit: sūmo mane ornetur ibi aliquis locus honestus, & capax in quo Cardinales cōgregentur expectantes aduentū aliorū. Et nouus ponat aliquos ex suis: qui aduertant quando Cardinales adueniūt, & sibi renuncient, ut in tempore possit eis occurere: cū uero Cardinales uenerint unus uel plures, nouus cū sua cappa occurrat eis in introitu loci: & reuerenter, atq; benigne eos excipiat: & ponat oēs ad dexteram suā: & eos honoret tāq̄ si esset in domo sua: ducatq; illos in locū præparatū: ubi debent alios expectare: & ipse sedeat semper ultimus. Et sic unicuiq; ueniēti obuiā ibit: & deducet ad alios. Cum uero oēs conuenerint, descēdant ad

equitandum. & ipse cum suo galero nigro equitabit medius inter duos antiquiores Diaconos in ultimis. Qui anteq̄ ꝓueniāt ad palatiū, illi duo antiquiores Diaconi dimisso nouo Cardinali in medio aliorū duorum post eos seniores perueniūt ad Pontificem: & illum induunt amictu, alba, cingulo, stola, pluuiali rubro, & mitra preciosis. Cū uero alii Cardinales peruenerint ad palatiū, & nouū Cardinalē dimittunt in aliqua capella, siue camera ad hoc parata cū duobus iunioribus Diaconis Cardinalibus, & ipi uadūt ad summū Pontificē, qui paratus, ut diximus, p̄cedēte cruce exit ad publicū cōsistoriū. sedēt oēs in locis suis, & fit reuerētia a Cardinalibus p̄sentibus. deinde aduocatus cōsistorialis ꝓponit aliquā cām. Interim tempore cōgruo duo antiquiores Diaconi uadūt ad locū: ubi expectat nouus Cardinalis. & illi duo, qui erāt: ueniūt ad cōsistoriū. & facta ex more reuerētia Pōtifici sedēt in locis suis. Post paululū uenit nouus Cardinalis medius inter duos Diaconos, & cū uenerit in cōspectu Pōtificis ꝓfunde caput inclinet ante Pōtificē simul cū suis ductoribus: quoꝝ gestus animaduertit, & imitať. Deinde p̄cedentē priorē Diaconū sequať, & iterum ante gradū primū sedis Pōtificalis simul cū deductoribus Pōtificē ueneret, & ascēdens gradus genuflectat ad pedes Pōtificis, osculeť pedē & manū, & a Pōtifice subleueť, & ad osculū oris recipiať. tum a supradictis diaconis ducitť ad osculū oium Cardinaliū p̄titium p ordinē, & in fine ipsos Diaconos stātes in locis suis osculeť. Et nox a ministro cerimoniarū ducitur ad locū: qui ei cōpetit secūdum ordinē ꝓnūciationis suę, cū fuit assūptus in Cardinalē & reliquis sedētibus sedet & ipse: aduocatus aūt ꝓsequitť suam cām. finita cā surgūt oēs Cardinales, & ordinate uadūt ad paruā capellā: seu ad altare ad hoc paratū p̄cedentibus cantoribus cātantibus. Te Deū laudamus. duo uero ātiquiores diaconi uadūt ad assistētiā sūmi Pōtificis, ducitť nouus Cardinalis ad altare, ubi ꝓstratus orat. dicuntur uersiculi, & oēs p primū Cardinalē, reducitť ad pedes sanctissimi Dñi nostri, accipit galerū de manu Pōtificis, & deducitť ab aliis Cardinalibus domū suā. Et omnia fiunt, sicut diximus qñ datur galerus præsentibus. uisitat, & uisitatur, Demum in primo consistorio imponitur ei silentiū, & in secundo aut tertio aperitur sibi os. & fit mentio, ut de aliis supradictum est.

De reditu noui Cardinalis cum galero, siue legati.

Si aūt nouus Cardinalis habuit galerū, siue ē legatus Aplicus aliquis, ille qui uenit, recipitur apud portā, deducitť ad palatiū: & deinde ad consistoriū ad pedes Papę, ut de nouo Cardinali sine galero diximus: recipitur ad osculū pedis, manus, & oris a Pōtifice. & ab oibus Cardinalibus ad osculum pacis, & tandē ponitur ad sedēdū in ordine suo. secūdū ꝓnūciationē de ipso factam, si est nouus. siue in loco antiquo, si est legatus. & nō ducitur ad altare neq; aliquid cātatur, sed finito cōsistorio deducitur domum suā ab omnibus, uisitat & uisitatur. ut de aliis dictū est superius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De nouo Cardinali,uel Legato redeunte uacante sede. Cap.

Si uero nouus Cardinalis,uel Legatus redierit ad curiam sede uacante nullus Cardinalis uadit sibi obuiam.quia tunc collegium tenet quodam modo locum Pontificis,sed cum suis priuatis amicis se recipit domũ habitationis suæ sine aliis cerimoniis.

SECTIO NONA.

DE LOCO ET ORDINE CONSISTORII Cap.I.

Q Via publicum consistorium frequenter nominauimus:& in posterum nominatori sumus: operę precium uidetur ordinẽ & modum ipsius consistorii explicare.In palatio Apostolico apud Sanctum Petrum tres aulę sunt põtificales:quas in cõclaui contineri superius diximus.prima omnium maxima pro consistorio publico ornari solet:qñ Reges, aut Regii Legati sunt excipiẽdi. canonizationũ etiã causæ in ea parantur,in tertia aula excipiũtur legationes aliorum principum,& rerum publicarum:cum ad uenerandum summũ Pontificem ueniunt,publicantur noui Cardinales.excipiuntur Legati Apostolici qñ reuertũur ex suis legatiõibus.excipiunt Cardinales noui uenientes ad Romanã curiã,& agitãtur causæ q̃ publicũ consistoriũ requirunt.In capite aulę erigitur solium põtificale: ad quod tribus amplis gradibus ascenditur,forma solii erit ferme quadrata:latitudinis in sũmo plano palmorum duodecim uel circa, in medio sedes erit parieti hærens cũ magno & paruo scabello,planum totũ cũ magno scabello coopertũ erit panno coccineo,sedes uero aureo erit ornata panno & pariete:& supra caput pendebit aureus pãnus,a dextra infra soliũ per uiginti palmos uel circa sedilia Eporum Cardinalium,& p̃sbyterorũ erunt remota a pariete p duos palmos,habebunt reclinatorium,siue postergale altum usq; ad spatulas & gradũ altitudinis sex aut octo digitorũ: super quẽ pedes teneant,primũ sedile erit longitudinis trium cannarũ uel circa secundum mensurã Romanę curiæ:huic cõiunctum erit secundum sedile duarũ cannarum longitudinis in transuersum aulę:ita ut ibi sedentes in faciem Põtificis respiciant.a sinistra Pontificis erit sedile Diaconorũ Cardinalium e regione Eporum Cardinalium,inter quod & sedile:quod in trãsuersum porrigitur erit spaciũ decem palmorũ, aut duodecim, ut sit quodãmodo ostium ad ingressum consistorii,longitudo sedilis Diaconorũ erit duarũ cannarum cũ dimidia uel circa,hęc sedilia erunt pari formiter ornata aulęis,& tapetis,& eiusdẽ altitudinis,& latitudinis,ita ut in nullo differant gradus solii Põtificalis:& totum spacium quod sedilibus circũplectitur pannis uiridibus sternitur.

De habitu,& locis in publico consistorio. Cap.II.

Pontifex ad publicum consistorium ut ad capellam procedit paratus amictu,alba,cingulo,stola,pluuiali rubro,& mitra preciosis, cruce cum cardinalibus præcedente.sedet in sua sede Pontifex, cardinales facta ex more reuerentia omnes in suis sedibus sedent.diaconi non assistũt.postq̃ fecerint reuerentiã, Archiepiscopi,Episcopi,protonotarii,& omnes p̃lati sedent super tres gradus solii pontificalis.& cum eis in ultimo subdiaconi,auditores,clerici cameræ,& acoluthi omnes cũ suis cappis laneis. curiales togati sedent super terram inter sedilia cardinalium.cubicularii & secretarii cum caputiis ad collum in terra inter prelatos,& curiales togatos.Si nepotes Põtificis,aut aliqui magni principes adsunt.Vnus uel duo nõ tamen tales,quos sedere deceat in sedili Cardinalium,hi stant iuxta Pontificem hinc inde.oratores Regum, & principum,& magni nobiles stant ad dexterã Põtificis inter gradus solii & parietes,familiares Papę & nobiles stant a sinistra inter gradus, & parietes.Aduocati consistoriales stant retro uel post sedilia presbyterorum & Diaconorum Cardinalium.Procuratores Regum,Principum,Religionum simul cum procuratore fiscali stant post sedile Episcoporum Cardinalium inter murum & sedile.fiscalis tamen tenet primum locum.Spacium autem inter sedilia p̃sbyterorum,& Diaconorum Cardinalium seruientes armorum obseruant:tanq̃ ostium & aditum consistorii,& illac qui ingressuri sunt ad Pontificem:ingrediuntur.Magister sacri hospitii:quę dignitas hoc tempore est in nobili comitum domo illic stat ante seruientes armoruu in fine sedilis presbyterorum,& in capite sedilis Diaconorum stare debent clerici cerimoniarum:ut prẽsto sint ad exequendum:quę Pontifex mãdauerit,& ordinandum quę sunt agenda:Cum autem consistorium tenebitur p causis iudicialibus tantum,quod fieri consueuit a Pontificibus:interdum cũ ob alias causas non tenetur,aduocatus proponens stat post sedile presbyterorum Cardinalium contra Pontificis faciem:& causam suam exponit & in fine cedulã suę supplicationis inter sedentes in terram curiales proiicit.qui illam ad manus uicecancellarii transmittũt.Siquis est ex aliis aduocatis:qui contradicere uelit:& pro aduersario respõdere:finita altercatione Pontifex respondet per uerbum placet simpliciter:uel cum limitatione ut sibi uidetur. Et uicecancellarius manu propria signat supplicationẽ,secundum Pontificis responsum,& idem in libro quem penes se habet scribit.Nam quidam ex suis apud pedes suos sedens,librum & pugillares seruat.Expeditis autem causis surgunt omnes,& duo seniores Diaconi accedunt ad assistentiam Põtificis,qui reuertitur ad cameram eo ordine:quo uenerat.

De consistorio secreto. Cap.III.

Secretum consistorium celebratur in aula aliqua palatii Apostolici

Universidad de Deusto
Biblioteca

remotiori:hodie cameram Papagalli appellant.ſedes Pōtificalis parieti heret i medio:ſurgit a ſolo ſine thalamo,aut gradibus. ſcabellum habet magnū.ſup quod Pontifex tenet pedes,& aliud paruū per quod ad maius aſcenditur.Scabella pro pedibus Cardinalium ante Pontificem locantur in forma quadrata a dextra,& a fronte ſedent Epiſcopi,& preſbyteri ſuo ordine unus poſt alium.prior Epiſcoporum primus poſt Pontificem,deinde alii.a ſiniſtra uero prior Diaconorum primum iuxta Papam obtinet locum,alii deide ſequuntur ultimus preſbyterorum proximus eſt ultimo Diaconorum. Inter quos nemo Cardinalium ſedet.Pontificis ſedes aureo panno eſt ornata,ſcabella Cardinalium nuda ſunt: ſed picta rubeo colore cum armis Papę,locus inter ſedem Papę,& ſcabella Cardinalium tapetis ſterni conſueuit,ultimus Diaconorum tintinabulum,ſeu campanellam retinet:ut ſignum faciat cuſtodibus conſiſtorii.ſi Pontifex aut patres ab eis aliquid uelint.In angulis ante faciē Pontificis ſcabella duo hinc,& inde remouentur quoad omnes conuenerint: ut inde tanq̄ per oſtia intrent Cardinales ad ſedendum:cum omnes congregati ſunt: illa duo ſcabella reſtituūtur in locum ſuum.Pontifex ſi eſt pronūciaturus Cardinales,ſiue prelatos: cōſueuit exire paludatus,& mitratus:in aliis negociis cū ſuo rochetto,& paruo cappucio.q̄uis hodie raro niſi i principio Pontificatus exeat cum pluuiali,& mitra. alii omnes p̄ter Cardinales excluduntur cum tractare incipiunt conſiſtorialia: duo ſecreti cubicularii pro foribus conſiſtorii excubant cum ſuis cappuciis ſuper collum inuerſis:ut preſto ſint,ſi ſignum fiat.Pontifex negocia incumbentia in ſenatu proponit,deinde per ordinem ſententias rogat (uotum enim ſuum ſententias appellant)quiſq; ſurgens ſentētiam ſuam dicit,de inde Pontifex ſecundum maioris partis ſententiam decernit.

SECTIO DECIMA.

DE PROVISIONE ECCLESIARVM. Cap.I.

c VM autem prouiſiones Eccleſiarum Pōtificalium,ſiue monaſteriorum occurrunt:Pontifex cōmittit uiuæ uocis oraculo alicui ex Cardinalibus:ut de opportunis legitime ſe informent,& deinde in ſecreto conſiſtorio referat: Cardinalis cōmiſſarius Primo diligenter inquirit de eſſentia,qualitate,& regiōe Eccleſię uacantis:tum de ueritate,& modo uacationis,demum de qualitate,& ſufficientia prouidendi,ſeu confirmandi.Nam quædā prouincię hñt priuilegiū a ſede Aplica eligēdi ſibi p̄latos:cū illoꝝ Eccleſię,ſiue mōaſteria uacāt,& tūc ultra p̄dicta diligēter iquireē:an electio fuerit cānonica,& canonice fcā,puidēdus āt ab ipo Pōtifice nominaē ſiue motu,pprio,ſiue ad

petitionem principū,aut alioꝝ,& aliquādo plures nominantur,& de pluribus exquiritur.examinātur ſuper præmiſſis teſtes medio iuramento.recognoſcuntur publica documēta,& aliæ ſcripturæ,& cōficit̄ ꝓceſſus ordinarius:cum placuerit ſūmo Pōtifici:Cardinalis cōmiſſarius in ſecreto cōſiſtorio refert publice oia,quæ in proceſſu cōtinētur ſūmarie,& ſimpliciter,ac dilucide.proceſſum ipſum i ſcriptis perſcribam ſuū redactū ſecū habens.Pontifex relatione audita:exquirit primo uotū comiſſarii proponentis,deinde patrum ſententias,& ſi ſuę Sanctitati uidetur expedire, pronunciat in hanc formam remoto e capite Bireto dicens uidelicet.

Auctoritate omnipotētis Dei,& beatorū Apoſtoloꝝ Petri,& Pauli, ac noſtra ꝓuidemus Eccleſię Pientiñ.de perſona dilecti filii Auguſtini Patricii clerici Senēſis præficiētes eū illi Eccleſię in Epiſcopū,& paſtorem, curā,& adminiſtrationē illius Eccleſię in ſpūalibus,& tēporalibus eidē plenarie cōmittēdo.In noīe Patris:& Filii:& Spūs Sancti.Amē.Et ſic dicēs facit manu ſignū Sanctę Crucis. Si uero electio erit confirmāda: non dicit prouidemus:ſed electionem de perſona dilecti filii Alberti electi Argentiñ. ad Eccleſiam Argentinam canonice factam cōfirmamus, & approbamus preficientes eum illi Eccleſię in Epiſcopum &c.

Pronunciandi Abbatis forma. Cap.II.

Auctoritate &c.prouidemus Monaſterio Sancti Galgani ordinis Ciſtercienſis Senenſis diœceſ.de perſona electi filii.A.ciuſdē monaſterii monachi profeſſi in ſacerdotio,& legitima ætate conſtituti: preficientes eū illi Monaſterio in Abbatem,curam,regimē,& adminiſtrationem ipſius monaſterii in Spiritualibus,& temporalibus eidem plenarie cōmittēdo. In nomine Patris:& Filii:& Spiritus Sancti.Amen.

Interdum autem cum Eccleſia uacat in curia Romana:& perſona ꝓuidenda eſt familiaris,ſiue ualde nota Pontifici:Pontifex ſine aliquo proceſſu,ſiue cōmiſſione proponit perſonam,& de conſenſu fratrum pronūciat,& prouidet:ut ſuperius eſt dictum.

De habitu:& prima uiſitatione Prelatoꝝ,& iuramēto. Cap.III.

Pronūciatus in Ēpm mox accipit rochetum,& tōdet caput faciēs ſibi magnā coronā,& ut primū poterit indutus magna cappa,& ſociatis ab amicis equitat cū Galero nigro Ēpali:primū ad palatiū Apoſtolicū,& agit gratias ſūmo Pōtifici de ſua ꝓmotione,deide ad oēs Cardinales:quibus ēt agit gratias,qt̄ ꝓmotionē ſuā benigne iuuerint,& ſi ea gratioſe cōſenſerint.Et qū promotus intrat ad Pontificem,ſeu Cardinales:ſolent ēt admitti prelati,& nobiles curiales:qui eum deducunt: ut poſſint audire proponentem,& reſpondentem.ſolent promoti agere gratias pro dignitate ſibi cōmiſſa:merita ſua extenuando,& dignitatis auctoritatem amplificando,Eccleſiam ſibi cōmiſſam cōmendando,& ſe offerēdo. Pōtifex pro qualitate perſonę reſpondet allegando merita promoti uel interceſ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſorum eius, & monet: ut Eccleſię, ad quam promotus ē: honori, & utilitati totis uiribus incumbat. Cardinales plerumq; ſolent reſpondere: quod ipſis non ſunt agendę gratię: ſed ſummo Pōtifici, qui perſonam ſuam ad illam dignitatem promouere uoluit. ad alia uero reſpondent ſecundū merita: & ſecundum propoſita: laudando, monendo, & hortando: ut expedire iudicauerint. Promoti clerici ſeculares ſtatim: ut diximus utuntur rocheto: & capello ab extra panno nigro, ab intus ſerico uiridi coperto cum cordulis: & mappulis uiridibus. Promoti uero ex religione utuntur priori habitu ſine rocheto (niſi ſint canonici regulares, qui illo utuntur in ſua religione). & utūtur galero ab extra: & ab intus nigri coloris, ſicut protonotarii: & Abbates preſentes ante expeditionem literarū Apoſtolicarum preſtant iuramentum fidelitatis ſummo Pontifici in manibus prioris Diaconorum Cardinalium genuflexi in forma: quam clericus cerimoniarum exhibet: qui de iuramento eſt rogatus, & facit inde inſtrumentum, & refert in Cancellaria, qualiter talis prelatus iurauit, neq; in Cancellaria expediuntur literę ſine tali relatione: & male, & cum graui preiudicio Apoſtolicę ſedis: & ideo prouidendum. Ad abſentes mittitur forma iuramenti cum aliis literis.

Qui appellantur electi. Cap. IIII.

Promoti ad Eccleſias: ſiue monaſteria ante ſuam conſecrationem: ſiue benedictionem: quam infra tres menſes ſumere debent: non appellantur Epiſcopi: ſiue Abbates: ſed electi. & q̄uis utantur Epiſcopali: ſiue abbatiali habitu: non tamen poſſunt uti paramentis: & mitris ſine ſpeciali indulto Pontificis. Conſueuerunt tamen Pontifices in curia committere miniſtris cerimoniarum: ut prelatis huiuſmodi concedant, quod poſſint in capella Sanctiſſimi Domini noſtri cum aliis pluuiali: & mitra uti i publicis actibus.

De pallio: & quomodo traditur. Cap. V.

Promoti ad metropoliticas: ſeu parochiales Eccleſias etiam ſi ſint cōſecrati Epiſcopi: appellantur Archiepiſcopi. Neq; Patriarchę niſi primum acceperint pallium de corpore beati Petri ſumptum: ſed electi ad illas Eccleſias, & tranſlati de una Eccleſia metropolitana ad aliam non poſſunt uti pallio: quod acceperant in prima ſua Eccleſia, & minus pallio prędeceſſoris defuncti: ſeu tranſlati: ſed oportet, quod de nouo petatur pallium, & obtineatur, & interim non poſſunt neq; conſecrare, ſynodum celebrare, & alia pleraq; Pontificalia exercere. Debent autem petere pallium per ſe: uel procuratorem intra tempus ſex menſiū. Sunt & quidā Epiſcopi, qui ex indulto Apoſtolico pallio utuntur: ut Luceñ. i Thuſcia, Papieñ. in Lōbardia. Bambergeñ. i Germania. Et ſi qui alii: quo uti debēt infra ſuas Eccleſias diebus: & modo in priuilegiis a ſede Apoſtolica illis conceſſis. Cura conficiendorum: & cōſeruādorum palliorū ad ſubdia

conos Apoſtolicos pertinet: qui ex lana munda: & alba illa hoc pacto cōficiūt. Sanctimoniales monaſterii Sancte Agnetis: uel religioſi: qui ſunt i illa Eccleſia: offerūt quotannis Agnos duos albos ſuper altare illius Eccleſię in die feſtiuitatis Sanctę Agnetis dum in miſſa ſolēni cātat Agnus Dei, qui agni recipiuntur a duobus canonicis Eccleſię Lateranēſis, & ab eis poſtea cōſignant ſubdiaconis Apoſtolicis: qui Agnos ipſos in paſcua mittunt, quoad ueniat tempus tōdendi ipſos agnos opportunum. ex his agnis lana tondetur, quę mixta cum alia lana alba, & pariter mūda reducitur in filum: ex quo pallia hmōi cōtexuntur Latitudine digitorū trium redacta in orbem ita: ut humeros preſulum ambiāt, a pectore: & renibus particulam pendentem habet pallium longitudinis palmi: & ſemis: & in eius extremitatibus laminas plumbeas tenues ad parē latitudinem i fine orbiculatas, nigro ſerico tectas, inſutas ſupra pēdentes particulas ante, & poſt, & ſuper humeros utroſq;. ſic confecta pallia per ſubdiaconos portant ad baſilicam Principis Apoſtolorum, & per canonicos baſilicę ponuntur ſuper corpora Petri, & Pauli Apoſtolorum ſub altari maiore: ubi factis ex more uigiliis illa per noctem dimittunt, deinde reſtituunt ſubdiaconis: qui in loco honeſto ea cōſeruāt. Vſus autem pallii huiuſmodi inquātum potuimus explorare antiquiſſimus eſt, & a Lino Pōtifice Petri Apoſtoli imediato ſucceſſore habuit originem, ita enim ſcriptū legimus a Maximo Epo i Homilia de ueſte ſacerdotali. In lege gratię antiquum ē illud noſtrum ephoth (id eſt pallium) quod noſtri Patriarchę arbitrantur a Lino poſt Petrum ſecundo Romano Pōtifice inſtitutum: & in ſingulare poteſtatis priuilegiū noſtris Deo plenis preſulibus datū. Et Euſebius ceſarienſis in ſermone de Epiphania ſcribit Nihil antiquius ueſte illa ſacerdotali preſulis noſtri, quę illi ueſti de ueteri teſtamento ſucceſſit byſſo, auroq; contextę: qua in ſignum pleniſſimę poteſtatis primus Linus amictus eſt: cui & typum dedit, & nomen: ut a ueteribus accepimus ſcriptoribus, quam appellauit & pallium. Cum autem aliquis prelatus indiget pallio: illud primo per quempiam ex aduocatis conſiſtorialibus procuratorem ab eo ad hoc ſpecialiter conſtitutum a ſummo Pontifice in conſiſtorio inſtanter, inſtantius: & inſtantiſſime petitur. Pontifex excluſo aduocato exquirit patrum ſententias: an dandum ſit pallium, deinde cōmittit Priori Diaconorum: ut pallium prelato: uel eius procuratori aſſignet, expediuntur ſuper ea re literę Apoſtolicę in forma conſueta, & prior Diaconorum Cardinalium imponit locum: & diem. ubi: & in quo pallium conſignare debeat. Id plerumq; fieri ſolet in domo ipſius Cardinalis in ſua capella: iterdū autē in Eccleſia Sancti Petri: & ſuper maius altare, & ualde cōdecēter maxime pro maximis Eccleſiis, & ultramōtanis, & ita uidi ſeruari a Reuerēdiſſimo Dño Cardinali Seneñ. priore Diaconorū. Statuta die p̄latus, ſi ē preſens, uel eius procurator i abſentia cū ſpāli mā

Universidad de Deusto
Biblioteca

dato uenit ad locum ordinatum. adsunt Dñs Prior Diaconorum Cardinalium, & subdiaconus Apostolicus cum ipso pallio: qui pallium explicat super medium altaris. prelatus, si est presens, īdutus super rochetum: siue superpellicium planeta genuflexus in gradu altaris ante priorē Diaconorum stantem in cornu dextro altaris: ubi legitur Euangelium: petit sibi dari: & cōsignari pallium his uerbis. Ego. N. electus Ecclesię. N. instāter, īstātius, & instātissime peto mihi tradi: & assignari pallium de corpore beati Petri sumptum: in quo est plenitudo Pōtificalis officii. Tunc dñs prior Diaconorum accipiens pallium de altari imponit illud super humero prelati genuflexi dicens. Ad honorem omnipotentis Dei: & beatę Marię semper uirginis, atq; beatorum Apostolorum Petri, & Pauli: nec nō Ecclesię. N. tibi cōmissę: tradimus tibi pallium de corpore beati Petri sumptum: in quo est plenitudo Pontificalis officii cum Patriarchalis: uel Archiepiscopalis nominis appellatione: ut utaris eo infra Ecclesiam tuā certis diebus: qui exprimuntur in priuilegiis ab Apostolica sede cōcessis In nomine Patris: & Filii: & Spiritus Sancti. Amē. Et illud cum subdiacono aptat: nō tamē infigit spinulas, & recipit illum ad osculū pacis: Demum clericus cerimoniarum extrahit illi pallium, & aduocatis testibus rogat se de illo actu. plicat pallium, & illud portat ad dictum prelatum: uel illud reseruat in loco sacro quoad prelatus recedat, & tūc dat illi pallium cum publico instrumēto. Vidi etiam cum essem magister cerimoniarum. Sixtum Papam quartum manibus propriis dedisse palliū Patriarchę Constātinopolitano Domino Hieronymo Lando Veneto: tunc Archiepiscopo Cretesi: quod tamē (ut arbitror) nō puto multū cōdecens esse, cum traditio pallii proprie ad Diaconum spectet: & ipsi Romano Pōtifici in sua coronatione: & cōsecratione nemo imponat palliū nisi prior Diaconorum. Si autem pallium tradendum sit procuratori in absentia prelati: procurator indutus superpellicio genuflectat: ut de prelato diximus: & petit pallium, & iurat in hanc formam. Ego. N. procurator: & procuratorio nomine: & pro parte reuerendi in Christo Patris: & Dñi dñi. N. electi Ecclesię. N. instanter, instantius, & instantissime peto mihi tradi, & assignari pallium de corpore beati Petri sumptum: in quo est plenitudo Pontificalis officii, & promitto illud reuerenter portare eidem Reuerēdo Patri Dño. N. nec pernoctabo in aliquo loco nisi una nocte tātum, nisi prepeditus fuero legitime, & tunc in cathedrali ipsius, & si nō fuerit cathedralis, in collegiata: & si nō fuerit collegiata, in parochiali Ecclesia remittam, & honorifice reponam, sic me Deus adiuuet, & hęc Sancta Dei Euangelia. Diaconus autem Cardinalis accipiēs pallium de altari imponit illud super humeros procuratoris dicēs. Ad honorem omnipotentis Dei, & beatorum Apostolorum Petri & Pauli: & Dñi nostri Papę: ac Sanctę Romanę Ecclesię assigno tibi palliū de corpore beati Petri sumptum: in quo est plenitudo officii cum Archiepiscopalis nominis appellatione: nomen & pro parte Reuerendi in Christo patris domini. N. & Ecclesię. N. ad quam electus est ut eo utatur infra ecclesiā suam certis diebus: qui exprimūtur in priuilegiis ab Aplica sede concessis. Et in fine procurator osculatur illi manum, & rogat clericum cerimoniarū, & petit instrumentum. clericus extrahit illi pallium: plicat, & reportat & conseruat in loco sacro quousq; procurator sit discessurus, & tunc dat illi pallium & instrumentum in publica forma.

Qui pallium sunt accepturi, postq̄ fuit petitum in consistorio & concessum: componunt primum cum subdiaconis. nam illi ut diximus tenēt pallia. Qui accipiunt secundū ualorem, & taxam Ecclesię aliquādo plus: aliquando minus pro cētenario. Et quia uidi uarios usus, & nihil firmi statutum legi: de quota nihil dicam, clerici cerimoniarum & ipsi ratiōe officii sui & instrumenti mercedem suam exigunt etiam ad proportionem taxę & ualoris Ecclesiarum: non tamen tantum, quantum subdiaconi. Solent etiam: qui pallium accipiunt Diacono Cardinali duo bireta, & totidem suis camerariis dona dare. antiquitus dabant: ut legi: uinum album, & species. portabant etiam duas faculas cereas quæ ardeant super altare, dum pallium traditur: & sericum ad induēdum pallium: cum quo illud ad Ecclesiam suam deferunt.

SECTIO VNDECIMA.

DE PVBLICATIONIBVS SOLENNIBVS.

DE PVBLICATIONE PACIS. Cap. I.

IN publicatione pacis lectis capitulis Pontifex surgit sine mitra. incipit. Te Deū laudamus, & cātores prosequūtur, & in fine chorus cantat Antiphonā. Da pacē Dñe in diebus nīs quia nō est alius qui pugnet pro nobis nisi tu Deus noster: & Pōtifex dicit hos uersiculos choro rīdēte. Fiat pax in uirtute tua. ℟. Et abundantia in turribus tuis. uers. Nō nobis Dñe non nobis. ℟. Sed nomini tuo da gloriam. uers. Domine exaudi orationem meam. ℟. Et clamor meus ad te ueniat. uers. Dñs uobiscum. ℟. Et cum spū tuo. Oremus.

Deus a quo sancta desideria, recta consilia, iusta sunt opera, da seruis tuis illam quam mundus dare non potest pacem, ut & corda nostra mandatis tuis dedita, & hostium sublata formidine, tēpora sint tua protectione trāquilla per Christum Dīm nostrum. Amen.

In publicatione federis iniri contra hostes Ecclesię aut infideles. Lectis capitulis Pontifex surgat & incipiat. Te Deum laudamus sine

Universidad de Deusto
Biblioteca

mitra.chorus prosequitur hymnum usq; ad finem.Pontifex pronunciat Pater noster.Et deinde.Et ne nos iducas in tẽtationem.℟.Sed libera nos a malo amen.uers.Christus uincit.Cristus regnat.Christus imperat.℟.In ęternum:& in seculum seculi.uers.Respice Domine in faciem Christi tui. ℟.Exaudi preces Ecclesiæ sanctæ tuæ.uers. Miserere nostri miserere nostri. Respon.Respice nos & ostende nobis lucem miserationum tuarum. .uers.Adiuua nos Deus salutaris noster.respõ.Et propter gloriam nominis tui libera nos.uers.Propicius esto peccatis nostris propter nomen tuum.℟.Ne forte dicant in gentibus ubi est Deus eorum? uers. Saluos fac nos domine Deus noster.℟.Vt liberati de tribulatione confiteamur nomini sancto tuo.uers.Concede Domine populo tuo ut sit ei cor unum:& Anima una.℟.In obseruatione mandatorum tuorum.uers.Alleua manus tuas super gentes alienas.℟.Vt uideant potentiam tuam & agnoscãt te. uers.Innoua signa & immuta miracula.℟.Glorifica manum et brachium sanctum tuum.uers.Hostium nostrorum elide superbiam.℟. Et eorum cõ tumaciam dexteræ tuę uirtute prosterne.uers.Vltio sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est.℟.Intrent in conspectu tuo & gemitus compeditorum.uers. Effunde iram tuam in gentes:quæ te non nouerunt.℟.Et in regna:quæ nomen tuum non inuocauerunt uers. Ecce inimici tui Domine sonuerunt.℟.Et qui oderunt te extulerunt caput.uers.Auerte a nobis Domine indignationem tuam. ℟.Et procul sit a nobis furor tuus.uers. Da mercedem Dñe sustinẽtibus te.℟. Vt prophetæ tui fideles iueniãtur.uers. Sanctus deus, Sanctus fortis, Sãctus immortalis.℟.Miserere nostri.uers. Mitte nobis auxilium de sancto.℟.Et de syon tuere nos.uers. Domine exaudi orationem meam.℟.Et clamor meus ad te ueniat.uers.Dominus uobiscum.℟.Et cum spiritu tuo. Oremus Omnipotens sempiterne Deus qui preciosissimo sanguine dilectissimi filii tui humanum genus redimere:ac per beatos Apostolos eius iacentem in tenebris mundum ad Euãgelii lucem erigere dignatus es quæsumus:ut aduersus impias Turcorum gentes cũctasq; barbaras natões uiuificæ Crucis inimicas fideles christianorum principes, ac populi ita potẽter arma accipiant, ut pro tui nominis gloria militantes, uirtutis tuæ brachio subleuati, ad ecclesiam tuam uirtutis signa reportẽt.Omnipotẽs sempiterne Deus, in cuius manu sunt omnes potestates, & omnium iura regnorũ:respice in auxilium Christianorum catholicorum:ut gentes paganorum, & hęreticorum, quæ in sua feritate confidunt dexteræ tuę potentia cõterantur. Per.C.D.N.Amen.

Si uero hostes sunt christiani dicantur istæ orationes. Oremus. Protector noster aspice Deus:& ab inimicorum nos defende periculis:ut omni perturbatione semota liberis tibi mẽtibus seruiamus.Deus refugium nostrum, & uirtus adesto prẽsens ecclesię tuæ precibus Auctor ipe pietatis, & præsta, ut ab omni exuamur bellorum nequitia, & in tuæ protectionis securitate lætemur.Per Christum Dominum nostrum.Amen.

In publicatione federis initi pro defensione Ecclesię, & conseruatione pacis.

Lectis de more capitulis surgit Pontifex sine mitra, & dicit. Te Deũ laudamus.Chorus prosequit:quo finito pronũciat Pontifex. Pater noster.&c.Et ne nos inducas in tẽtationẽ.℟.Sed libera nos a malo.uers.Saluos fac seruos tuos Dñe.℟.Deus meus sperantes in te.uers,Dissipa gẽtes: quę bella uolunt.℟.Vt liberẽtur dilecti tui.& confiteantur noi tuo. uers. Concede Dñe populo tuo :ut sit ei cor unũ,& anima una.℟.in obseruatione mandatorum tuorũ.uers. Mitte nobis Dñe auxiliũ de sancto. ℟. Et de syon tuere nos.uers.Dñe exaudi orationẽ meã.℟.Et clamor meus ad te ueniat.uers.Dñs uobiscum.℟.Et cum spiritu tuo.Oremus.Ecclesiæ tuę quę sumus Dñe preces placatus admitte,& destructis aduersitatibus & erroribus uniuersis secura tibi seruiat libertate.Per Christũ Dominũ nrm amẽ. Deus auctor pacis & amator charitatis, quem nosse:uiuere, cui seruire, regnare est, protege ab oibus impugnatiõibus :supplices tuos.ut qui i defẽsione tua confidimus nullius hostilitatis arma timeamus Per Christum Dominum nostrum.Amen.

SECTIO DVODECIMA

Ordo quomodo Papa equitat in pontificalibus Cap.I.

ROmanus Pontifex Romę:uel alibi morã trahens uelit de loco ad locum in solenni pompa(id est pontificalibus)equitare.hic ordo seruetur.Primi equitabũt Valisarii dominorũ Cardinalium cum familiis ipsorum dominorum Cardinaliũ, & aliorum prelatorum, mixim incedentibus.ut eis placuerit.Qui tamen lõgis uestibus utuntur.clerici Pontificẽ nõ præcedunt cum istis, sed sequũt. Tum p ordinẽ isti sequũtur, Tõsor, & Sartor Papæ cũ ualisiis rubris:i quibus sũt uestes Pontificis, familiares & Scutiferi Papæ, Nobiles & Barones minores cũ attinẽtibus Cardinalium, Scala Papæ pãno rubro coperta, quam Equus albus phaleratus portat.equũ aliquis ex parafrenariis Papæ freno ducit:scala ipsa lignea :quę gradus tres cõtinet, equo Põtificis apponit per quam equũ suũ ascendit si equitat, deinde reponitur super et ad locum suũ reducitur, post scalã equitãt Duodecim cursores Papæ, cũ duodecim Vexillis rubris, inde uexilliferi uiri Nobiles cũ uexillis ciuitatis, Papæ, Ecclesię, & sanctæ Crucis, ornati ut in coronatione Põtificis diximus.& ordine ibi declarato.Si plura erunt uexilla pro dignitate illorũ disponẽtur, digniora erunt ultima.Deinde equi duodeci albi phalerati, freno ducent sine sessoribus:tũ quatuor nobiles portãtes quatuor pileos ex cra

Universidad de Deusto
Biblioteca

mesino supra baculos quosdam ad mensuram triũ uel quatuor palmorũ. hi scutiferi honoris uocant̃. Inducũt post hos procuratores Regum, & Pricipũ, Procurator fiscalis, aduocati, & secretarii mixti: ut alias dictũ ẽ. & post cubicularii cũ caputiis supra collũ & circa pectus inuersis, secretarii & aduocati, cubicularii autẽ circa pectus trñ. hos sequũt̃ accoluthi, clerici camerę, & auditores Rotę cũ rochettis, & cappis. inde ꝓceres, & barones maiores, & oratores regũ, & pricipũ simul cũ cõseruatoribus urbis. inter oẽs Senator prẽcipuũ locũ habebit, cedetq; tantum Oratori Cęsaris, deinde si quis aderit magnus Princeps aut p̃fectus urbis: siue alius insignis: qui trñ non sedeat in scãno Cardinaliũ. subdiaconi Apostolici postea equitabũt cũ rochettis & cappis, & ille qui fert Crucẽ papalẽ pileũ in capite gestabit ab extra nigro panno abintus serico cum cordulis, & mappulis cærulei coloris. ante crucẽ duo magistri ostiarii cum suis uirgis sericeis. Immediate incedent post Crucẽ duodeci pedites clerici: uel laici, accensa funalia deferent, & iuxta eos equitabunt duo clerici capellæ, laternas duas argenteas p̃ferẽtes, in quibus cãdelę perpetuo lucẽt, ducit̃ post hos equus albus phaleratus mãsuetus, & pulcher cum tintinabulo ad collũ benesonãte: qui capsulã uehit cũ sacratissimo Christi corpore, supra qđ ciues nobiles portabũt baldachinũ, funalia cõdecẽter deferent̃ p clericos cũ superpelliciis. Sic tẽpore Pauli secũdi aliquãdo fieri uidimus. nã tũc beneficiati sancti Perti ea portarunt. Post sacramentũ sacri sta aplici palatii, cũ suo habitu & baculo in manu equitabit, & post eũ si quis adierit princeps: qui in scãno Cardinaliũ sedeat. Nã inter Sacramentũ & Papã: & quãdo sacramentũ non adest inter Crucẽ, & Papam nemo oio icedere debet nisi Cardinales: & qui cũ eis sedẽt. ꝓcedunt deinde Dñi Cardinales, diaconi, p̃sbyteri, Ep̃i, duo tantũ antiquiores Diaconi Põtifici semp assistunt, & ante eũ immediate incedũt: senior ferulã manu gestat ex officio: ut prior diaconorũ, & ad quẽ spectat ordinare processiones, & ita oẽs libri antiquũ cerimoniarũ cõtinent, & seruatũ uidi tẽpore Pii secũdi: cũ Prosper columẽ erat prior diaconorũ. & tẽpore Pauli, cũ Rodericus Boria, qui nũc est Ep̃s portuẽsis erat prior, camerarius autẽ si est Cardinalis, nõ debet portare ferulã, sed eius uice camerarius: quia nõ ut Cardinalis, sed ut camerarius portat ille: qui potest esse nõ Cardinalis secundũ obseruatões supioꝝ tpum. Nro trñ tpe & Latinus ursinus, & qui nũc cameriatũ tenet Raphael Seti Georgii Cardinales ferulã portare, & processionẽ ordinare cõsueuerũt. Cardinale Senẽsi priore diaconorũ id nõ mõ ad ęquo aio ferẽte, sed libentissime ꝑmittẽte. ꝓcedet deinde Pontifex cũ pluuiali, & mitra p̃ciosa: siue cũ regno id ẽ tiara triplici corona ornata uectus equo albo, siue sella sub baldachino: equũ freno ducẽt primũ maiores pricipes: deinde alii inferiores: sellã humeris etiã a pricipio pricipes & alii ut in ꝓcessione coronationis diximus portabunt: post põtificẽ cu-

bicularii duo secreti, & iter eos Decanus rotæ, q̃ seruit demitra cũ habitibus suis sequunt̃. inde duo medici cũ secretario Papę, si non est prẽlatus, consueuit intet hos equitare Elemosinarius Papæ. et aliquãdo cũ uidet p̃s surã circa Pontificẽ spargere pecunias. deinde seruiens armorũ firmatus oĩbus armis præter galeam equitat portans umbellã crocei, rubeiq; coloris: aliorũ autẽ seruiẽtiũ armorũ cũ suis argẽteis baculis pars equitat ante Crucẽ: alii uero discurrũt per pompã sursum & deorsũ: instantes, et curãtes. ut põpa suo ordine ꝓcedat. parafrenarii cũ suis martellis. cursores cũ uirgis, & bacculis argenteis coreaceis uẽto siue stuppa plenis turbã se mouẽtes: & custodes corpis cũ baculis ligneis Põtificẽ pedites circũstãt post umbellã sequũtur prẽlati cũ suis cappis amplis, & pileis. primũ Patriachę si qui assũt: tunc assistẽtes Papę Oratores: prẽlati: Archiep̃i: Ep̃i: protonotarii: Abbates: postremo curiales togati mixtim: ut placet pompam claudunt.

Ordo cum Papa equitat ad aliquam ecclesiam religionis gratia, siue ad alium locum: & non in pontificalibus. Cap. II.

Valisarii: & familiares Cardinaliũ: & prẽlatorũ: in breuibus ꝓcedunt, ualisarii Papæ Scutifer. Papæ, cum minoribus nobilibus: & attinẽtibus Cardinaliũ: aliqui equi albi phalerati sine sessoribus cũ magistro stabuli: post eos procuratores Regũ: & principũ: & fiscalis: duo forerii cũ puluinaribus aureis: & tapeto: ut super his genuflectat Pontifex in oratione: & hoc si uadit ad aliquã ecclesiã ad orãdum: aliter forerii nõ uadunt in ordine. Secretarii: & aduocati mixti. cubicularii: & oẽs cum suis capuciis sup humerũ sinistrum: acoluthi: clerici camerę cum oratoribus nõ p̃latis: & senatore. subdiaconi cũ Cruce, & magistris ostiariis: post crucẽ secundũ antiquũ & debitum morẽ ipse Põtifex debet procedere equo uel sella uectus si nõ habet stolã: & mitrã, & tunc habebit stolã supra rochetũ longã succinctã: & desup capuciũ ꝓpium rubri coloris secundũ debitum ordinẽ: q̃a supra rochetum semp Papa utit̃ colore rubro: p̃tẽq̃ a sabbato sctõ ad octauã paschę. hodie trñ quia factitauit Sixtus quartus: utit̃ plerunq; albo caputio cõtra maioꝝ normã: et deinde si ẽ frigus, uel tẽpus pluuiosum mãtum rubrũ aptum a parte anteriori: & pileũ in capite purpureũ cum aureo lymbo in extremitatibus. Deinde sequi debẽt Cardinales: Ep̃i: presbyteri: diaconi. Sed tẽpore Sixti & post crucẽ, q̃is icõgrue Cardinales p̃cedebãt diaconi: presbyteri: Ep̃i: Et duo ãtiquiores diacõi assistũt: custodes corporis armati ante crucem instructa acie incedunt: post Põtificẽ mox sequuntur duo secreti cubicularii cum secretario, si nõ est prẽlatus, & duo medici. Decanus rotę nõ adest: quia Põtifex nõ habet mitrã. Cardinales cũ sequunt̃: primo erũt Ep̃i tum p̃sbyteri: demum diaconi oẽs quia nõ assisttũ: põtifici cũ nõ habet mitrã. sequunt̃ deide assistẽn. p̃lati: oratores p̃lati: Archiep̃i: Ep̃i: ꝓtonotarii: abbates: & alii curiales togati mixti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quando Cardinales debent pręcedere Pontificem, & quando ſequi. Cap.III.

Sed conſiderãdum eſt utrũ in hac profectione condecentius Dñi Cardinales p̃cedant an ſequantur Pontificem. bonę memorię Dñs Frãciſcus Cardinalis mantuanus meo iudicio huius nouę conſuetudinis auctor dicere ſolebat: Cardinales ſemper debere p̃cedere Pontificem: qñ Pontifex habet ſtolam, ſed cũ uenia dictum ſit, hæc non eſt bona rõ, quia & ita ſemper uidi ſeruari a Pio ſecundo: cui p quatuor annos ad minus in ſuo Pontificatu deſeruiui: quem etiam per agros & nemora peragrantem cum ſtola ſemper conſpeximus. Et Paulus cum per urbem uehebatur etiam lectica clauſus nunq̃ erat ſine ſtola. & in matutinis certe maioris hebdomadæ Pontifex exit ad capellã cum ſtola & manto, & quia ſine mitra Cardinales ſequuntur: non aũt p̃cedunt. Ego aũt arbitror Cardinalẽ Mantuanũ: quia ut ſecundus Diaconus aſſiſtebat Pontifici: fauiſſe huic opinioni ne unq̃ abeſſet a latere Pontificis. Cęterũ ut in proceſſionibus qñ prælatus eſt indutus ſericis ueſtibus, canonici ſui pręcedũt, qñ aũt profanis, & quotidianis ſubſequunt̃, ita & Cardinales Pontificem mitratum p̃cedũt: ſine mitra ſequunt̃. Neq; unq̃ Pontifici ſine mitra exiſtenti fit a Cardinalibus reuerentia publica, & aſſiſtentia a Diaconis. De his tamẽ ſtatuet ſummus Pontifex, prout ſibi placebit. Nos ne antiquæ, & congruę cerimoniæ omnino pereant, hæc pauca diximus.

De itinerationę Papę quando ad alias urbes ſiue alia loca uult ſe tranſferre. Cap.IIII.

Pontifex cum ad alia loca uult tranſmigrare primũ re cum ſacro collegio cõicata, deleget aliquos ex Dñis cardialibus: qui itineris ſui ſint comites & ad minus tres: ex quibus duo ſint Diaconi. alius Eps̃ ſiue preſbyter, & ſi non adeſſent tot Diaconi poterit unus eſſe preſbyter pro illo Diacono. Alii cardinales pręire uel ſequi poterunt, uel remanere ſi breui Papa eſt rediturus, prout eis uidebitur. Sed honeſtum eſt qđ aliqui p̃cedant: ſi papa eſt ingreſſurus aliquam ciuitatem inſignẽ ne uideatur ita ſolus, & ut honorẽt ingreſſũ, p̃mittẽt cõmiſſarii qui curẽt hoſpitia p̃ põtifice & ſua familia, pro cardinalibus & aliis põtificẽ deducentibus. & iſti habebunt noĩa omniũ in uolumine ſiue in rotulo: ut ſciant pro quibus debeant p̃uidere. pontifex cũ ſuo caputio & ſtola ad collum mantello rubro, & galero ex cramaſino equitabit, ſiue portabitur in ſella. Et anteq̃ diſcedat e camera ſua dicet has oratiões. In uiam pacis ſalutis & p̃ſperitatis dirigat Dñs greſſus noſtros & angelus ſuus bonus cõmitetur nos ad dirigendos pedes noſtros in uiã pacis: ut cũ ſalute & gaudio eamus, & reuertamur ad propria. poſtea dicitur totus pſalmus. Benedictus Dñs Deus iſrahel, cum gloria patri, Et ſicut erat. poſtea reincipitur tota antiphona. In uiam pacis &c. Deinde ſequitur Kyrie eleiſon, Xp̃e eleiſon Kyrie eleiſon. pater noſter. Et ne nos inducas in tẽtationem, Sed libera nos a malo. uerſ. Eſto nobis Domie turris fortitudinis. ℟. A facie inimici. uerſ. Nihil proficiat inimicus in nobis. ℟. Et filius iniq̃tatis non apponat nocere nobis. uerſ. Vtinam dirigantur uię noſtrę. ℟. Ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas in uiam pacis. uerſ. Domine exaudi orationem meam. ℟. Et clamor meus ad te ueniat. uerſ. Dñs uobiſcum. ℟. Et cum ſpiritu tuo. Oremus.

Actiones noſtras quęſumus Dñe aſpirando præueni, & adiuuando proſequere: ut cũcta noſtra oratio, & operatio a te ſemper incipiat: & per te cepta finiatur. Omnipotẽs ſempiterne Deus dirige actus noſtros in beneplacito tuo: ut in nomine dilecti filii tui mereamur bonis operibus abũdare. Deus qui filios iſrahel per maris mediũ ſicco ueſtigio ire feciſti, quiq; tribus Magis iter ad teſtella duce monſtraſti: tribue nobis q̃s iter proſperum, tempuſq; tranquillum: ut Angelo ſancto tuo comite ad eum, quo pgimus locum: ac demum ad æternę felicitatis portum feliciter peruenire mereamur per Chriſtum Dominum noſtrum. Amen.

Deinde ingredietur iter ſuum. Ante Pontificem ſemper pręferetur Crux per ſubdiaconum Apoſtolicum, & poſt Crucem portabitur corpus Chriſti ſuper equum album cum campanella. ante equum pręibit clericus capellæ cum laterna cum lumine, & poſt ſacriſta cum ferula, Et iſti ſemper erunt inter Papam, & Crucem.

Ordo intrandi aliquam urbem in ſonrificalibus. Cap.V.

Cum autem Pontifex uoluerit intrare aliquam inſignem urbem: firmabit ſe in aliqua Eccleſia, uel domo extra portam ciuitatis, & ibi capiet pluuiale, & mitram, & interim omnia parabuntur: quæ portantur in pompa: quando Pontifex equitat in Pontificalibus. ſcilicet uexilla parua & magna: & cũ illis uexilla ciuitatis: in quam intrat, equi phalerati, pilei quatuor, equus cum ſcala, umbella & reliqua. baldachinum pro ſacramento, & pro Papa ciues inuenient. Erit etiam paratus clerus urbis illius cum crucibus, & reliquiis ſanctorum extra portam ciuitatis, & pueri etiam obuiabunt pedites cũ ramis oliuarum, uel aliarum arborum, & cum armis Papæ clamãtes. Viuat Papa. Põtifex cum ſua curia equitabit eo ordine: quo ſuperius diximus cum equitat in Pontificalibus, hoc addito qđ ſarcinæ Pontificis pręcedent omnes equos, Et clerus paratus cum ſua proceſſione ibit immediate ante Crucem Papæ. Si autem aliqui cardinales exeuntes de ciuitate obuiabunt Pontifici: poſtq̃ habuerit mitram & pluuiale, aduertat ille: qui ducit equum cum ſcalapapæ: & ſtatim præcedat. & deponat ſcalã ad dextrã ptẽ Papæ. Cardinales autem deſcendant ex equis ſuis remote, & accedant reuerentet ad papam: Et primo oſculentur ei pedem, & manum. deinde per ſcalam aſcendant: & oſculentur faciem. poſtea aſcẽ

Universidad de Deusto
Biblioteca

dant ſuos equos:& uadāt in ſuo ordine.Hoc ſeruatum legimus apud maiores noſtros.Et quia uidetur in ſe habere grauitatem & maieſtatem, q̄q̄ in uſu non uiderimus,placuit his addere. Cum Pontifex erit prope portam ciuitatis:prẹlatus illius accedet ad Pōtificem debitis reuerentiis, & offert illi Crucem oſculandam,quam Pontifex reuerenter cum mitra tamen oſculabitur . nō enim commode poterit ei abſtrahi & imponi mitra equeſtri ab equeſtribus.Si tamen placuerit & mitram deponere, non erit inconueniēs .Deinde prælatus incipiet Antiphonam . Ecce ſacerdos magnus &c̄,Et aliam,Dum eſſet ſummus Pōtifex.Et ibit cum clero ad locū ſuum ante Crucem in porta . Princeps ciuitatis etiam ſi eſſet Rex:ducet equum Pontificis freno,uel ſi Pontifex uehitur ſella ſubit ſellam cum ſuis proceribus dignioribus per aliquot paſſus.deinde iubente Pontifice alii ſuccedunt ei,& ille aſcendit equum & equitat in ſuo ordine. Si uero ciuitas non ſit ſub principe ſed libera:tunc ſummi magiſtratus ducunt equū freno:uel ſubeunt ſellam a principio,& mox mutantur:& alii nobiles ciues ſuccedunt.ſed poſt magiſtratus uadunt circa Pontificem pedites ,alii autem portant baldachinum ſupra Pontificem,alii ſupra ſacramentum. Cum Pontifex peruenerit ad portam Eccleſiæ principalis prẹlatus offert ei aſperſorium cum aqua benedicta,& Pontifex aſpergit ſeipſum & circūſtantes,Deinde imponit incenſum in thuribulo : & per prẹlatum incenſatur.Si autem pontifex deſcenderit ex equo anteq̄ intret Eccleſiā,& ſi Diaconi Cardinales erunt prope ipſum:antiquior de manu prælati accipiet aſperſorium :& porriget Pontifici,& miniſtrabit nauicellam cum Pontifex ponet incenſum.& clerus cantabit. Te Deum laudamus.Cum peruēctum fuerit ad altare genuflectet Pontifex ad orandum ante altare ſuper faldiſtorium quouſq; fuerit finitum. Te Deum laudamus. Et prẹlatus Eccleſię dicet ſuper eum uerſiculos & orationes:prout diximus in noſtro pōtificali in receptione pontificis.Quibus dictis pontifex ſurgit aſcēdit ad altare:& ſolenniter benedicit populo dicens.ſit nomen Domini benedictum &c.& mox unus de Diaconis pronunciat indulgentias prout pontifici placebit.Inde eodem ordine Pontifex deducitur ad ſuū hoſpitium & alii diuertunt ad ſua.In exitu autem ciuitatis:ſi Papa uoluerit proficiſci in habitu pontificali cum pluuiali & mitra:ſeruabitur idem ordo ut in introitu prẹterq̄ de proceſſione cleri ,de uexillis,de umbella,de baldachinis.quę non aderunt.Et pontifex extra portam intrabit aliquam Eccleſiam,& deponit mitram & pluuiale:& induet mātum rubrum & galerum ex crameſino,& procedet ut ſuperius dictum eſt itinerando cum ſuis tribus Cardinalibus.Q d̄ ſi Pontifex noluerit uti pontificalibus. tunc poterit equitare per ciuitatem ordine:quo diximus ſuperius cum equitat nō in pontificalibus ad aliquam eccleſiam religionis gratia:niſi quod ſacra

mentum corporis Chriſti ſemper aderit,& forerii cum puluinaribus nō aderunt.extra ciuitatem eum ſibi uidebitur dimittet Cardinales :& alios: qui honoris cauſa ſuam Sanctitatem deduxerint,& retinebit eos:qui ſecum ſunt profecturi.

Quid agendum:ſi cum Papa adeſſet unus Diaconus tantum cum uno Epiſcopo,uel preſbytero Cardinali. Cap. VI.

Et quia in huiuſmodi itinerationibus ſępe accidit:quod apud Pontifi cē ſunt pauci Cardinales,ſi hoc uel aliquo tempore accideret,quod in aliqua ſolēnitate dum Pontifex exit ad Eccleſiā in Pontificalibus non eſſet prẹſens niſi unus Diaconus,& unus Epūs tantum , Cardinalis Epiſcopus iret a dextris:& Diaconus a ſiniſtris Papę,& ſic ſederēt in aſſiſtētia Papę, Diaconus tamen ſemper imponeret:& extraheret mitram adiuuante Epiſcopo.Si uero adeſſet aliquis preſbyter Cardinalis cū uno Diacono: tūc Diaconus iret,& ſederet a dextris ſemper:& ſimiliter imponeret ,& extraheret mitram Pontifici.In incēſatione autem,& pace preſbyter Cardinalis(ſi adeſt)id faciet q̄uis ſit aſſiſtens:ſi non ſit alius preſbyter, ſi non aderit,faciet unus Epiſcopus Cardinalis .& ſi non aderit Epiſcopus:faciet Diaconus tam in miſſis q̄ in ueſperis,tam parato Pontifice in Pontificalibus q̄ non parato.Et ſi nullus aderit Cardinalis :dignior prẹlatus incēſabit:& dabit pacem Pontifici.

SECTIO TERTIADECIMA.

DE RECEPTIONE PRINCIPVM ET PRIMO DE RECEPTIONE IMPERATORIS VENIENTIS AD VRBEM PEREGRINATIONIS GRATIA. Cap. I.

FRIDERICVS Tertius Anno ſalutis ſexageſimo octauo ſupra Milleſimū quadrīgenteſimū Romam uenit religionis peregrinationis gratia : eumq; Paulus ſecundus Pontifex maximus ſummis honoribus excepit.Quæ igitur in ſuo aduētu mature,& prudēter ordinata ſūt,atq; ſeruata qm̄ oībus iterfui :ex officio hic ānotabo:& ut poſteri his uti(ſi uoluerint)facile poſſint adnectā.

Vt primū igit̄ Pōtifici nūciatū ē Cæſarē in Italiā aduētaſſe:Romam uia Flaminia petiturum,iuſſit prouinciarum Eccleſię Romanę pfectos : per quas iter facturus erat Cæſar:ut uenienti honoris cauſa obuiam irēt Pontificis nomine ad fines prouinciæ, illumq; cum omni ſuo comitatu publicis ſumptibus magnifice exciperent , & honores ei omnes impenderent,iuberentq; per ciuitates omnes , qua eſſet tranſiturus : clerum in porta obuiam exire cum crucibus , & deducere ad Eccleſiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

cū Antiphonis uersiculis,& orationibus:ut in Pontificali habetur.Dein de:ut Ecclesię agrum Cæsarem intrasse cognouit.Nobiles quosdā ex ordine equestri prēmisit, qui Cæsari obuiam eant, gratulantes Pontificis nomine prosperum eius aduentum,ei omnia Pontificis officia pollicentes.post hos sunt missi duo sacri palatii causarum auditores: qui Spoleti, & duo deinde Archiepiscopi cum duobus Episcopis ex assistentibus Papę:qui Marini Cæsari se exhibuerunt.designauit prēterea Pontifex duos Apostolicę sedis legatos:Guillelmū Epm Hostiensem Rothomagēn.& Franciscum Sancti Eustachii Diaconum Senēsem:Sanctę Romanæ Ecclesię Cardinales,datis mandatis:ut duorum dierum itinere Cæsari obuiam irent.Sed legati cum primum obuiam fiunt Imperatori,descēdunt ex equis cum ex propinquo eum manifeste uideant,& suę maiestati reuerētiam faciunt:siue descenderit:siue in equo manserit:consueuit tamē & ip se descendentibus legatis descendere.Die autem quo urbem intrauit:hoc ordine exceptus est.Primi obuiam iere ad tertium lapidem Vicecamerarius,prefectus,Senator,conseruatores,& cancellarii urbis:omnes cum habitu suæ dignitatis,& cum his capita Regionum, & alii magistratus urbani cum ciuibus nobilioribus.quos non multo interuallo ordines curię,& cancellarię officiales Duce Episcopo Vrbinate correctore, & abbreuiatore literarum Apostolicarum secuti sunt. Tertio loco prelati domestici Pontificis cum aulicis proceribus,& nobilibus multis ad secundum lapidem p̄cessere.facer deinde Cardinalinm senatus extra portam ad quingentos passus Cæsarem expectabit:cui aduenienti suo,& Pontificis nomine felicem aduentum gratulatus est:uerba faciente priore Episcoporum Cardinalium.Clerus urbis in ipsa porta cum crucibus,& reliquiis:ut Cæsarem exciperet:iussus erat.Hoc igitur ordie q̄is propter serum introitum omnino seruari non potuerit:urbē ingressus est.Primo p̄cedebāt mixtę Cardinaliū familię cū militibus Cæsaris, tum familiares Pontificis laici cum familiaribus Imperatoris,Inde nobiles:& barones tum cōseruatores cum officialibus urbis.Deinde oratores Principum,& regum nō prelati.postremo Senator,& prefectus urbis cum suis ornamē tis, armiger Cæsaris cum ense nudo inter illos,& Cæsarem solus equitabat.Sequebatur Cæsar sub baldachino medius inter duos seniores Epos Cardinales:cui in porta Vicarius Papę:qui clero urbis prēest:paratus in Pontificalibus:crucem ex osculandam porrigere debet. Et clerus cātat. Ecce mitto Angelū meū.Et clerus supplicabūdus p̄cedit īmediate ante p̄fectum:& Senatorē.Imperatorem sequuntur Cardinales per ordinē Epi p̄sbyteri:& Diacōi.officiales,& nobiliores ciues ducūt equū Cæsaris freno:& baldachinū portāt.post Cardinales sequebant p̄lati Cęsaris cū p̄latis oratoribus,& demū alii Archiep̄i,Ep̄i,ꝓtonotarii,Abbates,& alii curiales togati.Ex itinere duo p̄sbyteri: & duo diacōi cardinales diuertētes

ad Pontificem prēuenerunt:qui cū illis:& nōnullis aliis prelatis,atq; aulicis suis cum pluuiali,& mitra descēdit ad Ecclesiā Sācti Petri:ubi in capella maiori i sede sua eminēti sedēs Cæsarem expectabat.Cæsar ordine, quo diximus ad gradus Basilicę peruenit.ubi equo descēdēs a Cardinalibus,& aliis ad confessionem beati Petri deductus ē:ubi paratum erat faldistorium, super quod procumbens aliquantulum orauit.Interim Cardinales omnes ad Pontificem ascendentes in locis suis sederunt, & illi duo presbyteri:& Diaconi:qui prēuenerāt:Cæsarē apud faldistorium orantē expectātes illum finita oratione ad Pontificē deduxerunt, qui ut Pontificem uidit genu terram tangens illum ueneratus est,& accedens propius idem fecit. ascendens deinde ad solium:in terrā pronus Pontificis pedes osculatus est,deīde manum.Pōtifex benigne illum suscipiēs, atq; a terra eleuans ad osculum oris recepit,& assurgens eum modeste amplexatus ē, moxq; iussit eum sedere in sede pro eo honorifice præparata inter solium Pontificis,& sedilia Eporum Cardinalium.tum excepit prelatos, & proceres Cæsaris ad pedis osculū.deide a duobus Diaconis Cardinalibus deductus Cęsar ad altare maius:ibi super paratum sibi faldistorium diutius genuflexus orauit.Interim chorus cātauit Antiphonā. Elegit eum dñs: & excelsum fecit illum prę Regibus terrę. uers.Glorificauit illū in cōspectu regum.ꝛ.& non confundetur.surgēs deide Pontifex sine mitra dixit Pater noster.Et ne nos inducas in tentationem.ꝛ. sed libera nos a malo. uers.Deus iudiciū tuū Regi da.ꝛ.& iusticiā tuā filio regis. uers. Saluum fac Dñe seruum tuum Fridericum Imperatorē nostrū.ꝛ.Deus meus sperantem in te.uers.mitte ei Dñe auxilium de Sancto.ꝛ.& de syon tuere eū. uers.nihil proficiat inimicus in eo.ꝛ.& Filius iniquitatis nō apponat nocere ei.uers.fiat pax in uirtute tua.ꝛ.& abundantia in turribus tuis.uers. Domine exaudi orationem meam.ꝛ. & clamor meus ad te ueniat.uers. Dominus Vobiscum.ꝛ.& cum spiritu tuo. Oremus.

Deus qui beato Petro Apostolo tuo collatis clauibus regni cęlestis:animas ligandi,atq; soluendi Pontificium tradidisti.Intercessionis eius auxilio famulus hic tuus Fridericus Imperator noster a nexibus peccatorum suorum liberetur.

Prętende quęsumus famulo tuo.N.Imperatori nostro dextrā salutis auxilii:ut te toto corde ꝓquirat,& quę digne & humiliter postulat,assequi meretur.Omnipotēs sempiterne Deus christiani Imperii ꝓtector,& cōseruator da seruo tuo.N.Imperatori nostro uirtutis inuictę triūphū: ut ad nostrā,& Ecclesię tuę Sanctę,atq; fideliū omnium unitatē,& pacē subditas illi facias uniuersas barbaras nationes.per Christū Dñm nr̄m. Amē. Post hęc Pōtifex de solio descendit, & Cæsarē iterum amplexatus manu sinistra illum tenens pariter palatiū Apostolicum ascenderunt, qui i sacellum Sancti Nicolai ingressi aliquantulum consederunt,& familiariter

Universidad de Deusto
Biblioteca

confabulati sunt. Deinde Pontifex Cæsarem ad cubiculū illi paratum dimisit: iussitq; Cardinales complures illum deducere, ipse uero cum suis paliam sacelli portam ad cameram suam profectus est.

Dū Cæsar Romę fuit, sæpe noctu uno, uel altero famulo sociatus clā & indicto tpe ad Pontificis cubiculum accessit. cui Pontifex obuiam exiuit: cum primum id potuit rescire, & discedentem ipse deduxit usq; ad secūdam, & tertiam aulam: & aliqñ ipse Pontifex inexpectatus ad Cęsaris cubiculum cū paucis ueuit: illumq; quātum potuit honorauit cū summa tñ grauitate, & maiestate & in Eccl'ia, & in uia. In ecclesia orāte Pontifice super faldistorio sibi parato ante altare: ut fit: Imperator sup aliud faldistorium orabat a sinistris positum cooptum purpureo ornamento cum puluinari ēt purpureo, & paruo scabello uiridi ēt purpureo. sedes Cęsaris cū suo reclinatorio, siue postergali sita erat inter sedē Pontificis, & sedilia cardinalium in formam sedis Pōtificalis, sed nō tātæ altitudinis neq; : latitudinis cooperta erat panno sericeo uiridis coloris: & scabellum paruū habebat uiride, sup quod pedes tenebat Impator. altitudo ipsius sedis ita erat instituta in capella Ap'lica: ut non altior esset locus: ubi sederet Imperator: q̄ ubi Pontifex teneret pedes, et item scabellum Cęsaris ęquale erat sedibus Cardinalium. Cum incensabatur Pontifex per Cardinalē assistētem: mox incēsabatur Impator per primum ex p̄latis assistentibus pontifici. cum Pōtifex pacē accipiebat ab assistente Cardinali. primo dabat pacem Impatori, postea Diaconis assistentibus, Inter eundum semp manu sinistra illius dextrā tenebat: uolebatq; ut ęquali semp gradu incederet q̄uis modeste semp Cęsar reluctaretur. In discessu mandauit pontifex qđ' itidem ut in introitu honoraretur. sed ille summo mane cum paucis e suis consenso equo ante recessit, q̄ Cardinales consueuissent, pauci admodum eius festinationem sunt assecuti. Dōauit Pontifex Cæsarem pluribus muneribus. primum ueste aurea, & equo albo phalerato cum aliquibus iocalibus cū Reliquiis sanctorum admodum preciosis: quorum precium supra duum millium aureorum ferebatur.

De receptione Regis uenientis ad urbem. Cap. II.

Cum pontifici: nunciatū erit regē quēpiā Romā uētur, mādet rectori prouincię: qua ille erit primum trāsiturus: ut ueniēti Regi ad fines agri ecclesiæ obuiā uadat: illum pontificis noie benigne suscipiat, honoret, & per totā suā prouinciā deducat, alatq; cum oi sua familia publicis sumptibus. cum ciuitates & insignia oppida intrabit: occurat ei clerus cum sup plicatione, & baldachino cātātes hymnos: añas: uersiculos: & oīones ut in libro pōtificali habet': & mittat q̄ primum numerum equitum: qui sunt cum rege: & qualitatem comitum eius ad pontificē: mittantur deinde ad tres diętas duo p̄lati, qui occurrāt Regi pontificis noie: & deinde quatuor alii ad duas: demum per quindecim aut sexdecim milliaria mittantur

duo ex p̄sbyteris siue Diaconis Cardinalibus legati obuiam: qui regē ad urbem deducant. Ordinentur qui in toto itinere: dum erit i terris eccl'iæ: faciant expensas Regi. In die introitus uicecamerarius, siue gubernator urbis cum p̄fecto senatore, conseruatoribus, cācellariis, capitibus regionum & aliis officialibus & nobilibus ciuibus primi exibūt obuiam ad secundum aut tertium lapidē, Ad primū lapidē occurret Regi familia Pōtificis cum oībus ordinibus & officialibus curiæ. sacer senatus Cardinalium in porta obuiabit Regi, Et per priorem Ep̄orum Cardinalium fient uerba cōgratulatoria noīe Pontificis & collegii, & oēs Cardinales tangent manum Regi: & osculabuntur genam. deinde hoc ordine intrabūt urbem. primo præcedunt familię Dn̄orum Cardinalium, & curialiū mixtim, familia deinde Pontificis cum officialibus curiæ secularis. uidelicet scriptoribus Ap'licis abbreuiatoribus & hmōi. Et cum familia Regis: barones, nobiles, conseruatores, oratores, principum, & Regū nō prælati: p̄fectus urbis, & senator. Siquis princeps aut magnus nobilis erit cū Rege locetur inter oratores laicos, uel cum senatore aut p̄fecto pro dignitate sua. Nota tñ qđ' orator Imperatoris semper p̄cedit senatorem. Sequentur deinde seruientes armoꝝ cum suis baculis argenteis quoꝝ aliqui semper discurrent curantes: ut alii p̄cedant secundū datum ordinē. Deinde sacrum collegium Cardinalium Ep̄i, presbyteri, Diacōi. Rex uero erit medius inter duos seniores Diaconos in ultimo loco, post Regē erunt imediate duo aut tres cubicularii siue secretarii sui. Deinde oratores, prælati, Archiep̄i, Ep̄i, protonotarii, abbates. Et si quis p̄latus erit cum Rege erit inter p̄latos oratores, prelati ex familia Papæ in hmōi actibus: qñ collegium est presens non p̄ponuntur aliis: quia collegium est ibi tūc nomine suo & Pontificis. sed stabunt in loco sue promotionis. Clerus urbis cū uicario occurret Regi ad gradus basilicę Sancti Petri. & ibi Regi ex equo descendenti uicarius offeret Crucem osculādam: Et tunc p̄cedent cantātes Antiphonam. Ecce ego mitto angelum meum &c̄. Et alios hymnos. & sic deducetur ad altare maius ordine quo uenerat. ubi sup faldistorium sibi paratum orabit genuflexus. Interim chorus cantabit rn̄sorium. Posui adiutorium sup potētē & exaltaui electū de plebe mea. uers. Inueni David seruū meū. oleo sancto meo unxi eum. ℟. Et exaltaui &c̄. Itē aliud. Tua potētia, tuum regnum Dn̄e, tu es sup oēs gentes: da pacem Dn̄e in diebus nr̄is. uers. Creator oīum Deus terribilis & fortis: iustus, & mis'icors. ℟. Da pacē &c̄. Finito rn̄sorio. Rege adhuc prostrato p̄manente prior Cardinalium dicit uersus & oīones infrascriptas supra Regem stans in cornu dextro altaris: ubi dicit' Euāgelium. Pater nr̄. uers. Et ne nos inducas in tentationē. ℟. Sed libera nos a malo. uers. Deus iudiciū tuū Regi da. ℟. Et iusticiā tuā filio Regis. uers. Saluū fac Dn̄e. N. Regē. ℟. Deus meus sperātem in te. uers. Mitte ei auxilium de sancto. ℟. Et de Syon tuere eum. uers. nihil

pficiat inimicus in eo .℟. Et filius iniquitatis nō apponat nocere ei.uerſ. Dñe exaudi or̄onem meā.℟.Et clamor meus ad te ueniat.uerſ.Dñs uobiſcū.℟.Et cum ſpū tuo.Oremus.Deus:cui oīs poteſtas famulat̄: da huic famulo tuo.N.Regi proſperū ſuæ dignitatis effectū,in quo te ſemp timeat tibiq; iugiter placere cōtendat.Deus qui btō Petro ap̄lo tuo collatis cla uibus regni cęleſtis aīas ligādi:atq; ſoluēdi Pōtificiū tradidiſti cōcede,ut īterceſſiōis eius auxilio famulus hic tuus.N.Rex.a nexibus pc̄tōrū libere tur.Prætēde Dñe.N.Regi famulo tuo dexterā cœleſtis auxilii:ut te toto corde perquirat:& quæ digne & humiliter poſtulat,aſſequi mereat̄.Per Chriſtum.Dominum Noſtrum.Amen.

Surgat Rex ab oratione,& deducatur a Cardinalibus ad aliquem locum ſibi præparatum ad hoc,& ibi eum dimittant cum duobus ultimis preſbyteris & totidem ultimis Diaconis Cardinalibus,alii omnes aſcendant ad Pōtificem:qui paratus cum pluuiali,& mitra precioſis exit ad publicum cōſiſtorium in prima aula Regali ornatum.cum omnes ſederint: facta a Cardinalibus conſueta reuerentia duo antiquiores Diaconi ibūt ad Regē cum ſex, aut octo prælatis acceptis a ſolio Pontificis:& illi duo iuniores ibūt ad conſiſtoriū,& facta reuerētia Sanctiſſimo Dño nr̄o ſede bunt in loco ſuo.& mox deducetur Rex ad Pontificem a quatuor Cardinalibus in hunc modum. Primo pręcedent familiares Regis,tum quatuor ſeruientes armorum,& poſt eos miniſter cerimoniarum.Inde duo preſbyteri Cardinales,Deinde Rex medius inter duos antiquiores Diaconos,& poſt eū ſex aut octo prælati prędicti. Rex tertio genu flectet in cō ſpectu Pontificis,duo preſbyteri Cardinales pręcedentes facient reuerētiam Pontifici,& expectabunt ibi:ſtantes ante Pontificem. deinde aſcendet primus Diaconus,& poſt eum Rex: qui genuflexus oſculatur pedem Sanctiſſimi Dñi noſtri.Pōtifex porrigit ei manum:quam poſtq̄ fuerit oſculatus:leuet eum,& recipiat ad oſculū oris,Interim aſcēdet & alius Diaconus his peractis,& aliquibus uerbis gratulatoriis et grates agētibus pontificem & Regem dictis:deducitur Rex a Diaconis ad ſedendū poſt primū Ep̄m Cardinalem.Et ipſi reuertuntur ad ſedendū ad locum ſuum. Et tunc ſi pontifici placet proponunt̄ ab aduocatis aliquę cauſę:quibus finitis ſurgunt oēs,& Rex accedit ad Pontificē cū Cardinalibus,& eius familia oſculatur pedes Pontificis.Deinde Pōtifex cū oībus reuertit̄ ad cameram,& mittit aliquos Cardinales qui deducāt Regē ad camerā ſuā.

Et nota qd̄ ſecundū qd̄ legi in pluribus libris cerimoniarū Rex īpria die aduētus ſui nō debet ſeruire Pōtifici in aliquo actu,neq; in ferēda cauda,neq; in mēſa ſi ſecū prāderet:neq; in aliqua re.In aliis aūt diebus portabit caudā pluuialis,dabit aquā manibus,ſiue īmiſſa,ſiue in mēſa,& in cō uiuio portabit primū ferculū.& in collatiōe primū potū & hmōi.ſedebit aūt ubicūq; erit īpublico aut īſecręto cū cardialibus poſt primū cardialē

ſuper cuſſinum aureum,ſiue purpureum,& in loco ſuo incenſabitur,& capiet pacem per eundem:ut alii Cardinales.

Pontifex donabit Regem aliquibus mūeribus deuotis & preciofis,ueſte aurea,& equo phalerato,ſicut fecit Sixtus quartus Chriſtigeruo Regi Daciæ,& Ferdinando Regi Sicilię:qui Romam uenerūt tempore Iubilei anno Milleſimo quadringenteſimo Decimo tertio.

In diſceſſu ſociabitur Rex a Cardinalibus uſq; ad portam ciuitatis. SiRex ueniet ad urbem ob aliam cām:q̄ peregrinationis:poſſent ommitti omnia,q̄ fiunt in Eccleſia Sancti Petri.Et ſine ſupplicatione cleri deduceretur a Cardinalibus ad locum deſtinatum,& inde ad conſiſtorium publicum,ut dictum eſt. Si uero Pontifex non eſſet Romę,neq; in terris ſuis:quando Rex aliquis ad eum ueniet:tunc neq; per tot dietas mitteret ante eum,neq; faceret ei expenſas.in ingreſſu autem honoraretur,& reciperetur in conſiſtorio publico,ut ſuperius dictum eſt.

De receptione Reginę. Cap.III.

Si aliqua Regina ueniret Romam honoraretur:& in eius aduētu omnia ſeruarentur:quæ dicta ſunt de Rege in omnibus & per oīa.& in Eccleſia dicuntur quę inferius ponemus:ſed non recipietur a Pōtifice ad oſculum oris:ſed ad pedis,& manus.neq; poneretur ad ſedendum inter Cardinales,uerū ſalutato Pōtifice poſt oſculum pedis,& manus Papa ſurgeret,& rediret ad cameram ſuam:& illa dimitteretur cum aliquibus Cardinalibus ad locum ſibi paratum.Quod tamen ſeruatum non fuit in Regina Dacię tpe Sixti quarti,& Innocentii octaui.non enim recepta fuit in cōſiſtorio:ſed a collegio ſeducta ad domū ſuę habitatiōis. In Eccleſia fieret ei ſuggeſtus ornatus extra & prope capellā,ubi cū ſuis ancillis poſſet ſtare,& audire miſſam,& cum Diaconus Thuris ſuffitu excipit Cardinales: Reginā acoluthus unus eodē mō excipiat:ſimiliter,cū datur pax Cardinalibus: Subdiaconus qui ſeruit in miſſa portet pacē argēteam:ſiue auream oſculandā Reginę,Neq; illa ſeruit in aliquo Pontifici,nec debet eſſe aliquo modo in cōuiuio cū Pontifice. In porta igitur Eccl̄iæ ſancti Petri ſup gradus occurrit ei clerus cū ſupplicatiōe indicta,& p̄latus offert ei crucē oſculandā.Et chorus cantat rn̄ſoriū. Iſta eſt ſpecioſa inter filias Hieruſalē: Scut uidiſtis eam plenā charitate,& dilectiōe in cubilibus,& in hortis aromatū.uerſ.Iſta eſt ſpecioſa,q̄ aſcēdit de deſerto deliciis affluens.Sicut uidiſtis.&c̄.Gloria patri.&c̄.Sicut uidiſtis &c̄.Deinde cantando.Te Deū laudamus pueniunt ad altare maius:ubi Regina ſuper faldiſtorium orat.Interim pręlatus ſtans apud altare dicit ſuper eam uerſiculos,& orationem uidelicet. uerſ. Saluam fac ancillam tuam Domine.℟. Deus meus ſperantē in te.uer.Mitte ei auxiliū de ſancto.℟.Et de ſyon tuere eam.Verſ.Nihil proficiat inimicus in ea.Reſpon.Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.Verſ.Fiat pax in uirtute tua.Reſpō.Et abūdātia

Universidad de Deusto
Biblioteca

in turribus tuis.uerſ.Domineexaudi orationẽ meã.&.Et clamor meus ad te ueniat.uerſ.Dominus uobiſcum.&.Et cum ſpiritu tuo. Oremus.

Deus, cuius prouidentia in ſua diſpoſitione non fallitur: ineffabilẽ clementiam tuam ſupplices exoramus, ut ſic Heſterreginam Iſraeliticæ plebis cauſa ſalutis ad Regis Aſſueri thalamum, regniq; ſui conſortium trãſire feciſti. Ita hanc famulã tuam chriſtianæ plebis ſalutis gratia: ad gratiam tuam tranſire facias: ut tibi ſuper omnia iugiter placere deſideret, & te inſpirante: quæ tibi placita ſunt, toto corde perficiat, & dextera tuæ potentiæ illam ſemper hic & ubiq; circundet: Per Chriſtũ dñm nr̃m. Amẽ.

De receptione primogeniti Regis. Cap. IIII.

Primogenitus Regis, quia eſt hęres Regni, & futurus Rex, ſi ſuperſtes erit: honoratur eiſdem fere cerimoniis in ſuo aduentu: ſicut de Rege diximus: pauca mutabuntur. Non mittentur obuiam per tot dies p̃lati: neq; mittentur Legati Cardinales, ſed per unum, aut duos dies mittentur etiam aliqui Prelati, & collegium obuiabit in porta urbis, deſcendet ad palatium Apoſtolicum: & ducetur ſuo tẽpore a duobus Diaconis ad Pontificem ad publicum conſiſtorium, & poſt receptionem ad oſculum, ſedebit poſt primum preſbyterum Cardinalem: & non poſt primum Epiſcopum: ut ſit aliqua differentia inter patrem, & filium. Si ueniret Romã cauſa deuotionis poſſet recipi in eccleſia ſancti Petri ſicut de Rege diximus, ſed in orationibus nõ diceret .ſ. Rex. ſed ſimpliciter famulus tuus .N. oĩa alia ſeruentur, ut ſuperius dictum eſt de Rege. In capella ſedebit ut diximus. Thure excipietur, & accipiet Pacem ut Rex. In receſſu deducetur a collegio Cardinalium uſq; ad portam ciuitatis, & ſemper erit medius inter duos Seniores Diaconos Cardinales: ut in ultimo loco tam in ueniendo; quam in redeundo.

De receptione alicuius Principis electoris Imperii: ſiue alterius maximi Principis.

Principes electores Romani imperii digniores habentur aliis principibus præter Reges, ſicut Cardinales aliis prælatis ratione electionis, hii ſeptem numero ſunt: tres Archiepiſcopi, Colonienſis, Maguntinus, & Treuereñ. Tres Principes, comes Palatinus Rheni: Dux Saxonię: Marchio Brandeburgenſis: Septimus additus fuit Rex Bohemię: Colonienſis cancellariæ Imperiali præeſt per Italiam. Maguntinus qui ut decanus eſt electorum per Germaniam, Treuerenſis per Gallias, & ſingulis illorum ſua prouincia & diœceſi procedit ſecundum Caroli quarti ſanctionem. Palatinus: qui inter laicos primum locum obtinet: Archidapifer eſt Imperii, & ad eum pertinet deferre aureum pomum ante Cęſarem, Dux Saxõiæ Archimareſcallus eſt: & enſem nudũ ante Cæſarẽ p̃fert. Brãdeburgenſis camerarius Imperii cenſetur: & ante Cæſarem ſceptrum Imperiale portat. Et q̃uis ille comes, hic Marchio dicatur: ſunt tamẽ & Ducatus

catus titulo omnes inſigniti. Nam palatinus ex ducibus Bauarię primus habetur. Et Brandeburgeñ. Pomaramię & Stetinenſem ducatus obtinet. Sed comitatui & marchionatui fuit attributa eligendi poteſtas. Hæc uoluimus delibaſſe: quæ non facile alibi legas: ut omnes ſciant quantam auctoritatem nomen electoris imperii ibi uendicet: quos tã prelatos q̃ principes pari modo honorandos eſſe in eorum aduentu ad curiam cenſeo niſi in ſedendo: ut poſtea dicemus.

Princeps igitur maximus excipietur: ut agrum Eccleſię Romanę intrauerit omni humanitate & honore: ut diximus de Rege, ſed non tanto apparatu, neq; clerus ibit obuiam cum proceſſione. mittetur aliqui a Põtifice obuiam per unum, aut duos dies. In ĩtroitu eorum familię cardinalium ſigillatim unaquęq; per ſe extra portam per quingentos paſſus, uel circa exibunt obuiam principi: gratulabuntur felicẽ eius aduentum nomine heri ſui: & offerent domum & eius bona. Oratores principum, & ſenatus ulterius progredientur, familia Papę poſt alias familias ibit obuiã Principi. & demum duo Cardinales nomine Pontificis & collegii paulo extra portam principi occurrent, & poſt cõgratulationem capient cum medium: & ducent ad Pontificem in publicum cõſiſtorium hoc modo. p̃cedent familiæ Cardinalium & primum qui in breuibus ſunt: deinde familia principis cum ſuis ſarcinis, demum familiares Papæ laici cum nobilibus, poſtremo oratores non prelati, Princeps deinde medius inter dictos duos Cardinales, & ante eos ſeruientes armorum. poſt uero prælati oratores cum prelatis papę, deinde ſiquis prelatus erit cum principe honorabitur pro ſua dignitate, poſtea ſequentur alii prelati ordine ſuo cõſueto. deducetur princeps ad palatium, & expectabit in parua capella cũ ſua familia, illi duo Cardinales ibunt ad Põtificem: qui paratus ex more exibit ad publicum conſiſtorium paratum in aula ultima non in prima regia, & facta reuerentia a Cardinalibus proponetur aliqua cauſa ab aduocatis: & cum prima erit finita uel ante, ſi placebit Sãctiſſimo Domino noſtro, quatuor aut ſex prelati ex primis aſſiſtentibus diſcedent a pedibus Pontificis & ibunt ad deducendum principem ad conſiſtorium: qui ueniet medius inter duos primos iuniores. & facta reuerentia recipietur a Pontifice ad oſculum pedis, manus, & oris: deide poſt aliqua uerba quibus & gratias aget: & gratulabitur, ſurget, perq; clericum cerimoniarũ deducetur ad ſedendum inter duos ultimos Diaconos Cardinales, & proponetur aliqua cauſa, uel finietur propoſita. finito conſiſtorio ſurgent omnes, & princeps cum aliquibus Cardinalibus ibit ad Pontificem: & illo ſtãte, & cum Pontifice confabulante poterũt eius familiares oſculari pedes Papę. Poſtea Papa reuertetur ad cameram ſuam: & princeps ibit imediate poſt crucem inter duos iuniores cardinales, & ſic ſedebit in Eccleſia. & ibi quãdocunq; erit cum Reuerendiſſimis Cardinalibus. Et cum abſcedet a Papa.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& ibit ad locum ſibi aſſignatum: debet deduci ab illis duobus Cardinalibus: qui eum deduxerunt ad palatium.

De receptione principis non ita clari. Cap. VI.

Princeps aũt non elector Imperii, ſiue Dux non ita clarus magnus tñ iiſdem fere cerimoniis honorabit̃, ſed nõ ibunt obuiã ei Cardinales aliq; neq; ſedebit inter Cardinales: uerũ poſt oẽs Cardinales, & erit medius intrans inter duos primos p̃latos Pontificis, cętera ut ſupra. Et ſi eẽt Dux, aut princeps minoris fortũæ: qui nõ deberet ſedere in ſedibus Cardinaliũ nõ recipietur in cõſiſtorio publico, ſed mõ ſupra dicto deducetur ad ſuum hoſpitium.

De principe electore prælato. Cap. VII.

Princeps elector Archiep̃s uidelicet Magũtinus, Coloniẽſis, ſiue Treuerenſis q̃uis p̃cedant laicos electores, cũ ultra ſacram dignitatẽ ẽt ducatus titulo decorentur, tñ familiarius conſueuerũt a Põtifice tractari in ſedendo: ut audiui. Nam ex eis nemo meis tp̃ibus ad curiam uenit. Credo tñ qđ debeant recipi: ut alii principes electores. Et in ſedendo erit ille Archiep̃s elector poſt oẽs Cardinales in ſede Diaconorũ Cardinalium. Si tamẽ erit p̃ſens alius ſimilis princeps: quia tũc ipſe non cederet illi, poterunt, ſi erunt plures ſedere in eodem ſedili ſecundum ordinem ipſorum.

De receptione oratorum, ſiue Legatorũ Regum, & principũ, ſeu rerum publicarum. Cap. VIII

Pridie q̃ oratores ſunt ingreſſuri urbem, debent id ſignificare honeſto modo. Et ſi ipſi oratores ueniunt ad p̃ſtandam obedientiã ſummo Pontifici: ſiue ob aliquã rem magni momẽti & ſpectãtem ad bonum publicũ, tũc Pontificis noĩe debet intimari per curſores Cardinalibus & prelatis curiæ dies, & hora introitus illorũ oratorum, & per quam portam, & ut mittant familiam ad honorandum. Et nota qđ intimatio hmõi non conſueuit fieri niſi in caſibus prædictis. cum aũt oratores ob res priuatas ſuorum dñorum ueniunt, nõ mittuntur familiæ, ſed priuati amici mittunt.

Tempore Sixti cerimoniæ hmõi fuerũt multo laxiores, idq; ambitioni, & gratię datũ non improbandum ſi res ad priſtinam grauitatem reducerentur. Die igitur & hora p̃dicta familiæ Dñorũ Cardinalium ſeparatim exibũt obuiam oratoribus per medium miliare: uel circa extra urbem. Si ueniunt per portam Sancti Petri. familiæ non tranſeunt domum leproſorum, neq; ullo modo aſcendunt montem, & ſimiliter ſi per portam Sanctæ Marię de populo non tranſeunt ponte Æmilium. Aduenientibus oratoribus, ille cui cõmiſſum eſt a Cardinali accedit: & noĩe Dñi ſui gratulat̃ felicem aduentum oratorum, & dicit Dominum ſuum miſiſſe familiam ſuam ad honorandum illorum introitum propter reuerentiam, deuotionem, affectionẽ, ſiue beniuolentiam, ex dñi illius conditione cuius titulos diligenter ſeruare debet, quem habet erga dominum illorum, & polli-

cetur: atq; offert oẽm operam Dñi ſui, domum, familiã & omnia quę poteſt: qñcunq; operam requirent illorum, & habito ab illis reſponſo: recedũt ad partem, dant locum aliis, & uadunt ad loca ſua, & ſemper honorabiliores remanent cum oratoribus. familia Papę debet eis occurrere paulo extra portam, & facta ſalutatione aptantur per clericum cerimoniarũ in hunc modum, Primo procedunt familię curialium tam cardinalium q̃ aliorum: qui in breuibus ſunt, deinde farcinæ, & familia oratorum nouorũ bini & bini, poſt familiares Papę laici, & nobiles, ac barões: ſi qui ſũt: tum ſeruientes armorum cum ſuis baculis argenteis, Inde oratores: quorum primus erit medius inter duos primos prelatos Pontificis. Deinde ſi erunt plures oratores ponentur unus poſt alium medius inter unum prælatum Pontificis & unum ex oratoribus principum: qui ſunt in curia: ſiue ſint prelati ſiue laici, & prelatus Pontificis erit a dextris noui oratoris: & orator antiquus a ſiniſtris. Quando nõ erunt plures oratores noui ſequẽtur, unus prelatus palatii & unus orator, & qui ſuperhabundabunt ſiue p̃lati palatii: ſiue oratores: ibunt bini & bini. Q đ ſi oratores eſſent tot numero: ut & prelati Papę, & oratores antiqui nõ ſufficerent ad retinendos eos medios: ibunt poſt primum: qui erit iter duos: ut diximus: ex palatio: alii bini & bini: unus orator nouus & unus prelatus palatii, ſiue unus orator antiquus, & hoc alternatim. uidelicet poſt primũ erit unus orator antiquus: deinde unus prælatus palatii, & ſic deinceps uſq; ad ultimum. Sequentur deinde alii prelati ſuo ordine, & poſt eos Subdiaconi, auditores, clerici camerę, acoluthi, cubicularii, alii familiares Papę togati, demum alii curiales. Cum peruenerint ad portã hoſpitii nouorum oratorum, ipſi noui oratores firmabunt ſe ante portam in equis: & agent gratias prælatis & oratoribus: qui eos deduxerunt, & ſic remanebunt in porta reſpondentes facientibus reuerentiam cum capite derecto quouſq; prelati omnes tranſeant: & diſcedant. tunc intrabunt domum: & deſcendent ad quieſcendum. Neq; prius ibunt in publicum q̃ uiſitauerint ſummũ Pontificẽ. Die deinde ſtatuta parabitur conſiſtorium publicum in aula conuenienti oratoribus: ut alias diximus. & pridie ītimetur Cardinalibus. prelatis, & officialibus curię. hora conſueta Dñi Cardinales ueniũt ad palatium, & ſummus Põtifex paratus pluuiali, & mitra precioſis exit ad publicum cõſiſtorium. Interim oratores ipſi ueniunt ad palatium comitati ab amicis, & aliqui Cardinales amici ſolent mittere familias ſuas ad deducendum eos ad palatium. nam tales Cardinales prę ueniunt aliquantulum alios, & ſtatim mittunt familias. Et eſt aduertendum: qđ Papa non prius exeat ad conſiſtorium q̃ oratores intrauerint palatium, ne indecenter oporteat eũ expectare. Illi autem: ut deſcenderint, expectabunt ī capella minori, uel ſi conſiſtorium erit in aula regali: expectabunt in aliquo loco inferius ad hoc eis parato, cum Pontifex & alii ſederint: fit reuerentia a Cardinali-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus more ſolito, Deinde proponitur aliqua cauſa ab aduocatis. Tũc clericus cerimoniarum perquirat a referendario: qui habet curam ſignaturę: quot cauſę ſint proponendæ, & cum tempus uidebitur, aſſumat prælatos e numero aſſiſtentium Papę tot, quot ſufficiant pro numero oratorum, uidelicet: ſi erit unus uel duo oratores: non aſſumantur minus q̃ quatuor: & deducantur medii. Et ſi fuerit inter oratores aliquis prelatus: debet deferre cappam. Oratores ſi eſſent ſex, octo, uel plures oratores: tot aſſumantur prelati: & unus ultra ut primus orator ſit medius, alii unus orator & unus prelatus, qui prelati ibunt ſimul ad locum, ubi oratores expectant, & eos deducent ad conſiſtorium. cum apparuerint in conſpectum Pontificis: Tertio cum diſtantia genuflectunt: prout clericus cerimoniarum, qui eos præcedet, oſtendet, & tunc aduocatus tacebit: etiam ſi ſua propoſitio non eſſet finita. Oratores preeunte primo prelato ad Pontificem aſcendent, & recipientur ad oſculum pedis, manus, & oris. & genuflexi dicent ſecrete aliqua uerba, & preſentabunt Papę literas credentiales: uel publica documenta commiſſionis eorum, quas prius oſculabuntur, quam in manibus Pontificis tradant. Pontifex literas, & inſtrumenta dat ſecretario, & oratores per clericum cerimoniarum ducuntur retro ſcamnum preſbyterorum Cardinalium: quod eſt in conſpectu Pontificis, & ibi ſtant quouſq; ſit tempus exponendi. Aduocatus autem ſi non finierat, proſequitur cauſam ſuam, Et ea finita. Secretarius Pontificis ſurgit, & legit literas, & inſtrumenta ſtans ante Pontificem clare & diſtincte pronunciando, ita ut bene ab omnibus intelligatur. Quibus finitis: orator cui incumbit ſtans detecto capite: accepto ſigno incipit orationem ſuam, & alii eius collegę ſimul ſtantes capite detecto permanent: & illo ſe inclinante, uel genua flectente pariter ſe inclinant, & genuflectunt. Finita oratione Pontifex reſpondet ut ſibi uidebitur. procurator autem fiſcalis rogat omnes protonotarios, clericos camerę, & alios notarios publicos de obedientia preſtita, uel actu facto, & reſponſo Pontificis: & petit inſtrumentum & inſtrumenta. poſt reſpõſum ſurgunt omnes, & oratores interim ueniunt ad Dominum noſtrum ad circulum cum aliquibus Cardinalibus, & eorum familiares oſculantur pedes Pontificis: qui mox reuertitur ad cameram ſuam: ut uenerat. Oratores deducuntur ad hoſpitium ſuum a ſuis amicis particularibus: & non a familiis Cardinalium: quia illę debent comitari Dominos ſuos.

SECTIO QVARTADECIMA

DE CONCILIO GENERALI. Cap.I.

CRIPTVRI Cerimonias in ſacro generali Concilio ſeruandas Primum de loco concilii, & ſedium diſpoſitione diſſerendum putamus, Deinde de perſonis, & earum habitu. Tertio de ordine rerum gerendarum, & ultimo de ſacris precibus: & orationibus ad Deum.

Generale concilium: tunc canonicum & legitimum reputatur: cum a Romano canonico Pontifice indicitur, uel qđ ſchiſmatis ſæuientis procella catholica Eccleſia ſibiipſi indicit. Neq; concilium aliquod ſuſceptum legimus: quod Apoſtolica beati Petri ſedes non probauerit, illiq; : uel per ſuum antiſtitem Romanum Pontificem, uel per eius legatos non præfuerit.

De loco, & ſedibus concilii. Cap.II.

In dicto igitur concilio generali ornetur locus concilii, id eſt ubi publicę ſeſſiones habẽdę ſunt in Eccleſia cathedrali, ſiue alio capaci loco in hunc ferme modum.

Primum caueatur: ut nullus omnino aditus relinquatur ad ipſum locum preter unum tantum: qui ualuis: & firmis clauſuris obſerari poſſit. Si erit Eccleſia cathedralis relinquenda erit, dummodo ſit capax pars ſuperior apud altare maius pro miſſis ſolennibus celebrandis: & aſſeribus, aut alia materia ſeparanda a parte inferiori: in qua ſedes aptabuntur pro concilio. Igitur in capite loci ubi ſeſſiones celebrandę erunt: conſtruetur thalamus pro ſede Papę cum tribus gradibus debitę proportionis, latitudo ultimi plani erit decem palmorum, longitudo uero duodecim: in medio erit ſedes cum ſuo poſtergali, & cum ſcabellis magno & paruo, & omnia erunt ornata: ut fit in publico conſiſtorio. erunt etiam duo ſcabella hinc inde pro Diaconis aſſiſtentibus Papę. In iſta linea mille aliæ erunt ſedes: niſi forte Imperatoris, aut Regum: ſi quis iſtorum eſſet interfuturus concilio. Sedes Imperatoris parabitur iuxta ſedem Papæ: quę habebit duos gradus coniunctos gradibus Papę, ſed non tantę latitudinis aut longitudinis, erit ornata cum panno aureo poſt tergum, ſed non ſupra caput. habebit ſcabellum paruum ad pedes uiridi colore pictum. Et aduertendum qđ locus: ubi ſedet Imperator non fit altior loco, ubi tenet pedes Pontifex. Si uero reges adeſſent unus uel duo: parentur ſedes pro eis cum poſtergali uſq; ad ſpatulas, & ornentur ut ſcamna Cardinalium, habebunt tamen puluinaria ex crameſino, & ſcabellum uiride ſine gradibus, & ponentur hinc inde non ad lineam omnino ſedis Papę ſed aliquantulum tranſuerſę: ut poſſint reſpicere ad faciem Pontificis a dextris, deinde & a ſiniſtris intra gradus ſedis Papalis. Per longitudinem loci erũt ſcamna pro Cardinalibus, & prelatis cum poſtergali, & unico gradu: longitudinis octo cannarum: uel circa, ſed media pars a dextris pro Epiſcopis, & preſbyteris. & alia pars a ſiniſtris pro Diaconis Cardinalibus erit

Universidad de Deusto
Biblioteca

aliquantulo eminentior uidelicet quatuor:aut quinq; digitorum altitudine,pulchrioribus pannis ornata. Post scamna prædicta in transuersum ante faciem Pontificis ad lineam erigantur quatuor sedes patriarchales distinctæ,& separatæ suis postergalibus,& gradibus ad similitudinem scamnorum prędictorum,& collocentur paribus interuallis: ita ut quadraturam facientes lineam transuersalem impleant.& inter duas medias erit quasi ianua,& aditus ad sedes primę quadraturæ.Intra hanc primam quadraturam fiēt sedilia humiliora sine gradibus, & sine postergali per longitudinem cum transuersa usq; ad aditum:qui debet relinqui latitudine unius cannæ uel circa. post primam quadraturam fient & alia scamna post priora eiusdem fere altitudinis sine postergali tamen,quæ cōplectantur post etiam patriarcharum sedes:relicto spacio pro aditu ;& item:si locus erit capax:fiat alius ordo sedilium post secūdum,& tot quot loci amplitudo,& prælatorum numerus exigit: Erigatur etiam in dicto cōuentu altare aliquod cum Cruce,& sacra Eucharistia, siue reliquiis sanctorum in loco congruo: ubi possit Pontifex orare cum uenit ad concilium,& cum dicit preces pro synodo illuc faciem conuertere.

Si autem Papa non erit futurus in Concilio: poterunt scamna prędicta fieri apud altare maius sine sede Papali,Et præsidens concilii finita missa paratus sacris uestibus ac si esset celebraturus sedebit in faldistorio posito ante altare uertens renes ipsi altari.

Qui habent uocem deliberatiuam in conciliis. Cap.II.

In conciliis autem illis uenerandis ,ac sacrosanctis: quibus fides nostra,& recta uiuendi norma purgata,atq; firmata est,non legimus interuenisse statuendi causa nisi Episcopos & abbates, & hii tantum decretis se subscribebant.Episcopos appellamus etiam Episcoporum prīcipes. quoniam hęc est suprema in Ecclesia Dei potestas.inferioris autem gradus ecclesiasticos uiros,& principes seculares consulendi,ac instruendi gratia: non autem decernēdi intererant:qui(ut periti aiūt) consultiuam uocem habent in conciliis,non definitiuam seu deliberatiuam.Aderunt igitur in conciliis ad statuendum: Romanus Pontifex tanq̄ rector & moderator totius Ecclesię,pastor gregis dominici ,& omnium Episcoporum Episcopus.Sacer Cardinalium senatus,patriarchę,primates, Archiepiscopi,Episcopi,Abbates:quibus non immerito & ordinum religiosorum generales magistri additi sunt:deniq; omnes prælati:qui secundum formam iuramenti,quod præstant cum ad dignitates promouentur: ad synodum uenire tenetur,Alii autem ut diximus differendi, instruendi,consulendiue gratia poterunt interesse:non tamen in sessionibus publicis induti sacris uestibus sedebunt neq; sententiam dicent.

De diuersis officialibus concilii.

Aderunt ēt diuersi magistratus:& ministri concilii:quos tamen Pontifex sūmus(si prędens erit)cōstituet alios:qui negocia proponēda suggerant. Alios qui ueniētes ad conciliū in uolumine describāt.missorū,ac legatorū facultates examinent,& publica documēta rimētur.Alios qui loco cōcilii custodiāt.Gesta aūt cōcilii excipere:& in publicā formā redigere spectat ,pprie ad ,pnotarios Aplicos,clericos camerę,& secretarios Papę:qui tñ anteq̄ scripta sua publicēt:corrigēda illa exhibeant his: qui a Pōtifice,siue a cōcilio erunt deputati.Sedes aūt omnibus cōsignabunt clerici cerimoniarū.Si papa erit in cōciliis:& cū difficultas aliqua orietur, consulent super ea re summū Pontificē. Sin uero sūmus Pontifex abesset:constituerētur a cōcilio:qui sedibus cōsignandis prędint.

Ordo sedēdi in cōciliis. Cap.III.

Ordo aūt sedēdi in publicis sessionibus hic erit.Summus Pontifex in solio Pōtificali sedebit:cui a lateribus super scabellis sedebūt Diacōi duo assistētes,& prior p̄sbyteroꝝ in scabello ēt in loco eminēti:siue a dextris, siue a sinistris:prout in capella cū cappa celebrat:sed tūc:& quoties indiuinis ministrat,ut capellanus assistens erit indutus pluuiali,non planeta. Imperator,si aderit,sedebit in sede sua ad dexteram Pōtificis,& tunc Diaconi nō sedebunt apud sedem Papę:sed ante ipsam sedem hincinde super paruis scabellis:ut erat mos antiquis:& hoc ne Diaconus a dextris uidea tur sedere medius ītер Papā:& Imperatorē.Reges sedebunt in nominatis sedibus suis.Epi:& p̄sbyteri Cardinales in prima parte eminētiori scānorū a dextris,Diaconi Cardinales p̄ter illos duos ī prima parte a sinistris. Patriarchę quatuor Ecclesiarū Cōstātinopolitanus. Anthiochenus. Alexādrinus:& Hierosolimitanus sedebunt in quatuor illis sedibus singularibus contra faciem Pontificis. Et nota:qđ p̄dicti Patriarchę in missis, & aliis actibus siue sint parati,siue non:sedent ante assistentes Papę. Alii Patriarchę,primates,Archiep̄i,Ep̄i.Abbates parati sedebūt in scamnis post Cardinales hincide.primū tamē locū habebit uicecamerarius:si erit prelatus paratus.Et ita seruatum legimus ī cōcilio Pisano prędētе Alexādro quinto.& in Cōstantiensi prędente Ioanne uigesimotertio.Deide oratores regum:& principum:si erunt parati,inde reliqui prelati parati. Et impleta prima quadratura scamnorū:implebūtur reliquę post illā. postremi erūt Generales ordinū. Et aduerte:quod prelati omnes cuiuscūq; sint gradus secūdū Gregorii Papę decretum,sedebūt iter collegas suos secūdum ordinem:siue promotionem suam.Assistētes Papę parati sedebūt super gradus thalami Pōtificalis ad sinistram partem,protonotarii Apostolici:& clerici camerę ad dextrā.subdiaconi uero auditores rotę: & acoluthi ī parte anteriore ad pedes Papę.Sup planū sedebūt duo cubicularii secreti Papę,decanus auditorum:qui seruit de mitra,& secretarius Papę

Universidad de Deusto
Biblioteca

si nō est prelatus. Oratores autem laici, siue nō prælati sedēt itra primam quadraturam in sedibus illis humilioribus pro dominorum suorū digni tate: ita ut digniores sint propinquiores primis scamnis Papę. & si ade rit aliquis magnus priceps sedebit in scāno Diaconorum post oēs Diaco nos. si alias cōsueuit sedere in suo scāno. alii inferiores Dñi laici inter uel post oratores nō prelatos: secūdum eorum qualitatem. Cæteri uero sacer dotes: & clerici: qui aderūt: stabūt post scamna prelatorum: ut poterunt.

Ordo rerum gerēdarum in cōciliis. Cap. IIII.

Ordinem autem rerum agēdarum ex antiquis cōciliis propter eorum uetustatem colligere nō potuimus: nisi q̄tum ad sessiones pertinet: in qui bus discussa cōmuniter proponebātur, & per uerbū placet a patribus fir mabātur. Sed quoniam nouissimorū cōciliorū Cōstātiēsis: & basileēn. res geste diligentissime annotatę fuerūt, & in ordine satis inter se cōgruunt: modum in illis seruatum perstringemus. sed defuit in Basileēn congrega tione multitudinis in sanctos Episcopos reuer ia, & superabūdauit te meritas, atq; arrogātia: quādo nō pluris fieret sentētia optimi cuiusq; an tistitis q̄ minimi canonici, & id quod ad Epos spectat, diffinire: & sanci re unusquisq; sibi arrogaret. unde Ecclesiam Dei, quam imitari cōuenit, in diuturnam: & pernicioſam scissuram adduxit. Ordiné igitur profecto illius cōcilii: & procedēdi modum laudarem: si prelatis tantum: ut prisci uoluerūt: decernēdi: & d finiēdi potestatem permisissent. Sed abstine bunt (ut arbitror) postea horū exēplo ab huiusmodi nouitate, & bene or dinata idoneis ministris cōmittēt. Modum igitur hūc seruabāt: qui abse te Pontifice nō incompetēter fortasse seruari poterit: si prelatis: ut dixi mus: relinquetur tantum statuēdi facultas.

De Cōstātiensi: & Basileēn cōciliis. Cap. V.

Primum omnes ad cōcilium uenientes siue suo: siue alieno nomine per cursores prēordinatos describebātur. tum patres omnes per quatuor na tiones diuidebant. Italicam, Germanicam, Gallicanam, & Hispaniēsem. In Cōstantiensi tamen synodo: quia Hispani cum suo Benedicto decimo tertio diu in contumacia persistentes non affuerunt nisi in fine. Anglica na quartum locum obtinuit: quæ Basileę cum Gallicana est cōnumerata. Ex nationibus pari ex unaquaq; numero quatuor conuentus creabant: quas sacras deputationes uocitabāt: locis, uocabulis, & potestate discre tas. nāi prima fidei catholicę. secūda de pace populi Christiani. tertia de reformatiōe Ecclesię, & in postrema de aliis emergētibus negociis agita batur. Erāt cuiq; cōuētui separata tribūalia: & loca: i quibus cōueniret, p prii magistratus, Prędidēs qui cōcioné aduocaret, negotia, pponeret: & se cūdū maioris ptis sniias cōcluderet. Promotor: qui tāq̄ curator publicus i gereret negotia: istaretq; ut absoluerent. Scriba qui gesta decretaq; publi

cis documētis annotaret. Nūcius deide, siue apparitor: qui patres cōuoca ret, citaret, edicta, pponeret, & similia. Cōueniebāt hęc collegia ter i heb domadæ iisdem horis in propriis prętoriis: ubi re diuina peracta rebus gerendis operam dabant. Et quatuor deinde sacris deputationibus duo decim uirorum collegium eligebatur, terni ex unoquoq; conuentu: & na tione: uiri doctrina: & experientia clari: ad hos negocia omnia primum deferebantur: qui rebus mature digestis uel ea respuebant, uel si admittē da uidebantur: ad collegium, cui competerent, remittebāt: eratq; his po testas: cum aliquid graue instaret: cōuocare quatuor conuentus etiam ex tra ordinem. Cæterum, quæ a duodecim uirorum collegio ad quempiam ex quatuor conuentibus remittebantur: proponebantur per prędidētem illius conuentus, neq; licebat illa die de propositis decernere: nisi res ma nifeste celeritatem necessariā exigeret, quod maior deinde pars statuisset ad alios tres conuentus deferebatur. eorum opinio cum rationibus: & ar gumentationibus utriusq; partis. quod per tres conuentus approbatum erat: ad prędidentem concilii publicis documentis deferebatur. qui statu to die in generali congregatione de ea re referebat: neq; licebat prędiden tem de aliqua re agere cum patribus in generali cōuentu: nisi prius de ea deliberatum (siue ut aiebant) concluſum fuisset per quatuor: aut saltē per tres deputationes. Demum ubi quicpiam a patribus approbatum erat in generali congregatione: quæ octauo quoq; die frequentabatur: in for mam decreti redactum in publica sessione ritu solenni statuebatur.

De generali congregatione in conciliis.

Generalis congregatio differt a publica sessione. quod in illa res sta tuendę per quatuor deputatiōes discussę approbabant hoc modo. Vbi in sacris deputationibus aliquid decernendum censebatur: prędidens illa rum quisq; in suo cōuentu id firmabat his uerbis. In nomine Sanctę Tri nitatis Patris: & Filii: & Spiritus Sancti. Ego concludo in talem senten tiam. idem fiebat deinde in generali congregatione. ubi uero prędidēs cō cilii prędidentium deputationum uota cognouerat: concludebat nomi ne totius concilii. Oportebat tamen illum concludere secundum prędi dentium uota. his peractis cum res ita exigebat publica sessio indiceba tur. In omnibus tamē supradictis: si Papa erit prędens: ipse erit rector, mo derator, ac dispensator. & deputationes, collegia, magistratus, & rerum omnium ordinem pro suo arbitrio constituet. Quæ ideo recēsuimus: ut posteri hinc capere possint, quæ res publicę magis expedire uidebuntur.

De publica sessione: & sacris precibus.

Publicę sessiones his cerimoniis celebrari cōsueuerunt. Anteq̄ prima sessio celebretur, indicitur omnibus consiliariis triduanū ieiuniū, deide statuta die Pontifex cū omnibus prelatis: & aliis: qui interesse debent: ac

Universidad de Deusto
Biblioteca

clero cum sacra pompa: si placet, uenit ad locum concilii: ubi per ipsum Pontificem, uel alium prelatum cantatur missa de Sancto Spiritu: & fit Pontifici reuerentia per Cardinales, & omnes prelatos paratos. In aliis sessionibus non solet semper cantari missa solennis ante: sed Papa audita missa priuata uenit ad concilium cum pluuiali rubro: & mitra preciosa, & facta oratione ante altare ascendit ad sedem suam, & similiter omnes alii sedent in sedibus prenominatis, & fit ei reuerentia a Cardinalibus cum suis cappis laneis: si prius non est facta, deinde duo seniores Diaconi accipiunt dalmaticas, & unus eorum stolam: & manipulum, quia est cantaturus Euangelium, subdiaconus etiam paratur, deinde acceduut ad Pontificem, & imponunt ei sandalia, & dicitur psalmus. Quã dilecta. Interim Cardinales: & alii prelati accipiunt paramenta sibi cõueniẽtia omnes rubri coloris. omnibus indutis aliquantulum quiescunt. Tunc silentio facto Diaconus a dextris surgens alta uoce præfatur. Orate. Et mox tam Pontifex super faldistorium sibi paratum: q alii sine mitra i terra genuflexi dicendo orant uersi ad altare. surgens deinde Pontifex solus: aliis prostratis permanentibus, absolute dicit hanc orationem in tono competenti uidelicet. Ad sumus Domine Sancte Spiritus, ad sumus quidem peccati ĩmanitate detenti, sed in nomine tuo specialiter aggregati: ueni ad nos: & esto nobiscũ, & dignare illabi cordibus nostris. Doce nos quid agamus, quo gradiamur, & ostende, quid efficere debeamus: ut te auxiliante tibi complacere in omnibus ualeamus. esto salus: & effector iudiciorum nostrorum, qui solus cum Deo patre: & eius Filio nomẽ possides gloriosum: non patiaris perturbatores esse iusticię. qui summam diligis ęquitatem. non in sinistrum nos ignorantia trahat. non fauor inflectat. nõ acceptio munerum, uel personę corrumpat: sed iunge nos efficaciter tibi solius tuę gratię dono: ut simus in unum: sed in nullo aberremus a uero: quatenus in nomine tuo collecti sic in cunctis teneamus cũ moderamine pietatis iusticiam: ut hic a te in nullo dissentiat sententia nostra: & in futuro pro bene gestis consequamur prẽmia sempiterna. Qua finita oẽs respondeant. Amen. Finita oratione Diaconus a sinistris surgens uersus ad patres dicit: Erigite uos, & omnes surgunt. Et cãtores cantant Añas.

Exaudi nos Domine: quoniam benigna est misericordia tua secundũ multitudinem miserationum tuarum respice nos Domine. Iterum Diaconus a dextris conuersus ad patres dicit. Orate: & similiter oẽs procumbũt: & aliquãtulũ orãt secrete. Surgẽs deinde Diaconus a sinistris dicit: Erigite uos, & oẽs surgũt. Et Põtifex oibus stantibus detecto capite dicit orationem absolute. Mẽtes nostras quęsumus Dñe Paracletus, qui a te ꝓcedit, illuminet, & in oẽm: sicut tuus promisit filius: ĩducat ueritatẽ. Qui tecũ uiuit: & regnat in unitate eiusdem. Qua finita iterum omnes genuflectunt, & fit litania: quæ per duos ex cãtoribus pronũciatur, & oẽs respondẽt, &

post uersum illum: ut donum Apostolicum &c. surgens Põtifex cum mitra benedicit synodo dicens: Vt hãc Sanctam synodũ: & omnes gradus Ecclesiasticos benedicere digneris. Et omnes respõdent. Te rogamus audi nos. Iterum dicit: Vt hãc Sanctam synodum, & omnes gradus Ecclesiasticos benedicere: & regere digneris. ℟. Te rogamus audi nos. Et tertio Vt hanc Sanctam synodum: & omnes gradus Ecclesiasticos benedicere, regere, & cõseruare digneris. ℟. Te rogamus audi nos. Et procumbẽte itẽrum Pontifice litania perficitur. Deinde surgunt omnes: & Pontifex uersus ad altare sine mitra dicit. Oremus: Diaconus a dextris. Flectamus genua, & Diaconus a sinistris. leuate. Et Põtifex. Da quęsumus Ecclesię tuę misericors Deus: ut Spiritu Sancto congregata hostili nullatenus incursione perturbetur. per &c. in unitate eiusdem &c. Tum Diaconus petit benedictionem pro Euangelio, & imponitur a Pontifice incensum more solito, & cantatur Euangelium competens rei: de qua agitur cum luminaribus: & cerimoniis consuetis: & in fine Pontifex osculatur librum: & incẽsatur more consueto: presbyter Cardinalis paratus cũ pluuiali seruit Põtifici & de libro: & de nauicula incẽsi: ac si Põtifex celebraret. finito Euãgelio oẽs sedent, & Põtifex patres hortatur uerbis cõueniẽtibus ad faciẽda decreta assignãs rationes cur ita sit faciendũ. deinde surgẽs sine mitra incipit hymnũ. Veni Creator Spiritus. oẽs genuflectũt, & ipse ẽt postq̃ ceperit genuflectit procumbens super faldistoriũ quousq; primus uersus perficiatur. Deinde oẽs surgunt: & stant capitibus detectis cãtores: & patres, si uolũt, ꝓsequunt hymnũ. in fine Põtifex dicit uers. Emitte Spũm tuũ: & creabũtur. ℟. & renouabis faciẽ terrę. Et Pontifex. Oremus. Deus qui corda fideliũ Sancti Spũs illustratione docuisti: da nobis in eodẽ spũ recta sapere, & de eius semper cõsolatione gaudere. per. D. &c. in unitate eiusdẽ &c. Demum duo cãtores dicũt: Benedicamus dño. ℟. Deo gratias. Quibus finitis Diaconus legit decreta faciẽda, & rogat patres an ista placeant: qui incipiẽdo a sũmo Põtifice respõdẽt placet, uel nõ placet. & ꝓ notarii Apostolici clerici camerę: & alii Tabularii rogati decreta notãt: & in publicã formã redigunt: quæ deinde bulla, ac sigillo Apostolico muniũtur. Euãgelia mutãtur in sessionibus secũdũ materias, quæ tractãtur. Si Romãus Põtifex nõ adesset: psidẽs cõcilii paratus Cũ sandaliis: Diacono: & subdiacono oĩa faceret: ut predictũ est: nisi ea quæ ad sũmũ Pontificẽ tantũ spectant. Decreta legeret aliquis prelatus, & literę signẽtur bulla concilii, Decretis firmatis oẽs deponũt Sacras uestes. & Tũ reuertũtur domũ quẽadmodũ uenere. Si Papa est presens decreta intitulãtur hoc modo. Martinus Episcopus seruus seruorũ Dei Sacro approbãte cõcilio &c. ut in Constantien. Si autem abest Põtifex. sic scribitur: ut Basileen. Sacrosancta generalis synodus Basileensis in Spiritu Sancto legitime cõgregata: generale cõciliũ faciens: & uniuersalẽ Ecclesiã repręsentãs &c

Universidad de Deusto
Biblioteca

SECTIO QVINTADECIMA.

De morte:& exequiis Reuerendissimorum Cardinaliũ. Cap.I.

QVONIAM Sacra Philosophia ẽ assidua meditatio mortis:quia nihil omnino certius:q̃is hora incerta sit:decet sũmos uiros semper paratos esse quo ad interiorem:& exteriorem hominem,ne improuisi ab ultimo die opprimantur.Dũ igitur mente:& corpore ualebũt domini Cardinales,& alii prelati,& magni uiri Ecclesiastici (si sapiant) rebus suis consulant:& ultimam uoluntatem indulgente Pontifice legitimo firmabunt testamento.Quod si dũ sanus erat quispiam,neglexit:saltem dum corpore languet,& mortem aduentare timet,id agere non pretermittat:sed cum recte animę sue:familię:& suis heredibus prospexerit:id precipue curet:ut ex numero Cardinalium executores eos deligat sui testamenti:qui integritate,& auctoritate clari habeantur,qui familiam tueri:& legata,atq; relicta testatoris implere uelint,& possint.Cæterum qui ægrotanti assistent,si ille morbo pressus eius rei non meminisset,curet diligenter:ut in tempore Ecclesiastica sacramenta non clam,sed publice administrentur,& dum in extremis laborare incipit,aduocent Executores:qui decedentem solitis officiis cõsolentur:& bonorum omnium descriptionem faciãt,eaq; fidis ministris:& in locis tutis custodienda cõmittant. Executores in domo decedentis conuenientes,quæ ad salutem,seu consolationem animę illius pertinent,in primis procurabunt,ordinabuntq;:ut uiri religiosi psallentes,& orantes morientem circũstent,administrationi:& curę domus preficiant aliquem ex suis:qui cum officialibus domus:familiam gubernet pacifice,& quiete:& necessaria prouideat.Indeq; ad deducendum funus,quæ opportuna sunt,statuant:& cõmittant.sit etiam qui orationem funebrem meditetur. Cum autem languens Spiritum Creatori reddiderit:ministri deposito ex lecto post morulam cadauere illud calida aqua lauent,barbam radant.mundetur:& ita curent opportunis remediis:ut corpus sine fętore usq; ad prestitutum tempus reseruari possit. Significent executoribus horam transitus:ut illi de hora funeris deliberare ualeant. Etiam deinde per cursores aliis Cardinalibus prelatis:& curialibus,atq; etiam collegiis:& cõuẽtibus Clericorum,ac religiosorum: quos funeri interesse uoluerint intimabunt. Sed nota:quod ante Sixti quarti tempora Cardinales non consueuerunt ire ad domum Cardinalis defuncti nisi executores tantum,mittebant autem familias suas:post ea tempora fere omnes intersunt quando uigilię dicuntur:non tamen sequuntur funus,quid magis deceat:alii uiderint.Ministri Cardinalis defuncti:ut corpus mundauerint,illud uestiant omnibus quotidianis indumentis usq; ad rochetum

inclusiue:deinde ornent eum sacris uestibus:ac si missam esset celebraturus.Si est presbyter,aut Episcopus Cardinalis imponãt sandalia,amictũ,albam,cingulum,stolam,manipulum,tunicellam,dalmaticam,chirothecas,planetam,mitram simplicem,& annulos. Si uero esset Diaconus supra stolam transuersam dalmaticam tantum imponerẽt,& mitram simplicem in capite ea scilicet ornamenta quibus uteretur:si euangelium eẽt dicturus.Et ita indutum deponant in terra super aliquem pannum:siue tapete cum cereis ardentibus a capite,& a pedibus.ponent super eius pectus Crucem aliquam,quam manibus teneat.Interea tota domus nudetur ornamentis omnibus.In maiori aula domus quasi in medio paretur lectica ex tabulis:quę antea distendatur sex palmis,latitudine decem,longitudine duodecim palmorum aut circa:& super eam ponatur lectus ex lana siue pluma cum ceruicali lõgo,& magno pãno aliquo cooperiatur lectus,& lectica circa a lateribus. hinc inde ponãtur scamna cum foraminibus: ut Ibi ponantur sex cini:aut uiginti intortitia.Ad pedes lecti erit mensula cum mappa munda,& super eam duo candelabra cum luminaribus,super pellicium unum una stola cum pluuiali nigri coloris.Item uas cum aqua benedicta & aspersorio,& thuribulum cum nauicella incensi,& libellus pro dicendis orationibus.circum circa per totam aulam ponantur sedilia pro Cardinalibus prælatis,& aliis curialibus:qui ueniunt ad honorandum defunctum.Familiares in istis uigiliis,& in deducendo funere non intersunt:quia non sunt adhuc induti ueste lugubri,habebunt tamen singuli nigrum biretum expensis defuncti.Cum aderit hora prestituta corpus defuncti ita ornatum:ut diximus:ponetur super lectum in aula,& accendentur intorticia.Cardinales,prelati,& alii qui uenerunt sedebunt circũ circa. Religiosi per singula collegia,siue per singulos conuentus incipient uigilias:& primi dicent inuitatorium cum primo nocturno,& post responsorium tertię lectionis dignior ex eis indutus superpellicio,stola & pluuiali stans apud mẽsam ad pedes lecti dicit.Pater noster,asperget & incensabit per circulum,& deinde sequitur. Et ne nos inducas cum uers. & oratione consuetis.Cum incipient cantare distribuentur cantantibus aliquę candelę,cum primum finierint aliqui sequentur secundum:& deinde tertium nocturnum,& deinde laudes.& digniores:qui aderũt: incipient. Et si essent plura collegia,siue plures conuentus poterunt duo simul cantare unum nocturnum,Paretur interim feretrum ad portandum corpus,& quinquaginta aut sexaginta itorticia:quæ ante corpus per stabularios deferantur.Finitis uigiliis ponitur corpus super feretrum:& religiosi suo ordine precedũt,deinde luminaria,postea corpus:quod per religiosos defertur,postremo sequũtur prelati,& curiales.& cum peruenerint ad ecclesiam:ubi sepelitur.finito officio omnes descendunt quisq; ad suam. Hæc funeris deductio sępe intermittitur propter uarias causas,& tunc factis

Universidad de Deusto
Biblioteca

uigiliis in domo defuncti:discedunt omnes:& in nocte portatur corpus ad Ecclesiam per familiam cum aliquibus religiosis. Post hęc executo res statuunt diem:in quo exequiæ incohentur:& interim distribuunt pannum nigrum familię,prelatis quinq; cannas,capellanis quatuor,scutiferis tres,stabulariis duas cum dimidia.ordinant ut fiat pallium aureum pro lecto sub campana,siue castro doloris, qđ fiet Ipsum castrū doloris cum lectica,scamnis pro intorticiis,& banchis in quibus sedeat familia. Item pingantur arma:suspędanturq; circa Ecclesiam,Altare,& castrum. fiet cera ad sufficientiam . consuerunt esse ad sex,uel octo milia librarum cerę. suspendantur itorticia circumcirca in Ecclesia unius lanceę spacio inter se distantia.a lateribus lecti hinc inde:super scamnis ponantur duo decim,aut decem & octo intorticia in quolibet latere.preficiantur aliqui qui teneant computum ceræ.& qui illam subministrent distributoribus, alii qui curent:ut missę uere & suo ordine legātur : & dent elemosynam celebrantibus.Ordinent:qui Cardinalis primam, & qui ultimam missam sit celebraturus.qui prælati intra nouenam celebrent:& aliæ missæ legantur.qđ cantores cum capella,cum paramentis,& libris opportūis ex palatio Apostolico adsint.qđ ibidem sint quinq; pluuialia nigra cū suis stolis:q; committatur quatuor Cardinalibus ut cum celebrante in fine missæ apud castrum doloris absoluant:ut inferius dicemus.q; parentur quatuor scabella apud primas.& postremas columnas castri.& alia necessaria .Omnibus opportune dispositis:uesperi ante statutam diem per cursores faciunt intimari Cardinalibus,prelatis, oratoribus,& officialibus curię:qđ in tali loco cras incipientur exequię bonę memorię Reuerendissimi Domini Cardinalis.N.& Reuerendissimus Dominus.A.celebrabit. & Dominus,uel Magister.B.faciet orationem.Mane deinde hora competenti Reuerendissimi Domini Cardinales conueniunt ad Ecclesiam.sedebunt prope altare maius in sedilibus pro eis preparatis:nudis tamen & sine aliquo panno.prælati & alii curiales sedebunt in locis suis, familiares defuncti Cardinalis summo mane omnes nigris uestimentis induti:simul bini & bini ex domo defuncti ueniēt ad Ecclesiam,duo cursores eos præcedent:& sedebunt in banchis circa castrum doloris pro eis locatis.supra lectum:qui erit sub castro doloris:erit pannus aureus cum insignibus defuncti,& duo ceruicalia nigra,ad caput lecti & ad pedes duo pilei rubri ipsius defuncti.Hinc ide adstabunt duo parafrenarii mortui Cardinalis: qui cum duobus flabellis factis cum insignibus Cardinalis ex serico nigro uideantur abigere muscas etiam si sit tempus hyemale:qui sedulo flabella placide monent.Omnibus paratis icipitur missa pro defunctis . Et cum fuerit dicta prima collecta:clerici cerimoniarum incipiūt distribuere ceram Dñis Cardinalibus primum:tum oratoribus,& prelatis:ide familię defuncti,deinde officialibus curię,demum cęteris presentibus tam

mulieribus q̄ uiris.Quę profecto dispensatio cerę, siue potius dissipatio est ualde importuna,& tumultuosa, & meo iudicio satis iconueniens.Nā obstrepitum,& clamorem petentium,& rapientium cādelas diuinum officium,& funebris oratio admodum conturbatur,anteq̄ incipiatur Euāgelium accenduntur dictę cādelę : & per ministros tenentur accensę usq; ad finem missę.Finita missa post Requiescāt in pace fit sermo in laudē defuncti .& Cardinalis,qui celebrauit,dimissa plāeta accipit pluuiale,& sedet cum mitra alba : dum fit sermo.Illo finito iterum accenduntur candelę,& quatuor alii Cardinales:si mortuus erat Episcopus Cardinalis, Episcopi Cardinales:si tot numero fuerint presentes,& si deficiat numerus. presbyteri supplent,Si uero mortuus erat presbyter, siue Diaconus:quatuor presbyteri Cardinales capiūt superpellicium,amictum,stolam,pluuiale nigrum,& mitram albam in capite,& simul cum celebrāte uadunt ad castrum doloris hoc ordine.primo procedunt duo ex capellanis celebrantis cum superpelliciis:unus defert thuribulum,& nauicellam, alius uas aquę benedictę cum aspersorio .deinde duo alii cum candelabris,& luminaribus.Inde Subdiaconus paratus cum cruce .deide duo Cardinales iuniores parati.tum duo seniores parati.ultimo Cardinalis,qui celebrauit,& post eum Diaconus paratus,& alii sui capellani cum superpelliciis. unusquisq; Cardinalis habet secum unum capellāum cum superpellicio : qui seruit ei de mitra,& aliquos scutiferos:qui ei assistūt:quorum unus defert cereum accensum.Cum peruenerint ad castrum doloris : Subdiaconus cum cruce,& ceroferariis ponit se ad pedes lecti in medio extra castrū tamen :post eum sunt cantores .ad caput lecti ponit in medio contra crucem faldistorium celebrantis,super quod ille sedet,& apud eum stat Diaconus euangelii:qui defert incēsum, & aquam benedictam,& alii capellani.senior Cardinalis ponit se iuxta columnam ad humerum dextrum secundus in dignitate iuxta columnam ast pedem sinistrum. Tertius Cardinalis ad humerum sinistrum,ultimus ad pedem dextrum : & ibi aliquantulum quiescunt.caput lecti figitur proximior pars altari:& pedes pars propinquior portæ Ecclesię.post morulam surgūt omnes deposita mitra : & tenente librum uno ex capellanis celebrans cum Diacono incipit absolutionem. Non intres in iudicium cum seruo tuo Domine : quia nullus apud te iustificabitur homo:nisi per te oīum peccatorum ei tribuatur remissio.non eum ergo q̄s Dñe tua iudicia aliis sententiis premant:quem tibi uera supplicatio fidei Christianę commendet,sed gratia tua illi succurrente mereatur iudicium euadere ultionis ęternæ.qui dum uiueret insignitus est signaculo sanctę trinitatis per Christum Dīm nostrum Amen.
Finita oratione Cardinales omnes sedent cum mitra:& cantores cantāt primum responsorium.Subuenite &c̄.Anteq̄ finiatur responsorium:Diaconus cum deferentibus incensum,& aquā bn̄dictam accedit ad seniorem

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cardinalem ad humerum dextrum ſedentem. & cum cãtatur Requiẽ ęternam: clericus cerimoniarũ accipit thuribulũ & nauicellam, & accedit ad ipſum ſeniorem Cardinalẽ, & offert thuribulũ, Diacono uero nauicellã, Cardinalis imponit incenſum in thuribulo dicens. Ab illo bñdicaris &c̃. Deinde cũ cantores cantant Kyrieeleiſon: ſurgunt oẽs ſine mitra, & ipſe primus Cardinalis dicit uoce cõpetenti Pater noſter. Et mox capit aſperſoriũ de manu Diaconi: & circuit lectũ aſpergẽs illum aqua bũdicta. Diaconus interim eleuat a manu dextra fimbriã pluuialis. cũ uero Cardinalis tranſit ante alios Cardinales ibi aſtantes: facit unicuiq; reuerentiã inclinãdo caput, & idem ẽt facit Cruci: Diaconus uero qui ſimul pergit genu flectit: facto circuitu reddit aſperſoriũ Diacono, & de eius mãu capit thuribulum, & ſimili mõ incenſat circũ circa inclinando ſe Cardinalibus, & Cruci. Vt aũt cõpleuit gyrum reddit thuribulũ Diacono & reuertitur ad locũ ſuum. Diaconus qñ dat aliquid Cardinali, uel recipit ab eo: oſculat' eius manũ Cardinalis ſtans in loco ſuo uoce cõpetenti. tenente librũ ante ipſum Diacono: dicit. Et ne nos ĩdueas &c̃. ℟. ſed libera &c̃. uerſ. A porta inferi. ℟. Erue Dñe aiam eius. uerſ. Requieſcãt in pace. ℟. Amen. uerſ. Dñe exaudi or̃onem meam. ℟. Et clamor meus ad te ueniat. uerſ. Dñs uobiſcũ. ℟. Et cum ſpũ tuo. Oremus. Deus cui oĩa uiuunt, & cui nõ pereunt moriẽdo corpora noſtra, ſed mutant' in melius: te ſupplices deprecamur ut ſuſcipi iubeas aiam famuli tui. N. per manus ſanctorũ Angelorum deducendam in ſinũ amici tui Abraæ patriarchę reſuſcitandam in nouiſſimo iudicii magni die, & quicquid uitiorũ fallente Diabolo ꝓtraxit: tu pius & miſeric̃ors abluas indulgendo per Chriſtũ Dñm noſtrum. ℟. Amen.

Finita oratione Cardinales ſedent & chorus cantat rñſorium. Qui Lazarũ reſuſcitaſti a monumẽto fętidum tu eis Dñe dona requiem, & locũ indulgẽtię. uerſ. Qui uenturus es iudicare uiuos, & mortuos, & ſeculum p ignem. Tu eis &c̃. Requiẽ ęternã &c̃. Tu eis &c̃. Kyrieeleiſon. Diaconus interim cum portantibus incenſum & aquam benedictam accedit ad ſecundum Cardinalem apud ſiniſtrum pedem. Et cum dicitur Requiem imponitur incenſum. ad Kyrieeleiſon ſurgunt omnes, & deinde ipſe ſecundus Cardinalis dicit Pater noſter. aſpergit & incenſat: ut primus, & reuerſus ad locum ſuum dicit. Et ne nos &c̃. ℟. Sed libera nos &c̃. A porta inferi. ℟. Erue Domine animam eius. uerſ. Requieſcat in pace. ℟. Amen. uerſ. Domine exaudi orationem meam. ℟. Et clamor &c̃. uerſ. Dominus uobiſcum. ℟. Et cum ſpiritu tuo. Oremus. Fac quęſumus Dñe hanc cum famulo tuo. N. defuncto miſericordiam: ut factorum ſuorum in pęnis nõ recipiat uicem, qui tuam in uotis tenuit uoluntatem: ut ſicut hic eum uera fides iũxit fidelium turmis: ita eum illic aſſociet Angelicis choris p Chriſtum Dominum noſtrum. ℟. Amen. Finita oratione ſedent Cardinales cum mitra: & chorus cantat reſponſorium. Domine quando uenęris iudicare terram: ubi me abſcõdam a uultu irę tuæ: quia peccaui nimis in uita mea. uerſ. Commiſſa mea paueſco, & ante te erubeſco, dum ueneris iudicare, noli me condemnare. Quia peccaui &c̃. Requiem &c̃. Quia peccaui &c̃. Kyrieeleiſon. ter. Interim Diaconus cum ſociis accedit ad tertiũ Cardinalem apud ſiniſtrum humerum ſedentem: & in tempore ponitur incenſum. Et ad Kyrieeleiſon omnes ſurgunt ut ſupra. Et ipſe tertius Cardinalis dicit Pater noſter, aſpergit & incenſat ut alii &: reuerſus ad locum ſuũ dicit. Et ne nos inducas ℟. Sed libera &c̃. uerſ. A porta inferi. ℟. Erue Domine animã eius. uerſ. Requieſcant in pace. ℟. Amen. uerſ. Domine exaudi &c̃. ℟. Et clamor &c̃. uerſ. Dñs uobiſcum. ℟. Et cum ſpiritu tuo. Oremus.

Inclina Domine aurem tuam ad preces noſtras: quibus miſericordiam tuam ſupplices deprecamur: ut animam famuli tui. N. quam de hoc ſeculo migrare iuſſiſti in pacis: ac lucis regione conſtituas, & ſanctorum tuorum iubeas eſſe conſortem. per Chriſtum Dominum noſtrum Amen.

Oratione completa ſedent Cardinales: chorus cantat. ℟. Ne recorderis Domine peccata mea dum ueneris iudicare ſeculum per ignem. uerſ. Dirige Domine Deus meus in conſpectu tuo uiam meam. dum ueneris. &c̃. Requiem &c̃. Dum ueneris &c̃. Kyrieeleiſon. Chriſte. Kyrie. Interim Diaconus cum ſociis accedit ad ultimum Cardinalem apud dextrum pedem: & in tempore imponitur incenſum ſurgunt ad Kyrieeleiſon. Et ipſe Cardinalis quartus dicit. Et ne nos &c. ℟. Sed libera &c. uer. A porta inferi. ℟. Erue Domine animam eius. uerſ. Requieſcat in pace. ℟. Amen. uerſ. Dominus uobiſcum. ℟. Et cum ſpiritu tuo. Oremus.

Abſolue quęſumus Domine animam famuli tui. N. ab omni uinculo delictorum: ut in reſurrectionis gloria inter ſanctos & electos tuos reſuſcitatus reſpiret per Chriſtum Dominum noſtrum. ℟. Amen.

His finitis ſedent: & chorus cantat Libera me Domine de morte æterna in die illa tremenda: quãdo cęli mouendi ſunt, & terra: dum ueneris iudicare ſeculum per ignem. uerſ. tremens factus ſum ego: & timeo dum diſcuſſio uenerit: atq; uentura ira. Quando cęli &c̃. uerſ. Dies illa dies iræ calamitatis & miſeriæ dies magna, & amara ualde. Dum ueneris &c̃. Requiem ęternam &c̃. Libera &c̃. Kyrieeleiſon. Chriſte. Kyrie. Interim Diaconus cum ſociis accedit ad Cardinalem: qui celebrauit ſedentem ad caput, & in tempore imponitur incenſum ad Kyrie. ſurgunt Cardinales ſine mitra, & qui celebrauit dicit Pater noſter, aſpergit, & incẽſat: ut fecerũt alii quatuor: & reuerſus ad locum ſuum ſtans dicit. Et ne nos. &c̃. ℟. Sed libera &c̃. uerſ. A porta inferi. ℟. Erue Domine animam eius. uerſ. Requieſcãt in pace. ℟. Amẽ. uerſ. Dominus uobiſcum. ℟. Et cum ſpũ tuo. Oremus.

Abſolue quęſumus Domine animam famuli tui. N. ut defunctus ſeculo tibi uiuat, & quę per fragilitatem carnis humana conuerſatione cõmiſit, tu uenia miſericordiſſimæ pietatis tuæ abſterge. Per Chriſtum Do

Universidad de Deusto
Biblioteca

minum nostrum.℟.Amen.Deinde dicit idem Cardinalis Requiem ęternam dona ei Domine.℟.Et lux perpetua luceat ei.Et in fine duo cantores dicunt Requiescat in pace.℟.Amen.

His completis omnes ordine: quo uenerant reuertãtur ad loca:ubi ac ceperant paramenta, & exuunt sacras uestes.Alii autẽ Cardinales & prælati dum hęc fiunt circa castrum doloris: remanent sedentes in locis suis expectantes finem.Demum omnes discedunt ad suas habitationes.

In prima, & nona die:quę est ultima:in qua fiunt eędem cerimoniæ:nisi qđ in ultima non fit sermo: Consueuerunt legi in Ecclesia ubi fiũt exequię centum quinquaginta missę,& datur per eleemosyna cuiq; celebranti unus grossus Papalis, & duę paruę candelę. Aliis septem diebus intra nouenam dicuntur centum missę quolibet die.& hora competenti cantatur missa pro defunctis per aliquem Episcopum. & familia defuncti adest sedens in loco suo. Interea non accenduntur circa Ecclesiam,sed super scamnis a lateribus lecti, & nouem supra castrum doloris sine aliis candelis. Cardinales non ueniunt.distribuitur cera celebranti, & ministris,clericis siue religiosis illius Ecclesiæ,familię defuncti & aliis:qui adsunt. Apud sepulchrum uero ubi iacet corpus quotidie ponuntur duo in torticia quę ardent dum diuina celebrantur. Finita missa intra nouenam prælatus qui celebrabit, deponit planetam & accipit pluuiale & mitram, & precedente Subdiacono cum cruce,ceroferariis, incenso & aqua benedicta uadit ad castrum doloris.Eum sequuntur Diaconus & alii ministri altaris.Religiosi autem siue clerici Ecclesię disponunt se circa castrum: Subdiaconns cum Cruce & ceroferariis ad pedes. prælatus uero stans ad caput in medio sine mitra absolute incipit. Non intres in iudicium ut supra.Et in fine chorus cantat primum Responsorium. Et post Kyrieeleison.prælatus sine mitra dicit.Pater noster. Aspergit & incensat per circuitum: ut supra diximus de Cardinalibus. Et deinde stans in loco suo dicit, & ne nos inducas &c̃.cum aliis uersiculis & prima oratione in fine cuius dicit.Requiem ęternam dona ei Domine.Respon.Et lux perpetua luceat ei. Et chorus dicit. Requiescat in pace. Et sic reuertitur ad se exuendum.In secunda die dicitur secundum Responsorium. Et secunda oratio, & sic deinceps. Et cum finierint reincipitur a primo.

In nona die fit omnino: ut in prima:nisi qđ non fit sermo. Cantatur missã per Cardinalem, & per Cardinales fit absolutio apud castrum doloris. A die uero quo est sepultum corpus usquequo incipiantur exequiæ consueuerunt in ea Ecclesia celebrari aliquot missę ꝓ defunctis nõ tamẽ per prælatos.& fiũt ad partem ibi aliquot eleemosynæ ꝓpter hoc. Familia uero defuncti solet per quadraginta dies sustentari in eius domo,& tandem unicuiq; redditur aliquod pręmium. uel secundum taxationem a domino factam:uel ut executores censuerint habita ratione ser

uitii, temporis: & qualitatis.

De ægrotatione, morte, & exequiis Romani Pontificis. Cap.II.

Romanus Pontifex:& si mortales omnes dignitate:& auctoritate ꝓcellit:omniaq; in terris ligare:& soluere queat:fati tamen extremam necessitatem soluere nequaq̃ potest. Non est discipulus supra magistrum: nec seruus maior Domino suo.Filio suo non pepercit Deus: quem mori uoluit:ut hominem a perpetua morte liberaret:utq; omnes agnoscerent neminem a corporali morte omnino esse imunem.Cogitet summus Pontifex(& si omnium sit maximus)se tamen esse mortalẽ,& elogium illud d[illegible] inter solennia coronationis suę decantari solet sedulo memoria re[illegible]ent.Pater Sancte Sic transit gloria mundi,omnis caro fenum, & omnis gloria eius tanq̃ flos agri.Sit igitur semper Pontifex paratus:ut bonus pastor, solertissimus Vicarius:& diligentissimus uillicus rationem reddere Domino suę administrationis: & cupiens dissolui: & esse cum Christo.cum Martino Turonensi clamet:& dicat.Domine si adhuc populo tuo sum necessarius:non recuso laborem: fiat uoluntas tua:curetq; eo maiori studio quo cæteris omnibus pręest:ut ultimum actum: quo solo coronari electi solent,cum laude perficiat.Quod si forte non agnosceret:dum ęgrotat: morbi periculum:medici qui illius curam gerunt:cum de eius salute dubitare cęperint prudentibus uerbis eum admoneãt semotis arbitris:hortenturq; ad ea peragenda,quæ ad animæ suę salutẽ pertinent:polliceantur se oẽs studio acturos,quæ spectãt ad corporis sanitatẽ aperiant eidẽ confessori Pontificis:qui uerbis apertioribus secrete tamẽ: & cum sũma reuerẽtia:& charitate moneat Põtificẽ i quo sit discrimine: hortetur:ut uolũtati diuinę nõ iuitus adhęreat,cogitet quẽ locũ teneat: oportereq;:ut alios prĩcipes uerbo:& exemplo ad uiã salutis deducat. Põtifex sua sponte,qđ melius erit:uel saltem his monitionibus excitatus cũ ultimũ diẽ appropinquare cognouerit,primũ peccata sua cõfessori diligẽtissime cõfiteatur,petatq; ab eo plenariam indulgentiã.deinde tẽpore cõgruo iubeat ad se uocari p̃latos domesticos:& prĩcipales familię suę,& prędente sacratissimo Christi corpore primum confiteatur: & catholicam fidem quam affirmet se semper inconcusse, & firmiter tenuisse: & in ea uelle uiuere,& mori: cum Deo placuerit. Tum petat ueniam ab omnibus:si quem forte iniuste offenderit,largiatur eis aliquas gratias spirituales: roget:ut orent Deum pro anima sua, & petat a sacrista uel ab aliis prælatis: ut tunc sacratissimum uiaticum recipiat: ut cum tempus eis uidebitur,alia Ecclesię sacramenta sibi administrent. Conuocet post hęc:dũ sensus integri sunt:Sacrum Cardinaliũ senatum: profiteatur

Universidad de Deusto
Biblioteca

iterū catholicā fidē. petat ueniam si in sua administratione quēpiā iniuste offenderit. Roget: ut orent pro anima sua, cōmendet eis Ecclesiam Dei: & hortetur in electione successoris diligentes sint: & unanimes, & talem Eligant: qui Christianos uberius: q̄ ipse pauerit: qui pasci nouerit, & si ei uidebitur nominet unū, uel plures: quos suo iudicio magis idoneos arbitretur. Aperiat etiam eis debita: & credita: si qua sunt: & similiter scripturas, pecunias, & gēmas, ac preciosa q̄eq; manifestet, condat testamētū suum: si uult: & eligat sepulturam. Demum cōmendet Senatui familiam: & attinentes suos, & gratias spirituales: quas uoluerint eis largiatur, eosq; cum sua benedictione dimittat. Huiusmodi ultimum cum fratribus suis sermonem (ut audiuimus.) Nicolaus quītus nostro tempore habuit, & quod ipsi uidimus, Pius secundus. Hic etiam in uigilia Assumptionis beatę Virginis cū pridie de sacramento altaris cōmunicatus fuisset a suis domesticis: inter quos minimus eram, quę superius conuenit dicta, se peregisset. Sacrum collegium ad se post Vesperas conuocari fecit: pauca tresq; longo: & dulci sermone q̄q̄ morti proximus. (Nam secunda noctis hora expirauit) allocutus est. Vidimus Cardinales omnes abūde lachrymantes cubiculo languentis exire. Et ultra supradicta omni studio hortatus est Senatum: ut expeditionem contra Turcas ob quam rem ipse Anconam se contulerat, prosequerentur. Post hęc Cardinales: ut cognouerint Pontificem in extremis laborare, tres delegibunt ex collegio unum uidelicet de quolibet ordine: qui simul cum camerario inuentarium faciant de omnibus bonis, quæ sunt in Palatio Apostolico, & illa reponāt in loco tuto sub bona custodia. Quæ uero ad Sacristam pertinent: reuideāt: & dimittant apud Sacristam, quoniam est officium perpetuum. Deinde prouideant Cardinales: si in urbe moritur Pontifex: ne tumultus aliquis concitetur. Aduocent: & intromittant prudenter: & in tempore Ecclesiasticam militiam, & eam disponant per ciuitatem in locis opportunis, prouideant etiam prouinciis Ecclesię mittendo cōmissarios uiros graues, & prudentes. Pontifice uero Animā agente, aliquis ex prelatis domesticis ei adstet: & crucem inspiciendam, osculandamq; illi crebro offerat: rediget q; ei ad memoriam passionem Christi. Cubicularii adstent cum diligentia ministrantes necessaria. Sacrista in tempore extremam unctionē: & cōmendationem animę faciat: prout in ordinario. Pęnitentiarii uero circūstent. legant psalmos pęnitentiales: passionem Christi: & alias deuotas orationes: dum adhuc expirat. Post q̄ uero spiritum Creatori reddiderit legant officium mortuorum. Cardinales uero debent mox narrare: & singuli absoluere Defunctum Pontificem dicentes unum responsoriū cum suis uersiculis: & orationē pro defunctis uidelicet. Deus qui iter Apli cos, &c. Et ut quisq; absoluit: discedit. cubicularii autem parent aquā calidā cū herbis odoriferis: & fratres plūbatores lauent eius corpus, tōsor

radat barbā. Interim lauet corpus cū optimo uino albo aromatizato: & calido: & loca spumātia impleātur aromatibus mirrha: & aloes, nares: & aures impleātur musco, & demū bene fricent manus, & totū corpus balsamo: quod cubicularii: & sacrista subministrabūt. Post hęc pęnitētiarii iuāt eū cōmunes uestes usq; ad rochetū. deinde sacras: ac si esset celebraturus incipiendo a sandalis usq; ad mitram simplicem: tum & ānulo cum fauone, pallio, spinulis: & omnibus ornamētis. paramēta erunt rubri coloris. ponent ide corpus ita ornatū super feretrum: siue lecticam coopertā aureo panno cum Pōtificis: & Ecclesię armis: & subtus caput ceruical ex panno aureo, & ad pedes duo alii similes: super quibus erunt duo pilei Pōtificales. Corpus lauabitur: & ornabitur in camera secreta: & ornamentū ponetur in lectica: siue feretro in camera papagalli. Et ibi usq; ad Diē: si Pontifex in nocte morietur: pęnitentiarii uigilantes: & psallentes custodient corpus, & habebunt expensas: & omnia necessaria a palatio. Deinde hora competenti pręcedente subdiacono Apostolico cum cruce: & cū cappa sua obscuri coloris uidelicet uiolacea. Cantores capellę cantabūt Sub uenite, & penitentiatii portabunt corpus ad capellam maiorem. portabuntur ante corpus uiginti sex aut uiginti octo intorticia accensa per scutiferos defuncti. Reliquum familię sequetur. cantores: & pęnitētiarii cātabūt Vesperas: & uigilias pro defunctis quousq; ueniāt alii religiosi. Et nota quod camerarius: si non est Cardinalis, debet omnibus dum fiūt personaliter interesse. Si uero est Cardinalis: non ipse, sed uicecamerarius intererit. Collegia clericorum, & conuentus religiosorum: ut uenerint cantant uigilias: aspergunt: & incensant corpus: & absoluunt: ut in exequiis Cardinalium diximus. Post q̄ omnes absoluerint deducunt funus ad Ecclesiam Sancti Petri, & ibi ponitur corpus in medio Ecclesię, præferuntur multa intorticia: & familia sequitur. finito officio remanet ibi corpus per biduum, aut triduum: ut populus possit illum uisitare: & oscularī manum. In nocte reponitur in capella maiori: & tandem noctu sepelitur: interdum uigilię per collegia: & conuentus non cantantur, sed per canonicos beati Petri defertur corpus ad Ecclesiam cum capitulo: & familia. Interim parantur exequię. erigitur castrum doloris cum lecto: & alia fiunt, quæ in exequiis Cardinalium supra notauimus. Sed largius: & abundantius. familiares Papę, officiales curię: & urbis officiales si Romę fit, uestiuntur pāno nigro: ut in libris camerę Apostolicę plenius apparet: ad quos uos remittimus. fiunt large Eleemosynę pro anima Pontificis religiosis uiris: & mulieribus per camerarium, & thesaurarium: & maxime si camera est diues. In prima die exequiarū legunt ducētę missę eū eleemosyna. Missam solēnē cātabit prior Epōr Cardinaliū, fit sermo de laudibus Pōtificis: & i fine fiūt absolutiōes a senioribus: ut in exequiis Cardinaliū scriptū ē. Accenduntur eodē die intorticia multa circūcirca

Universidad de Deusto
Biblioteca

in Ecclesia:& candelę supra castrum doloris,& idē fit in die nono.missam tunc cātat sub prior Ēporum Cardinaliū.Intra nouenā quotidie aliquis Cardinaliū celebrat incipiēdo a senioribus post subpriorē Ēporū:& legū tur Cētum missę.Intorticia circa Ecclesiā:& supra castrū doloris nō accedūtur.Reliqua fiunt:ut in primo,& nono die.Distributio cerę fit quotidie Cardinalibus,p̄latis,familię,curialibus,& aliis:qui aderūt:& quotidie fiunt absolutiones a Cardinalibus in fine missę circa castrum doloris.Quotidie post missam conueniunt Cardinales in loco congruo consulentes de rebus Ecclesię:& ordinantes cōclaue. Nona die post missam de defunctis cantatur missa de Spiritu Sancto,& fit sermo exhortatorius ad electionem Pontificis.

De significatiōe mortis eius p̄ collegiū,Et de stilo scribendi. Cap.III.

Mortuo Pontifice Collegiū id literis suis pricipibus:& maximis p̄latis significat,utiē in scribēdo stilo Apostolico filios:& fratres illos appellās:quos Pōtifex ita uocat,& singulares singulariter salutat: & alloquiē.

De bullis plumbatorū per uicecācellariū frangendis. Cap.IIII.

Vicecancellarius:ut primū Pontifex expirauit, bullas:quibus literæ Apostolicę signari consueuerūt:a plūbatoribus accipit,& partē illam in qua literę cū nomine Pōtificis inscriptę sunt publice:& corā pluribus p̄ ipsos plumbatores frangit,& ad signādum omnino ineptas reddit. Aliā uero partem in qua Apostolorum capita sunt sculpta lineo pāniculo involutam alligatam:& sigillo suo signatam camerario tradit:& diligētissime curat ne aliquę literę signari possint post Pontificis obitum.

Officium missę Apostolica sede uacante.Introitus.

Suscitabo mihi sacerdotē fidelē:qui iuxta cor meū:& animā meā fuerit:& ędificabo ei domū fidelem,& ambulabit corā Christo meo cunctis diebus.uers.ut sedeat cum principibus:& glorię solium teneat.Dñi enim sunt Cardines terrę:& posuit super eos orbē.Gloria patri.Sicut erat &c.

Oratio.

Supplici Dñe humilitate deposcimus:ut Sacrosanctę Romanę Ecclesię concedat Pontificē illum tua imensa pietas:qui & pio in nos studio semper tibi placitus:& tuo populo pro salubri regimine sit assidue ad gloriam tui nominis uenerandus Per Dominum nostrum &c.

Lectio Epistolę beati Pauli Apostoli ad Hebrę̄os.

Fratres adeamus ad thronū gratię eius:ut misericordiā p̄sequamur,& gratiā inueniamus in auxilio opportuno.Omnis nāq; Pōtifex ex hoibus assumptus p̄ hominibus cōstituitē in his,quę sunt ad Deū:ut offerat dona & sacrificia p̄ peccatis:qui cōdolere possit his,qui ignorant,& errāt:qm̄ & ipse circundatus est infirmitate.Et propterea debet:& quemadmodum pro populo,ita & p̄ semetipso offerre pro peccatis.Nec quisq̄ sumit sibi honorē nisi qui uocatur a Deo tāq̄ Aaron.Sicutq; Christus nō semetipm

clarificauit:ut Pontifex fieret,sed qui locutus est ad eum,Ego hodie genui te,quemadmodum & in alio loco dicit.Tu es sacerdos secundum ordinem Melchisedech.Qui in diebus carnis suę preces,supplicatiōesq; ad eum:qui possit eum saluum facere a morte cum clamore ualido:& lachrymis offerens exauditus est pro sui reuerentia.G.R.Pontifex sacerdos magnus inter fratres suos: super cuius caput fusum ē unctionis oleum:& cuius manus in sacerdotio consecratę sunt,uestitusq; est sanctis uestibus debuit per omnia fratribus similari.uers.ut misericors fieret:& fidelis Pontifex ad deum:ut repropiciaret debita populi.Alleluia.uers.Sacerdos sit Sanctus:sicut ego sum Dominus:qui sanctifico uos.Alleluia.

Tractus in septuagesima.

Erunt Filii Iacob sicut a principio,& cetus eius coram me permanebit.uers.Et erit dux eius ex eo,& priceps de medio eius producetur. uers. Et applicabo eum:& accedet ad me.uers.Quis enī iste est:qui applicet cor suum:& appropinquet mihi ait dominus?uers.Et eritis mihi in populū,& ego uobis in Deum.

Euangelium.Secundum Ioannem.

In illo tēpore dixit Iesus discipulis suis.Si diligitis me māda mea seruate:& ego rogabo patrē:& aliū Paracletū dabit uobis:ut maneat uobiscum in ęternum:spiritum ueritatis:quem mūdus nō potest accipere,quia non uidet eum,nec scit eum.Vos autem cognoscetis eum:quia apud uos manebit,& in uobis erit.Non relinquam uos orphanos.ueniam ad uos. adhuc modicum:& mundus iam me non uidet.Vos autem uidebitis me: quia ego uiuo:& uos uiuitis.

Offertorium.

Non participent̄ sancta,donec exurgat Pōtifex i ostēsiōe:& ueritate.

Secreta.

Tuę nobis Domine habundantia pietatis idulgeat:ut sacra munera: quę tibi reuerenter offerimus gratum maiestati tuę Pontificē sanctę Matris Ecclesię regimini prę̄esse gaudeamus.Per.D.N.Iesum Christum.

Cōmunio.

Veste Sancta utetur Pontifex: qui fuerit cōstitutus:& qui ingrediebatur tabernaculum testimonii:ut ministret in sanctuario.

Oratio post cōmunionem.

Precioſi corporis:& sanguinis tui nos Domine sacramento refectos mirifica tuę gratia maiestatis de illius summi Pontificis assumptione lętificet:qui & plebem tuam uirtutibus instruat,& fidelium mentes spiritualium aromatum odore perfundat.Per Christū dñm nostrum.Amen.

Universidad de Deusto
Biblioteca

PRAEFATIO IN SECVNDVM CERIMONIARVM ROMANAE ECCLESIAE LIBRVM.

Maxima mihi pars operis absoluta uideri poterat, cũ Romani Pontificis augustissimam nominationem: cum ritus, ac cerimonias tanta religione obseruari solitas priore libro peregi. Quin etiam Imperatoris, ac Principum excipiendi ratio addita. Diuorũ nostrorum Apotheoses. celebres illę Eulogię. Sacro sanctorũ Cardinalium allectio. Conciliorum usus. deducendi Pontificis solennis, ac frequens pompa. Iusta demum Cardinalibus, ac Pontifici persoluenda Coronidem nõ solum uni libro, sed toti plane operi imponebant. Quid.n. Amplius quisq; aut maius optare poterat? Sed consulendum etiam curiosis fuit: & quando multa adhuc nobis longo usu probata supererãt scitu haud indigna: nõ negleximus hanc etiam partẽ, quæ religionẽ ipsam præcipue tangeret: neq; solum attingeret, sed mysticas illas species in sacris obseruatas omnino referet. Agetur a nobis igitur hoc altero: qui sequitur libro, quo ritu, qua pietate in sacris Pontifex Maximus utatur. Qui dies illi peculiares: quibus etiam diuis operetur: ut his etiam, qui ea cotidie spectãt: ac tractant: non ingrata futura sint: dum legẽt. erit & illud ex ipsa lectione emolumenti, ut si quis forte spectauerit: & quædam interim obliuioni mandauerit: habeat hac in parte unde subsidium petere possit: & omnia uelut illustri moniméto posita statim recognoscat. nam his: qui nunq̃ interfuere tanto gratiora, ac iucundiora fore arbitramur: quanto res ipsa maior, ac tota religiõis, pietatisq; nostrę sit. Legãt igitur libẽter ista omnes, & cum a superioris libri lectiõe fatigatus animus fuerit: secedat uelut in pratum hoc secundi libri: quem nos: ut reliqua ad usum, uoluptatẽq; omnium primi concinnauimus. neq;. n. iuidimus, quod pleriq; omnes faciunt utilitatem hanc publicam mortalibus. aut soli sapere hac in re uoluimus. utinam occasio nobis esset data ista maturius Edendi. sed quando hoc potissimum tempore emisimus, habeant saltem illã mihi gratiã: qui primi istęc legent: ut ornatum maiorẽ a nobis non requirant res ipsas nuda, ac simplici oratione prodentibus. alioqui cum multa noua nostrorumq; temporum plane essent: uerbis obsoletioribus, atq; usitatis, ut ab omnibus intelligi plenius possent: utendum fuit. bene uale.

SACRARVM CERIMONIARVM ROMANAE ECCLESIAE. LIBER SECVNDVS

DE PRIMA DOMINICA ADVENTVS DOMINI. Cap.I.

PRIMA DOMINICA DE ADVENTV Consueuit celebrare camerarius Sanctissimi Dñi nostri Papæ, si non est Cardinalis. Si uero est Cardinalis, celebrat uicecamerarius, si est Episcopus. Q d̃ si non est Episcopus: aliquis ex primis assistentibus Papæ celebrat. quã hora competenti præueniens ad capellam accipit Pontificalia paramẽta coloris uiolacei, & mitrã simplicem: Diacono, & Subdiacono plane tas plicatas ante pectus habentibus sermonem facit Procurator ordinis prędicatorum.

Ordo seruandus quando cantatur missa ordinaria coram Papa per Prelatum. Cap.II.

Hac die summus Pontifex in camera paramenti: q̃ Papagalli dicitur, induitur amictu, alba, cingulo, stola, pluuiali rubro simplici, & mitra nõ auri phrygiata per seniores diaconos Cardiales duos sibi assistẽtes, & duos Subdiaconos: qui debent stare quasi retro Pontificem acoluthis mini

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſtrantibus paramenta:& oram ſiue extremitatem albę ad terram aptantibus,Diaconi Cardinales:poſtq̃ mitram impoſuerunt Pontifici, faciũt ei reuerentiam,oſculantes eius manum dextrã ſub antiphrygio pluuialis illis protenſam :& mox fimbrię pluuialis anteriores dantur per clericũ cerimoniarum deferendę alicui protonotario, qui procedit ad ſiniſtrã Pontificis aliquantulum ante,cauda uero pluuialis datur ferenda alicui magno nobili,uel oratori laico. Tum Pontifex hoc ordine ad capellam,ſiue ad eccleſiam ,pcedit.Primo familiares Cardinaliũ,& deinde ſcutiferi Pape p̃cedunt,tum procuratores principũ & ordinum religioſorũ,inde aduocati,& ſecretarii mixtim,deinde cubicularii,acoluthi, clerici camerę, auditores cũ magiſtro ſacri palatii.poſt hos ſequũtur nobiles maiores,barones,conſeruatores urbis,oratores nõ prelati , Senator urbis : & ſiqui alii principes ſunt :qui nõ ſedcant inter Cardinales. Tum ſubdiaconi apoſtolici quorũ unus portat Crucẽ Papalẽ,& duo magiſtri hoſtiarii iũctim cum eis procedunt. Inde ſi quis adeſt princeps:qui ſtet in ſede Cardinaliũ, Deinde Diaconi ,p̃ſbyteri:Ep̃i,Cardinales,Demũ duo antiquiores Cardinales Diaconi aſſiſtentes,ſiue medium hñtes Pontificem.poſt quem ſequuntur duo cubicularii ſecreti cũ auditore:qui ſeruit de mitra inter eos, Deinde ſecretarius,ſi nõ eſt p̃latus cũ medico,demũ Ep̃i aſſiſtentes Papæ, Oratores,p̃lati,Archiep̃i,Ep̃i,ꝓtonotarii,abbates,generales ordinum, & reliqui togati.Et hic ordo ſemper ſeruat:qñ Papa exit ad capellam nõ ꝓceſſionaliter,ſiue ad ueſperas ,ſiue ad miſſam cũ pluuiali & mitra .Papa igitur cũ Cruce,& Cardinalibus uenit ad capellam,& ante altare procũbit ſuper faldiſtoriũ:ubi detracta mitra per Diaconũ ſibi a ſiniſtris aſſiſtẽtem :orat.p̃latus aũt celebraturus:ut primũ uidet Pontificem uenientem depoſita mitra ſurgit & Pontifici procũbenti apud faldiſtorium facit profundam reuerentiã caput inclinando,deinde dum Pontifex orat,uadit detecto capite retro ad ſiniſtrã Pontificis ſequentibus Diacono,& Subdiacono.Quo ſurgente ab oꝛone remouetur faldiſtoriũ: & ſcabellum p clericos capellę: uel ſi abſunt,p cerimoniarios.Prelatus aũt accedens facit cũ eo cõfeſſionem Pontifice inchoante.Dicto per Pontificẽ indulgentiam &c.prelatus retrahit ſe,& a Subdiacono manipulus illi imponitur :cum quo & Diacono dicit:Deus tu cõuerſus &c̃.uſq; ad finem , & ibi remanet quouſq; Pontifex diſcedat.tũc aſcẽdit ad altare dicẽs .Aufer &c̃.Et apud altare dicit.Oramus te Dñe &c̃.Et cum dicit.Quorũ reliqę hic ſunt oſculatur altare in medio.deinde librũ miſſalem in cornu Euangelii p Subdiaconum ſibi porrectũ & ibidem in medio altaris expectat quouſq; thuribulum p Diaconum ſibi miniſtretur.Pontifex uero cũ duobus Cardinalibus ſibi aſſiſtentibus cõfeſſionem perficit, Deinde accepta mitra aſcẽdit ad ſolium,ſedet:& fit ei reuerẽtia per oẽs Cardinales.primo per Ep̃os,Deinde p̃ſbyteros & Diaconos.Cũ aũt prior p̃ſbyterorũ Cardinaliũ uenit

ad reuerentiam accedit ad Pontificem clericus cerimoniarum cum thuribulo & nauicella:qui facta per p̃ſbyterum Cardinalem reuerentia porrigit illi nauiculam:& ille Pontifici dicens:Bñdicite Pater ſancte, manum Pontificis deoſculatus.& Papa imponit incẽſum more ſolito dicens:Ab illo bñdicaris:i cuius honore cremaberis.In noie patris,& filii,& ſpiritus ſancti.amen.Cerimoniarius recepta nauicula.reportat thuribulum ad altare,quod Diaconus miniſtrat celebranti:qui incẽſat altare more conſueto,Deinde incenſatur ipſe a Diacono in cornu Epiſtolæ.Tum Papa cum mitra ſedens,poſtq̃ Dñi Cardinales fecerunt reuerẽtiam ,a priore preſbyterorum Cardinalium in infimo gradu ſolii ante ipſum genuflexo incenſatur.Interim ueniunt ad circulum oẽs Cardinales ,& incenſato pontifice duo priores prelati aſſiſtentes uidelicet primus cum libro miſſali.alius cum candela accenſa accedunt ad Pontificem,qui depoſita mitra ſurgit & dicit Introitum,& Kyrieẽ.cum Cardinalibus:qui mox diſcedunt,& uadunt ad loca ſua,& Pontifex ſedet ſi tempus dabitur quouſq; dicunt̃ orationes:celebrans uero cum primũ incenſatus fuerit , accedit ad faldiſtorium cum mitra:qua depoſita ſtãs altare uerſus dicit Introitum,& Kyrieẽ. uno ex capellanis ſuis librum tenente.finito a cãtoribus Kyrieeleiſon : celebrans uerſus populum oibus cõſurgentibus dicit Oremus . & oratiões conſuetas quatuor,primã dicit ſub ſua cõcluſione.ſecundam.Deus qui de beatę Marię uirginis utero. Tertiam.Omps ſempiterne Deus i cuius manu ſũt oẽs potestates.Quartum.Deus oium fidelium paſtor,& rector ſub ſua cõcluſione:ad quas Pontifex depoſita mitra:cũ Dñs uobiſcum dicit̃ ſurgit.celebrante dicente ultimã orationẽ:Subdiaconus depoſita planeta , accipit librum epiſtolarũ & facta reuerentia primo ſacerdoti , deinde altari & Papæ comitante cerimoniario ipſe ſibi librum tenens dicit Epiſtolam oibus ſedentibus:ea dicta p̃cedente cerimoniario accedit cũ libro ad oſculandum pedem Pontificis,& reuerſus ad celebrantẽ reaſſumit planetam,& accipiens miſſale tenet illud ante celebrantem:qui ſedens in eo legit epiſtolam,graduale &c.& Euangelium,Deinde ſedet Subdiaconus in loco ſuo.ſimiliter aſſiſtentes Papæ offerunt ei librum:& legit celebrãs. cum incipitur Alla, ſurgit Diaconus:& illi planeta extrahitur , & plicat̃ ſi non eſt alia plicata ,& ſic plicata imponitur,& in humero ſiniſtro ſuper ſtolam:& fortiter cum cingulo ad hoc dato ligatur,Et tenens librũ euangeliorũ ambabus manibus ante pectus:facit reuerentiam primo celebrãti,deinde altari,demũ Papę,& ſolus accedens ad altare ipſum librum ponit ſupra illud in medio,& genuflectit. Tum ſurgens p̃cedente cerimoniario uadit ad Papam:& oſculatur pedem eius : cerimoniario pedem Papæ diſcoperiente . deinde reuertitur ad altare,& genuflexus dicit:Mũda cor meũ &c̃.quo finito accipit librum ex altari ambabus mãibus ante pectus tenens,uadit ad celebrãtem,ſi ſupereſt ei tẽpus.Interim uero alius cerimo

Universidad de Deusto
Biblioteca

niarũ clericus cum thuribulo, & nauicula accedit ad Pontificẽ, & assistẽs presbyter Cardinalis simul: & imponitur incensum per Pontificem ut supra in principio missę dictum ẽ. Deinde cerimoniarius cum thuribulo, & nauicula redit ad celebrantem: datq; uni ex ministris thuribulũ ad dextrã nauiculã ad sinistram, tum accipit duo candelabra cum candelis ardentibus de altari uel credentia, & consignat duobus ministris iunioribus celebrantis. Deinde cum tẽpus fuerit, itur ad euangeliũ hoc ordine. primo p̃cedit cerimoniarius alios dirigens, & instruens, tum thuriferarius cũ thuribulo & nauicella, inde duo cũ candelabris, deinde Subdiaconus, demũ Diaconus cum libro ante pectus, ut supra, Et factis reuerentiis celebrãti, altari, & Papę uadunt ante Papam: ubi Diaconus genuflexus petit a Pontifice bñdictionem, deinde subdiaconus stans medius inter duos cerofera rios tenet librum Euangeliorũ, & Diaconus incipit Dñs uobiscum.

Et nota qđ non est necessarium neq; ex antiquis cerimoniis. quod cũ Diaconus petit bñdictionem assistant ei ceroferarii. Diaconus uero cũ dicit Euãgelium: nõ debet uertere faciem ad altare: sed ad altaris cornu dextrũ. quod in capella Papę Romæ nõ seruatur: quia uerteret faciẽ ad ipsum põtificem. in sancto Petro aũt & alibi semper seruatur. Cum aũt dicit. Sequẽtia Sancti Euangelii &c. signat cum pollice dextro librum: deinde frontem, os, & pectus, cum rñdetur Gloria tibi Dñe incensat ter librum uidelicet in medio a dextris & sinistris. Finito Euangelio fit reuerentia altari & Papæ. Diaconus & ceroferarii reuertuntur ad celebrantẽ, Subdiaconus portat librum apertum osculandũ Papę, & deinde reuertitur ad celebrantem. Cerimoniarius facit signum presbytero Cardinali assistenti: & accipiens thuribulum de manu thuriferarii offert illud ipsi assistenti. qui stans ante gradus incensat Pontificem sine mitra stantem, & reuertitur ad locũ suum inter alios Cardinales: Papa uero sedet: & capit mitram. deinde ducitur per cerimoniarũ ad pedes Pontificis: qui sermonem est habiturus. qui genuflexus, & illos deosculatus petit bñdictionem dicendo. Iube Dñe bñdicere, tunc Papa benedicet dicens. Dñs sit in corde tuo, & in labiis tuis: ut digne & fructuose annuncies uerba sua sancta. in noie patris &c. Et benedictione accepta ille dicit indulgentias. Pater Sancte Papa concedit quinq; annos, & totidẽ quadragenas Et ille recedens factis reuerentiis uadit ad pulpitum: ubi facit suum sermonẽ, quo finito expectat in pulpito & Diaconus per cerimoniariũ ante gradus sedis Papę ducit, & stans alta uoce dicit. Confiteor &c. Ante cuius inchoationem surgunt oẽs. sed Papa, & celebrans sunt cũ mitra. Cũ uero Diaconus dicit, Et tibi pater, similiter. Et te pater: debet genuflectere. Et cũ dicit Mea culpa singulis uicibus manu dextra pectus percutiat. Finito confiteor. Orator pronunciat indulgentias per Pontificem concessas. & descẽdit quo uult. Interim subdiaconus Apostolicus portat Crucem ante papam, & papa surgens sine

mitra ex libro cantat. precibus & meritis &c. Misereatur. Indulgentiam &c. & dat benedictionem: ut in libro. Et cum deponitur mitra põtifici: deponitur mitra celebranti. Et unus protonotarius accedit ad Papam cum dicit. Et benedictio Dei &c. Qui discendentibus assistentibus capit fimbriam pluuialis, & tenet ante corpus Papæ. Et nota qđ quotiescunq; papa cantat, uel legit aliquid ex libro. si tunc non celebrat primus Episcopus assistens tenet ante eum librum supra caput, & secundus Episcopus tenet candelam accensam, Diaconi uero si assistunt hinc inde tenẽt manus, Si uero papa celebrat missam, siue uesperas solennes assistens Cardinalis, siue Episcopus sit, siue presbyter, tenet librum supra caput, Et primus Episcopus non Cardinalis adiuuat eum. alii ut supra. Facta benedictione, uel si sermo non fit, osculato libro, & incensato Pontifice: ut supra diximus, celebrans incipit Credo. & Cardinales uenientes ad circulum circũstant Pontificem: & cum eo credo perficiunt, Cum dicitur. Et incarnatus est. Cerimoniarius capit ex credentia bursam cum corporalibus: & eam dat Diacono: qui ambabus mãibus eam accipiens usq; ad oculos eleuat, portat ad altare cum reuerentiis solitis: ubi extractis hinc inde corporalibus explicat super altare: bursam uero ad locum minus impeditum ponit. Deinde reuertitur ad locum suum. Finito credo surgit celebrans sine mitra, & uersus ad populum dicit. Dominus uobiscũ, Deinde uersus altare. Oremus: & legit Offertorium. tum sedet. imponitur ei mitra: extrahunturq; chirothecæ a ministris, & unus ex scutiferis portat aquam: qui primo facit reuerentiam Papę, Deinde altari, tum celebrant cui dat aquam manibus, ministri tenent mappam. Interim assistens celebrantis ducitur per cerimoniarum cum missali, & cussino ante pectus ad altare cum reuerentiis solitis: ubi ponit librum in loco Euangelii super cussinum: & inuẽit, quę sunt dicenda, Deinde ad partem in cornu dextro expectat celebrantem, Interim etiam paratus Subdiaconus ante credentiam cum uelo circa collum, & inde accipit Calicem cum patena, hostia, & palla: & cooperitur cum uelo, & accedit ad cornu sinistrum altaris uidelicet Epstolę. Et post eum unus ex capellanis celebrantis ampullas uini, & aquæ manibus portans. Celebrans autem lotis, & extersis manibus ascẽdit ad altare deducente Diacono. & cum uertit se: uel trãsit ante Papam, extrahitur ei mitra: & facit reuerentiam Pontifici: Deinde uadit ad mediũ altaris: & Diaconus stans a dextris eius accipit Calicem de manu Subdiaconi, & ponit ipsum super altare, Deinde accipit patenam cum Hostia: & illam dat celebrãti: qui eam offert cum orationibus consuetis assistente capellano suo in libro omnia demonstrãte. Interim Diaconus erigit calicem, & accipit ampullam uini de manu Subdiaconi & ponit uinum in calice. Nam Subdiaconus postq̃ deposuit calicem: uertit se ad illum: qui portauit post eum ampullas, & ex eius manibus primo accipit ampullam uini, & eam:

Universidad de Deusto
Biblioteca

ut dixi dat Diacono, Deinde accipit ampullam aquę: & uersus ad pontificem porrigit aquam benedicendam: quam postq̃ fuerit per pontificem benedicta, ipse Subdiaconus infundit in calicem, deinde reddit illi: a quo eam acceperat. Et Diaconus dat calicem celebranti: offerunt simul cum oratiõibus &c̃. Subdiacono uero imponitur in dextra manu patena. quã cooperit: & uadit ante medium altaris in loco cõueniẽti. Interim uero cerimoniarius cum thuribulo & nauicula uadit ad Põtificem: & assistẽte p̃sbytero Cardinali ministrante Impõitur incẽsum ut supra. Deinde reuertitur ad altare, & dat thuribulũ Diacono, & ille celebranti: qui suo tpe incensat oblata primũ, deinde altare. postea acceptamitra in cornu epistolę incẽsat ipse a Diacono, Tum lauat manus, & deposita mitra reuersus ad medium altaris prosequit missam prout in ordinario. Diaconus uero celebrãte incensato: cum thuribulo accedit ante Pontificem, quẽ incẽset Cardinalis assistens, tum per Diaconũ incẽsatur ipse Cardinalis, Deinde alii duo Cardinales assistẽtes, postea alii more consueto. Interim celebrãs procedit in missa suo ordine. Cum peruẽtum est ad p̃fationem: & incipit Per oia secula &c̃. ponit manus super altare, & Papa surgit cum mitra, & alii oẽs surgunt, & presbyter Cardinalis assistẽs Papæ recedit a scabello, & uadit ad locum suum, & ammouet scabellum: quia amplius illuc ad sedendum nõ reuertitur. Celebrãs cum dicit Sursum corda: eleuat manus aliquãtulum de altari: tum dicit. Gratias agamus, sup uerbo Dño eleuat altius manus, & iungit ante oculos, deinde extẽsas eas tenet usq; in finem cũ est circa medium p̃fatiõis: Cardinales incipiũt uenire ad circulum ante Pontificem, & finita p̃fatione dicunt. Sanctus cũ Papa stante fine mitra, deiude discedunt suo ordine ad loca sua, & Papa reassumit mitrã. Dũ dicitur Sanctus: clerici capellę incẽdunt quatuor intorticia, & per cerimoniarũ dantur quatuor capellanis celebrantis, & ducuntur inferius ante altare: ita ut mediũ inter se habeant Subdiaconũ patenam tenẽtem: sit q; inter eos & altare cõpetẽs distãtia: ut ibi possit stare Papa cum suis assistentibus, & ministris. Papa aũt cum celebrãs dicit. hãc igitur oblationẽ: cum mitra descendit ad faldistorium ante altare: ubi deponitur illi mitra. Cerimoniarius uero incẽsat sacramẽtum: dum eleuatur: gẽuflexus ad celebrantis dextram. Et facta eleuatiõe reponitur Papę mitra, qui ad sedẽ suam reuertitur: ubi iterum sibi mitra deponitur, & sine ea stat usq; post factam cõionem corporis & sanguinis Dñi: tunc ei reponitur. Cum autem dicitur. Pater noster circa finem Subdiaconus reuertitur ad altare, & dat patenam Diacono: qui eam dat celebranti. eodem tempore ueniunt Cardinales ad circulum ad dicendum. Agnus Dei cum Papa: quo dicto discedunt, & presbyter Cardinalis assistens de circulo accedit ad altare, & pacem a celebrante accipit. Assistens uero celebrãtis dicto Agnus cum celebrãte dimittit librum in manu Diaconi ministrãtis, & factis reuerẽtiis

altari, & Papę uenit ad cornu sinistrum altaris: & ibi expectat. Subdiaconus uero ministrans uadit ad dextrum latus celebrantis. presbyter uero Cardinalis assistens uadit ad Pontificem, & ei dat osculum pacis dicens. Pax tecum, deinde reuertitur ad locum suum. Et Diaconi Cardinales assistentes primo a dextris, deinde alter a sinistris Papæ cum debitis reuerentiis accipiunt pacem a Papa: qui dicit. Pax tecum: & illi respõdent. Et cũ spiritu tuo. Interim assistens celebrantis ductus ad priorem presbyterorũ assistentium ab eo accipit pacem: quam primo dat aliis Cardinalibus. Et deinde datur pax omnibus in capella more consueto. Celebrans autem ut sumpsit sacramentum: purificatur Subdiacono ampullas uini & aquę ministrante. Diaconus librum reportat ad cornu Epistolę, Subdiaconus uero accipit calicem. mũdat, & aptat cũ patena & purificatorio. plicat corporalia: ponit in bursa: imponit supra calicem, & omnia simul portat ad credentiam. postmodum reuertitur ad celebrantem. Celebrans facta purificatione accipit mitram. lauat manus, & extergit. deponitur mitra, & ea amplius: si Papa præsens est: non utitur. Legit cõmunionem: tum in medio altaris uertit se ad populum, & dicit Dominus uobiscũ. Deinde ad altare in cornu Epistolę. Oremus & orationes. Quibus finitis in medio altaris uertit se ad populũ, & replicat Dominus uobiscum. Et ad altare rursum reuertitur. Quo dicto Diaconus uersus ad altare dicit. Benedicamus Domino. Cantores respondent. Deo gratias. celebrans inclinato capite ante Crucem. Placeat tibi &c̃. Quo finito retrahit se ad cornu Epistolæ, & faciem uertit ad Pontificem. Interim Subdiaconus Apostolicus portat Crucem ante Papam: qui stans dat benedictionem dicens: Sit nomen Domini &c̃. more consueto uno ex protonotariis auriphrygium ad sinistram tenente, Data benedictione per Pontificem celebrãs uertit se ad altare dicens. Dominus uobiscum. Initium sancti euangelii secundum Ioãnem. In principio erat uerbum &c̃. Reuertitur ad faldistoriũ, deponit omnia paramenta dicit Orationes trium puerorum &c̃. & redit in pace.

De prima Dñica aduentus Papa absente. Cap.

Cum autem in absentia Pontificis Cardinales huius diei officio interẽrũt celebraturus prẽlatus: de quo supra diximus: accipit omnia paramẽta. & sic paratus Cardinales expectat, post quorũ aduentum cerimoniarius accedit ad ipsos Cardinales petens ab eis licentiam pro officio inchoando nomine celebrãtis. Qua habita celebraturus cum mitra accedit ante superioris gradus altaris facta prius Cardinalibus reuerentia caput p̃ funde inclinando: & tunc cardinales ei assurgere debent, ille uero deposita mitra facit Altari similiter reuerentiam, & cum Diacono ac Subdiacono geneflexus dicit confessionẽ more cõsueto. Cãtores interim dicunt Introitum & Kyrieeleison. Finita cũfessiõe celebrãs ascẽdit ad medium altaris: osculatur illud, deinde librum euãgeliorum. Tum ministrãte Dia

Universidad de Deusto
Biblioteca

cono nauiculam:& cerimoniario thuribulum .Imponit incensum,incẽsat altare :deinde incensatur ipse cum mitra.tum reuertitur ad faldistorium: ubi deposita mitra dicit Introitum & Kyrieeleison.quo finito deposita mitra surgit:& conuersus ad populum dicit.Dominus uobiscum. Deinde ad altare Oremus:& orationes:& alia utsupra per totum usq; ad finem Epistolæ.Qua finita Subdiaconus librum clausum ante pectus tenens uadit ad celebrantem: coram quo genuflexus ponit librum in eius gremio,& manum illius osculatur:quem librum cerimoniarius ab eo recipiens ponit ad locum suum:deinde surgit Subdiaconus,& tenet missale celebranti ut supra.Cum dicitur Alleluia:& Diaconus librum euangeliorum super altari posuerit:Cerimoniarius cum thuribulo ,& nauicula uadit ad celebrantem in faldistorio sedentem.ubi ministrãte Diacono celebrans imponit incensum ac signat ut supra.Cerimoniarius tũc dat uni ex ministris thuribulum qđ dextra: & nauiculam quam sinistra manu prę ferat . & duo candelabra cum luminaribus aliis duobus: Diaconus uero interim ad altare accedens genuflexus dicit,Munda cor meum. Tum capiens ex altari Librum Euangeliorum,& ante pectus illum tenens:ad celebrantem in faldistorio sedentem reuertitur,& genuflexus coram eo dicit . Iube Dñe benedicere . & benedictione recepta procedit ad lectionem Euangelii ordine supradicto.Finito Euangelio factis reuerentiis reuertuntur omnes ad celebrantem,& Subdiaconus portat ad osculãdum librum Euangeliorum apertum celebranti:qui mox per Diaconum incẽsatur:quo facto Oraturus adducitur ad celebrantem.Et si Episcopus uel abbas sit capite tantum inclinatus,Si uero inferior genuflexus coram celebrante dicit.Iube Domine benedicere.Et benedictione accepta petit indulgentias populo publicandas,& celebrans committit ei publicationẽ indulgentiarum a Papa concessarum.uadit deinde oraturus ad locum cõsuetum,& facit sermonem ut supra.Finito sermone statim pronunciat indulgentias nomine consueto. Tunc celebrans deposita mitra uersa facie ad altare dicit Credo ,& alia ut supra dictum ẽ.Finito Offertorio sedet celebrans.deponuntur ei annuli & chirothecę,lauat manus,surgit deinde, & cum mitra ascendit gradus altaris:unde facta reuerẽtia Cardinalibus procedit ad medium altaris:ubi deponitur ei mitra,& alia facit ut supra. Cerimoniarius thuribulum & nauicellam suo tempore affert, & ministrãte Diacono celebranti imponit incensum benedicens & incensans: ut supra.deinde incensatur ipse celebrans,& successiue Cardinales & alii ordine suo,continuatur missa ut supra.Dicto agnus dei assistens celebrãtis cũ suo libro in manibus diaconi uenit ad manũ dextrã celebrãtis, & ibi ante altare genuflectit.surgit.osculatur altare,& pacẽ a celebrãte accipit:quã dat postmodũ primo Epo,primo pbytero, & primo diacono Cardinalibus,& successiue aliis:& cũ uiderit celebrãtem purificationem sumpsisse

dat pacem Cerimoniario qui perficit cursum suũ,& alia fiũt:ut supra.dicto Benedicamus &c.celebrans complet Placeat &c.Et imponitur ei mitra.Stans in medio altaris:& uersa facie ad ipsum altare : & manus ante pectus iunctas habens dicit.Sit nomẽ Dñi Benedictum.Et cum dicit.Sit nomen Dñi:cum pollice,& indice simul iunctis dextræ manus facit sibi signum Crucis in pectore : sinistram uero tenet supra stomachum suum cum dicit Benedictum iungit manus ante pectus.Deinde cum dicit. Adiutorium nostrum i nomine domini: cũ manu aperta signat se signo Crucis incipiens a capite.deinde sub umbilico.Tum a sinistro,deide a dextro humero se tangens manum sinistram:ut supra tenens. Postea dicit Benedicat uos omnipotens Deus.& cum dicit Deus iungit manus:& cum dicit Pater:uertit se ad manum dextram signum Sanctę Crucis faciens.Deinde uersus ad medium dicit.Et filius .Et iterum signat . Tandem in fine sic nihilominus signãs tertio dicit. Et Spiritus Sanctus.Et circulum perficiens ad altare se uertens dicit.Dominus uobiscum.Initium Sancti Euãgelii:&c.Et facta Reuerentia Cruci,deinde Cardinalibus cum mitra ad faldistorium reuertitur dicendo Euangelium Sancti Ioannis:& alia, quæ sunt dicenda.Ibiq; exuitur &c.ut supra.

De Missa Papali in Dominicis aduentus. Cap.

Si autem sũmus Pontifex hac uel aliis Dominicis in aduentu uoluerit solẽniter celebrare:parabitur in camera paramenti:ut supra diximus : & descendet ad Ecclesiam siue capellam.Cardinales autẽ:& alii prẽlati erũt cum suis cappis laneis:& facta oratione more solito ante altare accedet ad sedem:ubi consueuit accipere paramenta:sedet:& fit reuerentia a Cardinalibus tantum cum suis cappis laneis.Interim Subdiaconus Epistolam dicturus paramenta sibi conuenientia prẽter manipulum :& planetam,quæ capit postea cum Papa intrat ad altare,& acoluthi,atq; alii officiales:qui utuntur superpelliciis supra rochetum dimittunt cappas:& capiunt superpellicia.deinde Põtifex incipit Deus in adiutorium meum intende pro tertia stans sine mitra:& sedet cum incipitur psalmus:& accipit sandalia:& legit psalmos:& orationes consuetas:& in fine cãtat orationem pro tertia presbytero Cardinali qui ei assistere debet librũ supra caput cum sua cappa lanea tenente.paulo ante duo Diaconi assistẽtes: & Diaconus cantaturus Euangelium uadunt ad capiendum ornamenta uidelicet planetas ante pectus plicatas uiolacei coloris:& alia cõsueta,Diaconus tamen cantaturus Euangelium accipit amictum,albam,cingulũ, & stolam:& ita uadit ad parandum Pontificem : quo sacris uestibus indutо ipse:& subdiaconus Epistolę capiũt planetas:& manipulos:& interim duo alii diaconi uel in defectu eoꝝ duo ultimi pbyteri assistũt Põtifici cũ suis cappis.finita tertia tres diaconi parati reuertunt ad Pontificẽ:qui lauat manus ministrante pbytero Cardinali adhuc cũ cappa lanea,depõit

Universidad de Deusto
Biblioteca

mitram pluuiale:& ſtolam:& accipit paramenta more conſueto,& tunc omnes Cardinales,prelati:& officiales capiunt paramenta ſibi competentia:& in omnibus,ac per omnia ſeruantur cõſuetę cerimonię:ut plenius dicemus infra in Natiuitate Dñi noſtri,excepto quod illi aſſiſtit p capellano prior preſbyterorum Cardinalium:& nõ prior Epiſcoporũ: qui prior preſbyterorum & nunc:& quotiens ſeruit pro aſſiſtente tã in ueſperis,q̃ in miſſa induitur pluuiali:& non planeta,& ſedet in loco aſſiſtentis,& in ueſperis cantat tertiam antiphonam:ut aſſiſtens.ſub prior uero preſbyterorum miniſtrat uinum ad purificationem manus poſt cõmunionẽ,& cantat quartam antiphonam in ueſperis,alia omnia:ut in Natiuitate.

De ſecunda Dominica aduentus. Cap.

Secũda Dñica aduẽtus cõſueuit celebrare unus ex Epis aſſiſtẽtibus Papę eo ordine prout ſupra Dñica dictum eſt:& ſimiliter dicuntur quatuor orationes:ut ſupra.Sermonem facit procurator Ordinis minorum.

De tertia Dominica aduentus. Cap.

Tertia Dñica aduẽtus Dñi:quia cãtatur Introitus Gaudete in domino ſemper:celebrare cõſueuit preſbyter Cardinalis cum paramentis uiolaceis:& mitra auriphrygiata.Diaconus:& ſubdiaconus utũtur dalmatica:& tunicella.dicũtur quatuor orationes,prout in prima Dñica:& Dñs uobiſcum,non Pax Vobis,ante primam orationem.omnia alia dicũtur:& fiunt prout ſupra in prima Dominica dictum eſt.Sermonem facit procurator ordinis Eremitarum. In hac die conſueuerunt antiqui Pontifices celebrare,erant Veſperę Papales precedentes:& potus in aula.

De quarta Dominica aduentus. Cap.

Quarta Dominica aduentus celebrare conſueuit unus ex Epiſcopis aſſiſtentibus Papę cum paramentis uiolaceis.dicuntur quatuor orationes. miniſtri utuntur planetis plicatis ante pectus,& omnia alia fiũt prout ſupra in prima Dominica dictum eſt.Sermonem facit procurator ordinis beatę Marię de monte Carmello.

De Vigilia Natiuitatis Chriſti.

Si uero Vigilia Natiuitatis Chriſti i Dñica uenerit:celebrat unus ex aſſiſtẽtibus Papę:ut ſupra in paramẽtis uiolaceis.miniſtri utũtur tunicella:& dalmatica.Cardinales non debẽt facere reuerẽtiam Põtifici:quia in Veſperis illam ſunt facturi.Dicũtur quatuor orationes prima de Vigilia ſub ſua cõcluſione.Secũda de Dñica.Tertia contra paganos. Quarta pro Pontifice,prefatio dicitur de aduentu:& nõ fit ſermo.

De Veſperis Vigilię Natiuitatis Chriſti
Põtifice in craſtinum celebraturo.

In Vigilia Natiuitatis Dñi nri Ieſu Chriſti,Si Sãctiſſimus Dñs nr̃ in craſtinũ ẽ celebraturus,ueſpę fiũt ſolẽnes hoc ordine.Põtifex idutus i camera paramẽti,quę papagalli dicitur:amictu,alba,cingulo,ſtola,pluuiali albo,& mitra p̃cioſa procedit ad Eccleſiã ordine cõſueto,ſubdiaconis,auditoribus,clericis camerę:& acoluthis in ſuperpelliciis amictibus quod tñ fit pro eorum cõmodo:& euitãdo ſeruitorũ nimio ſtrepitu,ne habeant in capella ſe exuere cappis:& ſuperpelliciis induere.nõ quod ordo ſic iubeat:quia cum aliis prelatis ſe ueſtire deberent.Cardinales autem:& prelati alii in cappis precedunt:cum peruenerint ad altare:Põtifex detracta mitra in faldiſtorio ante altare ſibi preparato accumbit:& orat.ſurgit deinde:& accepta mitra uadit ad ſolium.Interim prelati omnes exceptis Cardinalibus ſe induunt pluuialibus,& alba mitra. uidelicet Archiep̃i,Epiſcopi:& Abbates.protonotarii autẽ cum cappis ſuis permanent. cum ſedit Pontifex:Cardinales accedunt ad reuerentiam.ultimi duo Cardinales ſiue ſint preſbyteri,ſiue Cardinales Diaconi:cum exhibuerint reuerentiã:aſſiſtunt Pontifici a dextris:& a ſiniſtris.& Diacones:qui aſſiſtebant diſcedunt:& induunt ſe paramẽtis:& tunc ẽt omnes alii Cardinales exceptis illis duobus:qui Papę aſſiſtunt:paramentis ſe induunt uidelicet Epiſcopi pluuialibus,p̃ſbyteri planetis,Diacõi dalmaticis:& prius amictu oẽs induuntur:& etiam ſuperpelliciis,quibus placet. Diacones uero duo prefati: cum primũ induti ſunt:reuertũtur ad Põtificem:& illi qui remanſerant uadunt ad loca ſua:& cõuenientibus ſibi indumẽtis induũtur. Poſtq̃ Cardinales oẽs induti fuerint,ſurgit Põtifex:& detracta mitra uerſus ad altare dicit ſecrete.Pater noſter.Deinde ſeipſum ſignans alte dicit. Deus in adiutorium meum intẽde.Finito Gloria patri a cantoribus.Sub diaconus cãtaturus poſtero die Epiſtolã ſtans ante Pontificẽ ante gradus inferiores ſedis Põtificalis facta prius ei reuerentia preintonat ſubmiſſa uoce Papę antiphonam:& ea preintonata expectat ſtãs quouſq; Papa antiphonam ipſam intonauerit. Tũc accedunt duo Epiſcopi aſſiſtẽtes cum libro:& lumine.& prior Epiſcoporũ Cardinaliũ ẽt aſſiſtẽs accipit librũ:& capite ſuo ipſum tenens Pontifici apponit iuuante eum ſeniore ex duobus Epiſcopis aſſiſtentibus:& iuniore candelam ardentem tenente:Pontifex incipit antiphonam:quam cantores proſequuntur uſq; ad finem. Qua per Pontificem intonata ſubdiaconus cum cerimoniario facit reuerentiam Papę:& ad ſua loca reuertuntur.Idem ſeruatur in itonatiõe aliarum antiphonarum,& etiam in intonatione hymni.Incepto pſalmo Põtifex ſedet:& accipit mitram,ſimiliter alii oẽs.Epiſcopus Cardinalis aſſiſtens ſedet in cathedra nuda inter Diaconũ a dextris Papę:& ſedẽ Cardinalium ſibi parata uerſa facie ad altare:ſi loci diſpoſitio patiatur:ſin uero locus non eſſet capax:ad ſiniſtram locatur:ut fit in capella palatii:& ſi locus eſſet nimis anguſtus:ut aliquãdo euenit in quibuſdam Eccleſiis:ſedet i ſuo ordine cũ aliis Cardinalibus ſiue Eps ſit,ſiue p̃ſbyter Cardinalis. Cãtato pſalmo:& iterata ãtiphona ſubdiaconus ſurgit:& diacono aſſiſtẽti

Universidad de Deusto
Biblioteca

a dextris Papę preintonat secūdum antiphonam plane: quam Diaconus ipse surgens deposita mitra intonat alte: & cantores prosequūtur: ut prius, & dum unus ex Cardinalibus assistentibus Papę surgit, semper etiā alii Cardinales assistentes: & Episcopi assistentes. similiter faciunt alii Cardinales: dum unus eorum surgit, surgunt & alii omnes, & etiam omnes prę lati: qui sunt in capella surgunt semper surgētibus Cardinalibus aliis nō autem surgentibus Cardinalibus assistentibus tantum. Tertiam antiphonam similiter subdiaconus preintonat priori Episcoporum Cardinaliū ibidem assistenti. Quartam priori presbyterorum Cardinalium. & quintam Diacono Cardinali assistenti a sinistris Pontificis reiterata a cantoribus post finem coniuncti psalmi. Quinta antiphona: subdiaconus exhibita prius reuerentia altari: & Papę stans in loco: ubi legitur Epistola uersa facie ad altare ita tū quod non uertat renes ad Papā cantat capitulum. Interim surgit Pontifex: & stat cum mitra. alii uero omnes stāt sine mitra Cātato capitulo unus auditorum rotę modo prędicto Papę preintonat hymnum tunc Pontifex mitra deposita ex libro sibi oblato: ut supra alte incipit hymnum: quem cantores prosequuntur: & Pontifex sic ad finem hymni stat sine mitra. cātatur deinde a cātoribus uersiculus. & inde subdiaconus stās coram Pōtifice preintonat ei antiphonam ad Magnificat: quam Pontifex stans sine mitra ex libro alte intonat: & cātores prosequūtur. Interim sedet Pōtifex: & accipit mitrā: & accedit acoluthus cū thuribulo: & nauicella: quā dat Episcopo Cardinali assistēti: qui eā offert Pōtifici dicēs Benedicite Pater sancte, & supposito per acoluthū thuribulo Pōtifex imponit incēsum: reassumit deinde nauiculam acoluthus: & accedit ad cornu sinistrū altaris: & ibidem expectat Pōtificem. Interim duo auditores accedunt ad altare, & hincinde eleuant īteriorē partē superioris tobaleæ altaris: & plicāt usq; ad mediū, uel circa: cū īcipiť. Magnificat: surgit Pontifex: & cū mitra descendit ad altare: quē sequūtur Cardinales ipsi assistētes, auditor mitra seruiēs: & cubicularii secreti. alii auditores eleuāt fimbriam Pōtifici ante pedes, cum ascendit gradus altaris: & idem faciūt quādo ad solium reuertitur. Si autem duo tātū auditores interessent eleuata tobalea altaris ueniunt ad Pontificem: & ei fimbrias eleuāt. Cum Pōtifex peruenit ad altare: extrahitur ei mitra: osculatur altare in medio, & acoluthus thuribulū Epo Cardinali assistēti offert. Epus uero Cardinalis Pōtifici, tū pōtifex incensat altare more solito, post incēsationem altaris pontifex recepta mitra facit reuerentiam altari: & reuertitur ad soliū duobus auditoribus fimbrias, ut prius tenentibus. alii duo auditores Tobalcam altaris: ut prius erat, explicant. uel si tantum duo sint auditores explicent Tobalcam: anteq̄ fimbrias pontificis teneant. pontificem deinde cum mitra in solio stantem Episcopus Cardinalis assistens stās ante infimū gradum solii recepto ex manibus acoluthi thuribulo icēsat ter thu-

ribulum ducendo, qui incensatus deponit mitram, & detecto capite stat usq; ad finem Magnificat. Inde subdiaconus accepto thuribulo incensat Episcopum, demum Episcopum Cardinalem assistentem stantem ante cathedram suam, & successiue alios duos assistentes. deinde reliquos Cardinales, postea prelatos omnes paratos. postmodum omnes ordine suo: ut in missa. cantato Magnificat sedet Papa: imponitur ei mitra: & cantatur Antiphona. Accedunt deide duo acoluthi cum duobus candelabris: & luminaribus ad gradus solii: inter quos stat medius cerimoniarius: & Pōtifex stans detracta mitra dicit. Dñs uobiscum. Et cantoribus respondentibus: Et cum spiritu tuo. offertur ei liber: ut supra. Pontifex dicit orationem, & eo demum replicāte Dñs uobiscum duo acoluthi candelabris: & cerimoniario factis reuerentiis redeunt ad altare, inde dicto Benedicamus a cantoribus ipse Pōtifex dat benedictionem uno protonotario auri phrygium tenente more solito: qua data descendit de solio, genuflectit ī faldistorio ante altare cū mitra orat. deide surgens redit ad camerā.

De publica compotatione, siue collatione, potus in aula a priscis uocitatus. Cap.

Si Solennis collatio, prout aliquando Pontifices consueuerunt facere, fieri debet: in prima aula palatii parabūtur omnia ad instar publici cōsistorii. paretur credentia magna eminens duodecim uel circiter gradus habens pro uasis aureis, chrystallinis: & argenteis desuper ponendis ad magnificentiam tantum. credentia huiusmodi erit altitudinis a terra usq; ad eius planum siue mensam palmorum septem, uel circa. mensa eius erit longitudinis palmorum. xxii. & latitudinis septem, uel circa. & desuper gradus: ut diximus: qui satis sint pro uasis supradictis, quę suo ordine locentur. In secunda uero aula parentur duę credentię: una parua pro Sanctissimo Domino nostro: & alia longior pro Reuerendissimis Dominis Cardinalibus: ubi constituantur uina, cōfectiones, aqua, confecterię mātilia, mappę, Scyphi, phialæ, & alia, pocula, uasaq; aurea, siue argentea opportuna in competenti numero: & quantitate. Magister domus Apostolici palatii prouidebit in tempore de uino diuersi generis, confectionibus diuersarum specierum uexillulis longitudinis unius palmi cum insignibus Papę: & Cardinalium in confecteriis ponendis. Et centum intorticiis pro collatione: & matutinis. In uigilia igitur Natiuitatis Christi. Si uesperę in capella palatii celebratę sunt: Ponifex finitis uesperis in sede solii sui deponit mitram: & pluuiale, & imponitur ei cappa de carmasino. Interim etiam omnes Cardinales intus: prelati uero: & alii omnes extra cancellos capellę paramenta: & superpellicia deponunt: & cappas accipiunt. Pontifex uenit ad aulam: ubi collationem est facturus Cruce precedente. Si uero uesperę huiusmodi in basilica Sancti Petri sunt celebratę: illis finitis Pontifex reuertetur ordine consueto ad cameram papa-

Universidad de Deusto
Biblioteca

galli ubi depositis pluuiali:& mitra accipit cappam:ut supra.Cardinales uero, prelati:& alii omnes: qui sua paramēta, & ornamēta in basilica predicta post uesperas deposuisse debent,& cappas accepisse, ponuntur in dicta camera Papagalli:& expectant, qui cum Papa uenit ad aulam predictam Cardinalibus subsequentibus sine Cruce camē:manebūt usquequo collationem perfecerit.Pontifice igitur sedente nobilissimus totius curie etiam si Rex, aut Imperator sit:ducetur ad credentiam Papę ad dādā aquam hoc ordine.duo seruientes armorum precedent, magister cerimoniarum in suo habitu, magister domus baculum ferens mantello indutus.auditor sine mantili.Auditor mantile portans cum sua cappa lanea. deinde aquam ferens medius inter magistrum sacri hospitii:& senescha-lum secretum, Papa manus lauante Diaconi assistentes adiuuant: & omnes Cardinales surgunt, alii omnes genuflectunt.Dum Papa lauat, Cerimoniarius acceptis aliis duobus seruientibus armorum uocat alium post predictum nobiliorem:qui portabit primum ferculum, quē ducit ad credentiam Papę:deinde cum ferculo ad Pontificem hoc ordine.duo seruiētes armorum, cerimoniarius, magister domus:qui expectat ad gradus sollii, auditor sine mantili, auditor cum mantili, scalcus secretus.deinde ferens ferculum solus, similiter ibit solu .postea qui potum portat. Omnes hi excepto magistro domus ascendunt ad Pontificem:& Cardinales assistentes extendunt ante Pontificē tobaleam:quam auditores hinc :& inde genuflexi tenent.deinde assistens a dextris dat ad pregustandum ex ferculo latori, & ambo assistentes detectis capitibus stantes apponunt manum ad confecteriam, ex qua Pontifex cibum sumit.& exinde descendunt omnes:qui uenerant:& ascendunt alii cum primo potu:quem deducunt magister hospitii:& Cardinales assistentes.similiter aliam tobaleam de manibus auditoris secundo uenientis accipientes illam extendunt ante Pontificem:quam auditores tenent:ut supra .deinde facta per portantem uinum credentia in uase, quod ad partem portat, & per alium scutiferum Papę aquam portantem simpliciter de aqua, Cardinales assistentes iuuant miscentem aquam uino Papę.recepto potu per Pontificem descendunt isti:& ascēdunt alii.& hic ordo usq; ad finem collationis seruat':scalcus secretus:& magister hospitii uicissim comitantur cibos : & pocula, quæ portantur per nobiliores ꝓceres, siue oratores presentes clerico cerimoniaꝝ ordināte:& secrete deducēte:& icipiēte a nobiliori ēt si eēt Rex, aut Imperator.Solent quatuor spēs cōfectionū haberi:& quater uinū ad potū ministrari.Descēdēte a Pōtifice illo:qui ultimū potū dedit, descendunt etiā Cardinales assistentes, & ad sua loca uadunt.Tunc unus ex cubiculariis Papę p̄cedente alio cubiculario: & cerimoniario portat mappā lōgā mūdam ante priorē Cardinalem:cuius unū caput ipe ibidē tenet:aliud capit secūdus cubicularius, & illud extendit usq; ad ultimū Cardinalē

ubi illud tenet.Quod si forte una mappa tam longa nō sit :portētur alię, que sufficiant:ita tamen quod pro qualibet sint duo cubicularii:qui eam per capita:ut supra teneāt, tum precedēte scalco Papę cubicularii in suo habitu singuli habentes mappulas breues in humeris ipsum sequūtur portantes unusquisq; unā cōfecteriā discopertā confectionibus plenam:& in qualibet confecteria sit unum uexillulum ab una parte habēs insignia Pōtificis:& ab alia illius Cardinalis:cui defertur.primus cubicularius portet confecteriam priori Cardinalium.Secundus alteri seniori Cardinalium:& sic de aliis.Primum cubiculariū sequunt' duo scutiferi prioris Cardinalium:primus mappulam habēs in humeris:& poculū uini in dextra manu, secundus uas cum aqua sine mappula.Secundū cubiculariū sequātur duo scutiferi secundi Cardinalis similiter uinum, & aquam portātes : ut primi:& sic de singulis.quatuor etiam uicibus quatuor species confectionum:& uinum prout Pontifici:& Cardinalibus portant. Finita collatione Cardinaliū scutiferi cū mappulis ad collum aliis seruiunt uidelicet oratoribus, prelatis, & aliis omnibus ad scabellum Papę sedentibus. Erunt de quolibet ferculo octo bacilia:& multo plura cum uino : & uasa aqua plena.residuum quod in bacilibus remanet inter scamna Cardinalium sedentibus, & aliis circūstantibus spargi solet.Finita collatione reducitur Papa ad cameram suam:& omnes discedunt.

De matutinis noctis natiuitatis Christi Papa presente.

In matutinis noctis natiuitatis Dñi nostri Iesu Christi Pontifex indutus amictu:alba, cingulo :& stola:si placet: benedicet ensem:ut in prima parte supra posuimus.Deinde assumpta cappa de carmasino precedente Cruce:& subsequentibus Papam Cardinalibus: quia non habet mitram, uadit ad capellam unus ex clericis camerę ensem cum Galero de beuaro. cum perlis prefert ante Crucem.Et facta oratione in faldistorio ante altare Pontifex uadit ad sedem suam a duobus Cardinalibus Diaconis assistentibus deductus:& cum sederit ipsi Cardinales recedunt, sedentq; in locis suis inter alios Cardinales.Cum uero Papa fuerit in ecclesia, clericus camerę ensem cum Galero predicto super altare ad cornu Epistolę reponit:& non fit reuerentia per Cardinales.Pontifex autē accepto a cerimoniario ante ipsum genu flexo signo surgit:& detecto uel semidetecto capite stans uersus ad altare secrete dicit.Pater noster.deinde cantando:& sibi os cum pollice signando dicit.Domine labia mea aperies.ℜ.& os meum. Deinde signans se a fronte ante pectus dicit.Deus in adiutoriū meū intē de &c.Et stat quousq; cōpleātur inuitatoriū, hymnus:& antiphona primi psalmi.primo psalmo incepto sedet.similiter primus Episcoporum assistentium aptat Papę cappā:& ante ipsum extendit fimbrias. Et nota qđ semper in oibus officiis:qñ Papa surgit:oēs surgunt:qñ autē sedet, omnes sedent, nisi i quibusdam reuerētiis:ut suo loco Dicemus. Cū dicit' tertius

Universidad de Deusto
Biblioteca

psalmus primi nocturni cerimoniarius capit librum lectionum, & cleri-
cus capellę pulpitum nudum: & precedente cerimoniario ad medium ca
pellę inter cornua amborum scamnorum Cardinalium uersus ad altare
ponit dictum pulpitum: & cerimoniarius librum desuper: & redeũt ad lo
cum suum. Cũ dicitur uersiculus primi nocturni: cerimoniarius accepta
parua candela cerea accensa factis reuerentiis altari: & Papę uadit ante
pulpitum. & finito uersiculo Papę facit signum: ut surgat, qui surgit: &
capite semidetecto dicit. Pater noster, quod secrete prosequitur. deinde di
cit alte. Et ne nos. Et assistentes Episcopi apportant librum: & candelam
ex quo Papa dicit absolutionem: Exaudi &c. Interim cerimoniarius illũ:
qui dicturus est lectionem: ad pulpitum ducens ibidem expectat finem ab
solutionis: qua finita lectionem dicturus genuflexus uersa facie ad Ponti
ficem cantat. Iube Domne benedicere. Et Papa stans: ut supra ei benedi-
cit dicens. Benedictione perpetua benedicat nos Pater ęternus. ℟. Amen
non tamen signum Crucis super eum faciens: sed tantum uerba benedi-
ctionis proferens. finita lectione cum dicit. Tu autem Domine miserere
nostri: genuflectit uersa facie ad altare. deinde surgit: & factis reuerentiis
altari: & Papę uadit ad osculum pedis Pontificis cerimoniario precedẽ-
te: & pedem Pontificis discoperiente, & demum coperiente. quod semper
obseruatur nisi Cardinalibus. deinde ad locum suum quisq; reuertitur. Si
autem dicturus lectionem Cardinalis sit: cum peruenerit ad pulpitum fa
cit reuerentiam altari, & Papę more consueto, & dicendo. Iube Domine
caput inclinat uersus Pontificem, & cum dicit. Tu autem Domne caput
inclinat uersus altare. quo dicto factis reuerentiis ad locum suum reuerti
tur: & cerimoniarius redit ad altare ad locum suum ibi expectãs, quousq;
incipiatur uersus aut citius, uel tardius: secundum quod longum erit re-
sponsorium: & uersus. deinde factis reuerentiis: ut supra, redit ad pulpitũ,
& aliam lectionem secundam dicturum ducit: & facit: ut supra, Pontifex
ad secundã lectionem sedens benedicit dicens. Vnigenitus Dei filius &c.
& similiter ad tertiam cum dicit. Spiritus Sancti gratia &c. Deinde can-
tantur tres psalmi secundi nocturni: & post uersiculũ surgit Pontifex cõ-
uersus ad altare detecto capite alte dicit. Pater noster. secrete, psequitur:
& alte pronũciat. Et ne nos. Deide ex libro dicit absolutionem. Ipsius pie
tas &c. & benedictionem ad quartam lectionem Deuspater omnipotens
&c. & sedet. quintam legit nobilis cui datur ensis: si est presens, & stat ac
uelit illam legere hoc ordine: inceptа quarta lectione Cerimoniarius no
bilem missum ad Angulum post sedem Diaconorum Cardinalium ducit
illum ubi Galerus sit: uel ad aliũ locum cõuenientem, & illic clericus ca
merę ensem cum Galero de altari capiens portat. idem nobilis induitur
superpellicio: & desuper ense precingitur ad latus sinistrum: & pluuiali
albo induitur: cuius apertura super brachio eius dextro sit: & Galerus p̃-
dictus

dictus ei in capite ponitur, quo sic induto clericus cameræ ad locum su-
um reuertitur, & nobilis finita quarta lectione dum cantatur respon-
sorium, ante Pontificem per cerimoniarium ducetur: & ibi ante gradus
solii, deposito ad manus cerimoniarii galero facit reuerentiam altari, de
inde Papæ: ad quem conuersus stans euaginat gladium: et tertio cum eius
mucrone terrã tangit, uibratq; deinde ter, & tãdem tergit eum super bra-
chium sinistrum: & reponit in uaginam, & accedit ad pulpitum: ubi fini-
to responsorio uersus ad Pontificem genuflexus dicit: Iube &c. Et Ponti
fex sedens benedicit ei dicens: Christus perpetuę &c. Tum ille stans can-
tat lectionem, & cerimoniarius tradit galerum prędictum uni ex familia
ribus dicti nobilis: qui sedeat ad pedes loci: in quo dictus nobilis sedere so
lebat: finita lectione idem nobilis ducitur ad osculum pedis Papę indu-
tus ut cantauit: & deinde reducitur ad locum: ubi indutus fuit, ubi exui-
tur pluuiali, & superpellicio, & ense decingitur: quem cerimoniarius tra-
dat dicto familiari galerum tenenti: quem super ensem reponit: ut prius
erat: qui ensem erectum cum galero desuper teneat sedens, ut supra usq; ad
finem officii. & nobilis ille per cerimoniarium ad suum locum reducitur.
Quando uero non est præsens, cui ensis datur, clericus camerę indutus su
perpellicio cantat quintam lectionem. Et quando Papa uadit ad capel-
lam, & inde reuertitur, tam in maturinis q̃ in missa maiori semper cleri-
cus ipse portat ensem cum galero. Si uero nobilis cui ensis datur præsens
sit, & nesciat legere: ipse nobilis nihilominus in tempore induitur super
pellicio: & pluuiali, accingitur gladio, & galerus ei imponitur, ut supra:
deinde ducitur ad Pontificem: & omnia facit precise: quę supradicta sunt
nisi qđ non petit benedictionem, nec legit lectionem, quę loco suo cleri-
cus camerę indutus superpellicio facit: & in fine osculantur ambo Ponti
ficis pedes: nobilis primum, deinde clericus camerę. Et nota qđ satis cõ-
petenter Pontifex daret ensem nobili si esset presens, in loco isto anteq il
le accingeretur ense. & tunc dum cantatur responsorium quartæ lectio-
nis: nobilis induitur superpellicio, & pluuiali, ut diximus: Et ductus ante
Pontificem finito responsorio genuflexus accipit a Pontifice ensem: qui
dicit illam orationem. Solent Romani Pontifices. &c. Et tunc descen-
dens cum habitu extrahit ensem, quo prius a ministris accintus fuerat &
facit ut supradictum est. Sextam lectionem legenti Pontifex benedicit di
cens. Ignem sui amoris. Deinde cantantur tres psalmi tertii nocturni, &
uersiculi. Tum Pontifex surgens capite detecto conuersus ad altare di-
cit: Pater noster, ut supra, & ex libro absolutiõem: A uinculis. &c. Diaco
nus Cardinalis assistens a sinistris cantat septimam lectionem cum euan-
gelio, & omilia: qui apud pulpitum inclinatus ante Pontificem dicit. Iu-
be. & Pontifex stans benedicit dicens. Euangelica lectio, & perseuerans
stans quousq; incipiatur omilia, tum omnes sedent. Octauam lectionem

Universidad de Deusto
Biblioteca

cum euangelio cantat Diaconus assistēs a dextris iisdem cerimoniis:cui inclinato capite benedictionem petenti Pontifex sedens benedicit dicens p euangelica dicta:tū surgit Pōtifex ad euangelium:ultimam lectionem cantat ipse Pontifex qui stans uersus ad altare capite detecto dicit: Iube dōne benedicere.sed nullus benedicit,cantores respondent .Amen. Assistentes presbyter Cardinalis,& duo Episcopi accedunt cum libro,& lumine:duo acoluthi cum suis cappis,cum candelabris,et luminaribus, stant ad gradus more solito,usq; in finem. Et Pontifex perficit lectionē, & in fine uersus ad altare dicit: Tu autem domine.&c. Interim cum Papa lectiōem cantat:ponuntur pluuiale albū preciosum super altare pro Pontifice:& paramēta super credentia pro Cardinali missam celebraturo, si ante illic posita non fuerunt.Et diaconus,ac subdiaconus capellæ in sacristia,aut alio conuenienti loco se induunt more solito,capellani etiam cardinalis celebraturi ad credentiam suis coctis induuntur .Finita lectione subdiaconus apostolicus in sua cappa submissa uoce præintonat Pontifici. Te Deum laudamus:qui ex libro si placet illud intonat : & cantores prosequuntur:quo incepto cardinalis missam dicturus accedit ad altare,& in faldistorio consueto accipit sandalia:& dicit psalmos : Quam dilecta &c. Deinde induitur omnibus paramentis consuetis per subdiaconum,& diaconum capellę,ut moris est.cum dicitur uersus . Te ergo quæsumus:ad uerba,Quos precioso sanguie redemisti Papa in sede sua & omnes alii genuflectunt.& in fine Pontifex sine mitra dicit,Dominus uobiscum:& orationem:Concede quęsumus,ex libro cum assistentibus, & ceroferariis more solito,& in fine Pontifex replicat . Dominus uobiscum: & cantores dicunt Benedicamus.&c. Et Pontifex ante sedem solii sui exuitur cappa,& pluuiali albo,& mitra induitur . & accedit ante altare ubi cum celebraturo &c. illuc ueniente dicit confessionem more solito ,& incipitur introitus,& missa.& non fit reuerētia Papæ per Cardinales,quia fiet in missa maiori,sed finita confessione ascendit ad solium. Et presbytero cardinali assistente ministrante Papa imponit incensum,celebraturus incensat altare:incensatur ipse.deinde Papa,qui surgit sine mitra ,& dicit introitum. Interim Cardinales ueniunt ad circulum,cum quibus dicit Kyrieeleison,deinde:& in terra.&c . Quo dicto presbyter Cardinalis uenit ad scabellum suum,ad assistētiā Pontifici:Pax uobis dicitur & una tantum oratio,post offertorium omnes incensantur ,& pax datur more consueto.finita missa Papa dat benedictionem : & non indulgentias:deinde recedit Papa cum omnibus Cardinalibus, prelatis,& officialibus: ensis ēt cum galero,si ille cui datus ē,presens sit,per ipsius familiarem ante eum in suo loco procedentem portatur. Alioquin si absens sit,per clericum cameræ ante Crucem ad cameram Pontificis reportatur,ubi manet usq; ad missam maiorem.

De ordine cantantium lectiones. Cap.

Lectiones in hac nocte triplici ordine cantari cōsueuerunt nostris diebus. Omnes explicabimus. Pontifex pro tempore:ut magis placebit seruari mandabit. Ante tempora Pauli Secundi seruatum uidimus:& legimus hunc modum. Primam lectionem clericus cerimoniarum, Secundā acoluthus,tertiam auditor,Quartā iunior presbyter Cardinalis, Quintam,nobilis cui datur ensis,uel eius loco clericus cameræ, Sextam subdiaconus aplicus,Septimā diaconus assistēs a sinistris,Octauā diacōus a dextris,Nonam Pontifex. Cardinales dicunt cum suis cappis laneis,alii oēs cū superpelliciis:hunc modū hactēus seruauit Innocētius Octauus. Alius modus sub Paulo Secundo:primam acoluthus, Secundam auditor, Tertiam subdiaconus cantabat, Quartam iunior presbyter Cardinalis,Quintam nobilis ab ense:& si nesciret literas eius loco clericus cameræ. In absentia uero illius secundus iunior presbyter Cardinalis. Sextam alius iunior presbyter Cardinalis. ita ut duo uel tres iuniores presbyteri dicerent in secundo nocturno:duo in præsentia nobilis , tres in eius absentia,a iuniori tamen incipiendo. Vltimæ tres lectiones ut prius cantabantur. Sixtus autem quartus uoluit , ut omnes lectiones cantarentur per Cardinales.& sex primæ incipiēdo a iuniori diacono,siue presbytero in absentia diaconi,per ordinem cantarentur,& per Episcopos Cardinales,si deficerent,aliæ tres ultimæ,ut prius per diaconos assistentes,& Papam. Si uero in his matutinis interesset Imperator ipse cantaret septimam lectionem sub Euangelio Exiit edictum a Cæsare Augusto:his cerimoniis:cum cātatur ultimus psalmus in tertio nocturno,clerico cerimoniarum ordinante:diaconi assistentes Papæ accedūt ad Imperatorē: quē a sua sede ad planum descēdere monet:& illic eum induunt superpellicio: deinde accingunt ense benedicto:demum induit pluuiali albo : non cum apertura super humerum dextrum:sed ante pectus:ut Episcopi:ut in sigillis imperialibus sculptus apparet:galerus eius armigero traditur . Nam Cæsar illud in capite non portat,quia est insigne ducalis dignitatis: quæ longe est inferior Imperiali. Imperator sic ornatus ducitur medius a Cardinalibus diaconis ante Pontificem , qui facta reuerentia nudat ensem, inclinat,uibrat , tergit, & recondit:ut de nobili diximus . Tum accedit in tempore ad pulpitum:& profunde inclinatus ad Pontificem uersus dicit. Iube D. Benedicere. Et Pontifex. Euangelica lectio.&c. Tum Imperator legit euangelii partem usq; ad omiliam tantum si placet : & omiliam prosequitur diaconus:qui assistit a sinistris. Q d si Imperator uult totam lectionem legere:laudabile erit:& diaconus ipse nihil dicit. In fine lectionis Imperator cum suo habitu, siue totam, siue partem lectionis dixerit, ascēdit ad osculum pedis Pontificis:deducentibus & ministrātibus ipsis diaconibus Cardinalibus . postremo reducitur ante suā sedē:ubi exuitur

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſacris ueſtibus:& enſis cum galero detur armigero Cæſaris, qui illum de inde tenet:& portat ante Cæſarem:qui reuertitur ad ſedem ſuam, & Diaconi ad aſſiſtentiam Papæ. Hunc modum ſeruari uidimus: cum Fridericus tertius Imperator ſub Paulo ſecundo Romæ his celebritatibus interfuit: Anno Salutis Milleſimo quadrigẽteſimo ſexageſimo octauo.

De laudibus:& miſſa in aurora. Cap.

Cantores poſt receſſum Papæ dicunt laudes cantãdo:uel legẽdo pro ut eis magis placebit. Interim Sacriſta induitur pro ſecunda miſſa dicenda omnibus paramentis pontificalibus:ut in aliis miſſis fieri ſolet. Accedit ad altare dicens: Introibo. & Confiteor. & ut alias:cantores incipiũt Introitum: & proſequũtur ut alias Papa abſente in capella fieri ſolet: Finita miſſa ſtans cum mitra ante medium altaris dat benedictionẽ ut moris eſt:& non pronuntiantur indulgentiæ.

De miſſa maiori. Papa perſonaliter celebrante. Cap.

In miſſa maiori Natiuitatis Domini noſtri ſummus Põtifex celebraturus capit in camera papagalli, aut alia conuenienti paramenta conſueta:uidelicet amictum, albam, cingulum, ſtolam, pluuiale album, & mitram precioſam:& omnes Diaconi Cardinales:in camera paramẽti: nõ tamen ubi Papa parare debet:anteq̃ Papa exeat, capiant paramenta ſua uidelicet amictum, dalmaticam, & mitram. Ille qui dicturus eſt euangelium ultra prẽmiſſa accipit albam, cingulum, & ſtolam, manipulum uero capiet in eccleſia cum Papa fecerit confeſſionẽ apud altare. Et ſic induti intrantes ad Pontificem ipſum paramenta ſupra nominata induunt. omnes alii preſbyteri, & Epiſcopi Cardinales in camera, ubi Diaconi induti ſunt, paramenta accipiunt:uidelicet amictũ, & planetas. Epi Cardinales pluuialia, amictum, & ſuperpellicium, & albas mitras, & induti intrant ad Pontificẽ. Patriarchę uero, Archiepiſcopi: Epi: & Abbates pluuiale capiũt, ex Cardinalibus autem qui ſunt religioſi loco rocheti capiunt ſuperpelliciũ, & omnes cum albis mitris, pœnitẽtiarii planetas tãtum. Sudiaconus, qui epiſtolam latinã eſt dicturus, amictum, albã, cingulum, tunicellã, & manipulũ: alii uero Subdiaconi, apoſtolici auditores, clerici camerę, & acoluthi ſupra rochetũ coctas. omnes præter Cardinales in aula ante camerã paramenti accipiant ſacras ueſtes, tali tempore: qđ omnes ſuis paramentis ſint induti:anteq̃ Papa camerã ſuã exeat. Induto Pontifice Thuriferarius accedit ad Pontificẽ:& miniſtrante priore preſbyterorũ Cardinalium: Pontifex incenſum imponit in thuribulo dicens. Ab illo benedicaris. &c. Deinde ſeptem Acoluthi capiunt ſeptem candelabra cum luminaribus, & uadunt ante Crucem, Thuriferario præcedente, quem antecedat unus clericus cameræ enſem cum galero deſuper poſito portans. Et hoc ſi Papa illos adhuc non dedit. Si uero Papa alicui præſẽti dedit unus de eiuſdem familia dictum enſem cum ſuo

galero in prędicto loco portabit. Et cum in eccleſia fuerit ad pedes illius, cui datus eſt, ſedebit:& ſic per totũ officium tenebit. ſupplicantis igitur more procedet ad eccleſiam hoc ordine. Scutiferi Papę cum minoribus nobilibus, procuratores ordinum, & principum, Secretarii, & aduocati mixtim, Cubicularii extra cameram, oratores laici, & non prelati Impatoris, Regũ, pricipũ, & cũ eis Senator urbis, & cõſeruatores, & Barões, ac maiores nobiles: Acoluthi Papę, clerici cameræ, Auditores Rotę cũ Auditore cauſarum cameræ aplicæ, & Subdiaconi apſici oẽs in ſuperpelliciis ſupra rochetum. Magiſter ſacri palatii in habitu, & loco ſuo acoluthus Thuriferarius, & ad minus duo ceroferarii: cum luminibus accenſis. Deberet tamen in huiuſmodi, & omnibus aliis ſupplicationibus ſeptem candelabra cum totidem luminaribus deferri per acoluthos: ſed quia aliquãdo acoluthi nõ adſũt tot nũero, hoc ommittitur: Cerofe rarios autem immediate ſequitur Subdiaconus epiſtolam lecturus indutus, ut ſupradictum eſt, Crucem baiulans ad latera, habens duos magiſtros hoſtiarios cum uirgis: quem ſequuntur prelati omnes parati hoc ordine. penitentiarii ſine mitris: Abbates, Epiſcopi, Archiepiſcopi, prelati, oratores, aſſiſtentes Papæ, omnes cum paramentis, & mitris, ut ſupra dictum eſt: ſucceſſiue, Diaconi, preſbyteri, & Epiſcopi Cardinales, aſſiſtentes hinc, & ide. Deinde Papa: cuius pluuialis auriphrygiũ duo Diaconi Cardinales aſſiſtentes hinc & inde iuxta eum incedentes deferent. fimbrias poſteriores, id eſt caudam pluuialis nobilior laicus in urbe exiſtens: etiam ſi ſit Imperator. uel Rex, & hoc ſi Papa pedibus incedat. Si uero portatur in ſede, duo Cardinales prędicti aſſiſtẽtes ipſum immediate prędecant, & qui lecturus eſt euangelium inter eos medius, qui alioquin iret ante Papam ſolus. ſuper Papam portatur baldachinũ per octo principes, & oratores laicos inſigniores, & magnos barones, cõſeruatores urbis: & tales, aut omnibus deficiẽtibus per ſcutiferos Papę. nobilioribus portantibus detur ſemper primus locus: hoc eſt anterior: ita qđ illi continuo præcedant Papam. Si uero huiuſmodi ſupplicationibus intererunt Imperator, Reges, duces, aut maximi principes, incedent in loco in quo ſolent ſedere. Imperator ad ſiniſtram Papæ, Rex cum primo Epiſcopo Cardinali, primogenitus Regis cum preſbytero, maximus Dux ſiue princeps, ſeu Dux, inter ipſos diacones iuniores, & Epiſcopos aſſiſtẽtes Pontifici. ſequuntur cubicularii de camera, qui ſecreti appellãtur: auditor ſeruiens de mitra, Medici ſecreti, & primus ſecretarius, ſi non eſt prelatus. Demum protonotarii, & prælati non parati in ſuis cappis: hoc ordine peruenium ad eccleſiam. Pontifex poſtq̃ ad eccleſiam peruenerit ſuper faldiſtorio ante altare ſibi præparato genuflectit, Diaconus a ſiniſtris mitram Papę tollit de capite, quam dat Auditori ad mitram ſeruienti, & alius aſſiſtens Cardinalis Birretum amoueat. facta oratione, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſurgente Papa Diaconus a dextris birretum primo, deinde mitram: alio Cardinale a ſiniſtris uitas tenente imponit: qui deinde uadit ad ſedem paratam: ubi ſacris ueſtibus indui debet: Quo ſedente Cardinales primo deinde omnes alii prelati ordine ſuo accedant ad reuerentiam. Cardinales omnes factis conſuetis reuerentiis oſculantur auriphrygium per manū dexteram Papæ protenſum, prælati uero euntes ter genuflectunt, & eius genu dextrum oſculātur, Diaconus, & ſubdiaconus epiſtolam, & euangelium in græco lecturi parati eſſe debēt apud altare. Subdiaconus, & Diaconus: qui ad cornua altaris in inferiori gradu ſtare uel ſedere poſſūt, put tempus poſtulat, ſicq; manere uſq; poſt miſſam: finita reuerentia extrahit mitra Papę, & birretum ut ſupra. qui deinde ſurgit, & ſtās uerſus altare ſecrete dicit. Pater noſter. Deinde alta uoce cantando, & ſe ſignando. Deus in adiutorium meum. &c. manens ita quouſq; incipiatur per cantores pſalmus. Legem pone: quo incepto ſedet, & imponitur ei birretum, & mitra ut ſupra. Tum Subdiacōus latinus accedit ad altare cui mapulā quādam Sacriſta ſupra brachia ponit, & ſuper eam caligas, & ſandalia, quæ ambabus manibus ad oculos eleuatis ad Pontificem defert, hunc ſequantur omnes acoluthi: quibus accipientibus et extendentibus fimbrias pluuialis Papę Subdiaconus cum uno ex ſecretis cubiculariis Papæ ſubtus intrant, & cūmunia calciamenta Papæ extrahentes & caligas, & ſandalia ei imponunt. Interim Epiſcopi aſſiſtentes Papę librum ante ipſum & candelam ex more tenent, Diaconi aſſiſtentes cum Pontifice dicunt Antiphonam: Ne reminiſcaris. &c & pſalmum, Quam dilecta. &c. ut in libro. Interim cantatur Tertia per cantores: qui cum ad capitulum peruenerint, quod unus ipſorum cātabit, Papa ſurgit cū mitra, & cū finito breui reſponſorio uerſiculus dicatur, accedunt ante Pontificem Epiſcopus Cardinalis aſſiſtēs: ut librum teneat pro oratione, & cerimoniarius cum duobus ceroferariis. finito uerſiculo deponitur mitra Pontifici: qui dicit ſtans uerſus ad altare Dominus uobiſcum, & orationem Epiſcopo Cardinali librum ſuper caput tenente: & uno Epiſcoporum aſſiſtētium cum manu adiuuante alia candelam tenente. qua finita Pontifex repetit Dominus uobiſcum: & Cerimoniarius cum ceroferariis reuertit ad altare: cantores uero dicunt, Benedicamus Domino. His finitis ſedet Papa cui reponitur mitra, & lauat manus in miſſa. Aduertat cerimoniarius: ut incipiat a minus digno de quatuor nobilibus laicis, qui debent aquam deferre, ita qd nobilior ſit ultimus. Et ſemper debet eligi ad hoc opus nobiliores etiam ſi Reges, aut Imperator adeſſent. Pontifex manus lauat, oēs laici in capella exiſtentes genuflectūt, prælati uero ſurgūt, & ſtāt ſine mitra capite detecto. Cardinales depoſitis tm̄ mitris ſurgūt. lotis manibus extrahit mitra Pōtifici, qui ſurgit, & ante eū ponit ſcabellū, ſup qd ſtat Diaconus Cardinalis Euangeliū lecturus: qui iuuātibus duobus aliis diaconibus a dextris, & a ſiniſtris Papæ ac Subdiacono latino retro ipſum Papā ſtantibus Papæ mitrā primo, Deinde pluuiale, & ſtolā extrahit: & ſacris paramētis: quæ ex altari p acoluthos deferuntur ipſum induit hoc ordine: primū cingulo cū ſuccintorio in pte ſiniſtra pēdente: qui cingulo p̄dicto cingit ſubtus alio cingulo quod Eps tenebat. & iſto ſecūdo ligato ſoluit: & deponit cingulū primū: Tū cruce pectorali poſtea fauone, quē diaconus ſup caput Papę īpōit replicatū ut ante oculos pēdeat, & partē quā dextra manu tenet, collocet ſup humerū dextrū: & aliā ſuper ſiniſtrum, & oras ambas fauonis depēdere facit circa pectus iuxta menſurā unius palmi. Deinde ſtola, quæ ab humeris pēdeat. tū tunicella, & dalmatica. albā miniſtri circa fimbrias aptēt: ut terrā tāgat. His oībus p Diaconū adiuuātibus diacōibus aſſiſtētibus: & ſubdiacono, qui ē a ſiniſtris Papa induit. de q̄bus p diaconū oſculāda porrigūt Crux pectoralis, fauon, ſtola & in fine palliū anteq̄ ſibi īponat, & ſiliter cū exuit Papa, cū accipit dalmaticā reſidet extrahit, ac aptat ei per Diaconū fauō circa caput. quo aptato amouetur ſcabellū ſuper quo ſtabat Diaconus induēs: & imponūtur Papæ per Diaconū, & ſubdiaconū chirothecę: qui ante & poſtq̄ illas ſibi impoſuerint oſculantur eius manus, & chirothecas, Deinde reponit ſcabellū, & Papa induitur caſula & extrahit fauō circa collū & aptatur, ut æqualiter pēdeat circum circa. Interim unus ſubdiaconorū apoſtolicorū palliū de altari uelo coopertū apportat: qd diaconus ab ipſo accipiens Crucē poſteriorē pallii Papæ oſculādā porrigit, deinde illud adiuuāte ſubdiacono latino Papæ imponit eo modo, ut pars duplex ſup ſiniſtro humero maneat, inde portant tres ſpinulę, quarū unā pulchriorē diaconus Cruci anteriori palli infigit, aliā cruci ſuper humerum ſiniſtrū, & tertiā infigit ſub diaconus Cruci poſteriori. Sūt autē hmōi ſpinulę taliter infigēdę, ut tertio crucē pertrāſeāt: palliū autē non p̄forēt, neq; planetā tāgāt, qd q; gēmæ ſpinulæ maneāt ad extra infigentis. Tū rurſus aptatur fauō circa pectus ut pēdeat ſub anteriori pallii Cruce, & planeta ſupra brachia Pōtificis. Deinde ipſe diaconus Papę mitrā imponit. Accedit interim primus Eporū Cardinaliū aſſiſtens, & īponit Papæ iā mitrā tenēti annulū pōtificalē, & alios quos Papa uo luerit: cuius manum oſculat. Hęc oīa Pontificis ornamēta prius per ſacriſtā ſuper altare præparātur, & ordine prædicto inſtruēte cerimoniario per acoluthos ad Pōtificē deferuntur, aſſignāturq; ad manus diaconi Cardinalis prædicti. poſt hæc Epo Cardinali aſſiſtēte, & miniſtrāte Pontifex ponit incenſū in thuribulo dicēs Ab illo benedicaris. &c. Tū Papa ſupplicabūdus uadit ad cōfeſſionē ante gradus altaris duobus auditoribus fimbrias eleuātibus a pedibus. Ordo procedēdi: thuriferarius: duo ceroferarii in quorū medio Crucē ferēs, ſubdiaconus latinus librū euāgeliorū, & in eo manipulū Papę incluſū ante pectus geſtās. Inde diaconus euāgelii cū Epo Cardinali aſſiſtēte. quē ſequit

Universidad de Deusto
Biblioteca

auditorad mitram ſeruiens medius inter duos cubicularios ſecretos: deinde Epi aſſiſtẽtes. Inter altare & ſedem, i qua Papa paramẽta accipit, occurrunt Papę. tres ultimi preſbyteri Cardinales quorũ ſenior primo deinde alii duo per ordinẽ Põtificẽ in ore primo, deinde i pectore oſculãt, ſubdiaconus interim librũ Euãgeliorũ cerimoniario tenẽdũ tradens Papã ambabus manibus retro ad eius ſpatulas appoſitis ſuſtẽtat. Inde Cardinales illi tres, cũ Papa ante altare ſe firmauerit, redeunt adloca ſua, Idẽ facit ſubdiacõus cũ Cruce, & ceroferarii: thutiferarius uero ad cornu epiſtolę altaris genuflexus expectat finẽ cõfeſſionis. cũ Papa fuerit ante gradus altaris Diacõus Euãgelii depõit ei mitrã, & eã auditori tradit ad hoc ſeruiẽti. Papa mediusiter Epm Cardinalẽ a dextris: & Diaconũ Euãgelii a ſiniſtris ſtãs facit cõfeſſionẽ more ſolito. duo Diaconi Cardinales aſſiſtẽtes ſtãt poſt Papã: & aliq̃tulũ ſe retrahũt Epo & diacono cedentes. poſt Diaconus, & ſubdiaconus genuflexus perſiſtit cũ libro euãgeliorũ & manipulo intus, quẽ imponit Papæ dicto Indulgẽtiã. prius tñ eius manũ oſculat. facta cõfeſſione Papa aſcẽdit ad altare, & illud in medio oſculatur, Subdiaconus librũ Euãgeliorũ aperiens illũ oſculãdũ Papæ offert in cornu euãgelii Epo Cardinali aſſiſtẽte ipſũ adiuuante Quo facto Diaconus euãgelii ad dextrã Põtificis in medio altaris ſtãtis accedẽs, & una cum eo thuriferarius incenſum & thuribulũ Papę offerũt: qui impoſito incẽſo ut ſupra, altare incenſat more conſueto.

Et aduerte qđ dũ Papa eſt apud altare Diaconus euangelii ſemper miniſtrat incẽſum, & incẽſat Põtificem: cum ante Papa eſt in ſede, tunc Cardinalis Eps ſiue preſbyter aſſiſtens hoc facit. Incenſato altari Põtifex tradit thuribulũ Diacono euangelii: & in cornu epiſtolę ſtans per Diaconẽ a dextris aſſiſtẽtem aſſumpta mitra a diacone euangelii ibidẽ incenſat, & ad mediũ altaris ſe retrahẽs adhuc uerſus ut incẽſatus eſt ſtãs cum mitra Diacones Cardinales primo euangelii deinde aſſiſtentes duos tantum ad oſculum oris primo, deinde pectoris recipit. Inde Papa cum mitra facta altari reuerentia uadit ad ſedẽ ſuam eminentem. in qua ſtans detracta mitra dicit Introitũ et Kyrieeleiſon cum Cardinalibus aſſiſtẽtibus Epo cardinali aſſiſtente librũ ſuper caput tenẽte iuuãtibus ipſum duobus Epis aſſiſtentibus ut alias dictum eſt. Diaconus & ſubdiaconus latini manent in cornu epiſtolę altaris, & ſimul dicunt Introitum, & reliquũ miſſæ tẽpore ſuo: cũ quibus Diaconus & ſubdiaconus græci dicũt & in terra & patrẽ. Deinde Papa reſidet cũ mitra, & per auditorẽ qui ſeruit de gremiali imponitur ei gremiale ſuper genua: quod gremiale dictus auditor ſemper ſeruat captũ ex credẽtia, & cũ Papa ſedet, illud imponit ſuper genua: & cum ſurgit illud accipit, & ſeruat quouſq; Papa lauat manus poſt offertorium. tũc portat gremiale ad credẽtiam: & Diaconi aſſiſtentes ſedent in ſcabellis hinc inde iuxta Papam more ſolito. Epiſcopus uero Cardinalis aſſi-

ſtens ſedet ſuper cathedram nudam ſeu in faldiſtorium inter Diaconem a dextris Papę, & ſedẽ Cardinalium iuxta murum ſibi paratam. Diaconus uero euãgelii cũ Papa ſederit & alii Cardinales aſſiſtentes ſedet & ipe in ſiniſtro cornu altaris uidelicet epiſtolę ſuper ſcabellum ibidem poſitũ uertens faciem ad cornu euangelii. Diaconus autem grẽcus ſuper gradũ altaris ſedet in cornu euangelii, & ſubdiaconus latinus, & grẽcus in cornu epiſtolę ſuper inferiorem gradum uultu ad Põtificem uerſo. finito Kyrieeleiſon detracta Papę mitra, & tenẽte Epiſcopo librum ut ſupra, eleuatis manibus iuxta altitudinem humerum, & eorum diſtantiam extenſis digitis, ſed nõ diſiũctis ſtans uerſus altare Dicit Gloria in excelſis. Et cũ dicit Deo iũgit manus ante pectus, deinde ea cũ Cardinalibus aſſiſtẽtibus tm̃ plane plecta reſidet, & finito Gloria depoſita mitra ſurgit & dicit manibus eleuatis uerſus ad populum Pax uobis. Deinde orationem Epiſcopo Cardinali aſſiſtente ut ſupra librum tenente. Interim ſubdiaconus portans librum epiſtolarum ante pectus uadit ad legendum epiſtolam: altero ex clericis cerimoniarum ipſum aſſociante. finitis orationibus ſubdiaconus ſtans in loco conſueto. uidelicet inter cornu epiſtolæ & ſedem eminentem Papæ per tranſuerſum ita qđ a dextris altare, & a ſiniſtris Papã habeat: ſibi ipſi librum tenẽs cãtat epiſtolã, & Papa cum mitra ſedet: ſubdiaconus uero finita epiſtola retrahit ſe aliquantulum, & immediate ſubdiaconus græcus per cerimoniarium cum debitis reuerẽtiis ad eundem locum, in quo latinus cantauit, ducitur: ubi & ipſe ſtans uerſus, & librum tenens ut alter cantat epiſtolã grẽcã: qua finita ambo ſubdiaconi ſimul cerimoniario prẽcedẽte accedunt ad oſculñ pedis Papę latinus primum: deinde græcus. inde ambo redeunt ad altare, & ibi latinus cum Cardinale diacono legit epiſtolam & alia: aſſiſtentes uero Epi portãt librum Papę: & uno ipſorũ illũ ſupra caput tenẽte Papa legit epiſtolã, graduale: & euãgelium: cum cantatur graduale uel ſequẽtia ſi cantatur Diaconus Cardinalis euangelii accipit librum euangeliorum, & portans illũ ante pectus ſuum: uadit ad altare & ſupra illud librum ponit. quo ibidem dimiſſo cũ debitis reuerentiis uadit ad Papam: coram quo ſtans capite inclinato manũ eius reuerenter oſculatur cerimoniario cum aſſociãte: deinde reuertit ad altare coram quo genuflexus dicit Munda cor meũ. &c. tunc accipit librum euãgeliorũ de altari, & illum tenet ante pctus: interim paratur pulpitum cũ uelo aureo per clericos capellæ in loco cõſueto: id eſt apud gradum altaris in cornu dextro: ita ut uertat ſuã faciem ad ſiniſtrã nõ ad corpus altaris: & ſeptẽ acoluthi cũ ſeptẽ intorticiis, & alius acoluthus cum thuribulo & nauicella uadit ad Papã cũ Epo Cardinale aſſiſtẽte: quo miniſtrãte ut ſupra Papa imponit incẽſum, & acoluthus reuetit ad ſeptem acoluthos ceroferarios qui parati ſunt cũ ſeptẽ cãdelabris ſiue ſeptẽ intorticiis accẽſis, Cardinalis uero Eps ad cathedrã ſuam nudã. hora com

Universidad de Deusto
Biblioteca

petenti procedit ad locū euāgelii:hoc ordine. Cerimoniarius,thurifera rius,ceroferarii,Subdiaconus .diacōus qui cū ante Papā fuerit,stās capi te inclinato uersus ad Pontificem dicit.Iube Dñe benedicere. & accepta benedictione uadit ad pulpitum.ponit librum super illud,& septem cero ferarii faciunt circulum ante eum.Subdiaconus uero stans post pulpitū inter illud & Ceroferarios pulpitum amplectitur.& ambabus māibus ex utraq; parte tangit librum euangeliorum:Diaconus iunctis manibus di cit.Dñs uobiscum.& cum dicit.Sequentia sancti euangelii : signat polli ce dextro librum,deinde frontem,os,& pectus.cum respondetur.Gloria tibi Dñe:incensat ter librum primo medio,deinde a dextris & a sinistris. Finito euangelio factis reuerentiis consuetis Diaconus cum quinq; cero ferariis reuertitur ad altare stans ibidem iuxta scabellum suū:Subdiaco nus uero capit librum euangeliorum ante pectus,& ibidem iuxta pulpitū a latere expectans finē euangelii græci:duo ceroferarii cum thuriferario etiam manent iuxta pulpitum hinc & inde. Diaconus uero grecus acci pit librum suum ponens illum ante pectus uadit ad altare, & dimisso su per altare libro Cerimoniario precedente & pedem Papę discooperiēte, & cooperiente uadit ad osculū pedis Papę,nisi forte esset Eps,tunc nō pe dem sed genu dextrum Papæ osculari debet.tum ad altare reuertitur corā quo genuflexus dicat Mūda cor meū &c̄. Deinde surgit.accipit librū euā geliorum ante pectus,& p̄cedente eū Subdiacono suo post Cerimoniariū uadit ad gradus sedis Papę:ubi genuflexus petit benedictionē. qua habi ta uadit ad pulpitium. ponit desuper librum . Subdiaconus uero græcus stans retro ad pulpitum tenet ut latinus fecerat,Diaconus deinde dicit si gnat,& incensat:ut de latino diximus Subdiacono sibi respondente.Fini to Euangelio Subdiaconus capit librum,& Diaconus cum duobus ce roferariis redit ad altare ad sua locā.lectis euangeliis Subdiaconi portāt libros apertos ad osculandū primo latinus,deinde grecus . Tū Papa stās sine mitra per Episcopum Cardinalem ad gradus solii stantem incensa tur more cōsueto.deinde Papa dicit.Credo in unum deum : & plane cum assistentibus tantum Cardinalibus perficit symbolum . & cum cantatur Et incarnatus est:cū mitra caput uersus ad altare humiliter inclinat, Car dinales autem & alii omnes genuflectunt quousq; dictum sit & Homo fa ctus est.quo dicto omnes surgunt & sedent.Diaconus uero cum Subdia cono latino uadunt ad credentiam Papæ : ubi paratus erit unus scutifer Diaconi cū uasis & duobus mantilibus pro lauādis & extergendis mani bus:quibus lotis ad altare redeūt : ubi per sacristā Papę porrigit eis q̄dā tobalia sericea:quā super altare explicant:deinde Subdiaconus uadit ad credētiam sacristę,ubi iponitur ei p̄ cerimoniariū quidam pāniculus pro pter hoc confectus:qui retro ad collum ligatur & stringit:ut ante a collo depēdeat,& ipsum ad lōgitudinē brachiorū coopiat :& accipiēs bursam

cum corporalibus & super eam hostiaria cum hostiis ,& desuper purifica toriu m omnia discoperta cum debitis reuerentiis ad medium altaris por tat,& Diacono latino apud altare expectanti consignat:qui ea accipiēs ponit super altare uersus cornu epistolæ simul & purificatorium & hostia ri am de corporalibus & ibidem prope ponit.extrahit corporalia de bur sa & explicat in loco suo.bursam uero ponit inter crucem & corporalia: uel alio conuenienti loco,ubi non impediat.Interim sacrista de sua credē tia dat uni acoluthorum ampullas uini,& aquæ uacuas duobus uelis aure is coopertas,& sub axilla sinistra pateram unam argenteam , ipse uero sa crista aureum uelum circa collum habens accipit de dicta sua credentia calicem cum patena ,cum quibus Pōtifex est celebraturus:& paruū quod dam coclear aureum super patenam ponit:quæ omnia parte dicti ueli co operta p̄cedentibus duobus seruientibus armorum & sequente dicto a colutho ad credentiam Papę defert:ubi cum aqua, de qua credentiarius primum probam faciat,mundat ac tergit calicem patenam,coclear,am pullas & pateram,deinde iplet ampullas uino & aqua,& ex ampullis dat credentiariis in unam eorum pateram:ut faciant credentiam siue probā, & restituit ampullas & pateram acolutho:qui eas portauit :quas ut prius cooperit,& pateram sub axilla ponit,Sacrista uero cum calice patena & cocleari copertis:ut uenit p̄cedentibus dictis duobus seruientibus ar morum & acolutho uadit ad cornu epistolæ altaris,& ponit omnia in di cto cornu super altare.Et Diaconus latinus accipiens tres hostias ex ho stiaria ponit eas ordinatim super patenam:ficq; papam expectant. Fini to Credo Papa deposita mitra surgit & dicit Dñs uobiscum,& Oremus: & lecto Offertorio sedet . reponitur sibi mitra,& per Diaconos assisten tes extrahuntur ei annuli & chirothecæ ,& Papa abluit manus ordine cō sueto.quibus lotis reponuntur ei annuli per Diacones assistentes: ubi pri us erant:& Papa descendit ad altare duobus auditoribus semper fimbri as eleuantibus:ubi Diaconus euangelii latinus extrahit ei mitrā,Interim duo Epi assistentes p̄euenientes Pontificem ponunt missale super altare in cornu euangelii super puluinum,Et Eps Cardinalis assistēs dicit quæ sunt dicenda,& ea digito suo Papę semper ostendit.Diaconus uero euan gelii latinus accipit hostiā unam de tribus:quę sunt super patenā,& cū ea alias duas hostias tangit,& eam dat sacristę comedendā , deinde accipit aliam hostiā de duabus quæ remanserant & cū ea tangit patenā & calicē per totū intus & extra:& similiter dat eam sacristæ comedēdam,post hęc de ampullis uinum & aquam in patera dat Sacristę ad p̄gustandū,& dein de accipiens patenam cū hostia eam dat in manibus Papę:qui illam Deo offerens dicit.Suscipe sancte pater &c̄.Tunc idem Diaconus ponit uinū in calice ad sufficientiā pro tribus:Subdiaconus uero latinus accipit co clear p̄dictū:sup quod sacrista iponit aquā ex ampulla,& subdiaconus in-

Universidad de Deusto
Biblioteca

clinatus uersus ad Pontificem dicit. Benedicite, & benedictione accepta simul cum Diacono latino infundit in calicē, quem Diaconus dat in manus Papę, & simul cum Papa calicem tangens illum offerunt dicentes. Offerimus tibi Domine &c. Et Papa ponit eum super corporalia cum eo signum crucis faciēs: quem mox Diaconus palla cooperit. Subdiacono uero latinorum per cerimoniarium impōitur quodam uelum circa collū retento etiam panniculo, quem prius habebat, & patena in manu dextra, & dicto uelo cooperitur, cum qua post Papam uadit: & ibi stās permanet usq; circa finem Pater noster, interim unus acoluthorum cum thuribulo & nauicella accedit ad cornu epistolę altaris, & cū Papa dixerit Veni sanctificator &c. offert nauiculā Diacono latino, & thuribulū Papę: qui imponit incēsum dicens. Per intercessionē &c. Deinde Pōtifex accepto thuribulo de manu Diaconi incēsat primo oblata Diacono pedem calicis tenente, deinde altare more consueto: & demū in cornu epłę reddit thuribulum Diacono, & accepta mitra stans ibidem a Diacono incēsatur, & mox accedentibus ministris & nobili cum aqua tertio lauat manus ordine consueto. Interim uero Diaconus euangelii: ut Pontificem incensauit primū incēsat Epm, & Diaconos Cardinales assistētes iuxta altare, & Pontificē in suis locis stantes. postea omnes Cardinales, oēs Reges, & magnos principes, siqui adessent: deinde Epos assistētes incipiēs ab illis qui de libro & candela seruiunt. alii nāq; post Pōtificem inter altare & solium circulum faciūt, deinde dat thuribulum uni ex subdiaconis cum su perpellicio astanti: qui incēsat primo Diaconū euangelii stantē medium inter alios duos Diacones assistentes, postea prelatos oēs paratos, deinde alios more cōsuero. Finitis orationibus secretis Pōtifex positis ambabus manibus hincinde super altare incipit cātando. Per oia secula seculorum. &c. Et cū dicit. Sursum corda, eleuet aliquātulum māus, & disiūctas teneat: cū dicit, Gratias agamus: altius eleuat, & cum dicit deide: Nostro iungit ambas manus ante faciem: & caput deuote inclinat, deinde iterū disiungit manus, & disiunctas tenet usq; ad finem prefationis: qua finita iungens iterum manus ante pectus dicit. Sanctus &c. Clerici uero capelę in tempore accendunt octo intorticia, quę per Cerimoniarium dantur acoluthis Apostolicis, & ipsis deficiētibus auditoribus: quę ipsi post Episcopos assistentes per ordinem stantes accensa tenent usq; post communionem Pontificis, & omnium aliorum a Pontifice se communicantium. Cum eleuatur sacramentum posito per aliquē incēso acoluthus incensat more cōsueto. post eleuationem autem sacramenti mox sacrista cū uelo circa collum: ut supra, accipit calamum quendā aureum cum suo stilo panno sericeo inuolutum manu dextra, & sinistra quendam calicem, quem parte dicti ueli a collo pendente cooperit, & precedēte acolutho, cui ampullas uini & aquę coopertas: ut prius dederat, & sub una axilla

pateram cōsuetam, sub alia uero axilla pateram auream paruam cū ansa pręuntibus duobus seruientibus armorum ad credentiam Pontificis uadunt: ubi sacrista accepto in una magna patera uino a credentiariis sibi porrecto, quod ante pręgustauerat lauat diligenter, & abluit calicem, calamum etiam pateram paruam auream, ampullas uero uino & aqua cuacuat, & recenti uino, & aqua implet: quę omnia credentiarii prelibāt. Et mox ordine quo uenerant, reuertuntur. Sacrista autem omnia super altare ponit in cornu epistolę. Cum Pōtifex dicit Benedicis, & prestas nobis. Diaconus euangelii latini detegit calicem, & Pōtifice dicēte Per ipsum &c. signāte calicem digitis dextræ manus pedem calicis tenet & Hostiā super corporalia reposita tegit calicem, & ad suum locum post Pontificem reuertitur. Tum Pōtifex positis super altare manibus disiunctis incipit cātando. Per omnia &c. Et cum dicit. Pater noster: eleuat manus ante pectus, & eas sic usq; ad finem tenet, cum dicit. Et dimitte nobis, Subdiaconus patenam tenens facta altari reuerentia uadit ad cornu Epistolę & patenam dat Diacono euangelii: uelum uero cerimoniarius super credentiam sacristæ reponit. Cum Papa dicit orationē. Libera nos &c. Diaconus euangelii patenam ipsam tradit Pontifici: qui se cum ea oratione finita signet more consueto, & eam supponat Hostię. Diaconus uero calicem detegat, supra quem Pontifex Hostiam frangat, & particulam illā quę in dextra manu restat super calicem paululum eleuatam tenens dicit cantando. Per omnia &c. Pax Dñi &c. Et signat ter cum particula super calicem, deinde eam in calice depōit, tū dicit submissa uoce Agnus Dei. Et cum Pontifex altare deosculatus dicit. Pax tecum· Eps cardinalis assistens osculato prius altari a Pōtifice pacē accipit osculādo ipsū in ore, deinde in pectore: simili modo duo Diaconi Cardinales assistentes a Pontifice pacem accipiunt ipsum primo in ore, Deinde in pectore osculando, altare aūt non osculātur: Diaconus aūt euangelii a Pontifice nunc pacē non accipit. sed postq̄ ipsum Papa communicauerit accepta pace a Pontifice. Eps cardinalis assistens præcedente cerimoniario defert pacē aliis cardinalibus, Regi &, nobilissimo cuiq;, si adsūt ordine suo, deide primo Episcopo assistenti uidelicet ei: qui de libro seruit: qui aliis pacem subministrat. post hęc uni ex Subdiaconis in superpellicio: qui pacem prosequitur prelatis paratis cum uicecamerario, si sit protonotarius, & aliis more cōsueto. postq̄ Pontifex pacem dederit Epo, & Diaconis cardinalibus assistentibus capite discooperto ascendit ad sedē eminentem, quē sequuntur Eps & Diacones cardinales prefati. & alii Epi assistētes cum libro & cādela accensa, & ibi stans capite detecto & inclinato pontifex uersus ad altare aliis Cardinalibus & Episcopis assistentibus in locis, & officiis suis ministrātibus Diaconus euangelii apud altare detecto capite patenam cum sacramento reuerenter accipiens & ambabus manibus tenens eā in

Universidad de Deusto
Biblioteca

altum usq; ad oculos eleuat. Et primo uertit se a latere suo dextro uidelicet epistolę usq; ad medium circulum Id est ut eius rhenes sint ad altare, & per eandem: uiam reuertitur ut prius erat, secundo a sinistra parte usq; ad medium deinde procedens uersus cornu dextrum uidelicet Euangelii: ubi Subdiaconus expectat genuflexus patenam cum sacramẽto summa reuerẽtia ei tradit, & mox Subdiaconus surgit, & Diaconus genuflectit quousq; Subdiaconus discedat, & portet sacramẽtum a sinistra manu Papæ altero Cerimoniariorum eius fimbrias attollente, & Pontifex aduenienti sacramento profunde se inclinat & illud reuerenter adorat, Cum Subdiaconus peruenit ad Pontificem, stet ad eius sinistram erectus, & nõ genuflexus, Diaconus uero accipiẽs Calicem discoopertum ex altari eo modo se uertit, ut de patena fecerat, inde accedit cum calice ad Pontificem ad detrum eius latus. Cerimoniarius similiter ei fimbrias leuat. tunc Papa dictis orationibus opportunis sumit unam partem corporis Domini Subdiacono continuo patenam tenente, aliam uero partem in duas partes diuidit pro Diacono & Subdiacono. Interim sacrista uelum circa collum tenens, ut supra accipit calamum aureum in sinistra, & Calicem de quibus supra diximus uelo coopertos in dextra, & antecedente acoluthi ampullas uini, et aquę coopertas portante, & sub eius axillis duas pateras supradictas tenẽte accedunt ad Põtificem, cui Episcopus Cardinalis assistẽs capiẽs calamum prædictum illum discooperit, & uino ex ampulla cum stilo intus mundat super calicem: quẽ adhuc tenet sacrista deinde uinum infundit in pateram argẽteam imponẽs modicũ de aqua, ex alia ampulla, & dat sacristæ pro credẽtia. Et cum Põtifex corpus Christi sumpserit. Episcopus Cardinalis porrigit ei calamum: quem Papa ponit in Calice in manibus Diaconi existẽte, & sanguinis partem sugit: residuum cum particula hostię dimittit pro Diacono & Subdiacono. Tunc Diaconus Calicem dextra tenẽs, & calamum sinistra, quem tamẽ de Calice nõ extrahit stans inclinato capite Põtificis manum dextram ex osculatus reuerẽter ex eius manibus de corpore Christi communicat. Item osculata Põtificis facie cum calice, calamo, & diuinissimo sacramento ad altare reuertitur, & cum calamo in sinistro cornu stans sanguinis partem sugit. Interim Subdiaconum coram se genuflexum, & eius dextram prius deosculatum Pontifex de residuo corporis Christi cõmunicat, & simpliciter ei osculum pacis donat: qui ad Diaconum cũ patena eleuata ad cornu altaris accedẽs, & ipse de sanguine cum calamo sugit: cum primo diligẽter patenã super calicẽ excusserit, curaueritq; ne aliqua particulai ea remaneat sacramenti: ac unus eorum particulam in Calice existentem ad labia calicis retrahit, & eã sumit. Impositio deinde in calicẽ uino albo se purificãt, & calicem ad credentiã sacristę restituũt. Cum primum uero Põtifex Subdiaconũ cõmunicauerit, Eps Cardinalis assistẽs imponens

ex ampulla uinum in calicem: quem sacrista portauit dat Papæ ad purificãdum: Quo purificato sacrista cum calice illo, & patera argentea ad credentiam suam redit, & prior pbyterorum Cardinalium ampullam uini manu dextra, & paterã aurcam manu sinistra ab acolutho accipiẽs Põtifícis digitos super dictã pateram uinum effundendo abluit, & reddita acõlutho ampulla pateram cũ uino ad altare reportat: cõsignatq; ministris & ad locum suũ redit. Eps uero Cardinalis album pãniculum, quod purificatorium appellãt, sibi ad hoc a sacrista assignatum Põtifici tradit cum quo digitos tergit, deinde acolutho illud restituit cum ampullis ad credẽtiam sacristę reportãdum. Põtifex autem facta purificatiõe mitram accipit, & sedens quarto lauat manus ordine supradicto nobiliori aquã ministrante. Interim duo primi Epi assistẽtes precedunt ad sinistrum cornu altaris cũ libro, puluino, & candela, & Pontifex lotis, tersisq; manibus surgens descẽdit ab altari: ubi ante gradum inferiorẽm deposita mitra per Diaconum Euãgelii accedit ad altare, osculatur illud in medio: uadit ad cornu epistolę: ubi liber paratus est, & dicit postcõmunionem, tum redit ad medium altaris: & illo osculato uersus ad populum stans dicit. Dominus uobiscũ: & interea dum respõdetur, Et cum spiritu tuo uadit ad librũ: ubi dicit. Oremus, & orationem: qua in totum finita cum respondetur Amen: reuertitur ad medium altaris, illud osculatur: & iterum ad populũ dicit. Dñs uobiscum, & responso dato. Et cum spũ tuo: Diaconus Euãgelii stans post Papã medius inter duos Cardinales assistẽtes cantat. Ite missa est uersus ad populum: ut Põtifex. Interim Subdiaconus non Epistolę sed alius accipit Crucẽ, & eam portat ante Põtificem iter ipsum & populum. Respõso Deo gratias: Põtifex stans inclinato capite in medio altaris dicit. Placeat tibi &c̃. Quo dicto benedicit populo solenniter dicens. Sit nomen Domini benedictum &c̃. Data benedictione per Pontificem Eps Cardinalis assistens ad sinistram Pontificis uersus ad populum pronunciat indulgentias sub his uerbis. Sãctissimus in Christo pater, & Dominus noster Dñs. N. diuina prouidẽtia papa octauus dat, & cõcedit omnibus hic presentibus plenariam indulgẽtiam: uel tot annos, & totidem quadragenas de uera indulgẽtia in forma Ecclesię cõsueta, Orate Deum pro felici statu suæ sanctitatis, & sanctę matris Ecclesię. Interim dum indulgẽtia huiusmodi pronũciatur, Diaconus Euãgelii extrahit papę pallium, & illud supra altare reponit. Cardinales etiam, & prelati omnes paramẽta sua deponũt & cõsuetum habitũ accipiũt. Põtifex uero sic paratus ad palatium reuertit cũ baldachino associatus a Cardinalibus in cappis: Diaconi tñ parati ex decẽti more deberẽt comitari põtificem missalibus indumentis adhuc paratum usq; ad cameram suã. Et nota qđ hac die Dñi Diaconi Cardinales, & omnes alii officiales papę nõ sacerdotes debẽt cõmunicare de sacramento altaris.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De traditione enſis, & pilei: Cuius benedictionem
require ſupra in prima parte. Cap.

Si Pontifex hoc die traditurus eſt enſem cum pileo alicui Principi uel nobili in Romana curia prętenti ſi illum in matutinis non dedit: finita miſſa Pontifex aſcendit ſedem ſuam eminentem: corā quo genuflectit Priceps uel nobilis circūſtantibus dominis Cardinalibus: & tenēte ante Pōtificem uno ex clericis camerę enſem cum pileo prędicto. Pontifex eū alloquitur hoc modo (Conſueuit hoc aliquando fieri in camera Papę Poſt q̄ ipſe fuit paratus in corona Cardinalium) Solent Romani Pontifices ſi prędara natalis Domini celebritate &c. ut ſupra in benedictione enſis. His dictis Pontifex tradit enſem cum pileo Principi: uel nobili prędicto, qui illis acceptis Pontificis pedem oſculatur deuote: & gratias agit: tum enſem cum Galero huiuſmodi tradit uni ex familiaribus ſuis: ipſe autem in ordine: & loco ſuo uadit ante Pontificem: & ipſum uſq; ad camerā Papagalli comitatur prędecēdte ſemper imediate ante eum illo: qui enſem cū pileo portat. Deinde deduci debet nobilis ipſe ab omnibus prętatis palatii: & familia Papę: & ab oratoribus, & baronibus urbis, ac aliis nobilibus amicis ſuis uſq; ad domum habitationis ſuę hoc ordine. Primo equitabunt familiares: & curiales omnes in brenibus. deinde ſcutiferi Papę quos ſequuntur barones Romani, & oratores: deinde Comites: & Duces ſi qui ſint, poſt hos ſeruientes armorum, & poſt eos enſem cum pileo geſtans: quem imediate ſequitur ille: cui datus eſt enſis medius inter duos ſeniores prętatos palatii. deinde ſequētur alii prętati palatii: & prętati oratores: & alii ſucceſſiue, cubicularii: & alii capellani: & togati. Cum deductus ipſe domum peruenerit, ibidem in loco conuenienti ſe firmet deducētes uerſus & capite detecto agat Gratias ſingulis prętatis illis cum ante ipſum equitant recedentes caput inclinando, & poſt receſſum omniū prętatorum caput tegat: & domum ſuam intret: & recedant omnes. Ordo p̄ dictus obſeruatus fuit in die Natiuitatis Chriſti Anni Milleſimi quadringenteſimi octuageſimi quinti Pontificatus Dñi Innocentii Papę octaui Anno primo, qua per prętatum Pontificem enſis cum pileo datus fuit Illuſtriſſimo Dño Franciſco de Aragonia filio quarto nato Ferdinandi Sicilię Regis ad prętandum obedientiam nomine Regis genitoris ſui ſūmo Pontifici cum quibuſdam aliis prętatis: & Dñis Romam miſſo, qui in matutinis cum cerimoniis prędictis cantauit quintam lectionem, & finita miſſa deductus fuit de palatio per p̄latos palatii: & alios curię, cubicularios, & ſcutiferos Papę, ac Ducem Amalfitañ. Comites morcouii: & montis Agani, oratoreſq; q̄plures uſq; ad palatium Vrſinorum in campo florę. quod Reuerēdiſſimus Dñs Ioannes de Aragonia Sanctę Sabinę preſbyter Cardinalis eius germanus ſecundo natus, ad cuius dextram ipſe Dñs Franciſcus continuo equitauit, inhabitabat. Si uero enſis prę

dictus daret alicui Regi in curia præſenti, deduci debet ab omnibus Cardinalibus & tota Romana curia. Si uero cui enſis dandus eſt: ī curia nō ē, clericus cameræ qui eum ad miſſam ante Crucem portauit eodem modo & ordine eum finita miſſa reportat ad palatium Papę uſq; ad cameram papagalli.

De ueſperis uigilia In Natiuitatis Chriſti Papa
in craſtinū non celebraturo. Cap.

Si ſanctiſſimus Dominus noſter in die Natiuitatis Chriſti nō celebraret: Veſperis tamen & miſſę intereſſe uellet: Veſperæ hoc modo dicūtur. hora competenti Papa indutus in camera papagalli amictu, alba, cingulo, ſtola, pluuiali albo, & mitra precioſa uenit ad capellam more conſueto. orat ante altare mitra depoſita. Finita oratione ſurgit, & reaſumpta mitra aſcendit ad ſolium: ubi ſedens recipit Cardinales ad reuerentiā. deinde depoſita mitra ſurgit, & ſtans uerſus ad altare ſecrete dicit. Pater noſter. Quo finito alte incipit. Deus in adiutorium: & cū incipitur Pſalmus ſedet, & accipit mitram, & omnes alii ſedent. prior preſbyterorum Cardinalium incępto pſalmo uadit ad ſcabellum, & aſſiſtit Pōtifici: & ſic oēs ſedent uſq; ad caplm. Cū incipiē capitulū, Papa ſurgit cū mitra & oēs alii ſurgunt. cum incipiē hymnus extrahitur mitra Pontifici, qui ſtat uſq; ad inchoationem antiphonæ ad Magnificat. Interim dum hymnus dicitur unus acoluthorū extra cancellum capellæ dimittit capam, & capit ſuper pellicium & redit ad capellam ſtans cum clericis cerimoniarum. Incępta antiphona ad magnificat Papa ſedet. accipit mitram. acoluthus ſuperpellicio indutus accedit ad Pontificē cum thuribulo & nauicella: & preſbytero Cardinali aſſiſtente miniſtrante Pontifex ponit incēſum more cōſueto. Interim duo ex auditoribus præueniunt ad altare, & hinc inde ſtantes eleuant anteriorem partem ſuperioris mappę altaris: & illam plicant uſq; ad medium uel circa. Cum incipitur Magnificat Papa cū mitra aſcēdit ad altare duobus auditoribus fimbrias eleuantibus: & Cardinalibus atq; Epiſcopis aſtiſtentibus auditore ad mitram ſeruiente, & ſecretis cubiculariis ipſum comitātibus. Cum Papa peruenerit ad altare in medio deponitur ei mitra: & aſſiſtens preſbyter cardinalis miniſtrat Papę thuribulum. Papa incenſat more ſolito altare. Incēſato altari papa reddit thuribulum preſbytero Cardinali: qui dat acolutho. accipit mitram & redit ad ſolium: in quo ſtans cum mitra incenſatur per preſbyterum cardinalē ſtantem ante gradus ſolii: deinde acoluthus incenſat preſbyterum Cardinalem. & alios duos aſſiſtētes & ſucceſſiue omnes Cardinales alios & alios in capella exiſtentes more ſolito, cum primum uero papa recedit de altarī, illi duo auditores mappam altaris ut prius erat, explicant, alii duo fimbrias papę eleuant uſq; ad ſolium. Interim cum dicitur Magnificat duo alii acoluthi extra cancellum capellę dimiſſis cappis ſuper pel-

Universidad de Deusto Biblioteca

liciis induuntur:redeunt ad capellam & cum cerimoniario ſe locant.Finita antiphona ad Magnificat præcedente cerimoniario duo acoluthi præfati cum candelabris,& candelis accedũt ante gradus ſolii Papę medium inter ſe habentes clericum cerimoniarum.Papa ſurgit, & depoſita mitra dicit.Dominus uobiſcum quaſi uerſus ad altare. Oremus.Interim accedunt ante Pontificem duo primi Epiſcopi aſſiſtentes primus cum libro alius cum candela:& Papa dicit orationem,& cum dicit In fine orationis Per omnia ſecula ſeculorum: illi duo Epiſcopi aſſiſtentes cum libro,& candela ad ſuum locum reuertuntur, cum Papa dicit Dñs uobiſcum ſecundo acoluthi factis ſolitis reuerentiis reuertuntur ad altare :ubi candelabra ad ſuum locum reponuntur . Interim unus ſubdiaconorum accipit Crucem,quam portat ante Pontificem. finito Benedicamus Domino Deo gratias Papa ſtans dat benedictionem dicens.Sit nomen Domini.&c.& non indulgentias.Papa Benedicẽte unus protonotariorum genuflexus ſupra ſcabellum ante Pontificem tenet auriphrygium ſiniſtri lateris pluuialis Papę in tranſuerſum ante umbilicum pontificis. Pontifex data benedictione ſedet .accipit mitrã:& uadit ad faldiſtoriũ:ubi genuflexus orat cum mitra.ſurgit,& redit ad camẽram:auriphrygium pluuialis hinc inde Diaconi aſſiſtentes portant nunc & in omnibus ſolennitatibus:aliis uero diebus aliquis ex protonotariis apoſtolicis auriphrygii fimbrias ſimul iunctas a latere Pontificis defert:fimbrias uero poſteriores aliquis princeps,uel nobilis ex laicis.

De miſſa in die Natiuitatis Chriſti Papa præſente non celebrante. Cap.

In die natiuitatis Chriſti Pontifice non celebrante unus Epiſcoporũ Cardinalium rem diuinam peragit hoc ordine.hora competenti perueniet ad eccleſiã,ſeu capellã Cardinalis celebraturus:& paramenta accipiat eo ordine ut ſupra in prima Dominica aduentus eſt expreſſum: ſic paratus Pontificis aduentũ expectans. Pontifex aũt parãtus in camera papagalli amictu, alba,cingulo,ſtola,pluuiali,& pcioſa mitra uenit ad eccleſiã ſeu capellam.More conſueto orat.facit confeſſionem.ſit ei reuerentia & alia obſeruãtur ,prout ſupra in prima Dominica aduentus eſt expreſſum. finito a cantoribus ultimo Kyrieeleiſon celebrans depoſita mitra ſtans uerſus altare dicit Gloria in excelſis Deo.& Cardinales cum Pontifice pficiũt Et in terra pax.&c.Et nota qd quando dicitur Gloria in miſſa:cardinales cum dixerint introitum & Kyrieeleiſon cum Papa : non recedũt de circulo ſed expectant quouſq; per celebrantem incipiatur Gloria , & cum Pontifice hymnũ angelicũ perficiũt:deinde factis reuerentiis reuertuntur ad ſedes ſuas:& Pontifex ſedet cum mitra.Idẽ facit celebrãs poſtq; & ipſe compleuerit cum ſuis miniſtris hymnũ:& cum Pontifex ſederit finito a cantoribus Gloria:Surgunt oẽs:& celebrans depoſita mitra ſtans

uerſus ad populũ dicit Pax uobis.Deinde ad dextrã uerſus ad altare Oremus & orationem quę unica eſt.cũ in euangelio dicit & Verbũ caro factũ eſt:Papa,celebrans:& omnes alii genuflectunt. Finito euãgelio celebrãs ſtãs ſine mitra uerſus ad altare dicit Credo. Interim Papa oſculatur librũ euangeliorũ:incenſat :& Cardinales ueniunt ad circulũ. nõ fit ſermo.Alia omnia fiũt ut in prima dñica aduẽtus eſt expſſũ excepto Bñdicamus dño,Diacõus uerſus ad populũ dicit.Ite miſſa ẽ, quo dicto celebrãs cũ eo uertit ad altare:& dicit in medio altaris capite inclinato Placeat &c. Interim cerimoniarius petit a Pontifice indulgẽtiã,quã celebrãti notificat.Papa dat bñdictionẽ more conſueto.Interim celebrãs ſtans in cornu epłę detecto capite uerſus ad Pontificẽ data bñdictione uerſus ad populũ ꝓnũciat indulgẽtias dicẽs:Sãctiſſimus in Chriſto pr & dñs nr dñs.N.diuina ꝓuidẽtia Papa.x.dat & cõcedit oĩbus hic pſentibus ſeptem annos,& totidẽ quadragenas de uera indulgẽtia in forma eccłię cõſueta , orate deum ꝓ ſublimi ſtatu ſuę ſãctitatis & ſãctę matris eccleſię: Tũc uerſus ad altare illud in medio oſculat dicẽs.Dñs uobiſcũ.Sequẽtia ſãcti euãgelii. uadit ad faldiſtoriũ ſine mitra:ubi exuit a miſtris oĩbus ſacris ueſtibus . accipit cappã,& uadit i pace.Interi etiã Põtifex ad camerã ſuã reuertit .Q d ſi Põtifex ab eccłia,uel capella recederet añq̃ celebrãs ſacras ueſtes depoſuerit:debẽt duo ſui ordis Cardiales ipſũ expectare,& extra eccłiã deducere.

De ueſperis uigilię Natiuitatis Chriſti Papa abſente. Cap.

Si uero Põtifex maximus infirmus aut alias impeditus ueſpis huius uigiliæ & miſſæ diei intereſſe nõ poſſet:hoc ordine peragit officiũ.ꝓ ueſpis Ep̃s Cardinalis craſtina die celebraturus ꝑuenit ad eccleſiã, & facta oratione ante altare ſedet in faldiſtorio in cõuenienti loco præparato:diaconus capellę aut alius aſſiſtẽs, & miniſtri,ſeu capellani ipſius Cardinalis uſq; ad numerum nouẽ oẽs ſunt induti coctis.Pontifici ſacra facturo ſtanti ante faldiſtorium per ſcutiferos exuitur cappa,& per aſſiſtentem capellæ & alios capellanos,ſiue miniſtros induitur amictu,alba,cingulo, cruce,pectorali ſtola,quę pendeat a ſpatulis, pluuiali , & mitra preciosis,ac ãnulo pontificali .paramenta omnia per miniſtros ex altari ordinate portantur.ſic indutus Pontifex expectat aduentum Cardinalium:deinde obtenta per cerimoniarium a Reuerẽdiſſimis dñis Cardinalibus de inchoãdis ueſperis licẽtia detrahit per capellanũ de mitra ſeruientem illi mitra, qui ſurgit,& uerſus ad altare dicit ſecrete.Pater noſter,quo finito alte incipit Deus i adiutoriuũ &.a cãtoribus Dñe ad adiuuãdũ.&c.Incepto pſalmo ſedet in faldiſtorio & mitra ei imponit .cũ incipitur capitulũ ſurgit ſtat cum mitra uerſus ad altare.finito capitulo extrahitur ei mitra , & ſtat ſine ea uſq; ad finem hymni uerſus ut erat.cum incipit antiphona ad Magnificat , ſedet celebrans :imponitur ei mitra,& cerimoniarius accepto thuribulo cum nauicella accedit ad celebrãtem:qui miniſtrãte aſſiſtente

Universidad de Deusto
Biblioteca

imponit incensum in thuribulum more consueto:& cum incipitur Magnificat, cum mitra surgit:& factis reuerentiis Cardinalibus uadit ad altare:ante cuius infimum gradum deponitur ei mitra:& facta reuerentia altari ascēdit & illud i medio osculat̄.accipit deide thuribulū de manu assistentis,& incensat altare more cōsueto.quo incensato imponitur ei mitra & redit ad faldistorium factis prius altari & Cardinalibus consuetis reuerentiis.In faldistorio stans cum mitra incensatur ab assistente:deinde deponitur ei mitra:& assistens pręcedente cerimoniario celebranti facta reuerentia & altari incensat Cardinales per ordinem Episcopos,presbyteros,deinde Diacones.postmodum alios more consueto.Finito Magnificat celebrans sedet & imponitur ei mitra.finita Antiphona post Magnificat deponitur ei mitra & stans ante faldistorium uersus ad altare dicit Dominus uobiscum,& orationem diei conuenientē.Interim duo capellani medium inter se habentes capellanum librum tenentem stantes uersis faciebus ad celebrantem duo candelabra tenent cum faculis ardē tibus usq; ad finem orationis,& cum replicatur post orationem Dominus uobiscum:inde descendunt.& cerimoniarius candelabra ad sua loca reponit.Dicto Benedicamus.&c.Imponitur celebranti mitra: cum qua facta reuerentia Cardinalibus & altari uadit ad medium altaris stans uersus ad altare dicit.Sit nomen Domini.&c.& benedicit more solito,& nō dantur indulgentiæ. Data Benedictione factis reuerentiis ut supra cum mitra reuertitur ad faldistorium.exuitur ornamentis:quæ super altare reponuntur.induitur cappa & ad domum redit.

De matutinis Natiuitatis Christi Papa absente. Cap.

Cum uero Sanctissimus Dominus noster in hac nocte ad matutinas non uenit: hora competenti Cardinalis primam missam celebraturus in sua cappa lanea consueta accedit ad faldistorium iuxta altare in loco, mō suo cōsueto pręparatum habens penes se nouem capellāos coctis indutos: ubi cū aliq̄tulum quieuerit p cerimoniariū impetrata a Reuerēn. Dominis Cardinalibus licentia incipiendi, Cardinalis officium faciens surgit:& detecto capite stans uersus ad altare dicit secrete Pater noster, Deinde alte Domine labia mea aperies.&c.ꝛ.Et os meum.&c . Deus in adiutorium.ꝛ.Domine ad adiuuandum.&c.& stat capite aperto quousq; pficiatur inuitatoriū,psalmus, & hymnus.incepto primo psalmo sedet, similiter faciunt omnes alii Cardinales prælati ac officiales. cum dicitur psalmus tertius primi nocturni:cerimoniarii uadūt ad mediū chori inter sedes Cardinaliū presbyterorū & diaconorū:ubi pulpitū locant & librū desup:deinde redeūt ad locū suū.finito uersu primi nocturni celebraturus cardinalis surgit & apto capite stans uerso uultu ad altare dicit alte Pater nr̄,qd̄ secrete pficit.deinde dicit alte Et ne nos.ꝛ.Sed libera . Exaudi.&c. Interim cerimoniarius cādelā ceream accendit. quā & pulpito affigit &

unum ex cātoribus cum reuerentiis consuetis ad pulpitū ducit:ubi finita absolutione cantor ipse uersus ad celebraturum inclinato capite dicit alte.Iube Dñe benedicere,& benedictione accepta cantat lectionem. qua finita cum dicit Tu autem dñe:genuflectit uersa facie ad altare,deinde ad locum suum reuertitur. Eodē modo fit in omnibus lectionibus & nocturnis.celebrans primam,quartam,& septimam Benedictionē dat stans nudato capite quousq; dicitur.Et reliqua, tunc sedet.nonam lectionem cantat ipse celebraturus stans ante faldistorium:& uersa facie ad altare:capellanus autem suus assistens in superpellicio tenet ei librum.cum dicit.Iube domne benedicere,stat inclinato capite uersus ad primum cardinalem in choro præsentē:qui dat benedictionem.finita lectione statim celebraturus ipse incipit cantando.Te Deum laudamus,cantoribus prosequentibus usq; ad finem.&c.Interim paratur ipse omnibus ornamentis pro missa:ut moris est.Nota tamen q̄d̄ commodius est quando incipitur Tertius nocturnus:ut celebraturus capiat sandalia,& dicat psalmos.Quam dicta.&c.& ita sæpius obseruatum est.finito Te Deum celebraturus indutus omnibus paramentis,uel si omnibus adhuc indutus non est,in illis quibus tunc indutus est astantibus duobus ministris cum candelabris hinc inde dicit uersus ad altare stans ante faldistorium sine mitra Dominus uobiscum:oremus, & Orationem.iterum Dominus uobiscum & cantores dicunt.Benedicamus.

De prima missa Natiuitatis Christi Papa absente. Cap.

Dicto a cantoribus Benedicamus Domino,Deo gratias celebraturus indutus omnibus paramentis accedit ante superiores gradus altaris cum mitra:ubi facit reuerentiam Cardinalibus,deinde detrahitur sibi mitra facit confessionem.cantores dicunt Introitum.celebraturus accedit ad altare.osculatur illud & librum,incensat altare. & alia facit ut moris est,post finem missę dat benedictionem: & non denunciat indulgentias.

Si Papa in nocte Natiuitatis personaliter celebrat. Cap.

Si autem in hac nocte Summus Pontifex uellet celebrare omnia seruātur, quę in missa Papali supra descripsimus,nisi q̄d̄ cōmunicaret in altari ipse solus,& non in sede eminenti:& non sugeret sanguinem cum calamo sed more cōmuni:& non se purificaret,quia est celebraturus tertiam missam,in qua cōmunicat in sede eminenti se & ministros.Item si uellet, secundam missam celebrare immediate non deponeret sacras uestes,sed dictis laudibus ea solennitate: qua uesperæ cantari solent,inciperet secundam missam.Tres presbyteri uenirēt obuiam,& alia omnia cōsueta seruarentur:sed cōmunicaret in altari solus,ut de prima diximus.

De laudibus & secunda missa Papa absente Cap.

Finita missa recedunt omnes:& dicuntur laudes per cantores, & secūda missa per Sacristam,& alia prout supra dictum est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De tertia missa in die Natiuitatis Christi Papa absente Cap.

Cardinalis Episcopus in die Natiuitatis Domini Papa absente tertiã missam celebraturus prẽuenit ad ecclesiam orat .&c. prout supra de missa in presentia Papæ celebranda dictum est. Debent autem esse paratę in credentia lances duę pro lotione manuum argenteę tamen non inauratę quibus manus abluantur.Et scutifer aquam dans factis reuerẽtiis cardinalibus & altari genuflexus coram celebraturo facit credentiam, deinde dat aquam ut supra.Induitur celebraturus omnibus paramentis Pontificalibus,& alia fiunt prout supradictum est:Induto celebraturo postq̃ Cardinales cõgregati fuerint,petita ab eis licentia surgit de faldistorio cum mitra ,& eundo uersus medium altaris extrahitur ei mitra per capellanum de ea seruientem,qui se ad partem retrahit.celebrãs uero facta reuerentia altari dicit confessionem.&c.& imponitur ei manipulus.ut supra in alia missa dictum est:ascendit ad medium altaris.& osculatur illud. deinde librum missalem ut supra anteponit,deinde diacono ministrante incensum:postmodum desuper signum Crucis faciens incensat altare ut supra.quo incensato imponitur ei mitra ,incensatur in cornu epistolæ a Diacono,deinde cum mitra facta reuerentia Cruci uadit ad faldistorium deponiturq; ei mitra & stans uersa facie ad altare dicit Introitum & Kyrie eleison uno ex suis capellanis librum tenẽte:deinde sedet & impõitur ei mitra ut supra dictum ẽ in alia missa per totum usq; ad finem Epistolæ. qua finita subdiaconus librum clausum ante pectus suum tenens uadit ad celebrantem & genu flexus ponit librũ super eius genua & manum illius supra librum positum osculatur,& surgens libro epistolarum deposito tenet missale celebranti ut supra interim dum dicitur alleluia,& Diaconus dũ librũ euangeliorũ supra altare posuerit, cerimoniarius cum thuribulo & nauicella uadit ad celebrantem:qui ministrante Diacono imponit incensum & signat ut supra.Cerimoniarius autem tunc dat uni ex capellanis celebrãtis thuribulum in dextram & nauicellam in finistram & duo candelabra cum luminaribus de credentia uel altari duobus aliis capellanis eiusdẽ.Diaconus uero iterea ad altare uadit:de quo librũ accipiens & ipm añpectus tenẽs añ altare gẽu flexus dicit Iube dñe bñdicere.& bñctione accepta procedit ad lectionem euãgelii ordine supradicto, finito euãgelio factisq; reuerentiis reuertitur ad celebrãtẽ.Subdiaconus portat deosculãdũ librũ euãgelioꝝ apertũ celebrãti & diaconus illum incẽsat,& mox celebrãs uersa facie ad altare dicit credo.&c.quo finito deposita mitra surgit:& uersus ad populum dicit Dñs uobiscum. Tunc uertens se ad dextrã ad altare dicit oremus & offertorium:sedetq; & deponitur ei ãnulus & chirothecę.lauat manus & cętera ut supra, surgit deinde,& cum mitra uadit usq; supra gradus altaris & facta reuerentia Cardinalibus procedit ad mediũ altaris,ubi deponitur & mitra,& alia facit ut supra,& mi

nistrãtibus Diacono ,& cerimõiario imponit incẽsũ bñdicẽs & incẽsans ut supra:qui deinde incensatur a Diacono:& succesiue Cardinales incensantur ordine suo, & alii ut supra. Dicto Agnus Dei assistens celebrantis dimisso libro in manibus Diaconi uenit ad manum dextram celebrantis & ibi ante altare genu Flectit.surgit . osculat & Pacem a celebrante accipit:quam dat postmodum primo Episcopo ,primo presbytero:& primo Diacono Cardinalibus,successiue aliis ut supra: Et cum uiderit celebrantem sumpsisse purificationem:dat Pacem cerimoniario,qui perficit cursum suum.& alia fiunt ut supra . Dicto post Orationes Dominus uobiscum per celebrãtẽ,& Ite missa est per Diaconum : celebrãs dicit Placeat tibi. &c .quo dicto imponitur ei mitra & benedicit solenniter dicens more cõsueto :Sit nomen Domini. &c.Et demum cõuersus ad populum pronunciat indulgentias per Papam concessas.Deinde ad sinistram manũ se uertẽs ad altare osculat illud ī medio :& facta reuerẽtia Cruci deide Cardinalibus cum mitra ad faldistorium reuertitur dicendo Euangelium sancti Ioannis,& alia quę sunt dicenda.Interim sacris uestibus exuitur.ut supra.

De die Sancti Stephani. Cap.XXIIII.

In die sancti Stephani protomartyris officium peragit presbyter cardinalis in paramentis rubeis more solito .dicitur Oratio diei sub sua conclusione,deinde etiam dicitur oratio pro commemoratione de Natiuitate Domini etiam sub sua conclusione:& fit sermo.

De festo sancti Ioannis Euangelistę. Cap.XXV.

In die sancti Ioannis Euangelistæ celebrat presbyter Cardinalis in paramentis albis more consueto .oratio diei dicitur sub sua conclusione:deinde fit commemoratio de Natiuitate Domini ,& Sancto Stephano sub alia conclusione : & fit sermo his duobus diebus.si Papa celebrat seruit ei pro assistẽte prior Presbyterorum Cardinalium:& non fit sermo nisi per ipsum Papam,aut aliquem ex Cardinalibus.

De uigilia Circuncisionis & eius festo. Cap.XXVI.

In uigilia Circũcisionis Domini fiunt uesperę more cõsueto: ad quas Papa uenit albis paramentis.In die celebrat Episcopus cardinalis in paramentis albis.dicitur tantum una oratio:& fit sermo.

De uigilia Epiphanię Domini. Cap.XXVII.

In Vigilia Epiphanię Domini fiunt Vesperę Papales, quibus Papa ornamentis Albis paratus interesse solet. In Die missa more solito dicitur, quam celebrare solet Episcopus Cardinalis in paramentis albis dicitur una Oratio tantum. Et cum Diaconus cantans Euangelium dicit Et procidentes adorauerunt eum Cantãdo genu flectit. quibus dictis surgit ,& perficit. Simili modo Papa,& oẽs alii,& fit Sermo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De festo purificationis Beatę Mariæ Virginis. Cap.XXVIII.

Festum purificationis beatæ Mariæ uirginis non habet uesperas solẽnes precedentes. In die autem officiũ peragitur hoc ordine. Et primo ordinantur candelæ in loco conuenienti benedicendæ, & destribuendæ per illos: ad quos spectat. uidelicet duo cerei magni ponderis uiginti librarũ uel circa deaurati, depicti: & alius minor etiam pulchre ornatus põderis duarum librarum uel circa, quem Pontifex in processione in manu portat. Item faculę cerę albæ pro Cardinalibus, Regibus, & maximis principibus põderis trium librarum quęlibet uel circa. Item faculæ in numero sufficienti pro oratoribus, & prelatis cerę cõmunis ponderis duarum librarum quælibet. Item faculę unius librę in numero sufficienti pro subdiacõis, auditoribus, clericis camerę, acoluthis, cubiculariis, cerimõiariis, scutiferis Papę, & aliis officialibus. Item faculę medię librę in numero copioso pro populo. Aduiscentur etiam credentiarii Papæ qđ in mane ordinent in loco: ubi candelarum distributio fiet: in angulo super altare uel in alio loco condecenti, uasa & aquam pro lauandis manibus Papę cum mantili & gremiali, ac medulla panis. præparent etiam clerici capellæ in loco conuenienti duo candelabra & cum luminaribus uas aquę benedictæ cum asperiorio, et thuribulum cum nauicella. Item parent baldachinum pro supplicatione habenda pro Pontifice. Deinde hora cõgruẽti Papa idutus amictu, alba, cingulo, stola, pluuiali rubro, & mitra simplicibus uenit ad capellã uel eccl'iam: ubi cãdelæ sunt benedicendæ. Et facta oratione añ altare, cum sederit, Cardinales faciunt reuerentiã in cappis consuetis. duo ultimi remanent in assistentia Papę. Et Diaconi duo assistentes uadunt ad capiendum paramenta, & illis reuertentibus illi duo ultimi uadunt ad sedes suas & ibi capiunt paramenta. Cardinales alii interim locis suis, & prælati extra capellã capiũt paramẽta uiolacei coloris statui suo & ordini cõueniẽtia. Diaconi cardiales portãt planetas plicatas ante pectus. quibus omnibus paratis Põtifex benedicit cãdelas more solito. Solẽt tum quãdo Papa benedicit, et destribuit cãdelas in parua capella ad euitandam frequẽtiam. Cardinales & alii officiales omnes accipere paramenta & coctas in camera paramenti, & uenire cum Papa parati sacris uestibus non tamẽ supplicantiũ more. Et tũc Cardinales cũ paramẽtis supradictis faciunt reuerentiã prædictam Pontifici. Papa uero ministrãtibus Epis librũ & cãdelã & assistentibus duobus diaconibus cardinalibus more solito stãs detracta mitra benedicit cãdelas uersus ad illas sub missa uoce legẽdo dicẽs Dominus uobiscũ. ℟. Et cũ spiritu tuo. Oremus. Domine sancte Pater. &c. cũ quatuor sequẽtibus pro ut in ordinario. Incepta quĩta oñone per Põtificẽ uocat' prior p̃sbyterorũ cardinaliũ. accedit ad Põtificẽ: cũ eo duo acoluthi suppelliciis induti unus cũ thuribulo

& nauicella: alius cũ uase aquę bñdictę, & asperiorio. Finita benedictiõe imponit incẽsum in thuribulũ more cõsueto. deinde accepto asperiorio de manu p̃sbyteri cardinalis stans sine mitra aspergit tertio cãdelas, & deinde incẽsat ducẽs ter thuribulũ, sedet post hęc & imponit' ei mitra. Tum prior Eporum Cardinaliũ accedit ad Papã, & accipit duos magnos cereos de manu camerarii, uel eius locũtenentis cui clerici cameræ eos submi nistrant, & illos dat Dño Papæ cum debitis reuerentiis osculãdo primo cereum, deinde manũ Pontificis, cũ Põtifex eos tangit. Qui cerei deinde dantur ad mandatũ Papę duobus nobilibus: quorũ alter insignior uidelicet uadit ad dextrã, alter ad sinistram Papæ. & ibidem stantes eos tenẽt usq; ad finem missę. post magnos cereos datur Pontifici alius cereus minor ornatus: quem deide seruat unus ex cubiculariis camerę. Et isto utitur Papa in toto officio. Cum Papę cerei dantur. cantores incipiunt Lumen ad reuelationem. Cereos omnes distribuendos debent ministrare clerici cameræ stantes a loco ubi sunt candelæ, usq; ad Papam, & illos dare ad manum Diaconi Cardinalis Papę assistentis a parte cãdelarum: qui illas Papę ministrat. ut uero Papa accepit suas candelas: duo auditores a credentiariis Papæ mappulam sumentes eam per Cardinales assistentes gremio Pontificis imponũt, & hinc inde genu flexi illam tenent. Et Pontifex incipit distribuere aliis. primo Dominis Cardinalibus secundum ordinem incipiendo a seniore id est ab eo: qui sibi cereos dedit, & Cardinalibus officialibus uidelicet uicecãcellario, camerario, & pęnitẽtiario dat duas cãdelas pro quolibet. Celebraturus autem cum primum candelam suam acceperit, uadit ad faldistorium suum apud altare, & accipit paramenta omnia pro missa consueta. sicq; paratus expectat Pontificem more solito. Cardinales cum cãdelas accipiunt: manum Papæ osculantur, deinde genu, alii uero prelati parati ter ante Pontificem genua flectentes. accepta candela osculantur genu tantum. Nota qđ pęnitentiarii osculantur pedem tantum, & similiter in Dominica palmarum. Omnes uero alii quicunq; sint genu flexi coram Pontifice accepta candela osculãtur eius pedem. Distributio autem fit secundum ordinem consuetum curię. Ita tamen qđ prelati prę ferantur parati oratoribus laicis, & clericis nõ paratis quorumcunq; oratores sint, & quibuscũq; ẽt aliis principibus exceptis illis: q̃ inter cardinales seu in plano supremo solii Papæ locũ hñt. Illi aũt stati sequũtur cardinales aut assistẽtes Papę, et alios quoscũq; p̃latos. Finita distributiõe portatur aqua ad abluendas manus papæ p nobiliorẽ curiæ comitãtibus ip̃m seruiẽtibus armoꝝ, & magr̃o sacri palatii, seu hospitii: quẽ ẽt duo auditores p̃cedunt, quorũ unus mappulã ad tergẽdũ manus portat more cõsueto. Et portat' cũ aqua supra uas ip̃m medulla pãis pro mundandis manibus Papę per credentiarios ut supra parata, & prior Episcoporum cardinalium adiuuat infundentem aquam manibus Pa

Universidad de Deusto
Biblioteca

pę ut consueuit .Lotis manibus accedunt ante Pontificem duo acoluthi cum candelabris,& luminaribus:& deponitur mitra Papæ :qui surgit,& Episcopis assistentibus ex more librum ministrantibus dicit cantando: Oremus.& diaconus a dextris dicit Flectamus genua,& omnibus uersus altare genua flectentibus aliis Diaconis a sinistris statim continuat Leuate.Surgunt omnes: & Papa cantat orationem.Exaudi Domine. &c.pro ut in ordinario sub conclusione per Christum Dominum nostrum.qua finita,Papa sedet & accipit mitrā : & priore presbyterorum Cardinalium & acolutho ministrantibus imponit incensum pro supplicatione more consueto:& cantores incipiunt antiphonam Cum appropinquaret Dominus . Accenduntur cādelę & fit supplicatio more solito usq; ad locum paratum unde Proiicere debet cādelas populo . Deinde ad ecclesiam siue capellam:ubi missa dicenda erit:hoc modo proceditur . Scutiferi Papæ quos sequuntur alii more consueto prout supra in die Natiuitatis Christi dictum est.Papa,Cardinales,& alii omnes debent propriis manibus suas candelas portare ardentes a loco:ubi inceperit supplicatio:usq; ad locū ubi missa erit dicenda.Cum autem peruentum fuerit ad locum ubi candelę per Papam populo sunt proiiciendę :manent omnes extra locū suo ordine,& cum Pontifice intrant subdiaconus cū Cruce,& ceroferarii,clerici camerę ministrantes candelas,Episcopi assistentes Papæ,Diaconi assistentes Papæ & Cardinales,qui uoluerint intrare pro loci capacitate.cā tores apud hostium extra cantant:alii Episcopi omnes parati stant hinc inde ordinate extra dictum locum quousq; Papa candelas populo proiecerit.Papa uenit sub baldachino:quod per nobiliores curię more consueto portatur.proiectis cādelis supplicatio reuertitur eo ordine:quo uenit. uel si alibi celebrandum est q̄ ubi candelæ benedictæ sunt,proceditur usq; ad capellam ubi missa erit dicenda: & officiales & prelati omnes extra cācellum superpellicia & paramenta deponunt:& cappas accipiunt, cū quibus intrant capellam. Cardinales autem intrant cum paramentis quæ deponunt intus in suis locis.& extingūtur cādelæ omnes exceptis duobus cereis Papę:quos illi duo nobiles deputati cōtinuo tenēt ardētes . Papa cum fuerit ātē inferiores gradus altaris:ubi missa dicēda erit.Si in illa capella cādelas nō benedixit,genu flectit in faldistorio & deposita mitra orat more cōsueto.cum surgit, extrahitur sibi pluuiale rubrum & stola uiolacea,& accipit stolam,& pluuiale alba preciosa . Si uero ibidem candelas benedicit,quum prius ibi orauit cum primum ante altare fuerit, deponit paramenta simplicia prædicta recipit alba & p̄ciosa, & ibidē añ altare cum celebraturo cardinale facit confessionē:& incipit missa. finita confessione accepta mitra preciosa ascēdit ad sedem eminentem. non fit ei amplius reuerentia & presbytero cardinali assistēte ministrāte imponit incensum,cardinales interim ueniunt ad circulum.incēsatur altare,deide

Papę quī post dicit itroitū,& alia more solito. Finito gloria ī excelsis &c. p̄sbyter cardinalis assistit ut moris ē.Anteq̄ īcipiat euāgeliū,accēduntur omnes cerei,& per Papam Cardinales & prælatos,& alios oēs accensi tenentur in manibus usq; ad finem euangelii.Deinde reddūtur seruitoribus qui eos ardentes tenent usq; post cōionem.dicitur tm̄ una oratio,& ordinarie non fit sermo.Ministri utuntur dalmatica & tunicella.

Si festū purificatiōis caderet in dn̄ica septuagesimę bn̄dictio, & distributio cādelarū cū supplicatōe fiūt ut p̄dictū est,missa aūt fit de Dn̄ica, & festum purificationis,transfertur in secundam feriam sequentem.

Sequit̄ de festo purificatiōis Btē Marię uirginis Pōtifice absente. Cap.

Si uero Pōtifex nollet uel nō posset officio hodierno īteresse,nec cādelas bn̄dicere ac distribuere,p̄sbyter Cardinalis celebraturus p̄uenit ad ecclesiā hora cōuenienti,& post q̄ duo ad minus Cardinales aduenerint celebraturus uadit ad faldistoriū,accipit oīa paramenta uiolacei coloris usq; ad dalmaticā inclusiue omissis tm̄ chirothecis,pluuiale uiolaceū & mitrā simplicē & annulū pontificalē,& accedit ad mediū altaris:ubi medius inter Diaconū,& subdiaconū stans deposita mitra uersus ad cādelas bn̄dicēdas dicit. Dn̄s uobiscū. Oremus Dn̄e sancte pater cū quatuor sequentibus oīonibus ,put in ordinario:quibus dictis ministrāte Diacono imponit incēsum,aspergit,deinde cādelas,tum incēsat prout supra dictum est: quo facto ponit̄ faldistoriū ad mediū altaris:ubi sedet celebrās, accepta mitra renibus ad altare uersus.& tūc Cardinales oēs & p̄lati,& officiales oēs paramenta,& suppellicia suo ordini cōgruentia accipiunt, uidelicet Cardinales in locis suis stantes:alii uero oēs extra capellę cancellū. oibus sic paratis accedunt ad celebrātem Cardinales, deinde p̄lati bini & bini cū mitris in capite & cū primi duo Cardinales corā celebrāte fuerint,deponunt mitras.Idē facit celebrās,& surgit.ministrātibus igit̄ uicecamerario,& clericis camerę uel in eorum absentia magistro domus palatii,& aliquibus cubiculariis cādelas prior cardinalium dat cādelā celebrāti sine aliqua deosculatiōe,deinde celebrās sine mitra stans dat priori,& successiue oībus cardinalibus singulas cādelas.Interim distributiōe incipiēte cātores cātant Añam.Lumē ad reuelationē,sedet deinde celebrās accepta mitra & extēditur illi p̄ ministros mappula : q̄ duo ex capellanis suis suppellicio īduti hinc,& inde gēu flexi tenēt, & celebrās distributionē p̄sequit̄ dans primo p̄latis detectis & inclinatis aliquātulū capitibus corā eo stātibus,deinde aliis oībus nō paratis successiue corā eo genu flexis singulas cādelas.cardinales & p̄lati parati oēs,neq; cādelā,neq; manū dātis osculātur,sed cum reuerētia tm̄ cādelas recipiūt,alii uero hoies genuflexi recepta candela celebrātis manū osculātur.Finita distributiōe celebrans sic sedēs lauat manus.tū deposita mitra ammouetur faldistorium . Tunc stans in medio altaris uersus ad crucem in altari positam dicit cantando

Universidad de Deusto
Biblioteca

absolute. Oremus. Diaconus flectamus genua. Subdiaconus Leuate. tūc prosequitur celebrans oronem. Exaudi qs Dñe &c. prout in ordinario. Qua completa ministrante Diacono celebrans imponit incensum, & omnes suas candelas accēdunt, deinde ordinatur supplicatio ad locum: ubi candelę populo proiici debent hoc modo. Procedunt scutiferi Cardinalium, & alii laici, deinde scutiferi Papę cum mīoribus nobilibus, post eos procuratores ordinū, secretarii, & aduocati mixtim, cubicularii, oratores principū, & magni nobiles, cantores, acoluthi Papę, clerici camerę, auditores, subdiaconi Aplici, unus capellanus celebrantis cū thuribulo, & nauicella, subdiaconus capellę crucē ferens: ita qd figura Crucifixi ante se respiciat nō retro medius inter duos capellanos celebrantis suppelliciis indutos duo cādelabra cū candelis ferentes, post eū pęnitentiarii Papę, abbates, Epi, Archiepi, Diacones, pbyteri, Epi Cardiales, deinde celebrans medius inter capellanū suū assistentē pluuiali indutū a dextris & Diaconū capellæ a sinistris & fimbrias pluuialis sui hinc inde eleuantes. post eū alii capellani sui suppelliciis induti: deinde protonotarii, & alii togati. In aula iuxta locū pdictum fit statio. Celebrās uero cū suis ministris Cardinalibus, qui uoluerint, locū ascendit: & candelas proiicit populo. deinde eo ordine, quo uenerint de capella reuertunt. deponūt paramenta oēs, & suas cappas accipiunt. celebrans aūt apud faldistoriū deponit pluuiale, sedensq; accipit chirothecas, & surgēti iponitur casula, mitra, & annulus pontificalis. cū accedit ad altare facit confessionē: & incipitur missa more cōsueto: dicitur tm̄ una oratio. Ad euangeliū celebrans suā cādelam ardentē in manu tenet. idē faciunt cardinales prelati & alii oēs in capella existētes. Finito euāgelio restituunt candelę seruitoribus, & per eos tenentur ardentes usq; post cōionem celebrantis: tunc extinguntur. Oia alia fiunt more consueto, & non fit sermo.

Ordo distribuendi candelas.

Ordo aūt distributionis candelarū est iste. ueniunt Cardinales primo digniores, deinde alii. Si imperator adest: illi primo Pōtifex dat candelā postq̄ ipse suas accepit, & deinde priori Eporū Cardinalium: tunc Regi si adest, inde secundo Cardinali, tunc alteri Regi si adesset, & demū aliis Cardinalibus & principibus: qui inter illos sedēt ordine quo sedēt. quod et seruatur in ramis palmarum. secus aūt in cineribus: quia post oēs Cardinales dantur principibus laicis et Imperatori & Regi. Et aliqn̄ ut legi post oēs prælatos paratos, tunc magni principes: qui inter Cardinales sedent, locū habere solent, uel et illi qui in plano solii Papæ sedent. Epi assistētes, uicecamerarius, si ē paratus plati oratores parati, Archiepi, Epi, Abbates, pęnitentiarii parati, oratores principū non parati & cū eis Senator, & cōseruatores, si Romę sint, ptonotarii, gñales ordinū, nobiles ad gradus solii Papæ stantes, subdiaconi, Aplici auditores, clerici camerę, acoluthi Papæ, cubicularii secreti, clerici cerimoniarū, Diaconus & Subdiaconus capellę, cubicularii extra cameram, aduocati, & Secretarii mixtim, procuratores ordinum, cantores Papę, capellani celebrātis, cau datarii Cardinaliū, scutiferi Papę, magistri, hostiarii, officiales, & ciues Romani, deinde alii omnes. ultimo seruientes armorum: qui dum fit distributio, debent assistere circa solium Pōtificis: & curare ne fiat tumultus, aut impetus in pontificē.

De die Cinerum. Cap.

Prima die Quadragesimæ, quę cinerū appellatur in mane sacrista paret sup altare uas cū cineribus mūdis factis ex ramis oliuarū anno preterito benedictis. Itē credentiam Papæ ordinare debēt super angulo altaris duas lances pro lauandis manibus Papæ cū mappa: & unū mantile p gremiali. Deinde hora competenti præuenit ad ecclesiam Cardinalis celebraturus: & in faldistorio in loco cōsueto sibi parato oia paramēta pontificalia accipiat demptis chirothecis & annulo pōtificali. Pōtifex autē indutus amictu, alba, cingulo, stola uiolacea, pluuiali rubeo, & mitra simplici uenit ad capellā: & more solito facit oronem ante altare in faldistorio. ascendit ad solium. sedet: & fit ei a Cardinalibus reuerentia more consueto. Et postq̄ duo Diaconi Cardinales ultimi reuerentiā fecerūt, assistūt Papæ, & duo Diaconi assistentes uadunt ante sedem Diaconorum Cardinalium: ubi capiunt paramenta sua. idem faciunt Cardinales oēs in locis suis stantes. Duo primi Diaconi: ubi acceperunt paramenta sua reuertūtur ad assistendum Papæ, & alii duo uadūt ad loca sua, & etiam capiūt paramenta. Interim etiam omnes prælati, & officiales sua paramenta, & cōctas accipiunt extra cancellum capellæ: & unus subdiaconus in conuenienti loco induitur amictu, alba, cingulo, & tunicella uiolacea. Omnibus Cardinalibus paratis cantores incipiunt Antiphonam Exaudi nos Dñe &c. Tunc accedit ante Pontificē Subdiaconus Apostolicus: ut supra dictum est paratus portās lancē cineribus plenā detectā: quā de altari sacrista siue cerimoniarius sibi dedit: & ad dextram Pontificis genuflectit, ibi dem dictam lancem cum cineribus tenens quousq; Papa omnibus cineres imponat. Tunc accedunt duo Episcopi assistentes cum libro & candela, & Papa benedicens cineres sedens cum mitra dicit Antiphonā. Exaudi nos Dñe. qua repetita deposita mitra surgit dicens. Dñs uobiscum. &. Et cum spū tuo. Oremus. Omps sempiterne Deus cū tribus oronibus sequentibus prout in libro. Incepta quarta oratione uocatur ad Pōtificis dextrā prior pbyterorū cardinalium, & duo acoluthi superpelliciis induti, unus cū thuribulo & incenso, alius cū uase aquę benedictę, & aspersorio: qui ambo etiam ad dextrā Pōtificis locantur post presbyterum Cardinalem assistentem. Finitis orationibus Papa ministrante presbytero Cardinali assistente imponit incensum. aspergit cineres, deinde incēsat, tunc cā

Universidad de Deusto
Biblioteca

tores incipiunt, Immutemur habitu. &c. Prior Episcoporum iuxta anti
quam cōsuetudinem pluuiali indutus sine mitra uelut aliquando seruatū
fuit, & Bonifacius nonus statuit: nunc uero celebraturus Cardinalis iam
omnibus ornamentis sacris pro missa dicenda idutus demptis tamē chi
rothecis & ānulo pontificali accedit ad Papam: & sine mitra solus dete
cto capite facta Papę reuerentia stans coram eo supra scabellum nihil
dicens imponit Papæ sedenti cineres supra caput in formam Crucis: de
inde descendit de scabello. amouetur scabellum. sedet Papa. imponitur ei
mitra, & accedunt duo auditores portantes mantile, quod a credentiari
is Papę acceperunt, illud hincinde tenent super gremia Papę: qui illi car
dinali: a quo cineres accepit: inclinato capite coram se stanti dat cineres
dicens. Memēto homo. &c. Et nota qđ si Imperator, aut Rex sit præsens
accipit cineres immediate post Cardinales omnes, & osculatur pedem pa
pę, & similiter alii principes, qui sedent inter Cardinales recipiunt cine
res post eos. Non idem seruatur in destributiōe candelarum, & palmarū:
quia hi accipiunt prout sedēt, In isto autem actu qui humilitatem psefert
principes sacerdoti se inclinant, & illis cedunt, Cardinalis autem si est il
le, qui est celebraturus, acceptis cineribus reuertitur ad faldistorium su
um prope altare: ubi sedet, & accipit chirothecas & anulum pōtificalem,
& imponitur ei mitra, sicq; manet usq; ad perfectam distributionem. Ac
cedunt post successiue omnes alii Cardinales & prelati, & alii, unus post
alium & a Papa cineres accipiunt ut in candelis. Si autem qui dedit Papę
cineres est prior Cardinalium: postq̄ accepit cineres reuertatur ad locum
suum, & celebrans in loco suæ receptionis & in habitu suæ dignitatis ac
cipit cineres, & deinde reuertitur ad altare, & capit ad omnia paramēta:
uel ut aliqui uolūt accipit cineres cum plāeta statim post priorem Cardi
nalium. Acceptis cineribus Cardinales inclinati osculantur genu, alii ēt
prælati parati genuflexi osculantur pedem Papę, postq̄ cineres ab eo ac
ceperint. Datis cineribus papa adhuc cum mitra sedēs abluit manus mo
re consueto prout etiam supra in purificatione dictum est, Deinde detra
cta mitra surgit & assistentibus ante eum duobus ceroferariis more soli
to cantat Dominus uobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo. Oremus. Concede
nobis Dñe &c. sub cōclusiōe per Christum Dñm nostrū, ut in ordinario.
His finitis prælati & officiales oēs extra cancellū, Cardinales uero intus
in locis suis dimittūt paramenta, & accipiunt cappas suas consuetas. Et
Pontifex facta oratione ante altare facit cū celebrante cōfessionē, & mo
re cōsueto incipitur missa. finita confessione Papa ascendit sedē eminētē,
& presbytero Cardinali ministrante imponit incensum in thuribulo. pre
sbyter Cardinalis reuertitur ad locū suū inter duos Cardinales. incēsatur
altare, deinde celebrans, postea Papa. Interi cardinales uenīūt ad circulū
more cōsueto. Incēsato Papa pbyter Cardinalis uadit ad circulum inter

alios cardinales, & Papa dicit Introitū & Kyrieeleison. Cum dicitur Do
minus uobiscum ante orationem Papa descendit ad faldistorium: ubi ab
stracta mitra genuflectit: & sic manet usq; ad finem omnium orationum.
Idem facit anteq̄ icipiatur uersus Adiuua nos sic manens usq; ad finē uer
sus, similiter dicto p̄ eum Sanctus usq; Per oia secula ante Agnus Dei, &
ad oēs orationes post cōionem: & tunc oēs alii: qui sunt in capella genu
flectūt p̄ter celebrantē, Diaconum & subdiaconū: qui non genuflectunt
nisi ad uersum. Adiuua nos. Ad Introitum, Sanctus, & Agnus Dei fit cir
culus p̄ Cardinales. patena tenetur p̄ subdiaconū. incēsantur oēs post Of
fertoriū. pax datur: & alia fiunt prout in aliis missis, & fit sermo, dicūtur
quinq; orationes: prima de die sub sua cōclusione, secunda A cunctis, ter
tia Omps sempiterne Deus: qui uiuorū &c̄. quarta contra paganos, quin
ta pro Papa. Et nota q̄ post ultimā oratiōem in fine missæ dicitur oratio
supra populum sub sua conclusione, & Diaconus surgens uertensq; faciē
ad populum dicit Humiliate capita uestra Deo, ad quam Papa & oēs alii
manent genuflexi quousq; dicitur Per oia secula &c̄. Tūc Pōtifex surgit:
& accepta mitra ascendit ad solium, ubi deponitur ei mitra. Interim Sub
diaconus uenit cum cruce ante Papam: qui dicto per Diaconum Benedi
camus Dño, & responso Deo gratias dat benedictionem. deinde redit ad
cameram more consueto.

De officio diei Cinerum Papa absente. Cap.

Si autem in die cinerum Papa non sit pręsens: super credentia parant̄
duo uasa argentea, duę lances pro lauandis manibus Cardinalis celebrā
tis & alia more consueto. Deinde Cardinalis celebraturus prę uenit ad ec
clesiam in tempore. induit se paramentis uiolaceis usq; ad planetam ex
clusiue dimissis chirothecis & annulo pontificali. accipit pluuiale super
dalmaticam, & mitram albam, & accedit ad altare: ubi deposita mitra
astans in cornu sinistro altaris uidelicet epistolę benedicit cineres in lan
ce ibidem super altare positas per sacristam: ut supra dictum est. cum ue
nerint Cardinales impetrata licentia celebrans cum mitra faciens reue
rentiam Cardinalibus accedit ad medium altaris: ubi deposita mitra re
nibus ad altare uersis a dextris habēs Subdiaconum capellę peluim cum
cineribus reuerenter tenentem priori Episcoporum cardinalium in sua
cappa lanea consueta ad se uenienti stans caput nudum inclinat: super
quod prior prædictus etiam capite detecto cineres imponit dicens Me
mento homo &c. Cui mox similiter caput inclināti celebraturus impo
nit etiam cineres eodem modo. Cum ueniunt successiue cardinales reli
qui bini & bini cum suis cappis ad cineres. Et celebrans cum dat cineres
cardinalibus stat sine mitra: deinde per clericos cappellæ apportat̄ fal
distorium: in quo celebrans sedet & accepta mitra & mappula pro gre
miali: quā diaconus capellæ sibi imponit duobus capellanis superpelli

Universidad de Deusto
Biblioteca

ciis indutis hinc & inde genuflexis illam tenentibus, dat cineres prelatis & aliis omnibus ad eum uenientibus: qui omnes se profunde inclinant. tamen neq; Cardinales: neq; alii manum uel aliud cineres imponentis debent osculari. datis cineribus celebrans Diacono & Subdiacono mantile tenentibus lauat manus. surgit deposita mitra. ammouetur faldistoriū & reponitur in loco consueto, & stans in cornu epistolę uersus altare dicit. Dominus uobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo. Oremus. Concede nobis Domine: ut in ordinario. deinde reaccepta mitra uadit ad faldistorium, deponit pluuiale, sedensq; accipit chirothecas. incipitur missa in qua cū dicit Dominus uobiscum ante orationes quę epistolam precedunt: Cardinales, & alii omnes in locis suis genuflectunt, & sic permanent usq; ad finitas omnes orationes. Idem faciunt quando in tractu dicitur uersus. Adiuua nos Deus &c. per totum uersum. Similiter dicto Sāctus, usq; per omnia secula seculorum ante Agnus Dei &c̄. Dicto Dominus uobiscum ante orationes post cōmunionem. Et hoc seruatur in omnibus missis ferialibus & mortuorum in capella Papę, siue sit presens, siue sit absens Papa: omnes genuflectunt dictis temporibus, & fit sermo. Accedunt autem singuli pro cinerum perceptione eo ordine, prout supra in festo purificationis Beatę Mariæ uirginis in distributione candelarum est ordinatum.

Si Papa in die cinerum celebrabit. Cap.

Si autem in hac die cinerum Papa uellet ipsemet celebrare: finita oratione post dationem cinerum Papa sedet aliquantulum & mox surgens sine mitra incipit. Deus in adiutorium meū pro nona. & cum incipit psalmus Mirabilia: sedet. Cardinales & alii omnes retinent sua paramenta. Diaconus euangelii, & Subdiaconus epistolę parati usq; ad planetam exclusiue induunt Papam more solito: Diaconi assistentes cum suis planetis ante plicatis adiuuant: dum sandalia imponūtur: Papa dicit q̄ dilecta &c̄. Finita nona: ut alias in tertiis Papa lauat manus cum cerimoniis cōsuetis. & tunc incipit seruire pro assistente capellano prior presbiterorū cum pluuiali non cum planeta. parato Pontifice Diaconus & Subdiaconus capiunt planetas plicatas ante pectus & manipulum. fit supplicatio ad altare more consueto: occurrunt tres presbyteri Cardinales ut alias, Diaconus euangelii, & Subdiaconus epistolę dimittūt & reassumunt planetas: ut diximus in prima Dominica de aduentu. genuflexiones ad orationes, uersum & post sanctus seruātur: ut prædiximus, & omnia alia quæ in missis papalibus seruari solent: nisi qd̄ Papa communicat in altari nō a utem in sede eminenti. Et similiter communicat ministros: & cum calamo: & dicitur tantum una oratio cum alia supra populum. genuflectit tamen Papa: cū dicitur Adiuua nō in faldistorio ante altare, sed in sede sua. Si Papa celebrans uellet ipsemet sermonem facere post euāgelium descēderet ad faldistorium ante altare, & facta oratione sederet super cathedrā sibi positam

sibi positā ante altare i medio ita ut renes uerteret ad altare, & inde sermonem haberet ad populum, & hoc si altaris statio requireret, uidelicet qd̄ inde uideri possit populus, & tunc Diaconi assistentes sederent hinc inde & ante Diaconum a dextris sederet prior presbyterorum assistēs, & apud eum diaconus euangelii, a sinistris uero Diaconus assistens tantum. Si autem sedendo ante altare non posset uideri populus, ut Romæ in ecclesia sancti Petri. tunc ex sede eminenti Papa haberet sermonē: & sederent omnes ut consueuerunt. Si uero aliquis Cardinalis habiturus est sermonem: ipse debet seruire pro assistente cuiuscūq; conditionis sit & cum pluuiali.

De prima Dominica quadragesimæ. Cap. XXXIIII.

Prima dominica quadragesimę celebrare solet uicecamerarius Papæ si est Episcopus: & si non est Episcopus dignior Episcoporum assistentium Papę cum paramentis uiolaceis. diaconus & subdiaconus utūtur planetis plicatis ante pectus. dicuntur quinq; orationes: prima de die sub sua conclusione, secunda Acūctis, tertia Omnipotens sempiterne Deus qui uiuorum. &c. quarta cōtra paganos: quinta pro Pontifice, omnes hę quatuor sub sua cōclusione: & fit sermo, quem facit procurator ordinis prędicatorum. Omnia alia fiunt more consueto.

De secunda Dominica quadragesimę. Cap. XXXV.

Secunda dominica quadragesimę celebrare solet alius ex Episcopis assistentibus Papę in paramentis uiolaceis. Ministri utuntur planetis plicatis prout in dominica præcedente. dicuntur quinq; orationes ut supra. Omnia alia fiunt more solito. Sermonem facit procurator ordinis minorum.

De tertia Dominica quadragesimæ. Cap. XXXVI.

Dominica tertia quadragesimę celebrare solet unus ex Episcopis Papæ assistentibus in paramentis uiolaceis. ministri utuntur planetis ut supra. dicūtur quinq; orationes. & omnia alia fiunt prout in prima dominica quadragesimę. Sermonē facit procurator ordinis Eremitarum diui Augustini.

De quarta dominica quadragesimę quę dicitur lætare siue de Rosa Cap. XXXVII.

Quarta Dominica quadragesimæ, quę dominica Lętare uel de Rosa uocatur, celebrare solet unus ex reuerendissimis dominis presbyteris cardinalibus. Hoc mane anteq̄ Pōtifex secretam cameram exeat. in camera papagalli iuxta lectum paramenti aut alio cōuenienti loco insternit̄ parua mensa mappulis mundis cooperta sericeis, duo cādelabra cū luminaribus desuper. thuribulum cū incenso, uas aquæ benedictæ cum aspersorio ampulla cum balsamo, pixis cum musco, & unū paruum coclear, ac candelabrum pro rosa desuper ponenda. cum Pontifex exit de camera secreta: præfertur ei aurea rosa per unum ex cubiculariis secretis: & ponitur su

Universidad de Deusto
Biblioteca

p mẽsam ſuper candelabrum prędictum. Et omnia ſeruantur circa benedictionem, & traditionem roſę, quę ſuperius diximus in prima parte, Pontifex igitur hora competenti auream roſam deferens ſiniſtra manu, & dextra populum benedicens ad eccleſiam cum pluuiali, & mitra preciosis procedit. duo Cardinales aſſiſtentes hinc & inde fimbrias pluuialis Papæ eleuatas portant. Caudam uero portat nobilior laicus. cum Papa fuerit in capella apud faldiſtorium dat roſam Diacono a dextris aſſiſtenti: & ille uni ex clericis camerę, qui eam ad altare portat. & per ſacriſtam: uel eo abſente per clericum cerimoniarum locatur ſuper altare in medio. tunc fit confeſſio & miſſa incipitur more conſueto. finita confeſſione Pontifex aſcendit ad ſolium. celebrans utitur paramentis uiolaceis & mitra preciosa. miniſtri utuntur dalmatica, & tunicella non planetis, hac die non dicitur Pax uobis: ſed Dominus uobiſcum. Dicũtur quinq; orationes, & alia fiunt, prout in Dominica prima quadrageſimę. Sermonem facit procurator ordinis Beatę Marię de monte Carmelo. finita miſſa datur Roſa, & ſociatur ille cui data eſt, ut ſupra diximus in prima parte.

De quinta Dominica quadrageſimę. Cap. XXXVIII.

Quinta dominica quadrageſimę, quę de paſſione dicitur anteq̃ Papa de camera exeat coperiantur Cruces ſuper altare: & quę ante Pontificem portari ſolet. ſi officium peragi debet in capella maiori conſueuit parari quoddam uelum ſericeum ſuper altare: quo imagines in pariete altaris depictę cõtegantur: Hodie celebrare conſueuit aliquis prelatus Romanæ curię, Tres orationes dicuntur, prima de die ſub ſua concluſione. Secunda contra paganos, tertia pro Pontifice ſub ſua concluſione. cum in fine Euãgelii dicitur Ieſus autem abſcõdit ſe, & exiuit de templo clerici capellę ſuper altare uelum paratum cordulis in rotulis ſupra in altum confixis euntibus ſurſum trahunt: ut eo imagines omnes ibidem depictę cooperiantur, & ſermo per aliquem prelatum, uel per fratrem ordinis ſeruorum fieri conſueuit.

De Sexta Dominica quadrageſimę in palmis Papa preſente. Cap. XXXIX.

Sexta Dominica quadrageſimę quę palmarum appellatur, ordinentur palmę in capella benedicẽdę, & diſtribuẽdę, uidelicet duę magnę uariis floribus, & perpulchre laboratę, tertia parua ſimili modo ornata, & laborata pro Pontifice. alię palmę primis duabus minores etiam pulchrę ornatę ſine floribus tamen pro Cardinalibus, minores pro prelatis & pro oratoribus, & magnis nobilibus, pro officialibus ac aliis omnibus ad capellam uenientibus. deficiẽtibus palmis parãtur rami oliuarũ,

in numero copioſo crucibus ex foliis palmarũ cõfectis ſingulis alligatis. Item credentiarii Papæ ordinent ſuper angulo altaris capellę: ubi benedictio fieri debet: duo uaſa conuenientia pro lauandis manibus Papæ: cum mantili, & gremiali ac medulla panis, clerici capellæ pręparent thuribulum cum nauicella cocleari, & incenſo: uas aquæ benedictæ cum aſperſorio, & duo candelabra cum luminaribus. paretur etiam per forerios ad oſtium capellę baldachinum. Hora deinde conuenienti Pontifex paratus amictu, alba cingulo, ſtola uiolacea, pluuiali rubro, & mitra ſimplici prędecedentibus Cruce ac Cardinalibus, & aliis more ſolito uenit ad capellam: ubi palmæ ſunt benedicendæ. facta oratione ante altare aſcendit ad ſolium, ſedetq;. tunc cardinales ueniunt ad reuerentiam cum cappis, deinde capiunt paramenta ſua uiolacea: ut ſupra in candelis, & cineribus diximus: & ſimiliter omnes alii prælati & officiales. omnibus paratis Papa depoſita mitra ſurgit: & miniſtrantibus duobus Epiſcopis aſſiſtentibus librum, & candelam more ſolito. Papa ſtans benedicit palmas incipiens uerſ. Dominus uobiſcum. Oremus Auge fidem in te ſperantiũ Deus. &c. cum præfatione & quinq; orationibus ſequentibus. interim nihil cantatur. Cum quinta oratio dicitur: Prior preſbyterorum cardinalium uenit ad dextram Papę: & duo acoluthi unus cum thuribulo & nauicella, & alius cum aſperſorio & uaſæ aquę benedictę. finitis orationibus miniſtrante priore prædicto Papa adhuc ſtans ſine mitra imponit incenſum: deinde aſpergit uerſus palmas tertio, poſtea incenſat ter ducens thuribulũ, tum dicit Dominus uobiſcum, & aliam orationem, quę incipit Deus qui filium tuum. &c. Tum ſedens accipit mitram: & preſbyter Cardinalis ac acoluthi ad ſua loca reuertuntur: accedit deinde prior epiſcoporum cardinalium ſtans detecto capite ante Pontificem, illi dat ſigillatim duas magnas palmas: quas Põtifex dat duobus nobilioribus curię tenẽdas: & d'ferẽdas. qui iuxta Pontificẽ hinc & inde collocantur: deinde dat eidem tertiam minorem, qua Pontifex in officio utitur: & hanc unus ex cubicularibus ſecretis ſeruat, Et ad unamquamq; palmam oſculantur palmam, & manum Pontificis. incepta diſtributione palmarum cantores dicunt Antiphonã Pueri hebręorum. prout in ordinario. palmas miniſtrant clerici camerę camerario uel eius uicecamerario: qui eas det Cardinali ad illam Papę manum aſſiſtenti: ad quam poſitę ſunt palmæ: & duo auditores accedunt, quorum dignior mappulam pro gremio Põtificis: quam a credentiariis Papę accipit, Cardinalibus aſſiſtentibus porrigit, qui eam gremio Pontificis ſuperponant. auditores uero illam hinc & inde genu flexi tenent uſq; ad finem diſtributionis. Tunc Pontifex priori Epiſcoporum Cardinalium dat palmam, qui eam deuote ſuſcipiens eius manum deinde genu dextrum oſculatur. Idem faciant ſucceſſiue omnes Cardinales.

Universidad de Deusto
Biblioteca

postmodum prelati omnes parati, & omnes alii. pro palmis ueniunt prę lati parati genu flexi. postq̃ palmas receperint dextrum genu tantum, alii uero omnes pedem Papæ osculantur, uice cancellario maiore pęni= tentiario & camerario Sanctę Romanę Ecclesię Cardinalibus dantur duæ palmę pro quolibet. Celebrans recepta palma sua uadit ad faldistori um prope altare: ubi deposito paramento accipit cappam, sedensq; dicit Psalmum. Quam dilecta. &c. capit sandalia, & paratur more consueto. si missa in illa capella dicenda erit, in qua palmę sunt benedictæ, poterit eti am prius accipere sandalia, & alia paramenta, & cum habitu ordini suo congruo ire pro palma, & deinde redire ad faldistorium. Si uero in alio lo co benedicuntur palmę, celebraturus accepta palma redit ad locum su= um, ubi deponens paramenta accipit cappam, & uadit ad capellam uel ecclesiam: ubi rem diuinam est peracturus. ibidem paramenta recipit. mi nistri utuntur planetis ante pectus plicatis. finita distributione Ponti fex lauat manus ordine consueto deferente aquam nobiliore laico, & mini= strante Episcopo cardinali primo. tum deposita mitra surgit. accedunt Pontifices assistentes cum libro, & candela: ac duo acoluthi cum cande labris, & Papa stans Dicit Dominus uobiscum. Oremus. Omnipotens sempiterne Deus, pro ut in ordinario. Interim ordinatur supplicatio: & octo nobiles, qui baldachinum super Pontificem portẽt. Papa finita ora tione sedens accipit mitram, & ministrante presbyterorum Cardinali= um priore ponit incensum. Et nota qđ ad priorem diaconorum cardina lium spectat semper ordinare supplicatiões: & anteq̃ Papa surgat, & eius crux se moueat, Diaconus a sinistris Papa assistens uersus ad populum al ta uoce dicit In mediũ lectionis Procedamus in pace, & cantores respon dent: In nomine Christi amen. supplicatio fit usq; ad locum ubi Pontifex populo palmas proiiciet, & deinde ad ecclesiam siue capellã: ubi officiũ peragendũ erit, proceditur eo ordine ut supra in die purificationis Beatę Mariæ uirginis est exp̃ssum. postq̃ Pontifex palmas populo proiecerit cũ ad ecclesiam siue capellam reuertitur, anteq̃ Crux ingrediatur, intrãt duo uel tres ex cantoribus & clauditur porta, & ibi duo uel tres ex prædictis cantoribus cantant Gloria laus. &c. Et cantores, qui sunt ab extra repe= tunt eundem uersum, prout in ordinario. Finitis uersibus uel maiori par te, ut tempus postulabit, cantores ab extra cantant Antiphonam. Ingre= diente Domino: & subdiaconus cum Cruce tãgit portam: quæ aperitur, & intrant omnes. prelati, & officiales anteq̃ cancellum capellæ intrent, deponunt paramenta, & superpellicia, & accipiunt cappas. Cardinales uero in locis suis paramenta deponunt, & cappas accipiunt. Papa cum fu erit ante altare orat in faldistorio sine mitra, si prius ibidem non orauit, tum surgit, & cum celebrante dicit confessionem, & incipitur Introitus.

finita confessione Papa ascendit ad solium, sedetq;, & ministrante prio= re presbyterorum imponit incensum, quia non fit ei reuerentia a Cardi= nalibus, cum prius facta sit, unaq; tantum oratio dicitur. Dum cantatur tractus: clerici capellę portant paramenta ad locum: ubi stant cantores. ibi tres ex eis dicturi passionem parantur amictu, alba, cingulo, manipu lo, & stola in modum Diaconi coloris uiolacei. omnes consueuerunt ta= men plerunq; uti uariis coloribus importunitate aliquorum, & contra uoluntatem clericorum cerimoniarum. uidelicet qui euãgelistæ personã sustinet albo, Iudeus rubro, Christus nigro. Sed honestius ẽ ut omnes utã tur uiolaceis. Et circa finem tractus mouẽt se a loco: ubi se induerint, & il le qui euãgelistam aget portat librum, & prędit, Sequitur iudeus, dein de Christus. faciunt reuerentiam altari & Papę, deinde ascendunt ad oscu lum pedis papę unus post alium: prout uenerunt: deinde uadunt ad locum euangelii consuetum: ubi passionem cantare debent sine luminaribus & incenso. Adducuntur etiam illuc tres capellani celebrãtes, quorum unus stans in medio aliorum duorum tenet librum super caput suum, sicut ad euangelium subdiaconus tenere consueuit & mutantur per uias. Dum in= cipitur passio Papa surgit deposita mitra, & omnes alii surgunt, & stant usq; in finem palmas manu tenentes. Celebrans uero deposita mitra ua= dit de faldistorio suo ad cornu epistolæ altaris: ubi stat discooperto capi te & palmã etiam manu tenet. super altare habet missale & plane legit pas sionem uersus aliquantulum ad illam cantantes, Et postq̃ passionem lege rit, dicit pro euangelio: Altera autem die, pro ut in ordinario. finita pas= sione a cantoribus redit ad faldistorium suum. cum cantor in passione di xerit. Iesus autem iterum clamans uoce magna emisit spiritum. Papa in solio, celebrans ante altare, & omnes alii in locis suis detectis capitibus genu flectunt orantes per spacium unius Pater noster. Tum surgentibus omnibus cantor perficit passionem, & Papa sedet, & accipit mitram. Cã tores uero factis reuerentiis altari, & Papę recedunt. Diaconus autẽ pla= netam plicatam habens super humerum sinistrum accipit librum euan= geliorum, & illum ponit super altare. deinde uadit ad osculũ pedis Papę. tum reuertitur ad altare & ibi genu flexus dicit Munda cor meum. &c. Interim ministrante priore presbyterorum cardinalium Papa imponit incensum more consueto. Diaconus dicto Munda cor meum. &c. acci= pit librum de altari tenens illum ante pectus suum, & accedit ante gra= dus Papæ: præcedentibus illum thuriferario, & duobus capellanis cele= brantis sine candelabris, & luminaribus ac Subdiacono sequente, ut ali as: petitq; benedictionem. incensat librum. & cãtat euangelium. quo fini to Papa osculatur librũ & incensatur, ac omnia alia fiũt, ut in aliis missis. Ad eleuationem Sacramẽti Papa etiam solet tenere palmã suã nõ alii. Et nõ fit sermo. finita missa Papa dat benedictionem, & celebrans pronun=

Universidad de Deusto
Biblioteca

ciat indulg entias. Illi duo nobiles cum palmis pręcedere debent immediate Pontificem post diacones assistentes usq; ad cameram papagalli. & illas ibi camerariis secretis consignare.

De officio Dominicę palmarum Papa celebrante. Cap. XXXX

Si Papa hac die palmarum uoluerit celebrare: omnia seruabũtur, quę in aliis missis papalibus seruari solẽt. Diaconus & Subdiaconus utuntur planetis ante pectus plicatis, quas non accipiunt nisi cum Papa habuerit omnia paramenta, & ipsi induti usq; ad planetam exclusiue induunt Papam. Sed passionem cantabunt tres cantores more consueto: Si Cardinalis diaconus eam noluerit cantare: si autem Cardinalis cantare uoluerit, ut antiqui factitarunt: seruabitur ut latius dicemus infra in Parasceue. Cum uero peruẽtum fuerit ad locum, ubi dicitur. Altera autem die Diaconus Cardinalis deposita planeta & plicata ea, ac posita super humerum sinistrum: petit benedictionem. & facit ut alias quando est dicturus euangelium. Nostris temporibus non portantur luminaria ad hoc euangelium sed incensum tantum. Legi tamen in libris cerimonialibus, qd' luminaria portantur ad hanc partem. Quid conuenientius, maiores statuant, alia seruantur ut alias.

De officio Dominicę palmarum Papa absente. Cap. XXXXI

Si uero Papa non interfit huius diei officio: parantur palmæ in loco conuenienti, ut ex altari commode benedici possint. Et Cardinalis celebraturus pręuenit ad ecclesiam: ubi capit paramenta omnia usq; ad dalmaticam inclusiue. deinde imponitur ei pluuiale, mitra, ac annuli pontificales sine chirothecis: quibus sic indutus, postq̃ Cardinales uenerint, Impetrata ĩcipiẽdi uenia accedit ad altare cum mitra, & facta reuerentia Cardinalibus deponitur ei mitra, & facit reuerentiam Cruci in altari posite: & stans in medio altaris ex libro ibidem ante ipsum posito benedicit palmas assistente sibi a dextris Diacono: & a sinistris subdiacono, paratur interim aqua benedicta cum aspersorio, & thuribulum cum nauicella incensi, quę duo ex capellanis celebrantis tenẽt. finita benedictione celebrans imponit incensum in thuribulum, deinde aspergit, tum incensat palmas ministrante diacono. ponitur post hæc ei faldistorium ante medium altaris: ubi sedet, & accipit mitram, & mappulam super gremium: Et clerici camerę, & uicecamerarius, uel in eorum absentia cubicularii Papæ, & alius prælatus ministrent palmas celebranti. Interim omnes Cardinales iuxta ordinem suum in locis suis depositis cappis capiunt paramenta sua, similiter omsnes prælati, ac officiales consueti extra cancellum capellæ paramenta, seu superpellicia accipiunt, in quibus ad capellam reuertuntur. postq̃ omnes paramenta acceperint, accedunt car

dinales omnes: primi seniores, deinde alii per ordinem bini & bini, & cantores incipiunt Pueri hebręorum. cum fuerint primi ante celebrantem coram eo mitras deponũt: surgit celebrans deposita mitra, & e manibus primi Cardinalis accipiet palmam. Deinde celebrans det eidem primo Cardinali, & successiue omnibus aliis Cardinalibus palmas, stans semper sine mitra. Tum sedẽs cum mitra dat palmas omnibus prelatis, aliis dum sufficiunt, deinde det ramos oliuarum. Et neq; Cardinales neq; prælati palmas accipientes manum aut aliquid celebrantis osculari debent: sed solum palmas accipiendo aliquantulum caput inclinant. Alii uero omnes uidelicet protonotarii, officiales, & quicunq; alii non parati palmas accipiendo coram celebrante genu flexi manum osculari debent. Veniunt autem eo ordine ad palmas recipiendas, quo de candelis, & ceneribus diximus. Finita destributione celebrans adhuc sedens cum mitra ante altare lauat manus, deinde deposita mitra surgit: amoueturq; faldistorium, & stans in medio altaris uersus ad altare Dicit cantando Dominus uobiscum. &c. Oremus. Omnipotens sempiterne Deus. &c. Deinde imponit incensum in thuribulo & ordinatur supolipatio. Crucem defert Subdiaconus capellæ omnibus paramentis indutus inter duos cerofe-rarios, quos præcedit thuriferarius. Crucẽ pręcedunt scutiferi Papę. &c. prout supra in missa Papæ, post crucem prælati omnes parati. deinde cardinales, & in fine celebrans solus medius inter Diaconum capellę a dextris & capellanum suum assistẽtem sine pluuiali, ambos eius pluuialis fimbrias sustinentes. Et omnes deferunt in manibus suis palmas. Cantores uero iuxta portam: ubi Papa consueuit palmas proiicere, se firment. locentur itaq; per ordinem prælati omnes deinde Cardinales taliter qd' iunior sit iuxta portam, extra quam solent proiici palmę populo. & hoc ordine uadunt ad locum: ubi palmæ ad populum proiiciuntur: quem ingreditur celebrans cum suis ministris & aliis cardinalibus: qui intrare uoluerint, & palmas populo proiicit. tum ordine, quo uenerant, ad capellã reuertuntur, siue ad ecclesiam: ubi missa celebranda est. Subdiaconus uero cum Cruce & cantores cum fuerint apud portam capellę: siue ecclesiæ sefirmant ab extra: & duo uel tres cantores intrant, & clauditur porta omnibus aliis extra manentibus. Quibus hinc inde suo ordine stantibus cantores qui sunt intus incipiunt Gloria laus. &c. Respondent cantores ab extra ut in ordinario. Tum illi ab extra dicunt Antiphonam Ingrediente Domino. Et subdiaconus cum Cruce portam tãgit, aperitur, & intrãt omnes. Cardinales in capella deponunt paramenta in locis suis, prelati uero & officiales extra cancellum capellę, & capiunt cappas lanceas. celebrans uero uadit ad altare: ubi in faldistorio suo depositio pluuiali sedet, capit chirothecas, planetam, mitram, & annulum Pontificalem. Tum accedit ad confessionem, & dicit missam more consueto, & dicitur tan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum una oratio, & non fit sermo: Cum tractus dicitur, cantores tres parant se pro passione dicenda, & circa finem tractus intrant capellam, ueniunt ad celebrantem, cuius manum genu flexi osculantur: deinde cum tribus capellanis celebrantis accedunt ad locum consuetum, & dicunt passionem. Interim uero, dum passio dicitur Celebrãs stans in cornu epistolę altaris palmam in sinistra tenens, & missali super altari posito legit passionem & euangelium, ut supra Papa presente dictum est. finita passione reuertuntur ad loca sua cantores: diaconus capellę ponit librũ supra altare, & celebrans accedit ad faldistorium accepta mitra, ubi sedẽs ministrãte Diacono capellę imponit incẽsum. deinde dicto per Diaconum ante altare, Mũda. &c. illi coram se genu flexo Benedicit, & alia omnia fiunt ut supra diximus.

De matutinis tenebrarum quartæ Ferię maioris hebdomadę Papa presente. Cap. XLII

Feria quarta maioris hebdomadę, quę sancta dicitur, clerici capellæ ponunt in tempore in presbyterio, siue in plano altaris ad cornu epistolæ in oppositio loci ubi faldistorium pro celebrante poni solet, in capella sacri palacii, & alibi pro loci dispositione. ponetur cãdelabrum in superiore parte triangulare aptum pro quindecim candelis unius librę pro qualibet, uel circa. super cãdelabrum ipsum aptant, & collocant candelas ipsas pro matutinis tenebrarum. hora deinde conuenienti Papa indutus amictu, alba, cingulo, stola uiolacea, & manto cum caputio inuerso supra caput, uel cappa rubra de scarlato sine mitra, & non precedente Cruce uadit ad capellam & post eum Cardinales, & prelati. alii diaconi Cardinales qui alias assistere solent uadunt post presbyteros Cardinales in loco suo, quia Papę non fit assistentia. fimbrias portat dignior ex assistentibus Episcopis post Papam. Quando Papa habet mantum assistẽtes Episcopi non debent habere cappas sed mantum, quod mantellum assistentis siue croceam uocant cum caputio inuerso in modum cubiculariorum. Cum Papa peruenerit ad capellam, facit orationem modo solito, deinde uadit ad sedem suam. Cardinales non assistunt: neq; fit ei reuerentia a Cardinalibus. cum quieuerit aliquantulum surgit, & detecto capite uersus ad altare dicit secrete Pater noster, quo completo caput sibi ipsi cooperit, & cantores incipiunt pro matutinis. Zelus domus tuę. &c. cum incipitur Psalmus, Papa sedet & omnes alii assistentes Episcopi aptant mantum Papæ siue cappam. Ad finem cuiuslibet psalmi tam in matutinis q̃ in laudibus cerimoniarius facta reuerentia Papę accedit ad candelabrum quindecim candelarum, & extiguit unam ex candelis. finito primo nocturno Papa surgit, & detecto capite stans uersus ad altare dicit. Pater noster secrete, & illud prosequitur. quo finito sine ulla pronunciatione absolutione siue benedictione sedet: similiter & alii omnes cantores in loco eorum stantes ex libro super eorum pulpito posito uersi ad altare absolute incipiunt lectiones ex libro Threnorum sine lamentationum Hieremię prophetæ: ut in breuiario, & in principio, & fine faciunt reuerentiam altari, & Papę. idem fit in secundo & tertio nocturno. Cum incipitur Benedictus, Papa surgit stans detecto capite uersus ad altare. & remanet una cã dela super candelabrum. Interim extinguntur per cerimoniarum sex candelę supra altare paulatim: qui ita dispensat tempus, ut in ultimo uersu extinguat ultimam candelam. clerici capellæ extingunt etiam eodem ordine sex intorticia posita super cancellum capellę, dum replicatur Antiphona ad benedictus. Papa circa finem descendit ad faldistorium: & cerimoniarius accedit ad candelabrum, & unicam candelam. inde accipiens eam ardentem ad cornu Epistolę altaris portat, & eam ibi sub altari abscondit ardentem. cum incipitur Christus factus, Papa genu flectit in faldistorio, & super illud procumbit. Quo finito cantores dicunt. Miserere alte legendo sine nota usq; ad finem. Et Papa adhuc genu flexus dicit orationem. Respice &c. uoce intelligibili usq; Qui tecum exclusiue, quod secrete complet. Et finita oratione cerimoniarius incipit pulsare manibus super gradum altaris uel aliquod scabellum, & omnes faciunt fragorem, & strepitum aliquantulum. Et mox cerimoniarius profert cãdelam accensam, & omnes silent. surgunt & discedunt. candelę quindecim spectant ad clericos cerimoniarum. Supra scripta omnia seruantur in quinta, & sexta feria sequentibus in matutinis: in quibus nõ portatur Crux ante Papam, neq; ipse uenit cum mitra.

De matutinis tenebrarum quartę feriæ maioris hebdomadæ Papa absente. Cap. XLIII.

Papa uero absente pro matutinis tenebrarum ī quarta feria maioris hebdomadę. postq̃ Cardinales aliqui in capella fuerint, & aliquantulum quieuerint, & intorticia super cancellum, ac candelę super altare, & candelabrum accensa sunt: Cerimoniarius licentia impetrata cantoribus signum facit, qui dicant. Pater noster & incipiunt Antiphonã primi psalmi, qua incepta surgunt cardinales & omnes alii. incepto psalmo sedent omnes cerimoniarius in fine cuiuslibet psalmi extinguit unam candelã, ut supra. cũ rñdetur ad uersiculũ cuiuslibet nocturni: oẽs surgũt, & detectis capitibus uersi ad altare stãtes dicũt secrete Pater noster. deinde sedẽt & cãtores dicũt lamẽtatiões & lectiones ut supra. cum incipitur benedictus, surgunt cardinales, & alii oẽs, & eo. finito cũ repetit̃ antiphona sedẽt usquequo incipiat̃ Christus factus, tũc genu flectunt. finito miserere

Universidad de Deusto
Biblioteca

prior cardinalium uel ut aliquando ſeruatum eſt Cardinalis in craſtinum celebraturus genu flexus in ſuo loco inter alios Cardinales dicit Oratio nem:Reſpice.&c.Alia omnia fiunt ut ſupra.

De quinta Feria maioris hebdomadę,quæ Cęna Domini dicitur Papa præſente. Cap.XLIIII.

Feria quinta in cęna Domini Sacriſta debet ſummo mane aut per diem antea paraſſe locum:ubi honorifice reponatur ſacramentum, Quod Romę fieri ſolet in parua capella palatii, & forerii baldachinum album ante cancellos capellæ magnę ſuper credentia præter conſueta. paretur alius calix cum palla & patena,& mappula ſericea,ſuper calicem pro miſſa ordinatum ponantur duę Hoſtiæ conſecrandæ, Item portentur candelæ circa finem miſſę diſtribuendæ pro deducendo Sacramento & proceſſibus,ad locum conuenientem,uidelicet una duarum librarum uel circa pulchre laborata pro Papa.pro Cardinalibus cerę albę trium librarum uel circa quælibet,& duarum librarum ceræ comunis quælibet pro prelatis paratis tantum:quia nullis aliis candelę deſtribuuntur.Item parentur duodecim intorticia ad honorandum Sacramentum cum portatur,deinde hora competenti Papa indutus amictu, alba, cingulo, ſtola, pluuiali albis, & mitra precioſis uenit ad capellam,orat, & facit confeſſionem more ſolito.non fit ei reuerentia a Cardinalibus, quia fiet poſtea in loco benedictionis anteq̄ legantur proceſſus. facta confeſſione Papa aſcendit ad ſolium,ſedetq;,& miniſtrante priore preſbyterorum Cardinalium imponit incenſum:incenſatur altare,Papa,& celebrās more conſueto.Interim Cardinales ueniunt ad circulum·Gloria in excelſis,& Pax Domini ad collectam primam,& Credo in unum Deum dicuntur & una oratio tantum.non fit ſermo.non datur oſculum Pacis poſt Agnus Dei, ſed Pax Domini,& Agnus Dei.ante omnes orationes ſequentes dicuntur.Omnia alia fiūt ut alias.paulo ante cōmunionem cerimoniarius portat Calicem predictum de credentia ad altare pro reponendo in eo Corpus Domini reſeruandum. facta cōmunione per celebrantem de utraq; ſpecie anteq̄ ſe purificet,reponit reuerenter Corpus Domini reſeruandū in calicem ultimo paratum.quem Diaconus cū palla patena deſuper poſita, ac uelo ſericeo cooperit:& i medio altaris collocat reuerēter,deinde celebrās ſe purificat in eodē loco.& reuerētia facta Sacramēto ſine mitra quaſi lateraliter in cornu epl̄e ubi ſtās uerſa facie ad populū lauat manus ob reuerētiam Sacramēti,& cōplet miſſā.Interim prelati & ſubdiaconi,auditores, clerici camerę,& acoluthi extra cācellū capellę capiunt paramēta & ſuperpellicia ut moris eſt.Subdiaconus Crucē ante Pōtificē portaturus oia paramēta accipiat,ac ſi epiſtolā eēt dicturus.per cerimōiariū uero diſtribuūtur cādelę,quæ portātur p clericos capellæ.pro Sāctiſſimo Dño noſtro datur uni ex cubiculariis ſiue ſecretis, & pro Cardinalibus dantur ſuis familiaribus ſeruientibus de cera alba. omnibus autem aliis prælatis paratis de cera communi.Et in fine miſſæ dicitur. Ite miſſa eſt.Finita miſſa Papa dat benedictionem,& non indulgentias. & celebrans ſignās altare dicit.Initium ſancti Euangelii &c̄.Accedit ad faldiſtorium.exuitur omnibus paramētis miſſalibus.& deinde alia ordini ſuo conueniētia accipit,, ſicut alii Cardinales,& uadit ad locum ſuum inter alios Cardinales:qui omnes paramenta ordinibus ſuis conuenientia accipiunt.Sex capellani celebrantis cum ſuperpelliciis intorticia ante ſacramentum portant.omnibus paratis duo acoluthi offerunt duo thuribula Papę,& miniſtrante preſbytero Cardinali Papa imponit incēſum, & accenduntur omnes cādelæ Papę,Cardinalium,& prælatorū:ac duo decim intorticia uel plura,ſi Papę placet,quę portantur per capellanos celebrantis duo per quemlibet.deinde Papa deſcendit ad altare:ubi genu flexus corpus Domini in calice pro craſtina die repoſitum reuerenter incenſat ter thuribulum ducens: Deinde calicem ipſum cum ſacramento facta reuerentia deuote accipit,illumq; detecto capite portat ſub baldachino:quod extra cancellos capellæ expectantes aſſiſtentes Papæ digniores Epiſcopi cum ſuis pluuialibus portant:mitras ſuas in manibus ferentes.hoc autem ordine proceditur. primo ſcutiferi Papæ,procuratores ordinum,Aduocati mixtim cum ſecretariis,cubicularii nobiles & oratores,cantores Papę hymnum Pange lingua cantantes,clerici cameræ,auditores,duo acoluthi cum cādelabris.Subdiaconi,quorū unus tunicella,& alius ut ſupra paratus Crucem portat.poſt crucem Abbates,Epiſcopi,Archiepiſcopi,Oratores, prælati, Vicecamerarius, ſi eſt Epiſcopus,alii aſſiſtentes Papę,Diaconi,preſbyteri,Epiſcopi Cardinales omnes ſine mitris.Deinde omnia intorticia quæ ſequuntur,duo acoluthi cum candelabris,& duo acoluthi cū thuribulis ſacramentū continuo incenſantes. Deinde Papa medius inter duos Diaconos Cardinales aſſiſtentes ſub baldachino ut diximus:qui hinc inde phrygium pluuialis Papę eleuatum retinent.Caudam portet dignior laicus urbis.Papam ſequantur auditor de mitra ſeruiēs medius inter duos cubicularios ſecretos.protonotarii,& alii ſine paramentis.Cum papa fuerit in loco:ubi ſacramentum reponi debet,Cardinalis:qui celebrauit uel Diaconus a dextris Papę aſſiſtens illud de manibus Papæ recipiat, & in locellum reponit,Et Papa aliquantulum retrocedens facta reuerentia incenſum miniſtrante preſbytero Cardinali imponit,& ſacramentum denuo: ut prius incenſat:Deinde ſacriſta locellum claudit,& clauem tradit Cardinali in craſtinum celebraturo.

De proceſſibus:qui fiunt per Papam. Cap.XLV.

His peractis extinguntur cādelæ & intorticia omnia pręter faculas, quę ſuper candelabris acoluthorum ſunt crucem præcedentium. & itur

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſupplicationis more ad locum:ubi proceſſus legi debent : ordine quo ex capella maiore ad minorem cum ſacramento uenerũt. baldachinum per oratores, uel nobiles ſupra Papam portatur. Cum ad locum benedictionis peruenerint: uel potius ſtatim repoſito ſacramẽto Papa demiſſo pluuiali, & ſtola albis. accipit ſtolam, & pluuiale rubra precioſa, ſedetq; ſuper ſedem ibidem ſibi paratam. ubi Cardinales omnes tantum ad reuerẽtiam recipit. deinde accedit ad pulpitum, unde uideat populum. Et Subdiaconus tunicella indutus ſtans a ſiniſtris Papæ legit proceſſum latine. Et Diaconus Cardinalis ſtans a dextris Italico ſermone. dum incipiuntur proceſſus: accenduntur candelæ : & Papa, & alii tenent ſuam accenſam. Finitis proceſſibus Papa, & omnes alii proiiciunt eas ſuper populum. His peractis mouetur pannus niger : qui erat ante Papam pendens in conſpectu populi, & datur benedictio ſolennis. Sancti Apoſtoli &c. ut in libro, & publicatur plenaria indulgentia per duos Diaconos Cardinales aſſiſtentes, in latino per illum a dextris, & in ſermone Italico per illum a ſiniſtris. Deinde Papa reuertitur ad palatium ad mandatum faciendum. Et cardinales ſeniores, ſi uolunt, Põtifice indulgente diſcedunt. Iuniores, & Diaconi remanẽt. paramẽta uero dimittũt in loco bñdictiõis.

De mandato faciendo. Cap. XLVI.

Cum Papa peruenerit ad aulam ad hoc paratam : ſint ibi ordinati tredecim pauperes in albis ueſtibus nouis a Pontifice ſibi datis ſedentes ſuper ſcamnis altis bene ornatis. credẽtia ordinata ſit cum floribus & herbis odoriferis, uaſis cum aqua calida & frigida: ac rebus aliis opportunis uidelicet peluibus tredecim cum totidem uaſis aqua calida implendis. Item tredecim mappulis in alio bacili. Item aurei papales tredecim duplices, ſiue uiginti: ſex ſimplices, & totidem nummi argentei pro elemoſyna pauperum. Nam Papa dat cuilibet pauperi unum aureum duplicem: uel duos ſimplices, & totidem argenteos, & hi in aliquo uaſe, diſponũtur: duo uaſa pro lauandis manibus Papę cum ſuo mantili. Item paretur etiam pulpitum cum ſuo pallio albo pro Euangelio, & liber euangeliorum: ac aliud pulpitum pro cantoribus. duo candelabra cum luminaribus, thuribulum cum nauicella, & incenſo, quę acoluthi teneant, ſedes pontificalis in plano, pluuiale rubrum, & ſimplex, & ſtola uiolacea pro Pontifice, & liber pro oratione. Cum peruentum fuerit ad locum : Papa exuit pluuiale precioſum, & induit ſimplex, & ſedet in ſede ſua cum ſimplici mitra. Tunc acoluthus cum thuribulo accedit, & miniſtrante primo preſbytero Cardinali: uel digniore alio poſt eum in eius abſentia, Papa imponit incenſum more conſueto, Deinde Diaconus Cardinalis paratus ſacris ueſtibus librum tenens ante pectus ſtans ante Põtificem detecto, & inclinato capite petit benedictionem dicens. Iube Domne benedicere. Deinde uadit ad pulpitum : poſt quod ſtet

Subdiaconus Apoſtolicus tunicella, & aliis paramentis indutus tenens librũ more ſolito. Et Diacõus dicit. Dñs uobiſcũ, ſignat, incẽſet & cãtet euangelium. quo finito ceroferarii reuertuntur ad credentiam, & clerici capellæ amouent pulpitum: Subdiaconus autem portet librum oſculandum pontifici, & diaconus, qui euangelium dixit, illo finito Papam incẽſat, cantores finito euangelio cantant Mandatum nonum. Papa tũc ſurgit. extrahitur ei pluuiale, & portatur ex credentia linteum per auditorem ſeniorem minore auditore ipſum prẽcedente, quo Papa per Cardinales aſſiſtentes præcingitur, & precinctus deſcendit, & genu flexus cum mitra ſimplici ante primum pauperem aſſiſtentibus ſibi duobus Diaconis Cardinalibus lauat ei pedem dextrum, quem Subdiaconus tunicella indutus a dextris Papę genu flexus tenet. unus ex cubiculariis (nam per ordinem ueniunt unus poſt alium cum pelui & aqua) ad ſiniſtram Papæ genu flexus ſiniſtra ſua uas tenet, & dextra ex aquiminario aquam tepidam miſcet, lotum pedem Papa ſtatim mantili tergit, & oſculatur: Theſaurarius uel in eius abſentia unus ex clericis camerę tenet peluim cum pecuniis, & alius ex clericis cameræ uas cum mappulis, & cum Papa oſculatus eſt pedem, dat lauato mappulam cum qua eum exterſit, & aureum duplicem uel duos ſimplices cum tot argenteis. Idem facit ſucceſſiue ſinguli s. & pro ſingulis portentur per alios cubicularios ſingula uaſa : Lotis omnibus Papa reuertitur ad ſedem ſuam, ſeditq; , & lauat manus cum cerimoniis conſuetis. Deinde ſurgit dicit Pater noſter ſecrete : poſtea & ne nos. &c. ℟. Sed libera. &c. uerſ. Tu mandaſti mandata tua Domine. ℟. Cuſtodiri nimis. uerſ. Tu lauaſti pedes diſcipulorum tuorum. ℟. Opera manuum tuarum ne deſpicias. uerſ. Domine exaudi orationem meam. ℟. Et clamor meus ad te ueniat. uerſ. Dominus uobiſcum. ℟. Et cum ſpiritu tuo. Oremus. Adeſto Domine quæſumus officio ſeruitutis noſtræ, & quia diſcipulis tuis pedes lauare dignatus es, ne deſpicias opera manuum tuarum: quę nobis retinenda mandaſti, ut ſicut hic a nobis exteriora abluuntur inquinamenta, ſic a te omnium noſtrum interiora lauentur peccata, quod ipſe præſtare digneris Qui uiuis, & regnas Deus Per omnia ſecula ſeculorum. Amen. Duo interim acoluthi ante ipſum duo candelabra cum luminaribus tenent. His finitis Papa omnibus pręſentibus nihil dicens intrat cameram, & omnes diſcedunt, omnes pręlati qui mãdato huiuſmodi ſeu lotioni pedum intereſſe uoluerint, debent habere cappas prout in capella habere conſueuerunt, & non mãtellos. Notandum q̃ ante Sixtum Papam quartum proceſſus ſolebant legi, & benedictio ſolennis dari plerunq; ante miſſam, Deinde dicebatur miſſa, & ſacramentum poſt communionem portabatur ad loculum pro die craſtina per Diaconum ſecundum rubricam communem, & aliquando per

Universidad de Deusto
Biblioteca

celebrantem ſociantibus tantummodo miniſtris altaris cum luminaribus:& illis reuerſis finiebatur miſſa,& in fine ſi proceſſus non erant lecti ſupplicantium more illuc proficiſcebatur Pontifex cum omnibus ordinibus curiæ,& legebantur,& in fine fiebat mandatum ut dictum eſt. Sixtus autem prefatus proinde conſiderans Saluatorem noſtrum non poſſe a nobis ſatis dignis laudibus uenerari,ordinauit modum ſupradictum. Finita miſſa poſtq̃ Papa diſceſſerit:forerii debent nudare totam capellã, altare,ſedem Papæ,& omnia.

De officio in cęna Dñi papa celebrante. Cap.XLVII

Si hac die Pontifex uellet ipſemet celebrare,& ſicut antiqui conſueuerũt primo proceſſus facere,tñ poterit ſeruari ordo a Sixto quarto datus,ſi placuerit:& tunc Pontifex cum pluuiali rubro,& mitra ſimplicibus deſcendit ad Eccleſiam ordine conſueto,& non ſupplicatione inſtructa. facta oratione ante altare aſcendit ſedem: ubi conſueuit accipere paramenta, nec uero fit reuerentia a Cardinalibus:quia fiet in loco:ubi proceſſus leguntur.tres Diaconi,Subdiaconi,acoluthi,clerici camerę: & auditores parantur paramentis ſibi conuenientibus. Diaconus euangelii,& Subdiaconus Epiſtolæ capiunt ſibi omnia opportuna prę ter manipulum. Pontifex deinde ſurgens ſine mitra ſub ſilentio dicit Pater noſter, & cantores dicunt Nonam ſine nota . Interim imponuntur Papę ſandalia more conſueto,& legit pſalmos.Quam dilecta &c.In fine cum dicitur Chriſtus factus eſt &c.deſcendit ad faldiſtorium ante altare & genu flectit uſq; ad finem, & finito a cantoribus Miſerere etiam genu flexus dicit orationem. Reſpice quęſumus,deinde redit ad ſedem ſuam: ubi lauat manus,& deponit pluuiale & mitrã,& accipit paramenta albi coloris precioſa,& alia ut moris eſt.Et tunc Cardinales,& omnes prelati capiunt paramenta ſibi conuenientia .Prior Epiſcoporum Cardinalium aſſiſtit. omnia fiunt:ut in aliis miſſis papalibus,niſi qd̃ Papa communicat ſolus in altari,& non in ſede eminenti,& ſanguinem ſumit ex calice non cum calamo,& reponit corpus Chriſti reſeruandum in craſtinũ in calicem paratum anteq̃ digitos abluas, quod antiquitus portabatur mox ad ſacriſtiam quæ eſt apud altare Diui Petri per Diaconum: uel per Epiſcopum Cardinalem aſſiſtentem. poterit tamen portari per Papam in fine miſſę ſecundum inſtitutionẽ Sixti ſupplicantibus omnibus cũ cãdelis:ut ſupra,& repoſito ſacramento extinctis candelis ibitur more cõſueto ad legendos proceſſus. Conſuerunt Romani Pontifices hac die cõficere ſanctum chriſma,& oleum ſanctum & catecuminum ,& benedicere Agnus Dei in primo anno pontificatus.

De officio diei Iouis Sanctæ Papa abſente. Cap.XLVIII

Si Pontifex Officio diei Iouis non interſit paratis omnibus pro miſſa celebranda,& reſeruando in craſtinum ſacramento:quę ſuperius diximus:Cardinalis celebraturus tempore congruo capit paramenta,& ſolitis cerimoniis perficit miſſam uſq; ad factam cõmunionem.deinde anteq̃ ſe purificet reponit ſacramentum reſeruandum in calice. incenſat,& ſupplicatione habita illud portat ad locum pręparatum hoc ordine.pręcedunt ſcutiferi Cardinalium & Papę:ſi adſunt,aduocati,ſecretarii, cubicularii,deinde acoluthi,clerici camerę,auditores, Subdiaconi Apoſtolici,nobiles oratores,cantores dicentes Pange lingua. capellani celebrantis cum intorticiis,cerimoniarius cum thuribulo,ſeu duo cerimoniarii cum duobus thuribulis continuo incenſantes ſacramentum, deinde celebrãs ſine baldachino medius inter Diaconum,& Subdiaconum: quem ſequuntur ſine paramento Epiſcopi Cardinales preſbyteri & Diaconi,& prelati in cappis ſuis,& alii officiales: ſi tamen uellent parati cũ ſolenni ſupplicatione procedere:ſeruaretur ordo deſcriptus ſupra, quando ſacramentum portatur per Pontificem:niſi qd̃ crucem portaret Subdiaconus capellæ:& Cardinali miniſtrarent ſui miniſtri, & non officiales Papę.Repoſito ſacramento eodem modo reuertuntur ad altare,& perficitur miſſa: & datur benedictio, & publicantur indulgentię ſi Papa non facit proceſſus.

De lotione pedum tredecim pauperum Papa abſente. Cap.XLIX.

Paratur in aula conſueta pro tredecim pauperibus lauandis credentia,& alia:ut ſuperius diximus. deinde uenit Cardinalis lauaturus. Sedet.faldiſtorio in loco conuenienti ſibi pręparato: ubi accipit ſtolam, & pluuiale uiolacea,& mitram ſimplicem, & miniſtrante Diacono capellę: qui paratus cum Subdiacono:ut in miſſa fuerat ei aſſiſtit. Cardinalis imponit incenſum. deinde Diaconus librum Euangeliorum ante pectus tenens genu flectit ante Cardinalem benedictionem petens: qua accepta aſtantibus duobus ceroferariis uadit ad pulpitum ſignans incenſans,& cantans:ut moris eſt Subdiacono capellę ſtante retro pulpitum,& librum tenente. Finito euangelio ceroferarii reuertuntur ad credentiam.Subdiaconus portat librum oſculandum Cardinali. & Diaconus eum incenſat.deinde deponitur Cardinali pluuiale, & per unum e ſuis capellanis portatur linteum:quo per Diaconum, & Subdiaconum cingitur.accedit deinde cum mitra ad pauperes,& incipiens a primo ſingulis genuflexus pedem dextrum lauat.extergit.oſculatur, & dat mappulam cum aureis,& argenteis Subdiacono pedem tenente, & capellanis ſuis pelues, & aquam :Clericis cameræ uaſa cum mappulis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& pecunia miniſtrantibus. Quibus lotis accedit ad faldiſtorium, ubi ſedens lauat ſibi manus uno ex ſcutiferis aquam miniſtrante, tum ſurgit & detecto capite incipit alte Pater noſter, quo ſecrete completo dicit. Et ne nos, & uerſ. & oratiõem Adeſto Domine, prout in ordinario, qua finita depoſitis ſacris ueſtibus, accipit cappam & ad domum ſuã reuertitur.

Quando Papa proceſſibus tantum interſſe uolet & publicam indulgentiam populo dare. Cap. L.

Si uero Papa hodierna die miſſæ & mandato non intereſſet, ſed proceſſibus tantum: id hoc ordine agitur. poſt benedictionem miſſæ per celebrantem datam non publicantur indulgentię, prelati etiam & Cardinales ac alii accipient paramenta in locis ſibi conuenientibus, & diſtribuantur candelæ, ut ſupradictum eſt. Pontifex autem indutus amictu, alba, cingulo, ſtola, pluuiali rubro, & mitra preciosis in camera papagalli miniſtrante priore preſbyterorum Cardinalium ex more imponit incẽſum & ſupplicabunde procedit ad locum: ubi leguntur proceſſus. crucẽ prędedunt thuriferarius, & ceroferarii, & alii ut alias. Et portatur baldachinũ per nobiles, & oratores ſuper Papam uſq; ad locum benedictionis. fit ibidem Papę reuerentia per Cardinales more ſolito. accenduntur candelæ omnes, & leguntur proceſſus: Quibus finitis proiiciuntur candelę. amouet pãnus niger. Papa bñdicit more cõſueto. & deinde ad camerã ſuã uadit. ſicut ſeruatũ fuit ãno primo Innocẽtii octaui, ppter eius ſirmitatẽ.

De ſexta feria maioris ebdomadę Papa prędente. Cap. LI.

Die ueneris in paraſceue ſolet officium facere qui prędecedenti die in cena Domini celebrauit, quia uidetur inde dependere, & unum atq; idem eſſe officium: Cardinalis celebraturus parat ſe cum paramentis nigris ſiue ſandaliis & ſine chirothecis, & nõ dicunt ãtiphonę Ne reminiſcaris, nec pſalmus. Quam dilecta. &c. Miniſtri utuntur planetis plicatis. altare debet eſſe totaliter diſcopertum. ſuper credentiam debet eſſe uas cum bocali tãtum pro lauandis manibus, & non alia uaſa ad ornatum quæ in aliis miſſis habentur: & aliud uas pulchrum pro offertorio iuxta Crucem pro tempore adorationis ponẽdum cum duabus mappulis ſericeis pulchris. mappa credentiam tantum cooperiat, & a nullo latere dependeat: & duo candelabra cum faculis: & ſex intorticia non accenſa ſuper cãcellos: quę omnia poſt adorationem accendũtur. Ante altare ſaldiſtoriũ p Papa more conſueto uno tantum puluino uiolaceo deſuper poſito, & ad ſiniſtrum aliquantulum retro ponitur ſcabellum nudum pro celebrante. tota capella nuda eſt, & ſedes Papę pulpito uiolaceo tantum cooperta. hora competenti Pontifex indutus amictu, alba, cingulo, ſtola uiolacea, & cappa purpurea cuius capucium duabus ſpinulis hinc & inde ſuper ſpatulis apletur, ne retro cadat in capite habens mitram ſimplicem, Cruce uelata, & Cardinalibus præcedentibus uenit ad capellam. procumbit in faldiſtorio

diſtorio, & diutius orat uidelicet per ſpacium unius Miſerere mei Deus uel circa ut ſibi placet. Cardinalis celebraturus indutus ut ſupra ſine mitra accedit prope Papam cum ſuis diacono & ſubdiacono, & ſuper ſcabellum nudum a ſiniſtris Papæ ſibi prędparatum ſimiliter oret. Interim clerici capellæ unam mappam, ſiue tobaliam tantum ſuper altare extendunt. Orationibus finitis Papa aſcendit ad ſedem ſuam nudam aſſiſtentibus ſibi duobus Diaconis cardiñalibus more ſolito, & celebrans ad ſuum faldiſtorium etiam nudum. Non fit reuerentia per cardinales, neq; miniſtri prophetias, paſſionem, & euangelium dicturi, oſculãtur pedem Papæ, ſed ſine oſculo omnia fiunt. poſtq̃ omnes conſederint, unus ex cantoribus ſuperpellicio tantum indutus aſſociatus per cerimoniarium accedit ad locum: ubi epiſtola dici ſolet: & factis Papæ & altari reuerentiis ſibi ipſi librum tenens legit primam prophetiam ſine titulo: finita prophetia, factis reuerentiis, cantor ſolus redit ad ſuum locum. Cerimoniarius portat librum ad altare, & celebrans legit ex miſſali prophetiam & tractum. poſt prophetiam dicitur tractus. Domine exaudi. &c. quo finito celebrãs ſtãs añ faldiſtoriũ uerſus ad altare ſine Dñs uobiſcũ abſolute dicat. Oremus, & diaconus retro eũ ſtãs flectamus gẽua: & ſubdiaconus leuate celebrãs dicit oſonem. deinde ſedet & aliã prophetiam cantat etiam ſine titulo ſubdiaconus in dicto loco: & ea cantata legitur per celebrantem cum tractu. Alius poſtea tractus dicitur, qui dum cantatur portantur paramenta ad cantores, & tres ex eis parantur pro paſſione cantanda, ut dictum eſt in Dominica palmarum: qui in fine tractus ueniunt, & facta reuerentia locantur in loco conſueto, & aſſiſtentibus tribus capellanis, ut librum teneant, cantant paſſionem, ut ſupra in die palmarum dictum eſt. celebrans autem incepta paſſione: nulla ad Papam facta cerimonia detecto capite accedit ad cornu epiſtolę altaris ſtans aliquantulum uerſus ad paſſionem ſine mitra, & paſſionem cum miſſali ante cum poſito legit ſecrete. Et cum peruentum eſt per cantores ad locum, ubi dicitur. Et inclinato capite tradidit ſpiritum. Papa, & celebrãs, ac omnes alii in ſuis locis genu flectunt uerſi ad altare aliquantulum orantes: cum Papa ſurgit & ſe erigit, ſurgunt omnes & continuatur paſſio uſq; ad ſinem. qua finita Papa & celebrans, ac cardinales ſedent. Tum Diaconus capellę depoſita planeta capit illam uel aliam plicatam quę ſub brachio eius dextro ligatur. celebrans in altari perficiat paſſionem in toto. peruento deinde ad locum, qui legitur in tono euangelii: cantores factis reuerentiis reuertuntur unde uenerunt. Diaconus capellę ponit librum ſupra altare, & genu flexus dicit Munda cor meum. deinde ſine benedictione, & ſine luminaribus, & abſq; incenſo præcedente cerimoniario. & ſequentibus ipſum ſubdiacono, & duobus capellanis celabrantis, accedit ad locum euangelii, & cantat, ut in libro quem ſubdiaconus tenet ſtans

Universidad de Deusto
Biblioteca

in medio inter duos capellanos prędictos. Consueuerunt tamen antiqui portare luminaria ad partem:in qua legitur in tono euangelii, & ea finita illa extinguere:& ita seruatum legi tempore Gregorii noni, Innocentii tertii.& aliorum.Hodie non seruatur.Lecto euāgelio Papa non osculatur librum, neq; incensatur:sed ille qui est oraturus accedit ad pedes Papę,& illis non osculatis, neq; petita benedictione tantum petit indulgētias.Deinde uadit ad pulpitum.facit sermonem, & in fine statim pronuntiat indulgentias:quia non dicitur Confiteor, neq; datur benedictio.His peractis celebrans surgit,& dimissa mitra accedit ad cornu altaris epistolę,& dicit Orationes solennes, prout in ordinario, in quibus diligenter aduertendum est in responsione.Amen, Et ad Flectamus genua, quando dici debeant,& quando omitti.cum dicitur ultima oratio, uel parum ante clerici capellę ponunt unum magnum tapete a superiori gradu altaris per longum capellæ:& super primos gradus ponunt puluinum magnum uiolaceum,& desuper mappulam unam sericeam pulchram, super qua postmodum Crux ponitur. Finitis orationibus celebrans accepta mitra uadit ad faldistorium :ubi deponit mitram,& casulam :& procedit ad posterius cornu epistolę iuxta parietem . & diaconus accipit Crucem uelatam de altari,& illam offert celebranti,qui eam reuerenter accipiens eius sumitatem ad Crucis transuersum detegit manu dextra: deinde ambabus manibus eam eleuans ad oculorum altitudinem,stans uoce demissa solus cantat:Ecce lignum Crucis capellano suo assistente cum pluribus a sinistris sibi librum tenente.Omnes tūc surgunt.& capita detegūt. Cerimoniarius ministri,& capellani omnes celebrantes apud altare omnes prosequuntur :In quo salus Mundi pependit.Cantores tunc perficiunt. Venite adoremus.ad quæ uerba uidelicet Venite Adoremus Papa & omnes alii excepto celebrante genu flectant . deinde celebrans procedit ad ipsum cornu altaris in eodem latere manēs , & discooperit brachium dextrum Crucis:& caput figurę crucifixi,& eam eleuat ut supra , & aliquantulum altius, cantat ut supra.cui respōdetur,& genu flectitur ut supra. Tertio celebrās procedit ad medium altaris , & uersus ad populū discoopit totam Crucem, & eleuās,& altius cātās facit ut supra.& ut supra rñdetur , & genu flectitur. finitis respōsiōibus celebrans cū reuerētia,& deuotione solus sine ministris uadit ad locum paratum prędictum nō faciēdo reuerentiam neq; Papę, neq; altari, ubi genu flexus reponit crucem reuerenter, surgit,& facta tātum Papæ reuerentia ad faldistorium suum reuertitur :ubi unus ex scutiferis suis ei sedēti calciamēta detrahit. Interim per cerimoniarium ponitur ad sinistrum brachium Crucis pro offertorio uas unum aureum,& cātores incipūt cātare Populo meus,& cōtinuāt ad finem adorationis. Tum per cerimoniarium nudatur Crux Papalis,& acoluthi omnes accedūt ad eleuādas fimbrias Papę.cubicularii secreti subtus genu flexi extrahūt eius calciamēta.qđ si forte Pōtifex , propter eius inualitudinem aut alia ratione non uelit sibi calciamenta detrahi,debent nihilominus acoluthi fimbrias tenere,& cubicularius subtus genu flectere.ac si calciamenta deponeret ad deuotionem , & exemplū circumstantium . Auditores fimbrias non eleuant, sed Papa dimissa mitra uadit ad adorandum Crucem medius inter duos Diaconos cardinales assistentes:quem aliqui ex suis Episcopis assistentibus sequuntur.& tercum distantia genu flectit,& orat anteq̄ illam osculetur . Et postq̄ illam osculatus fuerit, proiicit in appositum uas ibi paratum uigintiquinq; ducatos in auro, uel plures, ut sibi placet,& reuertitur ad sedem suam,& acoluthi ut supra fimbrias tenent,& cubicularii calceos reponunt. Quo facto accedunt duo Episcopi assistentes cum libro,& candela , & Papa legit.uers.Populę meus, prout in ordinario usque ad finem . cum primum Papa ad sedem suam reuersus est, Cardinales uadunt bini,& bini ad Crucē, ad adorandū , primus erit celebrans, qui solus de faldistorio sine ministris uadit,& reuertitur,& in adoratione ad sinistram suam habebit priorem Episcoporum Cardinalium, quos sequantur alii Cardinales bini,& bini:qđ si numerus Episcoporum cardinalium impar sit , ultimus Episcopus adorabit cum primo presbytero. Idem fiat de presbyteris,& diaconibus cardinalibus in ultimo tantum loco, si cardinaliū impar sit numerus, poterunt tres ultimi simul adorare. duo Diaconi assistentes adorent in loco suę receptionis. Interim ueniunt duo alii Diaconi ad assistendum Papæ·Et celebrans cum assistente sedendo legit.Populę meus.&c.

Si autem Imperator, aut Rex interfint adorant,& osculantur in ordine, sicut recipiunt cineres , ideſt post omnes Cardinales cæterum. post Cardinales adorant Episcopi assistentes, quorum si impar sit numerus, ultimus assistens uenit ad dextram primi ex aliis prelatis, idem obseruetur in singulis ordinibus infra scriptis. & si inter assistentes sit aliquis protonotarius, uel abbas ille adorabit primus, post Episcopos omnes . post assistentes ueniunt alii Episcopi, postea oratores laici successiue , protonotarii, abbates, pęnitentiarii, subdiaconi apostolici, auditores , clerici cameræ, acoluthi, cubicularii secreti, clerici cerimoniarum, Diaconus: & subdiaconus.capellę, cubicularii extra, secretarii cum aduocatis procuratores ordinum, cantores , capellani assistētes, scutiferi Papæ, caudatarii, & alii omnes, circa finem adorationis, accenduntur candelæ super altare, & credentiam, ac intorticia super cancellum, & Diaconus accipit bursam corporalium super credentia, & corporalia extendit super altare more consueto, deinde finita adoratione accedit ad Crucem, quam reuerenter accipiens nulli faciens reuerentiam reportat ad altare. Cerimoniarius uas accipit, & pecunias ex lance in paniculo ligatas reponit super altare. Interim i loco ubi corpus Domini positum est, parantur duo thuribula cū

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſigne,duodecim intorticia,&baldachinum. & ſubdiaconus apoſtolicus capiens Crucẽ Papę præcedentibus ſcutiferis, & officialibus conſuetis procedit ad locum prędictum medius inter duos ceroferarios.ipſum ſequuntur Cardinales in eorum cappis,deinde Papa.Fimbrias cappę pontificię portat primus Epiſcoporum aſſiſtentium.Papam ſequuntur prælati ordine conſueto:celebrans autem conſueuit etiam aliquãdo Papam aſſociare, aliquando uero remanere prope altare. Quando autem Papã aſſociat quod eſt honeſtius,debet ire in paramentis miſſalibus ſolus immediate ante Papam.uel medius inter duos Cardinales ſeniores miniſtris ſuis apud altare manentibus.Cum Papa peruenerit ad locum:ubi reponitur Sacramentum,deponitur ei mitra.Deinde cum uenerit ad locum:ubi eſt ſacramentum,primum genu flectit,& facit orationem,deinde ſacriſta aperit capſulam,& Papa ſtans ſine mitra miniſtrante priore preſbytero rum cardinalium ponit incẽſum in thuribulis per duos acoluthos in cappis coram ſibi oblatis,& cum uno thuribulo genuflexus in ſuperiori gradu altaris incenſat Sacramentum anteq̃ extrahatur ex capſa.Quo incenſato celebrans ſi adeſt, uel diaconus Cardinalis a dextris Papæ aſſiſtens extrahit calicem cum ſacramento de capſula,& dat ad manus Papę: qui illum cum deuotione,& reuerentia capite detecto portat ad altare:ubi officium erat peragendum ordine quo uenerãt.& portantur intorticia per capellanos celebrantis immediate ante Papam & duo thuribula per acoluthos cum cappis,qui continuo incenſant.ſuper Papam autem portatur baldachinum per Epiſcopos aſſiſtentes digniores. cantores interim cum portatur Corpus Domini,cãtãt Vexilla Regis prodeunt.Cum uenerint ad ultimum gradum altaris,celebrãs capit calicẽ de manibus Papę & illum reuerenter ponit ſuper altare,& Papa rurſus incenſat ſacramẽtum,& ad ſedem ſuã reuertitur.Et ibi ſtat detecto capite cũ deuotione uerſus ad ſacramentum.interim intorticia manent accenſa uſq; poſt cõmunionem,& ea tenent dicti capellani genu flexi per ordinem uidelicet una pars eorum a cornu dextro.& alia a cornu ſiniſtro altaris. Cum autem ſacramentum poſitum fuerit ſuper altare celebrãs:extrahit Sacramẽtũ de calice,& ponit ſupra patenã,quam diaconus tenet nihil dicens. Diaconus patenã cum Sacramẽto offert celebrãti: qui hoſtiã ſacrã ſuper corporalia ponit nihil dicendo.Interim Papa ponit incenſum more conſueto, miniſtrãte preſbytero Cardinali:qui mox ad ſuum locum iter alios Cardinales reuertitur,& cerimoniarius portat thuribulũ celebrãti,qui incẽſat ſacramentum,& altare more ſolito,& nõ incenſatur celebrãs neq; Papa:ſed altari incenſato in cornu epiſtolæ ſtãs ſine mitra uerſus ut pridie, celebrãs lauat manus,deinde uerſus ad mediũ altaris inclinãs ſe dicit. In ſpiritu humilitatis,& in animo cõtrito ſuſcipiamur a te Domine,& ſic fiat ſacrificiũ noſtrum in cõſpectu tuo hodie ut placeat tibi Domine Deus.Deinde uertit ſe ad populum dicens,Orãte fratres.ut meum ac ueſtrũ ſacrificium acceptabile fiat apud Deum omnipotentem. Tum conuertens ſe ad altare omniſſis omnibus aliis.abſolute dicit.Oremus Præceptis ſalutaribus moniti,& diuina inſtitutione formati audemus dicere. Pater noſter.&c.uſq; ad finem.chorus reſpondet,Sed libera nos a malo.adq̃ celebrans poſtq̃ ſecrete reſpondit Amen,continuat in priſtino tono abſolute dicens.Libera nos Domine.&c. quo dicto celebrans facta prius uſq; ad terram reuerentia,Sacramentum in dextram accipit,& eleuat altius q̃ alias fieri ſolet,ut ab omnibus uideri poſſit:& ſtatim deponit,diuiditq; in tres partes, quarum unam ultimam mittit in calicem more conſueto nihil dicendo,deinde dicit Perceptio Corporis tui Domine Ieſu Chriſte.&c.Panem cęleſtem accipiam,& nomen Domini inuocabo. Domine non ſum dignus.&c. Tum cõtinuat Corpus Domini noſtri.&c. Et hoc dicto ſignat ſe cum ſacramento,& illud ſumit reuerenter: tum nihil dicens ſumit uinum,& aquam, cum particula in calice exiſtenti. Interim exportantur intorticia, & extinguntur more ſolito: deinde in cornu epiſtolę accipit mitram,& lauat manus more cõſueto. Tum depoſita mitra,redit ad medium altaris,ubi dicat Quod ore ſumpſimus Domine pura mente capiamus,& de munere temporali fiat nobis remedium ſempiternum.Quo dicto redit ad faldiſtorium, reponit omnia paramenta,reſumit cappam,& uadit inter alios cardinales ad locum ſuum. facta oratione cãtores incipiant proueſperis ſine notã añam. Calicã ſalutaris accipiam,& alia pro ut in ordinario. Tum dicetur Magnificat.Papa ſurgit depoſita mitra,& dum replicatur antiphona,reaſumpta mitra deſcendit ad faldiſtorium.& cum dicetur Chriſtus factus. &c. genu flectit ſic manens uſq; ad finẽ pſalmi Miſerere.& in fine dicit Orationẽ.Reſpice.&c. ut in matutinis dictum eſt.& finitis omnibus reuertitur ad cameram ſuam eo ordine quo uenit.dignior aſſiſtens portat fimbrias cappę Põtificę ſimul collectas.Cum Papa fuerit in camera,conueniunt Sacriſta, ſubdiaconi apoſtolici,& clerici cerimoniarum: & diuidunt pecunias in ordinatione Crucis oblatas in tres partes,unam ſacriſtæ, aliam ſubdiaconi, tertiam clerici cerimouiarum accipiant.

De matutinis tenebrarum,quintę,& ſextę ferię maioris hebdomadæ Cap.LII

In matutinis tenebroſis hoc ſero,& in quinta feria præterita idem ſeruatur per omnia ut in matutinis quartę feriæ ſuperioris diximus,hoc mutato,qd̃ altare,ſedes Papę,& tota capella debent eſſe nuda.

De indulgentia danda populo: Cap.LIII.

Et notandum qd̃ ſi populorum multitudo conuenerit ad urbem hoc tempore deuotionis gratia,conſueuerunt Pontifices anteq̃ uadãt ad miſſam de mane,& ſimiliter in die anteq̃ uadant ad matutinas tenebroſas ex

Universidad de Deusto
Biblioteca

ire ad locum benedictionis publice cum pluuiali rubro, & mitra ſimplici bus, & populo benedicere, Cardinalibus, prelatis, & aliis officialibus in habitu conſueto capellæ euntibus. Et ſi hoc debet fieri: locus ille para= tur per aliquot horas ante: ut populus intelligat Pontificem daturum eſ ſe benedictionem. poſt benedictionem Papa reuerſus ad cameram, & di= miſſis ſacris ueſtibus cum cappa, & mitra plana ad miſſas. ueſpere autem cum cappa, & ſine mitra cum tempus ſibi uidebitur uadit ad capellam ad matutinas ut ſupra.

De officio diei ueneris Papa celebrante. Cap. LIIII

Si in paraſceue Papa uoluerit ipſemet celebrare, quod antiquitus Ro mani Pontifices, & noſtris etiam diebus Nicolaus quintus facere con= ſueuerunt: hic ordo ſeruabitur. Parantur duæ credentiæ more ſolito, ſed non cum pompa: nam i credētia Papę non erunt niſi uaſa neceſſaria ad ſacrificium. alia ad ornatum non ponūtur. Et capella tota nuda, ſedes nudæ, altare nudum, & ſine aliquo ornamento.

Hora competenti Pontifex indutus amictu, alba, cingulo, ſtola, cap= pa rubra Cardinalari, & mitra alba ſimplici more ſolito exit ad eccleſi= am. orat ante altare. accedit ad ſedem: ubi conſueuit accipere paramen= ta, & nunq̄ hac die aſcendit ad ſedem eminentem niſi in fine ad ueſperas. Cum aliquantulum quieuerit ſedens ſurgit ſine mitra, nulla enim fit ho die reuerentia, nullæ oſculationes, & uerſus ad altare ſub ſilentio dicit Pa ter noſter, & mox cantores legunt Nonam. Pontifex, ut illi incipiunt, ſe det. Interim Diaconus Euangelium dicturus, & Subdiaconus capiūt pa ramenta omnia ſibi opportuna præter manipulum, & planetam, & in al bis parant Pontificem cum eſt tempus. ſimiliter Subdiaconi, auditores clerici capellæ, & acoluthi capiunt ſuperpellicia. Pontifex non dicit Quam dilecta & cætera: quia non utitur ſandaliis, ſed in tempore uadit ad faldiſtorium ante altare, & dum dicitur in fine nonę. Chriſtus factus ē &c̄. genu flectit ſine mitra uſq; in finem, & dicit orationem Reſpice quę ſumus genu flexus. Deinde reuertitur ad ſedem prędictam. Deponit mi tram, & cappam: lauatq; manus cerimoniis conſuetis, & prior preſbyte rorum cardinalium ſeruit pro aſſiſtente. Deinde per Diaconum, & Sub diaconum paratur cōſuetis paramentis exceptis ſandaliis, ſubcinctorio, fanone, & chirothecis: quibus hodie non utitur: & ad paramenta dicun tur orationes conſuetæ. pontifex & omnes alii utuntur paramentis nigri coloris. cum Papa incipit parari: Cardinales & omnes alii prælati capi unt paramenta ſibi conuenientia. Epiſcopi pluuialia, preſbyteri & Dia coni planetas ante pectus. Pontifex accepto pallio cum ſpinulis, & mi tra ſimplici & annulo pontificali ſedet aliquantulum, & Diaconus ac ſub

diaconus miniſtri accipiunt manipulum & planetam. Et tunc præceden te alio Subdiacono cum Cruce inter duos ceroferarios cum candelis ex tinctis, & ſine incenſo Papa ordine conſueto accedit ad altare: ſed tres preſbyteri non procedunt obuiam Papæ apud altare. abſtrahitur ei mi tra a Diacono Euangelii: & Papa genu flexus ac procumbens ſuper nu dum faldiſtorium diutius orat: & ſimiliter omnes alii genu flexi orāt. In terim extenditur ſuper nudum altare a ſacriſta & cerimoniariis mappula munda alba. Finita oratione ſurgit pontifex, oſculatur altare, deinde cū mitra ſedet ſuper nudam cathedram poſitam in cornu ſiniſtro id eſt Epi ſtolę, ita ut faciem uertat ad dextrum cornu Euangelii: preſbyter Cardi nalis aſſiſtens ſedet ſuper gradum primum ad pedes Papæ, & poſt eū tres Diaconi: in quorum medio ſedet: qui Euangelium eſt lecturus. Subdia= conus eſt in gradu inferiori ad pedes Diaconi Euangelii. Aſſiſtentes epi ſcopi ſuper gradus, & in terra poſt Papam alii in loco conſueto. omni= bus conſedentibus unus ex auditoribus factis reuerentiis altari, & Pa pę accedit ad locum: ubi dicitur Epiſtola: & ibi librum ſibi tenens di= cit primam prophetiam ſine titulo, & in fine non oſculatur pedem Pon tificis, ſed dato libro uni ex miniſtris, factiſq; ſolitis reuerentiis reuerti= tur ad locum ſuum. Finita prima prophetia dum cantatur tractus Pa pa legit ipſam prophetiam miniſtrantibus librum Epiſcopis aſſiſtenti= bus: ſed ſine candela accenſa. poſt tractum ſurgit Pontifex, & omnes alii. ammouetur cathedra, & ſtans Pontifex ſine mitra in cornu epiſtolæ di= cit. Oremus. Et Diaconus a dextris dicit Flectamus genua, & mox Dia conus a ſiniſtris Leuate, & omnes ſurgunt, & Pontifex dicit orationem. Subdiaconus interim dimittit planetam, & uadit cum libro ante pectus ad locum conſuetum: ubi finita oratione legit Epiſtolam more ſolito. il la finita non oſculatur pedem Pontificis, ſed reaſſumpta planeta redit ad locum ſuum, & Papa legit Epiſtolam, & Tractum miniſtrantibus li brum aſſiſtentibus: ut ſupra. Cōſueuit antiquis temporibus: ut legi: Dia conus Cardinalis Euangelii cantare paſſionem, & etiam partem quę di citur in tono Euangelii: quod ſi facere uoluerit Diaconus: ipſe circa fi= nem tractus exuit planeta, & planetam accipiet ſuper humerum ſini= ſtrum in modum ſtolę, & aſſumpto libro euangeliorum ante pectus fa= ctis reuerentiis illum ponet ſuper altare, & genu flexus dicet orationem Munda cor meum. Surgens deinde accipit librum, & factis reuerentiis, ſine benedictione, incenſo aut luminaribus accedit ad pulpitum, ubi le cturus eſt paſſiōem in loco conſueto. Subdiaconus Epiſtolę ſtat poſt pul pitum, & duo acoluthi iuxta eum. & ſic finito tractu Diaconus incipit: Paſſio &c̄. Et cum peruentum fuerit ad locum, qui legitur in tono Euan gelii: non petita abſolutione abſolute: proſequitur Euangelium In anti=

Universidad de Deusto
Biblioteca

quis tamen libris inuenio: quod ad hanc partem euangelii hodie & aliis tribus diebus quando legitur Passio portantur luminaria: quę lecto euangelio extinguntur hodie, & incensum. & etiam rubrica communis hoc innuit. In eo tamen tempore seruatum est, ut supra diximus.

Si autem Diaconus non cantabit passionem: nunc tres cantores habitu, & ordine in missa superiori prędicto cantabunt passionem, & circa finem Diaconus Euangelii exuet planetam, & plicatam super humerum sinistrum accipiet: ponet librum super Altare: genu flexus dicet Munda cor meum. &c. Et illo reassumpto ibit ad pulpitum cum Subdiacono, & Acoluthis ut supra diximus. Pontifex dum incipitur passio, surgit, & deposita mitra stans legit & ipse passionem secrete ex libro super Altare posito in cornu Epistolæ uersus aliquantulum ad legentes passionem, Finita passione sedebit quousq; incipiatur Euangelium. tunc surget, & stabit ut supra usq; in finem, tunc iterum sedebit, nec osculabitur librum, neq; incensabitur. Diaconus finito euangelio, & alii qui secum erant, factis reuerentiis reuertuntur ad loca sua. Qui autem est facturus sermonem si est prælatus cum pluuiali nigro, & alba mitra, si alius cum habitu alias consueto accedit ad Pontificem, & genu flexus petit indulgentias populo publicandas, & non benedictionem. Deinde ascendit pulpitum, & facit sermonem suum. & Pontifex sedet in cornu epistolæ uersus ad prędicantem, reliqui sedebunt ut supradixinus. finito sermone prædicator statim pronunciabit indulgentias a summo Pontifice concessas, non fit confessio, neq; datur benedictio sed mox surgit Pōtifex, amouetur cathedra, deponit mitram, & stans in dicto cornu ex libro supra altare stante cantat Orationes. Oremus dilectissimi. &c. ut in ordinario, & Diaconi cantant flectamus genua Leuate. hoc ordine ad primam orationem prior Diaconorum, id est qui dixit euangelium, (nā ad eum spectat Pontifici ministrare,) dicit flectamus genua. & secundus dicit leuate ad secundam orationem, secundus Diaconus ideſt qui assistit a dextris dicit Flectamus genua, & tertius qui a sinistris dicit Leuate, ad tertiam orationem, tertius dicit Flectamus genua, & primus dicit Leuate, ad quartam primus dicit Flectamus, & secundus, Leuate. & sic per circulum usq; in finem pro iudeis non dicitur Flectamus quorum impietatē exhorrescens ecclesia pro illis orans non genu flectit: quia hodie ipsi illudebant Saluatori nostro genua ante illum flectentes. finitis orationibus, Pontifex depositio pallio super altare, exuit planetā & expectat in angulo posteriori cornu epistolę. Sacrista capiens Crucem ex altari illam reuerenter portat ad manus Diaconi, qui illam dat ad manus pontificis. Pontifex Crucem detegit, imponit, & adorat iisdem cerimoniis quas supra scripsimus. Papa facta oratione reuersus ad cathedrā

suam quę ponitur ei ad cornu epistolę, reassumit calciamenta sua omnia: & sedens legit improperia: quæ a choro cantantur. Interim Cardinales prelati, & alii omnes ordine superius dicto Crucem adorant. Diaconus autem euangelii, ut Crucem adorauit, simul cum subdiacono uadit ad credentiam Papæ: & ibi ambo lauāt manus: deinde reuersi ad altare explicant super illud mappulam fericeam, & subdiaconus cum suo paniculo circa collum ex credentia Sacristę portat corporalia tantum cum purificatorio, quę Diaconus explicat super altare. Deinde reuertitur ad Pontificem. qui finita adoratione Crucis lauat manus consuetis cerimoniis cum mitra: & mox illa depositia reassumit planetā, & mitram per manus Diaconi. Crux uero per Sacristam reponitur super altare. Et accenduntur luminaria, Pontifex imposito incenso in thuribulo ministrante primo presbytero Cardinali, assistente supplicabundus uadit ad locum ubi reconditum est Sacramentum. quod reportat ad altare cerimoniis supradictis: nisi qd' hic omnes habent paramenta, & omnia alia seruantur, quę superius & in ordinario dicta sunt. Papa communicat in altari solus, & non sugit uinum cum calamo, sed de calice bibit. Notandum tamen qd' ante Ioannem. xxii. Diaconus portabat ad altare Sacramētum. quod etiam cōmunis rubrica habet post illa tempora Pontifex celebrās illud reportat & melius. Aduertendum tamen qd' hodie nullus incensatur neq; Papa neq; alius, nisi solum Sacramentum. Sacrista in tempore cum acolutho calice, ampullis, patenis uadit ad credētiam Papę. et more solito mundat omnia, & mandat fieri pręgustationes per credentiarios, & portat uinum, & aquam primo, & post cum uasis suis superior presbyterorum Cardinalium ifundit uinum super digitos Papę cum purificat, quod alias facit prior: communione facta pontifex in cornu altaris cum mitra lauat manus solitis cerimoniis. Deinde depositio pallio super altare ascendit sedem eminentem nudam, ubi depositis sacris uestibus, induit cappam purpuream, & cum mitra simplici sedet. Interim omnes alii deponunt paramenta. Et mox a cantoribus leguntur uesperę. Et in fine Pontifex descendit ad faldistorium, & genu flectit cum dicitur Christus factus est. &c. Et post Miserere dicit Orationem Respice quæsumus, Domine. &c.

Q d' Papa hac die non sedet in sede in camera. Cap. LV

Et nota qd' hac die secundum antiquas cerimonias Papa in camera sua non consueuit sedere super sedes: sed super scabella. & Cardinales si-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nito officio,& deducto Pontifice ad cameram descendit sine confabulatione aliqua.

De officio ueneris Sancti Papa absente. Cap.LVI

Si Papa hac die absens erit: Cardinalis officium peracturus tempore cõgruo ad capellam ueniens capit sacras uestes,ut superius diximus, & cum alii Cardinales conuenerint ad altare:procedit cum ministris consuetis, & mitra in capite: Et facta reuerentia Cardinalibus conuersus ad altare deponit mitram: & genu flectit procumbens super scabellum nudum cum puluino ante altare,positum.Et ibi prolixius orat.tum surgens ascendit ad altare, & illud tantum osculatur. Deinde reassumpta mitra uadit ad faldistorium. & in officio proceditur ut supradictum est usq; ad finitam passionem, & euangelium. Tunc habiturus sermonem accedit ante Cardinalem.petit indulgentias,& ascendit pulpitum.Reliqua seruantur,ut prius,usq; ad denudationem, & depositionem Crucis: qua in loco parato posita reuertitur ad faldistorium, ubi detractis sibi calciamentis uadit sine ministris ad adorandam Crucem, & cum eo ad sinistrã primus Cardinalis qui secum adoret,deinde alii cardinales, & alii ordine supradicto.Cruce adorata Cardinalis reuertitur ad faldistorium, ubi calciamenta sibi reponuntur,ac planeta,& mitra. sic sedet usq; ad finem adorationis.Papa ante tempus consueuit mittere celebranti eandem pecuniã quã presens solet offerre,& ill pro se offerat. Finita adoratione sub diaconus capellæ indutus planeta plicata accepit Crucem:quam precedentem scutiferi Papæ officiales,& cantores ut moris est: Sequuntur diaconi,presbyteri,Episcopi,Cardinales,deinde celebrãs cũ mitra medius inter diaconum a sinistris, & suum assistentem a dextris sequentibus ipsum omnibus capellanis suis superpellicis indutis, & aliis prelatis suo ordine.cum celebrans peruenit ad locum,in quo corpus Domini repositum est:deponit mitram,& procedit ante locum,& genu flectit.tum diaconus aperit capsulam,& Cardinalis surgens incensat,ut supra dictum est Sacramẽtum,& illud in calice conditum a diacono deuote accipit, & sericea mappula,quæ a collo ei dependet,honeste coopertum sine mitra defert ad capellam ordine quo,uenerunt cãtoribus cantantibus Vexilla Regis prodeunt.&c.ante Cardinalem,qui facit officium. Immediate procedunt capellani præfati intorticia deferentes, & cerimoniarius,qui continuo incensat Sacramentum.cum peruenerit ad altare celebrans imponit calicem super corporalia.& iterum incensat, ut prius, alia omnia fiunt ut supra. Et dicto Christus factus est.&c,& Miserere prouesperis, ipse qui fecit officium cum cappa sua inter alios Cardinales in loco suo genu flexus dicit orationem Respice.&c.Qua dicta omnes ad sua loca reuertuntur.

De sabbato sancto Papa presente. Cap.LVII

Sabbato Sancto paretur capella more consueto, & Altare, ac sedes Papæ ornentur palliis duplicibus intus albo, & uiolaceo exterius. paretur etiam cereus paschalis,qui ponatur in loco conuenienti ante faciem Pontificis:& iuxta cereum ponatur unum pulpitum albo panno aureo coopertũ.hora competenti Cardinalis celebraturus uenit ad capellam,& more solito induitur sandalis,& aliis paramentis usq; ad dalmaticam inclusiue:deinde capit pluuiale uiolaceum.& stans in cornu epistolæ uersus ad altare.& libro super altari posito benedicit nouum ignem in aliquo uase sibi oblatum,& incensum ponendum in cereo.& imponat ex naucula incensum in thuribulo ministrante Diacono, & subdiacono albis tantum indutus,deinde aspergit ignem nouum,& incensum,& ea postea incensat.tum reuertitur ad faldistorium suum,ubi deposito pluuiali accipit chirothecas,planetam uiolaceam,mitram albam simplicem,annulum Pontificalem, & sedet in faldistorio suo. Papa deinde uenit ad capellam indutus amictu,alba,cingulo,stola uiolacea,cum pluuiali rubro, & mitra simplicibus.Et facta oratione in faldistorio ante altare ascendit ad sedem:ubi fit ei reuerentia a cardinalibus.Et cum accedit primus presbyter cardinalis,accedit etiam cerimoniarius cum thuribulo.& Papa imponit incensum more solito: cum quo incenso itur ad paruam capellã, uel extra locum:ubi fit capella hoc modo. primo ꝓcedit cerimoniarius, quem sequuntur capellani duo celebrantis: quorum alter a sinistris nihil tunc defert:alter uero a dextris in dextra thuribulum,& in sinistra naueculam portat cum incenso, & illos subdiaconus capellæ omnibus paramentis indutus, in quibus debet in altari ministrare portans crucem:cuius imaginem ante se uertit.sequuntur ipsum Diaconus dalmatica alba, indutus.& quatuor capellani celebrantis. sic uadunt ad capellam paruam,uel ad locum deputatum: ubi Diaconus accipit arundinem cum tribus candelis in summitate illius ibi paratam,& reuertuntur ad capellam Papæ hoc ordine.precedit thuriferarius cum socio portante in quodam uase quinq; illa magna grana incensi benedicti: quos sequitur subdiaconus cum Cruce,& illum Diaconus cum arundine, ad cuius sinistram stat cerimoniarius candelam paruam accensam de nouo igne in manu portans,quem sequuntur alii quatuor capellani prædicti. Cum peruenerint intra portam capellę inclinat arundinem Diaconus, & cerimoniarius accẽdit unam ex illis tribus candelis desuper positis, & ille eleuans arundinem genu flectit, similiter & omnes alii cum eo,& cantat ipse solus Lumen Christi,quod dum dicit:Papa & celebrans cum mitris:ac omnes alii: qui sedebunt, surgunt, & manent sic erecti quousq; tertio id dictum fuerit, Cantores respondent Deo gratias.Procedunt deinde

Universidad de Deusto
Biblioteca

intra portam cancelli, & ibi reuersus accenditur alia candela, & intrant cancellum cum cruce ubi altius dicitur per Diaconū. Lumē Christi, & rñ detur ut supra, tertio procedunt ante Papam, & altare, ubi accenditur tertia candela, & ibi genu flexus Diaconus uersus ad altare, iterum altius dicit Lumen Christi: respondent cantores, ut supra. Deinde in eodem loco diaconus dat arundinem uni ex illis quatuor capellanis eum sequentibus qui ibidem cum subdiacono Crucem tenente, ac thuriferario, & aliis capellanis expectant. Diaconus uero accipit librum euangeliorum, & ante infimum gradum sedis Papæ genu flexus petit benedictionem a Papa, cerimoniario tantum ipsum comitāte. qua habita accedit ad pulpitum: ponit librum super illud, quem deinde incensat, ut fit in euangelio. A dextris Diaconi stent subdiaconus cum Cruce, & thuriferarius: a sinistris uero ille capellanus cum arūdine, & alius capellanus tenens in uase quinq; grana incensi benedicti figenda in cereum. Tunc diaconus uersa facie ad Papam cantat. Exultet iam. &c. Quo incepto deponitur mitra Papa. Et surgunt omnes ut ad euangelium stantes usq; in huius igitur. &c. Tunc dimisso cantu per diaconum cerimoniarius porrigit ei unam candelam accensam, cum qua Diaconus accendet illa quinq; grana incensi, & infigit unam post alium in cereum in modum Crucis, ita ut Crux uersa sit ad pōtificem: deinde prosequitur cantum suum usq; ad qui licet sit dimissus. tūc interim cantu dimisso Diaconus accipit arūdinem, & accendit cereum, deinde cantum suum prosequitur usq; ad finem. Quo finito reuertitur ad altare quilibet ad locum suum: ubi Diaconus exuitur dalmatica, & capit planetam uiolaceam plicatam ante pectus. Interim clerici capellæ ponant pulpitum nudum in medio capellæ uersum ad medium altaris prout in matutinis noctis Natalis Domini poni solet: & super illud librum epistolarum, ex quo cantantur prophetiæ, faldistorium ponatur ad cornu epistolę altaris super quo sedet celebrans uersus ad cornu euāgelii. Tunc Cerimoniarius conducit cum debitis reuerentiis unum ex cantoribus superpellicio indutum ad pulpitum prædictum, qui facta reuerentia altari, & Papæ dicit prophetiam sine titulo. Deinde factis reuerentiis osculatur pedem Pontificis, & redit ad locum suum. celebrans uero finita prophetia ammoto faldistorio cātat orationem prout in ordinario, eodem modo cātētur alię undecim prophetię p cātores. finita duodecima prophetia, & oratione qua nō dicitur flectamus genua, bñ tñ dicit' oremus, Papa descēdit ad faldistoriū, supra quod pcūbit cū mitra retinēs illā p totā litaniā. celebrās uero deposita mitra, & planeta associatus a diacono, & subdiacono uadit ad scabellum ad sinistram partem: super qd' similiter procumbit: & duo ex cantoribus cātāt litanias prout in libro genu flexi ante scabellū positū post Pontificē in medio capellæ, sup qd' librū tenēt. cū puētū fuerit ad peccatores te rogamus. &c. Papa surgit, deponit mitrā

& pluuiale uiolaceum, & accipit album precioſum & celebrans cum miſtris reuertitur ad faldiſtorium, ubi deponit uiolacea paramenta, & accipit alba. idem faciunt miniſtri. forerii deponunt ab altari & ſede Papę palia uiolacea, & dimittunt alba. accenduntur tunc etiam luminaria ſuper altare, & credētia, & intorticia ſuper cācellum, & deponitur per clericos capellæ uelum ante imagines ſuper altare, & palium ante altare. Interim cantores proſequuntur litaniam: qua finita ſtatim cantat Kyrie eleiſon promiſſa, & illud reiterant, quouſq; Papa dixerit confeſſionem cū celebrante, & redierit ad ſedem, & fuerit incenſatum altare, & Papa cum Cardinalibus dixerit: Kyrie eleiſon: Cum primum litania eſt finita, & Papa acceperit pluuiale, celebrans accedit ad ſiniſtram Papæ, & ſimul faciunt confeſſionem, ut moris eſt. deinde Papa aſcendit ad ſedem ſuā, & miniſtrante priore preſbyterorum Cardinalium nauiculam imponit incenſum in thuribulo, celebrās uero aſcēdit ad altare, oſculatur illud & librū ut moris eſt. & accepto thuribulo incēſat altare more conſueto. deinde incenſatur ipſe, & Papa. Interim Cardinales faciunt circulum ante Papam & dicunt cum eo. Kyrie eleiſon. Quibus completis cantores finiunt Kyrie eleiſon, & celebrans ante faldiſtorium cantat Gloria in excelſis Deo. Et ſtatim pulſantur campanę palatii, & alię omnes per urbem. Dicitur deinde Pax uobis: & una oratio tantum. Subdiaconus dicit epiſtolam, cum ea finita dicturus ſit Alleluia. Finita epiſtola poſtq̄ ſubdiaconus qui dixit eam oſculatus eſt pedem Papę, ſubdiaconus apoſtolicus, qui opportuno tempore paramenta omnia, ac ſi epiſtolam lecturus eſſet, in camera Sacriſtę, uel alio loco idoneo acceperat, procedens ante gradum ultimum ſolii Papę facta debita reuerentia, ſtans dicit alta uoce uerſus ad Papam, Pater ſancte annuncio uobis gaudium magnum, quod eſt alleluia. Et tūc depoſita mitra ſurgit: & cantat Alleluia a tertio ſemper uocem euādo prout in ordinario. Pontifice uero interim cum mitra ſtante Conſueuit tamen Sixtus quartus ſtans ſine mitra cantare primum Alleluia poſtq̄ Subdiaconus apoſtolicus illud nunciauerat. Secūdo et tertio celebrans cātabat, qd' quātū cōueniat alii iudicēt. deinde dicit' tractus. Laudate dominum omnes gentes. quo incepto diaconus accedit cum libro ad altare & alia facit more cōſueto. ad euāgelium portatur thuribulum ſine luminaribus, tamē duo capellani celebrantis ſequētes thuriferariū loco ceroferariorū ipſum aſſociāt. poſt euāgeliū nō dicit Credo, neq; offertoriū ſed tātū Dñs uobiſcum, & oremus, & alia dicūtur prout in ordinario. oblata incēſantur, ſimiliter Papa, & alii oēs ac proceditur in miſſa more cōſueto uſq; ad cōmunionē: Pax Dñi dicitur, Agnus dei non dicitur, p̄pterea Cardinales nō ueniūt ad circulū, & Pacis oſculū nō datur, ſed oēs orationes dicūtur, pro ut in miſſali uſq; ad cōmunionē excluſiue. facta cōmunioē p celebrātē, & eo purificato cātat' a cantoribus alleluia ter: pſalmus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Laudate &c. prout in ordinario pro uesperis. Interim celebrans accedit ad cornu epistolæ: ubi accepta mitra lauat manus: deinde illa deposita stans ibidem uersus ad altare legit Vesperas. cum cantatur antiphona ad Magnificat, cerimoniarius accedit ad Papam cum thuribulo: qui ministrante presbytero cardinali imponit incensum, & celebrans incensat altare. incensator ipse celebrans, Papa, & omnes alii per diaconum capelæ ordine consueto. Replicata post Magnificat Antiphona celebrans stans in medio altaris uersus ad populum dicit. Dominus uobiscum: deinde ante librum oremus: & orationem, Qua finita diaconus dicit. Ite missa est, cum duplici alleluya, & Papa dat benedictionem & indulgentias, quas denunciat celebrans, & non fit sermo. Notandum qđ fel. re. Sixtus Papa quartus ordinauit, qđ Cardinales dicerent prophetias supradictas. primam iunior Cardinalis siue diaconus esset, siue presbyter. aliam sequens. & sic de aliis continue gradatim ascendendo usq; ad nonam inclusiue, decimã Cardinalis assistẽs a sinistris. undecimã a dextris assistẽs: duodecimã dixit Sanctitas sua. & hæc ordinatio fuit tẽpore suo obseruata postea demissa: quia non uidebatur dignitati apostolicę conuenire, ac quadrare cerimoniis papalibus, & debitis.

De habitu Papæ. Cap. LVIII

Hoc mane Sanctissimus Dominus noster finita missa, & dimissis in camera papagalli paramentis p̃dictis accipit caputium, & birretum alba: quibus utitur, deinde usq; ad sabbatum in albis inclusiue, & eisdem diebus Pascalibus non utitur aliquo habitu rubeo, sed albo tantum, Et similiter, si uti uellet mantello coloris albi, uteretur his diebus, & non alterius coloris.

De sabbato sancto Papa absente. Cap. LIX

Si autem Papa huius diei officio non interesset: cantores legunt omnes duodecim prophetias ante pulpitum, ut supra positum, Quibus finitis celebrans deposita planeta, reassumpta mitra associantibus ipsum diacono, & subdiacono uadit ad scabellum cum cussino sibi paratum, ubi Papa confessionem facere solet, ubi genu flectit cum mitra quo usq; dicatur Peccatores: tũc surgit, & uadit ad faldistoriũ, deponit paramenta uiolacea, & capit alba, & mitram preciosam. finita letania accedit ad confessionem, cãtores incipiunt kyrie eleison, ac alia fiant, ut supradictũ est. subdiaconus apostolicus non paratur, nec annunciat alleluia. sed finita epistola postq̃ subdiaconus eius manũ osculatus fuerit surgit celebrãs deposita mitra uersus ad altare ante faldistoriũ stans cãtet alleluia ter ut supra dictum est, cãtoribus totiens idem respondentibus. alia omnia fiãt ut supra, & non fit sermo.

De sabbato sancto Papa celebrãte. Cap. LX.

Si in hac die Sabbati sancti Papa uoluerit personaliter celebrare, hic

ordo seruabitur. primo ignis nouus bñdicetur apud altare: in quo Papa ẽ celebraturus a iuniori presbytero Cardinali amictu, alba, cingulo, stola, & pluuiali uiolaceo induto, & simul incensum in cereo affigendum ordine superius denotato, & hoc anteq̃ Pontifex ueniat ad Ecclesiam. hora competenti Papa indutus: ut superius dictum est, uenit ad capellam prȩcedente Cruce more consueto sine processione, tamen orat ante altare. ascendit sedem eminentem, & fit ei reuerẽtia a Cardinalibus cum cappis laneis: imponit incensum per acoluthum sibi delatum ministrãte presbytero Cardinali. Et Diaconus Cardinalis Euãgelium, & Subdiaconus Apostolicus epistolam dicturi parati cum dalmaticis, & tunicellis albis, & aliis ornamẽtis accedũt: & Subdiaconus quidem capit crucem papalem, & prȩcedẽte thuriferario incipit iter extra capellam. Diaconus uero inclinatus ante Põtificem dicit. Iube Domne benedicere. Et Papa Dominus sit ĩ corde tuo &c̃. Et mox Subdiaconus sequitur, & post eum quatuor alii acoluthi: quorum unus portat bacile cum quinq; granis incẽsi figẽdis in cereo. cum peruenerint extra capellam in loco prȩparato, Diaconus accipit arundinem cum tribus cãdelis, & intrans capellam tertio genu flectit dicens. Lumen Christi: ut superius dictum est, & tandem tradita arũdine uni ex acoluthis accedit ad pulpitum supra quod positus est liber Euãgeliorum. Incensat & incipit. Exultet iam angelica &c̃. pro benedictione cerei Diaconus, & Subdiaconus deponunt Dalmaticam, & tunicellam albas, & Pontifex surgens sine mitra secrete dicit. Pater noster pro nona, & cãtores legunt nonam, & in fine Pontifex uadit ad faldistorium, & procumbit: dum dicitur Christus factus est pro nobis obediens &c. Et dicit Orationem. Respice quæsumus Domine &c̃. Interim uero Subdiaconi, Auditores, clerici camere, ac acolithi omnes alii capiunt superpellicia, & Põtifex finita oratiõe surgit, & uadit ad sedem: ubi cõsueuit accipere paramẽta. sedet. accipit sãdalia. dicit psalmus. Quã dilecta, & alias oratiões cõsuetas. lauat manus, & paratur omnibus ornamẽtis pontificalibus uiolaceis pallio, & mitra simplici a Diacono, & Subdiacono in albis existẽtibus. & dum Papa accipit planetam Cardinales, & alii prȩlati omnes capiũt paramẽta sibi cõuenientia uiolacei coloris. Diaconus, & Subdiaconus ĩduto Põtifice accipiũt planetas ante pectus plicatas, & manipulum. prior presbyterorum Cardinalium assistit põtifici cum pluuiali uiolaceo. Sãdalia tamẽ Papæ erunt alba cum perlis: quia illa nõ mutat, & similiter subcictorium, & stola. Tũc Papa cũ p̃sbytero Cardiali, & Diaconibus assistẽtibus, & cũ Diacono, & Subdiacono ministris nõ tñ processionalr accedit ad altare, & tres p̃sbyteri Cardinales nõ ueniũt obuiã. ascẽdit ad altare, & sine mitra illud osculatur, deinde reassumpta mitra ascẽdit ad sedẽ eminẽtẽ, & ibi sedẽs aliquãtulum quiescit, si autem non esset ibi sedes ad partem: ubi accipiat paramenta

Universidad de Deusto
Biblioteca

poterit illa recipere in ſede conſueta, & inde deſcendere ad altare, & rurſus illuc redire. Si uero Diaconus Cardinalis Euangelium dicturus non ſit diſpoſitus cantare Lumen Chriſti, & facere benedictionem cerei: poterit id fieri non icompetenter per Diaconum capellæ ſicut paſſio cantatur per alium q̄ per Diaconum ordinarium, & maxime cum Papa tunc nō ſit indutus miſſalibus indumentis. Pontifice igitur in ſua ſede Diacono Euangelii apud altare, & aliis omnibus in locis ſolitis conſedentibus unus acoluthorum cum ſuperpellicio ſurgēs uadit ad pulpitum nondum poſitum contra cornu Epiſtolæ ſub preſbyterio: & ſine titulo cantat primam prophetiam. In pricipio creauit Deus &c̄. Et illa finita ſi placet domino noſtro eadem cantatur græce ſecundum Iacobum Gaietanum, & ſecūdum Petrum Ainelii Epiſcopum Senogallieñ. & alios, qui ſcripſerūt de cerimoniis. Legi etiam apud aliquos maiores noſtros cṗam Pontifice omnes duodecim lectiones latine, & greece legi conſueuiſſe, Sed poſteriores de prima tantum fecerunt mentionem. Finita lectiōe accedit ad oſculum pedis Papę, & papa ſurgens ſine mitra dicit oremus, Diaconus a dextris flectamus genua, & Diaconus a ſiniſtris leuate. Deinde Papa ꝓſequitur orationem. Alię lectiones, ſiue prophetię ſimili modo dicuntur per acoluthos, & per capellanos Papæ, id eſt per auditores. & Diaconi aſſiſtentes alternatim dicunt. Flectamus genua, & a dextris leuate. & ſic deinceps. Finitis duodecim lectionibus Papa deſcendit ante altare, depōit pallium & planetam, & cum mitra procumbit ſuper faldiſtorium, dum dicitur Litania. Alii autem cardinales prælati procumbunt apud ſedes ſuas & ſine mitra. Subdiaconus autem non epiſtolæ aliquātulum retro Papam a dextris contra cornu epiſtolæ genu flexus ante ſcabellum ſupra q̄ librum tenet, cantat Litaniam, & chorus reſpondet replicando eadē quę ille dicit. Cum peruentum eſt ad peccatores ſurgit Papa cum ſuis aſſiſtentibus, & miniſtris: & uadit ad ſedem: ubi accipere cōſueuit paramēta. Diaconus, & Subdiaconus dimiſſis planetis accipiunt albas tunicas, & Papam exuunt uiolaceis: & induunt albis paramētis, & omnes Cardinales, & prelati accipiūt paramenta alba. & altare: & ſedes Papę ornātur albis palliis, & accendūtur luminaria ſuper altare. Interim Subdiaconus alius proſequitur Litaniam uſq; in finem. Et cantores illa finita cantant Kyrie eleiſon quouſq; Papa fuerit in ſede eminenti ad cantādum Gloria. Papa autem aſſumptis precioſis ornamentis, & poſito incēſo in thuribulo Cruce præcedēte proceſſionaliter procedit ad altare. oſculatur altare, & librum Euangeliorum incenſat: incēſatur: recipit tres Diacones ad oſculum ex more, & aſcendit ad ſedem eminentem: ubi dicto Kyrie eleiſon nouies cātat Gloria in excelſis Deo. pulſantur campanæ proſequitur & in terra, Deinde Pax uobis, & orationem, & Subdiaconus deinde dicit epiſtolam more cōſueto. Finita epiſtola Subdiaconus dimiſſo libro in manibus

nibus cerimoniarii immediate accedens ante ſolium Pontificis ſtans infra gradus uoce ſubmiſſa dicit Pater ſancte annūcio uobis gaudium magnum, qd̄ eſt alleluia, & mox aſcendens oſculatur eius pedem: & accedens unus ex auditoribus preintonat Papę Alleluia. qui ſurgens ſine mitra tertio cantat Alleluia, ut in ordinario: deinde ſedet. & cantatur Alleluia, & uerſiculi, & euangelium, ad quod nō portantur luminaria, ſed incenſum tantum: & petitur benedictio, & oſculatur liber. Papa non dicit offertorium, ſed dicto Dominus uobiſcum lauat manus, deſcendit ad altare. & procedit in miſſa ut alias, uſq; ad finem communionis. Agnus Dei non dicitur: nec Pax datur. Dicit tamen Papa illam Orationem. Domine Ieſu Chriſte, qui dixiſti apoſtolis tuis pacem. &c. & illa dicta mox aſcēdit ad ſedem eminentem, & ibi communicat, & ſugit ſanguinem cum calamo more conſueto, ſed non recipit ad oſculum oris diaconum, aut alios poſt cōmunionem. facta purificatione ſedet: lauat manus, & chorus incipit Alleluia pro ueſperis. Pontifex in ſede permanet, & ad Magnificat ſubdiaconus preintonat ei Antiphonam: deinde ſedet cum mitra, imponit incenſum: & cum incipitur Magnificat, deſcendit: incenſat altare: reuertitur ad ſedem: incenſatur ipſe, & alii more conſueto. ipſe ſtans ſine mitra: expectat finem deinde cum repetitur Aña. ſedet: & circa finem deſcēdit ad altare: Dicit Dominus uobiſcum: & Orationem, & Diaconus Ite miſſa eſt Alleluia Alleluia. datur benedictio. publicantur indulgētię, & eſt finis, deponuntur paramenta in capella ut alias.

SECTIO SECVNDA

De feſto Reſurrectionis Domini Papa celebrante. Cap. I.

i NFeſto paſchatis reſurrectiōis ſaluatoris Dñi nr̄i Ieſu Xp̄i i quo eſt mutatio capparum Papa indutus pluuiali albo, & mitra precioſis miniſtrante priore p̄ſbyterorum etiam parato nauiculam & acolutho thuribulum, imponit incenſum. deinde ſupplicatione præeunte uenit ad eccleſiam ſub baldachino, quod oratores portantuel nobiles Cardinales, & p̄lati oēs ſunt parati paramētis albis cōueniētibus & officiales oēs i albis ut moris ē. Cardiales duo diacōi aſſiſtētes portāt fimbrias pluuialis Papę, & nobilior urbis caudā. Cū puenerit ad eccleſiā, Papa facta Oratione ſuper faldiſtorio uadit ad ſedem, ubi parari debet, & fit ei reuerentia a Cardinalibus, & omnibus prælatis paratis more ſolito, finita reuerentia Papa depoſita mitra ſurgit, & ſtans uerſus ad altare dicit, ſecrete Pater noſter: Tū in cātu Deus in adiutoriū. &c. & ſtat quouſq; pſalmus incipiatur. quo incepto ſedens accipit mitram, & accedunt Epiſcopi aſſiſtentes cum libro dicendo. Quam dilecta. &c. & ſubdiaconus cum

Universidad de Deusto
Biblioteca

sandalis:quem sequũtur acoluthi pro tenẽdis fimbriis. & Papa dicit psal
mum,& induitur sandalis more consueto. Dicta per cantores Antipho
na Hæc dies.&c Papa deposita mitra surgit. Dicit Dominus uobiscum.
& cantores dicunt Benedicamus Domino. Tum Papa sedens lauat ma
nus,& paratus omnibus paramentis uenit ad confessionem supplicabũ
dus,& omnia alia fiunt pro ut supra in die Natiuitatis Domini nota
tum est,usq; ad Credo in unũ Deũ.in quo dicto Et homo factus est,subdia
conus portat ad altare cristallinum cum multis hostiis paruis consecrati
dis pro communione populi patena coopertum,& desuper bursam cum
corporalibus,hostiariam cum hostiis,& purificatorium:quæ omnia Dia
conus accipiens ponit super altare in cornu epistolæ,deinde sacrista ua
dit ad aliam credentiam pro lauandis calice papæ,& ampullis,& alia fi
unt more consueto. Diaconus Cardinalis ponit dictum calicem cri
stallinum cum hostiis paruis super corporalia in medio ante Crucem. Ita
ut non impediat incensationem calicis,& hostiæ,sed qd' inter ambos ca
lices sit competens distantia. Cum dicetur per papam Suscipe Sancte pa
ter omnipotens ęterne Deus,&c.calix Hostiarum discooperitur,& ele
uatur aliquantulum per Diaconum,& eo dicto per eũ recooperitur cum
patena,& reponitur,cum Papa dicit Per omnia secula seculorũ,ante prę
fationem uel parum ante duo Diaconi cardinales iuniores præter illos,
qui assistunt Papę,uel si diacones,duo iuniores presbyteri cardinales ac
cedunt ad altare,unus ad dextrum,alter ad sinistrum cornu altaris,& stã
tes hinc inde alter alterius faciem inspicit,uel ut alii uolunt,& melius ad
populum respiciunt,repręsentantes duos angelos,qui apparuerunt in al
bis custodientes sepulchrum Saluatoris,qui ibidem stare debent,usq; ad
Agnus Dei.Cum Papa ascendit ad sedem suam,tunc descendunt ad loca
sua redeũtes. In hac die postq̃ Papa dicit Per omnia secula seculorum an
te Pater nr̃ nõ respondetur Amen.sed Papa continuat Oremus præcep
tis.&c.Pax datur omnibus,etiam Diaconibus cardinalibus communi
candis pręter illum,qui euangelium cantauit.Cum papa communicaue
rit se,& diaconum,& subdiaconum de Sanguine more solito,Papa se pu
rificat,sed digitos non abluit propterea sacrista pateram illam auream
hic non portet neq; adhuc prior presbyterorum cardinaliũ ad papam
uocetur.Cum primum autem diaconus,& subdiaconus per papam cõ
municati apud altare more solito Sanguinem sumpserint,diaconus euã
gelii accedit ad sinistram Papę in solio sine mitra stantis pro honore sa
cramenti in altari positi stansq; dicit in tono consueto Cõfiteor Deo om
nipotenti beatę Mariæ semper uirgini.beato Michaeli Archangelo.bea
to Ioani Baptistę,sanctis apostolis Petro,& Paulo,ac omnibus sanctis,
& tibi pater:quia peccaui nimis,cogitatione,uerbo,& opere,mea culpa,
mea culpa,mea maxima culpa. Ideo precor beatã Mariam semper uir

ginem beatum Michaelẽ archangelum,beatum Iaonnem Baptistã,san
ctos Apostolos Petrum & Paulum,& omnes sanctos,& te pater orare p
me ad dominum Deum nostrum.Quo dicto Diaconus reuertitur ad alta
re ad locum suum,& Papa stat sine mitra Episcopo cardinali assistente li
brum tenente dicit in cantu more solito. Misereatur uestri omnipotens
Deus,& dimissis peccatis uestris perducat uos ad Vitam æternam. Re
spondetur.Amen.Deinde dicit:Indulgentiam,absolutionem,& remissio
nem omnium peccatorum uestrorum tribuat uobis omnipotens,& mise
ricors Dominus.Respõdet'.Amen.Inde omissis uerbis,& benedictio
ne &c.populum tãtum Cruce signat nihil dicens. Tum Diaconus stans
in medio altaris accipit calicem cum hostiis pro populo consecratis pa
tena coopertum.& quas bis ut prius fecerat cum patena,& Sacramento
pro Papa,& illum dat subdiacono ante se genu flexo,qui illum portat ad
sinistrum papę ibidem stans usq; ad finitam communionem.Subdiaco
num ad Pontificem euntem sequuntur duo auditores cum mappula seri
cea gremio Pontificis imponenda anteq̃ populum communicet,quam
dicti auditores hinc,& inde apud papam genu flexi tenent usq; ad finem
communionis.postq̃ Subdiaconus ad papam peruenerit,Papa ut Sacra
mento reuerentiam fecit semitecto capite,si frigus ei nocet,uel omnino
detecto,si recte ualet,deposita patena illi superponit plures hostias,& eã
dat Episcopo cardinali a dextris sibi assistenti tenenda. Esset tamen secu
rius qd' subdiaconus cũ calice sacramẽti staret ad dextrã papę,& Papa si
nistra manu teneret patenam inter se & Calicem,& extraheret singulas
hostias pro singulis cõmunicandis.Papa singulis cum cõmunicat di
cit Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat animam tuam in uitam
ęternam,singuli cõmunicandi anteq̃ cõmunionem sumant osculentur
manum Papæ pedem autem non osculentur.cum Papa cõmunionem po
puli incipit,Sacrista,uel Diaconus gręcus stans in cornu epistolę in ma
nibus suis teneat calicẽ cũ puro uino quo cõicati se purificẽt:& in sinistra
hẽat mappulã albã mũdã,qua ipsi ora extergant,deide ad loca sua redeãt
uenient autem hocordine.primo diaconi Cardinales,qui osculantur añ
cõionẽ manũ papę,deinde cõicatos quos sequuntur alii eo ordine quo fit
incensatio,Cõmunione facta Papa surgit si cõmunicando sedebit.& fa
cit reuerentiam sacramento,& subdiaconus reportat hostias si quæ re
manserint super altare,ubi manent ad finem missę,tunc Papa sedet,& ac
cedit acoluthus cum duabus pateris,una aurea pro Papa,& alia pro cre
dentia in manibus uinum,& aquam portans,& cum eo uenit prior pres
byterorum cardinalium,quo infundente uinum supra pateram auream.
papa sine mitra abluit dgitos,tum accepta mitra lauat manus more con
sueto.Deinde descendit ad altare,& finitur missa.Q ua finita,& dicto Pla
ceat,Papa stans in altari sine mitra dat benedictionem,& non indulgen

Universidad de Deusto
Biblioteca

tias. Tum dicit Dominus uobiſcum, & Initium ſancti euangelii ſecundum Ioannem. &c. uſq; ad finem. Et Papa cum pallio. (Nam illo cū celebrauit in ſupplicationibus uti debet ſi alia indumenta miſſalia habet,) ſupplicatione p̄eunte ſub baldachino quod ut ſupra nobiles portāt p̄cedentibus officialibus in albis, & omnibus prælatis paratis eo ordine, quo uenerunt ad eccleſiam: uadunt ad locum benedictionis publicę per uiam ultimę, nauis in qua firmat ſe ad uidendum uultum ſanctum, deinde aſcendit ad locum benedictionis: ubi ſolenniter benedicit populum. dat indulgentias plenarias, quas Diaconus a dextris pronunciat in latino & alius a ſiniſtris in uulgari. Omnes Cardinales, & prelati exuunt ſe. & aſſociant papam uſq; ad principium ſcalarum: ubi Papa eos dimittit, & uadunt ad comedendum, & non fit ſermo.

De communione Imperatoris aut Regis. Cap. II

Si Autem Imperator aut Rex aliquis eſſet a Papa communicandus, tūc poſtq̄ Papa cōicauit ſe, & Diaconū, ac ſubdiaconū, diacōus dicto ante pontificem Confiteor Deo. &c. uadit ad altare, & unā tātum hoſtiā ponit ſuper patenam pro Imperatore uel Rege. factiſq; circulis conſuetis illam dat ſubdiacono ad pontificem deferendam. Imperator uel Rex deducitur a priore Epiſcoporum cardinalium ad pedes pontificis, & recipitur ad oſculum oris. poſtremo ab eodem cardinali ducitur ad altare, & p manus Diaconi purificat, & reducitur ad ſedem ſuam ab eodem cardinali. Deinde portantur aliæ hoſtię, ut ſupra pro diaconibus cardinalibus et aliis. hoc ſeruatū fuit tpe Innocētii Sexti. cū Petrus Rex Aragonū uenit ad Romanā curiam. Anno. Mcccl xxxvi. Q d' ſi plures eſſēt Reges ſimul portētur tot hoſtiæ ſimul, & totidē Cardinales primi deducūt Reges.

De feſto paſchalis Papa non celebrante. Cap. III

Si uero Papa non celebraret, cantatur miſſa per Epiſcopum cardinalem more conſueto, qui communicat ſi uoluerit Diaconos cardinales et alios curiales, ſi ad hoc erūt diſpoſiti. Sed incepta p̄fatione nemo ad cornua altaris accedit, ut ſupra dictum eſt. Sed omnia ſupradicta ommittuntur, & fit miſſa eo ordine prout alias fieri ſolitum eſt. Et non fit ſermo

De ſecunda feria poſt Paſcha. Cap. IIII

Feria ſecunda poſt Paſcha unus ex reuerendiſſimis dominis prelbyteris Cardinalibus celebrat miſſam in paramentis albis. dicitur tātum una Oratio. & non fit ſermo. alia omnia fiunt more ſolito.

De tertia feria poſt Paſcha Cap. V

Feria tertia poſt Paſchę feſtum unus ex reuerendiſſimis dominis preſbyteris Cardinalibus celebrat miſſam in paramentis albis. Dicitur tantum una oratio. & non fit ſermo. alia omnia fiunt more ſolito.

De ſabbato in albis cum dantur Agnus Dei. Cap. VI

Conſueuerunt Summi Pontifices annis primo, ſeptimo, & deinceps

ſingulis ſeptēis benedicere Agnus Dei poſt feſta paſchalia in camera ſua, quorum confectionem, & benedictionē ſatius expoſuimus in prima parte, & deinde in ſabbato in albis in capella publice diſtribuūt hoc ordine. Conſueuerunt tamen antiquitus Romani pontifices in primo anno ipſi met celebrare hac die, ut legimus de Vrbano Quinto. Gregorio undecimo Auiniōi, & Vrbano ſexto Romæ. die ſabbati in albis quādo Agnus Dei diſtribui debent: celebrat miſſam aliquis preſbyterorum cardinaliū in paramentis albis more conſueto poſt orationem diei Dicitur oratio contra paganos, & alia pro Pontifice, & non fit ſermo. Alia omnia fiunt more conſueto uſq; ad Agnus Dei, quo dicto Cardinalis aſſiſtens accedit ſolito more ad altare. accipit pacem, & eam defert ad pontificem, & diſtribuitur ut alias. poſt acceptam pacem Cardinalis, & prelati omnes capiunt paramenta alba ordinibus ſuis cōuenientia. Cardinales in locis ſuis, prelati uero, & officiales extra cācellum capellæ. celebrans facta communioue lauat manus, & dicit poſt communionē more ſolito: deinde uadit ad faldiſtorium, ſedenſq; accipit mitram. incepta per cantores poſt cō munione, miniſtranteq; preſbytero cardinali nauiculam Papa ponit in cenſum more conſueto. tum præcedente ſubdiacono capellæ cum Cruce iter duos ceroferarios: ante quos thuriferarios incedit cum thuribulo fumigante ſubdiaconus apoſtolicus indutus ſacris ueſtibus, ac ſi epiſtolam ſolenniter lecturus eſſet una cum clerico cerimoniarum ſequentibus ipſum duobus aliis capellanis celebrantis ſuperpellicis indutis uadit ad locum paratum: ubi ſacriſta lancem unam magnam Agnus dei In bombice indutis plenam mappula pulchra ſericea coopertam ornauit. & lancem cum Agnus dei accipiens p̄cedente thuriferario ordine, quo iuerat, reuertitur ad pontificem. cū fuerint intra oſtium capellę genu flectunt omnes, & ſubdiaconus cātat competēti uoce. ita ut ab omnibus audiatur dicens Pater ſancte, iſti ſunt Agni nouelli, qui annunciauerunt uobis allelu ia, modo ueniunt ad fontes, repleti ſunt claritate alleluia. cantores reſpōdent ea uoce Deo gratias alleluia. quod ſecundo facit ſubdiaconus, dum fuerit ante oſtium cancelli, & tertio ante ſolium pōtificis genu flexus. pōtifice interim ſemper cum mitra ſedēte, niſi qd' intrāte Cruce a principio omnes ſurgūt, & ſtatim ſedēt. Deinde aſcēdit ad dextram pōtificis: ubi genu flexus dictam lancem tenet uſq; ad finem diſtributionis. Thurifera rius autem cum aliis omnibus ad ſua loca diuertit, accedunt autem ad pōtificem duo auditores cum mātili quod diaconi cardinales aſſiſtētes gremio pontificis ſuperponunt. ipſis auditoribus illud hinc, & inde genu flexis tenentibus. Tum ueniunt ante Pontificem per ordinem omnes Cardinales unus poſt alium a ſeniore ad iuniorem, & factis debitis, ac cōſuetis reuerentiis porrigunt mitras ſuas cornua mitrę deorſum uertētes. & Papa imponit eis tot Agnus dei, quot ei placet. Antiquitus dabāt cui-

Universidad de Deusto
Biblioteca

libet Cardinali tres Agnus dei,prælatis duos,aliis unum tãtum.Cardi-
nales oſculãtur eius manum primo,deinde genu dextrũ. cardinalis cele-
brãs uenit de faldiſtorio ſolus ſuo tpe,& in ordine ſuo iuxta ſcamnum ca
pit Agnus dei,ut alii,& reuertitur ad faldiſtorium:ubi ſedet cum mitra uſ
q; ad finem diſtributionis.prælati ſimili modo ſicut cardinales, ſed genu
flexi Agnus dei in mitras accipiũt,& oſculãtur genu dextrum papæ non
manum.protonotarii,& omnes alii capiũt Agnus dei in manus genu fle
xi,deoſculãtur pedem papę.finita diſtributione Papa lauat manus more
conſueto.cardinales,& omnes alii deponũt paramenta:celebrãs reuerti-
tur ad altare dicit in medio Dominus uobiſcũ : & apud librũ Oremus:&
Orationes more cõſueto.Ite miſſa eſt dicitur cũ duplici alleluia. Et dein-
ceps non dicitur cũ alla.Papa dat benedictionẽ,& indulgentias quas ,p-
nunciat celebrãs. Seruatum legimus apud antiquos qd' circa finẽ prã
dii portabatur in mẽſa magnũ uas plenum Agnus dei cum bõbice ,quos
Pontifex diſtribuebat omnibus ſuis familiaribus.Paulus autem ſecũdus
noſtro tẽpore per totũ illum diẽ,& etiã ſequẽtem poſt prãdium diſtribuit
Agnus dei populo romano,& oĩbus utriuſq; ſexus ad palatiũ ueniẽtibus

De eodem die quando non ſunt diſtribuendi Agnus dei. Cap.VII

Annis uero quibus hac die Agnus dei nõ ſunt diſtribuẽdi, celebrat ali
quis prælatus in paramẽtis albis.dicitur in miſſa Gloria in excelſis ;Pax
uobis.Et poſt oĩonẽ diei duæ alię.uidelicet cõtra pagãos.& ,p Papa.in fi
ne miſſę.Ite miſſa ẽ cũ duplici alla:et oĩa alia ordie cõſueto.et nõ fit ſmo.

De feſto annũciationis Beatæ Marię uirginis,& ueſperis papalibus in quadrageſima. Cap.VIII

Feſtum annunciationis Beatę Marię uirginis,plerũq; cadit intrà qua
drageſimã,& de feſto fit die,quo cadit niſi uenerit in Dominica.quia tũc
tranſfertur ad ſecũdã feriã poſtmodũ ſequentem:& ſi cadit in quinta feria
maioris hebdomadæ, & deinceps uſq; per totã octauã paſchatis tranſfer
tur ad ſecũdam feriam poſt octauam,fit officiũ miſſę in capella papę or
dinarie,& per unũ ex preſbyteris cardinalibus, & fit ſermo . Solẽt tamẽ
aliquando Pontifices celebrare hoc feſtũ in aliqua eccleſia beatę Mariæ
in urbe.cõſueuerunt antiqui Pontifices celebrare hoc die, & tunc ſi feſtũ
fuiſſet die lunæ in quadrageſima in præcedenti dominico die fiebant ueſ-
peræ papales cum paramentis .idem fiebat ,ſi feſtũ celebrabatur poſt paſ
cha.In aliis autem temporibus quia in quadrageſima ueſperæ dicũtur an
te prandium non fiebant ueſperę ſolennes. ſed ne iſta ſolennitas remane-
ret ſine ueſperis ſolennibus , poſt miſſam in qua una tantum oratio dici-
tur ſcilicet de beata Virgine Papa depoſitis miſſalibus idumẽtis accipie-
bat pluuiale album, & incipiebat Deus in adiutorium.&c . pro ueſperis
ſtans in ſede ſua eminenti,& cardinales atq; prelati omnes permanebant
cum ſuis paramentis,& incipiebantur Antiphonæ per papam,& cardi-

nales more ſolito.Si autem Papa nõ celebraſſet,ſed aliquis cardinalis aut
prælatus alius in ſua preſentia.tunc finita miſſa Papa incipiebat pro ueſ-
peris.Deus in adiutorium.incenſabat,& cantabat oratiões, ſicut conſue
uit facere:quando non eſt celebraturus.hodie non facimus ueſperas neq;
ante neq; poſt.Et nota qd' in ueſperis dicuntur duæ orationes de feſto, &
de feria in miſſa autem dicitur una tantum,quia dicitur ad partem miſſa
de feria.Et quotienſcunq; Papa celebrat ſolenniter per totam quadrage
ſimam dicit unam orationem tantum.

De Feſto Sancti Marci. Cap.VIIII

Hac die ordinarie non fit miſſa ſolennis publica .conſueuit tamen ali
quando Romanus Pontifex equitare ad eccleſiam Sancti Marci de ur-
be,Miſſamq; celebrare aliquis Epiſcopus in paramentis rubris . & non
fit ſermo. Papa cum pluuiali rubro,& mitra precioſa accedit ad alta-
re.deponit mitram.orat ſuper faldiſtorium procumbens. reaſſumit di-
ctam mitram. Et iterum procumbit dum Litania cantatur : quam duo
ex cantoribus conuenienti loco poſt pontificem coram ſe habentibus li
brum ſupra ſcabellum genu flexi dicũt,pro ut in ordinario uſq; ad finem
aliis cantoribus ipſis reſpondentibus.finita Litania ſurgunt omnes.Pa-
pa facit confeſſionem cum Epiſcopo celebrante ut moris eſt. Cum au-
tem aſcendit ad ſolium,cardinales ueniunt ad reuerentiam , & non faci-
unt circulum,ſed tantum aſſurgunt.prior Epiſcoporum non aſſiſtit pro
pter anguſtiam loci,ſed tempore opportuno de loco ſuo accedit ad pon
tificem,& miniſtrat nauiculã.Dicitur Gloria in excelſis .Pax uobis .una
oratio tantum,Credo, Pręfatio de apoſtolis , & alia more conſueto .fa-
cta communione per celebrantem religioſi,& clerus urbis ſuo ordine cir
cumeunt altare,& proſequuntur ſupplicationem ſuam more ſolito . Inte
rim perficitur miſſa.& in fine Papa dat benedictionem ſupplicatione ſuo
ordine tranſeunte:cuius tranſitum Papa conſueuit expectare, & ea finita
ſurgit Pontifex ,& aſcendit ad palatium uel alio ut placet reuertitur.

De uigilia ,& feſto aſcenſionis Domini. Cap.X

In uigilia Aſcenſionis Domini fiunt ueſperę papales,& in die miſſa ſo
lennis in paramẽtis albis,quã celebrare ſolet Epiſcopus cardinalis.dicit'
tantũ una oratio,& nõ fit ſermo:quẽ facturus oſculetur pedẽ papę,uel ge
nu.ſi ſit p̃latus petat benedictionẽ,& nõ indulgẽtias.finito ſermõe fit cõ-
feſſio ſed nõ denũciãtur indulgẽtię,cũ Papa ſit poſt ſolennem benedictio
nẽ daturus publicas.Igitur cũ dicit' cõfeſſio accedit ſubdiaconus cũ cru
ce.& cõfeſſione finita Papa dicit.p̃cibus.&c.alia oĩa fiũt more cõſueto.fi
nita miſſa Papa dat bñdictionẽ.qua data papa eo ordie quo de camera ue
nit uadit ad locũ,ubi bñdictionẽ publicã ẽ daturus.quẽ cardiales p̃lati &
alii officiales aſſociant in cappis ſuis ſine paramentis.Pontifex in loco p̃
dicto dat Benedictionem ſolennem populo . Et in fine plenarias indul-

Universidad de Deusto
Biblioteca

gentias si placet:quas publicant duo Diaconi cardinales: Senior primo in latino. Deinde alius in uulgari, quibus publicatis Papa redit ad cameram ordine consueto.

De uigilia Pentecostes, & mutatione capparum. Cap.XI

In uigilia Pentecostes Cardinales, & prelati Romanæ curiæ depositis cappis, & capuciis pellibus subduplicatis, accipiunt alias cum serico rubro, siue carmesino: in quibus ueniunt ad uesperas solennes, quæ fiunt more consueto. consuevit etiam Pontifex Hymnum uesperorum. uidelicet Veni creator spiritus, in sede solii sui stans detecto capite inchoare, deinde descēdere ad faldistorium: ubi postq̄ genu flexit, et non prius cantores prosequuntur Hymnum. finito primo uersu surgit Pontifex, & assumpta mitra redit ad faldistorium: ubi deposita mitra stat usq; ad finem hymni. alia omnia fiunt more solito, sed ad primum uersum Hymni Pontifex semper genu flectit hac die siue ipse incipiat siue non. Hæc mutatio capparum fit hodie in die Festo Resurrectiōis dominicæ decreto Leonis Papę. X. in concilio Lateranensi. quia ita fiebat antiquitus.

De Die Pentecostes Cap.XII

In die Pentecostes Pontifex indutus paramentis purpureis precioſis uenit ad ecclesiam, & consuevit solenniter celebrare in tali die cerimoniis consuetis. qd' si non est dispositus ad celebrandum, Sacra facit unus ex reuerendissimis Dominis Episcopis cardinalibus ornamentis rubris paratus, & tunc Papa orat in faldistorio. facit confessionem cum celebraturo, & alia more consueto. Dicitur tantum una oratio circa finem alleluia. Ante uersum Papa uenit ad faldistorium: ubi genu flectit. & cantores incipiunt, & prosequuntur uersum. Veni Sancte Spiritus usq; ad finem. Finito uersu surgit Pontifex, & accepta mitra uenit ad solium, & fit sermo. Si Papa non celebrat omnia alia obseruabuntur more consueto, Sed si Pontifex celebrat, obseruabuntur omnia pro ut in missa maiori in die Natiuitatis Christi ordinatum est, & non fit sermo.

Feriis secunda, & tertia post Pentecostem nihil fit in capella hodie. q̄uis tempore Pii, & Pauli, & aliorum superiorum pontificum consuetum fuerit celebrari, sicut in secunda: & in tertia feria in paschate.

De uigilia, & festo Sanctę Trinitatis. Cap.XIII

In uigilia Sanctę Trinitatis fiunt uesperę papales, ad quas uenit Pontifex ornatus albis ornamentis. In die fit missa solennis, quam celebrat presbyter Cardinalis ornamentis albis paratus. Dicitur tantum una oratio. alia omnia obseruantur more consueto, & fit sermo.

De Vigilia Corporis Christi. Cap.XIIII

In uigilia Corporis Christi fiunt uesperæ papales: ad quas uenit Pontifex ornatus albis ornamentis. Quibus finitis uicarius Papæ de mandato Sanctissimi Domini nostri Papę mandat clero urbis, qd' in tempore adsit in supplicatione, & proficiscantur ante ordines curiæ. Mandetur etiam per uicarium Sancti Petri canonicis, & aliis beneficiatis ecclesiasticis basilicę predictę sub aliqua graui pęna: qd' non interrumpant neq; se immiscеant ordinibus & prelatis Romanę curiæ, sed illos precedant, & per se aut cum clero urbis supplicationē faciant. Et Reuerendissimus Dominus Camerarius committat cursoribus qd' mandent Rom. curię officialibus: qd' singuli sub aliqua graui pęna interſint supplicationi hora competenti cum singulis intorticiis.

De festo corporis Christi Papa presente. Cap.XV.

In die summo mane Sacrista paret sacramentum in tabernaculo decēti super altare capellę, forerii etiam portent baldachinum in loco congruo intorticia singulis scutiferis Papæ portanda dentur ante sacramētum, deinde hora competenti Cardinales, & prelati omnes in locis suis capiunt paramēta alba ordini suo conuenientia, ut alias. Et Pontifex acceptis paramentis albis in camera papagalli uadit ad capellam: ubi est sacramentum ante altare deposita mitra genu flexus orat, tū surgit & stās sine mitra ministrāte priore presbyterorum Cardinalium nauiculam imponit incensum in duo thuribula: deinde genu flexus cum uno ex thuribulis predictis incensat sacramentum ter illi thuribulum ducens. Quo facto imponitur collo Pontificis mappa sericea per Cardinalem assistentem, Deinde porrigitur sacramentum ipsum Pontifici per Diaconem a dextris assistentem Pontifici adhuc genu flexo. Qui accepto sacramento surgit, & sine mitra illud portat aliquātulum. tum accepto bireto descendat sub baldachino. Cardinalis celebraturus interea tempore congruo uadit ad ecclesiam: ubi est celebraturus, & ibi capit paramenta ordine consueto. Cum Papa descenderit per scalas palatii accipit mitram: quam retinet per totam supplicationem, quę per priorem Diaconorum Cardinalium in prima porta palatii interim ordinetur, & per Vicecamerarium conseruetur ordo a priore Diaconorum datus. Non enim ad camerarium, sed ad priorem predictum spectat ordinare supplicatiōes Papales tam equestres q̄ pedestres, q̄uis a paucis ānis citra camerarii assumpserint sibi hoc onus. In primis præcedent officiales Romanę curię inferiores seu minores gradatim, deinde maiores hoc ordine. Collectores plumbi, solicitatores literarum Apostolicarum, Notarii, auditorum rotę: procuratores pœnitentiariæ: procuratores contradictarum: Abbreuiatores de prima uisione, de parco minori, Scriptores pœnitentiarię, Scriptores Apostolici, Magistri utriusq; regiſtri, Abbreuiatores de parco maiori, Bullatores, Magistri plumbi, procuratores ordinū, procuratores pricipum & barones, Cātores: acoluthi sine cereis, Clerici

Universidad de Deusto
Biblioteca

camerę, auditores rotę. Quinq; acoluthi cum candelabris, Subdiaconi quorum unus inter duos medius crucem portet, pęnitentiarii, Abbates, Episcopi, Archiepiscopi, Oratores prælati parati, Diaconi, presbyteri, Episcopi Cardinales, duo Diaconi Cardinales Pontifici assistentes si Papa portatur in sede: si uero Papa suis pedibus incedit Diaconi hinc inde portāt fimbrias pluuialis, & scutiferi Papę singuli singula intorticia portantes, duo acoluthi cum candelabris, duo alii acoluthi cum thuribulis continue incensantes ante sacramentum, & unus alius acoluthus: qui naiculam portat cum thure: quod cum opus sit imponit thuribulo. Papa sub baldachino, auditor de mitra seruiens, medius inter duos cubicularios secretos, secretarius Papæ si non est prelatus cum medico Papę, protonotarii, prelati si qui sunt non parati, generales ordinum quos tādem sequantur togati omnes. Hoc ordine itur per uiam rectam usq; ad castrū sancti angeli, & per aliam uiam quæ sancta dicitur reuertitur ad basilicā Sancti Petri si sit Romę apud Sanctum Petrum. Si autem alibi sit Papa, ordinabit quousq; progredi placuerit, & ita seruabitur. Aduertendum tamen est qđ digniores nobiles, seu Oratores laici portare debēt baldachinum a principio, & dum intrat ecclesiam in fine. Interim autem medio itinere illud portant inferiores nobiles: qui imitari solent superiores per uiam. Hęc autem supplicatio fit longior, & breuior pro uoluntate, & dispositione sanctissimi Domini nostri Papę, & aliquando pro qualitate tēporis. Vidi aliquando tempore pluuioso qđ ex palatio tantum descendimus ad ecclesiam Sancti Petri, & si Pontifex est debilis pedibus portatur in sede, & portat sacramentum. cum Pōtifex fuerit ante altare: ubi missa celebranda erit: genu flectit coram illo, & Diaconus a dextris assistens accipit reuerenter sacramentum de manu illius, & in medio altaris in loco ad id ordinato reponit. Tum Pontifex stans sine mitra ministrante priore presbyterorum Cardinalium imponit incensum, Deinde genu flexus incensat sacramentum. Tum surgit, & cum celebrante facit confessionē more solito. Cum primum officiales & prelati peruenerint supplicabundi ad capellam extra cancellum altaris maioris depositis superpelliciis sine paramentis accipiunt cappas suas: in quibus intrant capellam prędictam. Cardinales uero parati & in locis suis anteq̄ aduenial Pontifex depositis paramentis accipiunt cappas suas. Finita confessione Pontifex ascendit ad solium. Fitq; ei reuerentia a Cardinalibus, & alia fiunt more solito. Cardinalis celebrans non capit mitram, quando incensandus erit: neq; cum manus lauare debet in altari: sed stans in cornu Epistolę sine mitra illas lauet ob reuerentiam sacramenti. Dicitur tantum una oratio. non fit sermo. Finita missa Papa dat benedictionem, & indulgentias: quas pronunciat celebrans. Alia omnia fiunt more consueto. Descendit deinde Pontifex de solio: Orat in faldistorio sine

mitra & illa reassumpta recedit d[illegible] altari Sacramento, quod in sero Sacrista dispensat, ut decet.

De supplicatione huius diei Papa absente. Cap. XVI

Si Pontifex huius diei officio non interesset, parentur omnia, ut dictū est, cardinales, prælati, & officiales in locis suis, in palatio paramenta recipiunt: celebrans uero in capella prope altare accipit sandalia cū psalmis consuetis, deinde amictum, albam, cingulum, stolam, crucem, pectorale, tunicellam, & dalmaticam cum orationibus solitis, & desuper pluuiale, uel si magis placet dimissis tunicella & dalmatica capiat pluuiale. hora deinde opportuna ministrante diacono capellę naiculam, celebraturus ponit incensum in duo thuribula. Tum genu flexus ante altare incensat Sacramentum. ordinatur deinde supplicatio, quæ fit ordine supradicto. subdiaconus capellæ portat crucem ita qđ imago crucifixi ante respiciat non retro. candelabra iuxta crucem supplicationis portant duo ex capellanis assistentis, similiter & thuribula ante Sacramentum. in torticia uero deferant scutiferi papę. capellanus pluuiali indutus a dextris, & diaconus capellę omnibus paramētis indutus a sinistris auriphrygiū pluuialis celebrantis eleuet, baldachinum autem digniores nobiles, ut supradictum est. facta supplicatione cum celebraturus reposuerit sacramentum super altare, imponit incensum ministrante diacono capellę naiculam. Tum genu flexus ante altare incenset sacramentum, deinde accedat ad faldistorium: ubi depositō pluuiali accipiat tunicellam, & dalmaticam, si illas prius nō accepit, tum chirothecas, planetam, mitram, annulum pontificalem. accedit ad confessionem, & omnia fiunt ordine supradicto. in fine missę celebrans dat benedictionem sine mitra, & publicat indulgentias per Papam concessas.

De uigilia, & festo sancti Ioannis Baptistæ. Cap. XVII

In uigilia sancti Ioannis Baptistæ ordinarie fiunt uesperę papales, & in die missa publica solennis per presbyterum cardinalem in paramentis albis, & fit sermo. & nō dicitur Credo nisi ueniat in die dominico. alia fiunt ut in aliis uesperis, & missis solennibus.

De uigilia, & festo apostolorum Petri, & Pauli. Cap. XVIII

In uigilia apostolorum Petri, & Pauli, si sanctissimus Dominus noster est in crastinum solenniter celebraturus, accipit paramenta rubri coloris preciosa consueta in camera papagalli, & descendit ad ecclesiam nulla supplicatiōe pęunte, sed facta reuerētia dñi Cardinales accipiunt paramenta, & obseruantur omnia pro ut supra in Vigilia Natiuitatis Christi notatum est. Si uero non est celebraturus accipit eadem paramenta, & fiunt uesperę more consueto. Et antiquitus erat potius in aula.

Universidad de Deusto
Biblioteca

In die Apostolorum Petri & Pauli. Si Sanctissimus Dominus noster ẽ celebraturus ut consueuit: cũ potest accipit in camera papagalli amictũ, albam, cingulum, stolam, pluuiale rubrum, & mitram preciosam. Et ministrante priore presbyterorum Cardinalium imponit incẽsum. Interim Cardinales & prælati capiunt paramenta, & officiales superpellicia more solito. Et pontifex supplicabundus uenit ad ecclesiam sub baldachino eo ordine, ut supra in missa maiori natiuitatis Christi est notatum. In missa etiam obseruantur omnia quæ ibidem sunt ordinata. post missam pontifex data in altari benedictione, & indulgentiis per Cardinalem assistentem publicatis dimisso in altari pallio redit ad cameram non habita supplicatione, sed sine baldachino more consueto, & ẽt non fit sermo.

De festo uisitationis Beatæ Mariæ uirginis. Cap.XIX.

In die uisitationis Beatæ Mariæ uirginis solet fieri missa solennis: quã celebrare consueuerat presbyter Cardinalis in paramentis albis, & solebat fieri sermo. Sed hodiernis temporibus huiusmodi solennitas non obseruatur. Sed capella huius diei prętermittitur, quæ non habet neq; habuit ueseras prędecedentes.

De uigilia & festo assumptionis Beatæ Mariæ uirginis. Cap.XX

In uigilia assumptionis Beatę Mariæ uirginis solebãt esse uesperæ pales, & in die missa solẽnis: quam solebat presbyter Cardinalis paramẽtis albis indutus celebrare & sermo fieri: sed Romę hodie nõ fit propter festum solenne Romanorum: quod ipsi celebrant in sancta Maria maiori. Si Papa est alibi seruatur ut supra.

De uigilia & festo natiuitatis Btẽ Marię uirginis. Cap.XXI.

In uigilia natiuitatis Beatæ Mariæ uirginis ordinariæ fiunt uesperæ solẽnes, & in die missa solẽnis in capella papæ per presbyterum Cardinalem paramẽtis albis paratum. Et fit sermo.

De uigilia oĩum sanctorũ, & mutatione capparũ. Cap.XXII.

In uigilia oĩum sanctoꝝ Cardiales & p̃lati dimissis cappis cũ serico rubro accipiũt cappas cũ pellibus albis. Et sanctissimus Dñs nr̃ indutus paramẽtis albis solitis uenit ad Ecclesiã more solito. Et si est die crastina celebraturus, Cardinales facta reuerẽtia cõsueta in cappis capiũt paramẽta sibi cõuenientia albi coloris. idem faciũt prelati, Officiales uero accipiũt superpellicia. si illa prius nõ acceperũt. Alia omnia fiũt, prout supra in uigilia natiuitatis Domini dictum est.

De festo omnium sanctorum. Cap.XXIII

In die oĩum sanctoꝝ si sanctissimus Dñs nr̃ est celebraturus accipit in camera papagalli paramẽta cõsueta albi coloris simplr, & Cardinales in camera paramẽti, & p̃lati ac officiales in aula paramenta sibi cõueniẽtia recipiunt, & officiales superpellicia, deinde ministrãte priore p̃sbyterorũ

Cardinalium Papa imponit incensum. & supplicatiõe præeunte uenit ad ecclesiam sub baldachino, ac omnia alia fiunt prout supra in missa maiori diei natiuitatis Domini nostri Papa celebrante ordinatum est. Et non fit sermo, nisi aliquis Cardinalis illum faceret. Si uero Papa non fit celebraturus, celebrabit Episcopus Cardinalis in paramentis albis ordine consueto, & fit sermo.

In uesperis & matutinis defunctorum Papa pñte. Cap.XXIIII

In sero in capella maiori palatii cantantur uesperę & matutinæ mortuorum hoc ordine. Papa induitur amictu, alba, cingulo, stola, uiolacea, & cappa de rosato sine mitra: uel si placet loco cappę accipit mantum de rosato, & caputium magnum quod iuersatur, ita ꝙ pelles in capite ab extra sint, & supra faciem habeat quasi duo cornua. Et cum põtifex manto aut huiusmodi caputio utitur prelati assistentes non debent habere cappas sed mantellos: quos assistentium crocias uocant, & caputia in modũ cubiculariorum supra collum, & non supra caput. hoc modo paratus Põtifex uenit ad capellam Cruce prędecedente & Cardinalibus Papam sequẽtibus. duo Diaconi Cardinales: qui assistere consueuerunt uadũt in locis suis post presbyteros Cardinales. cum Papæ non assistãt fimbrias omnes cum cauda simul collectas portat dignior ex prelatis assistentibus in capella. Papa facit orationem in faldistorio capite semicooperto. ascẽdit ad solium & sedet, & duo primi ex assistentibus Epis extendunt fimbrias cappę ante Pontificem. Cardinales oẽs sedent in locis suis, & non fit Papę reuerentia, neq; p̃sbyter aut diaconi Cardinales ei assistunt. postq̃ Papa aliquantulum quieuerit surgit, & stãs capite semicooperto uersus ad altare dicit secrete Pater noster: quo ad finem cõpleto sibiipsi caput cooperiet: tum cantores incipiunt pro uesperis añam. Placebo Domino. qua dicta & incepto psalmo Papa sedet sic manens quousq; incipiatur magnificat. Tunc surgit Papa a seipso semi uel totaliter capite discooperto, put sibi placet. Finito Magnificat papa sedet cooperto sibi ipsi capite sic manẽs usq; ad finem repetitionis antiphonę. Tunc accedunt duo acoluthi in eorum cappis cum duobus candelabris more solito. Surgit põtifex discooperto capite, & stans uersus ad altare dicit cõpetenti uoce. Pater noster ꝙ secrete cõplet, Interim accedũt duo Epi assistentes cũ libro & candela, & papa cõpleto pater noster dicit uersiculũ. Et ne nos inducas in tẽtationẽ. ℟. Sed libera nos a malo. uers. A porta inferi. ℟. Erue Domine aias eorũ. uers. Requiescant in pace. ℟. Amen. uer. Dñe exaudi oratiõnẽ meã. ℟. Et clamor meus ad te ueniat. uers. Dñs uobiscũ. ℟. Et cũ spũ tuo. Oremus.

Fideliũ Deus oĩum cõditor, & redẽptor aiabus famulorũ, famularũq; tuarũ remissionẽ cunctorũ tribue peccatorũ: ut indulgẽtiã, quã semp optauerunt piis supplicationibus cõsequantur. Qui uiuis & regnas Deus p oĩa secula seculorum. ℟. Amen. uers. Requiem æternam dona eis Dñe. ℟.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& lux perpetua luceat eis. Tum duo ex cantoribus dicunt uersiculum Requiescant in pace. ℟. amen. deinde sedeat Pontifex cooperto capite, & aliquantulum quiescat, tum surgat, & capite semicooperto stans uersus ad altare dicit secrete Pater noster. quo cōpleto caput sibi ipsi coopiat. Et cā tores icipiāt pro matutinis Inuitatoriū. Regē cui oīa uiuunt. &c. incepto psalmo primi nocturni uidelicet Verba mea. Papa sedet, sic manens usq; ad rnsionem uersiculi ante primam lectionem. Tunc surgit, & capite semidiscooperto stans uersus ad altare dicit secrete Pater noster, & illud secrete complet, quo completo caput sibi ipsi cooperiens sedet. Tunc unus ex cantoribus stans in eorum loco uersus ad altare facta prius Altari, & papæ reuerentia ex libro dicat primam lectionem, & alia dicuntur prout in ordinario. post uersiculos secundi, & tertii nocturni surgit Pontifex & dicit pater noster. deide sedet pro ut supra in primo nocturno dictum est. incepto psalmo Benedictus: papa surgit stans uersus ad altare capite semi uel totaliter discooperto usq; ad finem psalmi, quo finito sedet cooperto capite. repetita Antiphona post Benedictus accedunt duo acoluthi in eorum cappis cum luminaribus ad locum consuetum. Surgit Pontifex, & stans uersus ad altare dicit pater noster, & alia omnia, prout supra in uesperis ordinatum est. dicto a cantoribus Requiescant in pace amen. Papa sedet cooperto capite, & aliquantulum quiescit, deinde uadit ad faldistorium, orat, surgit, & redit in cameram eo ordine quo uenit, digniore ex Episcopis assistentibus fimbrias ut superius portante.

De uesperis, & matutinis mortuorum Papa absente. Cap. XXV

Si autem Pontifex uesperis, & matutinis defunctorum nō interesset, Cardinalis die crastina celebraturus peruenit ad capellam, & facta oratione ante altare sedet in faldistorio in loco consueto sibi parari. capellani ad numerum nouem sint parati coctis, quorum duo hinc & inde stāte iuxta cardinalem deposita illi cappa per scutiferos ministrantibus aliis capellanis paramenta de altari Cardinalem ipsum induunt amictu, alba, cingulo, stola, quæ a spatulis pendeat, pluuiali nigro, & mitra alba plana, Qui sic paratus in faldistorio sedens tempus expectat, deposita deinde mitra, surgit, & stans uersus ad altare secrete dicit Pater noster, & cantores dicant Antiphonam Placebo pro Vesperis, deinde psalmum. quo incepto sedeat Cardinalis accepta mitra, sic manens quousq; Magnificat incipiant, tum surgit deposita mitra stās ad finem illius ad altare uersus, incepta deinde Antiphona sedet cum mitra usq; ad finem Antiphonæ, deinde surgit deposita mitra, & stās uersus ad altare dicit Pater noster & alia ut supra in uespis pontifice p̄sente dictum est, duobus ex capellanis suis duo candelabra tenētibus cum luminaribus unum capellanū qui librum corā celebraturo tenet mediū inter se habētibus. dicto a cātoribus Requiescāt i pace Amē. cardinalis sedet accepta mitra, & aliquātulū quiescit. Deinde deposita mitra surgit, & stans uersus ad altare secrete dicit Pater noster. Et cantores incipiunt Inuitatorium Regem cui oīa uiuunt pro matutinis, & alia prout in ordinario. Incepto psalmo Cardinalis accepta mitra sedet dicto uersiculo primi nocturni cum suo respōsorio surgit deposita mitra, & stans uersus ad altare secrete dicit Pater noster. quo completo sedet cum mitra, & cantores dicunt lectiones & alia: ut in ordinario, idē faciat cardinalis post uersiculos secundi & tertii nocturni. Incepto Benedictus surgit sine mitra stans uersus ad altare: quo finito sedet cum mitra: repetita deinde Antiphona surgit sine mitra, & stans uersus ad altare dicit uoce competēti Pater noster. Quo secrete completo unus ex assistentibus suis capellanis librum cum duobus aliis duo luminaria coram eo tenentibus dicit ex libro uersiculū. Et ne nos cū aliis, & oronē. Fidelium Deus oīum &c̄. ac aliis prout supra in uesperis dictum est.

De cōmemoratione aiarum Papa pñte. Cap. XXVI

In die cōmemorationis animarum super credentiam ponūtur uasa cōsueta exceptis duobus magnis bocalibus argenteis, quibus in missis defunctorum non utuntur. paretur etiam super eam thuribulum cum nauicella, & uas aquę benedictę cum aspersorio. Deinde hora competenti presbyter Cardinalis celebraturus uenit ad capellam & capit omnia paramenta cōsueta nigri coloris exceptis sandaliis & chirothecis, quibus in huiusmodi missa uti non debet: nec consueuit dicere psalmū. Quam dilecta cum aliis. Subdiaconus & Diaconus utuntur tunicella & dalmatica. Deinde Pontifex indutus amictu, alba, cingulo, stola uiolacea, & cappa rubea cuius cucullum super scapulis duobus spaletis aptatur ne deorsum cadere possit & mitra simplici: uel si Pontifici placet loco cappæ habeat pluuiale rubeum simplex, & mitram simplicem. præcedentibus Cruce, & Cardinalibus uenit ad capellam. orat in faldistorio, & facit confessionē cum celebraturo. ascendit ad solium, & non fit ei reuerentia a Cardinalibus, sed duo Diaconi & prior presbyterorum Cardinalium assistūt ei more consueto Papa dicit Introitum cum assistentibus tantum. altare non incensatur: Cardinales non ueniunt ad circulum, neq; celebrans osculatur librum, sed altare tantum. cum celebrans dicit Dominus uobiscum, Papa uenit ad faldistorium, & genu flectit sine mitra sic manens, usq; ad finem orationis & similiter omnes genu flectunt preter celebrantem, & ministros. Id est assistentem Diaconum, & Subdiaconum. Pontifex oro ne finita & accepta mitra redit ad sedem. Dicitur tm̄ una oro. uidelicet Fidelium Deus oīum &c̄. Subdiaconus dicta epla nō osculatur pedē Papæ: neq; Diaconus p euāgelio illū osculatur. ad euangeliū nō portant lumināria, neq; icēsum, neq; diaconus accipit bñdictionē. Finito euāgelio Papa nō osculatur librū, neq; benedicit aquā pro sacrificio in calice ponendā. post Offertoriū Papa iponit incēsum more cōsueto, & icēsant oblata

Universidad de Deusto
Biblioteca

altare,celebrans,& Papa tantum ,& non alii,Subdiaconus non tenet patenam:ut in aliis missis, sed ad eleuatiõem in cornu epistolæ genu flexus incensat sacramentum.Papa dicto Sanctus cum assistẽtibus uenit ad faldistorium:ubi deposita mitra genu flectit quousq; celebrãs dicat.Per omnia secula seculorum .Ante Pax Domini.Tum surgit Pontifex,& accepta mitra redit ad solium:ubi deposita mitra dicit cum assistẽtibus Agnus Dei. Celebrans non dicit Orationem .Domine Iesu Christe : qui dixisti Apostolis tuis:neq; pax tecum:sed sequentes: Osculum pacis non datur celebrans procedit in missa more consueto .Et Põtifex ad orationem in fine uenit ad faldistorium & genu flectit,deinde illa finita redit ad sedem. Et celebrãs dicto in altari Placeat &c.uadit ad faldistoriũ.depõit uestes sacras & demũ uadit ad locum suum inter Cardinales.nõ datur benedictio: neq; indulgentię.Deinde si pontifex uelit post missam absoluere incepto a cantoribus Responsorio.Libera me Dñe apud sedem deponit cappam & accipit pluuiale rubrum simplex si placet,& ponitur ante eum pannus niger ad hoc paratus,& extẽditur a scabello sedis per planum & gradus solii sui:& quatuor acoluthi superpelliciis induuntur,& dum cãtores replicant Responsorium Libera me Domine : accedunt ad Põtificem duo acoluthi unus cum thuribulo & nauicella,alius cum uase aquę benedictæ & aspersorio,& Pontifex ministrante priore presbyterorum Cardinaliũ nauiculam imponit incensum :presbyter Cardinalis remanet illic apud Papam. cum incipitur Kyrie eleison a cantoribus surgit Pontifex deposita mitra & dicto ultimo Kyrie eleison stans uersus ad altare dicit intelligibili uoce Pater noster:quod secrete complendo ministrante priore presbyterorum Cardinalium aspersorium Papa aspergit tertio supra pannum nigrum ante se iacentem,& reddit aspersorium presbytero Cardinali:quo ministrante thuribulum Papa incensat eodem modo supra pannũ tertio thuribulum ducens & reddito thuribulo presbytero Cardinali.recedunt illi duo acoluthi cum aqua benedicta & thuribulo,& p̃sbyter Cardinalis ad scabellum suum reuertitur.accedunt duo acoluthi cum luminaribus ad locum consuetum,& duo Epi assistentes cum libro & cãdela. Et Papa dicit uers.Et ne nos inducas &c̃.cum aliis & oratione. Fidelium Deus omnium sub sua conclusione,ut in uesperis ordinatum est.post orationem Papa dicit Requiem ęternam &c̃.Et cantores Requiescãt in pace.Tum sedet Pontifex cum mitra , Orat deinde in faldistorio , & redit ad cameram.

Quando Pontifex nollet absoluere. Cap.XXVII.

Si uero Pontifex absolutionem finita missa facere noluerit:celebrans dicto Placeat accedit ad cornu epistolę altaris:ubi deposita planeta accipiat pluuiale nigrum,& mitram simplicem,& stans in dicto cornu uersus ad altare expectat finem responsorii.Interim clerici capellę extendant añ medium

medium altaris a plano illius per gradus deorsum pãnũ nigrum ad hoc ordinatum.Cum respõsorium post uersum Requiem ęternam reperitur Põtifex ministrãte p̃sbytero cardinali nauicula põit incẽsum . Duo ex capellanis celebrãtis stãtes iuxta cornu epistolæ altaris tenẽt unus uas aquę bñdictæ cum aspersorio alius thuribulum cum incẽso.incepto Kyrie eleison surgit Pontifex sine mitra,& mitra celebranti depõitur.qui dicto ultimo Kyrie eleison stans detecto capite in dicto cornu uersus ad altare dicit intelligibili uoce Pater noster,quod secrete complet, interim accedit ad medium altaris ,& uersus ad dictum pannum ministrante diacono capellæ aspersorio aspergit tertio super eundem pannum,tum ministrante eodem thuribulum eodem modo incensat . Deinde conuersus ad altare ex libro supra illud posito dicit uersum.Et ne nos , & alios cum oratione & in fine Requiem æternam,ut supra dicitur.& dicto per cantores Requiescant in pace.Amen,dicit Dominus uobiscum,signat altare per scipsum dicens Euangelium sancti Ioannis.redit ad faldistorium ubi deponit sacras uestes more consueto.

De cõmemoratiõe oim fideliũ defunctorũ Papa absente.Cap. XXVIII

Si uero Pontifex huius diei officio non interfit,presbyter Cardinalis celebraturus preuenit ad capellam,oransq; ante altare , sedet in faldistorio lauat manus,surgit,& capit paramenta oia more consueto exceptis sandalis,& chirothecis quibus nõ utunt in hac missa ,nec dicit psalmos Quam dilecta. &c. In credentia non debent esse illa duo bocalia magna argentea quibus cardinales celebrantes uti cõsueuerunt.Sed omnia alia consueta,& præter illa uas aquę benedictæ cum aspersorio , & pannus ,p absolutione.Subdiaconus,& diaconus utuntur tunicella , & dalmatica In missa celebrans post confessionem,& altaris osculum , non osculant librum,nec incensat altare. Dicitur tantum una oratio uidelicet . Fidelium Deus omnium.&c.ad quam omnes genu flectunt, exceptis capellano assistente Diacono,& subdiacono.dicta epistola subdiaconus non osculatur manum celebrantis.Ad euangelum diaconus non petit benedictionem,nec osculatur celebrantis mãum,nec portantur luminaria,neq; thuribulum,duo tamen ex capellanis assistentis diaconum associant , & subdiacono librum tenenti hinc inde astant , post euangelium celebrans non osculatur librum, neq; benedicit aquam pro oblatione in calice ponendam .Subdiaconus non tenet patenam post celebrãtem,sed genu flexus ad cornu epistolæ tempore congruo ad eleuationem incensat sacramentum:celebrans ministrante diacono nauiculam imponit incensum, incensat oblata,altare & incensatur ipse solus a diacono,& non alii,incepto Sãctus a cantoribus omnes genu flectunt exceptis prædictis quousq; celebrans dicat Per omnia secula seculorum:ante Pax Domini . oratio Domine Iesu Christe qui dixisti apostolis tuis.&c.Pax tecum non di-

Universidad de Deusto
Biblioteca

citur. osculum pacis nō datur. ad post commūionem omnes genu flectūt usq; ad finem orationis exceptis prædictis. Non datur benedictio, neq; indulgentiæ. sed dicto per diaconum Requiescant in pace, celebrans dicit Placeat, & cantores incipiunt responsorium, Libera me domine, celebrās retrahit se ad cornu epistolæ: ubi deposita planeta accipit pluuiale nigrū & mitram planam. interim extenditur pannus niger ante medium altaris. Et cum repetitur Responsorium Libera me Domine: ministrante diacono nauiculam celebrans imponit incensum. Et alia fiunt prout supra Papa non absoluēte dictum est.

De uigilia, & festo dedicationis Basilicę Saluatoris. Cap. XXIX

In uigilia dedicationis Basilicę Saluatoris ordinariæ sunt uesperæ papales, & in die unus ex reuerendissimis presbyteris cardinalibus celebrat in paramentis albis: non fit sermo, & antiquitus erat potus in aula.

De uigilia, & festo dedicatiōis Basilicę pricipis Apostolorū. Cap. XXX

In uigilia, & festo dedicationis Basilicæ principis Apostolorū fit eodem modo, ut in dedicatione Saluatoris. Et similiter erat potus in aula.

De anniuersario Pontificis proxime defuncti. Cap. XXXI

Solent Summi pontifices immediatis prędecessoribus suis in die annuo obitus anniuersariū peragere in capella maiori: in qua Episcopus celebrat omnibus pontificalibus ornamētis nigris paratus. Papa uenit paratus in cappa rubra, & mitra simplici ut supra in die commemorationis defunctorum dictum est. celebrans nō utitur sandalis, neq; chirothecis, & in ornamentis atq; in missa oia obseruātur etiam quod genu flexiones, & absolutionem post missam ut supra in die commemorationis omnium fidelium defunctorum est ordinatum, exceptis oratione, secreta, & post communione quę dicuntur ut infra.

Oratio.

Deus, qui inter sūmos sacerdotes Famulū tuū. N. ineffabili tua dispositione cōnumerari uoluisti p̄sta quęsumus, ut qui unigeniti filii tui uices in terris gerebat. sanctorum tuorum pontificum consortio perpetuo aggregetur per eundem.

Secreta.

Suscipe quęsumus Domine pro anima famuli tui. N. summi pōtificis quas offerimus hostias: ut cui in hoc seculo pontificale donasti meritum, in cœlesti regno sanctorum tuorum iubeas iungi consortio. Per dominū.

Post Communio.

Prosit quęsumus Domine animę famuli tui. N. summi pontificis misericordię tuę implorata clementia. ut eius in quo sperauit, & credidit æternum capiat te miserāte consortium. Per Dominum. Ad absolutionē post missam faciēdam. Dicitur prima oratio uidelicet. Deus qui inter sūmos sacerdotes famulum tuum. N. ineffabili. &c.

De anniuersario assumptionis Summi Pontificis. Cap. XXXII

In die ānuo assumptiōis Sūmi pontificis ad apicem apostolatus solet celebrari missa solennis publica: quam dicere consueuit presbyter, uel etiam aliquando Episcopus Cardinalis in paramentis rubris, cui Papa & cardinales interesse solent more consueto. Missa dicitur de Spiritu sancto, & in ea dicitur Gloria in excelsis Deo, Pax uobis, Credo, & una tantum oratio, uidelicet. Deus qui corda fidelium sancti Spiritus illustratione docuisti. &c. & non Deus qui hodierna die corda fidelium. &c. prefatio dicitur de sancto Spiritu, quę in missali posita est dicēda a uigilia Pēthecostes usq; ad octauam omissis in ea uerbis hodierna die. Omnia alia fiunt more solito. Et nō fit sermo: neq; habet hoc festum uespas p̄cedētes.

De anniuersario coronationis Summi pōtificis Cap. XXXIII

In die annua qua Summus Pontifex coronatus est: solet coronatio siue huiusmodi anniuersarium celebrari. Et fit missa de Spiritu sancto pariformiter ut supra dictum est in die anniuersario assumptionis.

De anniuersario generali omnium summorum Pontificū. & Cardinaliū Sanctæ Romanæ ecclesię Defunctorum. Cap. XXXIIII

Solebant Summi pontifices singulis annis aliquo die post diem commemorationis omnium fidelium defunctorum, uelut Alexander quartus ordinauit, nonis Septembris missam publicam pro omnibus summis pōtificibus, & omnibus sanctæ Romanæ ecclesię cardinalibus defunctis in capella apostolica coram se, & sacro collegio celebrari facere more solito, ut supra in die commemorationis omnium fidelium defunctorum dictū est. Missam celebrabat aliquis Episcopus ornamentis nigris paratus absq; sandalis & chirothecis. ministri utebātur tunicella, & dalmatica & dicebatur tantum una oratio. Et omnia alia fiebant etiam quoad absolutionem post missam. ut supra in die commemorationis omnium fidelium defunctorum dictum est. Quod hodie etiam est abolitum. Oratio autem secreta, & postcōmunio, quę dicebantur hę sunt, quę sequūtur.

Oratio.

Deus qui inter apostolicos sacerdotes famulos tuos pontificali seu sacerdotali fecisti dignitate uigere p̄sta quęsumus, ut eorum quoq; perpetuo aggregentur consortio. Per Dominum.

Secreta.

Suscipe Domine pro animabus famulorum tuorum, quas offerimus hostias, ut quibus in hoc seculo pontificale: seu sacerdotale donasti meritum in cęlesti regno sanctorum tuorum iubeas iungi consortio. Per.

Postcommunio.

Prosit quęsumus Domine animabus famulorum tuorum misericordiæ tuæ implorata clementia, ut eius in quo sperauerunt, & crediderunt, æternum capiant te miserante consortium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ad absolutionem post missam.

Absolue qs Dñe aias famulorũ tuorũ ab oi uinculo delictorũ ut in resurrectionis gloria iter sãctos & electos tuos resuscitati respirẽt.p. D. N.

De missa que pro animabus Imperatoris, Cardinalium, & Regum nouiter defunctorum in capella dici consueuit. Cap. XXV

Consueuerunt Romani pontifices quotienscunq; Imperator aut aliquis cardinaliũ, uel Rex moritur in Romana curia, uel extra eam etiam si exequie publice in ecclesia, in qua sunt sepulti, aut alibi sint habite, unã missam publicam in capella palatii facere celebrare, & illi etiam interest Pontifex paratus ut supra in die commemorationis omnium fidelum defunctorum dictum est. celebrat aliquis Episcopus in paramentis nigris, sine sandaliis, & chirothecis, & ministri utuntur dalmatica, & tunicella, ac omnia alia fiunt quo ad absolutionẽ post missam, ut supra in dicto die commemorationis animarum ordinatum est: exceptis oratione, secreta, & post communione, que dicuntur prout infra ordinatur.

Oratio pro Imperatore defuncto.

Oño hec plenius cũ aliis oronibus cõtinet i ordinario: ubi uide si placet.

Oratio pro Episcopo Cardinali defuncto

Deus q̃ iter apl̃icos sacerdotes famulũ tuũ. N. epm cardinalẽ põtificali fecisti dignitate uigere presta quesumus, ut eorum quoq; perpetuo aggregentur consortio.

Secreta

Suscipe Domine ꝓ anima famuli tui. N. Episcopi cardinalis. quas offerimus hostias: ut cui in hoc seculo pontificale donasti meritum, in cœlesti regno sanctorum tuorum iubeas iungi consortio. Per.

Post communio.

Prosit quæsumus Domine animæ famuli tui. N. Episcopi cardinalis misericordiæ tuę implorata clementia, ut eius in quo sperauit. & credidit ꝑternum capiat te miserãte consortium.

Ad absolutionem post missam.

Absolue quesumus Domine animam famuli tui. N. Episcopi cardinalis ab omni uinculo delictorum, ut in resurrectionis gloria inter sanctos tuos resuscitatus respiret. Per Christum.

Oratio pro Rege defuncto.

Inclina Domine aurem tuam ad preces nostras: quibus misericordiã tuã supplices deprecamur, ut animã famuli tui. N. Regis: quem de hoc seculo migrare iussisti in pacis ac lucis regione constituas, & sanctorũ tuorum iubeas esse consortem. Per Dominum.

Secreta.

Annue nobis quesumus Domine ut animæ famuli tui. N. Regis hæc prosit oblatio, quã imolãdo totius mũdi tribuisti relaxari delicta. ꝓ. Dñm

Post communio

Absolue q̃sumus Dñe aiam famuli. N. Regis ab oi uinculo delictorum. ut in resurrectiõis gl̃ia iter sctõs, & electos tuos resuscitatus respiret. ꝓ. D.

Ad absolutionem post missam.

Absolue quesumus Dñe animã famuli tui. N. Regis ut defũctus seculo tibi uiuat, & quæ per fragilitatem carnis humana conuersatione cõmisit, tu uenia misericordissimę pietatis absterge. Per Christum. Dñm. N. Amẽ.

Oratio pro p̃sbytero Cardinale defuncto.

Deus q̃ inter apl̃icos sacerdotes famulũ tuũ. N. presbyterum cardinalẽ sacerdotali fecisti dignitate uigere, p̃sta q̃s: ut eorum quoq; perpetuo aggregẽtur consortio. Per Dominum.

Secreta

Suscipe Dñe q̃s pro aia famuli tui. N. p̃sbyteri cardinalis, quas offerimus hostias: ut cui in hoc seculo sacerdotale dedisti meritum, in cœlesti regno sanctorum tuorum iubeas iungi consortio. Per.

Post cõmunio.

Prosit quesumus Domine animę famuli tui. N. presbyteri cardinalis misericordiæ tuę implorata clementia, ut eius in quo sperauit, & credidit te miserante æternum capiat consortium. Per Dominum.

Ad absolurionem post missam.

Absolue quæsumus Domine animam famuli tui. N. presbyteri Cardinalis ab omni uinculo delictorũ. ut in resurrectiõis gloria inter sanctos, & electos tuos resuscitatus respiret.

Pro Diacono Cardinali defuncto.

Inclina Domine aurem tuam ad preces nostras: quibus misericordiam tuam supplices deprecamur: ut animam famuli tui. N. Diaconi cardinalis. quam de hoc seculo migrare iussisti: in pacis, ac lucis regione constituas, & sanctorum tuorum iubeas esse consortem. Per Dominum.

Secreta.

Annue nobis Domine: ut animæ famuli tui. N. diaconi cardinalis hęc prosit oblatio. quã imolãdo totius mũdi tribuisti relaxare delicta. ꝓ Dñm.

Post communio.

Absolue quesumus Domine animam famuli tui. N. Diaconi Cardinalis ab omni uinculo delictorum: ut in resurrectionis gloria inter sanctos, & electos tuos resuscitatus respiret. Per Christum.

Ad absolutionem post missam.

Absolue quesumus Domine animam famuli tui. N. Diaconi Cardinalis tut defunctus seculo tibi uiuat: & que per fragilitatem carnis humana conuersatione commisit, tu uenia misericordissimę pietatis absterge. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IN TERTIVM CERIMONIARVM ROMANÆ ECCLESIÆ LIBRVM PRÆFATIO.

TErtius hic mihi ac ultimus liber absoluitur: ut nihil etiam curioso desit. persecuti autem sumus, cum alia, tum uero & minima quęque, quæ neglecta, aut imperitię, aut negligentię notam inurant. Tametsi in his, quæ ad pietatem spectãt, quid nam sit minimum, q̃ omitti iure possit non uideo. grauius certe offendũt ea neglecta, quę maiora sunt: quęq; summam ipsã pietatem attingant: & hęc ubi conniueas non paruũ etiã momentũ ad casum lapsumq; faciũt. utinam hęc ætas tã cõstanter illa retineret, q̃ diligẽter a maioribus nostris & obseruata sunt, & nobis etiã ueluti per manus traddita. Illud certe hac i parte dissimulare non possum: q̃ quanto minore ambitione ueteres Deum optimum Maximum coluere: Tanto fortasse Deo gratiores, acceptioresq; fuerunt eorum preces. nec. n. superi aliud a nobis exigũt, q̃ mentem animamq; puram: quam quãdocunq; afferas: illi uero ueniam facillimi tribuant. Nec tamen cultus hic noster, q̃ ad nos attinet aspernendus est: qui nihil tale tantumq; præstare Deo possumus, q̃ parem illi meritorum in nos gratiam referat. Quare meo iudicio qui & impensiorẽ ornatum, & magnificentiorem apparatum in polluta animi pietate ac Christiana simplicitate Deo exhibet: illi plane nihil deesse potest, quod ad absolutam perfectamq; religionem attineat. Quod ut plane præstet: hi etiam libri in primis faciunt. Quos eo libentius edendos, publicãdosq; curaui, Quod existimarẽ summum illud religionis, ac pietatis nostrę fastigium, quod Romæ tãtum obseruari soleat: hactenusq; uni aut alteri cognitum erat: intellectum nunc demum ab omnibus admirationem primum, tum uero etiã ingentem uoluptatem legentibus allaturum.

SACRARVM CERIMONIARVM SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIÆ LIBER TERTIVS.

SECTIO PRIMA.

DE REVERENTIIS ET PRIMO DE REVERENTIA ALTARIS. Cap. I

ACCEDENS PRIMVM AD ECCLESIAM, siue capellam Pontifex genu flectit ante altare super faldistorium, & capite detecto orat. Cardinales, prelati & alii omnes, tam clerici q̃ laici similiter primum intrantes genu flectunt in terram, orantq;. Pontifex surgẽs ab oratione cum mitra ueneratur altare caput inclinando anteq̃ inde discedat. Cardinales quotiens uadunt uersus altare, uel ante illud trãscunt: profunde caput inclinãt altari. alii omnes tam Episcopi, q̃ clerici, siue laici transeuntes ante altare genu flectunt.

Q d' Romanus Pontifex nemini reuerentiam facit. Cap. II

Romanus Pontifex nemini omnino mortalium reuerentiam facit assurgendo manifeste aut caput inclinando, seu detegẽdo. Romanoq; uero Imperatori postq̃ illum sedens ad osculum pedis, & manus suscepit, ali-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quantulum assurgit ad oris osculum mutuo caritatis amplexu illum benigne recipiens .idē aliquando facit & magnis regibus . Ceteros omnes tam principes q̄ prelatos cuiuscūq; dignitatis sint:cum ad oris osculum eos recipit, non assurgit:sed sedēs recipit . Consueuerunt tamen Pontifices Cardinalibus, & maximis principibus priuatim aduentantibus: & reuerentiam facientibus, cum non sint in pontificalibus aliquantulum caput inclinare tanq̄ reuerentiam reddentes . Et hoc non ex officio , sed ex laudabili humanitate.

De reuerentiis:quæ Romano Pontifici exhibentur. Cap.III

Omnes mortales, & pręsertim Christi fideles cuiuscunq; sint dignitatis & pręeminentię cū primum in conspectum Pōtificis adueniunt distātibus spaciis ter ante illū debēt genu flectere, & in honorē Saluatoris nr̄i Iesu Christi :cuius uices in terris gerit, eius pedes osculari. Imperator, Reges , maximi principes, principum, seu potentatuū oratores prima uice & ad osculum manus, & oris recipiuntur, alii ad pedis tm̄. Cardinales uero profunde se inclinant bis, & tertio flectunt genu nouiter uenientes, & osculantur pedem Pontifici sacra tractāti . Cardinales dextram manum sub auriphrygio pluuialis osculantur, Episcopi parati genu tantū. Imperatores, Reges, & maximi principes manum, & pedem.

De solēni reuerentia Cardinalium qūo, & qn̄ fiat. Cap.IIII

Quotiēscunq; Pontifex paludatus , & mitratus in publicum exit, siue ad diuinum officium, siue ad consistorium, exhibetur ei solennis reuerentia a Cardinalibus in hunc modum .postq̄ Pont fex in sede sua aliquantulum quieuerit, siue in publico consistorio assistentibus sibi duobus diaconibus hinc inde prior Eōrum Cardinalium incipiēs anteriorem cappæ suę partem manibus eleuās, & caudam illius per terrā trahens uersus Pōtificem proficiscitur. Cum ante illius faciem ex oppositō uenit , firmās se & manibus extensis ab anteriori parte cappam capiens, manus sic cappa inuolutas eleuans simul iungit ante pectus, & profunde ante Pontificem caput & humeros inclinat, Idem prius facit ante altare, si est in capella: tum recte procedens ad Pontificem manus ad pectus cum cappa tenens ne illa gressum impediat gradus solii pontificalis ascendit , & Pontificis manum dextram sub auriphrygio pluuialis protensam osculatur, Deinde aliquantulum retrograde a sede discedens profunde iterum Pontifici se inclinat, & ad sinistram suam se uertēs ad locum suum reuertitur. Idem oēs faciunt suo ordine. Prior p̄sbyterorum Cardinalium , si missa tunc ē celebrā, da cū fecit reuerentiā firmat se ad dextrā Pontificis, & ministrat incensum: ut inferius dicemus cū de incensatione tractabimus. inde ad locum suum reuertitur. duo Diaconi assistētes, si non fecerunt reuerentiam in camera Pōtificis: cum illum sacris induerunt, q̄ facere plerunq; solēt faciūt nunc in loco suo post p̄sbyteros cardinales. hmōi reuerētia a cardi

SACRARVM CERIMONIARVM SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIÆ LIBER TERTIVS.

SECTIO PRIMA.

DE REVERENTIIS ET PRIMO DE REVERENTIA ALTARIS. Cap.I

ACCEDENS PRIMVM AD ECCLESIAM, siue capellam Pontifex genu flectit ante altare super
a faldistorium, & capite detecto orat . Cardinales , prelati & alii omnes , tam clerici q̄ laici similiter primum intrantes genu flectunt in terram, orantq;. Pontifex surgēs ab oratione cum mitra ueneratur altare caput inclinando anteq̄ inde discedat. Cardinales quotiens uadunt uersus altare, uel ante illud trāscunt: profunde caput inclināt altari. alii omnes tam Episcopi, q̄ clerici, siue laici transeuntes ante altare genu flectunt.

Q d' Romanus Pontifex nemini reuerentiam facit. Cap.II

Romanus Pontifex nemini omnino mortalium reuerentiam facit assurgendo manifeste aut caput inclinando, seu detegēdo. Romanoꝝ uero Imperatori postq̄ illum sedens ad osculum pedis, & manus suscepit, ali-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quantulum assurgit ad oris osculum mutuo caritatis amplexu illum benigne recipiens .idē aliquando facit & magnis regibus . Cæteros omnes tam principes q̄ prelatos cuiuscūq; dignitatis sint:cum ad oris osculum eos recipit , non assurgit:sed sedēs recipit . Consueuerunt tamen Pontifices Cardinalibus,& maximis principibus priuatim aduentantibus: & reuerentiam facientibus,cum non sint in pontificalibus aliquantulum caput inclinare tanq̄ reuerentiam reddentes . Et hoc non ex officio , sed ex laudabili humanitate.

De reuerentiis:quæ Romano Pontifici exhibentur. Cap.III

Omnes mortales,& prefertim Christi fideles cuiuscunq; sint dignitatis & preeminentiç cū primum in conspectum Pōtificis adueniunt distātibus spaciis ter ante illū debēt genu flectere,& in honorē Saluatoris nr̄i Iesu Christi :cuius uices in terris gerit,eius pedes osculari.Imperator,Reges,maximi principes, principum, seu potentatuū oratores prima uice & ad osculum manus,& oris recipiuntur,alii ad pedis tm̄. Cardinales uero profunde se inclinant bis,& tertio flectunt genu nouiter uenientes,& osculantur pedem Pontifici sacra tractāti . Cardinales dextram manum sub auriphrygio pluuialis osculantur,Episcopi parati genu tantū.Imperatores,Reges,& maximi principes manum,& pedem.

De solēni reuerentia Cardinalium qūo,& qn̄ fiat. Cap.IIII

Quotiēscunq; Pontifex paludatus , & mitratus in publicum exit,siue ad diuinum officium,siue ad consistorium,exhibetur ei solennis reuerentia a Cardinalibus in hunc modum .postq̄ Pont. fex in sede sua aliquantulum quieuerit,siue in publico consistorio assistentibus sibi duobus diaconibus hinc inde prior Eōrum Cardinalium incipiēs anteriorem cappæ suę partem manibus eleuās,& caudam illius per terrā trahens uersus Pōtificem proficiscitur.Cum ante illius faciem ex oppositio uenit , firmās se & manibus extensis ab anteriori parte cappam capiens,manus sic cappa inuolutas eleuans simul iungit ante pectus,& profunde ante Pontificem caput & humeros inclinat,Idem prius facit ante altare, si est in capella: tum recte procedens ad Pontificem manus ad pectus cum cappa tenens ne illa gressum impediat gradus solii pontificalis ascendit , & Pontificis manum dextram sub auriphrygio pluuialis protensam osculatur,Deinde aliquantulum retrograde a sede discedens profunde iterum Pontifici se inclinat,& ad sinistram suam se uertēs ad locum suum reuertitur. Idem oēs faciunt suo ordine.Prior p̄sbyterorum Cardinalium , si missa tunc ē celebrā,da cū fecit reuerentiā firmat se ad dextrā Pontificis, & ministrat incensum:ut inferius dicemus cū de incensatione tractabimus.inde ad locum suum reuertitur.duo Diaconi assistētes,si non fecerunt reuerentiam in camera Pōtificis: cum illum sacris induerunt,q; facere plerunq; solēt faciūt nunc in loco suo post p̄sbyteros cardinales.hmōi reuerētia a cardi

nalibus nō fit nisi semel in die quocūq; tēpore,neq; unq̄ eodem die reiteratur,etiam si bis eodem die cōuenirent uidelicet ad missam,& ad uesperas. & nunq̄ fit nisi Pōtifex sit cum pluuiali & mitra:neq; unq̄ fit in officio defunctorū,aut in die ueneris sancti,etiā si Papa haberet pluuiale , & mitrā.

De reuerentia Cardinalium ordinaria erga Pontificem. Cap.V

Item Cardinales quotienscunq; Papa surgit in capella , & ipsii surgūt transeunte ante eos pontifice . discooperiunt caput :& se inclinant:cum loquuntur cum Pontifice in circulis,aut in publico detecto capite inclinati loquuntur.clam uero & in consistorio secreto iussi sedent & cooperiunt.similiter cum Papa uertit ad quemlibet eorum sermonē:ille talis surgit,& caput detegit:& sic permanet . nisi iubeatur a papa sedere , similiter cum respondet . Item cum Papa nominat uenerabiles fratres nostros sanctæ romanæ ecclesiæ cardinales:oēs assurgunt aliquātulum,& caput detegūt.cardinales discedentes de curia uel de nouo redeūtes siue publice siue priuatim recedāt:uel recipiantur a pontifice:osculātur pedem eius,& eleuati manum,& os:si inuitentur,maxime cum reuertuntur.

De reuerentia Cardinalium inter se. Cap.VI

Cardinales inter sese & gestis , & uerbis,& nutu summam exibent reuerentiam stando,sedendo,eundo,equitando,& in rebus omnibus alter alteri deferendo.Quando aliquis cardinalium in preſentia pōtificis publice celebrauit,Si Papa discedat e capella anteq̄ Cardinalis depōit sacras uestes,tunc duo sui ordinis cardinales remanent in scamno suo illum exspectantes:& cum ille reassumpta cappa sua a faldistorio discesserit:uadūt illi obuiam.congratulantur de celebratione deuote peracta ,& deducunt illum:ubi sunt alii cardinales.Si autem Papa est adhuc in capella,ille reassumpta cappa uadit ad locum suum , & nullus cardinalis illum expectat aut obuiam,uadit neq; per illos fit ei assistentia preſente pontifice.Fit autem eis assistentia absente pontifice in principio,& in fine ab aliis prælatis domesticis suis ,aut particularibus amicis suis,& cum Cardinalis absente pontifice est facturus officium ,semper anteq̄ incipiat:petit licentiā per cerimoniarium ab aliis cardinalibus , & quoties ex faldistorio uadt. ad altare,facit eis reuerentiam,& illi aliquātulū, & tunc assurgere debēt

Quando assurgunt Cardinales,& prælati in capella Cap.VII

Inter sacra si Ep̄s,aut presbyter cardinalis assistens assurgit aliqd actus aut dicturus:duo diaconi assistētes,& similiter Ep̄i assistētes assurgūt, alii aūt cardinales,& prelati nō surgūt.Si uero aliqs ex aliis cardinalibus surgit:oēs alii cardinales,& p̄lati,qui sunt in capella surgūt p̄ter assistētes.

De reuerētia Cardinalis quādo uenit officio iā ichoato. Cap.VIII

Si qs cardinaliū incepto iā officio Pōtifice i solio suo residē te ad capellā uenerit:primū ut cācellos ingressus ē ,paululū ,pgressus genu flectit uersus altare: & orat,tū surgēs,pcedit,& facta ut alii reuerētia caput iclinādo

Universidad de Deusto
Biblioteca

altari, & Papę aſcendit ad ſedem, & oſculatur manum pontificis ſub auriphrygio, & cum inde diſcedit iturus ad locū ſuum aſſurgūt omnes cardinales, & oēs prælati, & anteq̄ ipſe a Pontifice facta reuerentia diſcedat, nemo illi neq; prędatus, neq; cardinalis aſſurgit, Q d' ſi forte dum ille uenit Papa ſtaret, orationes, euangeliū, ſiue tale quippiā audiens: tunc Cardinalis cum ſurgit ab oratione ſtet, & expectet quod Papa ſedeat, & tūc uadit ad reuerentiam exibendam. Quod ſi uenerit: dū ſit per alios reuerentia: uadat in locum ſuum procedens ſedeat ſecundum ſuum ordinē. Quando autem in abſentia Papę fit officium, & aliquis cardinaliū ad capellam uenerit incępto iam officio primo genu flexus orat uerſus ad altare ut ſupra: tum ſurgēs capite detecto uertit faciem ad ſedes prælatorum caput inclinando quaſi eos ſalutans: qui omnes ut primū ille ſurrexit ab oratione ei aſſurgūt, & detecto capite, & ſalutatis prędatis ille pergit uerſus cardinales ſui ordinis, & non uadit ad locum ſuum directe, niſi eſſet ultimus, ſed ab ultimo incipiens quaſi ibi remanere uelit, inuitatur a ſingulis ut aſcendat quouſq; ueniat ad locum ſuum directe niſi eſſet ultimus, & ipſe modeſte ſemel atq; iterum inuitat ſubſequentem: ut præcedere uelit, & tandem in locum ſuum reſidet. hoc idem facit quotienſcunq; aliquis uenit poſt alios præſente uel abſente pontifice. ſemper incipit ab ultimo loco preſbyterorū, ſi eſt Epiſcopus ſiue preſbyter, diaconorū ſi ē diaconus. Et nota qd' q̄diu unus ex Cardinalibus ſtat omnes cardinales, & omnes p̄lati ſtare debent: preterq̄ in prędentia Papæ aſſiſtentes: ut ſupra diximus.

De reuerentia erga Cardinales. Cap. IX

Reuerēdiſſimi dñi Cardinales qui baſes, & colūnę ſunt Sacroſanctæ Romanæ eccleſię, & membra nobiliſſima Myſtici Corporis merito ab omnibus & ubiq; uenerandi ſunt, & maxime honorandi, ita tamen qd' ſit differentia inter ipſorum, & ſummi Pontificis reuerentiam.

De reuerentiis, quæ fiunt Cardinali diuina celebranti. Cap. X

Cardinali igitur celebranti in preſentia Papæ neq; fiūt genu flexiones ab aliquo, neq; fit ei p̄guſtatio, ſiue credētia. Et ſimiliter in omnibus aliis actibus publice aut priuatim coram Pontifice nemini iſti duo actus reuerentiales exibentur. niſi tantum Romanorum Imperatori, ſi adeſſet in cōuiuio cum Papa, non Regi, nō cardinali, non principi quātumcunq; maximo. In abſentia uero Pontificis cardinali celebranti fiunt genu flexiones a ſcutiferis, cum lauat manus, & capellanus dū accipit, & dū dimittit ſandalia, dū fimbrias tenet, & fit p̄guſtatio. Et quoniam cardinalis celebrans abſente Pontifice cum e faldiſtorio uadit ad altare cum mitra facit reuerentiam cardinalibus caput illis inclinādo, uidetur ualde cōſenta neū, ut tunc cardinales alii ei aſſurgant, & in reuerentia correſpondeant.

De bulla pro celebrando ſuper altare Sancti Petri. Cap XI

Aduertendum tamē qd' nemini neq; cardinali licet celebrare ſuper al-

nalibus nō fit niſi ſemel in die quocūq; tēpore, neq; unq̄ eodem die reiteratur, etiam ſi bis eodem die cōuenīrent uidelicet ad miſſam, & ad ueſperas. & nunq̄ fit niſi Pōtifex ſit cum pluuiali & mitra: neq; unq̄ fit in officio defunctorū, aut in die ueneris ſancti, etiā ſi Papa haberet pluuiale, & mitrā.

De reuerentia Cardinalium ordinaria erga Pontificem. Cap. V

Item Cardinales quotienſcunq; Papa ſurgit in capella, & ipſii ſurgūt tranſeunte ante eos pontifice. diſcooperiunt caput: & ſe inclinant: cum loquuntur cum Pontifice in circulis, aut in publico detecto capite inclinati loquuntur. clam uero & in conſiſtorio ſecreto iuſſi ſedent & cooperiunt. ſimiliter cum Papa uertit ad quemlibet eorum ſermonē: ille talis ſurgit, & caput detegit: & ſic permanet. niſi iubeatur a papa ſedere, ſimiliter cum reſpondet. Item cum Papa nominat uenerabiles fratres noſtros ſanctæ romanæ eccleſiæ cardinales: oēs aſſurgunt aliquātulum, & caput detegūt. cardinales diſcedentes de curia uel de nouo redeūtes ſiue publice ſiue priuatim recedāt: uel recipiantur a pontifice: oſculātur pedem eius, & eleuati manum, & os: ſi inuitentur, maxime cum reuertuntur.

De reuerentia Cardinalium inter ſe. Cap. VI

Cardinales inter ſeſe & geſtis, & uerbis, & nutu ſummam exibent reuerentiam ſtando, ſedendo, eundo, equitando, & in rebus omnibus alter alteri deferendo. Quando aliquis cardinalium in prędentia pōtificis publice celebrauit, Si Papa diſcedat e capella anteq̄ Cardinalis depōit ſacras ueſtes, tunc duo ſui ordinis cardinales remanent in ſcamno ſuo illum exſpectantes: & cum ille reaſſumpta cappa ſua a faldiſtorio diſceſſerit: uadūt illi obuiam. congratulantur de celebratione deuote peracta, & deducunt illum: ubi ſunt alii cardinales. Si autem Papa eſt adhuc in capella, ille reaſſumpta cappa uadit ad locum ſuum, & nullus cardinalis illum expectat aut obuiam, uadit neq; per illos fit ei aſſiſtentia prędente pontifice. Fit autem eis aſſiſtentia abſente pontifice in principio, & in fine ab aliis prælatis domeſticis ſuis, aut particularibus amicis ſuis, & cum Cardinalis abſente pontifice eſt facturus officium, ſemper anteq̄ incipiat: petit licentiā per cerimoniarium ab aliis cardinalibus, & quoties ex faldiſtorio uadit ad altare, facit eis reuerentiam, & illi aliquātulū, & tunc aſſurgere debēt

Quando aſſurgunt Cardinales, & prælati in capella Cap. VII

Inter ſacra ſi Ep̄s, aut preſbyter cardinalis aſſiſtens aſſurgit aliqd actu rus aut dicturus: duo diaconi aſſiſtētes, & ſimiliter Ep̄i aſſiſtētes aſſurgūt, alii aūt cardinales, & prędati nō ſurgūt. Si uero aliqs ex aliis cardinalibus ſurgit: oēs alii cardinales, & p̄lati, qui ſunt in capella ſurgūt p̄ter aſſiſtētes.

De reuerētia Cardinalis quādo uenit officio iā ichoato. Cap. VIII

Si qs cardinaliū incepto iā officio Pōtificeī ſolio ſuo reſidē te ad capellā uenerit: primū ut cācellos ingreſſus ē, paululū pgreſſus genu flectit uerſus altare: & orat. tū ſurgēs pcedit, & facta ut alii reuerētia caput iclinādo

Universidad de Deusto
Biblioteca

altari, & Papę aſcendit ad ſedem, & oſculatur manum pontificis ſub auriphrygio, & cum inde diſcedit iturus ad locū ſuum aſſurgūt omnes cardinales, & oēs prælati, & anteq̄ ipſe a Pontifice facta reuerentia diſcedat, nemo illi neq; prelatus, neq; cardinalis aſſurgit, Q d' ſi forte dum ille uenit Papa ſtaret, orationes, euangeliū, ſiue tale quippiā audiens: tunc Cardinalis cum ſurgit ab oratione ſtet, & expectet quod Papa ſedeat, & tūc uadit ad reuerentiam exibendam. Quod ſi uenerit: dū fit per alios reuerentia: uadat in locum ſuum procedens ſedeat ſecundum ſuum ordinē. Quando autem in abſentia Papę fit officium, & aliquis cardinaliū ad capellam uenerit incepto iam officio primo genu flexus orat uerſus ad altare ut ſupra: tum ſurgēs capite detecto uertit faciem ad ſedes prælatorum caput inclinando quaſi eos ſalutans: qui omnes ut primū ille ſurrexit ab oratione ei aſſurgūt, & detecto capite, & ſalutatis prelatis ille pergit uerſus cardinales ſui ordinis, & non uadit ad locum ſuum directe, niſi eſſet ultimus, ſed ab ultimo incipiens quaſi ibi remanere uelit, inuitatur a ſingulis ut aſcendat quouſq; ueniat ad locum ſuum directe niſi eſſet ultimus, & ipſe modeſte ſemel atq; iterum inuitat ſubſequentem: ut præcedere uelit, & tandem in locum ſuum reſidet. hoc idem facit quotienſcunq; aliquis uenit poſt alios præſente uel abſente pontifice. ſemper incipit ab ultimo loco preſbyterorū, ſi eſt Epiſcopus ſiue preſbyter, diaconorū ſi é diaconus. Et nota qd' q̄diu unus ex Cardinalibus ſtat omnes cardinales, & omnes p̄lati ſtare debent: preterq̄ in pręſentia Papæ aſſiſtentes: ut ſupra diximus.

De reuerentia erga Cardinales. Cap. IX

Reuerēdiſſimi dñi Cardinales qui baſes, & colūnę ſunt Sacroſanctæ Romanæ eccleſię, & membra nobiliſſima Myſtici Corporis merito ab omnibus & ubiq; uenerandi ſunt, & maxime honorandi, ita tamen qd' ſit differentia inter ipſorum, & ſummi Pontificis reuerentiam.

De reuerentiis, quæ fiunt Cardinali diuina celebranti. Cap. X

Cardinali igitur celebranti in preſentia Papæ neq; fiūt genu flexiones ab aliquo, neq; fit ei p̄guſtatio, ſiue credētia. Et ſimiliter in omnibus aliis actibus publice aut priuatim coram Pontifice nemini iſti duo actus reuerentiales exibentur. niſi tantum Romanorum Imperatori, ſi adeſſet in cōuiuio cum Papa, non Regi, nō cardinali, non principi quātumcunq; maximo. In abſentia uero Pontificis cardinali celebranti fiunt genu flexiones a ſcutiferis, cum lauat manus, & capellanus dū accipit, & dū dimittit ſandalia, dū ſimbrias tenet, & fit p̄guſtatio. Et quoniam cardinalis celebrans abſente Pontifice cum e faldiſtorio uadit ad altare cum mitra facit reuerentiam cardinalibus caput illis inclinādo, uidetur ualde cōſentaneū, ut tunc cardinales alii ei aſſurgant, & in reuerentia correſpondeant.

De bulla pro celebrando ſuper altare Sancti Petri. Cap XI

Aduertendum tamē qd' nemini neq; cardinali licet celebrare ſuper altare Sancti Petri, aut aliarum eccleſiarum patriarchalium urbis niſi diſpenſatione Papæ: de qua debet cōſtare per literas apoſtolicas bullatas affigendas prope altare. Curet igitur cardinalis, qui eſt ibi celebraturus: ut in tempore expediatur bulla.

De reuerentiis quę priuatim fiunt Cardinalibus. Cap. XII

In aliis autē actibus tā domi q̄ alibi, & ſi nōnulli dicant i curia Romana genu flexiones pontifici tantummodo deberi, ego autem arbitror nō eſſe abſurdum, ſed ſatis honeſtum ſimplices laicos, & clericos non prę latos in primo congreſſu ante cardinales genu flectere non tamen in palatio apoſtolico, & minus pręſente Pontifice. Sed ad modeſtiā, & benignitatem Cardinalis pertinet, & cenſeo qd' non dimittant illos diutius permanere genu flexos, & clericos pręſertim in ſacerdotio, aut aliqua dignitate eccleſiaſtica conſtitutos. Sed ut primum ante ſe genua flexerint, ſtare iubeāt, neq; aliter eos audiāt, quod a pluribus Reuerēdiſſimis patribus ſeruari uidi domi. cum Cardinales lauātur ante comeſtionē, uel poſt cō ſueuerunt omnes laici domeſtici genu flectere, alii caput det egere.

De reuerentia Epiſcoporum erga Cardinales. Cap. XIII

Quod autem aliqui ex Reuerendiſſimis dominis cardinalibus permittant, ut audiui Epiſcopos ante ſe loqui genu flexos, & in mēſa dū manus lauāt ſimiliter mantile miniſtrare ualde abſurdum uidetur. & quamuis ſępe apud pleroſq; reuerendiſſimos dominos in conuiuiis fuerim, & ante & poſtq̄ inter Ep̄os indignus adſcriptus ſum, nunq̄ tamen id ſeruari uidi. ad ſcribendū eſt hoc (pace illorum dixerim) ignauię, ac uecordię, pręlatorū qui talia faciunt, qui ſupremam in eccleſia dei epiſcopalē dignitatem nō cognoſcūt, ſiue eorūdē ambitioni, atq; adulationi: qui ut gratiā cardinalis aucupētur, dignitatis ſuę rationē nō habentes, quā ſeruiliter deturpant. cardinales autem qui talia ſiue ex inaduertētia, ſiue alia cauſa patitur, in charitate Dei obſecro: ut importunas huiuſmodi adulationes reiiciāt, & cogitent ſummū pontificem nō alio titulo q̄ Ep̄ali decorari, & cū is publice et in re diuina lauat manus, nō epiſcopus aliquis ſed capellanus ſuus auditor rotę mantile ſubminiſtrat: qd' ſi forte aliquos mei ſiles tanto faſtigio uiderit nō p̄ſonā, ſed ſacro ſanctā dignitatē in eis uenerēt, & opa illorū utātur in his rebus, q̄ dignitati utriuſq; congruūt. Decet tñ ep̄os in oībus publice, & priuate quātū p̄ dignitatē licet reuerēdiſſimos dños cardinales honorare, ac uenerari: & eis p̄uiribus aſſiſtere. obſeq. & inſeruire. Nec minus cōuenit cardinales ipſos benigne ſuſcipere ep̄os, & quos ſummus Pontifex fratres appellat nō ut ſeruos: ſed ut cōfratres honorare. In capella p̄ſente Pōtifice nulla cardinalibus p̄ tranſeuntes ante illos fit reuerētia: niſi p̄ illos qui dāt incēſum, ſiue pacē: ut ſuo loco dicemus. Abſēte uero Pontifice fit reuerentia per tranſeuntes ante eos caput inclinando tam per celebrantem, q̄ per alios miniſtros.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De reuerentia quę fit Episcopo celebranti. Cap. XIIII

Epō in romana curia celebranti corā Papa uel corā aliqbus cardinalibus nullæ fiūt genu flexiōes, & nō fit pgustatio. Si uero neq; Papa neq; aliqs cardinaliū adsit fiūt gēu flexiōes & pgustatio, ut i sua Eccl'ia, si uoluerit Episcopus cum Papa loquens genu flexus semper permanet dum loquitur, & dum ei per Papam respondetur.

SECTIO SECVNDA

De ordine sedendi in capella Papę. Cap. I

Vmmus Pontifex in solio suo pontificali sedet, quod ornatum esse debet cum suo puluino aureo panno cum postergali ex colore tempori congruente in capella, in consistorio autem publico etiā cū panno aureo pendente super caput scabellum maius simul cū plano solii panno rubro cooperit: et apud magnū scabellū apponitur paruū derectum: quo pro gradu utitur. hincinde a dextris & a sinistris sedent sup scabella nuda rubro colore depicta Diaconi duo Cardinales assistentes: qui Pōtifici seruiunt: & illū semp deducunt. Et debēt esse antiquiores Diaconi id est primo assumpti. A dextris Papæ infra gradus solii Epi & pbyteri cardinales sedēt cū scamnis lōgis, cū gradu, & postergali pānis quos uocāt Attrebatenses ornati. Ea scamna duas fere partes quadraturæ cōsistorii occupant. In alio scamno sito contra primū scamnū Eporū Cardinalium pariformiter ornato sedēt Diaconi Cardinales, & antiquiores in capite. Q d' si pbyteri cardinales in suis scamnis ob multitudinē sedere non possūt, sedent in sede Diaconorum ordine tū retrogrado ut antiquiores sint in fine scamni: & illorum iunior sit post iuniorem Diaconū. Et hoc modo antiquior pbyter, qui ultimo sedet in ista sede: uidet' continuare post ultimo sedentem in ordine Eporum & pbyterorum. hoc sępe accidit in basilica Sancti Petri dū in absīde siue tribuna ecclesiæ apud altare maius diuina celebrātur. Q d' si forte adest aliquis princeps, qui sedere solet post Diaconos Cardinales i eorū ordine: ut hoc tpe Despotus peloponen. hic sedebit medius inter ultimū Diaconū, & ultimū pbyterū. si aūt ultra duos assistentes nō supsit nisi unus Diaconus, ille sederet post ultimū pbyterū Cardinalē i quocūq; sedili pbyter ille sedet q; si nullus supesset diaconus: et pbyteri in suis scānis sedere nō possēt, sederēt ordine supradicto. Si Impator Romāorū adest sedet in sede cū postergali, & puo scabello uiridi ornata cū suo puluino, & pāno aureo uiridi sita iter sedem Pōtificis & scānū Eporū Cardinaliū. Et tūc diaconi assistētes nō sedēt in loco cōsueto apud sedē: sed apud faciē pōtificis in paruis scabellis positis supra supremū gradū solii pōtificalis i cornibus. Reges ēt, iter quos cō-

putabatur Imperator Græcorum, sedēt. Primus si plures adsunt post primum epm cardinalem, & alius post secundum, & ita deinceps sic q; semp aliquis Cardinalis, siue Eps, siue pbyter sit medius inter principem & principem. primogēitus Regis sedet post primū pbyterū Cardinalē si Papa celebrat, & Rex adsit, sedebit solus i chatedra nuda iter Cardinalē assistētem Papæ, & Eporum Cardinaliū sedem. fratres aūt aut alii filii Regum & reliqui maximi principes sedent, uel inter Diaconos mixtim cū eis ita tū ut unus Diacōus primo sedeat, & postea unus princeps, & sic deinceps: uel sedēt post eos Diaconos in eodē ordine secūdū qualitatem ipsorum, si nullus adesset Diaconus Cardinalis sedent eodē ordine iter & post iuniores presbyteros Cardinales. Quatuor uero Patriarchæ principales uidelicet. Constantinopolitanus. Alexandrinus. Antiochenus. & Hierosolimitanus sedere consueuerunt inter Episcopos Cardinales ut supra diximus de Regibus, & in curia Romana ferebant continuo cappam, & faciebant sibi deferre caudas ut Cardinales. nostris autem diebus, & tempore Eugenii quarti neq; sedent inter Cardinales, neq; portatur eis cauda. Sedent autem ante assistentes Papæ Episcopos non Cardinales, & ut assistentes seruiunt Papæ de libro & lumine. Alii principes non ita clari sedent in supremo gradu solii pontificalis. Ad sinistram uero Pontificis in sedibus humilioribus sedent Episcopi non Cardinales assistentes Papæ, & inter eos Sácrista palatii Apostolici in loco statui suo condecenti. Et hoc dico si est prælatus: ut semper consueuit esse. Reliqui prælati sedent in sedibus pro eis ordinatis retro scamna diaconorū cardinalium, siue gradibus, aut postergali. In capella autē sancti Petri infra sedilia ipsorum diaconorum primum locum inter prælatos obtinet uice camerarius, deinde oratores Regum, ac principū prælati, tū Archiepiscopi, Episcopi, protonotarii, Abbates generales ordinum, & pœnitentiarii, sed protonotarii, & abbates solēt hēre proprium locum ultimum in ordine. alii supradicti sedēt post Epos in fine scamnorum. Legi tamen q d' procurator ordinis Hierosolimitanorum, & procurator ordinis Theutonicorū cōsueuerūt sedere post abbates. Meo tēpore non uidi eos sedentes ibi, neq; alibi, ut procuratores: sed aliquando gerentes se pro oratoribus sederunt cum aliis oratoribus. Si autem uicecamerarius est protonotarius, cum prelati habent sacra paramenta: debet tenere primum locum in sedili protonotariorum. & post eum alii oratores principum, si sint eiusdem ordinis, Senator cōseruatores, & barones urbis atq; alii proceres, supradictis primis inferiores sedebunt in secundo, & tertio gradu solii pontificalis pro corū qualitate. primum inter istos Senator locum obtinebit, Oratores Cæsaris, Regū, principum, & potentatum: qui sunt prælati sedent ordinarie post scamna episcoporum, siue presbyterorum Cardinalium ante faciē Pontificis sedētis

Universidad de Deusto
Biblioteca

nisi ibi sit altare.ut in Sancto Petro,& similibus locis fiunt quasi duę alæ officialium incipientes infra gradus solii hincinde,& simul coniungun-tur ante faciem Papę in capite scamni Diaconorum Cardinalium. & hi omnes officiales sedere debent in terra super pannos uirides:qui coope-riunt solium capellę.Et si nostro tempore:qui a sinistris sunt usurpauerũt sibi sedes super gradus ipsius capellę in palatio Apostolico:qui uero sunt a dextris sedent in terra sine aliquo sedili secũdum antiquas, & debitas ce rimonias q̃uis sint digniores:quod profecto rationi nõ quadrat. Hic or do sedẽdi super terram cõfunditur etiam in capella sancti Petri post tẽpo ra Pauli secũdi.Nam tunc nemo ipsorum audebat sedere aut in gradibus capellę palatii,aut in gradibus solii Põtificalis in capella Sãcti Petri,ni-si in ultimo tantum gradu.Ordo autem sedẽdi in ipsis talis est.Subdiaco ni primum.Deinde auditores rotæ,clerici camerę,acoluthi,cubicularii, secretarii,& aduocati simul,qui alas coniungunt ante faciem pontificis, Subdiaconorum antiquior primum locum obtinet a dextris, secundus primum locum a sinistris,tertius secundum locum a dextris,& quartus se cũdum locum a sinistris,& sic deinceps.Ex auditoribus decanus rotę ser uit de mitra,& sedet iter cubicularios secretos in capella palatii, & locis simplicibus.In ecclesia aũt Sancti Petri sedet super gradũ secundum, aut tertium nõ longe a pedibus Diaconi Cardinalis a dextris: ut cõmodius possit ministrare mitrã.Antiquior ex aliis primum locum tenet a dextris post subdiaconos tertius primũ locum a sinistris post eosdem. A dextris post primum auditorẽ locum tenet magister sacri palatii:qui ubicũq; or dines curię cõueniunt:si adest,sedet uel stat post unum ex auditoribus, ẽt si unus tãtum adesset,uel si oẽs adessent unus tãtum ex eis precedit magi-strum sacri palatii:& ita uidimus semper seruari.sequũtur deinde hincin-de alii auditores,clerici camerę & cubicularii in cõiunctiõe alarũ. Secre tarii & aduocati sedẽt.Q d̃ si nũerus cubiculariorũ & aliorũ iferiorũ esset amplior cõduplicãtur post primos alii:ita tñ ut in primo circulo sint. ex omni ordine aliqui post ipsos.E regione Papę sedẽt ꝓcuratores quatuor ordinũ médicantiũ, & post eos ꝓcuratores aliarũ religionũ.duo cubicu larii secreti sedẽt in terra ad partem sinistrã haud longe a sede Papę ad pe des Eorum assistẽtiũ,& inter eos medius decanus rotæ seruiẽs de mitra, & secretarius Papæ si nõ est p̃latus.Medicus Papę sedet in capite gradus scãni Diaconorũ Cardinaliũ ante Põtificis faciẽ caudatarii Reuerẽ.Car dinaliũ sedẽt sup̃ gradus scamnorũ ad pedes Dñorum suorũ.p̃latus cele-brans sedet in suo faldistorio prope cornu epl̃ę:assistẽs capellanus eius in gradu altaris penes p̃latum,& ante eũ Diaconus & Subdiaconus mini-strãtes,seruiẽs de mitra post renes capellani assistentis. Reliqui ministri celebrantis cum superpelliciis sedẽt super terrã faciẽtes alam a sinistra,p̃ lati & omnes prędicti uertunt faciem suam sedentes: ut uertit celebrans.

Cathedra siue faldistorium celebrantis.si locus patitur,semper debet esse apud sinistrum cornu altaris,hoc est a latere epistolæ.Hoc enim cornu si nistrum uoco respectu ipsius altaris sicut est:dextrum uero ubi legitur euã gelium.Qui aliter appellant respectum habent ad celebrantem non ad al tare.Nam unumquodq; corpus dextrum latus habet & sinistrum.Sed ce lebrans dum cantat,uel legit officium missæ uertit faciem ad altare ubi-cũq; sit.Dum aũt sedet si altare est apud parietem,& tam chorus q̃ popu-lus sunt inferius:ut in capella palatii & communiter in pleriscq; ecclesiis. Tunc prælatus sedens uertat faciem ad populum, & solium Papę, tunc locari solet a parte euangelii id est dextra.si uero altare sit in medio a se-de id est tribunę.Papa sedet in medio contra altare,& celebrans in cornu Epistolæ prędictę,& uertit faciem ad sedem Papę, ut in Sancto Petro & multis ecclesiis urbis. Alii autem pręter supra nominatos quantum-cunq; nobiles,aut graduati sint nõ sedẽt in capella Apostolica.laici stãt: clerici togati sedent in terra super pannos uirides: sed in capella Sancti Petri & locis similibus:quia extremitates alarum coniungi non possunt propter altare. cubicularii,& alii inferiores sedent ad partem post pri-mos in terra,uel inter sedes prælatorum ad sinistram,& gradus solii pon-tificalis. Et nota qd̃ nullus omnino cuiuscunq; ordinis sit debet sede-re solus.Si unus supereesset Diaconus sederet cum presbyteris Cardinali-bus.Si unus tantum adesset protonotarius aut abbas sedebit post Episco pos,& sic de singulis.Capellani curiales:qui aderunt sedent in terra inter scamnum Cardinalium. Et hic est ordo sedendi in capella Apostolica. Alii autem officiales,qui non sedent,hoc ordine stant.

De illis qui stant. Cap.II

Magister sacri hospitii,quæ dignitas ut alias diximus est in nobili do mo comitum stat ante introitum scamnorum Cardinalium id est apud fi nem scamni presbyterorum Cardinalium & post eum stant magistri ho-stiarii cũ suis uirgis purpura tectis.scutiferi Papę & minores nobiles stãt in ipso introitu scamnorum,& post scamnum p̃sbyterorum Cardinaliũ

De seruientibus armorum. Cap.III.

Seruiẽtes armorum stant circa hostium cancelli capellę intus & extra seruantes ostium cancelli.Quamuis antiquis temporibus nullo pacto in trabant capellam,sed extra cancellum stabant omnes.Sed non est mul-tum inconueniens,q; duo ex eis sint intus:dummodo contineant se apud ostium:& non discurrant per capellam.Q d̃ si aliqua mãdata habeant ad extra ad Dominos Cardinales,aut alios nutu uocent aliquem ex clericis cerimoniarum,& per illum mandata transmittant. Intra cancellos Pa-pę non permittant intrare nisi illos,qui debent intrare, multitudinem stã tium intra cancellos & scamna Cardinalium expellant ita qd̃ non occu pent prelatos,neq; conculcent oratores.dimitantur ibi tm̃ nobiles scu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiferi Papę:& unus uel duo pro quolibet cardinali, clerici togati in terra ſedeāt aut extra mittātur, in capella nō permittāt ſedere ſuper ſcamna, niſi oratores & prælatos cōſuetos, procurēt ut teneatur ſilētium. dum ſacra fiunt, & maxime dum fit ſermo, & dum cantores ſilēt. Quomodo autem ſedere debeāt in ſuis locis poſuimus.

De clericis cerimoniarum. Cap. IIII

Rurſus circa altare clerici cerimoniarum circumſtāt, & apud credētiam intēti, & ſoliciti ad omnes actus, qui in capella fiūt. Hi prægitare ſemper et meditari debēt, quę ſunt agēda, & quæ inſtāt ſtrenue, diligēter, & memoriter exequi, tractareq; omnia ſumma dexteritate, & modeſtia. Nō eſt mediocre onus clericorum cerimoniarum: qui pro omnibus uigilāt in capella & quibus omniū defectus adſcribuntur. Hii duo tātum ordinarii eſſe conſueuerunt, alter in diuinis curam præcipuam gerat circa perſonam Pontificis, ad quam ſemper reſpiciat, ſi quid imperet, & ad omnes qui ſunt in capella, ut prælati, ut oratores, ut nobiles, ut alii omnes ſtent ſuo quiſq; loco non tamen diſcurrant ſurſum, & deorſum ſine cauſa, ut uideatur multa agere, ut quidam faciebat. Ad ſummum pōtificem non accedat ſine urgēti cauſa, uel niſi uocatus, & tunc cum ſolitis & debitis reuerētiis ad reuerendiſſimos dominos Cardinales accedat cū opus eſt, cum grauitate, & reuerētia, Alter uero clericis cerimoniarū uacet altari, & circa pſonā celebrātis ac alioꝝ miniſtrorū. uterq; tñ oīa ꝓſpiciat & pariter curet ſuppleatq; defectus collegę cū illos ꝑuidet, Anteq̄ uadāt ad capellam maxime in ſolennitatibus, & actibus non frequentatis, conueniant ſimul. pręuideāt quę ſunt agēda. diuidāt inter ſe onera, & concordēt de occurētibus: ne poſtea in capella oporteat cōtēdere, iunior defert antiquiori. id eſt in officio priori, & primas partes illi permittat, prior tractet iuniorem & nouitium ut fratrem, & bonum collegam: ſi habent tertium eo utātur ut decet, quāto plures erunt ſi erunt concordes, & ordinem inter ſe ſeruabūt: facilius & melius ſatiſfaciēt. Si erūt inter ſe cōtrarii melius eſſet unus tantum, cum ducunt aut reducūt prælatos aut nobiles ad data ſibi loca uel ad aliquos actus modeſte, & reuerēter icedāt, & genu flexiones, atq; inclinationes doceant. ſimiliter miniſtros altaris. & quādo aliquem actū facere debēt. (Nam omnes magni, & paruia cerimoniario deducuntur) quiete, & modeſte ducāt, miniſtrant, & aptēt, ac non urgeāt, non impellāt, nō uehant, ſicut aliquādo fieri uidi. cerimonias omnes, & maxime in miſſa papali, & quæ ad perſonam Papę pertinēt grauiter, modeſte, & cum congruēti mora peragāt, ut reuerentiam, & deuotionem aſpicientibus maiorem inducāt.

De Cardinali aſſiſtenti Pontifici in diuinis. Cap. V

Summo Pontifici celebrāti, ſiue audienti diuina ſolenniter ſemper aſſiſtit prior Epiſcoporum, ſiue prior preſbyterorum cardinalium in officio

aſſiſtit prior Epiſcoporum, ſiue prior preſbyterorum Cardinalium in officio capellani: preterq̄ quando Papa non habet mitram, tunc enim nulla fit aſſiſtētia. Aſſiſtētia eteni fit in miſſa, in ueſperis, & in benedictionibus. In matutinis nunq̄ fit: quia tunc Papa nunq̄ habet mitram.

Quando Epiſcopus Cardinalis aſſiſtit Papę celebranti, & de diebus ſupplicationum. Cap. VI

Prior Epiſcoporum Cardinalium aſſiſtit in diebus ſupplicationū: quādo Papa uadit ſub baldachino, & cū ſupplicatione ad altare. uidelicet in Natiuitate Domini Ieſu Chriſti. in Circunciſione. in Epiphaniis, Ramis palmarū, Cæna Domini, Reſſurrectione Domini, Aſcenſione, Penteoſte, Dominica Trinitatis. Corporis Chriſti, Sancti Ioannis Baptiſtæ, ſanctorum apoſtolorum Petri, & Pauli. Et in omnibus glorioſiſſimæ Virginis Marię feſtiuitatibus. Item in feſto omnium Sanctorum in canonizatiōe alicuius ſancti, in ſua coronatione, & quotienſq; ſolennizaret aliqd' feſtū. In his omnibus aſſiſtit Epiſcopus cardinalis, & ſedet ſuper nudam chatedram inter Papam, & alios Epiſcopos cardinales. Si Papa celebrat in ueſperis, & in miſſa.

Quando preſbyter Cardinalis aſſiſtit Papę celebrāti. Cap. VII

Prior autem preſbyterorū cardinaliū ſeruit in aliis temporibus uideliçet in dominicis Aduētus Domini, in ſecūdo & tertio die poſt Natale domini, In die cinerū in dominicis quadrageſimę preterq̄ in palmis, in Paraſceue, in Sabbato ſancto, in albis, in ſecunda & tertia feria Paſchatis & Pentecoſtes, in ordinationibus: & ſi quando Papa in uigiliis, aut pro defūctis ſoleniter celebraret, quod raro accidit. Papa enim ſecūdum antiquas cerimonias nunq̄ cōſueuit ſolenniter celebrare pro defunctis. Itē in abſolutionibus defunctorū ſi quando fiūt per papam & in oībus benedictionibus, & quotienſcunq; Papa interēſt diuinis, & nō celebrat principaliter.

De aſſiſtentia in ueſperis cum paramentis. Cap. VIII

Cardinalis igitur aſſiſtēs pōtifici, ſiue Epiſcopus, ſiue preſbyter in ueſperis papalibus indutus pluuiali & alba mitra ſedet in ſua nuda catedra, ſi eſt Epiſcopus cardinalis: ſi uero eſt preſbyter in ſcabello nudo inter ſedem Papę, & Eꝑorum cardinalium ſedilia. cū Papa eſt intonaturus primā antiphonā ad ueſperas: accedit ad eum, & ſuper caput ſuum retinet librū, ex quo Papa intonat antiphonā: deinde redit ad ſuam cathedrā. ſtans deinde in ſuo loco intonat tertiā antiphonā. Item cum Papa eſt itonaturus hymnum ſimiliter accedit, et tenet librum, & redit ad locum ſuum. ſimiliter cū intonat antiphonā ad Magnificat, & tunc nō diſcedit: ſed poſtq̄ pontifex intonata antiphona ſederit, accipit nauiculā incenſi de manu acoluthi: & miniſtrat pontifici: dū imponit incenſum more ſolito, deinde reddit nauiculā acolutho, & expectat finem antiphonę. Tum cum incipitur Magnificat: ſequitur pontificem euntem ad altare. Et poſtq̄ pontifex oſculatus

Universidad de Deusto
Biblioteca

fuerit altare offert illi thuribulum, quod ab acolutho receperat, & cathe
nularum extremitates primo exosculatus ponit ad sinistram manum, par
tem uero iuxta summitatem thuribuli ad dextram, osculando semper ma
num pontificis, & tunc, & quando aliquid dat uel recipit ab eius manibus
retrahit se, deinde dum Pontifex incensat altare. & tandem finita incensa
tione stans in cornu epistolę accipit thuribulum e manu pōtificis. & illud
dat acolutho, qui eum seruat, Sequitur deinde pōtificem redeuntem ad se
dem suam, & firmat se ad infimum gradum solii, & cum Papa fuerit in se
de: accipiens thuribulum ab acolutho stans sine mitra incensat pontifi=
cem stantem cum mitra: Demum reuertitur ad locum suum dato thuribu
lo uni ex subdiaconis, qui incensat omnes alios. Cum uero Papa est dictu
rus orationem, iterum accedit cardinalis assistens, & retinet librum supra
caput, deinde reuertitur ad locū suū. Et est finis seruitii sui pro hac uice.

De assistentia in missa cum paramentis. Cap. IX

In missa autem si Papa descendit ad ecclesiam supplicatione præunte,
quia ex camera papę mouetur supplicatio. Pontifex paratus cum pluuia
li, & mitra anteq̄ a lecto paramenti se moueat, incēsum ponit in thuribu=
lum ministrante tunc nauiculam priore presbyterorum cardinaliū, & de
inde i ecclesia prior Episcoporum seruit diebus suis. In ecclesia autē assi=
stens cardinalis sedet in loco sui ordinis a principio usq; quo Papa sit di=
cturus Orationem ad tertiam: tunc accedit, & tenet librum in capite etiā
si non esset paratus. & si esset dies ferialis, qđ oratio esset dicenda per papā
genu flexum ipse assistens cardinalis genu flexus teneret librum ante pon
tificem, dum diceret orationem. Et finita oratione non discedit, sed expe=
ctat quousq; portetur aqua ad lauandū manus papæ. Et tunc stans ad dex
tram pontificis apponit manum ad peluim in qua est aqua, & simul cū no
bili illam portante infundit aquam super manum pontificis, Redit dein
de ad locum ubi prius erat. Et in fine cum Papa accipit mitram ipse Car=
dinalis accedens immittit ei annulum pōtificalē, & alios & non discedit
amplius. Sed cum Papa uult intrare ad altare, ministrat nauiculam incen
si cum Papa illud in thuribulum imponit, deinde procedit immediate an
te papam simul cum diacono cardinali euangelii ad dextram. Et cū Papa
facit confessionem stat ad eius dextram, & Diaconus ad sinistram. finita
confessione cum papa osculatus fuerit altare simul cum Subdiacono of=
fert ei osculandum librum Euangeliorum, deinde retrahit se ad partem
qđ Papa imponat incensum. incenset altare, & incensetur. Nam apud alta
re non cardinalis assistens, sed Diaconus euangelii semper ministrat naui
culam, & incensat Papam, Cardinalis uero id officium facit cum Papa ē
apud sedem eminentem, & illic stans tenet librum supra caput dū Papa le=

git introitum, postea sedēte Papa uadit ad suam cathedram nudam, ut in
uesperis. Sed aduertendum, qđ si assistēs est presbyter, & nō est Episcopus
cardinalis nō sedet super cathedram sed super scabellum rubro colore pi
ctum cum pluuiali tamen ut Episcopus. Cum Papa est dicturus Gloria in
excelsis Deo: accedit, & tenet librū super caput, & deinde prosequitur cū
eo Hymnum angelicum. & redit ad sedem suam. Item cum Pontifex est di
cturus orationes, accedit & tenet librum supra caput quousq; Papa fini=
uerit orationes: & redit ad locum prędictum. Si fieret sermo & post sermo
nem Papa faceret absolutionem. &c. similiter accederet, & teneret librū
supra caput. Cum papa est dicturus Credo in unum Deum: similiter acce
dit, & tenet librum super caput: & deinde prosequitur cum eo symbolum.
Item cum Papa est lecturus offertorium: accedit, & tenet librum. cum ue
ro Papa legerit sedens Epistolam, Graudale, & Euangelium, non ipse sed
Episcopi assistentes non cardinales tenent librum. Accedit etiam cum pa
pa est lauaturus manus post offertorium, & seruit ut superius diximus in
prima lotione. descendit deinde cum pōtifice ad altare, & ponit se ad eius
sinistram: ubi est liber missalis. Et ibi tenet ipsum librum eleuatum aliquā=
tulum cum sinistra, & cum dextra uertit folium. & digito ostendit ponti=
fici: quę sunt dicēda. & cum Papa post incensationem manus tertio lauat,
seruit ut supra. Et nota qđ quando Cardinalis assistens seruiturus est de li=
bro: duo primi Episcopi non cardinales assistentes papæ subseruiunt ip=
si: quorum prior seruat librum, & apponit manum, cum Cardinalis il=
lum tenet supra caput, alter uero tenet candelam accensam ante librum:
& in altari ille prior tenet manum sub libro. & præostendit dicenda cardi
nali: alter similiter tenet cādelam, & isti cum libro prędeuniunt ad altare, &
similiter ad sedem. assistens Cardinalis præfatus intendit deinceps admi
nistrationi libri diligenter ueniendo, & ostendendo omnia dicenda, usq;
dicto Agnus Dei. Tunc uero cū Papa dicit orationē Domine Iesu Chri=
ste: qui dixisti apostolis tuis Pacem. &c. accedit ad dextrā pontificis. genu
flectit. surgit. osculatur altare: deinde in tempore accipit pacem a ponti=
fice: & eam defert ad alios cardinales incipiendo a primo Episcopo car=
dinali: & illi primo dat pacē osculando ipsum in facie, deinde primo pre=
sbytero, inde primo diacono, non tamen ex illis, qui sunt apud altare: sed
ex iis, qui sunt apud sedilia cardinaliū in suo ordine. deinde si quis est prin=
ceps, qui sedeat i scamnis cardinaliū illi dat & in fine primo ex Episcopis
assistentibus non cardinalibus: ideſt illi, qui seruit de libro, demum dat pa
cem uni ex subdiaconis: qui illam distribuit omnibus gradibus, & ordi=
nibus capellę more consueto, redit deinde Cardinalis assistens ad pontifi
cem iam apud sedem eminentem existentem, & accipiens calamum aure=
um de manu sacristę cum quo Papa Sanguinem Christi sugere debet: il=
lum cum suo stilo super quēdam calicem sacrista uinum ex ampulla super

Universidad de Deusto
Biblioteca

fundente purgat, & de ipso uino dat ad pręgustandum ipsi Sacristæ. Tum cum Pontifex Corpus Christi sumpserit: Cardinalis calamum ipsum prius a se deosculatum in calice: ubi est Sacramētū, immittit, & ponit ad manus papæ: qui cum illo Christi sanguinem sugit, & in calice illum ad manus diaconi euangelii dimittit. Tum aliquantulum uini, & aquæ, si papæ placet, in calice superius dicto imponens, non tamen in quo est Sacramē tum: dat pontifici ad purificandum os. Retrahit se deinde ad partem cardinalis assistens quousq; Papa post Purificationem manus quarto solenniter lauet: cui seruit, ut supra diximus: & descendentem deinde pontificē ad altare pręcedit, illiq; dum legit postcommunionem, & cātat, seruit de libro, & demum data solenni benedictione per Papam in altari pronunciat indulgētias ex parte pōtificis: & sic est finis sui seruitii in eo officio missę In diebus supplicationū, in quibus prior episcoporū cardinalium assistit, prior presbyterorum indutus sua planeta post communionem corporis, & sanguinis Domini infundit uinum ex ampulla super digitos pontificis ad eos purificādos dextra manu, & sinistra supponit quādā paterā aureā cū ansa, & deinde uinū ipsū purificationis portat ad altare, & dat ministris, & ad locum suum reuertitur. Si uero assistit papæ: ipse prior presbyterorum in diebus supra nominatis erit indutus pluuiali, non planeta, & in uesperis intonabit tertiā antiphonam, & quartam subprior presbyterorum. In missa infundet uinum pro purificatione ad digitos papę: sicut supradiximus de priore presbyterorum.

De assistentia Cardinalis sine paramētis in uesperis. Cap. X

Quādo autem Papa nō celebrat principaliter, & interest publice diuinis cum pluuiali, & mitra, tunc assistit & prior presbyterorum cū cappa lanea tam in uesperis q̄ in missa. Et seruit in hūc modum. In uesperis facit reuerētiā cū aliis: & sedet in loco suo a pricipio. Deinde cum Papa dixerit. Deus in adiutoriū meum intēde. &c. dum incipitur prima antiphona anteq̄ cardinales alii sedeāt ducitur ad scabellum assistentiæ, quod ponitur ad finistram papę ante assistentes Episcopos, si locus est idoneus, ut in capella palatii. In Sancto Petro uero & aliis locis illius proportionis sedet ut in missis papalibus. Quando locus esset arctior, sederet in loco suo inter alios, nisi alibi esset locus magis cōueniēs. Cū est apud suū scabellū, sedet cū aliis usq; ad capitulū: tū surgit cum aliis & incepta antiphona ad Magnificat. cum acoluthus uenit uersus pōtificē cum thuribulo, ipse cardinalis primo accedit ad dextrā pōtificis, & capiēs nauiculā de manu acoluthi ministrat pōtifici, ut superius diximus: reddit deinde nauiculam acolutho. & stās expectat finē antiphonę. Cum incipitur Magnificat procedit cū pōtifice ad altare: & accedēs ad illius dextrā accipit thuribulū adolens de manu acoluthi, & illud dat ad manus pontificis. Et cū papa incēsauerit altare, recipit ab eo thuribulū in cornu epistolę. & illud reddit acolutho & sequitur pōtificem redeūtē ad sedem, sed expectat ante infimum gradū. Et cum Papa fuerit ante sedē suam, cardinalis accipiens thuribulum ab acolutho illum incēsat more solito, & mox reuertitur ad suum scabellum: ubi stans incensatur. sedet deinde cum replicatur Antiphona, & in finem post benedictionem pontificis uadit ad sedendum cum aliis dominis Cardinalibus in loco suo.

De assistentia in missa sine paramentis. Cap. XI

In missa autem assistens Cardinalis cum fecerit reuerentiam solennē pōtifici, firmat se ad eius dextrā, & ministrat incēsum ponēdū in thuribulo, & hoc si tunc cantatur Introitus. Q d' si inter reuerentiā cardinalium & in introitu missæ fiat interuallum, ut in candelis, cineribus, palmis, & similibus, tunc non ministrat incēsum, sed postea cum Papa facta confessione cū celebrante redierit ad sedē suam, & cū celebrans incensauerit altare, & ipse fuerit incensatus Cardinalis assistens ex circulo, uel scāno cardinaliū ueniens ante infimū gradū sedis papæ, finita omniū cardinalium reuerentia accipiens thuribulū de manu cerimoniarii genu flexus incensat pontificē sedentē, & reddit thuribulū cerimoniario, deinde stat in circulo cum aliis cardinalibus. Et dicto cū pontifice Kyrie eleison, & Gloria, si dici debet, uadit ad scabellū assistentiæ, & ibi stat uel sedet pro tēporis exigentia usquequo cerimoniarius uenit cum thuribulo ad pontificē ante Euangeliū, tunc pręueniens cardinalis ponit se ad dextrā papę, & ministrat nauiculā, & mox reuertitur ad scabellū, & ibi permanet usq; ad finē euangelii, tunc stans ante infimū gradū incensat pontificē, reddit thuribulum cerimoniario, & si est habendus sermo, uadit ad scamnū ad locū suum cū aliis cardinalibus. Si uero non fit sermo, uadit ad scabellū suę assistentiæ. Finito sermone, & data benedictione a Papa uadit ad circulum cum aliis, dū dicitur Credo. & illo finito uadit ad scabellū assistentię. Inde cum Papa est impositurus incēsum post offertoriū: accedit & ministrat nauiculā ut supra: deinde cū celebrans incensauit altare, & est incensatus accipit thuribulū a cerimoniario, & incensat pontificē sedētē ipse genu flexus, & reuersus ad suū scabellū stans incensatur a diacono euangelii, ut dicemus inferius. Et paulo post cū icipit' prefatio, discedet a scabello. reuertitur ad locū suum cū aliis cardinalibus, & amplius non reuertitur ad scabellū: quod a ministris remouetur, & ponitur ad partem. Sed cū in circulo cū aliis dixerit Agnus Dei, inde se mouens accedit ad altare ad dextrā celebrantis: & genu flexus osculatur altare primū, & mox celebrās dicta oratione congrua dat illi osculū pacis dicēs Pax tecū, & ille respondet Et cū spiritu tuo: deinde discedens ascendit ad pontifiē in sede stantē, & dat ei pacis osculū, & reuertitur ad locū suum: Ad quē mox accedēs capellanus assistens celebrantis ductus a cerimoniario accipit pacē ab eo & illam distribuit cęteris, ut dicemus in loco suo. Et hic est finis sui ministerii in mis-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſa.Si autem eſſet miſſa defunctorum:& Papa infine uellet abſoluere.tunc ueniret ad ſcabellū aſſiſtētię,& ſederet ibi,dū cantatur reſponſorium,& in tempore miniſtrat:dū papa imponit incenſum in thuribulo.dum aſpergit aquā ſanctam, & dū incenſat porrigendo aſperſoriū,& thuribulū,& ea recipiendo .Idem etiā facit quotienſcunq; Papa aliquid publice benedicit. ſeruit de aſperſorio,& incēſo ut dictum eſt.Modus autē,qui ſeruari ſolet p aſſiſtētē cardinalē in ſua miniſtratiōe,& ſeruitio:ē huiuſmodi generaliter.

Quomodo Cardinalis aſſiſtens ſeruit in ſua aſſiſtētia. Cap.XII

Quotienſcunq; e ſcamno,aut e circulo cardinalium uadit ad Pontificē aut ad ſcabellū aſſiſtentię capite detecto,& eleuatis ſibi ambabus manibus a parte anteriori cappa,capite uerſus cardinales ſuperiores,& inferiores aliquantulum inclinato quaſi licentiam diſcedēdi ab eis petens,& caudam cappæ per terram trahens proficiſcitur, & facta reuerentia altari,& pontifici uadit ad ſcabellum,ſeu ad pontificem. cum eſt apud ſcabellum,capite ſalutat Diacones,& alios aſſiſtentes,& pariter ſedent omnes .Cum autem eſt miniſtraturus incenſum pontifici, cum uidet cerimoniarium cum thuribulo uenientem:ſurgit, & uadit ad dextram pōtificis: & dimiſſa manu dextra per aperturam cappæ,& ſiniſtra per oram inferiorem accipit nauiculam a cerimoniario ſiue ab acolutho,& ambabus manibus offert illam pontifici,ita ut apertura nauiculę ſit uerſus pontificē, & inclinatus dicit Benedicite Pater ſancte,& anteq̄ Papa accipiat cochlear:illud,& deinde eius manum,& ſimiliter cum illud reponit,& tunc reddit nauiculam cerimoniario,cum in altari porrigit thuribulum papę oſculatur primo cathenulas:quas dat ei ad manus,& dans,& recipiens thuribulum oſculatur eius manum.

Q d' Papæ debent oſculari manus cum aliquid traditur,ſiue ab eo accipitur. Cap.XIII

Et nota qd' tam Cardinalis aſſiſtens,q̄ quiuis alius laicus, ſiue clericus,qui aliquid dat ad manus papæ,ſi eſt Cardinalis prælatus, aut princeps,ſi eſt inferior oſculatur pedem,& ſimiliter cum a pōtifice aliquid accipit eidem oſculatur manum,& illi pedem . Aſſiſtens igitur partes ſuperiores cathenularum:ubi ſunt annuli tenens ipſe in dextra pōit ad ſiniſtrā pōtificis,& partes iferiores iuxta ſūmitatē ciborii i ſiniſtra ſua tenēs pōit ad manū dextrā papæ,cū icēſat pōtificē, ſi Pōtifex ſtat,& ipſe ſtās incēſat ter ducens tractim thuribulum cum aliquali diſtantia inter tractū,& tractū:tū ſurgens reddit thuribulum cerimoniario, & facta reuerētia pontifici reuertitur ad ſuum ſcabellum,& anteq̄ incenſetur,inuitat Diaconum a dextris papę:Cum autem eſt diſcenſurus a ſcabello inclinat ſe prius uerſus altare deinde facit reuerentiam Pontifici,& diſcedit.

De aſſiſtentia Diaconorum Cardinalium,& quomodo Papa paratur in camera ordinarie. Cap. XIIII

Duo Diaconi Cardinales antiquiores in cardinalatu debent ſemper aſſiſtere,& miniſtrare,ac ſeruire pōtifici in omnibus publicis actibus,cū tamen Papa eſt in pontificalibus ideſt cum pluuiali,& mitra,uel cum mitra tantum,ut in Paraſceue,& miſſis defunctorum aliter non aſſiſtunt. Cum Papa exit ad cameram paraméti, quę papagalli dicitur:duo Diaconi prędicti ſtantes capite detecto hinc inde apud lectum paramenti induunt papā ſacris ueſtibus : antiquiore diacono a dextris principaliter operante,qui primum rubrum birretum pōtifici detrahēs albū illi imponit. deoſculatur, & imponit illi amictum,& circa collum decenter aptat, ita ut ueſtium collaria cooperiat, & adiuuantibus altero diacono, & duobus Subdiaconis apoſtolicis,qui retro ſunt,colligant cordulas . imponit deinde albam,& adiuuantibus ſupradictis circa collum, & circa manus decenter componit,& aptat.inde cingulo cingit,& albā attollit acoluthis,qui hæc omnia genu flexi circum circa ſubminiſtrant,albę extremitates aptantibus,ut ęqualiter fluant.poſtea imponit ſtolam acollo pēdentem,& a lateribus colligit.amictum tamen, & ſtolam prius pontifici exoſculanda offert,q̄ ea illi imponat.imponit illi poſt hęc pluuiale,& ante pectus ornamentum pectorale,& demum mitram.Hęc omnia ornamēta ſacriſta prius explicat,& diſponit ſuper lectum paramenti.Induto pōtifice duo diaconi prædicti unus poſt alium ferunt conſuetam reuerentiā ſecedentes per aliquot paſſus inclināt ſe profunde, deinde accedētes ad pontificem oſculātur eius dextram ſub auriphrygio pluuialis porrectam. Et capientes hinc inde fimbrias anteriores pluuialis in diebus ſupplicationum:& cum Pontifex aliquid manu geſtat,ipſi deferant. In aliis uero diebus eas protonotario deferendas tradunt,& capite cooperto pręcēdūt immediate pontificem.Et aduertendum qd' ipſi diaconi dum ſeruiūt papę in aliquo actu,dum eum per capellam comitantur fimbrias eleuantes,aut tale quippiam facientes,ſemper ſunt capite detecto.Cum Pontifex uenit ad eccleſiam,ſiue ad capellam:diaconi firmant ſe apud faldiſtorium,& pontifice adueniente capiunt fimbrias pluuialis. & dum ille genu flectit ante faldiſtorium:fimbrias ipſas ſuper faldiſtoriū diſponūt, & mox diaconus a ſiniſtris extrahit illi mitram,& a dextris birretum.Deinde ſi tunc eſt miſſa celebranda:finita oratione Papa ſurgit,& facit confeſſionem cum celebrante:Et tunc diaconus a ſiniſtris retrahit ſe aliquantulum dans locum celebranti:qui ſtat ad ſiniſtram pontificis.finita confeſſione,(& ſi nōdicitut miſſa finita oratione)diaconus a dextris imponit birretum, & mitram pontifici adiuuante altero diacono,& ambo capientes fimbrias deducunt eum ad ſedem eminentem.Quotienſcunq; Pa-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pa debet eleuare manum dextram, siue signando, siue pectus percutiendo, diaconus a dextris eleuat pluuiale capiens fimbrias ante pectus. cum debet eleuare manus ambas ambo diaconi hinc inde eleuāt. qñ est aliquis letturus ex libro apponunt hinc inde manus, similiter & cum est osculaturus librum euangeliorum. cum Papa accepit pacem a cardinali assistente ipsi unus post alium descendunt a sede pontificis, & facta reuerentia altari, & pontifici (ut fieri solet cū fit reuerētia) solennis, ascendunt ad papā, eiq; genam sinistram exosculandam præbent, dicentiq; Pax tecum respō dent Et cum spiritu tuo. In fine missę descendentes cum pontifice ad faldistorium cōponunt fimbrias super illud, & cū surgit (nam mitra tūc nō remouetur) capiētes fimbrias eas dant protonotario: nisi ipsi inferant in diebus supra nominatis. Et quotiescunq; mitra est papæ imponenda, uel birretum: ea imponit diaconus a dextris. Et qñ est remouēda mitra, eam remouet diaconus a sinistris, & birretum a dextris. diaconi prædicti stant pō tifice stante, & similiter stante cardinali assistente. sedent sedente pontifice & nihil faciente. Si autem Pontifex sedens legeret: uel benediceret incensum, aut tale quicpiam faceret: starent cum omnibus assistentibus. Cū pōtifex ad cameram redierit: exuunt eum sacris uestibus: in eodem loco cooperante pricipaliter diacono a dextris: qui dat ei stolam, & amictum ad osculandum. cum aliquid operatur circa pontificem. cum Pontifex aliquid legit uel cum eis loquitur, cum uadunt & deducūt illum per capellam sursum aut deorsum ad altare, ad faldistorium, ad sedem: semper debēt esse capite nudo. Et cum generalis supplicatio fit anteq̄ Papa de loco discedat, Diaconus a dextris dicit alta uoce Procedamus in pace, & chorus respōdet In nomine Christi Amen.

De officio Cardinalis diaconi euangelium lecturi. Cap. XV

Diaconus Cardinalis lecturus euangelium in missa pontificali ante, & tempore sibi congruo Deo per confessionem recōcilietur: quia est participaturus de sacramento altaris simul cum pontifice. Cum uero erit in palatio, anteq̄ Papa exeat ad cameram paramenti, accipiat sacras uestes, uidelicet amictum supra rochetum, albam, cīgulum, stolam, dalmaticam. manipulum autem accipiat cum Papa intrauerit ad altare. Et hęc fiunt in diebus supplicationum: cum Papa descendit ad ecclesiam & sub baldachino, Si autem Papa non iret ad ecclesiam supplicatione pręunte: tunc caperet paramenta sua prędicta. cum Papa accipit sandalia, & si uti debeat planeta non dalmatica, tunc illam capit postq̄ papam induerit omnibus sacris ornamentis. Sed nostris temporibus raro Papa celebrat nisi in diebus supplicationum. Igitur Diaconus, ut supradictū est, paratus cum papa descendit ad ecclesiam supplicabūdus uadit immediate añ eū solus uel si papa uehetur in sede, ibit medius inter duos diaconos assistentes papę.

In eccl'ia faciet reuerētiā papę in suo ordine, & inde firmabit se ad dextrā papæ apud assistentem diaconum ab ea parte ante diaconū prædictū. cum uero Papa finita hora lauerit manus: diaconus euangelii ascendit scabellū positum ante papā, & primo retrahit illi mitrā cū pluuiali, & stola, & afferētibus acoluthis ex ordine sacra ornaměta, primo accipit cīgulū cū subcinctorio, & cū eo p̄cingit pōtificē ita ut subcinctoriū pēdeat a sinistra pōtificis. firmato bene cingulo soluit aliud cingulū, quo prius Pōtifex erat accīctus, & alba circum circa bene dispositā accipit Crucē pectorālē: quā osculādā offert pontifici, & deīde ad collū ponit, ut añ pectus pēdeat. cū accipit fauonē quē supra caput pōtificis ponit cū plicatura a pte anteriori diligēter illū aptat: primo offerat fauonē osculādū pōtifici illū ambabus manibus tenēs, tū imponat super eius caput, ita ut ante oculos pendeat, & media pars illius ad dextrā: media ad sinistram, & extremitates eius pariter fluant: deinde extremitatem fauonis quæ a sinistra pontificis defluit super illius dextrum humerū impōit, & quę a dextra super sinistrū, ut mentum papę circundēt tanta amplitudine: ut spacio palmi uel circa a mento distent, & a frōte dependeat medii palmi latitudine. imponit deinde Diaconus pontifici stolā ad collū quā prius eidem deosculādā offerat. & pendere facit ab humeris. tum imponat tunicellā, & fauonem a parte anteriori circa collū diligenter extrahat, imponatq; dalmaticam, & fauonem extrahat attollatq; illum ab oculis pontificis supra caput aliquātulum, & pontifici sedenti imponat chirothecas, quas prius osculetur, & similiter osculetur manum pontificis. ipse tum dextrā tantum imponat, & subdiaconus sinistram: qui stans a sinistra i omnibus Diaconum iuuat. tum surgit Pontifex, & diaconus imponit ei planetam quę tātum inde aptatur super brachia, & sacco. similiter ut supra extrahitur ut equaliter circum circa pendeat, adaptata planeta Diaconus partem fauonis, qui erat super caput pontificis reflectit supra collum, & circum circa decenter aptat. Deinde accipiens pallium Crucē illius posteriorem osculandam offert pontifici: illumq; adiuuante subdiacono super pōtificis humeros imponit, ut fauonis oras complectatur, & aliquātulum ex fauone sub pallio uideatur. Aduertatq; ut partem pallii duplicem super sinistrum humerum imponat, tum Spinulam pulchriorem Diaconus Cruci anteriori parte pallii infigit, aliam Cruci super humerum sinistrum existenti, tertiam uero Subdiaconus in Cruce posteriori figit. Spinulæ: taliter infigēdæ sunt, ut a gemma ad dextram infigentis remaneat, & interea Crucem pertranseant non autem perforent pallium, neq; planetā tangant. Non enim figitur ad retinendum pallium, sed ad mysterium Passionis significādū: poteruntq; pro retinēdo pallio paruæ spinulę imponi si placuerit. debet tñ diaconus aduertere, & sępe aptare palliū: ut decēter humeros, & fauonē ambiat. post hęc diaconus mitrā imponit pōtifici, & procedēte illo ad altare ibit ad sinistrā Episcopi cardinalis assistētis immediate ante Pōtificem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et cum Papa fuerit ante altare, deponit ei mitram, & ſtans a ſiniſtra Pontificis facit cum eo confeſſionem. Deinde cum Papa fuerit oſculatus altare, & librum: accipit de manu acoluthi nauiculam incenſi, & inclinatus dicit Benedicite pater ſancte. oſculatur coclear: & dum Papa illud capit: ut incẽſum imponat, illius manus oſculatur, & ſimiliter cum illud reponit in nauicula. Deinde accipiens thuribulum de manu acoluthi prædicti, cui prius nauiculam reddiderat, illud ad manus pontificis ponit cathenulas uidelicet ſuperiores ad ſiniſtram, inferiores ad dextram: quas prius, & deinde manum oſculatur. Cum Pontifex incenſat altare, illi ad dexteram & eleuando manicas dalmaticæ, & planetam. Deinde facta incẽſatione ſtans in cornu epiſtolę accipit thuribulum de manu Papę quã oſculatur: & illum: cum mitram accipit, incẽſat ter thuribulum ducẽs: inclinatq; ſe Pontifici profunde anteq̃ incenſet, & poſt, & in iſto actu. & ſimiliter poſtq̃ Pontifex incenſauerit oblata, mitram imponit, & Diaconus aſſiſtens a dextris, in aliis uero omnibus actibus, cum Papa eſt apud altare, Diaconus euangelii ſemper illi imponit, & deponit mitram: ſemperq; in altari miniſtrat nauiculam, & incenſat Pontificẽ: quem mox reddito thuribulo acolutho ſtantem circa medium altaris oſculatur primo os, deinde pectus. quod & alii duo Diaconi aſſiſtentes faciunt. Deinde diſcedẽte Pontifice ad ſedem eminentem Diaconus remanet in cornu epiſtolę: ubi ſimul cũ Diacono, & græcis, ſi adſint, leget Introitum, & dicit Kyrie eleiſon ex libro ſuper altare ſtante, & a ſuo capellano accipit manipulum, & Papa ſedet, ſedente & ipſo ſuper ſcabellum in dicto cornu ſuper gradum altaris poſitum, uertens faciem ad cornu euangelii. Cum Papa dicit. Gloria in excelſis. Surgit Diaconus, & cum Subdiacono & græcis proſequitur hymnum angelicum: & ſedente Papa ſedet in loco ſuo, & ſimiliter ſurgit ad orationes, & illis finitis ſedet. Cantata epiſtola per ſubdiaconum Diaconus in cornu Epiſtolæ & ipſe illam legit cum graduali, & uerſibus, deinde tempore congruo accipit librum euangeliorum, & illum ante pectus ſuum tenens cum reuerentiis ſolitis uadit ad altare, ſuper quod librum ponit in medio: quo ibi dimiſſo cum debitis reuerentiis aſcendit ad pontificem, & manum eius dextram reuerenter oſculatur, deinde reuerſus ad altare genu flexus, & iunctis manibus dicit Munda cor meum, & labia mea omnipotens Deus: qui labia Eſaię prophetæ calculo mundaſti ignito, ita me tua grata miſeratione dignare mundare ut ſanctum euangelium tuum digne ualeam annũciare. per Chriſtum Dominum noſtrum Amen. Tum ſurgens accipit librum de altari, & illum ante pectus portans tempore congruo uadit ante pontificem, & ſtans apud iſimum gradum ſolii inclinatus profunde dicit. Iube Domne bene dicere. Et accepta benedictione uadit ad pulpitum, ſuper quod librum portat, & circunſtantibus ſeptem ceroferariis iunctis manibns inci-

pit Dominus uobiſcum, Et cum dicit ſequentia, & Initium ſancti euãgeli pollice dextro ſignat librum, deinde frontem, os, & pectus: & cum deinde reſpondetur a choro Gloria tibi Dñe: accipiens thuribulum de manu acoluthi incenſat librum ter in medio, a dextris, & a ſiniſtris, deinde redito thuribulo iunctis manibus: quas ſupra librum tenet, proſequitur euãgelium. quo finito factis reuerentiis reuertatur ad altare. Cum Papa dixerit Credo in unum Deum, Diaconus ſtans in cornu epiſtolę proſequitur ſymbolum cum Subdiacono & græcis: quo finito Diaconus, & Subdiaconus uadunt ad credentiam Papæ: ubi aliquis ex familiaribus Diaconi expectat cum uaſis & mantili: & ibi ambo mundant manus, & reuertunt ad altare: & mappam quandam ſericeam amplam a ſacriſta oblatam extẽdunt ſupra altare, tum Diaconus expectat cũ uaſis, & mantili ſtans in cornu epiſtolę, Subdiaconus uero ex credentia ſacriſtę portat ad altare burſam cum corporalibus, hoſtiaria & purificatorio: quæ omnia conſignat ad manus Diaconi: qui ponẽs burſam ſuper altare primo remouet ab ea hoſtiariam cum extractis ex burſa corporalibus: magnum corporale explicat ſuper altare paruum ſuper magnum ponit ad partem. burſam collocat in loco condecenti, uel ante ſe, uel ad partem: deinde ueniente ſacriſta cum calice: & ampullis primo ex hoſtiaria tres hoſtias capit, quas ponit ſuper patenam per ordinem ad rectam lineam. Et ueniente Pontifice ad altare ante gradum ſtans depõit ei mitram: & brachium illius dextrũ reuerenter capiens, & ſubleuans deducit ad medium altaris. Tum conuerſus ad dextram: ubi patena cum tribus hoſtiis ſuper calicem exiſtit cũ hoſtia: quæ eſt a dextris, tangit alias duas, & illam dat comedendam ſacriſtæ. Deinde hoſtiam quę eſt ad ſiniſtram capiens cum ea tagit patenam & calicem intus, & extra per totum, & ſimiliter illam dat comedendam ſacriſtæ. Tum capiens patenam cum hoſtia, quę in medio remanſit, illam prius exoſculatus dat ad manum Pontificis dextram quam deoſculatur. Tũ cõuerſus ad calicem pauxillum uini & aquæ ex ampullis ſuper uaſculum infundit, & dat ſacriſtę ad præguſtandum, & imponit uinum in calice ad ſufficientiam: ut ſatis ſit pro tribus communicantibus. aquam uero in calicem Subdiaconus infundit ex paruo cocleari. Quo facto Diaconus calicem dat ad manus Pontificis, & cum eo dicit orationem Offerimus tibi &c̃. Et cum Papa calicem ſuper corporalia poſuerit: Diaconus ſtatim illum palla ideſt paruo corporali tegit, & cũ Papa eſt impoſiturus incenſum miniſtrat nauiculam: & facit: ut in prima incẽſatione diximus. Sed cum Papa incenſat ſuper et circa oblata, tunc Diaconus dexterã manũ tenet ad pedem calicis, ne forte rueret. Et ſiniſtram ad manicas dalmaticę Põtificis, ne cum illis pallam pcutiat. Et in fine cũ incẽſauerit Papa, incẽſat cardinalẽ aſſiſtentẽ epm, ſiue p̃ſbyterũ. Et duos diacones cardinales aſſiſtẽtes ibi apud altare, dũ uadit ad alios cardinales oẽs incenſat ſuo

Universidad de Deusto
Biblioteca

ordine bis ducens thuribulum ante, & post, illis se inclinãs, idem facit & pricipi, si quis adest, qui in scamno cardinalium sedeat, tum reuertitur ad altare. et Episcopos nõ cardinales assistentes pontifici incẽsat semel tãtũ thuribulum ducens, & sine inclinatione. deinde stans post pontificem medius inter duos diaconos cardinales assistentes incensatur ipse ab uno ex subdiaconis, cui ipse tradit thuribulum. pstat post hęc inter prędatos diacones quousq; Pontifex finierit prędationem, & tunc accedit ad eius dextram, & cum eo dicit Sanctus. &c. & reuertitur ad locum suum. Et quotiescunq; Pontifex signat super calicem, aut Hostiam: accedat reuerenter, & eleuet manicã dalmaticæ, ne cum ea percutiat calicem, & pallam, & mox reuertatur ad locum suum: & ab eo puncto: in quo Pontifex incipit canonẽ, id est Te igitur: semper attẽte aduertat, ut i tempore possit eleuare manicam, regere & detegere calicem cum sit opus. Cum Pontifex consecrat Hostiam genu flectit ad dextrum latus, & dum eam eleuat, & ipse ab eo latere planetam. Et cum ille reposuerit Hostiam super Corporalia, ipse detegit calicem, & rursus genu flectit. Et similiter attollit planetam cum Põtifex eleuat Calicem, quo deposito statim palla tegit, & redit ad locum suum, dum post Eleuationem Sacramenti Pontifex dicit Benedicis, & præstas nobis, Diaconus accedens detegit Calicem. Et cum Pontifex cum Hostia signat super calicem dicendo Per ipsum. &c. retinet ipse duobus digitis dextræ manus calicis pedem, & cum Pontifex reposuerit Hostiam super corporalia ipse tegit calicem, & reuertitur ad locum suum. Cum uero in fine Pater noster subdiaconus reportat patenam: Diaconus accedens ad latus pontificis uertitur ad subdiaconum & de manu eius accipit patenam, quam cum Pontifex dicit Libera nos quæsumus Domine. &c. dat illi ad manũ dextram, & prius osculatur patenam, & postea manũ Põtificis. & cum Pontifex patenam supposuerit Hostiæ, ipse detegit calicem Et semper quãdo ipse detegit calicẽ, genu flectit adorans sacramẽtũ. & cũ Põtifex immiserit particulã hostię in calice, iterũ calicẽ tegat. & cũ põtifice dicat Agnus Dei. &c. & reuertit' ad locũ suũ, & non capit pacẽ a põtifice, qa illã capiet postq̃ cõicauerit. Cũ uero Põtifex data pace ascẽderit ad sedẽ eminẽtẽ, tũc Diaconus, si apud altare remansit, accedẽs debitis reuerẽtiis accipit patenã cũ sacramẽto corpis Christi ex altari ambabus manibus, & illã modeste eleuãs usq; ad oculos uertit se a dextra sua ad mediũ circulũ ita ut renes uertat ad altare, & p eandẽ uiã reuertitur quousq; faciem suã uertat ad altare. Tum uertẽs se a sinistra parte rursum gyrat ad medium circulũ. & subdiacono genu flexo super gradũ ante cornu euãgelii patenã cũ sacramento cõmittit: qui stans surgit, & diaconus genu flectit sacramẽtũ adorãs. Cũ uero subdiaconus ab altari discesslit, surgit diacõus & cũ sacramẽtũ puenerit ad Põtificẽ, diacõus accedẽs hmõi reuerẽtiis ex altari calicẽ cũ sãguine christi accipit, ac eleuãs, & gyrãs ut cũ patẽa fecit

ipse calicem ad Pontificẽ defert nulli tunc reuerentiã faciens, & ad dextrum pontificis latus cõstituens expectat quoad põtifex de corpore christi cõicet dum calicẽ subministrat pontifici, ex quo ille sanguinẽ calamo sugit. Quo facto diaconus paterã dextra tenẽs: sinistra calamũ intra calicem existentẽ retinet, & curuato capite manum pontificis exosculat'. corpus Christi ab eo reuerenter accipit, & mox eius faciem osculat'. tum cũ calice, & Christi sanguine ad altare reuertit' nusq̃ calamũ ex calice extrahens, & ibi stans in cornu epł̃e ptem sanguinis cũ calamo sugit. Reliquũ uero cũ particula hostię sacratæ, q̃ in calice remãsit. Subdiaconus cũ patena ad altare reuersus reuerẽter susçipit cũ prius patenã ipsam diligẽter sup calicem excusserit, ne particula sacri in ea remaneat. Tum Diaconus cũ Subdiacono calamũ supra calicem uino purgãt & abluunt: atq; eodẽ uino se purificãt. deinde si non sunt alii cõicandi. Diaconus expectat põtificẽ apud altare: si uero sunt cõicandi alii, sicut in resurrectiõe Dñi, diaconus postq̃ se purificauerit, factis debitis reuerẽtiis ascẽdit ad põtificẽ, & stans ad eius sinistrã in tono eius cõsueto dicit, Cenfiteor Deo oipotẽti, beatę Marię sẽp uirgini, beato Michaeli archãgelo, beato Ioãni baptistę, sanctis Aplis Petro & Paulo, oibus sanctis, & tibi pater, quia peccaui nimis cogitatiõe, uerbo, & ope mea culpa mea culpa mea maxima culpa: Ideo precor btãm Mariã semp uirginẽ, beatũ Michaelẽ Archãgelũ, btũm Ioãnẽ baptistã, sanctos Aplos petrũ & Paulũ, oẽs sanctos, & te pater orare p me ad dñm Deũ nr̃m. Et cum dicit, & tibi pr̃, & rursus & te pater: inclinat se, pfunde ante pontificẽ. & cũ dicit mea culpa &c. ter pcutit pectus cũ manu dextra, & mox diaconus: ubi hæc dixerit reuertit' ad altare. & postq̃ pontifex fecerit absolutionẽ, Diaconus reuerẽter accedẽs accipit de altari calicẽ crystallinum, uel aliud uas in quo sunt hostiæ cõseruate p cõicãdis, & eleuat, & gyrat a dextris & sinistris: ut prius diximus, & Subdiacono genu flexo: ut prius dat ad portãdum ad põtificẽ. Ipse uero apud altare expectat quousq; pontifex cõicato populo reuertat' ad altare. Veniẽti igitur ad altare pontifici deponit mitrã, & ponit deinde se i loco suo stans medius post pontificẽ inter duos Diaconos. & cum papa finierit oones ultimas: & dixerit Dñs uobiscum, ipse Diaconus uersus: ut pontifex dicit cantando. Ite missa est in tono solennitati conuenienti cũ alleluia, uel sine alleluia pro temporis exigentia. & in fine cum Papa cõpleuerit omnia, & uult discedere ab altari, extrahit illi pallium, & reponit illud super altare, nisi Papa sit iturus ad benedictionem: uel ad alium actũ supplicatione præunte: quia tũc debet portare pallium. Deinde uadit cũ Põtifice paratus usq; ad eius cameram ipse, & alii Diaconi ex debito more: q̃uis nonnunq̃ ex indulgentia põtificis solent dimittere paramenta, & postq̃ deduxerunt Papam extra ecclesiam illum dimittere, & redire ad domos suas: sed honestius est sicut diximus, ut pontificem adhuc missalibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

paramentis indutum Diaconi parati ad cameram usq; deducant.

Si autem tempus exigeret:ut Diaconus uti deberet planeta,& nō dalmatica,tunc Diaconus parabit Pōtificem sine planeta. Et cum imposuerit illi mitram post omnia ornamenta,ipse accipit planetam:quam deinde ponit,anteq̄ cantet euangelium, & plicatam accipit super humerum sinistrum,& sic cum ea manet quousq; Papa cōmunicauerit. Tunc rursus induitur planeta,ut prius. Aduertat etiam Diaconus quotiēscunq; aliquid dat ad manum Pontificis uti, primo deosculetur rem ipsam, deinde manum Pontificis. Item quando post consecrationem tegit,uel detegit calicem.primo & post reuerenter genu flectat:& adoret sacramentū.

De supplendis uicibus Cardinalium in assistentia Papæ deficientium. Cap.XVII

Si celebrante Pontifice prior Episcoporum Cardinalium abest:qui illi assistere debet in officio capellani:eius uices suppleat senior Episcopus Cardinalis. Et si nullus adest Episcopus:senior presbyter Cardinalis. Ité si prior presbyterorum in sua assistentia deest:senior ex aliis presbyteris supplet.qd' si nullus adest presbyter Cardinalis:iunior Episcopus Cardinalis supplet eius uices, siue cum paramentis,siue cum cappis laneis:Diaconus autem non supplet uices Episcoporum,neq; presbyterorum. Si uero adest unus diaconus tantum in assistentia,iunior ex presbyteris Cardinalibus supplet locum secundi Diaconi. Sed Diaconus qui aderit tanq̄ Archidiaconus,& in proprio officio sedebit a dextris,& mitram semper ponet,& deponet presbytero Cardinali a sinistris adiuuante. si nullus adesset presbyter iunior,Episcopus Cardinalis supplet, & tunc Episcopus erit a dextris. Sed Diaconus q̄uis non sit a sinistris semper tamen ponet, & deponet mitram. Q d' si nullus adesset Diaconus: duo iuniores presbyteri siue Episcopi,Illis etiam deficientibus assistunt. & si Pōtifex celebraret pricipaliter in uesperis siue in missa essent in habitu Diaconorum cū dalmaticis,& non in proprio. Et nota qd' Pontifex non potest interesse diuinis cum solennitate nisi ad minus cum tribus Cardinalibus:quorum duo assistant loco Diaconorum,& tertius ut capellanus assistens. In missa autem quando Papa celebrat solenniter:quatuor ad minus sunt necessarii duo Diaconi assistentes,Diaconus euangelii,& Episcopus siue presbyter Cardinalis, capellanus assistens. Sed ut dixi presbyteri uel Epi officium Diaconorum supplere possunt. Diaconi non possunt supplere officium eporum siue presbyterorum in diuinis.

De officio assistentiū nō cardinaliū.S.D.N.Papę. Cap.XVIII

Scripturi deiceps de officiis platorū,& aliorū officialiū curiæ Romanę de illis officiis,& seruitiis suis trn̄ dicēus:q̄ exhibēt sūmo pōtifici in diuino officio,& publicis actibus,& q̄ ptinēt ad sacras cerimōias. de aliis nō nræ pfessiōis. Et prio de assistētibus epis,& platis Ro. Pōtifici assistere

consueuerūt in diuinis, & publicis actibus ordinarie decē plati ex dignioribus curiæ ut ex libris cameræ apostolicæ coniectare licet:qui portiones decem ex minutis distribuūt assistentibus,nostris tamen temporibus aliquando pauciores,sæpius plures fuerunt. Ad hos spectat pontifici assistere:& in diuinis illi seruire de libro & de lumine:& semper sequūtur pontificem immediate post cubicularios,& medicos secretos. Et quando sunt parati præcedunt immediate cardinales. cū pōtifex ante altare fecit orationem,& ascendit ad sedem eminentem,sequuntur illum,& sedent uel stāt secundum exigētiam ad sinistram partem. His cōnumerant etiam sacristam si sit prælatus,& sedet in loco statui suo conuenienti. Inter istos non habetur ratio officiorum siue legationū,sed digniores, & antiquiores in dignitate pręcedūt. duo ex eis primi siue Patriarchæ,siue Archiepiscopi, siue Episcopi sint:seruiunt pontifici primus cū libro, alter de lumine hoc modo. cum pontifex aliquid est dicturus ex libro, accedunt hi duo assistētes & primus genu flexus in scabello sedis pontificis,si Papa sedet: si autē stat,stans librū tenet supra caput ante faciē pontificis ambabus manibus illum sustinens,& diaconi assistentes apponunt hinc inde manum. Secundus uero candelam accensam ante librum retinet stans in loco conueniēti. Q d' si dum solenniter celebratur,& Episcopus siue presbyter cardinalis retinet librum:tum ille primus dat librū cardinali,& illū adiuuat,& librū deinde recipit. Et in altari,dū Papa celebrat,seruiunt ambo,& cū cardinali ministrant librū,& candelam ut dictum est. præueniunt hi duo semper pontificem & ad altare,& ad sedem. inueniunt quę sunt dicēda, & signant. cum Pontifex celebraturus est in sede:ubi accipit paramenta,assistunt ante eius faciem diuisi in duas alas hinc inde. cum est apud altare faciunt semicirculum post illum,& seniores hinc inde stant in capitibus semicirculi exceptis illis duobus,qui seruiūt in altari de libro,& de lumine. cum Papa etiam nō celebraturus a sede descendit ad faldistorium ante altare semper illum sequuntur,& post eum genu flectunt. Et similiter cū redit ad sedem,sequuntur & redeunt ad locū suum. surgētibus cardinalibus assistentibus surgūt,& illis sedentibus sedent. Si nullus adesset protonotarius,cum papa exit ad officiū,primus ex eis defert anteriores fimbrias pluuialis,& item si nullus adesset nobilis,aut orator:qui deferret caudam pluuialis,primus ex eis defert. Et si neq; protonotarius,neq; orator adesset:duo ex eis supplerent:primus ad caudam,secundus ad fimbrias. Quando autem Pontifex non habet pluuiale,sed cappam amplam laneam, siue purpuream,uel mantum,tunc primus ex eis portat fimbrias, & caudam simul cōiunctas retro post pontificē,& cū socio fimbrias aptant sub faldistorio:quādo pōtifex nō portat mitram: & apud sedē illas ante, & super scabellum extēdit. Et semper illi,qui seruiunt manū dextram emittūt per aperturam cappę anteriorē,& sinistrā per extremitatē cappę & cōuo

Universidad de Deusto
Biblioteca

luta cauda cappę illam ſub axilla, & ſuper ſiniſtrum brachium retinẽt: ut ſint magis expediti ad ſeruiendum. Et quando Papa exit ad capellã cum manto papali, & cum caputio ſupra caput inuerſo, quod facere conſueuit in matutinis tenebroſis, & aliquãdo etiam in aliis diebus propter frigus, tunc Epi aſſiſtentes debent habere mantellum aſſiſtentię apertum a parte anteriori, & caputium in modum cubiculariorum.

De officio Sacriſtæ. Cap. XIX

Sacriſta Apſtici palatii, quod eſt officium ꝑpetuũ, ſemp cõſueuit eẽ ꝑlatus: nec cõſuetudo aſtringit ad aliquẽ ordinem religioſorũ: ut aliqui aliquãdo dixerunt. Et quia hẽt curam, & inuẽtarium rerũ ſacriſtię, & opera ſua eſt cõtinuo in palatio, habet camerã in palatio, & expenſas in tinello cũ ſuis ſeruitoribus. Ad hunc ſpectat ex mãdato Pontificis nũciare: & diſtribuere miſſas celebrãdas dñis cardinalibus, & ꝑlatis curię, qñ, ubi, & ꝙ quem eſt celebrandũ in diebus ordinariis, & qñ placet Pontifici. Debet ꝑterea reſeruare & cuſtodire ſuo inuentario paramenta: & ornamẽta oĩa, q̃ ꝑtinent ad altare ad ꝑſonam Papę, & ꝑlatos, atq; miniſtros celebrãtes in capella Papę. uidelicet ueſtes ſacras, uaſa ſacra: ubi reliquię ſanctorũ recõdũtur, cruces, calices, cãdelabra, imagines, & uaſa precioſa. Et ẽt ſubminiſtrare: & cuſtodire: quę ꝑtinẽt ad capellam ſecretã Papę, & ad capellam cõem palatii: ubi quotidie celebratur. Debet ĩ tpe per clericos capellæ ordinare altare, credentiã, & quę ꝑtinẽt ad celebrationem miſſæ: uel diuini officii, ꝓter hęc debet anteq̃ Papa exeat ad camerã paramenta ꝑparare ſup lectum paramenti ſacras ueſtes mitras, & ornamẽta: quibus uti debet ſũmus Pontifex. Et quia ſolus nõ poſſet tot rebus ſatiſfacere, oportet qd̃ habeat aliquem capellanũ uel ſocium: qui eũ adiuuet in inueniendis, ꝑparandis, explicandis, & adaptandis rebus opportũis. Debet ẽt ſemp intereſſe, qñ Pontifex celebrat ſiue publice, ſiue priuatim, & miniſtrare opportuna, & habere exactã prouidẽdi curã: ne res ſacriſtię deſtruãtur: & ut deſtructa inſtaurẽtur, & quę deficiunt denuo fiant. Cum Papa ſolẽniter celebrat, parat credentiam ſuam in tpe, & ſeruat ea quę in miſſa papali ꝑſcripſimus. Adinuenit in tpe libros opportunos pro ꝑſona Papę, tam ꝑ miſſa q̃ pro benedictionibus, abſolutionibus, & aliis diuinis officiis, & eos Epis aſſiſtentibus cõſignat, curat diligenter: ut ſacrĩm corporis chriſti nitide, & munde ſemp conſeruetur in loco cõuenienti, & qd̃ ſemp ante illud ardeat lumen. cũ uero pontifex in põtificalibus equitabit ꝑparet ſacrĩm ĩ puluino ornato, & ſuper equũ album faleratũ imponi faciat: equũ freno ducit aliquis ex ſuis familiaribus. clerici capellę cum laternis ꝓcedẽt, ipſe uero ferulam manu geſtans in habitu ſtatui ſuo condecenti equitans ſubſequitur: curabitq; cum ad locum deſtinatum peruẽiat: ut ſacrĩm in loco honeſto, & cum luminaribus reponatur. In cõclaui electionis noui põtificis intereſt, & ꝓparat quæ ad rem diuinam ꝑtinent, & ipſe celebrat coram

coram patribus, & pro nouo pontifice induměta congrue ſubminiſtrat. Item in tranſitu uel obitu pontificis aſſiſtit. adminiſtrat ſacramenta eccleſiaſtica, niſi Cardiales id faciãt, & cũ cerimoniarius procurat funus. Et de ſacriſta hactenus in gñe, nã particularia latius in locis ſuis poſuimus.

De officio protonotariorum. Cap. XX

Protonotarii officiũ eſt notare ea, quę in publicis conſiſtoriis geruntur: cum rogãtur a procuratore fiſcali, & cum opus fuerit in publicã redigere formã. Ideo oportet eos intereſſe publicis conſiſtoriis. De officio eorum in cancellaria nihil ad nos. Pontifici in publicum cũ pluuiali, & mitra exeũti protonotarius fimbrias iferiores ſimul iũctas deferre debet. nã ad ſiniſtrã pontificis præcedens caudãq; cappæ ſuæ ſibi deferẽs, ut de epiſcopis aſſiſtẽtibus diximus, ſiniſtram ad extremitatem fimbriarum, dextrã ad ſuperiorem partẽ ante corpus pontificis tenens proficiſcitur. cũ peruenit ad locum: ubi pontifex cõſiſtit, dimittit fimbrias ad manus diaconorum, & uadit ad locum ſuum: cũ Põtifex in diuinis eſt daturus Benedictionẽ ſolennem protonotarius accedit, & genu flexus ſuper ſcabellũ ſedis papæ. dum Papa benedicit fimbrias inferiores a ſiniſtro latere eleuat, & cũ eis corpus pontificis tegit ab umbilico & infra. finita benedictione dimittit fimbrias, & reuertitur ad locum ſuũ.

De ſeruitio Subdiaconi apoſtolici. Cap. XXI

Quæ Subdiaconum agere oporteat ſpecialiter in ueſperis, aut in miſſa dum Papa principaliter celebrat, ſuperius diximus in locis opportũis. nũc generalia quędã ſubiũgemus. Subdiaconi participantes quinq; ſunt numero noſtris tẽporibus. Cum Papa in publico procedit, ſiue ad diuina ſiue ad humana negocia, unus ex eis Crucẽ papalem prędert, ſiue equo ſiue pedibus, ſiue utcunq;. Quando Papa autem exiit ad camerã paramẽti: ut ſacras ueſtes induat, duo ex eis ſunt ibi prope lectum paramenti, qui ſtãtes hinc inde poſt diaconos aſſiſtentes iuuent illos cũ pontificem parant. Et illo ſacris induto unus ex eis capiat Crucẽ, & præcedat. eius uero collegę præcedant immediate Crucẽ. Inter Crucẽ, & papam cardinales tantum, & qui in eorum ſcamno ſedent incedere oportet, & nullos alios. duo magiſtri hoſtiarii cũ ſuis uirgis collateraliter aſſociant crucẽ. Subdiaconus crucẽ reponit in capella in loco congruo, deinde uadit ad locũ ſuum cum aliis: & primum locũ obtinẽt ſubdiaconi inter omnes alios prælatos, ſiue officiales non pileatos. cum Põtifex poſt ſermonẽ, uel in fine miſſę eſt daturus ſolennem benedictionẽ, ſubdiaconus accipit crucẽ papalẽ, & ponit ſe ante pontificẽ, uertitq; crucifixum uerſus pontificẽ. Et cum ille incipit Precibus, & meritis ſiue, Sit nomen Domini genu flectit. data Benedictione ſurgit, & reponit crucem in loco ſuo: ſiue ſi eſt recedendum incipit procedere, & expectat in loco cõuenienti, quoad Papa appropinquet. In camera papagalli reponit crucẽ, & uadit ad exuendum pontificẽ

Universidad de Deusto
Biblioteca

cum aliis:Sed aduertat Subdiacõus cũ portat crucẽ,ut ſemper crucifixũ uertat ad põtificẽ qui ſequitur. cum autẽ pontifex non ſequitur, Crucifixus ſit in parte anteriori.De modo equitãdi in pontificali, & de uariis ſeruiciis :quę ſubdiaconus in diuerſis actibus exhibet põtifici,& adminiſtratione palliorum in propriis locis abunde ſcriptũ eſt.

De auditoribus. Cap.XXII

Auditores cauſarũ Sacri palatii,qui capellani ſunt Summi Põtificis, debent illi aſſiſtere in diuinis,& in omnibus publicis actibus.illorũ Decanus, id eſt ſenior in officio ſemper ſeruit Sanctiſſimo Domino noſtro de mitra,& tunc habet ſindonẽ ſericeã ad collum ſupra cappã, uel ſupra ſuppelliciũ,& eſt medius inter duos cubicularios ſecretos immediate poſt papam.Cum igitur Papa apud lectũ paramenti induit ſacras ueſtes auditores adſtãtes a ſiniſtra genu flectunt:& deficiẽtibus acoluthis miniſtrãt paramenta eorum loco.In eccleſia uero quando Papa ex faldiſtorio aſcẽdit ad ſedem eminẽtem,& quotiens a ſede ad altare,uel ad faldiſtorium deſcẽdit:duo auditores hinc,& inde eleuant inferiores fimbrias ueſtimẽtorum eius:ne impediant papam euntẽ,ne ue pedes ſupra ueſtẽ imponat, & inclinati pariter cũ eo procedũt:Sed aduertant qđ ita modeſte ueſtes eleuent, ne crura pontificis uideantur. Quando Pontifex eſt incenſaturus altare, duo ex eis præueniunt ad altare,& hic inde eleuant mappã primã, quæ eſt ſuper altare uſq; ad mediũ altaris,& ponunt ſuper aliam mediam.Deinde expectãt ad ptẽ genu flexi quoad papa icẽſauerit altare,& mox ſurgẽtes reſtituunt mappã,ut prius erat.Q đ ſi nõ adſunt alii duo auditores ut fimbrias eleuent iidem duo eleuent prius mappã,& deinde uadunt ad fimbrias papæ,& ſimiliter poſt incenſationẽ reponant mappã,& poſtea attolãt fimbrias.Item quotienſcũq; Papa publice lauat manus,duo ex eis uadunt ad credẽtiam,& ſenior accipit mãtile,& illud duabus mãibus eleuatis uſq; ad faciẽ profert ad pontificẽ:& illo deoſculato ponit ſupra gremium pontificis,& genu flexus a dextra,& collega ſuus a ſiniſtra tenent mãtile quoad Papa lotus manus abſterxerit, deinde illud cũ ſocio reportat ad credẽtiã,& una manu tantum, tum reuertitur ad locũ ſuum.anteq̃ ueniat ad Põtificẽ cum mãtili ſemper tertio genu flectit.Similiter cũ Papa eſt diſtributurus candelas,cineres,palmas,ſeu agnus Dei :accipiunt a credẽtiario mantile,& ponũt ſuper gremium pontificis, illudq; utrinq; retinent uſq; ad finem diſtributionis.Et generaliter quotienſcunq; mãtile,ſeu gremiale portatur ad pontificẽ,aut ante eum tenetur:idẽ fit per auditores,Et cum Papa celebrat,unus ex eis cõtinuo ſeruit de gremiali,qđ ipſemet debet accipere a credentia ſacriſtę,& illud finito ſuo officio illuc reportare.Auditor aut qui ſeruit de mitra,cũ eſt imponẽda mitra, illã dat ad manus diaconi cardinalis miniſtrãtis a dextra:cum uero ẽ remouẽda, accedit ad Diaconum,qui eſt in ſiniſtra,& ex eius manibus mitram acci-

pit cum debitis ſemper reuerentiis.

De Magiſtro Sacri palatii. Cap.XXIII

Magiſter Sacri palatii cõſueuit eſſe ex ordine prędicatorum, & ordinarie quando fit conſiſtorium legit in palatio publice aliquid in Theologia.Adhunc ſpectat ordinare:qui debeat facere ſermones in capella Apoſtolica,& eorum ſermões præuidere,curareq; ut nihil dicat puritati fidei, & grauitati illius loci contrarium, & ſedet uel ſtat ſemper poſt primum auditorem, qui adeſt.

De Clericis Camere. Cap.XXIIII

Clerici camerę Apoſtolicæ & ipſi adſtant pontifici cum apud lectum paraméti capit ſacras ueſtes genu flexi ad ſiniſtram poſt auditores,ad eos pertinet portare enſem benedictum cũ pileo ante papam in nocte,& die Natiuitatis Domini.tenent uaſa cum auro,& argento,& mantilibus dandis pauperibus,quando Pontifex lauat illis pedes. Item ſubminiſtrant camerario ſiue Diaconis aſſiſtẽtibus candelas,& palmas:quę diſtribuuntur per papã,& ſimilia.In ſacris non operantur niſi in nocte Natiuitatis Domini,unus ex eis qui dicit quintam lectionem loco illius,cui enſis datur.

De Acoluthis. Cap.XXV

Acoluthi Apoſtolicæ ſedis octo ſunt ordinarii.hi etiam cum Pontifex apud lectum paramenti,& ſimiliter in eccleſia eſt celebraturus,induitur ſacris ueſtibus circũſtãt genu flexi,& ornamẽta ſubminiſtrant diaconis Cardinalibus.In ſupplicatione, & diuinis officiis celebrante põtifice cãdelabra, intorticia,ampullas uini,& aquæ,thuribulum cum nauicella incenſi, uas aquæ benedictę cum opus eſt, & ſimilia portant, & de illis, cum tempus eſt,ſeruiunt.Debent igitur cum Papa eſt celebraturus omnes intereſſe:quando autem non eſt celebraturus tres ad minus interſint, & maxime in ueſperis,& tunc portant ſecũ ſuperpellicia, quia unus ex eis debet ſeruire de incenſo,& duo alii de candelabris:dum Papa dicit oration em.Et ſupra rochetum debent habere ſuperpellicium. In eorum defectu Auditores rotę Iuniores ſeruiunt.

De Cubiculariis ſecretis,& aliis. Cap.XXVI

Cubicularii ſecreti duo ſemper pontificem ſequuntur immediate in capella,& in conſiſtoriis:ſedent non longe a pedibus papę a ſiniſtris in terra tamen ſine aliquo ſedili.hi ſemper intendere debent ad faciem papę põſto facturi.ſi quid eis imperet:ſeruant honeſte ſub ueſtibus ſudariola, ſiue naſitergia,birreta,& ſimilia.Et ſi Põtifex illis uult uti,ea porrigũt diacono cardinali aſſiſtẽti ad ſiniſtrã. Alii cubicularii,ſi papa fertur in ſede,ipſi cum ſcutiferis portant pontificem. In diuinis non habẽt aliud officium ſecreti cubiculari:cum Cardinales ueniunt ad reuerentiam pontificis, remouent paruum ſcabellum a ſede,& facta reuerentia illud reponunt. Et hoc iunior ex illis facit quoties opus eſt,& ammouet,& reponit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De Secretariis, & Aduocatis. Cap. XXVII

Secretarius principalis Sanctissimi Domini nostri, si est ꝑlatus, sedet, uel stat in loco suę prelationis in capella, Si non est prælatus, stat inter cubicularios secretos. ordinarie nullum habet exercitium in diuinis. Si forte aliquæ literę presentarentur, eas Pontifex illi consignare posset. in publicis consistoriis siue prelatus sit siue nō, sedet ad pedes pontificis in plano solii, & instrumenta atq; literas, quæ dantur pontifici ab Oratoribus, palam legit. alii secretarii nullum habent exercitium in publicis actibus. Aduocati in diuinis nullum habent exercitium. In publicis autem consistoriis proponunt causas, ut superius diximus. cum de publicis consistorijs ageremus. Aduocatus pauperum primo proponit uel Aduocatus Fisci, si est causa fiscalis.

SECTIO TERTIA

De habitu omnium tam celebrante Pontifice q̄ non celebrante. Cap. I

c Vm Pontifex solenniter celebrat siue uesperas, siue missam, Epi cardinales, & oēs alii, qui sūt i dignitate ep̄ali siue abbatiali, pluuialibus utūtur, & albis mitris. presbyteri Cardinales planetis, Diaconi cardinales dalmaticis, & mitris ét albis. sed mitræ cardinalium sunt ex serico damasceno, aliorum ex tela linea. ité Epi, & presbyteri cardinales plerunq; sub sacra ueste habent superpellicium, & amictū, aut saltem alterum ex his. cū quo uestium collaria cooperiant. Diaconi, quādo paramēta sunt uiolacea, aut nigra, utuntur planetis ante pectus plicatis, & non dalmaticis: Et ex decore semper debent habere amictum, ut collaria uestium tegant. prelati, religiosi quia non habent rochetum sub ueste sacra habeant superpellicium. pænitentiarii papę planetas, & sine mitris. Subdiaconus, qui portat Crucem, & qui lecturus est epistolam, tunicella induitur, alii subdiaconi clerici camerę, & acoluthi supra rochettū habent superpellicium. clerici cerimoniarum, clerici capellæ, cātores papę capellani cardinaliū, q seruāt eorū mitras, superpelliciū tātū habent.

Vbi & quando capiuntur paramenta. Cap. II

Et hi omnes, si Papa supplicatione pręcūte descendit ad ecclesiam, qđ fieri debet ad missam tantum, & in diebus supranominatis: capiunt paramenta in palatio uidelicet Cardinales in prima camera paramenti, nō autem in secunda, quę dicitur papagalli. Nam ibi solus Papa paratur. prelati, & alii extra dictam cameram ubicunq; uoluerit. Si autem fiunt uespere papales: aut dies est non supplicatiōi deditus: qui utūtur superpellicio possunt illud capere in aulis palatii, Sed Cardinales, & alii prelati in uesperis capient paramenta in ecclesia facta per cardinales reuerentia solen

nī papæ, Cardinales apud sua sedilia, prelati extra cācellos capellę. In missa autē non supplicatoria cardinales capiunt paramēta in suis sedibus: cū Papa accipit planetam: & similiter prælati extra cancellum: & finito officio in eisdem locis deponunt paramenta omnes præter diacones assistētes: qui sacris induti pontificem in missalibus ornamentis recedentem ex cōgruo, & debito more comitātur usq; ad camerā. Quando autē Papa celebrata missa esset daturus solennem benedictionē populo ex suggestu, ut in Resurrectione: oēs cardinales parati illuc secū proficiscuntur, & prelati similiter: & data benedictione dimittunt paramenta. protonotarii cappis suis laneis semper utuntur. & similiter uti solebant.

De Auditore. & correctore. Cap. III

Auditor cōtradictarū: & corrector literarū Apostolicarū primum locum habeāt post protonotarios: qui etiā si fuisset Epi, aut archiepi, nō induebāt sacras uestes, sed sequebātur pōtificē post ꝓtonotarios. Sed aduerte qđ illo tpe protonotarii pręcedebāt Epos, meis autē tpibus de auditore, & correctore prędictis nihil uidi seruari. Cubicularii, & secretarii eodē habitu utūtur uestibus scilicet solutis cū manicis ad amplitudinē manus latis: & caputiis circa collū, & pectus a capite descēdētibus: Aduocati uestibus manicatis cū uariis, & caputiis, ut cubicularii: sed secretarii, & aduocati habēt caputia sup collū aliquātulū inuersa. Seruientes armorū debent esse honeste armati cū suis bacculis argēteis in manu. Et hi sunt habitus cū Papa celebrat solenniter, aut procedit ad ecclesiam supplicatione p̄eunte. Quādo autem procedit sine supplicatione hoc modo utuntur.

De habitu Papę. Cap. IIII

Sūmus Pōtifex cū in publicū uenit solenniter, aut habet pluuiale, aut cappā in modū cardinalis apertā tamē a pectore, & mitrā, aut mantū pale cū caputio supra caput, utitur & mitra simplici i officio defunctorū & in die Veneris sācti. in matutinis autē quocūq; tpe nunq̄ utitur mitra, sed aut cappa lanea, aut māto papali cū caputio supra caput. i matutinis tñ in nocte Natiuitatis Dñi nr̄i Iesu Christi, & in cōpotatione, q̄ solet fieri post uespas antecedētes: uti solet Pontifex cappa purpurea pellibus armillinis duplicata. Quam, ut legi, primus inuenit Bonifacius nonus. duobus tñ utitur coloribus albo, & rubro utroq; in pluuiali. in ornamentis autē missalibus utitur colore tpi cōgruente, & cū mitra simplici, stola uiolacea. in aliis uero uestibus nō sacris supra rochetū rubro tantū, nisi a sabbato Sancto usq; ad sabbatū in Albis iclusiue. Et infra rochetum utitur semper toga alba, & caligis rubris cū sandaliis aurea cruce ornatis.

De habitu cardinalium. Cap. V

Reuerendissimi Domini cardinales cuiuscunq; sint ordinis, utuntur semper in capella, & in publico cappa ampla supra rochetū coloris uiolacei plus uel minus clari, aut obscuri blaui, siue ęrei: & aliquādo rubri sed

rarius. Nam ruber color proprie ad papā pertinet & ad legatos, qui mittuntur de latere extra Italiam, uel ad aliquod negotium: Nam in istis casibus Pontifex solebat donare legato mantum rubrum cum caputio, & in illo habitu dabat audientiam legatus in sua prouincia, Paulus Secundus instituit qđ Cardinales birreto rubro uterentur, & super equis siue mulis rubris stratoriis. cappa Cardinalis potest esse ex lana siue ex zamelloto. Et in officiis defunctorum, & sede uacante, & a quarta feria maioris hebdomadæ usq; ad sabbatum Sanctum solebant uti cappis suis obscuris cū pellibus de griseis, & non de uariis, hoc tamen hodie non seruatur, sed a uesperis omnium sanctorū inclusiue usq; ad mane dominicę Resurrectionis exclusiue utuntur albis pellibus de uariis. In reliquo tempore utuntur serico rubri coloris loco pellium.

De habitu prelatorum. Cap. VI

Alii prelati Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, Protonotarii. Iti & Subdiaconi, Auditores rotę, clerici cameræ, & acoluthi omnes utuntur cappis laneis supra rochetum, ut cardinales, sed non ex zamelloto neq; coloris rubri, aut uiolacei nimis clari. prælati assistentes papę cum Pōtifex habet mantum cum caputio inuerso supra caput debent & ipsi habere mantellum alias crociam appellatum, & circa collum caputium, sicut cubicularii, & non supra caput: & hoc si Papa habet mantum, & non aliter. prelati extra ecclesias suas non utuntur cappa ampla nisi in Romana curia, cum adsunt sacris siue profanis, uel publico consistorio cum pōtifice in eius capella, cappas tamen non capiūt, neq; deponunt intra cancellos capellę, neq; in prima aut in secunda camera paramenti, sed extra ubi uoluerint: sic etiam sacras uestes.

De habitu Cardinalium, & Prelatorum Religiosorum. Cap. VII

Prælati ex ordinibus Mendicantium uadūt cum suo habitu etiam in cardinalatu nisi qđ sunt ampliores, & lanæ magis preciosę: ex monasticis autē utuntur cappa ampla colore nigro cū pellibus nigris, ut nostro tempore. Nicenus, & Atrebatensis cardinales uelut uidi aliquos Abbates cum pellibus griseis, uel si sunt alterius coloris prælati utuntur habitu sui ordinis sed ampliori, & non utuntur rocheto, Assumpti autem ex canonicis regularibus, quia in suo ordine portant rochetum, deferūt etiam in prelatura. sed utūtur capello, ut alii religiosi uidelicet nigri coloris supra & infra per totum: inferiores officiales utuntur habitu superius dicto.

De Habitu Sermonem habituri. Cap. VIII

Ille autē, qui orat in capella, si est Episcopus, uel Abbas cum pluuiali orat & cū mitra. Si electus tantum, & secularis orat in cappa supra rochetum, similiter si est inferioris ordinis, & in capella portat cappam, & ro-

chetum cum illis orat. Si non portabat rochetū neq; cappam, tunc oratu rus assumit cappam tātum sine rocheto. Et finita oratione ad partem illā dimittit extra capellam. Mendicātes, & alii Religiosi orāt in suo habitu.

De circulis Cardinalium, qui fiunt ante Papam. Cap. IX

Domini Cardinales primum, dum Papa in camera sui paramenti accipit sacras uestes, faciunt circulum ante suam Sanctitatem stantes capite detecto: sed consueuit Pontifex illos inuitare, ut cooperiant caput, & tempore frigoris monere iterum, ut tegant, quod ipsos tandem facere conuenit. Et hic senior erit ante sinistram papę, & alii per ordinem illum sequentur. Secundo domini Cardinales ueniunt ad circulum ad Introitum facta reuerentia ante missam hoc modo. iunior Diaconus incipit, & ponit se factis reuerentiis altari, & Papæ in ultimo loco contra sinistram pontificis. Senior in loco primo, & uiciniori Papæ. iunior uero ex presbyteris cardinalibus primo se mouet a loco suo, & ponit se haud longe a iuniore Diacono ante faciem papæ. illum sequuntur presbyteri, & deinde Episcopi incipiendo semper a iunioribus: ita ut senior Episcopus cardinalis descendat tātum de gradu, in quo sedebat, & teneat primum locum, & uiciniorem ad Pontificis dextram. Hoc ordine ueniunt ad circulum Domini Cardinales ad Introitum, Kyrie eleison, & Gloria, simul ad Credo, ad Sanctus, & ad Agnus Dei. præueniunt quando datur tempus maxime ad Sanctus, & ad Agnus Dei, Stant semper & in uia, & dum sunt in circulo capite detecto, ueniendo, & redeundo faciunt altari reuerētiam, & Papę. cum uadunt iuniores incipiunt. cum reuertuntur ad sedes, incipiunt seniores: & Diaconi, post presbyteros omnes in missis tantum ueniunt ad circulum, & non in uesperis, & in missis pro defunctis non ueniunt ad circulum, neq; in sexta feria Parasceues. in diebus ferialibus ueniunt.

SECTIO QVARTA

De habētibus sermonem in capella Papę, & primo de Papa. Cap. I

Vmmus Pontifex non consueuit facere sermonem alio quopiam celebrante, sed tantum dum ipse celebrat, & tunc si altare est apud parietem ita ut prelati, & omnes sint inferius, ut in capella palatii, tunc Papa descendit e sede eminenti, & sedet ante altare super faldistorium, uel sedem ibi paratam uertens faciem ad populum, & renes ad altare: & post eū Diaconus euāgelii. deinde diacōus assistens a dextris, a sinistris uero sedet Diaconus tm̄, & qui ab illo altari assistit subdiacōus apostolicus: & si sunt græci diaconus & subdiaconus, sedēt in secūdo gradu ad illorum pedes hinc inde greci a dextris subdiaconus solus a sinistris post sermonē diacōus euāgelii facit cōfessionē: cardialis assistēs annūciat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

indulgẽtias & Papa dat bñdictionẽ ſtãs in eodẽ loco more conſueto, deinde reuertitur ad ſedẽ eminẽtẽ, & ibi dicit Credo, uel Dñs uobiſcũ ꝓ tẽporis exigẽtia. ſi aũt ſedes papę nõ infra, ſed ſup altrare ẽ ut in eccleſia Sãcti Petri & ſimilibus, tũc Papa qui auertit faciẽ ad chorũ & ad populum ſedens in prædicta ſede ſua facit ſermonẽ, & oẽs ſedent in loco conſueto.

De Cardinalibus. Cap.II

Cardinales nõ faciũt ſermonẽ in capella papę, niſi celebrãte põtifice, uel cũ ipſemet Cardinalis celebrat. Si facit ſermonẽ in miſſa papali ipſe, uel eps, ſiue p̃ſbyter ſit, debet aſſiſtere in officio capellã ẽt ſi non ſit prior: & in tpe cũ pluuiali, & mitra facere ſermonẽ. Si uero ipſe celebrat: dicto euãgelio ipſe deponẽs caſulam accipit pluuiale, & uadit ad oſculũ manus põtificis. petit bñdictionẽ, & indulgẽtias: & aſcẽdit pulpitũ, & cũ mitra ſimplici orat. Et nota qđ Diaconus Cardinalis nõ p̃dicat in capella põtificis, neq; alius quiſpiã nõ p̃latus niſi ſit doctor in Theologia ſecũdũ antiquas. & ꝓbatas cerimonias, q̃uis hodie non mõ inferioris gradus uiri, ſed ſine dignitate, aut ſacro ordine in ſtudiis humanitatis tm̃ docti non ſine loci, & ordinis põtificalis dedecore onus orandi in totius orbis grauiſſimo, ac celeberrimo cõſeſſu ſibi aſſumãt. Eps ſi orat, debet ẽt celebrare ordinarie, & orat: ut de Cardinali diximus, niſi ꝙ põtifici genu, nõ manũ oſculaẽ. Si nõ celebrat oraturus ſup rochetũ uel ſuppelliciũ iduit pluuiale, & cum mitra orat: idem facit in abbatiali dignitate conſtitutus.

Si oraturus ẽ officialis palatii, q portet rochetũ, & cappã nõ tm̃ p̃latus. Si aũt nõ utiẽ rocheto orat cũ cappa tm̃. Religioſi nõ p̃lati orat cũ ſuo habitu. Oraturus igiẽ finito euãgelio cũ habitu ſibi cõdecẽti offert ſe clerico cerimoniaꝝ: qui, poſtq̃ papa eſt oſculatus librũ euãgeliorꝝ, & incẽſatus ſederit cũ mitra in ſua ſede, ducit oraturũ cũ reuerẽtiis cõſuetis ad pedes pontificis: quos orator genu flexus oſculaẽ. Tunc erecto capite dicit Iube Dñe bñdicere: & Põtifex Dñs ſit in corde tuo, & in labiis tuis, ut digne, & fructuoſe annũcies uerba ſua ſancta i noĩe Patris &c̃. Et orator iterũ. Indulgẽtias pater ſanctę, & Papa cõcedit indulgẽtias ꝓut ſibi placet.

Conſueuerũt tm̃ pontifices nr̃o tpe, qm̃ p̃latus celebrat, dare quinq; annos. qm̃ Cardinalis, ſeptẽ annos. in maximis uero ſolẽnitatibus decem annos, qm̃ uero ipſemet celebrat plenariã indulgẽtiã, & aliqm̃ decem annos. Sed cũ annis annũcianẽ ſemp totidem quadragenę. Maiores nr̃i erãt aliquãto parciores in iſtis indulgẽtiis, & rõ eſt, in miſſa papali ſe extẽdebãt ad ſeptẽ ãnos. Orator audito pontificis mãdato de indulgẽtiis cum reuerentiis cõſuetis uadit ad pulpitum, & eo cõſcenſo quieſcit aliquãtulũ, dũ ſe cõponat cũ capite cooperto, & eſt cũ mitra, ſi illa utiẽ. incipit ſuã orõnẽ. ſigno crucis tm̃ ante ſe p̃muniet. cũ noĩat põtificẽ: aut in eius aſſiſtentia Cardinales, detegit caput: & ſe profunde inclinat uerſus pontificẽ ad cardinales aliquãtulum caput hinc inde flectit. cum dicit Aue Maria gratia flexus orat inter orãdum cum pontificẽ appellat, caput detegit, alioquin ſemper eſt coopertum. finito ſermone caput detegit: & expectat. diaconus autẽ euangelii ductus ante pontificẽ dicit alte Cõfiteor Deo &c̃. Et tunc Papa & omnes ſurgunt. ſed Papa etiam celebrãs. finito Confiteor cũ mitra diſcedit Diaconus, & qui orauit ſtans adhuc in ſuggeſtu pronunciat indulgentias a pontifice conceſſas. Et ſtatim deſcẽdit, & uadit in pace. Interim uero aſſiſtentes papæ accedunt ad eius pedes cum libro, & lumine: & ſubdiaconus apoſtolicus Crucem papalem ante eius faciem ponit. Et Pontifex ſine mitra dicit Precibus, & meritis. &c̃. Et dat Benedictionem more ſolito protonotario fimbrias anteriores eleuante.

SECTIO QVINTA

De quibuſdam extraordinariis, & regulis generalibus, Et primo de Auditore, & correctore. Cap.I

a Vditor contradictarũ, & corrector lr̃arum ap̃licarũ, ſunt antiq̃ officiales Romanæ curię. & ut legi in cõſtitutiõibus dicti officii cõtradictarũ p̃ Eugeniũ quartũ cõfirmatis, ſub data florẽtiæ anno Incarnatiõis dñice Milleſimo Quadrigẽteſimo Triceſimo quarto, ſexto idus februarii Pontificatus ſui anno quarto. Statuit Eugenius audito rẽ prędictũ in capella, & conſiſtorio, & locis omnibus iuxta laudabilẽ curię cõſuetudinẽ primũ locũ inter omnes Archiepiſcopos, Epiſcopos, & inferiores, oratoribus pricipũ, dominorum, ſeu communitatũ exceptis in eundo, ſtando, & ſedẽdo obtinere, poſt quem ſtatim ſequi uoluit correctorem literarum apoſtolicarum. Legimus etiam in pluribus libris cerimoniarum, qđ in ſupplicationibus ibãt immediate poſt ꝓtonotarios cũ ſuis cappis laneis poſt pontificẽ etiam ſi fuiſſent Archiepiſcopi, aut Epiſcopi, nam tunc alii prælati p̃cedunt papã cum paramentis, & mitris. qđ ſi prælati alii nõ erant parati, ſequebantur papã poſt protonotarios, & auditorem, atq; correctorem: qui duo ſedẽdo ſemper erant poſt protonotarios ante alios p̃latos. de ꝓtonotariis ſcimus decretũ fuiſſe a Pio ſecũdo in cõuẽtu Mãtuano, qđ deinceps nõ p̃cederẽt eps aut ſupiores. Et ita ſeruat. de auditore, & correctore p̃dictis meo tpe nunq̃ fuit habita aliqua ratio in capella papæ, neq; preſcriptus eis locus aliquis eundo, aut ſedendo. hęc omnia uolui addidi ut nemo uideatur prætermiſſus. Quid deinceps ſeruandum ſit, maiores ſtatuant.

De incenſatione altaris, & aliorum ordinarie. Cap.II

Secundũ cõſuetudinẽ romãę eccl̃ię i ueſpis ſemel tm̃ fit incẽſatio ideſt ad Magnificat, & tunc incenſat Papa altare. incẽſatur ipſe, & deinde alii, omnes. in miſſa poſt cõfeſſionem incẽſat altare celebrãs. incẽſatur ipſe, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

Papa tantum ad euangelium Diaconus incensat librum in principio, in fine Papa solus incensatur & eo absente celebrans tantum .post offertorium celebrãs incensat oblata, & altare. incensatur ipse, deinde Papa, & demum omnes alii ordines capellę .Ad eleuationem sacramentum tantum incensatur. Incensatio autem fit hoc ordine, Acoluthus siue cerimoniarius accipit thuribulum cum prunis ardentibus ex loco conuenienti, & ponit cathenularum annulos in manu sua sinistra ita ut dependeat thuribulum, nauiculam autem incẽsi portat dextra cum apertura nauiculæ a parte exteriori, & factis in tempore reuerentiis altari, & papę annuit cardinali assistenti: qui ex loco suo accedit ad dextram Papę: & cerimoniarius post eum accedens: ubi iterum genu flexit in plano ante pontificem, surgit & nauiculam dat in manibus Cardinalis assistentis: qui illã ambabus manibus tenens uertit aperturam: ubi est coclear uersus pontificem dicẽs Benedic pater sanctæ. Cerimoniarius aũt interim cum dextra manu aperiens late thuribulum, & per cathenulas inter summitatem, & infimã partem illud retinens partem inferiorem: ubi sunt prunę, supponit manibus pontificis ita ut ipsa pars inferior ęquetur nauiculæ in manu Cardinalis assistentis, & pontifex capiens cum cocleari incensum tertio ponit in thuribulo interim dicens: Ab illo benedicaris &c̃. & in fine facit super illud signum Crucis. Cardinalis assistẽs interea stat inclinato capite, & anteq̃ papa accipiat coclear illud osculat̃, & cum papa illud accipit: & iterum dum reponit, osculatur eius manum, & demum reddit nauiculam cerimoniario: qui ut uenerat, reuertatur ad locum suum, & similiter Cardinalis assistens. Cerimoniarius uadit ad altare. tradit thuribulum adolens Diacono euãgelii: qui illd̃ ponit ad manus celebrãtis annulos uidicet cathenularum in sinistra, & cathenulas iuxta summitatem thuribuli in dextra. celebrans sine mitra stans ante medium altaris primo inclinat caput uersus altare illi reuerẽtiã faciẽs. tum, si sint ibi oblata, id est calix, & hostia, facit super ea ter signum crucis cum thuribulo incipiẽs ab altari, & ducẽs uersus se, & deinde in trãsuersum: tũc facit super eadem circulos duos cum thuribulo a dextra in sinistram, & tertium ecõtrario a sinistra in dextram: Deinde iterum se iclinat Cruci, & eleuatis manibus tertio thuribulum tractim ducẽs illã reuerenter incẽsat. & rursus caput illi inclinat, tum incẽsat bis imaginem a dextra parte Crucis, & toties imaginem a sinistra. Procedit deinde a sinistra, & tractim incensat superiorem partem altaris, siue sint ibi imagines, siue picturę, siue candelabra tãtum. Si uero sunt super altari imagines: incẽsata Cruce, quę est in medio, procedit ad sinistram partem crucis: ut diximus. Cum peruẽit ad cornu altaris sinistrum: ubi dicitur epistola flectit manum se iclinãs aliquãtulum dextrorsum: & icẽsat iferiorem partem ipsius cornu bis ducẽs thuribulum: tum assurgẽs uertẽs se incensat superiorem partem altaris usq; ad crucem: & iterum se inclinans incensat reliquam partem superiorem usq; ad cornu dextrum: ubi pariter se inclinans incẽsat: ut diximus: uertens se deinde incensat inferius anteriorem partem altaris a dextro in sinistrum cornu. Et cum transit ante crucem, uertit se ad eam, & illi caput inclinat. Cum est in sinistro cornu firmans se tradit thuribulum Diacono, & accipit mitram, & a Diacono incensatur. Tũ Diaconus tradit thuribulum Cardinali assistenti: qui surgẽs uadit ante gradus solii Põtificis, & genuflexus supra infimum gradum incensat Pontificem sedentem cum mitra ter ducens thuribulum. Deinde reddito thuribulo Diacono surgit, & uadit ad suum scabellum. Diaconus autem stans ante eum inclinat caput primo, Deinde incensat bis thuribulum ducens. Et nota q̃ hęc incensatio siue circa altare, siue circa Papam, siue Cardinales fit tractum modeste, quiete, & sine strepitu, ac sine properatione. Cardinales autem anteq̃ accipiant incensum quisq; semper inuitat alium subsequentem caput uersus illum inclinando. Cardinalis assistens inuitat Diaconum a dextris, & ille deinde suo tpe Diaconum a sinistris: qui nullum iuitat. Primus inter Epos Cardinales inuitat subsequentem: & sic usq; in finem sedium Eporum, & presbyterorum. qd̃ si quis presbyterorũ esset in sede Diaconorũ: ultimus in prima sede iuitat primũ alterius sedis pbyterũ: qui sedere debet in fine scamni. Et ultimus inter pbyteros inuitat primũ Diaconũ sedentẽ in capite illius scãni. Incẽsato igitur cardinali assistente diaconus euangelii trãseundo genu flectit ante Pontificẽ. Et primo se inclinat, Deinde bis incẽsat, & iterũ se inclinat ante diaconũ cardinalẽ a dextris. idẽ facit cardinali diacono a sinistris: deide uadit ad primũ Epm cardinalẽ, & quoties trãsit ante Papã genu flectit. incẽsat pariformiter & reliquos cardinales epos primũ, tũ pbyteros, & demũ diacones iisdẽ cerimoniis. Nã singulis primo se iclinat, tũ bis ducẽs thuribulũ incensat: demũ rursus se inclinat. Idẽ facit Regi inter cardinales uel principi: qui in eorũ scamnis sedẽt. Impatorem aũt non Diaconus euangelii, sed primus Eps nõ cardinalis assistẽs Papæ incẽsat stans, & bis thuribulũ ducens, & imediate post Papã. Alios oẽs incẽsat diaconus euãgelii põtifice non celebrãte. Clericus cerimoniarũ ducit diaconũ incẽsantem, quẽ si nõ est assuetus officio instruit: & genu flexiones, atq; inclinatiões oẽs primo facit. Si uero expertus est factis primo reuerẽtiis retrahit se ad partem: & expectat eius progressum, aduertens tamen ne erret. Incensatis Cardinalibus si qs magnus princeps est in supremo gradu sedis Pontificalis: ut puta aliquis Dux ex minoribus, siue præfectus urbis, siue capitaneus ecclesiæ: aut frater siue nepos Pontificis: quos Pontifex uult honorare: incensantur ante assistentes, Sed neq; fiunt ante eum inclinationes, & semel tantum ducit̃ thuribulũ. post hos incensantur similiter assistentes Papæ, deinde uiceca merarius, & oratores Cęsaris, si sunt põtes, tũ Senator urbis, post eũ ora-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tores prelati ,si inter eos sint aliqui regii:Inde oratores regum, & princi pum non prelati. Q d' si uicecamerarius abest:incensantur Cesaris orato res ante alios:ubicunq; sint, deinde senator. tum oratores prælati , si sunt regii inter eos:sin minus incipitur a laicis ,si sunt Regii, & cæteris pari bus a prælatis semp incipitur, neq; refert an potentior sit rex uel prīceps: laici q̄ prælati:dummodo eiusdem dignitatis sint. Et ab ea parte, qua inci pitur presentibus imperialibus incensantur omnes oratores etiam mino res. Et hoc etiam in uicecamerarii præsentia obseruatur. Inde Archiep̄i, Ep̄i, protonotarii, Abbates, generales ordinum, & penitentiarii Papæ:q omnes sedent in sedibus. Inde reuertitur ad solium Pontificis, & ibi incē sat conseruatores urbis, barones, & alios nobiles ibi sedere solitos, tū sub diaconum Ap̄licum a dextris Papæ, & alios cappatos ab ea parte. Deide Subdiaconum a sinistris, & post eum auditorē:qui seruit de mitra Sanctis simo Dño nostro. Deide alios cappatos subdiaconos auditores clericos camere & acoluthos, tum cubicularios secretos & secretarium, si est cum eis:Inde capellanum assistentem celebrantis, & subdiaconum epistolę. In de cubicularios alios aduocatos, & secretarios mixtim, & demum procu ratores ordinum. Si magister sacri hospitii adest:qui stare solet apud finē scamni presbyterorum cardinalium, incēsatur post nobiles sedētes circa pedes Papæ. Post procuratores incensantur capellani celebrantis stantes in superpelliciis, & deinde scutiferi Papę & alii nobiles :qui sunt cum eis. tum magister hostiarii & seruientes armorum:qui sunt apud portam can celli. reuersus demum ad credentiam credentiarios & cerimoniarium:& ipse in fine a cerimoniario incensatur.

Et nota qd' omnes qui accipiunt incensum, debēt stare, & nō sedere, & esse capite detecto exceptis Papa & celebrante:qui cum mitra accipiunt incensum. Papa in principio missæ, & post offertorium sedēs incensatur. Aduertat Diaconus:& non incēset qui non assurgunt. Quando Papa ce lebrat:acoluthus seruit de incenso, & Diaconus Cardinalis euangelii in censat Papam, Cardinales, principes qui cum eis sedēt & ep̄os assistētes Inde ipse incensatur ab uno ex Subdiaconis Apostolicis ,nō tñ ab eo qui cantat epistolam:& ille incensat alios. in uesperis solēnibus papalibus cū paramentis idem Subdiaconus incensat. In uesperis sine paramentis aco luthus seruit de thuribulo, & incensat oēs pręter Pontificem. absente Pō tifice capellanus assistens cardinalis faciētis officium debet incēsare sine pluuiali tñ, nam illo in uesperis non utitur:in cuius locum si non est aper tus, substituitur diaconus Papę cum superpellicio tamen.

De ordine dandi pacem inter missarū solēnia Cap. III

Quando Papa celebrat osculato altari dat primo pacē cardinali Ep̄o assistenti : qui ab eius dextra genuflexus primo osculatur altare, & deinde accipit osculum a Pontifice, eiq; dicenti Pax tecum, respondetur. Et cum spiritu

spū tuo. Deinde Pontifex uertit faciem ad cornu epistolę, & recipit ad os culum pacis duos diaconos assistētes, sicut receperat Ep̄m Cardinalē. Si aūt Impator sit præsens, primo illum recipit ad osculū pacis, deinde car dinalē ep̄m, & duos diaconos assistentes. Ep̄s cardinalis deinde dat pacē primo Ep̄o cardinali existenti cū aliis cardialibus primo p̄sbytero, & pri mū diacono existēti apud scāna. Itē principi laico, qui sedet in scāno car dinalium, & demū primo ep̄o cardinali assistēti papę, & i fine subdiaco no ap̄lico:qui aliis pacē distribuit, & ipse ep̄s cardinalis reuertit' ad sum mō pontificē. Quādo aūt aliquis cardinalis siue p̄latus celebrat pontifice p̄nte, cardinalis assistens dicto Agnus Dei recedit de circulo: & factis re uerentiis ascēdit ad altare, & genu flexus illud osculat' primū , tūc surgēs capit pacē a celebrante, & deinde ascendit ad Papā, cui dat osculum pa cis, ut supra, deinde reuertitur ad locū suum cū aliis cardinalibus : & alii diaconi assistentes descēdentes a latere Pōtificis factis reuerentiis simili ter ascendunt ad Papā, & capiunt ab eo osculum pacis. Et si adest Impa tor accipit pacem a Pontifice ante diaconos assistentes faciens reueren tias cardinales genuflectendo tñ non inclinādo solū. Interim uero capel lanus assistens celebrantis cum pluuiali ductus a cerimoniario relinquēs librum missale ad manus Diaconi euangelii cum reuerentiis solitis acce dit ad cardinalem assistentē, & ab eo accipit osculum pacis, & se ei incli nat anteq̄ capiat:& postq̄ acceperit pacē. deinde dat pacem priori Ep̄orū cardinalium:tū sub priori ep̄orum:inde primo ex diaconis in sede demū principi laico si quis adest in ordine cardinalium, & his oibus inclinat se primo:& postea deinde dat pacem p̄fecto, siue magno pricipi qui sedet ad pedes papæ. Inde primo ep̄o assistenti, tum uicecamerario: qui eam dat p̄ lato iuxta eum stanti, & ille alteri, & sic cæteri:deinde oratori Cæsaris lai co uel non prelato, & ille alteri oratori iuxta eum stanti etiam si alter nō sit imperialis uel regalis orator, & sic de aliis. Tum senatori, inde primo Episcopo in secundo ordine, & primo in tertio, & sic de aliis, si sunt plu res ordines episcoporum , deinde primo protonotario in illorum ordi ne: qui sunt in eisdem locis , siue abbates, siue generales, aut pœnitentia rii accipiunt pacem a superioribus. Interea si celebrans iam perfecit cō munionem suam, reuertitur assistens capellanus ad altare, & cerimonia tius accipit ab eo pacem , & distribuit reliquis : quibus ille non dederat. Post nominatos primo dat pacem nobilibus, & baronibus : qui sunt ad pedes papę, deinde magistro sacri hospitii si adest, tum subdiacono a dex tris & ille reliquis cappatis ab eo latere, inde subdiacono a sinistris , & ille similiter suis cappatis , deinde auditori seruienti de mitra , & ille secre tis cubiculariis. tum alteri cerimoniarum clerico, deinde Diacono euan gelii, & ille subdiacono : ide primo ex cubiculariis, primo ex aduocatis si ue secretariis, deinde primo ex procuratoribus, tū prio ex capellāis celebrā

Universidad de Deusto
Biblioteca

tis, postea antiquiori ex scutiferis papæ, primo ex hostiariis, & primo ex seruientibus armorũ, & sic est finis. Absente uero uicecameriario dat primo oratori Cęsaris, & ille alteri, ut supra dictũ est, tũ senatori: deinde primo oratori p̃lato, si cęsaris orator ẽ laicus, uel non p̃latus: sin autẽ dat primo oratori laico, seu nõ p̃lato, & aliis ut supra diximus. qđ si ẽt oratores Cæsaris nõ intersint dat senatori, tũ oratoribus prælatis, si inter eos sint Regii: sinminus ĩcipiẽt a laicis, si ibi sũt Regii: & cęteris paribus a p̃latis.

Quando Papa lauat manus ante missarum solennia, & actibus publicis. Cap. IIII

Princeps, nobilis, siue orator, qui aquã ferre debet ad lauandũ manus pontificis, in tempore uocatur a cerimoniario: & a duobus seruiẽtibus armorũ cõducitur ad credẽtiã papæ, & cũ eo duo auditores rotæ hinc apud credẽtiã imponitur circa collum mappula sericea lõga, quæ utrinq; ante pectus ei dependet. manu dextra capit inferiorem peluim: in quo credentiarius aquã imponit, & nobilis aliquantulum aquæ ex pelui imponit in uasculũ, quã credẽtiarius pręgustando bibit: tum siniſtra manu capit superiorem peluim, & a magistro hospitii, uel scalco papę cooperiuntur pelues mappula a dextra parte pẽdente, tũ eleuatis manibus cũ peluibus usq; ad oculos adiuuantibus hinc inde magistro hospitii, & scalco Papę, uel saltim altero, si alter abest. ad põtificẽ proficiscit hoc ordine. primo p̃cedũt duo seruiẽtes armorũ: hos sequũtur cerimoniarii, qui genu flexiones, & gestus ostẽdũt: tũ duo auditores quorũ senior portat duabus manibus mantile, qđ a credẽtiario acceperat, illo prius ab eo osculato: demũ nobilis cũ peluibus aquę medius, ut diximus, inter magistrũ hospitii, & scalcũ, cũ transeũt ante altare oẽs genu flectũt, & anteq̃ ad põtificẽ pueniant, tertio genu terrã tangunt, cũ peruenerint ad eius pedes auditor mantile deosculatũ deponit super genua pontificis, & diaconi assistẽtes illud explicãt. & ipsi auditores genu flexi hinc inde extremitates mãtilis retinẽt. cardinalis assistẽs interea siue Eps siue presbyter accedit ad põtificẽ, & ponit manus ad pelues. nobilis aquã portãs eleuata superiore pelui, positaq; in loco inferiori super eius labiũ imponit pauxillũ aquæ, quã p̃gustãdo sorbet, & deinde adiuuãte assistẽte cardinali infũdit aquã super manus pontificis in subiectã peluim, dextra superiorẽ cũ aqua, inferiorẽ siniſtra, ubi aqua recipitur: retinẽs. Interim laici oẽs circũstantes genu flectunt. cardinales surgunt sine mitris: p̃lati surgunt detecto capite. lotis manibus diaconi assistẽtes replicant mãtile super manus papæ. Nobilis iisdẽ reuerẽtiis, & ordine reuertitur ad credẽtiã papę. Auditor rea umpto mãtili cũ socio sequitur nobilẽ, & id reddit credẽtiario, & reuertiẽ ad locũ suũ. hic ordo seruatur quotiens Papa publice lauat manus, & quando celebrat, quia quater sunt lauãdę manus. Incipitur a minus digno ita ut dignior etiã si esset Rex, aut Imperator, ultimo ferat aquam ad manus Pontificis.

De luminaribus in capella Papę, & Sacris Imaginibus super Altare. Cap. V

Super altare, cũ diuina peraguntur, siue Cardinalis, siue alius prę̃latus celebret: cãdelabra sex super altare: super credentiã uero duo cum luminaribus semper habentur, ad euangeliũ luminaria duo, ad eleuationẽ Sacramẽti funalia quatuor. super cãcellos capellæ, si Cardinalis celebrat, sex. si alius prælatus: quatuor funalia ardẽt. Si Papa celebrat, super altare cãdelabra septẽ ardent: super credentiã duo: ad euangeliũ latinũ septẽ: ad euãgelium grę̃cũ duo, ad eleuationẽ Sacramenti funalia octo: super cãcellos octo. Ad supplicationes Papales semper cãdelabra septẽ. Quando Papa nõ est præsens, duo cãdelabra ardẽt. Si Papa celebrat in aliqua ecclesia: ubi sedes eminens multũ distet ab altari, ut in ecclesia Lateranensi, uel in ecclesia sancti Pauli de urbe: tũc cũ Corpus, & Sanguis ex altari defertur ad Papã: octo funalia, quę ibi permanent accensa usq; post cõmunionẽ, feruntur ante Sacramentum: primo ante Corpus, deinde ante Sanguinẽ, neq; extinguntur anteq̃ sit completa cõmunio. Imagines, & Reliquię ponuntur super altare. quando utuntur mitra auriphrygiata. & non aliter.

De ministris celebrantium. Cap. VI

Cardinali diuina celebrãti adesse debẽt Diaconus, & subdiaconus cũ suis paramẽtis opportũis, cappellanus assistẽs cũ superpellicio & pluuiali, seruiens de mitra cũ superpellicio, & mappula longa ad collũ, & septẽ alii capellani cũ superpelliciis: qui seruire debẽt, unus in sustinendo librũ supra caput, unus in ampullis, alius in tenẽdo thuribulo, & quatuor in tenendis candelabris in euangelio, & funalibus in eleuatiõe. & iuniores debent seruire in istis ultimis: totidẽ aderunt celebrãti uesperas: prælato autem nõ cardinali ultra diaconũ subdiaconũ & assistẽtẽ cum pluuiali, aderunt quatuor alii tantum ministri cum superpelliciis. in credẽtia pro cardinali erunt tres scutiferi, pro prę̃lato duo tantum.

De Euangelio, & Epistola grę̃ce legendis. Cap. VII

Euangeliũ, & epla grę̃ce legũtur quotiẽscunq; Põtifex Romanus publice, & soleniter celebrat, si illi placuerit: & in hoc nõ est aliqua festiuitas magis priuilegiata q̃ alia. In coronatione Põtificis legi obseruatũ esse uocari ad hoc monacos ex monasterio cryptę ferratę, si Romę fiat, qui sũt fere in suburbiis, & liguã ac ritũ Grę̃canicæ eccl̃ę seruare cõsueuerũt. ego tamen nunq̃ uidi illos in tali exercitio. Habeãtur igiẽ duo, qui docti sint, & linguam grę̃cã bene nouerint: neq; adhibeãtur qui sint inexperti, & nõ intelligunt: quia raro est qđ non sit aliquis doctus in illa lingua, qui cum audiunt barbarizãtes, siue solecizantes, irrident solẽnia nostra. melius est a tali actu desistere, q̃ ponere nõ idoneos. oportet tamẽ, ut hi in diaconali & subdiaconali ad minus ordine sint cõstituti. uidi tamen sæpius obseruari, qđ Episcopus quispiã euãgeliũ græce dixerit, epam uero alius uir non

Universidad de Deusto
Biblioteca

indoctus neq; uilis. Hanc autē consuetudinē grēce legendi hinc ortā puto: ut appareat romanā eccl'iam in se cōtinere utramq; gētē grēcā scilicet & latinā: ex quibus eccl'ia Dei fere tota cōsistit: in qua quidē primatū obtinet, qd' Grēci diu recusarunt, Apostolica sedes. Ego reperi in antiquissimis codicibus non modo Euangelium, & Epistolam sed & prophetias, & Passionem Christi in sacra hebdomada, & alia huiusmodi Grēce legi consuetum fuisse. Hi Diaconus, & subdiaconus debent accipere paramenta, quando alii, & sedere, ut in missa papali diximus.

De genu flexionibus in capella. Cap. VIII

In diebus solennibus cū Papa uenit ad missā, dū facit cum celebrante cōfessionē, Pōtifex, celebrās, Cardinales, & prælati omnes stantes faciūt cōfessionē prēter assistētes: qui post Papam genu flectunt. reliqui omnes genu flectunt, deinde cū Pontifex ante eleuationē Sacramenti uenerit ad faldistoriū omnes genu flectūt, & cū Sāctitas sua eleuato Sacramēto surrexit, omnes surgunt, cum Papa dat benedictionē post sermonē, uel in fine missę cū incipit Precibus, & meritis. uel Sit nomē omnes genu flectūt prēter Cardinales & p̄latos. prælati tamē cū incipitur, & Benedictio Dei Patris, siue Bñdicat uos Omnipotens Deus: genu flectunt. Cardinales stātes se inclinānt: In diebus ferialibus, & missis defunctorū genu flectūt oēs ad primas orationes ante epistolā. & ad ultimas post cōmunionē. Et cū dixerit Sanctus genu flectunt, & ita permanēt usq; ad Per omnia secula seculorū ante Agnus Dei. Itē ad uersum Adiuua nos Deus salutaris nr̄ in quadragesima oēs genu flectūt, ad uersum in Credo, Et incarnatus ē &c. oēs genu flectūt semper in Euāgelio. In principio erat uerbū cū dicit', & uerbū caro factū est. In Euangelio Epiphanię cū dicitur, Et p̄cidētes adorauerūt eum. in Passione Dñi nr̄i cū dicitur, Et inclinato capite emisit spiritū. Itē cū i missa sancti Spiritus dicit' uersus. Veni sancte Spiritus. &c. oēs genu flectūt. in uesperis cū dicitur uersus. Veni creator Spiritus, & similiter. Aue maris stella, oēs genu flectūt & permanēt usq; ad finē uersus. Inter pascha & Pentecostem nō fiūt genu flexiones. etiā in ferialibus nisi ad eleuationē Sacramenti, & ad Incarnatus est: & Veni sancte Spiritus. Et ad Hymnos Veni creator, & Aue maris stella, si pro tempore dicendi erunt. Et generaliter quotiescunq; ille qui facit Sermonem dicit Aue Maria: omnes genu flectunt.

De mitris, & Tiara cū triplici corona, quibus Papa utitur. Cap. IX

Romāi Pōtifices tribus mitris pro tēporis exigētia secūdū antiquas cerimonias utebātur. prima, & preciosior erat cū unionibus, & gēmis, & habebat auriphrygiū in circulo, & titulo. idest p̄ mediū a circulo ad summitatē, & hac utebātur in solēnitatibus. per circulū designāt, ut aiunt coronā potestatis, per auriphrygiū qd' ad summum ascēdit contēplatiuę uitę discursum. Secunda etiā erat cū unionibus auriphrygiumq; tantūmodo habebat in circulo, & hac utebātur in consistoriis tam publicis, q̄ priuatis: per quam significabatur Regia potestas. Tertia erat alba ex damasceno sericeo, siue unionibus, siue auro aut aliquo ornamēto: & hac utebātur in dñicis aduētus, & quadragesimę diebus ferialibus, & in officiis defunctorū. Hodie quatuor mitras habemus. p̄ciosiori utit' Papa in maioribus solēnitatibus, secūda ēt quæ p̄ciosa ē & ābę habēt auriphrygiū in circulo, & in titulo utit' i diebus nimis solēnibus, & in cōsistoriis. Tertia mitra nihil habet auri, sed ex unionibus ornata, & habet circulum, & titulū ex unionibus, & ista utitur Papa dñicis aduētus, & quadragesimę p̄terq; in dñica Gaudete, & dñica Lętare: in quibus utit' secūda mitra. Quarta est ex serico damasceno multo auro cōtexta. sed nō habet uniones, aut gēmas, & hac utit' in ferialibus diebus, & aliquādo in diebus solēnibus, post principiū: ut minus graueť: & maxime dū fit sermo. habet ēt aliā magis simplicē ex damasceno cū paruo auro, qua utitur in officiis defunctorū, et diebus ferialibus maioris hebdomadę. Est p̄terea tiara triplici corona ornata, qd' regnū appellat': per quam significat' Sacerdotalis, & Imperialis summa dignitas. atq; potestas, hac tiara utit' Pontifex in maximis solēnitatibus eundo ad eccl'iam, & redeūdo. sed nunq̄ illa utit' in diuinis. Cū p̄uenit ante altare, deponit tiarā. orat, & assumpta mitra uadit ad sedē, & cū ista prosequit' diuinū officiū, siue in uesperis, siue in missa, tiara autē interim reponitur super altare. finito officio cū Papa reuertit' ad palatiū rursus ei imponit' tiara. cū hac coronat' in die suæ Benedictionis, & corōationis. Antiquitus quando Romanus Pōtifex diebus solēnibus tiarā hanc ferebat: fiebāt ei laudes a diaconis, & officialibus. ut in coronatione. Exaudi Christe. &c. & Pōtifex dabat presbyteriū. Hodie utrūq; abolitū est. Dies autē, quibus Papa coronabat', erāt infrascripti. uidelicet. i festo sanctorū quatuor coronatorū, sancti Martini, sancti Clemētis, in dñica Gaudete, in dñica Lętare, in Natiuitate Dñi, in sancti Stephani, in Ephiphania, in Resurrectione, & secūda Feria, in Dñica Ego sum pastor bonus, in Ascensione, in Pentecoste, in sancti Petri, in sancti Siluestri, & in anniuersario suæ coronationis.

De processibus generalibus. Cap. X

Processus legi cōsueuerūt, & excōmunicationes fulminari ter in anno in quita Feria cęnæ dñi, in die Ascēsionis, & in dedicatione basilicę ap'lorū Petri, & Pauli eodē ordine, & modo. Nunc id fit tm̄ in cæna Dñi. causas, cur in istis diebus potissimum fiāt, istas dicūt. in cęna Dñi habuit principiū Christi Sacramētum: cōgruit ut in illa die excludātur ab eccl'ia, qui eo sacramēto indignos se reddiderūt. in Ascensione Christus rogauit pro fidelibus suis dicens. Pater sancte serua eos: quos dedisti mihi: declarat' qd' nō orauit p̄ istis. in dedicatiōe declaratur qd' excludūt' a loco cōgregationis, & orationis fideliū. Candelæ accēsę proiiciūtur, & extinguunt', quia si

Universidad de Deusto
Biblioteca

cut cãdela accensa proiecta extinguitur, ita illi sic eiecti ab ecclesia lumine & gratia spiritus Sancti priuãtur. cãpanę tumultuosæ pulsãtur: quia sicut illarum ordinata pulsatione fidelis populus congregatur, ita confusa, & tumultuaria infideles dissipantur. Cum fiunt aliis temporibus processus contra certas, & noiatas personas: omnes sunt parati, & fit iisdem cerimoniis. cum autem fiunt contra incertos, solus Papa est paratus: alii sunt in suis cappis laneis & ita seruatum legitur a Clemẽte Papa sexto anno quarto die prima Februarii. cum fecit Processus contra interfectores Andreæ Regis Sicilię illustris incertos, & non nominatos.

Quibus diebus uocantur Cardinales ad capellam Papæ. & quibus fit sermo, uel nõ fit. Et quãdo fiũt uesperæ, aut supplicatio. Cap. XI

Papa celebrante ordinarie nunq̃ fit sermo: nisi ipsemet uelit orare, aut aliquis Cardinalis id faciat.

In diebus qñ fit solẽnis supplicatio nõ fit sermo. Fit aũt i diebus ifrascriptis. Et primo Cardinales uocantur ad capellam in diebus sequentibus.

In prima, secunda, & quarta dominica aduentus Domini, & fit sermo.

In Natiuitate Domini nostri Iesu Christi, & non fit sermo. Et ante fiunt Vespæ papales. & i Nocte matuini, & prima, ac secũda missa. In missa maiori Diaconi Cardinales, & alii officiales capellę cõicant a Papa.

In sancto Stephano. & fit sermo.

In sancto Ioanne euangelista. & fit sermo.

In Circuncisionis. & fit sermo. ac fiunt uesperæ.

In die Epiphanię. & fit sermo. Et uesperę.

In die Purificationis. & non fit sermo. & fit supplicatio cum paramentis uiolaceis. Et candelarum distributio.

In die cinerum, & fit sermo, & dantur cineres cum paramentis uiolaceis.

Prima, Secunda, Tertia, Quarta, & Quinta Dominica in Quadragesima. Et fit sermo.

Dominica in Palmis. & non fit sermo. Et fit distributio palmarum, & supplicatio cum uiolaceis paramentis, & palmis.

Quarta feria maioris hebdomadę fiunt matutinæ tenebrosæ in sero.

Quinta feria in cęna Domini, & non fit sermo. & fit supplicatio ad processus in albis. & fit mandatum. In sero matutinę tenebrosę.

Sexta feria in Parasceue. & fit sermo. In sero fiunt matutinę tenebrosæ.

Sabbato sancto. & nõ fit sermo.

In Die Resurrectionis. & non fit sermo. Diaconi cardinales, & alii officiales capellę communicant a pontifice.

In secunda, & tertia feria, & non fit sermo.

In sabbato in albis nõ fit sermo. Dãtur Agnus Dei. portantur paramẽta.

In ãnũtiatiõis btẽ uirginis fit ẽmo. fiũt uespę. Si nõ uenit i quadragesima

In Ascensione Domini fit sermo. fiunt uesperæ.

In Pentecoste fit sermo. fiunt uesperę.

In secunda, & tertia feria non fit sermo.

In Dominica sanctæ Trinitatis fit sermo. fiunt uesperę.

In solẽnitate corpis Christi nõ fit ẽmo, fit supplicatio i Albis, fiũt uespę.

In Natiuitate sancti Ioãnis Baptistę fit sermo, & fiunt uespę.

In festo apostolorum Petri, & Pauli non fit sermo, fiunt uesperæ.

In festo Visitationis beatæ Mariæ non fit sermo, neq; uesperę.

In festo Assumptionis Beatę Mariæ fit sermo, & fiũt uesperę

In festo Natiuitatis beatę Marię fit sermo, & fiunt uesperæ.

In festo oium sãctorũ fit sermo, & fiũt uesperę. & i sero uesperę, & matutinę pro mortuis.

In commemoratiõe defunctorum non fit sermo.

In dedicatione Basilicæ Saluatoris non fit sermo, fiunt uesperę.

In dedicatione Basilicę aplorũ Petri, & Pauli nõ fit sermo, & fiũt uesperę.

In festo sancti Andreę, non fit sermo, & non fiunt uesperę.

In cõmemoratione oium Põtificũ, & Cardinaliũ defunctorũ nõ fit sermo

In Anniuersario obitus prędecessoris non fit sermo.

In Anniuersario assumptionis pontificis non fit sermo.

In Anniuersario coronationis pontificis non fit sermo.

Dies in quibus nostro tpe Papa aut Cardinales celebrãt. Cap. XII

Dominica tertia aduentus Domini, quę dicitur Gaudete.

In nocte Natiuitatis Domini, & in missa maiori.

In die sancti Stephani. & in die sancti Ioannis euangelistę.

In Circuncisione, Epiphania, Purificatione beatę Marię uirgini.

In q̃rta feria cinerũ, i quarta dñica quadragesimæ, q̃ dr lętare, uel de rosa.

In dominica palmarum.

In quinta, & sexta feria, & sabbato maioris hebdomadę.

In die Resurrectionis, & duobus diebus sequentibus.

In sabbato in Albis, si dantur Agnus dei, alioquin celebrat alius p̃latus.

In annunciatione Beatæ Marię uirginis.

In Ascensione Domini nostri.

In Pentecoste, & duobus diebus sequentibus.

In dominica sanctæ Trinitatis.

In solẽnitate corporis Christi.

In Natiuitate beati Ioãnis Baptistę.

In Natalitiis apostolorum Petri, & Pauli.

In Visitatione, Assumptione, & Natiuitate Beatę Mariæ uirginis,

In festo oium Sanctorũ, & cõmemoratione oium fidelium defunctorum.

In dedicatiõe Basilicę Saluatoris, & i dedicatõe basilicarũ Petri & Pauli.

In anniuersario Assumptionis, & coronationis præsentis pontificis.

In oibus supradictis diebus consueuerunt Romani Põtifices antiquis

Universidad de Deusto
Biblioteca

tēporibus p̄ ſemetipſos celebrare, ſed nr̄is diebus ad quatuor uel quinq; aut plures ſolennitates reſeruantur. in natiuitate Dn̄i, in reſurrectione, in pentecoſte, in natalitiis Ap̄lorum Petri, & Pauli, & in feſto oīum ſanctor̄. in his ordinarie: quando non ſunt impediti celebrāt, & extraordinarie in canonizationibus ſanctorum, in ordinationibus, ſiue cōſecrationibus ſi quando eas faceret. Et in coronatione imperatoris, ſiue Regis alicuius. in aliis autem diebus capellæ celebrant alii prelati

Et nota q̄d quando Papa p̄ ſe celebrat, oēs Cardinales, & prælati portant paramenta ſibi conuenientia coloris tempori cōgruentis tam in ueſperis q̄ in miſſa. ſed non ſemper deſcendunt ad eccleſiam cum paramentis, ſed tantum in diebus ſupplicatoriis in miſſa.

Secundum antiquas obſeruationes erant alii dies in quibus fiebat capella. noſtris temporibus ab Eugenio quarto & citra ſupra ſcripta fuerūt obſeruata. q̄uis a tēpore Sixti uſq; ad hūc diem aliqua fuerint prætermiſſa & immutata. Solēnitas ueſperarum fit ſemp̄ ordinarie in primis ueſperis. in ſecundis nunq̄ fit ordinarie nr̄o tempore. Quando Papa eſt in craſtinum celebraturus fiunt ueſperę ſolennes, & capiunt paramenta a Cardinalibus poſt factam reuerentiam, & incipiuntur Antiphonę per Cardinales & Papam. In aliis non capiuntur paramenta. Et Papa incipit Deus in adiutorium &c̄. Incenſat ad Magnificat: & dicit orationem, & dat benedictionem, & nihil aliud in eis agit.

Sermones committuntur, & reuidentur per magr̄m ſacri palatii: ut p̄diximus. Et in quatuor primis Dn̄icis aduentus, & quadrageſimę fratres quatuor ordinum mendicātium orant. In prima ordinis p̄dicatorum. In ſecunda ordinis minorū. In tertia ordinis eremitarū Sancti Auguſtini. In quarta ordinis carmelitarum. In aliis autem diebus Pontifex ſi placet, & ordinarie magiſter ſacri palatii cōmittit ſermones ad beneplacitum.

Quibus diebus Pontifices Romani conſueuerunt a conſiſtorio ſecreto ceſſare. Cap. XIII

Die Dominico tertia, quinta feria, & ſabbato per totum annum ordinarie non fit conſiſtorium.

Non fit conſiſtorium in diebus infraſcriptis.

In uigilia, & in die circunciſionis Dn̄i uſq; poſt diem Epiphanię
In feſto ſancti Antonii
In feſto ſanctorum fabiani & Sebaſtiani
In feſto ſanctæ Agnetis
In feſto ſanctorum Vincentii, & Anaſtaſii
In cōuerſione ſancti pauli
In uigilia, & feſto purificationis
In feſto ſancti Blaſii
In feſto ſanctę Agathę

In cathedra ſancti Petri
In feſto ſancti Mathiæ
In feſto ſancti Gregorii
In feſto ſancti Benedicti
In uigilia & feſto annunciationis Beatæ Marię uirginis.
In uigilia & feſto Aſcenſionis Domini
In uigilia & feſto pentecoſtes, & duobus diebus ſequentibus.
In uigilia & feſto corporis Domini
In feſto ſancti Marci euangeliſtæ
In feſto Apoſtolorum Philippi & Iacobi.
In feſto inuentionis ſanctæ Crucis
In feſto ſancti Ioannis ante portā latinā
In feſto apparitionis ſancti Michaelis
In feſto ſancti Barnabę Apoſtoli
In feſto & uigilia natiuitatis ſancti Ioannis Baptiſtæ
In uigilia & feſto Ap̄lorū Petri & Pauli. Et in cōmemoratiōe ſancti Pauli
In feſto ſanctorum Ioannis & Pauli
In octaua ſancti Ioannis Baptiſtę
In octaua Apoſtolorum Petri & Pauli
In feſto ſanctę Mariæ Magdalenę
In feſto ſancti Iacobi Apoſtoli
In feſto ſancti Petri ad uincula
In feſto ſancti Laurentii
In uigilia & feſto Aſſumptionis Beatæ Marię uirginis, & in octaua.
In feſto ſancti Bartholomei
In feſto ſancti Auguſtini
In feſto decollationis Beati Ioannis Baptiſtę
In uigilia & feſto natiuitatis Beatę Marię, & in octaua eius
In feſto exaltationis ſanctæ Crucis
In feſto ſancti Matthei Apoſtoli
In feſto dedicationis Beati Michaelis
In feſto ſancti Hieronymi
In feſto ſancti Franciſci
In feſto ſancti Lucę euangeliſtæ
In feſto Apoſtolorum Simonis & iudę
In uigilia & feſto omnium ſanctorum
In commemoratione defunctorum
In dedicatione Baſilicę Saluatoris
In dedicatione baſilicæ Apoſtolorum Petri & Pauli
In feſto ſancti Martini
In feſto ſanctę Cecilię

In festo sancti Clementis
In festo sanctę Catherinæ.
In festo sancti Andreę apostoli.
In festo sancti Nicolai.
In festo sancti Ambrosii.
In festo sanctę Lucię.
In festo sancti Thomę apostoli.
In Vigilia Natiuitatis Domini usq; ad diem post Epiphaniam nō fit cō-
sistorium. Sed aliquādo conueniunt Domini Cardinales cum Papa ad
tractandum, & consultandum, si est opus.
Itē a quta feria ante quinquagesimā usq; ad quartā feriā cinerū inclusiue.
Item a dominica in palmis usq; ad Dominicam in albis inclusiue.
Itē quādo fiunt uacationes curię in ęstate statuuntur aliqui dies, in quibus
tātum fit consistorium, & tempus uacantiæ. Et quando audientia resu-
metur, debet itimari curialibus, ut quis possit ꝓcurare facta sua.
In anniuersariis pontificū cardinalium, siue regū: quādo ꝓ eis fit capella.
In die āniūsario assūptiōis, & corōatiōis Romāi pōtificis ꝓ tpe existētis.
Item quotiescunq; fit publicum consistorium uel capella.
Item quando Imperator, Rex, Cardinalis legatus ad curiam uenit: aut re
cedit a curia. Et similiter quādo nouus Cardinalis: aut aliquis magnus
Princeps uenit. Et quando ordinaria consistoria sunt interrupta, Cardi-
nales nō uadunt ad consistorium: nisi uocentur a Papa. Quando autem
nō sunt interrupta. uadunt semper statutis, diebus etiam non uocati, ni
si prohibeātur. dies uero consistoriales sunt Secunda, Quarta, & Sexta
Feria per totum Annum diebus supra nominatis exceptis.

Sacrarum Cerimoniarum Romanæ Ecclesię Libri Tertii Finis.

Gregorii de Gregoriis Excusere Leonardo Lauredano Principe Opti-
mo. Venetiis. M.D.XVI. Die. XXI. Mensis Nouembris.

DEVS FAVEAT

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Matheo Del Pozo Del

S.

+

Yo Luille de Torres escriuano del

Rey mi Señor del nº de Vizcaya por

la parte de Vsarraga doy fee como

mano y presente en

S alamanca

Yo Paulo de mendoza apto

Yten mando Juan de Vsarraga

Vecino del nº de Vizcaya dixo que

de la parte que hasta con dos Granados

tambien con Vsarraga

Universidad de Deusto
Biblioteca